

«Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ
АО «Казахский университет технологии и бизнеса»

«ИНДУСТРИАЛДЫ МЕМЛЕКЕТТЕГІ ҒЫЛЫМ, БІЛІМ ЖӘНЕ ӨНДІРІС ИНТЕГРАЦИЯСЫ»

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференциясының материалдар жинағы

Сборник материалов

Международной научно-практической конференции

«ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОИЗВОДСТВА ИНДУСТРИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА»

НҰР-СҰЛТАН — 2020

**«Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ
АО «Казахский университет технологии и бизнеса»**

**«ИНДУСТРИАЛДЫ МЕМЛЕКЕТТЕГІ ҒЫЛЫМ, БІЛІМ ЖӘНЕ
ӨНДІРІС ИНТЕГРАЦИЯСЫ»**

**Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
материалдар жинағы**

**Сборник материалов
Международной научно-практической конференции**

**«ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И
ПРОИЗВОДСТВА ИНДУСТРИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА»**

Нұр-Сұлтан – 2020

УДК 378 (063)
ББК 74.54
К 57

Под общей редакцией

д.т.н., ассоциированного профессора (доцента) Уразбаева Ж.З.

Ответственный редактор

к.х.н., ассоциированный профессор (доцент) Исакова Ж.Б.

К 57 «Индустриалды мемлекеттегі ғылым, білім және өндіріс интеграциясы»: Халықаралық ғылыми – прак. конф.мат. жинағы. = .«Интеграция науки, образования и производства индустриального государства»: сборник мат. Межд. Науч.-практ. Конф.-Нур-Султан: Мастер По ЖШС, 2020. - 373 б.

ISBN 978-601-326-405-9

2020 жылғы 8 сәуірде Қазақ технология және бизнес университетінде өткізілген «ИНДУСТРИАЛДЫ МЕМЛЕКЕТТЕГІ ҒЫЛЫМ, БІЛІМ ЖӘНЕ ӨНДІРІС ИНТЕГРАЦИЯСЫ» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағына ғалымдардың, оқытушылардың, студенттердің, магистранттардың және докторанттардың еңбектері кірген.

Сборник трудов ученых, преподавателей, студентов, магистрантов и докторантов Международной научно-практической конференции «ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОИЗВОДСТВА ИНДУСТРИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА», проведенной 8 апреля 2020 года в Казахском университете технологии и бизнеса.

УДК 378 (065)
ББК 74.54

Сборник издается в авторской редакции

ISBN 978-601-326-405-9

©Қазақ технология және бизнес университеті, 2020

1 секция

Азық-түлік және қайта өңдеу өнеркәсібінің инновациялары мен қазіргі үрдістері

Инновации и современные тенденции развития пищевой и перерабатывающей отраслей

АКТУАЛЬНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБИОТИКОВ В ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТАХ

Нуржаува Н.М., Халиди К.А., Идрисова С.Ж.

ГККП Колледж общественного питания и сервиса, г.Нур-Султан, Казахстан

Бектурганова А.А.

Казахский университет технологии и бизнеса, г.Нур-Султан, Казахстан

Түйін: Мақалада пробиотиктерді медицина саласында және сүт өндірістерінде қолдануға болатыны айтылған. Сонымен қатар, адам организмнің макро және микро экологиясына әсерімен мәні, сол сияқты жаңа функционалды белгіде өнім алудың қасиеттілігі және болашақ маңызды екендігі көрсеткіш өйткені, функционалды тамақтану арқылы кәзіргі кезде көптеген патологиялық ауырулардың алдын алуға және оларды емдеуде тиімді болып табылады.

Summary: At the article it is shown the use of probiotics and milk industry, influence and meaning of probiotics in micro and macro ecology of the organism of a human, the necessity for treatment and prophylactic of most pathological conditions.

Ряд экологических, социальных, медико-физиологических аспектов современной жизни человека требуют создания новых продуктов с использованием пробиотических микроорганизмов. Достижения биотехнологии в области получения пищевых продуктов основаны на известных зависимостях и закономерностях поведения всех органических и биологически активных веществ и бифидогенных факторов. Однако вносимые технологические изменения в условиях выработки пищевой продукции, а также создание новых видов продуктов функционального назначения заставляют проводить и новые исследования в медицине в области биотехнологии и молочной отрасли.

Исследованиями отечественных и зарубежных авторов показана высокая эффективность кисломолочных продуктов, обладающих пробиотическим эффектом, при пищевой аллергии, непереносимости лактозы, воспалительных заболеваниях кишечника, дисбактериозе кишечника, кишечных инфекциях, хеликобактериозе. Итальянские ученые определили, что некоторые виды кисломолочных бактерий, используемых при изготовлении кисломолочных продуктов, обладают гипотензивным действием, что свидетельствует о возможности применения этих бактерий при лечении артериальной гипертонии. В ряде исследований показана терапевтическая эффективность кисломолочных продуктов, содержащих пробиотики, у детей, страдающих респираторными инфекциями. Так, К. Натакка и соавт. (2001) показали, что у детей, часто болеющих респираторными инфекциями, получающих молоко, ферментированное культурой *Lactobacillus GG*, значительно сокращается количество и тяжесть эпизодов респираторных инфекций. Исследователями Szajewska и J. Z. Mrukowicz был отмечен положительный лечебный эффект у детей с острой диареей при назначении *Lactobacillus GG*. М. Juntunen продемонстрировали профилактическую и терапевтическую эффективность молочных смесей, содержащих штаммы микроорганизмов Bb12 и LA-5 у младенцев с инфекцией. Авторы отметили, что комбинация нескольких пробиотиков в продукте значительно повышает способность к адгезии нормальной флоры кишечника, а также стимулирует местный иммунитет. [1]

Бифидобактерии (род *Bifidobacterium*) – обязательная и доминирующая пробиотическая микрофлора кишечника здорового человека. Роль бифидобактерий для здоровья человека чрезвычайно велика. [2]

Пробиотики должны обладать следующими свойствами:

должны быть получены от человека;

приносить пользу организму хозяина, что подтверждено лабораторными исследованиями и клиническими испытаниями;

обеспечивать безопасность при длительном применении;
иметь высокий колонизирующий потенциал (быть устойчивыми к низким значениям рН, желчным кислотам, антимикробным субстанциям, высокой адгезией к эпителию слизистой);
стабильные характеристики в клиническом и технологическом плане;
при введении в больших количествах обладать минимальной способностью к транслокации во внутреннюю среду человеческого организма;
иметь высокую скорость роста.

Механизм стимуляции роста нормальной микрофлоры пробиотиками заключается в ингибировании роста патогенной микрофлоры путем продукции антимикробных субстанций; конкуренции с ними за рецепторы адгезии и питательные вещества; активации иммунокомпетентных клеток, стимуляции роста эндогенной микрофлоры в результате продукции витаминов и других рост-стимулирующих факторов; нормализации рН; нейтрализации токсинов, изменении микробного метаболизма, проявляющегося в повышении или снижении активности ферментов.

Известно, что пробиотические бактерии вырабатывают витамины группы В (В1, В2, В6, В12, пантотеновую кислоту), фолиевую и никотиновую кислоту, способствуют усвоению жирорастворимых витаминов. Поэтому прием пробиотиков из нормофлоры способствует коррекции гиповитаминозов. Пробиотические бактерии участвуют в пищеварении, т.к. обладают значительной сахаролитической активностью, способностью к гидролизу белка, дополнительным липолитическим действием.[3].

Кроме фармацевтических форм и БАД бифидобактерии широко используются при производстве различных пробиотических молочных продуктов, цель производства которых состоит в улучшении качества и продлении жизни, а также сохранения здоровья человека. В Японии, например, бифидобактерии вводят во все без исключения молочные продукты, а также супы, кондитерские изделия, пищевые концентраты, жевательные резинки.

Кисломолочные продукты, обладающие пробиотической активностью, рекомендуется использовать в питании детей раннего возраста с целью профилактики заболеваний желудочно-кишечного тракта, при длительной антибиотикотерапии, отставании в физическом развитии и т. д.

Исследования при разработке продуктов с бифидофлорой имеют свою специфику. Пробиотические продукты используются для массового питания и в составе лечебных диет для нормализации кишечной флоры, оздоровления, профилактики заболеваний, при реабилитации больного. Бифидосодержащие препараты хорошо сочетаются с кефирами и другими кисломолочными продуктами, как с обычными, так и с содержащими бифидобактерии, что было доказано при разработке новых пробиотических продуктов. Оправдана диетотерапия пробиотическими кисломолочными продуктами при приеме пробиотиков, в связи с усилением их корригирующего эффекта. В молочной отрасли при производстве кисломолочных продуктов на определенном этапе ферментации идет процесс обогащения бифидобактериями. Поэтому заквасочная микрофлора оказывают на них стимулирующее действие, и готовые продукты обладают двойным пробиотическим эффектом [3].

Поскольку коровье молоко не является оптимальной средой для развития бифидобактерий, вопрос активизации размножения этих бактерий при производстве пробиотических молочных продуктов (кефира, йогуртов, ряженки, сметаны и др.) является весьма актуальным. Особенно злободневным является вопрос сохранения жизнеспособности бифидобактерий в кисломолочных продуктах в процессе их хранения, т.к. в кислой среде эти бактерии быстро теряют свою активность.

Многочисленные исследования последних десятилетий убедительно показали, что продукты питания содержат природные компоненты, не только обладающие пищевой ценностью для организма, но и регулирующие его многочисленные функции. Предметом обсуждения все чаще становятся проблемы рационального и так называемого оптимального (здорового) питания, которое предусматривает индивидуальный подбор пищи, в максимальной степени удовлетворяющий потребностям человека в энергетических, пластических и регуляторных компонентах. При этом биологически активные вещества, содержащиеся в продуктах питания, при систематическом употреблении способны поддерживать и регулировать конкретные физиологические функции организма, биохимические и поведенческие реакции, что может способствовать сохранению здоровья человека, формированию устойчивости к заболеваниям.

За рубежом все большее распространение находят кисломолочные продукты, получаемые путем ферментации молока определенными штаммами микроорганизмов и содержащие как живые бактерии, так и их метаболиты. Так, в Западной Европе в 1997 году было продано функциональных кисломолочных продуктов на сумму порядка 635 млн. долл. США. К 2003 году рынок нутрицевтиков (продуктов функционального питания) в Европе предположительно превысил 3 млрд. долл. США, из которых 65%

составят молочные продукты. Согласно выводам зарубежных исследователей (К. Bzoek, 1999; А. Woolen, 1990), основными составляющими функционального питания являются продукты, содержащие бифидобактерии, олигосахариды, пищевые волокна, эйкозапентаеновую и арахидоновую кислоты, аминокислоты, пептиды, витамины. Накоплено достаточно материалов, указывающих на то, что функциональное питание оказывает влияние на всасывание микроэлементов (Ca, Mg, Fe, Zn) в толстом кишечнике, способствует снижению концентрации холестерина крови, нормализует уровень глюкозы крови, обладает антиканцерогенным и иммуномодулирующим действием.

Некоторые ферментированные продукты на основе коровьего молока также могут быть отнесены в разряд продуктов для функционального питания, если в качестве заквасок для их приготовления используются специально селектированные микроорганизмы человеческого происхождения, придающие молоку доказанные лечебно-профилактические свойства. В питании детей старше 1 года большое место отводится кисломолочным продуктам, приготовленным путем сквашивания адаптированных молочных смесей специально подобранными штаммами молочнокислых бактерий (лакто- и бифидобактерий). В процессе жизнедеятельности молочнокислых бактерий, вносимых закваской, в кисломолочных продуктах накапливается комплекс биологически активных веществ: ферменты, аминокислоты, молочная и уксусная кислоты, витамины, антибиотические вещества [4].

Таким образом, пробиотики могут выпускаться не только в виде лекарственных средств, БАД, но и как продукты функционального назначения. Исследования и разработки новых видов продуктов функционального назначения с пробиотиками в нашей стране является актуальным, так как функциональное питание на современном этапе является эффективным средством для лечения и профилактики многих патологических состояний.

Библиографический список:

- 1 Н. А. Коровина, И. Н. Захарова, Н. Е. Малова, Н. А. Скуинь. Роль пребиотиков и пробиотиков в функциональном питании детей. /Лечащий врач/ 02. 2005 г. РМАПО, Москва.
- 2 Е.А. Лыкова Е.А. Характеристика и алгоритм применения пробиотиков. Медицинский научный и учебно-методический журнал. N27, август 2005 года. 26 с.
- 3 Доронин А.Ф., Шендеров Б.А. / Функциональное питание // М.: Грант, 2002. 296 с.
- 4 Шендеров Б.А. / Медицинская и микробная экология и функциональное питание //М., Грант, 2001.- Т.1.- 288 с.

СУЗБЕ ДЕСЕРТІ ӨНДІРІСІ ҮШІН КАРОТИНДІК ҚҰРАМДАС ШИКІЗАТ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Болсхан Б.С., С.Сейфулин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің магистранты
Ғылыми жетекшісі – **Омаралиева А.М.,** т.ғ.к.

Резюме: В статье представлен обзор нетрадиционного для производства молочных каротинсодержащего сырья – тыквенного пюре. Описаны основные достоинства и свойства, позволяющие предположить положительный эффект от использования тыквенного пюре в технологии молочных продуктов. Проанализированы результаты изучения влияния тыквенного пюре, на качественные показатели творожного десерта.

Summary: The article presents an overview of non – traditional raw materials for the production of dairy carotene-containing raw materials-pumpkin puree. The main advantages and properties that allow us to assume a positive effect from the use of pumpkin puree in the technology of dairy products are described. The results of studying the effect of pumpkin puree on the quality indicators of cottage cheese dessert are analyzed.

Қазақстан Республикасы халқының рационаын сапалы, қауіпсіз және тендестірілген өнімдермен қамтамасыз ету мемлекеттік әлеуметтік саясаттың басты бағыттарының бірі болып табылады. Осыған байланысты сүт өнімдерінің, атап айтқанда функционалды ингредиенттермен байытылған жаңа түрлерін жасау және құру, сондай-ақ олардың тұтынушылық қасиеттерін бағалау әдістерін әзірлеу басым бағыт болып табылады.

Ашыған сүт өнімдерінің ассортиментін дамытудың перспективалық бағыттарының бірі өсімдік материалдарын пайдалану болып табылады, бұл өндіріс материалдарын өндірісте қолдану негіздемесіне байланысты бірқатар ғылыми әзірлемелермен дәлелденеді; әр түрлі өсімдік

материалдары негізінде сүт өнімдерінің функционалды бағытын зерттеумен; технологияны жетілдіру және тағамдық құндылық пен сапа көрсеткіштерін жақсарту [1].

Ғалымдар асқабақты сүт өнімдерін дамытуда қолдану туралы уәдеге назар аударады [2]. Асқабақтың жартылай фабрикаттарын сүт өнімдерінің құрамына енгізу асқабақтың диеталық және емдік қасиеттеріне байланысты.

Асқабақта β-каротиндер мен басқа да каротиноидтардың болуы антиоксиданттық қасиеттерді анықтайды, калий мен магнийдің жоғары деңгейі су-тұз алмасуы мен жүрек-қан тамыр қызметін қалыпқа келтіруге ықпал етеді; диеталық талшықтар (пектиндер, талшықтар) сорбты токсиндер, радионуклидтер, ішек перистатикасын жақсартады [3].

Қолданудың өзектілігі соңғы жылдары қазақстандықтардың тамақтану құрылымында сандық жағынан да, сапалық жағынан да өсімдік компоненттерінің жетіспеушілігі байқалады.

Бұл мәселені шешудің бір әдісі - сүт базасын өсімдік тектес шикізатпен біріктіру арқылы өнімдер жасау. Сонымен қатар, жаңа құрама өнімдерді жасау жануарлардан алынатын шикізатты, атап айтқанда сүтті үнемдеуге мүмкіндік береді, бұл да маңызды фактор.

Асқабақты сүт өнімдерін өндіруде қолдану дайын өнімнің тағамдық құндылығын арттыруға, органолептикалық сипаттаманы әр тараптандыруға және функционалды сүт өнімдерінің түрлерін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Осылайша, асқабақ жемісін сүттің ірімшігі өніміне енгізу β-каротин мен талшықтың арқасында бастапқыда сүзбеде жоқ, сонымен қатар өнімдегі макронутриенттер санының көбеюіне байланысты тағамдық құндылығы жоғары өнім алуға мүмкіндік береді.

Формулаларды әзірлеу кезінде асқабақтың және оның өңделген өнімдерінің тағамдық құндылығы, шикізаттың дәмдік үйлесімділігі, дайын өнімнің тағамдық құндылығы және алдыңғы зерттеулердің мәліметтері ескерілді.

Зерттеу мақсаты - асқабақ пюреcін қолданып сүт өнімдерінің құрамы мен технологиясын жасау. Асқабақ толтырғышымен сүзбе мусcасын жасау үшін бастапқы компоненттер ретінде келесі компоненттер қолданылды: майсыз сүзбе, қант, асқабақ пюреcі. Формулань әзірлеу кезінде дайын өнімнің жоғары органолептикалық және физика-химиялық көрсеткіштерін қамтамасыз ететін ингредиенттердің оңтайлы концентрациясы таңдалды.

Асқабақ пюреcінің әр түрлі мөлшерімен үлгілер дайындалды, %: 0; 5; 10; 15; 20; 25; 30. Асқабақ пюреcін жасамай, сүзбе мусc негізі және бақылау үлгісі болды.

Үлгі дайындау үшін пайдаланылатын сүзбе ГОСТ 31453-2013 «сүзбе. Техникалық жағдайлар» [4]: -органолептикалық - сыртқы түрі және консистенциясы: жұмсақ, ұсақ, сүт ақуызының бөлшектері бар, сарысу аздап босатылады; түсі: ақ, масса бойынша біркелкі; иісі мен дәмі: сыртқы иісі мен иісі жоқ таза, қышқыл сүт; -физикалық-химиялық - қышқылдығы - 2400Т, ылғалдың массалық үлесі - 80% -дан аспайды.

Мусc үлгілерінің органолептикалық сипаттамалары 20 баллдық шкала бойынша мыналарды ескере отырып бағаланды: дәмі, иісі, түсі, құрылымы және сыртқы түрі. Әр индикатор бойынша максималды балл 5. Өнімді бағалау кезінде 18,5-тен 20 баллға дейін, сапа категориясы «өте жақсы», 16,5-тен 18-ге дейін 4 балл «жақсы», 16-14 балл «қанағаттанарлық» деп бағаланады, 13.5-тен төмендеуі дәмнен шығарылады.

Асқабақ пюреcі қосылған сүзбе мусc үлгілерінің органолептикалық сипаттамалары талдауы №5 үлгі біртекті, нәзік құрылымы бар, орташа тығыз, нормативтік құжаттардың талаптарына толықтай сәйкес келетін жеміс бөлшектерін (5 балл), қаныққан біртекті емес (5 балл). , дәмі таза, жағымды қышқылдығы бар (5 балл), асқабақтың иісі әрең сезіледі (5 балл). Мусcаның жалпы әсер - 20 балл. 20% асқабақ пюреcі бар №5 мусcаның ең жоғары органолептикалық көрсеткіштері болды және өте жақсы деп бағаланды. Асқабақ санының 25% -ға дейін (№ 6 үлгі) және 30% -ға дейін (№ 7 үлгі) одан әрі ұлғаюымен хош иіс қарқындылығының және асқабақтың ерекше дәмінің дәмінің жоғарылауы байқалды, материалдық толтырғыш бөлшектерімен сәйкестілік байқалды, олар үшін №6 үлгінің жалпы баллы 18 болды, және үлгі № 7 - 17.6. Алынған мәліметтер сүзбе десертіне рецепті бойынша асқабақ пюреcінің мөлшерін 20% шегінде енгізудің орындылығын көрсетеді. Қоспа мөлшерінің одан әрі артуы ерекше талғамның жоғарылауына, іріктеу ұпайының төмендеуіне әкеледі және орынсыз деп саналады.

1-кесте - асқабақ пюресінің массалық үлесіне байланысты сүзбе мусс үлгілерінің органолептикалық сипаттамалары.

Іріктеу нұсқалары	Асқабақ пюресінің саны, %	Сапа көрсеткішінің аталуы, баллдық бағалау				Жалпы балл
		Дәмі	Түсі	Иісі	Консистенция және сыртқы түрі	
1	0 бақылау	5,0	5,0	5,0	4,9	19,9
2	5	5,0	5,0	5,0	4,9	19,8
3	10	4,9	4,8	4,8	5,0	19,5
4	15	4,9	4,8	4,8	5,0	19,5
5	20	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
6	25	4,6	4,6	4,4	4,4	18
7	30	4,6	4,4	4,4	4,2	17,6

Осылайша, тұжырымдар ғылыми негізделген және дамыған, тағамдық құндылығы жоғарылаған өнімді - асқабақ пюресі қосылған сүзбе десертін өндіру технологиясы ұсынылған. Рецептке енгізілген асқабақ пюресінің оңтайлы мөлшері (салмағы бойынша 20%), рецепт құрамдас бөліктері мен жеміс шикізатының дайын өнімнің сапа көрсеткіштеріне аралас әсері анықталды.

Библиографиялық тізім:

1. Зобкова, З. С. Сүт және сүт құрамы бар өнімдердің жаңа түрлері (ВНИМИ әзірлеген) [Мәтін] / З. Зобкова // Сүт өнеркәсібі. - 2004.- № 4. - С. 24-25
2. Белозерова, М. С. Талшықты сүт десертіннің құрамы мен технологиясын жасау [Мәтін] / М. С. Белозерова, Т. Н. Евстигнеева, А. Григорьева // Воронеж мемлекеттік инженерлік технологиялар университетінің хабаршысы. - 2016. - № 2. - С. 140-147.
3. Борисова, А. В. Жеміс-көкөніс пюресі көмегімен антиоксиданттық қасиеттері бар балмұздақ рецептері [Мәтін] / А. В. Борисова, Н. В. Макарова // Тамақ өнеркәсібі. - 2014. - № 9. - С. 18-21
4. ГОСТ 31453-2013. Ірімшік. Ерекшеліктер [Мәтін]. – Кіріспе. 2014–07–01. - Мәскеу стандартты ақпараты, 2013. - 8 б.

ЭКСТРУДИРЛЕНГЕН ЖАСЫМЫҚ ҰНДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ШҰЖЫҚ ӨНІМДЕРІ АҚУЫЗДЫҢ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС КӨЗІ РЕТІНДЕ

Сами Ж., С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, магистрант
Ғылыми жетекшісі – **Омаралиева А. М.**, т.ғ.к.

Резюме: В статье представлен обзор нетрадиционного для производства колбасных изделий белоксодержащего сырья – чечевичной муки. Описаны основные достоинства и свойства, позволяющие предположить положительный эффект от использования исследуемого сырья в технологии пищевых продуктов. Проанализированы результаты изучения влияния чечевичной муки, содержащей 30 % белка, на качественные показатели вареных колбасных изделий.

Summary: The article presents an overview of non – traditional protein-containing raw materials for the production of sausage products- lentil flour. The main advantages and properties that allow us to assume a positive effect from the use of the studied raw materials in food technology are described. The results of studying the influence of lentil flour containing 30% protein on the quality indicators of cooked sausages are analyzed.

Соңғы уақытта тамақ өнеркәсібінің маңызды міндеті тағамдық және биологиялық құндылығы жоғары тамақ өнімдерінің жаңа түрлерін өндіру, диеталық, емдік-профилактикалық мақсаттағы өнімдерді өндіру болып табылады.

Халықты тамақ өнімдерімен жабдықтауды жақсарту үшін мамандар негізгі шикізат ресурстарын барынша пайдалануға және өнімнің қасиеттерін өзгертуге: олардың органолептикалық көрсеткіштерін жақсартуға, тағамдық және биологиялық құндылығын арттыруға мүмкіндік беретін

қосымша шикізат көздерін және қоспалардың түрлерін өндіріске тартуға байланысты міндеттерді шешеді [1].

Қазіргі уақытта әр түрлі әдебиет көздерінде дәстүрлі емес шикізат пен емдік-профилактикалық мақсаттағы қоспаларды пайдалана отырып, функционалдық өнімдердің жаңа түрлерін өндіру әдістерінің әртүрлі әзірлемелеріне байланысты жарияланымдар мен мәліметтер бар [2].

Әдеби деректер мен патенттік зерттеулерде талдау жүргіссек, дәстүрлі емес шикізат пен түрлі қоспалары бар диеталық өнімдерді профилактикалық емдеу мақсатында пайдалану өндірісінің келешегі және экономикалық тұрғыда тиімді болып табылатынын көрсетеді.

Құрама ет өнімдерін құру-бұл шикізат ресурстарын, жануарлар мен өсімдік ресурстарын барынша пайдалану, сондай-ақ тамақты барлық көрсеткіштер бойынша теңдестірілген мінсіз, теңдестірілген етіп барынша жақындату. Дәл осы бағытта Ет өнеркәсібі үшін жаңа емдеу - алдын алу және диеталық өнімдер өндірісі, оларға қойылатын медициналық биологиялық талаптар нақты тұжырымдалған.

Жаңа ет өнімдерінің рецептурасын әзірлеу және оңтайландыру кезеңінде экструдирленген жасымық ұнының модельдік фарштық жүйелердің физикалық-химиялық, құрылымдық-механикалық сипаттамаларына, химиялық құрамына әсері, сондай-ақ ақуыз препаратын енгізуге байланысты дайын өнімнің органолептикалық көрсеткіштерінің өзгеруі зерттелді.

Үлгінің сапалық көрсеткіші – бақылау және тәжірибелік үлгінің сапалық көрсеткіштері елеулі түрде ерекшеленбеді.

Органолептикалық көрсеткіштер бойынша тәжірибелік үлгі бақылаудан біршама асып түсті. Бұл факт олардың өзіндік құнын төмендету және ет ресурстарын үнемдеу мақсатында пісірілген шұжықтар технологиясында экструдирленген жасымық ұнды пайдаланудың орындылығын көрсетеді.

Физика-химиялық зерттеу жүргізу үшін сынама дайындалды. Тәжірибелі үлгідегі пісірілген шұжықта ет шикізаты мен экструдирленген жасымық ұнның теңдестірілген құрамы ақуыздың, майдың, минералдық заттардың оңтайлы мөлшерін, сондай-ақ қажетті тұтқырлықты, дайын өнімнің шырынды және нәзіктігін, жағымды дәм мен хош иісті қамтамасыз етті (1-кесте). Болған аммиак, күкіртті сутек үлгісінде табылмады.

Кесте 1 - Экструдирленген жасымық ұн қосылған пісірілген шұжықтың химиялық құрамы

Көрсеткіш атауы	Дайын өнімнің құрамы, %
Ылғалдылығы	73,5
Майлығы	10
Ақуыз	12
Минералдық құрамы	3,4
Көмірсу	3,0

Жаңа ет өнімінің артықшылығы-оның майлы бөлігінің тотығуға және оның биологиялық құндылығын жақсартуға тұрақтылығын арттыру. Бақылау және тәжірибелік үлгілерде *e.coli*, *s. aureus* тобының бактериялары, патогенді микроорганизмдер (оның ішінде сальмонеллалар) болған жоқ (2-кесте).

Микробиологиялық көрсеткіштер СанЕжН талаптарымен регламенттелген микроорганизмдердің жалпы саны мен олардың түрлік құрамы бойынша нормалардың артуын анықталмады 2.3.2. 1078-01. Әзірленген рецептурада қосылған биологиялық белсенді компоненттердің (лецитин, В1, РР витаминдері, хром хелат, селен актив) құрамы рұқсат етілген концентрациядан аспайды және әзірленген өнім әртүрлі санаттағы адамдар үшін қауіпсіз болып табылады.

Пісірілген шұжықтың тәжірибелік үлгісінің рецептурасында жасымық экструдатты пайдалану химиялық құрамы мен "май:ақуыз" арақатынасының айтарлықтай өзгеруіне әкелмейді. Зерттеулер мәліметтерінің негізінде жетіспейтін компоненттер – ақуыздармен, минералды заттармен, жартылай қанықпаған май қышқылдарымен, тамақ талшықтарымен, витаминдермен және т.б. байытылған тамақ өнімдерінің өндірісі өзекті болып табылады.

2-кесте - Микробиологиялық көрсеткіштер

Көрсеткіш атаулары	бақылау	Пісірілген шұжық, экструдирленген жасымық ұнын қосу
Мезофильді аэробты және факультативті анаэробты микроорганизмдердің саны, 1 г өнімдегі КТБ	1,2×10 ³	1,3×10 ³
Ішек таяқшалары тобының бактериялары (конформды), КОЕ 1 г өнімде	Жок	Жок
Патогенді микроорганизмдер, соның ішінде 25г өнімнің сальмонеллалары	Жок	Жок
0,01г өнімде сульфитредуциялаушы клостридиялар	Жок	Жок

Библиографиялық тізім:

1. Базарова Ю.Г. Разработка рецептур белковых добавок, заменяющих мясо /Ю.Г. Базарова // Пищевые добавки и ингредиенты.– 2008. – № 9. – С. 34
2. Прянишников, В.В. Пищевые волокна и белки в мясных технологиях / В.В. Прянишников, А.В. Иль-тяков, Г.И. Касьянов. – Краснодар: Экоинвест, 2012. – 200 с.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ МАҚСАТТАҒЫ СҮЗБЕ ДЕСЕРТІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ

Жүніс А.С., С.Сейфулин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің магистранты
 Ғылыми жетекшісі – **Омаралиева А.М.,** т.ғ.к.

Резюме: В статье представлены основные достоинства и свойства, позволяющие предположить положительный эффект от использования нутовой муки в технологии творожного десерта. Проанализированы результаты изучения влияния натуральных добавок на качественные показатели творожного десерта.

Summary: The article presents the main advantages and properties that allow us to assume a positive effect from the use of chickpea flour in the technology of cottage cheese dessert. The results of studying the effect of natural additives on the quality indicators of cottage cheese dessert are analyzed.

Дәрілік және диеталық қасиеттері, жағымды дәмі мен жеңіл сіңімділігінің арқасында ашытылған сүт өнімдері адам тамақтануында үлкен маңызға ие. Соның ішінде ірімшік пен сүзбе өнімдері өте пайдалы, өйткені құрамында ақуыз бен май көп. Сүзбе ақуыздары ішінара фосфор мен кальцийдің тұздарымен байланысты. Бұл асқазан мен ішекте ақуыздардың жақсы сіңуіне ықпал етеді. Сондықтан сүзбе ағзаға жақсы сіңеді.

Дәрігерлер тағайындайтын медициналық диеталарда алғашқылардың бірі болып кездесетін өнім – сүзбе. Сондай-ақ, сүзбе кез-келген жастағы сау адамдарға да пайдалы. Бұл сүт ақуызының концентраты және сүттің басқа да компоненттеріне байланысты.

Тамақ өнімдерінің заманауи өндірушілері сүзбе десертінң тәтті және тұзды нұсқаларын ұсынады. Әдетте, бұл дәмді және пайдалы өнімге жоғары сапалы жаңа піскен сүзбе, кілегей немесе май, түйіршіктелген қант немесе ас тұзы кіреді. Сонымен қатар, қоюландырылған сүт сонымен қатар сүзбе массасының бір бөлігі болуы мүмкін. Қосымша дәм мен хош иіс беру үшін, кейде, негізгі ингредиенттерден басқа, жаңғақтар мен кептірілген жемістер, ванилин, жаңа піскен шөптер, сондай-ақ жаңа піскен жемістер немесе кәмпиттер қосылады. Консистенциясын жақсарту мақсатында пектин және қант диабетімен ауыратын адамдар үшін қанттың орнына қант алмастырғыш қосып дайындауға да болады [1].

Осыған байланысты, өсімдік тектес тағамдық қоспаларды қосып, функционалды және емдік мақсатта өнім алу үшін ноқат ұнын, пектин, қант алмастырғышты үйлесімділігін тауып қосу арқылы сүзбе десертінң түрлерін жасау үлкен қызығушылық тудырады.

Зерттеудің бірінші кезеңінде сүзбе десертінң ашу процесіне ашытқы мөлшерінің әсері зерттелді. Ашыту процесіне қоспаға енгізілетін ұйытқының құрамы ғана емес, сондай-ақ оның мөлшері да үлкен әсер етеді. Жоғары органолептикалық көрсеткіштері бар өнім алуға мүмкіндік беретін ашытқының оңтайлы мөлшерін анықтау үшін зерттеулер жүргізілді. Іздеу тәжірибесінің

нәтижелері бойынша және кітаптардағы мәліметтер негізінде ашытқының мөлшерлері таңдалды: 1 нұсқа – 3%, 2 нұсқа – 5%, 3 нұсқа – 7%.

Ноқат ұны кальций, мырыш, калий, магний, фосфор және темірдің қайнар көзі болып табылады, құрамында көп мөлшерде клетчатка, күрделі көмірсулар мен аминқышқылдары бар. Бірақ, бұл ноқат ұнының жалғыз артықшылығы емес. Бұршақ тұқымдас өсімдіктер денемізді пиродидинмен қанықтырады (B₆ дәрумені), онсыз иммундық жүйе жұмыс істей алмайды. Егер сіз депрессиямен ауырғыңыз келмесе немесе гормональды асқынуларға тәуелді болмасаңыз, диетаға ноқат ұнын енгізіңіз, бұл пайдалы диетаны ұстанатын адамдар үшін де пайдалы. Қарапайым тағамдардан ләззат алып, салмақ жоғалтуға болады, өйткені бұршақ ұнының құрамында гликемиялық индексі төмен және калория мөлшері аз, бидай ұнына қарағанда глютенсіз және талшыққа бай [2].

Сүзбелі десерттің қоспаларды қосу мөлшеріне қарай бірнеше нұсқасы жасалды. Ноқат ұнының қоспаға қосылған мөлшері анықталды. Ноқат ұнының концентрациясы 3%-дан 15%-ға дейін өзгеріп, салыстыру үшін толтырғышты енгізбестен бұрын бақылау тәжірибесі өткізілді. Зерттеу нәтижелері 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1 – Енгізілген ноқат ұнының мөлшеріне байланысты сүт-ақуыз негізінің органолептикалық көрсеткіштері

Көрсеткіш	Енгізілген ноқат ұнының мөлшері, %				
	0	3	5	10	5
Сыртқы түрі және консистенциясы	Біртекті, тығыз	Біртекті, жұмсақ	Біртекті, тығыз, әлсіз тұтқыр	Жұмсақ, аздап байланыспаған	Байланыспаған, аздап ұнды
Дәмі және иісі	Сүтқышқылды, жағымды	Сүтқышқылды, аздап жаңғақ дәмімен және хош иісімен	Сүтқышқылды, жаңғақ дәмі және хош иісімен	Сүтқышқылды, жаңғақ хош иісі және жеңіл бұршақ дәмімен	Сүтқышқылды, жаңғақ хош иісі және ащы дәмі бар
Түсі	ақ	ақ	Аздап сарылау	Аздап сарылау	Сарылау
Ашу ұзақтығы, сағ	4,0-4,5	4,0	3- 3,5	3,5	3,0

Пектин – шырындар мен қызылша қант өндірісінің қайталама шикізаттарынан гидролиз-экстракция арқылы алынған табиғи полисахарид. Ол сорбциялық және желімдік қасиеттерден басқа, тиімді желе тәрізді өнім болып табылады және соның арқасында тамақ өнеркәсібінде кеңінен қолданылады. Желе түзілу механизмі пектинді тізбектердің үш өлшемді кеңістіктік құрылымның құрылуымен байланысты. Онда тізбектің екі немесе одан да көп бөлімдері тұрақты жиілікте жиналады.

Құрылымдық өнімдердің бастапқы түрлері – сүт негізіндегі желе, мусс және жеміс десерттері болып табылады. Олар жоғары тағамдық құндылықты, функционалдық белсенділікті және жақсы органолептикалық қасиеттерді біріктіреді [3].

Зерттеудің келесі кезеңі – өнімге енгізілген пектин мөлшерлерінің, сүзбе десертінің сапалық көрсеткіштеріне әсерін зерттеу болды. Пектині жоқ сүзбе бақылау ретінде пайдаланылды.

1 нұсқа – 0,5%, 2 нұсқа – 1%, 3 нұсқа – 2%.

Деректерді талдай отырып, пектинді сүзбе десертіне енгізу қышқыл түзілу процесін тежейді деген қорытынды жасауға болады.

Қант алмастырғыштар – тамақ өнімдеріне тәтті дәм беретін және қант пен оған жақын тәттілендіретін өнімдердің орнына қолданылатын заттар мен химиялық қосылыстар. Әдетте, қант алмастырғыштар тәтті дәмнің сол қарқындылығына жету үшін қажетті қант дозасымен салыстырғанда аз калориялыққа ие.

Ең соңында дайын өнімге 5% «Сладис» табиғи қант алмастырғышы қосылды. Бұл қоспа қант диабетінен зардап шегушілерге жақсы көмегін тигізеді еді. Өнімнің дәмі тәтті болып шықты. Бірақ оның ағзаға тигізетін зияны жоқ және артық салмақ тудыруға да әсер етпейді.

Осылайша, жүргізілген зерттеулердің нәтижелері ноқат ұнын және алма пектинін сүзбе десертін жасау технологиясында пайдаланудың орынды екендігін көрсетеді. Және «Сладис» табиғи қант алмастырғышын қосу арқылы қант диабетімен ауыратын ауыратын көптеген науқастар үшін

таптырмас десерт болатыны түсінікті. Осыған байланысты, сүзбе десертінің биологиялық құндылығын арттыру мақсатында 5% мөлшерінде ноқат ұнын, 5% мөлшерінде табиғи қант алмасырғышты және 1% мөлшерінде пектинді сүзбе десертінің рецептурасына енгізуді ұсынуға болады.

Библиографиялық тізім:

1. Степанова, Л. И. Справочник технолога молочного производства. Технология и рецептуры. Т.1. Цельномолочные продукты. Производство молока и молочных продуктов /Л.И. Степанова, 2-е изд. – Спб.: ГИОРД, 2003. – 384 с.
2. Крусъ, Г.Н. Технология молока и молочных продуктов/ Г.Н. Крусъ, А.Г. Храмцов, 3.В. Волокинина, С.В. Карпычев; под редакцией А.М.Шалыгиной. – М.: КолосС, 2006. – 445С.: ил.
- 3 Голубева, Л.В. Использование нетрадиционных компонентов растительного происхождения при производстве творожных продуктов / Л.В. Голубева, О.И. Долматова, В.А. Чугуевская. Молочная река, 2012. - №1, С. 52-54.

ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Татибаев Б.З., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 2-го курса
 Научный руководитель – **Дюсенбаев Н.М.**, к.э.н.

Түйін: Мемлекет мемлекеттің өмір сүруін қамтамасыз ететін әлеуметтік тұрақтылықтың негізі болуға тиіс. Осыған байланысты елдің импортқа тәуелділігін жою, азық-түліктің меншікті өндірісін дамытуды қамтамасыз ету; экспорт пен импорттың теңдестірілген құрылымын, сондай-ақ азық-түлікпен жабдықтауды тұрақтандыру үшін резервтік резерв-терді құру қажет. Бұл мақалада азық-түлік қауіпсіздігінің теориялық аспектілері қарастырылады. Көрсеткіштер негізінде Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігіне бағалау жүргізілді [1]

Summary: The state should serve as the basis for social stability, which ensures the existence of the state itself. In this regard, it is necessary to eliminate the country's dependence on imports, ensure the development of its own food production; create a balanced structure of exports and imports, as well as reserve reserves to stabilize food supply. This article examines the theoretical aspects of food security. The assessment of food security of Kazakhstan on the basis of indicators was carried out.

В настоящее время в современном обществе основной проблемой является продовольственная безопасность. Во-первых, это связано с тем, что обеспечение народа продовольствием с физиологической позиции определяет его жизнедеятельность. Во-вторых, определяет политическую независимость государства и обеспечивает его экономическую стабильность. Поэтому, нужно отметить, что нельзя говорить об экономической, политической или национальной безопасности общества, если каждое государство полностью не обеспечивает продовольственную безопасность своего народа. Совершенствование системы управления обеспечением продовольственной безопасности страны часто базируется на использовании опыта развитых стран, применении методов государственного регулирования, внешнеторговых ограничений с оценкой самообеспеченности страны сельскохозяйственным сырьем и продуктами питания; на соотношении фактического потребления с рекомендуемыми медицинскими нормами; рассматриваются также проблемы доступа к продовольствию, состояние продовольственного рынка. [2]

Обеспеченность населения республики необходимым уровнем производства показывает, что в целом по основным видам продуктов питания республика самообеспечена: по пшенице, рису, картофелю, овощам и бахчевым, мясу, молоку, яйцу обеспеченность выше порогового уровня потребления, рассчитанного по национальным стандартам. По сахару, мясу баранины и птицы, рыбе и масличным культурам фактическое производство не в полной мере обеспечивает пороговый уровень потребления на указанные виды продукции. [3]

В Казахстане имеются все возможности для реализации резервов, направленных на увеличение объемов производства пищевой продукции более высокого качества. Прежде всего, это широкое внедрение в производство достижений НТП. Для большинства предприятий важной задачей является сотрудничество с мировыми производителями, которое возможно на основе их инновационного развития. Во многих случаях наиболее эффективной стала стратегия долгосрочной кооперации, участия в альянсах с мировыми лидерами, как альтернативы самостоятельному выходу на внешние

рынки. Практика сотрудничества казахстанских компаний с зарубежными партнерами показывает, что чем дальше они продвинулись по пути понимания проблем и преимущества выхода на мировой рынок, тем более устойчивым является их финансовое и экономическое положение. [4]

Одним из таких опытов является недавнее соглашение с **Американской компанией Tyson Foods** о реализации программы развития современной агро-мультипротеиновой индустрии в Казахстане. Согласно информационному portalу (*informburo.kz*) лидеры американского агробизнеса Tyson Foods и Valmont Industries инвестируют в открытие предприятий по переработке мяса и производству оросительных систем в Казахстане, сообщается на сайте премьер-министра РК. Премьер-министр РК Аскар Мамин во время своего визита в США подписал соглашение с руководством крупнейшего в стране производителя мясной продукции, компании Tyson Foods, о реализации программы развития современной агро-мультипротеиновой индустрии в Казахстане.[5]

Документ на первом этапе предусматривает строительство в РК современного мясоперерабатывающего комплекса производительностью около 2 тысяч голов в сутки. Предприятие будет не только обеспечивать потребности казахстанского рынка, но и экспортировать продукцию на зарубежные рынки, способствуя обеспечению годовой сельскохозяйственной прибыли стране в более чем 1 млрд долларов. "Открытие предприятия будет стимулировать не только развитие мясной индустрии, но и других смежных отраслей АПК – ветеринарии, аграрного машиностроения, разведения кормовых культур, создания откормочных площадок. Проект позволит создать десятки тысяч новых рабочих мест в сельском хозяйстве Казахстана", – сказал Аскар Мамин. [5]

В городе Омаха премьер-министр РК провёл встречи с губернатором штата Небраска Питером Рикеттсом и президентом компании Valmont Industries Стефаном Каниевским. По итогам переговоров между Министерством сельского хозяйства РК, казахстанской компанией Kusto Group и Valmont Industries подписано соглашение о принципах эффективного орошения и улучшения производительности сельского хозяйства Казахстана. Документ предусматривает строительство в Казахстане в 2022 году завода по производству ирригационных установок Valley мощностью 1000 машин фронтального и кругового орошения в год. Американские технологии ирригации позволяют увеличить продуктивность растениеводства и на 50% снизить водозатратность в сельском хозяйстве. [5]

Таким образом, анализ рынка мясомолочной продукции позволяет сделать вывод о том, что продовольственная безопасность по данным видам продукции недостаточно обеспечена. Для обеспечения продовольственной безопасности необходимо: проведение политики по снижению импорта продовольственной продукции и повышению объемов её производства в Республике Казахстан; инновационное обновление материально-технической базы; повышение эффективности и формирование кластера, что связано с необходимостью объединения мелких товаропроизводителей в средние и крупные производства на основе кооперирования, оптимизации размеров землепользования и рационального их использования с учетом специализации; эффективная государственная поддержка отечественных товаропроизводителей, способных производить конкурентоспособную продукцию. [6]

Библиографический список:

1. Экономическая и продовольственная безопасность Казахстана. Вопросы теории, методологии, практики / А.А. Кайгородцев. — Усть-Каменогорск: Медиа-Альянс, 2006. — 384 с.
2. Литература использована в первом абзаце. Мухтарова К.С. Государственное управление экономической безопасностью в Республике Казахстан: учебник. — Алматы, 2014. — 200 с.
3. Данные Комитета по статистике Республики Казахстан. — [ЭР]. Режим доступа: gov.kz
4. Таршилова Л.С. Устойчивое развитие агропромышленного комплекса как основа продовольственной безопасности региона // АльПари. — 2012. — № 1–2. — С. 182–184.
5. <https://informburo.kz/novosti/v-kazahstane-za-schyot-amerikanskih-investiciy-postroyat-krupnyy-myasopererabatyvayushchiy-kompleks-99483.html>
6. Теги: Национальная безопасность Продовольственный рынок Экономика Казахстана Продовольственная безопасность

**ИССЛЕДОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ЗУБНОЙ ПАСТЫ СЕРИИ «DR. KID»,
ПРОИЗВОДИМОЙ КОМПАНИЕЙ «GOLD HERBS KZ»**

Садыкова Д.Т., Казахский университет технологии и бизнеса, 3 курс
Научный руководитель – *Агедилова М.Т.*, к.х.н., асс. профессор

Түйін: «Gold Herbs KZ» ЖШС компаниясы Қазақстандағы отандық тіс пастасын шығаратын жалғыз өндіріс. Компанияда «Dr. Herbs Lab.» сауда белгісімен «Dr. Kid» сериясымен 2 түрлі балаларға арналған табиғи құрамды тіс пастасы шығарылады.

Summary: Gold Herbs KZ is the only domestic manufacturer of toothpaste in Kazakhstan. In the company "Dr. Herbs Lab." under the trademark «Dr. Kid» is a natural toothpaste for 2 children.

На протяжении многих веков человечество пробовало самые разнообразные средства для того, чтобы очистить зубы и придать им белизну. Эти поиски привели к созданию зубной пасты, которая сегодня является основным средством гигиенического ухода за полостью рта. Первая зубная паста расширенного действия появилась в начале 20 века [1].

Развитие технологий позволило существенно расширить спектр действия зубной пасты.

В наши дни производство зубной пасты — это сложный производственный процесс, за которым стоят многочисленные исследования ученых и практические знания стоматологов.

В Казахстане производство по выпуску продукции средств по уходу за полостью рта (зубной пасты) практически отсутствует.

Таким образом, в 2016 году Казахстане в городе Астане была создана отечественная компания «GoldHerbsKZ».

Целью разработки зубной пасты компанией ТОО «GoldHerbsKZ» с торговой маркой «Dr. HerbsLab» является совершенствование рецептур направленные на использование натуральных, растительных и пищевых ингредиентов [2].

Торговая марка компании «Dr. HerbsLab» имеет 4 линейки, т.е. 13 видов зубной пасты, включены и одобрены в Официальном бюллетене РК. [3], из них серия *DoctorKid* является объектом исследования.

Серия зубной пасты Dr.Kid имеет 2 вида и рецептуры разработаны для детей:

- зубная паста Dr.Kid/ «ABC» от 2 до 6 лет
- зубная паста Dr.Kid/ «ЮНИОР» от 6 до 12 лет.

Зубные пасты «Dr. HerbsLab» серия Dr.Kid разработаны и протестированы, и зарегистрированы в Казахстанском реестре (*Свидетельство о государственной регистрации*).

Зубная паста Серия «DR.KID»:

1. Вид «ABC» - препятствует воспалению, заболеванию десен.

Рекомендована к использованию детьми от 2-6 лет как мягкое очищающее и противовоспалительное средство.

Экстракты ромашки и алоэ обладают противовоспалительными, противоаллергенными, кровоостанавливающими антимикробными свойствами, ускоряет заживления ран.

2. Вид «ЮНИОР» - мягкое очищающее и противовоспалительное средство;

- предотвращает возникновение кариеса и снижает чувствительность зубов.

Рекомендована к использованию детьми от 6 до 12 лет.

Экстракты алоэ и прополиса придают пасте противовоспалительные, антимикробные эффекты, укрепляя стенки сосудов, снижая кровоточивость, усиливая действия других компонентов, не давая развиваться бактериям.

На наших разработках исключили использовать фтор, триклозан, мел, парабенов, сульфатов, перекиси и др. токсичные соединения. Поэтому отечественная паста являются эффективными средствами полости рта, благодаря натуральному составу.

Исследования зубной пасты серии «Dr. Kid», производимой компанией «GoldHerbsKZ»

Для определения показателей качества применены различные методы исследования.

Согласно требованиям СанПиН 1.2.676-97 «Гигиенические требования к производству, качеству и безопасности средств гигиены полости рта», отобраны пробы продукции от 29 марта 2017г. на проведение исследований. Исследования проводилась в испытательной лаборатории филиала РГП на ПХВ «Национальный центр экспертизы» города Астаны КООЗ МЗ РК.

Проведены следующие исследования:

- изучены документы поданного на санитарно-эпидемиологическую экспертизу препарата;

- определены органолептические показатели (таблица 1);
- определены физико-химические показатели (таблица 2);
- определены микробиологические и токсикологические показатели (таблица 3, 5).

Таблица 1. Органолептические показатели продукции

Наименование показателя	Характеристика и норма	«Dr. HerbsLab» серии «Dr. Kid» вид ABC	«Dr. HerbsLab» серии «Dr. Kid» вид ЮНИОР
1. Внешний вид и консистенция	Цельная, герметичная упаковка / Однородная масса, удерживающаяся на поверхности зубной щетки, не проникая внутрь щетины	соответствует	соответствует
2. Цвет	Свойственный цвет пасты данного наименования	Светло-желтый цвет	Клубничный красный цвет
3. Запах	Свойственный запаху пасты данного наименования	Карамельный	Клубники
4. Вкус	Свойственный вкусу пасты данного наименования	Ванильный	Клубники

Для химических показателей комплекс испытаний включает следующие результаты (таблица 2).

Таблица 2. Санитарно-химические показатели

Наименование показателя	Норма по НД на продукцию	Фактические данные	
		«Dr. HerbsLab» серии «Dr. Kid» вид ABC	«Dr. HerbsLab» серии «Dr. Kid» вид ЮНИОР
Свинец, мг/кг	5,0	0,0067	0,0089
Мышьяк, мг/кг	5,0	0,0038	0,0045
Ртуть, мг/кг	1,0	Не обнаружено	Не обнаружено
Массовая доля фторида (в расчете на молярную массу фтора), %	0,05-0,15	Отсутствует	Отсутствует
Масса фторида (в расчете на молярную массу фтора) в единице упаковки, мг, не более	300	Отсутствует	Отсутствует
Водородный показатель, рН	5,5-10,5	6,38	6,72
Маркировка	Соответствие ТР ТС 009/2011	соответствует	соответствует

Средства гигиены полости рта не должны вызывать существенных сдвигов в количественном и качественном составе нормальной микрофлоры полости рта; не должны являться благоприятной средой для условно - патогенных микроорганизмов и токсикологических исследований [4-6]. Результаты исследования приведены в таблице 3.

Таблица 3. Требования по микробиологической чистоте и токсикологические показатели

Наименование показателя	Норма по НД на продукцию	Фактические данные	
		«Dr. HerbsLab»серии «Dr. Kid» вид ABC	«Dr. HerbsLab»серии «Dr. Kid» вид ЮНИОР
Микробиологические показатели			
<u>Микробная чистота:</u> Общее количество микроорганизмов, КОЕ/1 г/ Количество мезофильных аэробных факультативно-анаэробных микроорганизмов (КМАФАиМ)	Не более 1 x 10 ² КОЕ/г	соответствует	соответствует
Семейство Enterobacteriaceae /Escherichia coli	Отсутствие в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл
Pseudomonas aeruginosa	Отсутствие в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл
Staphylococcus aureus	Отсутствие в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл
Плесневые грибы и дрожжи рода Candida albicans	Отсутствие в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл	Не обнаружено в 0,5 мл
Токсикологические показатели			
Раздражающее действие на слизистые	Не более 1 балла	0 баллов	0 баллов
Сенсибилизирующее действие	Допускается наличие аллергенного эффекта	Нет аллергенного эффекта	Нет аллергенного эффекта
Индекс токсичности, %	70-120	95,1	96,9

Таким образом, по результатам исследований зубная паста выдерживает срок хранения без изменения свойств не менее 2-х лет.

Органолептические, санитарно - химические и микробиологические, токсикологические показатели зубных паст сопоставлялись с нормами по ГОСТ 7983-2016 и ТР ТС 009/2011 и результаты исследований показало, что все полученные данные подтверждаются нормативным критериям.

Библиографический список:

1. Каверина А.А. Исследование защитных свойств зубных паст. //Научно - практический журнал. – 2008. - №1. – С.57 - 60.
2. Агедилова М.Т., Абдулина В.Т. Производство зубной пасты в Казахстане.// Материалы Международной научно -практической конференции «Наука и образование в современном мире». – Караганда, МОН РК «Болашак» академиясы, «Болашак - Баспа». – Т.2., 2019. - С.9 -13.
3. Промышленная собственность. //Официальный бюллетень. Министерство юстиции Республики Казахстан РГП "Национальный институт интеллектуальной собственности"(19)KZ.–Астана,2018., №32. 287с.
4. ГОСТ 7983-2016 Пасты зубные. Общие технические условия.
5. ТР ТС 009/2011 О безопасности парфюмерно - косметической продукции.
6. Санитарные правила и нормы СанПиН 1.2.681-97 "Гигиенические требования к производству и безопасности парфюмерно-косметической продукции".

ТОВАРОВЕДНАЯ ОЦЕНКА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ЗУБНЫХ ПАСТ

Тастыбай Г., Нұрхамит Т., Казахский университет технологии и бизнеса, 2 курс
 Научный руководитель – **Агедилова М.Т.,** к.х.н., асс. профессор

Түйін: Жұмыстың өзектілігі «Gold Herbs KZ» ЖШС компаниясы Қазақстандағы отандық тіс пастасын шығаратын жалғыз өндірісі жайлы жазылған. Компания өзінің «Dr. Herbs Lab.» сауда белгісімен 13 түрлі табиғи және тиімді тіс пасталарын шығарады.

Summary: The relevance of the work gives the concept of production of the only domestic toothpaste in Kazakhstan produced by the company "Gold Herbs KZ" LLP. The company has its own trademark "Dr. Herbs Lab." and produces 13 types of natural and effective toothpastes.

В Казахстане производство по выпуску продукции средств по уходу за полостью рта (зубной пасты) практически отсутствует. Отличительной особенностью развития таких производств является широкое использование природного сырья, продуктов растительного происхождения, экстрактов лекарственных трав, которыми богата наша страна.

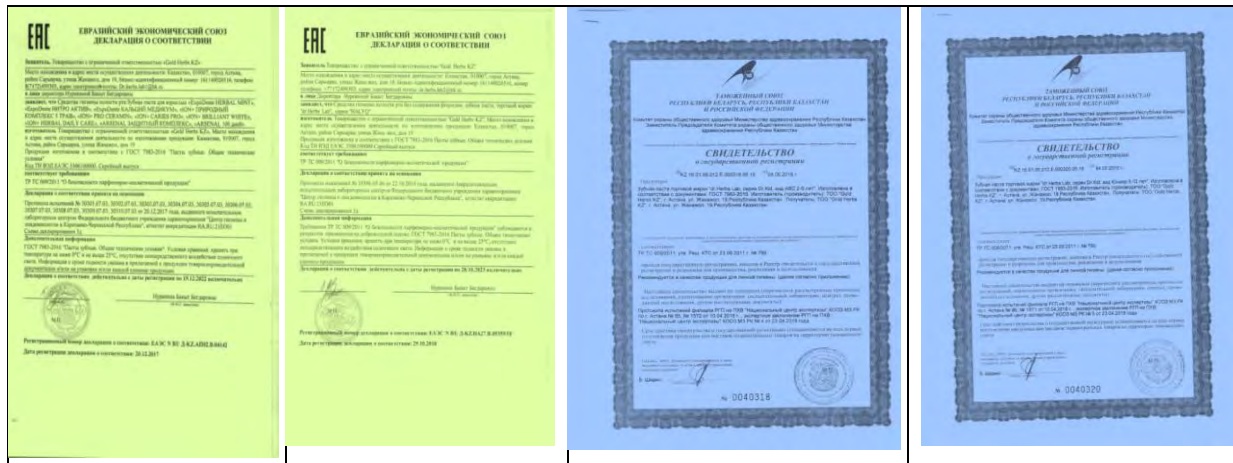
Разработка новых отечественных зубных паст с натуральными добавками является перспективным направлением развития индустрии средств гигиены полости рта, что позволит значительно повысить качество производимых продуктов и таким производством занимается Казахстанская компания «GoldHerbsKZ», которая была создана в 2016 году в г. Нур-Султане.

Целью разработки зубной пасты компанией ТОО «GoldHerbsKZ.» с торговой маркой «Dr. HerbsLab» является усовершенствование рецептур зубных паст направленное на использование только натуральных, растительных и пищевых ингредиентов, обладающих лечебно - профилактическим действием [1, 2].

Торговая марка компании «Dr. HerbsLab» имеет 4 линейки, т.е. 13 видов зубной пасты, включены и одобрены в Официальном бюллетене РК [3]: «Dr. Herbs»; «Dr. HerbsLab.», «ExpoDente», «ION+», «Dr.Kid.».

Подтверждение соответствия зубных паст проводится в форме принятия декларации о соответствии.

Разработанные зубные пасты протестированы в России и в Казахстане и являются эффективными средствами для полости рта, благодаря натуральному составу.

В 2017 году было получено Свидетельство - Знак одобрения Стоматологической Ассоциаций России для потребительских изделий (СтАР) и присвоены знаки качества Единой Казахстанской Ассоциации Стоматологов (ЕКАС), Казахстанской Стоматологической Ассоциацией (KSA).

По ГОСТ 7983-82 все зубные пасты делятся на:

1. Гигиенические
2. Лечебно-профилактические (для ежедневного применения или курсовые) [4-7].

Существует различные виды классификации косметических изделий: ОК-005-93(ОКП),ТН ВЭД, торгово-товароведная классификация. Они более подробно расписаны в таблице 1. По классификатору продукции ОК-005-93 (ОКП) паста зубная имеет код 91 5821 8 Паста зубная [4-5].

Классификация паст зубных указана в таблице 1.

Таблица 1 - Классификация зубных паст по ОК 005-93

Признак	Код	Наименование
Класс	9100000	Продукция пищевой промышленности
Подкласс	9158003	Продукция косметическая
Группа	91 58202	Средства по уходу за зубами и полостью рта
Вид	91 5821 8 91 5822 3 91 5823 9 91 5829 1	Паста зубная Порошки зубные Эликсиры зубные Средства по уходу за зубами и полостью рта прочие

По ТН ВЭД паста зубная входит: в раздел VI, группа 33, 3306 10 000 0- средства для чистки зубов [4-5].

Более подробная классификация представлена в таблице 2.

Таблица 2 - Классификация паст зубных по ТН ВЭД

Признаки	Код	Наименование позиции
Раздел	6	Продукция химической и связанных с ней отраслей промышленности
Группа	33	Эфирные масла и резиноиды; парфюмерные, косметические или туалетные средства
Товарная позиция	3306	Средства для гигиены полости рта или зубов, включая фиксирующие порошки и пасты для зубных протезов; нитки, используемые для очистки межзубных промежутков (зубной шелк), в индивидуальной упаковке для розничной продажи
	3306 10 000 0-	средства для чистки зубов;
	3306 20 000 0- 3306 90 000 0-	нитки, используемые для очистки межзубных промежутков (зубной шелк) прочие

Требования нормативной документации, используемой при экспертизе качества паст зубных:

Сертифицируются средства гигиены полости рта в соответствии с «Правилами сертификации средств гигиены полости рта» СТ РК ГОСТ Р 51577-2003 и другими действующими законодательными актами и нормативными документами, устанавливающими обязательные требования по обеспечению безопасности здоровья потребителя.

Качество зубной пасты должно соответствовать требованиям ГОСТ 7983-2016. При экспертизе качества зубной пасты проверяют органолептические и физико-химические, микробиологические показатели.

Анализ основных потребительских свойств паст зубных

Зубные пасты придают красивый внешний вид и здоровое состояние зубам поэтому имеют большое гигиеническое, эстетическое и психологическое значение. Потребительские свойства зубных паст в целом можно разделить на следующие основные группы:

- функциональное назначение;
- эргономические;
- надежность;
- эстетические;
- безопасность.

Обязательные показатели качества при подтверждении соответствия - показатели безопасности. Срок годности пасты зубной приведен в таблице 3.

Таблица 3 - Срок хранения пасты зубной

№ п/п	Наименование продукции	Срок годности, мес.	По испытаний (паста РК), мес.
1.	Зубные пасты, зубной порошок	От 12 до 36	24 - 36
2.	зубной эликсир	12	

Для химических показателей комплекс испытаний включает определение водородного показателя (кислотного числа или содержания щелочи). Все эти показатели определяют воздействие на полость рта. Норма по значению рН для зубных паст представлена в таблице 4.

Таблица 4 - Требования к водородному показателю рН

№ п/п	Вид продукции	Нормы рН	По испытаний (паста РК)
1	Средства для ухода за зубами: зубные пасты	5,5-10,5	4,7 -5,5
2	эликсир	3,0-9,0	

Упаковка, маркировка, условия хранения и транспортирования паст зубных должна соответствовать требованиям п.3.4. ГОСТ7983-2016и СанПиН 1.2.676-97 «Гигиенические требования к производству, качеству и безопасности средств гигиены полости рта», так же по ТР ТС 009/2011 О безопасности парфюмерно - косметической продукции, ГОСТом 28303 и ИСО 11609.

Таким образом, были изучены классификации зубной пасты по стандарту, ОК-005-93(ОКП), ТН ВЭД, дана торгово-товароведная классификация, рассмотрен ассортимент средств гигиены полости рта. Сертифицированы и декларированы по ГОСТу 7983-2016 и ТР ТС 009/2011 О безопасности парфюмерно - косметической продукции.

Библиографический список:

1. Агедилова М.Т., Абдулина В.Т. Производство зубной пасты в Казахстане.//Материалы Международной научно-практической конференции «Наука и образование в современном мире». – Караганда, МОН РК «Болашақ» академиясы, «Болашақ -Баспа».– Т.2., 2019.-С.9 -13.
2. Агедилова М.Т., Жунусова Г.С. Путь к социальному партнерству. //Периодическая газета Казутб. г. Нур-Султан, 2019.–№1.-С.6.
3. Промышленная собственность. //Официальный бюллетень. Министерство юстиции Республики Казахстан РГП "Национальный институт интеллектуальной собственности"(19)KZ.–Астана,2018.,№32. 287с.
4. ГОСТ 7983-2016 Пасты зубные. Общие технические условия.
5. ТР ТС 009/2011 О безопасности парфюмерно - косметической продукции.

6. Санитарные правила и нормы СанПиН 1.2.681-97 "Гигиенические требования к производству и безопасности парфюмерно-косметической продукции"

АСТЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР РЕТІНДЕ ГИДРОПОНДЫҚ ӘДІСПЕН КҮРІШ ӨСІРУДІҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Жиеней А., Қазақ технология және бизнес университеті, 4 курс
Ғылыми жетекшілері – *Турабаева А.Е.*, аға оқытушы;
Мұқанова Қ.А., аға оқытушы, магистр

Резюме: В статье описан результаты эксперимента выращивания риса методом гидропоники, установлены параметры экспериментальной малообъемной гидропонной установки, определены изменения в росте растений по фазам развития.

Summary: The article describes the results of an experiment in growing rice using hydroponics, sets the parameters of an experimental low-volume hydroponic installation, and determines changes in plant growth by development phases.

Күріш адамзат үшін негізгі азық-түлік болып табылады, әсіресе Азия, Африка және Латын Америкасы халықтары үшін ол аса маңызды азық-түлік болып саналады [1]. Күріштің адамзат үшін маңыздылығына қарамастан, ол климаттың өзгеруі себептерінің бірі болып отыр және бұл бұрын айтылып жүргендерден әлдеқайда үлкен проблема. Күріш шаруашылығының ауқымды алқаптары су ресурсының үлкен шығындарын талап етеді, экожүйенің пестицидтер және ауыр металдармен артық ластануына алып келеді, сонымен қатар парниктік газдарды бөліп шығару салдарынан бүкіл әлем бойынша экологиялық апаттың негізгі себептерінің бірі болып отыр. Күріш шаруашылығындағы маңызды бағыттардың бірі тиімділігі жоғары ресурс үнемдеуші технологиялар болып саналады. Олар қоршаған ортаға түсіретін зардаптарды азайтады, әрі ауылшарашылық кәсіпкерлерге қаржылық жағынан тиімді. Осындай технологиялардың бірі – гидропоника әдісі. Гидропоникадағы күрішті өсірудің артықшылығы - өсімдіктер әртүрлі пестицидтермен және гербицидтермен емдеуді қажет етпейді, өйткені олар аурулармен, зендермен және зиянды саңырауқұлақтармен өздері күреседі, тамаша иммунитетке ие және топырақта классикалық өсіруге мүмкін емес керемет нәтижелер береді[2]. Қазіргі уақытта гидропоникада күріш өсіру еш жерде қолданылмайды.

Әдістеме және материалдар

Зерттеу нысаны. Гидропон қондырғысында өсіруге үшін күріштің «Янтарь» сорты таңдалды. «Янтарь» Ресей селекционерлерінің шығарған сорты СТ 101 (краснодарлық регенерант 424)/М 705 (боран) гибриді комбинациясынан жеке іріктеу әдісімен құрылған. Сорт орташа топқа жатады. Вегетациялық кезең - 114-117 күн. Сорттың ерекшелігі-өсімдіктердің ашық жасыл түсі. Ботаникалық түрі-*var. italic Alef*. Гүл қабыршақтары сабан-сары түсті. Өсімдік биіктігі - 90-95 см. масағы жинақы, сәл көлбеу, ұзындығы 15-17 см. Дәні үлкен, ұзынша, стресстік факторларына жақсы төзімділігі бар.

Құрылғының параметрлері. Зерттеу жұмыстарын орындау үшін ҚазТБУ – де күріш дақылдың өсу жағдайларына сәйкес технологиялық және климаттық параметрлерін қамтамасыз ететін аз көлемді гидропонды эксперименталдық қондырғы құрылды. Қолмен құрастырылған гидропонды қондырғы 10 л цилиндрлік сыйымдылықтан тұрады, оған субстраты бар 10 дана көшеттер орнатылды. Қоректік ортаны оттегімен қанықтыру үшін AIR 008 компрессоры қолданылды. Қажетті жарықтандыру қосымша ДРЛ-400 лампасымен қамтамасыз етілді. Толтырғыш ретінде оның кеуекті құрылымы жоғары ауа және су өткізгіштігі бар "GrowPlant" субстраты қолданылды.

Қоректік орта. Гидропоникадағы күріштің барынша өсуі үшін қажетті қоректік элементтерді қамтитын гидропоникада өсіруге арналған *Flora Series* минералды құрам алынды. *Flora Series* – тің ұсынылған кестедегі мөлшерлері бойынша дайын универсалды макро-және микроэлементтер мөлшері есептелінді (1-кесте) және алдын ала фильтрленген таза суда сұйылтылды. Судың қышқылдығы *Ph Down* қышқылдық реттегішінің көмегімен *Ph 6,5* деңгейіне дейін реттелді және оны күн сайын тексеріліп отырды.

Өсімдіктердің суды сіңіретіндіктен және судың буланып азаятындықтан ерітіндідегі тұздар концентрациясы жоғарлап кетпесі үшін дистильденген су құйылып отырылды. Қоректік ерітінді

аптасына бір рет жаңартылып отырдык, ал үш апта өткеннен кейін күріштің даму фазаларының ауысуына қарай ол жаңа рецептурамен дайындап толық ауыстырылды.

Кесте 1. Өсімдіктің даму стадиялары бойынша қолданылған макро-және микроэлементтер мөлшері (мг/10 л)

Химиялық құрамы	Вегетация фазысы		
	сабақтану	жапырақтану	Бұталану (кущение)
N	0,4	1,2	2,4
P ₂ O ₅	0,3	0,9	1,8
K ₂ O	0,85	2,55	5,1
Mg	0,174	0,522	1,044
CaO	0,035	0,105	0,21
Fe	0,003	0,009	0,018
Mn	0,001	0,003	0,006
B	0,01	0,03	0,06
Zn	0,0003	0,0009	0,0018
Cu	0,0002	0,0006	0,0012
Mo	0,0001	0,0003	0,0006

Зерттеу әдістемесі

Күріш тұқымдары Петри ыдысында ақ түсті сүзгіш қағазды төсеп ылғалдандырылып сабақшалары пайда болғанша өсірілді. Сүзгіш қағаз бөлме температурасындағы сумен толық үнемі ылғалданғандырылып отырылды.

Сабақшаланған күріштер субстрат салынған көшеттерге 10 данадан отырғызылып гидропоника қодырғысына орналастырылды (2-сурет).

Сурет 2. Күріш дақылын көшеттерге отырғызу реті

Күрішті өсіру үшін оңтайлы климаттық жағдайлар жасалды: ауаның ылғалдылығы 55-85%-дан (тәулік уақытына байланысты), бөлме температурасы 22-28 °С, қоректік ерітіндінің температурасы 18-24 °С, фотопериод 12 сағатты құрайды.

Сурет 2. «Янтарь» күрішінің гидропоникада 16-шы күнгі өсу көрінісі

Өсімдіктің келесі сандық белгілер анықталды: өсімдіктің биіктігі, өсімдіктің қоректік ерітіндіні сіңіруі, отырғыздудан бастап бұталануына (кущение) дейінгі кезеңнің ұзақтығы (3-кесте).

Кесте 2- Вегетация кезеңіндегі өсімдіктердің өсуі

Кезең (апталар)	Өсімдіктің биіктігі, см	Қоректік ерітіндінің шығыны
1	2-2,5см	230мл
2	5,5-7,5см	465мл
3	12-14,5см	690мл
4	19-20см	920мл

Зерттеу нәтижелері

Гидропоникалық әдіспен жасанды климаттық жағдайда өсірілген күріш бұталану (кущение) фазасына жетті, өсімдік биіктігі орта есеппен 20 см құрады, әр сабақ 4-5 жапырақтан тұрады. Дақылдарды өсіру уақыты егуден бастап бұталануға (кущение) дейінгі кезеңнің ұзақтығы 26 күнді құрады. Өсірілген күріш әр кезеңдерде қалыпты дамыды және табиғи жағдайда өсірілетін өсімдіктерден кем түспеді. Төртінші аптадан бастап бозару, құрғау, жапырақтардың солуы байқалды. Кейбір жапырақтар сарғыш түсеніп күйе бастады. Бұл гидропоника үшін әмбебап *Flora Series* минералды құрам ерітінділердегі химиялық заттардың арақатынасы күріш өсімдігі үшін қолайлы емес екендігін білдіреді және арнайы іріктеуді талап етеді.

Қорытындылай келе, жасалған эксперимент нәтижесі бойынша гидропоникада күріш өсіру үшін *Flora Series* минералды құрам негізінде жасалған ерітіндіде 4 аптаға дейін қолайлы болады, бірақ одан әрі сатылар үшін қоректік ерітіндінің басқа құрамын таңдау керек. Сонымен қатар, зерттеу мақсатына толық қол жеткізу үшін күріштің биологиялық қасиеттерін тереңірек меңгеруді қажет етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Зеленский Г.Л. Рис: Биологические особенности селекции и агротехники/монография - Краснодар: КубГАУ,2016. -238 с.
2. Зальцер, Э. Гидропоника для любителей / Э. Зальцер. - Москва: Колос, 1995.-109с.

ҚҰРҒАҚ БИЕ СҮТІНІҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Камильев Т.Р., Қазақ технология және бизнес университеті, 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі - **Ақжолтаева Ш.Н.**, технология ғылымдарының магистрі

Резюме: Пищевая ценность сухого кобыльего молока путем замены сухого коровьего молока.
Summary: Nutritional value of Mare's milk by replacing cow's milk powder with dry male milk.

Әлемдік сүт нарығы белсенді дамып ұсынылатын сүт өнімінің кешенін кеңейтіп келеді. Сарапшылар дәстүрлі сүт өнімдерінің тұтынылуын байытылған өнімдердің пайдасына орай төмендеуін болжамайды. Ол халық табысының артуы мен салауатты өмір салтының қажеттілігімен байланысты болып отыр.

Қазақстан үшін қымыз салтының ары қарай дамуы үшін негізгі міндеттердің біріне қазіргі таңда төмен деңгейде орналасқан қымыз өнімінің жыл бойындағы өнеркәсіптік өндірісін дамыту міндеті жатады. Қазақстанның жылқы шаруашылығында қымыз өндірісі мезгілдік фермаларда ғана жүргізіледі, осы жағдайды өзгерту керек. Біріншіден ішкі нарыққа бекітілудің маңызы зор - ол сұранысты қалыптастырып, қымыз өндіруші компаниялардың дамуына жағдай жасайды.

Бие сүтінде С дәрумені сиыр сүтімен салыстырғанда он есе көп. Төрт түліктің ішінде биенің сүті ғана альбуминдік (сүттің ерекше түрі) қасиетке ие. Демек, бие сүті ананың сүтімен пара-пар деген сөз. Бие сүтінде кездесетін ақуыздар, майлар, көмірсутегілер басқа сүтке қарағанда ерекше болып келеді. Бие сүтінің құрамындағы ақуызды альбумин адамның физикалық жағдайын жақсартуды, тәбетін ашады, ас қорытуды жақсартады. Құрамында қанықпаған май қышқылы бар, табиғи антибиотик болып саналады. Құрамында С дәрумені мен бром, А, В, В₆, В₁₂ дәрумендері жүрек, қан тамыр ауруларының, онкологиялық ауруларының онкологиялық ауруларының алдын алады. Бие сүтінде гормондарға жақсы әсер ететін ферменттер бар. Құрт ауруларының алдын алады, ауырған адамның қайта қалпына келуіне жақсы ықпал етеді. Адам денесінің күш – қуатын арттырады, бүйрек пен бауырды қанықтырады, қан тамырларды тазалайды. Буын аурулары мен

сүйектің қақсауын, жүйкенің жұқаруына, бас айналуын, созылмалы сары ауру, ұйқысыздық ішектегі жара (гастрит) сияқты аурулардың алдын алады немесе жеңілдетеді [1-5]. Осы құрғақ бие сүтін қолдану жаңа өнім түрлерін алуға негіз бола алатыны жасырын емес. Сол өнімдердің бірі сиыр сүтінің ұнтағын бие сүтінің ұнтағымен салыстыру негізінде болмақ, 1,2-кестеде құрғақ бие сүтінің органолептикалық және физика-химиялық талдау нәтижелері көрсетілген.

Кесте - 1. Құрғақ бие сүтінің органолептикалық талдау нәтижелері

Көрсеткіштерінің атауы, өлшем бірліктері	Рұқсат етілген нормалары бойынша СД	Нақты алынды	Белгісі СД арналған сынау әдістері
Органолептикалық: Сыртқы түрі Консистенциясы Дәмі мен иісі	-	Ақ түсті ұнтақ Ұсақ құрғақ ұнтақ Тән құрғақ бие сүті 0,1	Көзбен Көзбен

Кесте - 2. Құрғақ бие сүтіне физика-химиялық талдау жүргізу нәтижелері

Көрсеткіштерінің атауы, өлшем бірліктері	Рұқсат етілген нормалары бойынша СД	Нақты алынды	Белгісі СД арналған сынау әдістері
Физика-химиялық: Ерігіштік индексі, см ³ сырого тұнба	-	7,5	Органолептикалық
Қышқылдығы, Т0	-	17,52±1,7	ГОСТ 8764-73
Тағамдық құндылығы	-	15,4±1,5	
Ақуыздың салмақтық үлесі	-	63,05±6,3	ГОСТ 3624-92
Майдың массалық үлесі	-	1,64±0,1	
Массалық үлесі көмірсулар	-	2,36±0,2	ГОСТ 23327-98
Ылғалдың массалық үлесі	-	461/1929	ГОСТ 5867-90
Күлдің масс-қ үлесі	-		И.М. Скурихин, 1987г
Энергетикалық құндылығы, ккал/кДж/100	-	0,21	ГОСТ 3626-80
С дәрумені, 100 г: А, мг	-	Не обн. 0,642	И.М.Скурихин, 1984г И.М. Скурихин, 1987г

Құрамындағы уытты элементтер, пестицидтер, микротоксиндер микробиологиялық көрсеткіштер бойынша бие сүті 021/2011 КО ТР регламенті көрсетілген деңгейлерден аспады [6-8].

Бие сүті негізінде әзірленетін жаңа өнімдердің профилактикалық сипаты дәлелденген, мысалы олардың құрамында сиыр сүтін өңдеуде пайда болатын, адамның денсаулығына зиян келтіретін тірекші қышқылдары жоқ.

Бие сүті негізіндегі жаңа өнімдерді өнеркәсіптік көлемде өндіруге көшу және әлемдегі ерекше технологияларды алғаш енгізу –экономикамыздың қазіргі, үдемелі инновациялық –индустриялық бағдарламасына сай келетін тың шаруашылықтың бірі және еліміздің азық-түлік нарығын алуан түрлі етуге, халқымыздың денсаулығын нығайтып, болашақтағы қарқымын күшейтуге зор үлесін қоспақ,сонымен қатар, аталған жаңа өнімдер «Қазақстанда жасалған» деген мәртебелі табыс заттары сынама температурасы 20⁰С, зертхана ауасының ылғалдылығы 72% құрайды. Құрғатылған бие сүтінің сапалық және қауіпсіздік көрсеткіштерін сараптау барысында ЕЭК 2013 жылдың 9 қазанындағы № 67 шешімімен бекітілген 033-2013 «Сүт және сүт өнімдерінің қауіпсіздігі туралы» Кеден одағының техникалық регламентінің 10 және 11 қосымшасына сәйкестігі, КО кеңесінің 2011 жылдың 09 желтоқсан күнгі №880 шешімімен бекітілген 021-2011 «Тағам өнімдерінің қауіпсіздігі туралы» Кеден одағының техникалық регламентінің 3 және 4 қосымшаларына сәйкестігі тексерілген [6]. 3-Кестеде құрғақ бие сүтінің қауіпсіздік көрсеткіштерін зерттеу нәтижелері көрсетілген.

Кесте – 3. Құрғақ бие сүтінің қауіпсіздік көрсеткіштерін зерттеу нәтижелері

Көрсеткіштерінің атауы, өлшем бірліктері	Рұқсат етілген нормалары бойынша СД	Нақты алынды	Белгісі СД арналған сынау әдістері
Антибиотикті, мг/кг			
Левомецетин	Жоқ	Табылмады	МУ №3049-84
Пенициллин	Жоқ	Табылмады	МУК 4.2.026-95
Стрептомицин	Жоқ	Табылмады	МУК 4.2.026-95
Тетроциклиновая гр.	Жоқ	Табылмады	МУК 4.2.026-95
Токсинді элемент,мг/кг,не көп			
Қорғасын			
Кадмий	0,02	0,015	ГОСТ Р51301-99
Мышьяк	0,02	0,001	ГОСТ Р51301-99
Сынап Меланин, мг/кг	0,05	Табылмады	ГОСТ 26930-86
Микробиологиялық:	0,005	Табылмады	ГОСТ 26927-86
КМАФАнМ, КОЕ/см ³ , не более	Кем 1	Табылмады	МУ №119 от 06.10.2008г.
БГКП(колиформы), в 1,0см ³		<1,5x10 ²	
St.aureus, в 1,0см ³	2,5x10 ⁴	Табылмады	
Потогенді м-біз, оның ішінде	Жоқ	Табылмады	ГОСТ 10444,15-94
сальмонеллалар, 25см ²	Жоқ	Табылмады	ГОСТ 30518-97
Зең, КОЕ/см ³ не астам	Жоқ	<10	ГОСТ 30347-97
Ашытқы,КОЕ/см ³ не астам		<10	ГОСТ 30519-97
Пестицидтер, мг/кг, астам емес:	100		
ГХЦН (α, β, ¥)	50	Табылмады	ГОСТ 30706-2000
ДДТ и его метоболиты		Табылмады	ГОСТ 30706-2000
Радионуклидтер, Бк/кг, артық емес:	1,25		
Цезий -137	1,0	Табылмады	МЗ СССР МУ 2142-80
Стронций-90	500	Табылмады	МЗ СССР МУ 2142-80
	200		ГОСТ Р 54016-2010 ГОСТ Р 54017-2010

Бие сүтінің шипалы қасиеті неде деген сұраққа жауап беруге тырысайық. Оның ерекше химиялық құрамына байланысты оның өте жоғары емдік қасиет көрсетеді. Бие сүтімен өскен балалардың денсаулығы, физикалық тұлғасы және ақыл-ойы зерек өте жақсы болып өседі. Себебі, бие сүтінде, сиыр сүтімен салыстырғанда көп мөлшерде қант галактоза, аминоканттар болады. Ол баланың ми клеткаларының дамуына әсер етеді. Хельсинки университетінің ғалымдарының тұжырым бойынша сиыр сүтінің құрамында ұйқы безінің жұмысын әлсірететін аллерген заттардың бар екенін анықтап, олар инсулин гормонының түзілуін өзгертіп, өте қауіпті ауру – жас кезден бастап қант диабетіне (сусамыр) ұшырататындығын дәлелдеген. Бие сүтінің құрамы сиыр сүтімен салыстырғанда өте ерекше, оның құрамында ақуыз және майдың мөлшері шамалы, ал лактозаның мөлшері көп. Бие сүтінің белоктары өзгеше; олар негізінен альбуминдер, 65⁰С қыздырғанда тұнбаға түсіп, сүт толық биологиялық белоктардың құндылығын жоғалтады. Казеин белогының мөлшері сиыр сүтіне қарағанда әлдеқайда төмен. Казеин ұзақ қайнау температураға төзімді, тұнбаға түспейді. Сиыр сүті ашыған кезде тығыз тұнба түзіледі, ал бие және адам сүті бұл жағдайда ұзақ, нәзік тұнба түзіп тілге ғана сезілетін болады. Бұл белоктардың қорытындылауына және сіңуіне қолайлы болады [4-5].

Қазақстандағы бие сүтінен алынатын өнімдердің барлық компоненттері адам тағамының физиологиясында ерекше орын алады. Сондықтан бие сүті негізінде әзірленетін инновациялық өнімдерді жаппай тұтынуға ұсыныстарда көбеюде. Қазақстандағы және төрткүл дүниеде осындай аса тың жаңалықтармен үлкен жобалардың белен алуы, 21 ғасырдың басты мәселесі. Өйткені адам өміріндегі тағам қауіпсіздігі бірінші мәселеге қойылған. Бұл бағытта сапалы тағам және саламатты өмір жасының ұзақтығын арттыру [1]. Бұл үшін қауіпсіз тағамдармен қамтамасыз ету қажеттілігін

арттыру. Осы бағытта еліміздің үздік, тағам саласында ерен еңбегінің алдығы қатарындағы еліміздің Астанасында екі-үш мәрте ең үздік тағам деген атпен марапатталды.

Библиографиялық тізім:

1. Шарманов Т.Ш. Казахстан в контексте глобальных проблем питания. – Алматы, 2000.-224 с.
2. Асылбеков Б. Қымыз - шипалы сусын. - Алматы:Қайнар, 1986.-92 с.
3. Әкімбаев Б.Р. Жылқы шаруашылығы: оқулық құралы. - Алматы: Нұр-Принт, 2014. - 288 с
4. Шарманов Т.Ш. Жангабылов А.К. Лечебные свойства кумыса и шубата. – Алма-Ата, 1991. – 176 с.
5. Нуртаева А.Б., Бекқожин А.Ж. «Сүт және сүт өнімдерінің технологиясы»:оқу құралы. – Астана, 2014. - 180 б.
6. ТР ТС 021/2011 Тағам өнімдерінің қауіпсіздік талаптары бойынша Кеден одағының техникалық регламенті.
7. ҚР СТ 1179-2003 Сапа жүйелері. ХАССП принциптері негізінде тағам өнімдерінің сапасын басқару.
8. ҚР СТ 1005-98 Бие сүті. Сатып алу кезіндегі талаптар

РОЛЬ ИНФОРМАЦИИ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ БИОТЕХНОЛОГИИ

Садыкова Д.Т., Казахский университет технологии и бизнеса, 3 курс
Научный руководитель – *Мырзаханов Н.Н.*, д.б.н., проф.

Түйін: Бұл мақалада қазіргі заманғы биотехнологияның қызмет етуіндегі ақпараттың өсіп келе жатқан рөлі қарастырылады. Биотехнологиялық ақпараттардың нақты жағғы оны кодтау және декодтау тұрғысынан, сондай-ақ табиғи және жасанды интеллект үйлесімі тұрғысынан көрінеді.

Summary: This article discusses the growing role of information in the functioning of modern biotechnology. The actual side of biotechnological information is shown from the point of view of its encoding and decoding, as well as a combination of natural and artificial intelligence.

В современной биотехнологии в качестве информации выступают искусственный интеллект, пакеты прикладных программ пользователей, автоматизированные базы знаний и банки данных, Ноу-Хау и так далее. В этой связи существенная роль информации в развитии современной биотехнологии связана с её совокупным кодированием и декодированием. Тем самым, биотехнологическая информация, представленная в виде совокупного кода, декодируется и используется в процессе создания и переработки биопродуктов.

Обычно, под кодом биотехнологической информации понимается определенным образом упорядоченная множественность структурообразующих элементов, применяемых в современных биотехнологиях. Отсюда, кодирование и декодирование биотехнологической информации имеет двойной характер, а именно: объективный и субъективный. Объективное кодирование и декодирование информации осуществляется самой первозданной природой и происходит вне человеческого сознания и без его участия. В то же время как субъективное кодирование и декодирование такой информации происходит сознательно и с участием человека.

В качестве примера для понимания кодирования и декодирования биотехнологической информации можно рассмотреть химический состав белков и углеводов. Как известно, живые тела, помимо химических элементов, которые встречаются в неживой природе, содержат также сложные соединения. Такие соединения, обладающие только их характерными качествами, обеспечивают жизнедеятельность организма. Именно белки и углеводы играют ведущую роль в обмене веществ. Из-за их уникальной химической структуры они обладают исключительными возможностями взаимодействовать с самыми разными веществами (водой, солями, белками и другими компонентами). Такого рода возможности отражаются в процессе кодирования, декодирования, обработки и использовании биотехнологической информации.

Взаимосвязь и единство биотехнологий и информационных технологий в данной области осуществляется через кодирование и декодирование различных автоматизированных банков данных и баз знаний. Такое кодирование и декодирование информации предполагает производство биотехнологической продукции на базе искусственного интеллекта или по заранее заданным приложениям и программам пользователей.

В современных условиях биотехнология и информационные технологии приближаются к рынку больших данных. Например, на результатах секвенирования геномных данных бактерий из открытых источников компания Editas Medicine создала технологии редактирования генома CRISPR/Cas9 и сделала свой IP. Данная компания определила результат от накопленной, обработанной, кодированной и декодированной биотехнологической информации. Тем самым, компания Editas Medicine открыла принцип действия кластера CRISPR и создала биотехнологический продукт [1].

Поэтому уровень развития биотехнологий можно фундаментально определить как степень субъективного декодирования объективно закодированной информации. Декодирование информации сопровождается накоплением опыта, а также результатов научных исследований, расширением биотехнологической памяти, ростом объёма знаний, образования, культуры биотехнологического производства и изменением стиля мышления человека. Человек в этом плане выступает как специалист и естественный интеллект, который неизбежно работает и функционирует совместно с искусственным интеллектом.

Кроме того, объём кодированной и декодированной информации в биотехнологическом производстве зависит от уровня автоматизированной обработки и преобразования её. Выбор оптимальных алгоритмов и эффективных программ обработки информации повышает конкурентно-способность производимых биотехнологических товаров. Чем больше разнообразной информации готова обработать и декодировать та или иная биотехнология, тем целесообразнее и эффективнее явится её ответ на внешние и внутренние проблемы. Такая биотехнология становится относительно устойчивее и конкурентно-способнее других.

Каждый информационный код представляет собой единую и в тоже время особенную структуру отношений и связей того или иного биотехнологического объекта или субъекта. Кодирование и декодирование биотехнологических процессов отличаются закономерностями, которые детерминированы сохранением и изменением, материализацией и дематериализацией биотехнологической информации. Поэтому информационный код является ключом к реальным и эффективным программам биотехнологического развития.

При первом приближении можно отметить, что в структуру биотехнологического информационного кода интегрированным путём входят следующие моменты: во-первых, совместное множество определенным образом упорядоченных и различающихся между собой элементов производства биотехнологической продукции; во-вторых, совместное множество алгоритмов и программ, в соответствие с которыми формируется данный конкретный информационный код; и, в-третьих, сформированная структура взаимосвязей и взаимоотношений между различными элементами данного кода.

Сложность биотехнологического информационного кода зависит не столько от количества составляющих его элементов, а сколько от числа структурно-содержательных взаимосвязей и взаимоотношений между данными элементами и также от многообразия алгоритмов и программ, генерирующих такое число и качество взаимосвязей и взаимоотношений между элементами биотехнологического информационного кода. Так, субъективное кодирование биотехнологии осуществляется в сознании людей через дематериализацию этой технологии, например, в форме мысленного проекта или моделей новой технологии. Материализация же данной мысли в структуре биотехнологий означает субъективное декодирование технологического процесса. Отсюда можно сделать вывод, что от степени субъективного кодирования и декодирования информации зависят уровень и культура развития биотехнологических процессов.

С точки зрения информационного стиля мышления, а также субъективного кодирования и декодирования информации меняются ли традиционные представления о современной биотехнологии? Дело в том, что уже сегодня и, тем более, завтра традиционными методами мышления становится труднее всё объяснить и предсказать ход и результаты развития разного рода современных биотехнологий. Плодотворные предложения, которые выдавались и осуществлялись вчера, не нужными и не результативными оказались и оказываются сегодня. Это связано с тем, что, во-первых, в производственно-коммерческой биотехнологической деятельности изменились акценты целеполагания, и, во-вторых, возникла острая необходимость в принятии оперативных решений в среде быстропротекающих биотехнологических процессов.

Итак, в заключение статьи подчеркнём, что совместимость человека-специалиста и искусственного интеллекта в качестве современного образца автоматизированной биотехнологической информации сегодня трудно переоценить. На первый план выходят умение обрабатывать, кодировать и декодировать биотехнологическую информацию на основе эрудиции, интеллекта,

творческого подхода, организаторских способностей, делового критического взгляда, генерации идей и быстроты ответной реакции на непрерывно меняющиеся биотехнологические ситуации.

Библиографический список:

1. Биотехнология: электронные книги, журналы и статьи. Онлайн. <https://rucont.ru>> catalog

**КОМПОЗИТТІ ГЛЮТЕНСІЗ ҰННАН ЖАСАЛҒАН КОНДИТЕРЛІК ӨНІМДЕРДІҢ
ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖАСАУ**

Шупанова А.Н., Мусина А.М., Қазақ технология және бизнес университеті, 2 курс
Ғылыми жетекшісі - т.ғ.к., проф. *Есиркен Г.Е.*

Резюме: Разработка технологии и исследование качества кондитерских изделий из композитной безглютеновой муки. Доказательство его пользы для человеческого организма.

Summary: Development of technology and research of quality of confectionery products made of composite gluten-free flour. Proof of its benefits to the human body.

Барлық ақуыздар, әсіресе өсімдік және астық тұқымдастардың пайдасы мол екені шындыққа жанаспайды. Әрине, ақуыз компоненттері жоқ қоректік тамақтануды елестету қиын, бірақ сіз олардың қол жетімділігіне ғана емес, сапасына да назар аударуыңыз керек. Глютен бидайдың, арпаның, қара бидайдың және басқа да дәнді ақуыздардың маңызды құрамдас бөлігі болса да, оның рационда болуы ағзаның жай-күйіне кері әсерін тигізуі мүмкін.

Глютен дәнді дақылдардан алынған ұнның тұтқырлығы мен жабысқақтығына жауап береді. Оның пайызы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым сапалы және дәмді қамыр болады. Сондықтан жоғары сұрыпты бидай ұны көптеген кондитерлік өнімдерді дайындау үшін тамаша таңдау болып саналады – ондағы глютен мөлшері 30% - ға жетуі мүмкін. Глютенді ет пен тауыққа арналған дәмдеуіштерден, түрлі тұздықтардан табуға болады. Құрғақ болған кезде түссіз және дәмі мен иісі болмайды. Бірақ су қосылған кезде, клейковина қараңғыланады және оның құрылымында ол желім тәрізді болады [1].

Кейбір адамдар глютен төзімсіздігінен зардап шегеді және осы заттың шамалы белгісі бар тағамдарды жей алмайды (айталық, клейковинаға төзбеушілік целиак ауруы деп аталады). Ал басқалары глютеннің зиянды екенін айтады және оның құрамы бар өнімдерді пайдаланудан бас тартады. Мысалы, кондитерлік өнімдерді, кәмпіттерді, нанды, жарманы сондай-ақ бидай ұны бар барлық өнімдерді жеуге болмайды - бұл глютеннің негізгі көздерінің бірі.

Сондықтан ұнның композитті түрлеріне назар аударуды ұсынамыз - ондағы глютен нөлге тең, ал дәміне қарай олар бұдан жаман емес. Бидай және басқа да ақ дақылдар алдында күріш ұнының басты артықшылықтарының бірі-глютеннің болмауы. Соңғы зерттеулер бойынша клейковин көптеген адамдарда ішектің тітіркенуін тудырады, әртүрлі мәліметтер бойынша бұл әлем халқының 80-нен 98% - ға дейін [2].

Целиакия – глютенді көтере алмаушылығынан зардап шегетін адамдар халықтың тек 1% - ын құрайды (алайда мұндай көрсеткіш Ресейде, ТМД елдерінде, Африкада және басқа да бірқатар мемлекеттерде ауру диагностикаланбайды). Бірақ бидай компоненттерін сіңіре алатындар да сезімталдыққа бейім және ыңғайсыздыққа ұшырайды [3].

Глютен және оған ұқсас ақуыздар пайдалы элементтердің қалыпты сіңірілуіне кедергі жасай отырып, ішектің түктерін бұзады. Осыған байланысты шлактар пайда болуы, зат алмасуы бұзылуы, көңіл-күйі нашарлауы мүмкін. Глютен жиі қышу мен күйдіруге ұқсас сезім, перистальтиканың баяулауы. Күріште мұндай ақуыз жоқ, сонымен қатар, онда аллергиялар аз, сондықтан күріш ұны диеталық және қауіпсіз азық-түлік болып саналады [4].

Бұдан басқа, күріш ұны аз калориядан тұрады, тез сіңеді және сорбциялаушы әсер шығарады, сондықтан диарея мен уланулар, гастрит және ас қорыту жүйесінің басқа да бұзылулары, қарт адамдардың тамақтануы және арықтау үшін диеталар кезінде көңіл-күйді жақсарты алады.

Жүгері ұнының түсі ақ және сары болуы керек. Иісі – жүгеріге сәйкес, көгерген және шіріген иістер болмауы керек. Дәмінде – қышқыл және ащы дәмдер болмауы керек. Минералды қоспа құрамын дәнді жандыру арқылы анықтайды.

Қарақұмық астық ұны белок және майға толы. Қарақұмық ұнында дәрумендер, рутин және Е дәрумені, сондай-ақ калий, темір, марганец, фосфор, селен, магний, маңызды амин қышқылдары

және мырыш бар. Сондай-ақ қарақұмық ұны қандағы глюкоза деңгейін төмендетуге көмектеседі, ол ас қорытуды жақсартады. Ол детоксикациялық қасиеттеріне ие, ішекті және бауырды тазартады. Көбінесе тамақтану мен салауатты өмір сүру тікелей байланысты, ал аурулардың пайда болу себептері мен оларды емдеу әдістері тамақтану рационына қатысты [5].

Бүгінгі таңда ересектер мен балалар арасында жиі кездесетін аллергиялық аурулар, соның ішінде бидай ұнының глютеніне, сиыр сүт өнімдері мен жұмыртқа сияқты жануар тектес ақуыз түрлеріне аллергиялық аурулар түрі артуда. Мысалы, Қазақстанда целиак ауруы бар науқастардың 67% -ы 11 жасқа дейінгі балалар болып табылады. Глютенсіз диетаны қатаң сақтау - ауыр асқынулардың алдын алуға және физикалық және зияткерлік дамуды қамтамасыз етуге көмектеседі.

Айта кету керек, аздаған қазақстандық отбасылар азық-түлік өнімдерін глютенсіз сатып ала алады - өнімнің бұл түрі әрқашан қымбат тұрады. Азық-түліктің қымбат құндылығы-глютенсіз ұн өнімдерінің рецептураларының көп бөлігін әзірлеушілер Америка мен Еуропаның ірі фирмалары болып табылады, олар өз өнімдерін бүкіл әлем бойынша таратады. Сондықтан осы мақалада біз глютенсіз печенье жасаудың пайдалы және қымбат емес нұсқасын ұсынамыз.

Зерттеу жұмыстары Қазақ технология және бизнес университетінің зертханасында жүргізілді. Күріш, жүгері және қарақұмық ұнынан кондитерлік өнімді жасау үшін біз ең алдымен рецептке сай глютенсіз ұнның дұрыс концентрациясын таптық. Жарма қоспасы бар глютенсіз печенье жасау үшін дұрыс пропорцияларды табуымыз керек. Ол үшін біз әр түрлі пропорциялармен үш түрлі қамыр жасадық. Нәтижелерге сүйене отырып, ұн қоспасының идеалды үлесі -50% күріш, -25% жүгері, -25% қарақұмық деген шешім қабылданды. Печеньені дайындаудың технологиялық процесі келесі операцияларды қамтиды: шикізатты дайындау, массаны қағу және оның дайындығын анықтау, қамыр дайындау, қамыр дайындамаларын қалыптау, пісіру.

100 г дайын өнімге шикізат шығыны, г

май	27
жүгері ұны	17
күріш ұны	33
қарақұмық ұны	17
қант	10
алма	33
қарақат	23

Печеньенің өндіру технологиясы былайша жүзеге асырылады: ыдысқа маргарин және қант салынады, қоспа 5 минут бойы ақраластырылады. Содан кейін алма немесе қарақат қосып оны 4 минут араластырады, жүгері, күріш және қарақұмық ұндарын енгізеді әрі қарай қамырды 5 минут бойы араластырады. Дайын қамырды формаларға салады, одан кейін 180-200 °С 30-40 мин аралығында пісіреді. Пісірілген пряникті 45-50 °С температураға дейін салқындатылады.

1- кесте. Печеньенің сапасын органолептикалық бағалаудың баллдық жүйесі

Көрсеткіштер	Печеньенің сапасын бағалау үлгілері	Қорытынды бағалар, баллдар	МЕМСТ бойынша (984-95)
сыртқы түрі	Беттің елеулі өзгерістерсіз жаңа өнім, аз көтерілген	5	беткі қабаты көтеріліп піскен болады
консистенция	Жұмсақ орташа қаттылықта	5	Ұстағанда ылғалды, икемді
иісі	Жақсы хош иісі бар жағымды	5	Печеньеге тән, жағымсыз иістерсіз
дәмі	Жаңа піскен жақсы өнімнің сипаты	5	Печеньеге тән бөгде дәмсіз

Бұл печеньені глютен бар өнімдеріне аллергиясы бар ересектер мен балалардан басқа, ішек аурулары, артық салмағы бар және рационды тамақтануды ұстанатын барлық адамдар мен балалар пайдалана алады.

Рецептегі шамалы өзгеріс тағамды түбегейлі өзгерте алады, сондықтан егер сіз әдеттегі мәзірден жалықсаңыз немесе денсаулығыңызды жақсартқыңыз келсе, бидай ұнын күріш ұнына алмастырып көріңіз. Бұл өнім глютенге аллергиясы бар адамдарға, сондай-ақ қосымша артық салмақ жоғалтқысы келетіндерге ұсынылады.

Библиографиялық тізім:

1. М.А. Смирнова Новый алгоритм диагностики целиакии.// ЗАО «БиоХимМак», Москва. - 2002г.;
2. Е. Цаликова, Л. Принцесса, Ф. Скалерто, Ф. Мартино, О. Бедурт. Новое в диагностике целиакии.// «Лечащий врач» №08 – 1999
3. Парфенов А.И. Коварство глютенной энтеропатии и успехи ее иммунологической диагностики. // Рос.Журн. гастроэнтерол., гепатол., колопроктол.– 1999.– №5.– С. 42-48.
4. Адамсон А. Физическая химия поверхностей: Пер. с англ. -М.: Мир, 1979. 568 с.
5. Ауэрман Л.Я. Технология хлебопекарного производства. М.: Легкая и пищевая пром-сть, 1984. - 416 с. 1 б. А.с. № 1355217 СССР. Способ приготовления мучных кондитерских изделий / Бернштейн Т.С., Аксенова Л.М., Шиманова О.М. и др. Оpubл. - 1988.

МЕКТЕПТЕГІ ТАМАҚТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мағзимова Л.Т., Асқарова Н.А., Қазақ технология және бизнес университеті, 3 курс
Ғылыми жетекші - *Есиркеп Г.Е.,* т.ғ.к., профессор

Резюме: *Одной из актуальных задач по улучшению состояния питания учащихся является увеличение доли детей, получающих питание в школе. В качестве возможных направлений государственной поддержки школьного питания необходимо выделение достаточных ассигнований для обеспечения бесплатного и льготного питания в школе, а также на развитие новых технологических подходов к организации школьного питания.*

Summary: *One of the most crucial problems in the sphere of improvement of school alimentation is finding the ways to increase the number of children eating at school. One of the possible ways of state support of school alimentation is higher financing aimed at providing free and charge-reduced school alimentation and at developing new technological approaches to the organization of school alimentation.*

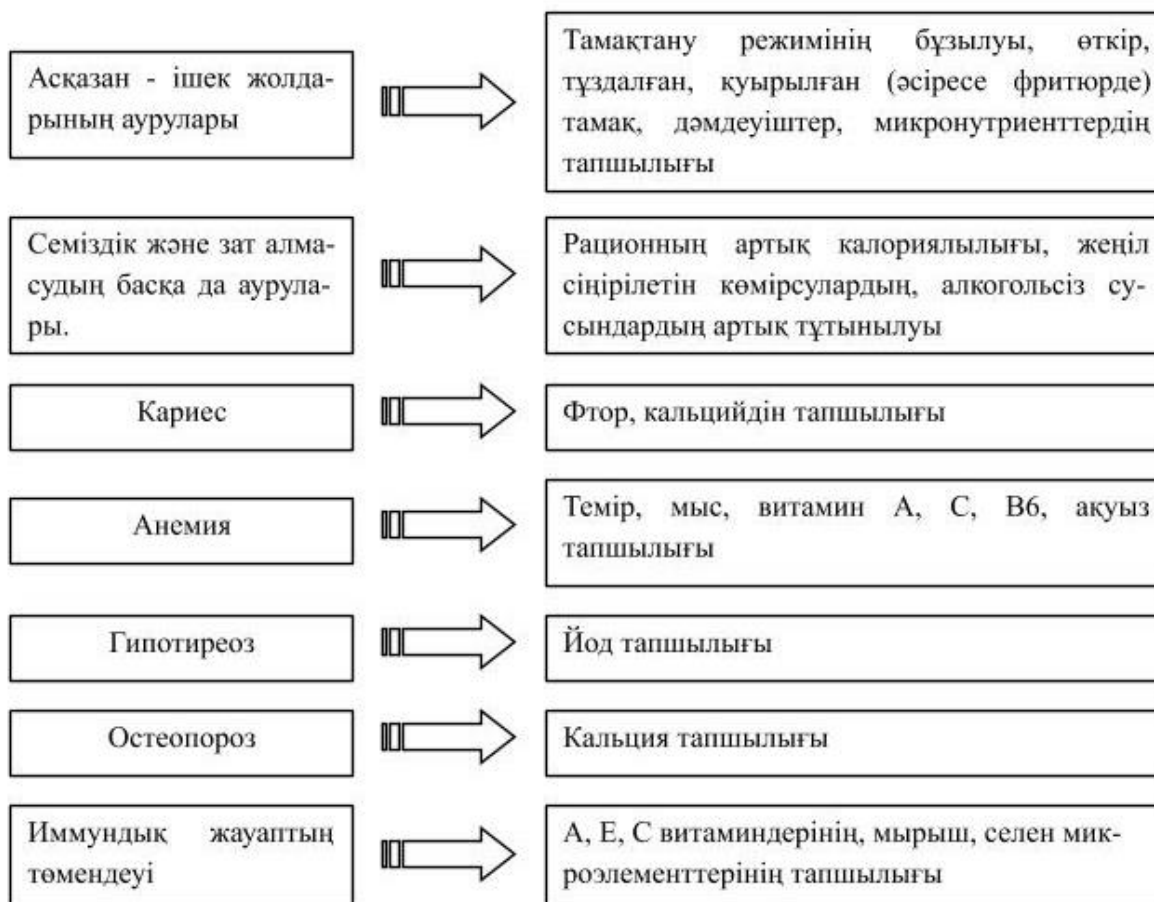
Мектеп тағамы – бұл "балалар тағамы" ұғымының бір бөлігі. Бірақ соңғы уақытта теріс сипатқа ие оқушылар денсаулығының өзгеруі үлкен қауіп тудырады. Олардың ішіндегі ең бастысы созылмалы аурулар, психикалық ауытқулар және шекаралық жағдайлар санының өсуі; дене дамуының бұзылуы тамақтанудағы кемшіліктерге де байланысты (сурет 1) [1].

Бұл құбылыстардың себептері бүгінгі күні мектепте тамақтануды ұйымдастыруда орын алған кемшіліктерге байланысты.

Біріншіден, бұл мектептерде тамақтандыруды ұйымдастырудағы бұзушылықтар:

- ас блоктарын тамақ өнімдерімен қамтамасыз етуді қанағаттанарлықсыз ұйымдастыру;

- ас блогы қызметкерлерінің төмен біліктілігі;
 - ас блоктарының технологиялық және тоңазытқыш жабдығымен, сондай-ақ ас үй мүкәммалымен қанағаттанарлықсыз жабдықталуы;
 - мектеп асханаларында отырғызу орындарының жеткіліксіз саны.
- Екіншіден, бұл рациондардың тағамдық құндылығын бұзумен ұштасқан мәзірді жасау қағидаларын сақтамау:
- тамақтану режимінің бұзылуы;
 - әсіресе орта және жоғары сынып оқушыларын ыстық тамақпен қамту жеткіліксіз;
 - мектеп буфеттеріндегі тамақ өнімдерінің қанағаттанғысыз ассортименті;
 - тағамдардың органолептикалық қасиеттері төмен.

Сурет 1 Оқушылардың негізгі алиментарлық-тәуелді аурулары және олардың себептері

Үшіншіден, бұл рациондардың тағамдық құндылығының бұзылуы:

- балықтарды, қышқыл сүт өнімдерін, өсімдік майларын, көкөністерді, жемістерді тамақтандыруда жеткіліксіз пайдалану, бұл полиқаньқпаған май қышқылдарын, тамақ талшықтарын, микронутриенттерді (витаминдер, кальций, йод, мырыш) жеткіліксіз тұтынуға әкеледі);
- тұзды, дәмдеуіштерді артық тұтыну;
- қанттар мен жоғары уытты өнімдерді артық тұтыну;
- тағамдық хош иістендіргіштердің, бояғыштардың, консерванттар мен басқа да тағамдық қоспалардың едәуір мөлшерін тұтыну;
- сапасыз, оның ішінде қайта қышқылданған майларды тұтыну.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы мектептегі тамақтанудың тағамдық құндылығы бойынша ұсыныстарды жариялады (кесте 1). Мектептегі тамақтануды ұйымдастыру бойынша ұсыныстар энергияға және негізгі тағамдық заттарға тәуліктік қажеттіліктің 55 % - ына кепілдік береді Бірақ, өкінішке орай, ҚР мектептерінде оқушыларды ыстық тамақпен қамтуды талдау көрсеткендей, 1-4 және 5-11 сынып оқушылары үшін ол тек 60 және 42% - ды құрайды, балалардың оқу орнында болу ұзақтығы 8 сағаттан астам болсада [2].

Кесте 1. Мектеп тағамының тағамдық құндылығы бойынша ДДҰ ұсыныстары

Көрсеткіштер	ДДҰ ұсынымдары бойынша тәуліктік қажеттіліктер нормаларының пайызы
Энергия	30
Ақуыздар	Мектеп рационның энергетикалық құндылығының 30 % артық емес
Майлар	40 %-дан кем емес
Көмірсулар	35 %-дан кем емес
Кальций	55 %-дан кем емес
Темір	30 %-дан кем емес
Витамин А	40 %-дан кем емес
Фолий қышқылы	35 %-дан кем емес
Витамин С	30 %-дан кем емес

Мектептегі тамақтануды жақсарту үшін келесі шараларды ұсынуға болады:

– ата – аналардың қаражаты немесе басқа да тартылған қаражат есебінен барлық сынып оқушыларының мектеп асханалары мен буфеттері жүйесі арқылы қосымша тамақтануды ұйымдастыру (түскі ас-1-4 сынып оқушылары үшін ұзартылған күн және таңғы ас-5-11 сынып оқушылары үшін);

- барлық сынып оқушыларын байытылған тамақ өнімдерінің көмегімен алмастырылмайтын микронутриенттермен қамтамасыз ету [3][4].

Мектептегі тамақтануды мемлекеттік қолдаудың мүмкін бағыттары ретінде:

- мектепте тегін және жеңілдікпен тамақтануды қамтамасыз ету үшін жеткілікті қаржы бөлу;

- мектепте тамақтануды ұйымдастырудың жаңа технологиялық тәсілдерін дамытуға қосымша қаржы бөлу.

Оқушылардың тамақтану жағдайын жақсарту мектепте тамақтану алатын балалардың үлесін артуына байланысты болып табылады.

Библиографиялық тізім:

1. Боровская, Э. Здоровое питание школьника: главное, чтобы ребенку нравилось / Э. Боровская. – М.: Эксмо, 2010.
2. Воробьев Р. И. Питание и здоровье / Р.И. Воробьев.- М.: Медицина, 1990.
3. Лифляндский В. Г. Новейшая энциклопедия здорового питания / В. Г. Лифляндский. - СПб. : Нева, 2004.
4. Синяков А.Ф.Правильное питание – залог здоровья / А. Ф. Синяков. - М.: ЭКСМО – Пресс, 2000.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА С ПРИНЦИПАМИ ХАССП В ОБЩЕСТВЕННОМ ПИТАНИИ

Бакытова А., студент 2 курса, Казахский университет технологии и бизнеса
Туреханова Г.И., магистр, старший преподаватель, *Аубакирова А.К.*, преподаватель,
 Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Мақалада қоғамдық тамақтану кезіндегі ХАССП принциптерімен сапа жүйесінің тиімділігіне талдау берілген. Оны қолданудың әртүрлі аспектілері, қоғамдық тамақтану саласындағы жүйені пайдалану қиындықтары мен түсінбеушіліктері қарастырылады. Қауіпсіз тамақ өнімдерін қолдану келешегі сипатталған.

Summary: The article provides an analysis of the effectiveness of the quality system with the principles of HACCP in public catering. Various aspects of its application, the difficulties of using and misunderstanding the system in the field of public catering are considered. Application prospects for safe food products are described.

В статье изложен анализ эффективности применения системы качества с принципами ХАССП в общественном питании. Рассматриваются различные аспекты его применения, трудности

использования и недопонимания системы в сфере общественного питания. Описаны перспективы применения для безопасной пищевой продукции.

Статистика неумолима: ежегодно регистрируется более 750 000 случаев развития кишечных инфекций в Казахстане, и большая их часть оказывается сопряжена именно с нарушениями на этапе производства и эта цифра не уменьшается по сегодняшний день. Согласно ТР ТС 021/2011 "О безопасности пищевой продукции", ст.10, п.2 гласит, что при изготовлении пищевой продукции, изготовитель или производитель должен разработать, внедрить и поддерживать процедуры, основанные на принципах ХАССП (в английской транскрипции HACCP - Hazard Analysis and Critical Control Points)». Однако существующие подходы системы неэффективны. Как это изменить?

Деминг говорил, что 98% человеческих ошибок – результаты работы системы, а не результаты ошибок человека. Не знаю, почему Деминг использовал эту цифру, ведь для процессов в разной степени стабильности, выровненности степень зависимости числа ошибок от организации процесса должна меняться.

Проблема, с которой сталкиваются большинство производителей, независимо от того, насколько масштабным процессом они управляют, заключается в том, что нет стабильности. Изменения во внешней среде бизнеса происходят так быстро и так часто, что любой «отлаженный и отработанный» процесс за очень короткое время становится совершенно негодным к использованию – он теряет стабильность, устойчивость результатов, выровненность падает иногда прямо на глазах и так далее. В итоге оказывается, что то, что вы долго и настойчиво пытались «отладить», уже совсем не позволяет достигать желаемых целей.

Корень проблем, возникающих в сложных технологических системах - в управлении. И надо попытаться создать такую теорию, которая позволит людям, принимающие управленческие решения, не создавать дополнительные проблемы, а эффективно разрешать те, которые связаны с вариативностью и несовершенством самих объектов управления.

Известно множество случаев, когда компания, внедрив стандарт ISO 22000, не так уж и сильно улучшила качество, так как аудиторы не спешили «поставить на ней крест» и, чтобы сохранять сертификацию при очередных аудитах, давали лишь незначительные рекомендации по улучшениям, как и замечания о недостатках. Устранение небольшого количества недостатков и реализация незначительных рекомендаций – это все, что требовалось компании чтобы сохранить сертификацию ISO 22000 и подтвердить свое стремление к совершенствованию, хотя фактически можно было бы сделать значительно больше.

Изготовители пищевых продуктов обязаны соблюдать ХАССП на каждом этапе производственного процесса с целью обеспечения качества пищевой продукции.

На начальном этапе работа кажется сложной. Но, внедрив ХАССП на пищевом предприятии, что это такое, и какие преимущества дает, понять очень легко.

Понять, действительно система ХАССП работает, помогают алгоритмы оценки пищевой продукции, базирующиеся на контроле степени риска. У проверяющих должен быть оценочный лист, при помощи которого выносятся суждения о вероятности выпуска потенциально опасных товаров. Если система ХАССП внедрена и работает правильно, объект получит высокую оценку. Для 1 категории, с незначительной степенью риска, этот показатель должен составлять не менее 95%. В числе рекомендаций будет стабильное поддержание и совершенствование работы по выбранному стандарту.

Если контроль качества продукции полностью не соответствует заявленным требованиям, на предприятии вообще нет системы оценки рисков, в формате предписания будет вынесена обязательная ее разработка. Кроме того, все причисленные к 5 категории (с соответствием менее 70% и критическим уровнем опасности) юридические лица или ИП могут столкнуться с приостановкой своей деятельности по результатам визита комиссии.

Для тех, кто пока не готов работать по новым правилам, устанавливается переходный период, в течение которого контролирующие органы проявляют большую лояльность в отношении контроля за объектами бизнеса. Но это не означает, что можно отложить реализацию современного подхода к выпуску качественной продукции. Лучше использовать это время для модернизации производства и оформления сертификата.

Любой производственный процесс подвержен воздействию различных опасных факторов. Изготовление пищевой продукции, как и приготовление блюд в общественном питании, не является исключением. Во время работы, сотрудники и персонал обязаны соблюдать меры предосторожности и контролировать риски на производстве.

Эксперты по пищевой безопасности выделяют 4 основных источника возникновения риска:

сырье,
персонал,
оборудование,
окружающая среда;

Чтобы найти все критические контрольные точки в общественном питании или на пищевом производстве необходимо провести большую подготовительную работу:

проанализировать каждый этап производства и технологического процесса.

обнаружить, выявить и идентифицировать наиболее опасные факторы.

оценить насколько высоки риски влияния опасных факторов на готовую продукцию и какие из них являются самыми значимыми.

определить методы контроля и предотвращения опасностей, разработать журналы и инструкции

В начале своей работы, группа ХАССП анализирует всю цепочку — от выращивания или поступления сырья на предприятие, до этапа передачи готовой продукции дистрибьюторам или потребителям. Для каждого опасного фактора, специалисты определяют угрозы, способные повлиять на итоговый продукт, и разрабатывают предупреждающие действия.

Таким образом, не имеет значения, для какого типа предприятия разрабатывается и внедряется система пищевой безопасности основанная на принципах ХАССП. Ответственность за безопасность потребителя несет руководство организации. Поэтому критические контрольные точки всегда должны быть под контролем.

На предприятиях, согласно законодательным требованиям, должен осуществляться перечень мероприятий (процедур), проведение которых необходимо для обеспечения безопасного производства пищевой продукции. В международной практике такие мероприятия называют предварительными программами или же программами предварительных условий. У нас в стране такие требования сформулированы в отраслевых санитарных и ветеринарно-санитарных правилах.

Предварительные программы являются фундаментом для внедрения НАССР, и их введение в целом происходит в рамках предприятия.

Безопасность пищевых продуктов должна быть составной частью общего стратегического плана любого пищевого предприятия. Успешность внедрения принципов НАССР на предприятии во многом зависит от поддержки руководства, от правильности процедур мониторинга и от регулярности проведения верификации.

Библиографический список:

1. ТР ТС 021 О безопасности пищевой продукции
2. Журнал «Management» №3 (51) 2019 г.

ВОЗМОЖНОСТИ СТАНДАРТА ISO 45001:2018 ДЛЯ КАЗАХСТАНСКИХ ПРЕДПРИЯТИИ

Семиханқызы Ә., Жағалбайұлы Ә.Н., студенты группы СиС-171

Казахский университет технологии и бизнеса

Научный руководитель: *Карманова Г.К.*, магистр, ст.преподаватель

Түйін: Мақалада барлық түрдегі, көлемдегі және өндірістік салалық бағыттағы ұйымдарға, сондай-ақ бүкіл әлем бойынша жарақаттану мен кәсіби ауруларды қысқартуға көмектесетін жаңа халықаралық стандарт көрсетілген.

Summary: The article reflects a new international standard that should help organizations of all shapes, sizes and industrial orientation, as well as reduce injuries and occupational diseases around the world.

Стандарт системы менеджмента охраны здоровья и безопасности труда (OH& S), разработан на основе общих элементов, выявленных во всех стандартах систем менеджмента ИСО, который содержит типовую методику управления качеством простую модель Plan-Do-Check-Act (PDCA), которая обеспечивает основу для организаций, планирующих внедрение ISO 45001: 2018, которая позволяет организациям минимизировать риск причинения вреда. Данные меры принимаются в целях предотвращения долгосрочных проблем, связанных со здоровьем и отсутствием на работе, а также с несчастными случаями.

По оценкам Международной организации по охране труда (МОТ) около 2,3 млн. мужчин и женщин ежегодно погибают в результате несчастных случаев на рабочем месте или связанных с работой заболеваний – в среднем 6 000 человек ежедневно. Во всем мире ежегодно регистрируется примерно 340 млн. несчастных случаев на производстве и 160 млн. жертв профессиональных заболеваний. МОТ регулярно обновляет эти данные, изменения которых показывают рост количества несчастных случаев и ухудшений состояния здоровья, которые приводят к росту количества случаев утери трудоспособности и профессиональной инвалидности. Это формирует общую объективную негативную картину современных условий труда, где работники могут серьезно пострадать в результате обычного «выполнения своей работы».

Стандарт ISO 45001 призван это изменить. Он предоставляет правительственным учреждениям, промышленным предприятиям и другим заинтересованным сторонам эффективные рекомендации по повышению безопасности работников в глобальном международном масштабе.

С помощью простой для понимания и использования структуры он может применяться к предприятиям различной отраслевой и производственной направленности независимо от их местоположения.

Дэвид Смит, председатель проектного комитета ISO / PC 283, который разработал ISO 45001, считает, что новый международный стандарт станет настоящим помощником для миллионов работников: «Есть надежда, что ISO 45001 приведет к существенным позитивным изменениям в имеющейся практике на рабочих местах и сократит трагические потери, связанные с несчастными случаями на производстве и профессиональными заболеваниями по всему миру».

Новый стандарт поможет организациям обеспечить безопасную и здоровую производственную среду для работников и посетителей предприятий, постоянно совершенствуя свою деятельность в области охраны труда и профессиональной безопасности.

Смит добавляет: «Авторы мировых стандартов собрались вместе, чтобы создать основу для более безопасной производственной среды для всех, независимо от отрасли, в которой вы работаете и местоположения вашего предприятия».

Более 70 стран принимали непосредственное участие в создании этого важного документа, разработанного техническим комитетом ISO / PC 283, в котором Британский институт стандартов (BSI) выполняет функции секретариата комитета.

Поскольку ISO 45001 предназначен для интеграции с другими стандартами систем менеджмента ISO, обеспечивая высокий уровень совместимости с последними версиями ISO 9001 (управление качеством) и ISO 14001 (управление окружающей средой), предприятия, которые уже внедряют стандарт ISO, будут иметь хороший рычаг в документальной и методологической систематизации, если они решат работать в соответствии с ISO 45001.

После чего будет установлен трехлетний переходный период до 11 марта 2021 года, в течение которого организации, внедрившие OHSAS 18001:2007 «Системы менеджмента охраны здоровья и обеспечения безопасности труда. Требования», будут перестраивать свою систему менеджмента охраны здоровья и безопасности труда на соответствие стандарту ISO 45001:2018.

Для успешного перехода Казахстанским предприятиям на новый стандарт ISO 45001:2018 и получения сертификата соответствия СТ РК ISO 45001 нужно предпринять следующие действия:

- Разработать план по переходу СТ РК ISO 45001;
- Пройти обучения по требованиям стандарта СТ РК ISO 45001;
- Обеспечить соблюдение новых требований;
- Провести внутренний аудит на соответствие требованиям СТ РК ISO 45001;
- Провести анализ со стороны руководства и оценить результативность системы;
- Подать заявку или письмо о готовности вашей компании к переходу на новую версию стандарта в филиалы АО «НаЦЭКС» и подтвердить соответствие СТ РК ISO 45001 в ходе сертификационного аудита, инспекционного контроля или внепланового аудита сертифицированной системы менеджмента.

Преимущества внедрения нового стандарта как для работника, так и для руководителя предприятия:

1. Стандарт ISO 45001 использует структуру «высокого уровня», аналогичную другим стандартам ISO, и это гарантирует его совместимость с ISO 9001:2015, ISO 14001:2015 и другими стандартами, что является чрезвычайно полезным для интеграции систем менеджмента;
2. Снижает риски за счет усовершенствованной системы менеджмента ОЗБТ облегчает осведомленность об условиях труда, окружающей среде, защите здоровья работников на местах,

оснащении, оборудовании, что позволяет уменьшить возможность несчастных случаев, штрафных санкций, судебных процессов;

3. Повысит прибыльность за счет отсутствия происшествий, инцидентов снижается потеря времени, повышается производительность, уровень доверия, уменьшается текучесть кадров;

4. Позволит внедрить систему контроля и анализа рисков в области ОЗБТ;

5. Обеспечит успешность действий на рынке труда;

6. . Улучшит процессы в цепочках поставок, взаимодействия с поставщиками и подрядчиками с возможностью устанавливать цели, требования, задачи в соответствии со стандартами ISO;

7. Сведет к минимуму общие риски. (Запрещается заключать договор с компанией, результатами деятельности которой может быть угроза жизни, здоровья работников и поставщиков, рядом живущих людей).

Список использованной литературы:

1. Сайт TQCSI Kazakhstan - www.tqcsi.kz
2. Сайт МОТ - www.ilo.org 2019 год
3. Сайт Business Expert KZ – www.isoexpert.kz 2019 год
4. Сайт - www.enbek.gov.kz 2019 год

2 секция

Бейорганикалық және органикалық заттардың химиясы мен технологиясы және олардың қалдықтарын өңдеу

Химия и технология органических, неорганических веществ и переработка их отходов

ГИДРОБИОЛОГИЧЕСКОЕ И ГИДРОХИМИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПЛАНКТОННОГО СО-
ОБЩЕСТВА ОЗЕРА МАЙБАЛЫК

Бисембаев Д., Казахский университет технологии и бизнеса, студент 3 курса
Научные руководители – *Мамытова Н.С.*, магистр, ст. преподаватель,
Коллек А.К., к.х.н., профессор

Резюме: Были изучены видовое разнообразие фитопланктона и зоопланктона, а также гидрохимический режим озера Майбалык, дана оценка сапробности и экологическое состояния водоема на основании индексов Пантле-Букка.

Summary: The species diversity of phytoplankton and zooplankton, as well as the hydrochemical regime of Lake Maybalyk, were studied, and the saprobity and ecological status of the reservoir were estimated based on Pantle-Bucca indices.

Введение. Озеро Майбалык является одним из ближайших малых озер, прилегающих к столице республики Нур - Султан. Значение этих озер для города нельзя переоценить, так как сам город располагается в относительно засушливой зоне и озеро Майбалык вносит свой вклад в смягчение и увлажнение климата города. Ранее это озеро было промысловым, при нем был организован Майбалыкский рыбопитомник, который обеспечивал зарыбление рек мальками реки Ишим. Охрана малых озер вокруг Нур - Султан внесет свой социально-экономический вклад в обустройство и экологическое здоровье столицы Республики Казахстан, а значит, имеет важное значение в национальном масштабе. Уровень воды до 2015г вследствие изменения климатических условий резко снизился, что привело к возросшей солености воды, промерзанию зимой, гибели населяющих его гидробионтов. Над городом возникла угроза загрязнения солевыми ветрами высыхающего озера. Но с 2016 г. озеро начали сбрасывать талые воды. Это привело к восстановлению уровня воды и некоторому опреснению.

Озеро расположено в непосредственной южной границе города (координаты 50°59'25"N 71°30'11"E) и занимает площадь 2000 гектар (рисунок 1). Озеро Майбалык не являлось объектом для научных исследований на протяжении более 30 лет.

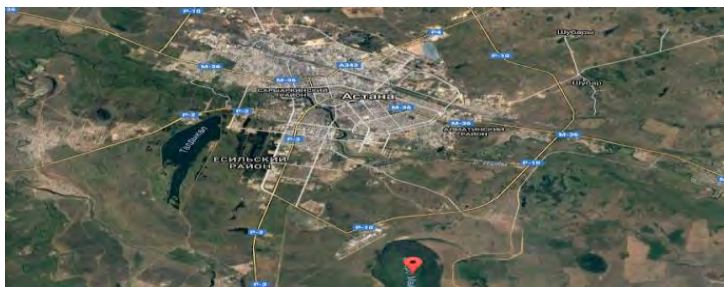

Рисунок 1 - Вид на озеро Майбалык (CNES/Astrium, Cnes/Spot Image, Digital Globe, Landsat/Copernicus)

Методы исследований. Исследования проводились в полевых и лабораторных условиях. В исследованиях были использованы гидробиологические, гидрохимические методы и метод микроскопирования.

Отбор проб воды для изучения видового состава планктона отбирались конической планктонной сетью (сеть Апштейна), состоящей из капронового конуса, широким основанием нашитая на металлическое кольцо, а в узком основании имеющая стаканчик, в котором концентрируется собираемый планктон. Размер качественной сети Апштейна: длина образующей боковой поверхности конуса 55см, диаметр входного отверстия 25 см, диаметр стаканчика 3,5 – 4,0 см. Номер сита соответствует числу ячеек в 1 см² ткани - газ № 77 [1].

Качественные ловы планктона производились с целью выявления его видового состава. Для сбора планктона через сеть Апштейна было пропущено 100 литров воды, и было получено 1 литр концентрированной пробы.

Идентификация фитопланктона проводилась с помощью микроскопирования с использованием иммерсионного объектива 90 (2мм) под увеличением в 40 раз, а зоопланктона в 10 раз на микроскопе OlympusCX-31.

Оценка сапробности водоема проводилась по методу Р. Пантле и Г. Букк. Рассчитывался индекс сапробности S водоема (1):

$$S = \sum sh / \sum h, \quad (1)$$

В работе определяли значения следующих показателей: рН, окисляемость, общая минерализация, жесткость, сульфаты, хлор, магний, кальций, БПК и аммоний солевой.

Суммарное значение ИЗВ определялось по формуле 2:

$$ИЗВ = \frac{1}{n} * \sum_{i=1}^n \frac{C_i}{ПДК_i}, \quad (2)$$

Для расчета индекса загрязнения вод для всего множества нормируемых компонентов, включая водородный показатель рН, биологическое потребление кислорода БПК₅ и содержание растворенного кислорода, находят отношения $C_i/ПДК_i$ фактических концентраций к ПДК и полученный список сортируют. ИЗВ рассчитывают строго по шести показателям, имеющим наибольшие значения приведенных концентраций, независимо от того превышают они ПДК или нет. ИЗВ позволяет устанавливать степень загрязнения воды по 7 классам (Таблица 1).

Таблица 1- Классы качества вод в зависимости от значения индекса загрязнения воды

Воды	Значения ИЗВ	Классы качества вод
Очень чистые	до 0,2	I
Чистые	0,2–1,0	II
Умеренно загрязненные	1,0–2,0	III
Загрязненные	2,0–4,0	IV
Грязные	4,0–6,0	V
Очень грязные	6,0–10,0	VI
Чрезвычайно грязные	>10,0	VII

Результаты и обсуждения. Забор воды для анализа проводился 20 октября 2019 года. В таблице 2 представлено содержание химических компонентов в озере Майбалык.

Таблица 2 - Содержание химических компонентов в озере Майбалык

Наименование компонента	ПДК	Майбалык
Температура, °С	-	16
Показатель рН	-	7,6
Фенолы	-	2,35
Сульфатные ионы, мг/куб дм	100	220
Нефтепродукты, мг/куб дм	0,05	0,0006
Азот нитратный, мг/куб дм	9.1	4,29
Азот нитритный, мг/куб дм	0.02	0,003

Железо общее, мг/куб дм	0.1	0,2
Аммоний солевой, мг/куб дм	0.5	0,6
Хлоридные ионы, мг/куб дм	300	420
Марганец, мг/куб дм	-	0,25
Медь, мг/куб дм	0,001	0
Цинк, мг/куб дм	0	0
Никель, мг/куб дм	0	0

Показатели превышения ПДК в озере Майбалык наблюдаются по аммоний солевому (до 1,2 ПДК), магнию (до 1,15 ПДК), железу (до 2,0 ПДК). Повышенные показатели концентраций по сульфатам (2,2 ПДК), меди (4,3 ПДК). В основном в озерах преобладают сульфаты, хлорид ионы. Показатели в пределах нормы: фенолы, нефтепродукты, азот нитратный, азот нитритный, марганец, цинк, никель.

Индекс загрязнения воды, рассчитанный по 6 показателям составил 0,8. По данному индексу озеро Майбалык можно отнести ко 2 классу (чистые).

В пробе озера Майбалык всего идентифицировано 31 вид фитопланктона именно: из Отдела *Bacillariophyta* – диатомовые водоросли: *Amphora ovalis* Kütz.; *Cymbella* sp; *Cyclotella*; *Diatoma zigzag*; *Ellerbeckia arenaria*; *Fragilaria*; *Gyrosigma attenuatum*; *Melosira*; *Navicula lyra*; *Pinnularia*; *Rhopalodia musculus*; *Stephanodiscus*; *Synedra*; *Synedracapitata*; *Tabellaria*., из Отдела *Chlorophyta* – зеленые водоросли: *Chlorella*; *Crucigenia tetrapedia*; *Lagerheimia*; *Monoraphidium*; *Oocystis*; *Pediastrum*; *Scenedesmus*; *Schroederia*; *Spirogyra*; *Treubariatriappendiculata*., из Отдела *Cyanophyta* - сине-зеленые: *Aphanizomenon*; *Gomphosphaeriaaponina*; *Microcystis*; *Oscillatoriachalybea*; *Oscillatoria proboscidea*., из Отдела *Xanthophyta*- желто-зеленые: *Tribonema*., из Отдела *Euglenophyta* – эвленговые водоросли : *Lepocinclis*; наиболее часто встречались такие виды как *Amphora ovalis* Kütz., *cymbella spec.*, *navicula lyra.*, *synedra*, *Crucigenia tetrapedi spirogyra*, *synedra capitata*, *Cyclotella*, *microcystis*, *oscillatoria chalybea.*, *oscillatoria proboscidea*. [2,3].

Таблица 3 - Видовое разнообразие и частота встречаемости идентифицированных водорослей фитопланктона в озере Майбалык

№	Вид	Индикаторная значимость	Относительная встречаемость
Отдел <i>Bacillariophyta</i> – диатомовые водоросли			
1	<i>Amphora ovalis</i> Kütz.	2	5
2	<i>Cymbella</i> sp	3	5
3	<i>Cyclotella</i>	2	3
4	<i>Diatoma zigzag</i>	3	4
5	<i>Ellerbeckia arenaria</i>	2	2
6	<i>Fragilaria</i>	3	2
7	<i>Gyrosigma attenuatum</i>	2	3
8	<i>Melosira</i> .	2	2
9	<i>Navicula lyra</i>	2	4
10	<i>Pinnularia</i>	2	3
11	<i>Ehopalodia musculus</i>	2	4
12	<i>Stephanodiscus</i>	2	3
13	<i>Synedra</i>	1	3
14	<i>Synedra capitata</i>	2	2
15	<i>Tabellaria</i>	2	2
Отдел <i>Chlorophyta</i> – зеленые водоросли			
16	<i>Chlorella</i>	3	2
17	<i>Crucigenia tetrapedia</i>	1.9	4
18	<i>Lagerheimia</i>	2	2
19	<i>Monoraphidium</i>	2	2
20	<i>Oocystis</i>	2	2
21	<i>Pediastrum</i>	2	2
22	<i>Scenedesmus</i>	2	3

23	<i>Schroederia</i>	1.9	3
23	<i>Spirogyra</i>	3	4
24	<i>Treubaria triappendiculata</i>	2	2
Отдел <i>Cyanophyta</i> - сине-зеленые			
25	<i>Aphanizomenon</i>	1.7	5
26	<i>Gomphosphaeria aponina</i>	1.2	3
27	<i>Microcystis</i>	2	3
28	<i>Oscillatoria chalybea</i>	3	3
29	<i>Oscillatoria proboscidea</i>	1.1	2
Отдел <i>Xanthophyta</i> - желто-зеленые			
30	<i>Tribonema</i>	1.8	2
Отдел <i>Euglenophyta</i> - эвленговые водоросли			
31	<i>Lepocinclis</i>	2.2	3

Общий индекс сапробности водоема по методу Пантле и Букк найден на основании данных по видовому разнообразию, частоте встречаемости и индикаторной значимости видов водорослей и составил (S) равен 2,1, что соответствует β -мезосапробной зоне.

Таким образом, экологическое состояние оз. Майбалык по изученным показателям можно охарактеризовать как благополучное.

В пробах озера Майбалык зоопланктоны представлены с высоким обилием. Были идентифицированы 18 видов зоопланктонов, из которых коловраток – 5 (*Rotifera* – *brachionus plicatilis*, *Keratella cochlearis*, *Euchlanis triquetra*, *Keratella quadrata*, *Testudinella trilobata*), ветвистоусых – 7 (*Cladocera* – *Daphnia longispina*, *Rhynchotalona falcata* sp., *Chydorus* sp., *Magna* sp., *Bosmina* sp., *Ceriodaphnia* sp., *Pulex* sp.), веслоногих – 5 (*Copepoda* – *Cyclops* sp., *Diaptomidae* sp., *Nauplius copepoda*, *Copepoida harpacticoida*, *Bryocamptus minutes*.). В основном доминировали *Cladocera* – ветвистоусые, вид *Bosmina* sp., *Copepoda* – веслоногие, вид - *Cyclops* sp., *Diaptomidae* sp., *Rotifera* – коловратки, вид - *Keratella quadrata*. Полученные результаты приведены в таблице 4.

Таблица 4 - Видовое разнообразие и частота встречаемости идентифицированных зоопланктонов в оз. Майбалык

№	Вид	Индикаторная значимость	Относительная встречаемость
Отдел <i>Rotifera</i> – коловратки			
1	<i>Brachionus plicatilis</i> обитает в соленых водах	1,5	2
2	<i>Euchlanis triquetra</i>	1,2	3
3	<i>Keratella cochlearis</i>	1,5	2
4	<i>Keratella quadrata</i>	1,5	4
5	<i>Testudinella trilobata</i>	1,85	3
Отдел <i>Cladocera</i> – ветвистоусые			
6	<i>Bosmina</i>	0,95	5
7	<i>Chydorus</i>	1,75	3
8	<i>Ceriodaphnia</i>	1,4	3
9	<i>Magna</i>	3,4	2
10	<i>Pulex</i>	2,8	2
11	<i>Rhynchotalona falcata</i>	1,2	3
12	<i>Longispina</i>	2,0	4
Отдел <i>Copepoda</i> – веслоногие			
13	<i>Bryocamptus minutes</i>	2	2
14	<i>Diaptomidae</i> sp	1,4	5

15	<i>Cyclops sp</i>	2,25	5
16	<i>Copepoda harpacticoida</i> обит на дне	2	2
17	<i>Nauplii copepoda</i>	2	5
18	<i>Acanthocyclops vernalis</i>	1,85	3

Общий индекс сапробности водоема по методу Р. Пантле и Г. Букк найден на основании данных по видовому разнообразию, частоте встречаемости и индикаторной значимости видов зоопланктонов. Определяемые виды обладающие различными видами сапробности в целом по индексу Р. Пантле и Г. Букк дают показатель (S) равен 1,74, что соответствует β – мезосапробной зоне сапробности водоема.

Таким образом, экологическое состояние озера Майбалык по изученным показателям зоопланктона можно охарактеризовать как благополучное.

Выводы

1. В настоящее время озеро Майбылык является пресным водоемом, Индекс загрязнения воды, рассчитанный по 6 показателям составил 0,8. По данному индексу озеро Майбалык можно отнести ко 2 классу (чистые).

2. В пробе озера Майбалык всего идентифицировано 31 вид фитопланктона а именно: из Отдела *Bacillariophyta* – диатомовые водоросли: *Amphora ovalis* Kütz; *Cymbella sp*; *Cyclotella*; *Diatoma zigzag*; *Ellerbeckia arenaria*; *Fragilaria*; *Gyrosigma attenuatum*; *Melosira*; *Naviculalyra*; *Pinnularia*; *Rhopalodia musculus*; *Stephanodiscus*; *Synedra*; *Synedracapitata*; *Tabellaria*;; из Отдела *Chlorophyta* – зеленые водоросли: *Chlorella*; *Crucigeniatetrapedia*; *Lagerheimia*; *Monoraphidium*; *Oocystis*; *Pediastrum*; *Scenedesmus*; *Schroederia*; *Spirogyra*; *Treubariatriappendiculata*;; из Отдела *Cyanophyta* - сине-зеленые: *Aphanizomenon*; *Gomphosphaeriaaponina*; *Microcystis*; *Oscillatoria chalybea*; *Oscillatoria proboscidea*;; из Отдела *Xanthophyta*- желто-зеленые: *Tribonema*;; из Отдела *Euglenophyta* - эвленговые водороси: *Lepocinclis*;

3. В пробе озера Майбалык всего идентифицировано 17 видов зоопланктона а именно: из Отдела *Rotifera* – коловратки: *Brachionus plicatilis*; *Euchlanis triquetra*; *Keratella cochlearis*; *Keratella quadrata*; *Testudinella trilobata*;; из Отдела *Cladocera* – ветвистоусые: *Bosmina*; *Chydorus*; *Ceriodaphnia*; *Magna*; *Pulex*; *Rhynchotalona falcata*; *Longispina*;; из Отдела *Copepoda* – веслоногие: *Bryocamptus minutes*; *Diaptomidae sp*; *Cyclops sp*; *Copepoda harpacticoida*; *Nauplii copepoda*; *Acanthocyclops vernalis*;;

4. Общий индекс сапробности водоема по методу Пантле и Букк, найденный на основании данных по видовому разнообразию, частоте встречаемости и индикаторной значимости видов фитопланктона (S) равен 2,1, видов зоопланктона (S) равен 1,74, что соответствует бетамезасапробной зоне, то есть это говорит о том, что озеро Майбалык характеризуются умеренным загрязнением воды.

Библиографический список:

- 1 Федоров В.Д. Руководство по гидробиологическому контролю качества природных вод: Учебно- методическое пособие для полевых и лабораторных исследований. / В.Д. Федоров, В.И. Капкова. — Москва: 2000. — 119 с.
- 2 Федоров В.Д. Практическая гидробиология: Учеб. для студ. биол. спец. Университетов / В.Д. Федоров В.И., Капкова. — Москва: ПИМ, 2006. — 367 с.
- 3 Садчиков А.П. Методы изучения пресноводного фитопланктона: методическое руководство / А. П Садчиков. – Москва: Изд-во «Университет и школа», 2003. — 157с.

МЕТОДЫ РАЗДЕЛЕНИЯ УГЛЕВОДОРОДНОГО ГАЗА

Баймаганбетова Г.К., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 1 курса
 Научные руководители – **Искакова Ж.Б.**, к.х.н., проф., **Коллек А.**, к.х.н., проф.

Түйін: Бұл мақалада сұйылтылған көмірсутек газдарын бөлу әдістері туралы қысқаша мағлұмат берілген.

Summary: This article provides brief information about the methods of distribution of liquefied petroleum gases.

Смеси углеводородов (пропана, пропилена, бутана, бутилена и небольших количеств этана и этилена), находящихся при относительно небольших давлениях или при пониженных температурах в жидком состоянии, а при нормальных условиях – газообразном, составляют группу сжиженных углеводородных газов. Их хранят и транспортируют в жидком, а используют в газообразном виде [1,2].

Поскольку попутный нефтяной газ представляет собой многокомпонентную смесь из легких и тяжелых углеводородов, то задачей газобензинового производства является разделение этой смеси на следующие отдельные фракции:

- этан – отбензиненный газ;
- бутан – сжиженный газ;
- пентан – газовый бензин.

Технология такого разделения основана на различной упругости насыщенных паров и на различии в давлениях конденсации отдельных компонентов смеси. При изменениях температуры или объема такой двухфазной системы (пар в жидкость) равновесие ее нарушается и тут же восстанавливается. Например, при постоянстве температуры сжатие паровой фазы приводит к конденсации части паров, а при увеличении объема испаряется часть жидкости. В обоих случаях давление паровой

Адсорбционный (углепоглощительный) метод основан на способности некоторых твердых пористых тел (активированного угля, силикагеля и др.) избирательно удерживать (адсорбировать) на поверхности пор и микропор тяжелые углеводороды и выделять их при последующем нагреве и увлажнении. Основным аппаратом адсорбционной установки (рисунок 1.3) является адсорбер 1, заполненный активированным углем. Очищенный исходный попутный газ проходит в адсорбере снизу вверх через слой угля и насыщает его поры тяжелыми углеводородами, а легкие углеводороды – метан и этан, не осевшие в порах угля, выходят из адсорбера в газопровод отбензиненного газа. По окончании насыщения угля углеводородами через адсорбер сверху вниз подается водяной пар, который, нагревая и увлажняя уголь, осуществляет десорбцию тяжелых углеводородов и уносит их в виде паров. Пары воды и углеводородов проходят через конденсатор 2 и поступают в сепаратор 3, в нижней части которого скапливается конденсат водяного пара, над ним – более легкий конденсат пентана, а в паровом пространстве – пары пропана и бутана. Через регуляторы уровня вода из сепаратора сбрасывается в канализацию, пентан – в емкости сырого бензина, а пары пропана и бутана поступают под купол газгольдера 4. По мере скопления в газгольдере пары пропана и бутана сжимаются компрессором 5 до 17–20 кгс/см² и после охлаждения в конденсаторе 6 накапливаются в виде конденсата в сепараторе сжиженного газа 7, а из него периодически перемещаются в сборные емкости [3].

Для восстановления адсорбционной активности угля его надо просушить и охладить. Для этого дутьевой вентилятор 8 нагнетает в адсорбер выбрасываемые через свечу 10 горячий воздух, нагреваемый в калорифере 9, а затем – холодный воздух, пропускаемый помимо калорифера. Непрерывность действия установки обеспечивается комплектованием групп адсорберов, по три в каждой. Это позволяет одновременно осуществлять в группе все основные операции: адсорбцию, десорбцию и регенерацию активных адсорбционных свойств угля.

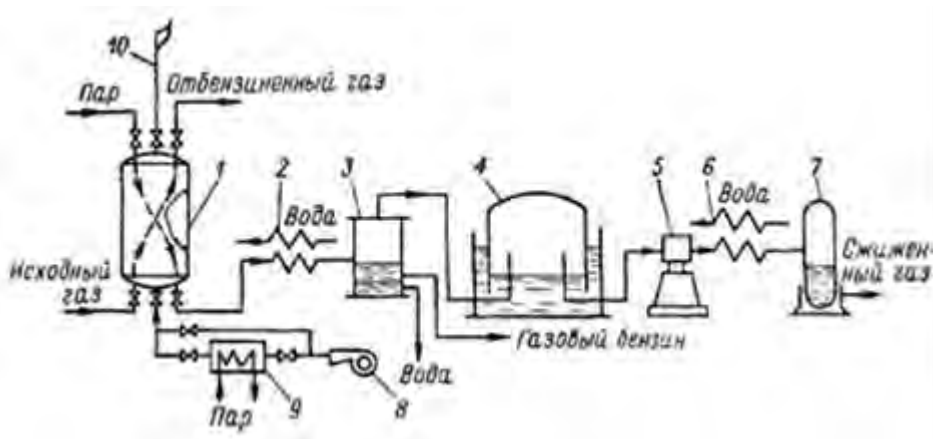

Рисунок 1 – Схема разделения углеводородов методом адсорбции

Маслопоглощающий метод основан на способности масел (например, солярового) в холодном виде избирательно растворять в себе (абсорбировать) тяжелые углеводороды, а при нагревании выделять их обратно.

Очищенный попутный нефтяной газ (рисунок 2) поступает в нижнюю часть абсорбера 1, представляющего собой колонну с тарельчатыми насадками, в которой снизу вверх движется газ, а противотоком сверху вниз стекает по тарелкам масло. Конструкция тарелок обеспечивает хороший контакт газа с маслом, в результате чего масло растворяет основную массу тяжелых углеводородов [2]. Легкие углеводороды поступают в верхнюю часть абсорбера и по газопроводу отбензиненного газа направляются к потребителю. Скапливающееся в нижней части абсорбера масло, насыщенное углеводородами, подается в подогреватель 2, затем десорбер 3. Выделяющиеся из нагретого масла тяжелые углеводороды поступают в компрессор 4, где сжимаются до 17–20 кгс/см². Охлаждаются они в две стадии – в конденсаторах 5 и 7. После первой стадии в сепараторе 6 сырого бензина накапливается жидкий пентан, а в сепараторе 8 – сжиженная пропан-бутановая фракция. Освободившееся от углеводородов нагретое масло из нижней части десорбера 3 насосом 9 перекачивается через холодильник 10 в верхнюю часть абсорбера 1 для повторения цикла.

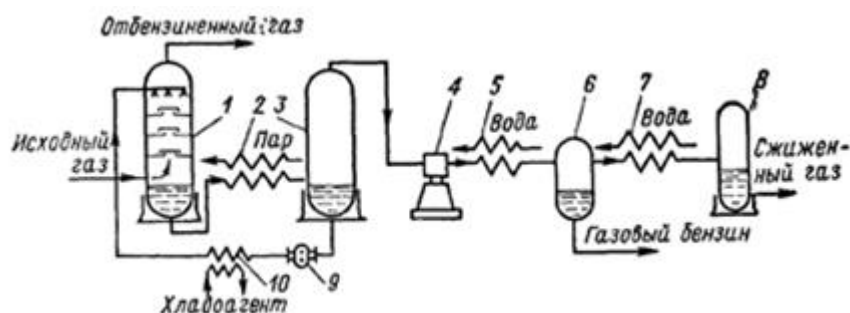

Рисунок 2 – Схема разделения углеводородов масляной абсорбции

Из рассмотренных методов в газобензиновом производстве наиболее распространен метод масляной абсорбции, отличающийся простотой установки, большой производительностью и достаточно высокой степенью извлечения тяжелых углеводородов из исходных газов [4].

Библиографический список:

- 1 Берго Б. Г. Технология производства сжиженного природного газа // Применение криогенных топлив в перспективных летательных аппаратах / Б. Г. Берго, Е. В. Карпов. – 2000. – № 3 – С. 38 – 44.
- 2 Врагов А.П. Гидромеханические процессы и оборудование химических и нефтеперерабатывающих производств / А. П. Врагов. – М : СумГУ, 2001. – 216 с.
- 3 Врагов А.П. Теплообменные процессы и оборудование химических и нефтеперерабатывающих производств / А. П. Врагов. – М. : СумГУ, 2005. – 208 с.
- 4 Чириков К.Ю. Производство сжиженного газа /К.Ю.Чириков, Т.С.Рябова, В. П. Ворошилов. – М. : Недра, 1976. – 72 с.

ШИКИЗАТ КӨЗІНДЕГІ БЕЛСЕНДІ КОСЫЛЫСТАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТИПТЕРІ ЖӘНЕ БӨЛІП АЛУ ӘДІСТЕРІ

Мухамедина С.Қ., Қазақ технология және бизнес университеті, 2 курс
Ғылыми жетекші – Жалмаханбетова Р.И., х.ғ.д., қауым.профессор

Резюме В данной статье представлены сведения о сесквитерпеновых лактонах один из компонентов природного сырья - тысячелистника, в частности, о структурных типах, способах экстракции.

Summary: This article presents information about sesquiterpene lactones of one of the components of natural raw materials – yarrow, in particular, structural types, extraction methods.

Табиғи шикізат түрлері белсенді косылыстардың бірден бір көзі болып табылатыны бізге мәлім. Олардың көп түрлігі және қол жетімді болуы зерттеушілердің қызығушылығын арттыра түседі.

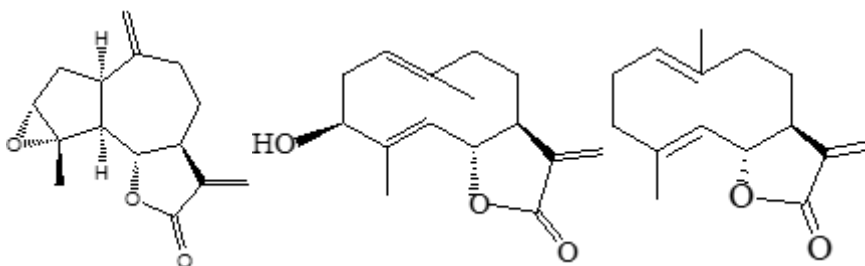
Мыңжапырақ шикізаты бүкіл әлімде 115-тен аса түрді қамтиды, негізінен Еуропада, Азияда және Солтүстік Африкада таралған. Ол бүкіл Солтүстік жарты шарда кең таралған. Құрғақ немесе жартылай құрғақ жерлерде кездеседі.

Дәстүрлі фитопрепараттар ретінде қолданатын шикізаттар қатарына жатады. Мыңжапырақ түрлері қабынуға қарсы, антиспазматикалық, потогонды, несеп айдайтын дәрілер және геморрой емдеу үшін пайдаланылады. Сонымен қатар пневмония, ревматикалық ауру және жаралар үшін қолдану ежелден қолданыс тапқан. Шикізат құрамы биологиялық белсенді қосылыстарға бай болып келеді, атап айтқанда терпеноидтар, флавоноидтар, амин қышқылдарының туындылары, лигнандар және басқа қосылыстардың кейбір түрлері (майлы қышқылдар, алкандар және т.б.) [1-6].

Мыңжапырақ текті сесквитерпенді лактондарының жылдан жылға өсіп келе жатқан мәнін және олардың медицинада, фармацевтік өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында қолдануын ескере отырып, осы мақалада осы текті шикізат түрінен бөлініп алынған сесквитерпенді лактондардың физикалық-химиялық сипаттамалары бойынша зерттеулер жүргізілді.

Сесквитерпенді лактондар көптеген тұқымдыларда, әсіресе күрделі гүлділер тұқымдылығында кездесетін табиғи қосылыстардың үлкен және құрылымдық алуан тобын құрайды. Зерттеу нәтижелері бойынша бұл түрде көбіне гвайанолидтер (5/7-бициклді қосылыстар), эвдесманолидтер (6/6-бициклді қосылыстар) және гермакранолидтер (10-мүшелі сақиналар) кездесетіні анықталды.

Осы типтерге жататынын сесквитерпенді лактондардың түрлері төменде келтірілген:

Бірқатар мыңжылдық шикізатынан бөлініп алынған сесквитерпенді лактондардың физикалық-химиялық қасиеттеріне талдаулар жүргізілді. Төмендегі кестеде шикізат түрлері көрсетілген:

№	Шикізат түрлері	№	Шикізат түрлері
1	<i>Achillea abrotanoides</i> Vis.	10	<i>Achillea ligustica</i> All.
2	<i>Achillea asplenifolia</i> Vent.	11	<i>Achillea micrantha</i> Willd.
3	<i>Achillea abiebersteinii</i> Afan.	12	<i>Achillea millefolium</i> L.
4	<i>Achillea collina</i> Becker	13	<i>Achillea nobilis</i> L.
5	<i>Achillea chrysocoma</i>	14	<i>Achillea santolina</i> L.
6	<i>Achillea cretica</i> L.	15	<i>Achillea sintenisii</i> Hub.-Mor.
7	<i>Achillea crithmifolia</i> Waldst. & Kit.	16	<i>Achillea pratensis</i> Saukel & Längler
8	<i>Achillea falcata</i> L.	17	<i>Achillea vermicularis</i> Trin.
9	<i>Achillea fragrantissima</i> (Forssk) Sch. Bip		

Осы шикізат түрлерінен биобелсенді қосылыстарды бөліп алуда қолданатын шаймалау әдістерінде экстрагент ретінде н-бутанол, хлороформ, петролейн эфирі, этилацетат, метанол, этанол, н-гексан және тағы да басқа еріткіштер қолданылады.

Сонымен, мыңжылдық шикізаты құрамында көбіне гвайан, гермакран және эвдесман типті сесквитерпенді лактондар жиі кездесетіндігі дәлелденді.

Библиографиялық тізім:

1. Karaalp C., Yurtman A.N., Yavasoglu N.U.K. Evaluation of antimicrobial properties of *Achillea* L. flower head extracts // *Pharmaceutical Biology*, 2009, 47(1), P. 86–91.
2. Saikali M., Ghantous A., Halawi R., Talhouk S.N., Saliba N.A., Darwiche N. Sesquiterpene lactones isolated from indigenous Middle Eastern plants inhibit tumor promoter-induced transformation of JB6 cells // *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 2012. <http://www.biomedcentral.com>.

3. Ghantous A., Nasser N., Saab I., Darwiche N., Saliba N.A. Structure–activity relationship of secotanaphthalides isolated from *Achillea falcata* for inhibition of HaCaT cell growth // European Journal of Medicinal Chemistry, 2009, 44, P. 3794–3797.

4. Yavasoglu N.U. K., Karamenderes C., Baykan S., Apaydin S. Antinociceptive and Anti-inflammatory Activities and Acute Toxicity of *Achillea nobilis* subsp. *neilreichii* Extract in Mice and Rats // Pharmaceutical Biology, 2007, Vol. 45, No. 2, P. 162–168.

5. Tohme R., Aaraj L.A., Ghaddar T., Gali-Muhtasib H., Saliba N.A., Darwiche N. Differential Growth Inhibitory Effects of Highly Oxygenated Guaianolides Isolated from the Middle Eastern Indigenous Plant *Achillea falcata* in HCT-116 Colorectal Cancer Cells // Molecules, 2013, 18, P. 8275-8288.

6. Hichri F., Znati M., Bouajila J., Jannet H.B. New cytotoxic sesquiterpene lactones from *Achillea cretica* L. growing in Tunisia // Journal of Asian Natural Products Research, (Online) Journal homepage: <https://www.tandfonline.com>

ҚАЛДЫҚ ЗАТТАРҒА ЕКІНШІ ӨМІР СЫЙЛАУ

Салықжанова Г., Нұр-Сұлтан қ., №53 мектеп-лицейі, 11 «Ә» сынып оқушысы
Ғылыми жетекші – **Князова А.К.**

Резюме: Рассмотрение путей решения экологических проблем и зеленой экономики, экологии и охраны окружающей среды.

Summary: Consideration of ways to solve environmental problems and green economy, ecology and environmental protection.

Біздің қоршаған ортаның экологиясын жақсарту үшін ат салысу, және де олардың проблемалық жолдарының шешімін қарастыру.

Айналамыздағы болып жатқан экологиялық құбылыстарға бей жай қарамауымыз қажет! «Еңбегінен ел таныр!» демекші, бүгінгі таңда экологиялық жағдай кезек күттірмейтін күрделі мәселелердің бірі болып саналады. Біз экология жағдайын дамытып қоймай, экология мәселесіне ат салысуымыз керекпіз, және де қоршаған ортаны қадірін біліп, баптап сақтауымыз қажет!

Айналамыздағы болып жатқан экологияның жақсаруына үлкен үлес қосылады, және де әр адам, қоршаған ортаға деген көз қарасын өзгертуге бейімделеді.

Ең негізгі мақсат: әрбір жерлерге Пластикалық бөтелкелерге арналған фандоматтар (неміс сөзінен шыққан "pfand — - "кепіл") орнату қажет, сонда ғана өзіміздің экономикамызды арттыра аламыз, әрі экологияның жақсаруына серпімдік тудырамыз. Пластикалық бөтелкелер мен алюминий банкаларды ақшаға қабылдайтын фандоматтарға салу арқылы ("пластик" үшін 10 теңге және алюминий банкіге 40-70 теңге) қабылданады, контейнер ыдыстың салмағы мен көлемін анықтайды, ал сканер 30 мың штрих-кодты тани алады және объектіні дәл сәйкестендіруге мүмкіндік береді. Дәл осындай фандоматтар шет елдерде қарқынды дамыған, алайда дәл осындай фандоматтар біздің елде өкінішке орай жоқ.[1]

Егер біз Пластикалық бөтелкелерге арналған фандоматтарды орнататын болсақ, Қазақстанның экологиялық проблемасы едәуір шешілер еді, яғни(бөтелкелердің көше маңайында жату саны азаяды). Бұл фандоматтар қалай жұмысын атқарады десеңіздер, ойлап қараңызшы, егер де осындай бөтелке қабылдағыш фандоматтар көп болса, адамдардың сатып алынған бөтелкелері, тиімді жағынан өзіне қайтып келуі, яғни фандоматқа салынған бөтелке үшін, әрбір адам теңге алады. Мысал ретінде айтатын болсам, көшеге шыққан бала, далада жатқан бөтелкені көрсе ия болмаса, алюминий бөтелкені көріп жатса, ол оны алады да фандоматқа өткізеді, және де өзіне азынаулақ тиын алады.

Сонымен қатар күннен күнге адамдар саны артып келе жатыр,
«Денсаулық - зор байлық» демекші, қала, ауыл, тағы басқа жерлердің экологиясын дамытуымыз өте маңызды болып келеді.

«Жасыл» экономиканы дамытудың жеті негізгі бағыттары бар олардың ішіндегісі;

Төртінші бағыт – қалдықтарды басқару жүйесін жетілдіру (өңдеу).

Қалдықтарды басқару мәселесі ерекше танымалдылыққа ие болды. Түрлі алюминий немесе пластикалық бөтелкелер тасталынғанын көшелердің маңайларында көруіміз анық, және қандай да бір болып жатқан бақылаудың жоқтығын жиі бөтелкелердің шашылып жатуын кездестіреміз. Қалыптасқан жағдайларға байланысты қалдықтарды өндірістік өнімнің қайталама өнімі ретінде пайдалану ұсынылды.

Бос пластикалық бөтелкеден не істеуге болады? деген сұрақ болса,

Екінші ПЭТ-ның үштен бір бөлігі талшықты, синтетикалық жіптерді, киім мен геотекстильді дайындау үшін қолданылады, яғни қалған парақ пен пленка өндірісін қамтиды. Парақ пластмасса қораптарды дайындау үшін жасалады — мысалы, жемістер немесе жұмыртқа арналған контейнерлерге және басқа да пластмасса қораптарға қайталама ПЭТ жалпы көлемінің шамамен 9% - ы кетеді. [2]

Алюминий бөтелке арқылы, біз оны қайта өндеп тұрмыстық жағдайда қолдана аламыз. Мысалы құрылыс өнеркәсібі: үйлердің қаңқаларын, баспалдақтарды, терезе жақтауларын, әрлеу элементтерін дайындау газ тәрізді элемент ретінде қолданылады, немесе күнделікті тұрмыстық үй жағдайындағы қолданылатын: ыдыс, фольга, корпус және тұрмыстық аспаптардың бөлшектері (электр қыздырғыш – фехраль спиральдары) т.б заттарды өндіре аламыз.

Қайта өңдеу арқылы көптеген қолданыстағы керек заттарға ие бола аламыз! Пластикалық шөлмектерден қапқақтарды қайта өңдеу сыйымдылықтарды кәдеге жарату бойынша кәсіпорындарда да жүзеге асырылады. Алынған екінші шикізатты кеңсе бұйымдары (қаламдарға арналған қалпақшалар, файлдар), бір рет қолданылатын ыдыстар және т. б. нәрселер өндіруде қолданады.

Бөтелкелерді өңдеуге өткізу арқылы біз одан киім, жастықтар, жіптер, полиэфирлі табақтар, немесе жаңа ПЭТ-бөтелкелер және де т.б нәрселер жасалады. Иә пластиктер адамның қоршаған экологиясына зиян келтіреді, бірақ біз оны жаңа өңдеу арқылы яғни ескі пластик арқылы біз жаңа бір заттарды өңдей аламыз.

Ғалымдардың жүргізілген зерттеулердің нәтижелері бойынша - пластиктің ыдырауы екі жүз жылға жуық болып отыр деген қорытынды жасалды. Осы кезең ішінде, қалдықтардың көбінің кесірінен орналасқан аумақ уланады.

Бірақ біз дәл сондай фандоматтар арқылы көптеген экологиялық проблемаларды шеше аламыз, бос бөтелкелер немесе алюминий бөтелкелерді, өңдеу арқылы тұрмыстық өмірде қолданылатын заттардың саны шексіз болып келеді! [3]

Библиографиялық тізім:

1. М.Ш.Алипов. Экология және тұрақты даму. Алматы 2012
2. <https://kk.wikipedia.org>
3. <https://kaz.caravan.kz>

МАЙЛЫ ДАҚЫЛДАРДЫ ЖИНАУДАН КЕЙІНГІ ӨНДЕУДІ ТАЛДАУ

Сулейменов Д.Ж., Қазақ технология және бизнес университеті, 1 курс, магистрант
Ғылыми жетекшілері – **Сафаров Р.З.**, х.ғ.к., **Колтек А.**, х.ғ.к., проф.,
Тултабаев М.Ш., т.ғ.д., проф., **Жуманова Ү.Т.**, х.ғ.к.

Резюме: В данной статье написано о масличных культурах и их составе после переработки и использования масличных культур.

Summary: This article describes oilseeds and their composition after processing and use of oilseeds.

Қазіргі уақытта мал шаруашылығы мен құс шаруашылығы салаларының құрама жемге деген жалпы қажеттілігі жылына шамамен 5 млн.тоннаны құрайды. Елде бар құрама жем зауыттарының қуаты ауыл шаруашылығы малдарын барлық қажеттіліктен 48 % құрама жеммен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мысалы, 2017 жылы отандық өндіріс есебінен құрама жеммен нақты қамтамасыз етілуі 20 % деңгейінде болды. 2021 жылға қарай елде құрама жем өндіру көлемін жылына 1,0 млн. тоннадан 2,5 млн. тоннаға дейін ұлғайту жоспарлануда [1, 2].

Құрама жем өндірісі негізінен өсімдік шаруашылығы өнімдерін шикізат ретінде қолдануға негізделген. Бұл ретте мәдени өсімдіктердің тұқымдарын бастапқы тазалау және қайта өңдеу қалдықтары – жанама өнім, I және II санаттағы қалдықтар айтарлықтай үлесті құрайды. Май өнеркәсібінде бұдан басқа құрама жем өндірісіне арналған шикізатқа Күнжара, шроттар жатады. Қайта өңдеу және тазалау кезінде алынатын қалдықтардың көлемі айтарлықтай болады – жаппай қабылдау кезеңінде, майлы тұқымның түсу көлемі 1 000 – 1 500 т/тәул. кәсіпорындарда тәулігіне 100-120 т қалдықтар пайда болады [3]. Мысалы, 2017 жылы май саласы кәсіпорындарының өндірісін талдауда алынған қалдықтардың көлемі шамамен 85 000 тоннаны құрағанын көрсетті.

Майлы дақылдарды өндіру және қайта өңдеу аграрлық азық-түлік секторын дамытудың перспективалық бағыты болып табылады. Майлы дақылдардың тұқымдары, біріншіден, өсімдік майын өндіруге арналған шикізат болып табылады. Өсімдік майы органикалық дизель отынын алмастырушы болып табылатын биодизель өндірісі үшін бастапқы шикізат болып табылады, майлы дақылдарды қайта өңдеу процесінде малдарды азықтандыру рационында бағалы ақуыз компоненті болып табылатын күнжара мен шроттарды алады.

Майлы дақылдар өндірісі көлемінің ұлғаюы негізінен өсімдік майларын пайдалану және оларды өндіру салаларының кеңеюіне, сондай-ақ соңғы жылдары экспорттық әлеуеттің жоғары деңгейіне байланысты. Осы өндірістің рентабельділігін арттыру да маңызды рөл атқарады. Республиканың солтүстік өңірінде майлы дақылдар тұқымдарын өндіру соңғы 3 жылда өндіріс көлемінің 12 еседен астамға артуы байқалады.

Қазіргі уақытта мал шаруашылығы мен құс шаруашылығы салаларының құрама жемге деген жалпы қажеттілігі жылына шамамен 5 млн.тоннаны құрайды. Алайда, өндірістің өзіндік құнының жоғары болуына байланысты елімізде бар құрама жем зауыттары бүгінде толық емес жүктемемен жұмыс істейді – жобалық қуаттың 48 %-ы. Бұдан басқа, мал азығын өндіру кәсіпорындарында қолданылатын негізгі шикізат астық өнімі болып табылады [3].

Майлы дақылдарды жинаудан кейінгі өңдеу қалдықтарында негізінен негізгі өнімнің кондициялық емес бөлігі – ұсақ, қуыс, бүлінген тұқымдар бар болады. Бірақ, тұтастай алғанда, бұл масса 20 – дан 63 %-ға дейінгі майы бар, аминқышқыл құрамы бойынша жақсы теңдестірілген ақуызы бар майлы дақылдардың тұқымдары, оған аргинин (жүгері мен бидай дәніне қарағанда 2 есе көп), гистидин, лизин және басқа да алмастырылмайтын аминқышқылдары кіреді. Сондықтан майлы дақылдардың ақуыздары азықтық және тағамдық ақуыздың маңызды қосымша көзі болып табылады, бұл ақуыз проблемасын шешуде үлкен маңызға ие.

Рапс қалдықтарын пайдалану. Негізгі және аралық егістіктерде өсірілетін басқа дақылдармен қоспадағы рапстың жасыл массасы сүрлем, пішендеме, шөп ұнын дайындау үшін пайдаланылады және ақуыз құрамы бойынша бұршақты дақылдарға жол бермейді. Жасыл азық шырынды, жақсы сіңімді, клетчатканың болмашы құрамымен ерекшеленеді. Жемдік мақсаттарға тұз рапсын да пайдалануға болады, оны басқа сүрлемді салғанда қосады.

Сафлор қалдықтарын пайдалану. Сафлор жапырақшаларынан алынған картаминді (сафлора пигменті) кілем өндірісінде және Маталарды бояу үшін, сондай-ақ кулинарияда шафран алмастырғыш ретінде қолданады. Сафлор тұқымы мен өсімдігі биоотын дайындау үшін пайдаланылады, сондай-ақ тұқым сәндік құстарды азықтандыру үшін белсенді пайдаланылады. Сабақтар, тамырлар және лузга - биоотын және қағаз өндірісі үшін шикізат. Күнжара сафлор көп ақуызы бар ауыл шаруашылығы жануарларына арналған жем ретінде қолданылады (15–40 %). Оны тыңайтқыштар және отын ретінде де жиі қолданады.

Зығыр қалдықтарын пайдалану. Соңғы уақытта әлемде майлы зығыр тұқымдарын да, талшықтарын да кешенді пайдалану байқалады. Қағаз және целлюлоза-қағаз өнеркәсібінде зығыр табақтарын, майлықтарды, дастархандарды және киімдерді өндіру үшін, сондай-ақ пергаментті және темекі сияқты ұсақ ұнтақты қағаз үшін зығыр өсімдіктерінің сабақтарындағы талшық пайдаланылады. Қысқа зығыр талшықтары медициналық бұйымдарды, мысалы, бинттер дайындау үшін мақтамен немесе басқа талшықтармен араласуы мүмкін. Жаңа әзірлемелер баламалы отын ретінде зығыр сабанын пайдалануға бағытталған. Зығыр сабаны өсімдік қалдықтарының басқа қалдықтарынан гөрі жоғары меншікті жылу құндылығы бар (жұмсақ көмір сияқты).

Күнбағыс қалдықтарын пайдалану. Күнбағыстан келесі қалдықтар бөлінеді: қабық, сабақ, сабан, себеттер. 1 га-дан 20-дан 35 центнерге дейін күнбағыс сабақтары, күнбағыс сабақтары клетчатка мен қағаз алу үшін шикізат болып табылады. Күнбағыс майы биоотын - отын брикеттерін өндіру үшін қолданылады. Күлден күнбағыс сабақтарын жағу кезінде сабынды қайнатуда, баяу балқитын және хрустальді шыны өндірісінде, бояу кезінде және калийлі тыңайтқыш ретінде қолданылатын сүрту алады. Сондай-ақ, күнбағыстың сабақтары мен себеттерінен жемдік ұн алады. Бұл ұн дәнді дақылдардың қоректік қасиеттерімен салыстырылатын жақсы қоректік қасиеттерге ие, ал май мен микроэлементтер (мыс, мырыш, темір, титан, кобальт және молибден) бойынша олардан айтарлықтай асып түседі. Ұндағы клетчатканы ұстау-шамамен 20,7 %, сондықтан ол тек қой, ешкі және ірі қара малды азықтандыру үшін қолайлы.

Алайда, қазіргі уақытта май өнеркәсібінде маңызды инновациялық әлеуеті бар тиімді және қарапайым әдіс болып табылатын майлы тұқымдарды өндегеннен кейін қалдықтарды өндеудің тиімді және қарапайым технологиясы жоқ.

Майлы тұқымдарды тазалау қалдықтарын өңдеу технологиясын әзірлеудің перспективалық бағыттарының бірі қалдықтарды біркелкі және құнды компоненттерді бөлуді қамтитын осы процеске ұтымды дайындағаннан кейін престоуді қолдану болып табылады. Бірақ мұндай технологияны әзірлеу үшін күнбағыс, соя және рапс тұқымдарын шикізатпен және өндірістік тазарту қалдықтарының құрамын зерттеу қажет, олардың өндірісі ҚР-да кеңінен таралған, бұл ретте күнбағыс тұқымдарын шикізатпен және өндірістік тазарту қалдықтарындағы шикі протеиннің массалық үлесі 19 %-ға, ал майдың массалық үлесі 21 %-ға жетуі мүмкін, яғни майлы тұқымдарды тазарту қалдықтары оларды ұтымды кәдеге жарату кезінде мал шаруашылығының жемдік базасының Елеулі резерві болып табылады [1].

Құрама жем компоненттерінің сiңiмдiлiгiн арттыру және тағамдық құндылығын арттыру үшін оны өңдеудің әртүрлі тәсілдерін қолданады. Ең танымалы – ұнтақтау, түйіршіктеу, экструдирлеу. Сондай-ақ, термоамидті, микробиологиялық биоконверсия және т. б. сияқты аз белгілі қолданылады.

Экструзиялық өңдеу. Экструдирлеу негізінде екі процесс жатыр – механикалық деформация және «жарылыс» немесе «декомпрессиялық шок».

Бұл үрдістер үздіксіз, деформативті кернеу мен жылулықтың әсерінен, жылу мен қысымның жетегінің белгілі бір жылдамдығы кезінде жүзеге асырылады [3].

Экструзиялық технология құрама жем шикізатын терендетіп өңдеу түрлерінің бірі болып табылады. Бұл ретте қолданылатын экструдер бір машинада араластыру, сығу, қыздыру, стерилдеу және қалыптау сияқты операциялар қатарын біріктіруге, оларды тез және үздіксіз – іс жүзінде бір мезгілде жүргізуге мүмкіндік береді.

Экструдерлерді құрама жем өндірісінің технологиялық процесінде пайдалану қоректік заттардың – көмірсулардың, клетчаткалардың, белоктардың терең биохимиялық айналуын қамтамасыз етеді. Қалдықтарды өңдеудің экструзиялық әдісінің артықшылығы дәстүрлі (утилизаторларда) салыстырғанда қоршаған ортаны қорғау тұрғысынан осы технологияның басымдылығы ғана емес (қалдықтардың және зиянды иістің іс жүзінде толық болмауы), сондай-ақ, құрамында патогенді және ауру тудыратын микроорганизмдер болуы мүмкін қауіпсіз қалдықтарды шығаратын жоғары деңгейдегі стерилдеу шығындары да аз болып табылады [3].

Демек, өнім өндірудің экструзиялық тәсілі олардың пайдалы қасиеттерін сақтап қана қоймай, сонымен қатар сақтау мерзімін ұлғайтып, технологиялық процесі аз еңбекті қажет ететін және үнемді етуге мүмкіндік береді.

Библиографиялық тізім:

1. Тимофеев Т.И. Разработка рациональных направлений использования отходов очистки семян подсолнечника: автореф. дис. ... канд. техн. наук. – Краснодар, 1986. – 25 с.
2. Косолапов В.М. Кормопроизводство: проблемы и пути решения // Ваш сельский консультант. – 2010. – № 2. – С. 25-28.
3. Использование местных сортов зерновых, зернобобовых и масличных культур кормового назначения для создания эффективных технологий производства комбикормов: отчет о НИР (годовой) / НИИ ЗППП: рук. Омаров К.К. – Астана, 2006. – 131 с. № ГР 0106РК00789. - Инв. №0207РК00634.

КВАНТОВО-ХИМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ПРОТОЛИТИЧЕСКОЙ СПОСОБНОСТИ ХИМИЧЕСКИХ СОЕДИНЕНИЙ

Дюсекеева А.Т.¹, Султанова Л.М.¹, Кутжанова К.Ж.², Омарова С.С.¹, Казтаева С.Х.¹

¹Қарагандинский государственный технический университет

²Қарагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

Түйін: 14 модельді аминдер үшін кванттық-химиялық есептеулер жүргізілді. Протондау энергиясы мен РКВ негізділігі көрсеткішінің анықтамалық мәні арасындағы кері пропорционалды тәуелділік, сондай-ақ протонға және рKa қышқылдық көрсеткіші арасындағы тікелей пропорционалды тәуелділік анықталды.

Summary: Quantum chemical calculations were performed for 14 model amines. An inverse proportional relationship between the protonation energy and the reference value of the basicity index pKb, as well as a direct proportional relationship between the affinity for the proton and the acidity index pKa, was established.

С позиции протонной теории кислот и оснований Бренстеда-Лоури, основание – это частица

вещества, способная принимать протон. Если для кислот энергия депротонирования позволяет характеризовать силу кислоты, то в случае основания такой величиной является энергия сродства к протону.

Задачей данного исследования являлась изучение квантово-химической оценки сродства к протону оснований общедоступными методами квантовой химии.

Для выполнения расчетов нами был взят модельный ряд из 14 аминов, основность которых представлена в широком диапазоне от $pK_b = 0,55$ до $pK_b = 13,82$ (табл. 1). При этом сродство к протону основания оценивали как разницу в полной энергии основания и сопряженной кислоты.

Таблица 1 – Модельный ряд аминов

№	Название	Сопряженная пара		pK_b	pK_a
		основание В	кислота ВН ⁺		
1	Карбамид	CO(NH ₂) ₂	NH ₂ CONH ₃ ⁺	13,82	0,18
2	Тиокарбамид	CS(NH ₂) ₂	NH ₂ CSNH ₃ ⁺	11,97	2,03
3	Анилин	C ₆ H ₅ NH ₂	C ₆ H ₅ NH ₃ ⁺	9,37	4,63
4	Гидроксиламин	NH ₂ OH	NH ₃ OH ⁺	8,05	5,95
5	Гидразин	N ₂ H ₄	N ₂ H ₅ ⁺	6,03	7,97
6	Триметиламин	(CH ₃) ₃ N	(CH ₃) ₃ NH ⁺	4,19	9,81
7	Этилендиамин	H ₂ NCH ₂ =CH ₂ NH ₂	H ₂ NCH ₂ =CH ₂ NH ₃ ⁺	3,92	10,08
8	Метиламин	CH ₃ NH ₂	CH ₃ NH ₃ ⁺	3,34	10,66
9	Диметиламин	(CH ₃) ₂ NH	(CH ₃) ₂ NH ₂ ⁺	3,27	10,73
10	Этиламин	CH ₃ CH ₂ NH ₂	CH ₃ CH ₂ NH ₃ ⁺	3,19	10,81
11	Триэтиламин	(C ₂ H ₅) ₃ N	(C ₂ H ₅) ₃ NH ⁺	2,99	11,01
12	Диэтиламин	(C ₂ H ₅) ₂ NH	(C ₂ H ₅) ₂ NH ₂ ⁺	2,91	11,09
13	Диизопропиламин	(C ₃ H ₇) ₂ NH	(C ₃ H ₇) ₂ NH ₂ ⁺	2,85	11,15
14	Гуанидин	(H ₂ N) ₂ C=NH	(H ₂ N) ₂ C=NH ₂ ⁺	0,55	13,45

Протонирование амина проводили по атому азота. На рисунке 1 для наглядной иллюстрации представлены геометрии расчетных структур для анилина: (а) нейтральная, (б) протонированная форма. Визуализация расчетных структур выполнена с помощью графической оболочки GaussView 5.0.8 [1].

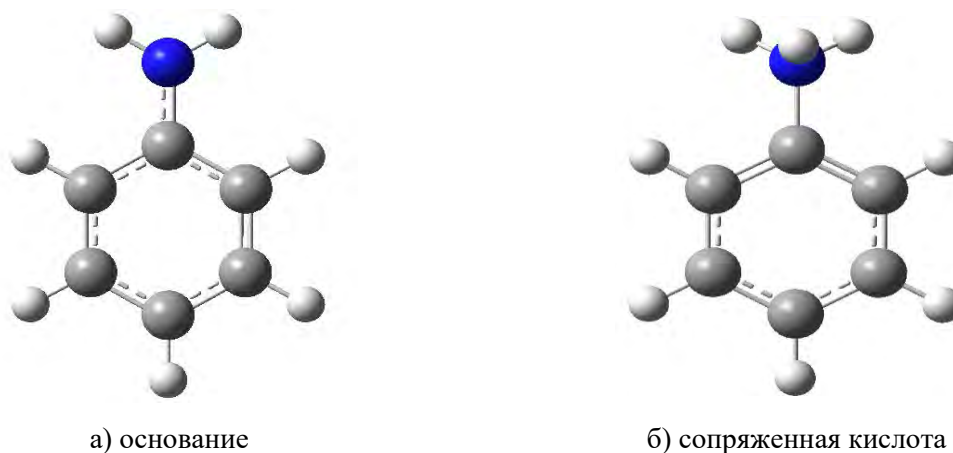

Рисунок 1 – Геометрия расчетных структур анилина

Квантово-химические расчеты были выполнены с помощью программы Gaussian-2009 [2] неэмпирическим методом UHF *ab initio* в расширенном базисе 6-31G с учетом влияния среды на основании континуальной модели сольватации CPCM, растворитель – вода. Полученные данные

представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Средство к протону ΔE и справочное значение показателя основности pK_b для ряда исследуемых аминов

№	Основание	Формула	$E_{\text{полн.}}, \text{ а.у.}$		$\Delta E_{\text{прот.}}, \text{ а.у.}$	pK_b
			Основание	Кислота		
1	Карбамид	$\text{CO}(\text{NH}_2)_2$	-223,9098	-224,3194	0,4095	13,82
2	Тиокарбамид	$\text{CS}(\text{NH}_2)_2$	-546,5653	-546,9574	0,3921	11,97
3	Анилин	$\text{C}_6\text{H}_5\text{NH}_2$	-285,6403	-286,0839	0,4435	9,37
4	Гидроксиламин	NH_2OH	-130,9345	-131,3705	0,4360	8,05
5	Гидразин	N_2H_4	-111,1326	-111,5851	0,4524	6,03
6	Триметиламин	$(\text{CH}_3)_3\text{N}$	-173,1928	-173,6649	0,4721	4,19
7	Этилендиамин	$\text{H}_2\text{NCH}_2=\text{CH}_2\text{NH}_2$	-189,1985	-189,6639	0,4654	3,92
8	Метиламин	CH_3NH_2	-95,1759	-95,6434	0,4674	3,34
9	Диметиламин	$(\text{CH}_3)_2\text{NH}$	-134,1836	-134,6544	0,4707	3,27
10	Этиламин	$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{NH}_2$	-134,1979	-134,6656	0,4676	3,19
11	Триэтиламин	$(\text{C}_2\text{H}_5)_3\text{N}$	-290,2486	-290,7236	0,4750	2,99
12	Диэтиламин	$(\text{C}_2\text{H}_5)_2\text{NH}$	-212,2264	-212,6986	0,4721	2,91
13	Диизопропиламин	$(\text{C}_3\text{H}_7)_2\text{NH}$	-290,2656	-290,7378	0,4722	2,85
14	Гуанидин	$(\text{H}_2\text{N})_2\text{C}=\text{NH}$	-202,9911	-203,4936	0,5024	0,55

Представлялось интересным графически проследить зависимость между справочным значением показателя основности и энергией сродства к протону для модельного ряда аминов. На рисунке 2 представлен график зависимости между показателем основности pK_b и средством к протону $\Delta E_{\text{прот.}}$ для ряда исследуемых аминов.

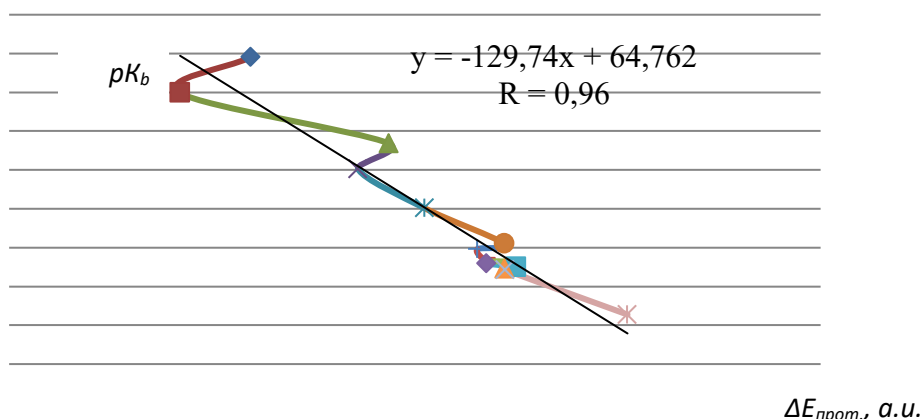

Рисунок 2 – Зависимость между средством к протону $\Delta E_{\text{прот.}}$ и показателем основности pK_b

Анализ графических зависимостей между средством к протону $\Delta E_{\text{прот.}}$ и показателем основности pK_b позволил установить, что для ряда исследуемых аминов между средством к протону и показателем основности pK_b , как и ожидалось, прослеживается обратная пропорциональная зависимость (коэффициент корреляции Пирсона $R = 0,96$).

Таким образом, проведенное исследование позволило установить, что средство к протону может служить энергетической характеристикой основности аминов, с помощью которой в результате квантово-химических расчетов можно оценивать их кислотно-основные свойства.

Библиографический список:

1. Frisch M.J., Trucks G.W., Schlegel H.B. Gaussian 09, Revision C.01. - Gaussian, Inc., Wallingford CT, 2009.
2. Dennington R., Keith T., Millam, J. GaussView, Version 5, Semicem Inc., Shawnee Mission KS, 2009.

НИКЕЛЬ ИОНДАРЫ БАР ОРТАДА БИДАЙ ТҰҚЫМДАРЫНЫҢ ӨНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Боранбай М.М.¹, Жұмабаева Ф.¹, Баитұова Т.Т.², Искакова Ж.Б.¹

¹Қазақ технология және бизнес университеті

²Генерал С.Қ. Нұрмағамбетов атындағы «Жас ұлан» республикалық мектебі

Резюме. Исследовано влияние различных концентраций ионов никеля на развитие проростков пшеницы. Установлено, что ингибирующее действие растворов солей никеля на растение зависит не только от концентрации иона металла в среде, но и от продолжительности его воздействия.

Summary. Influence of different concentrations of nickel ions has been investigated on development of plantlets of wheat. It is set that inhibition operating of solutions of salts of nickel on a plant depends not only on the concentration of ion of metal in the environment but also from duration of its influence.

Кіріспе.

Ақуыздардың зат алмасуында никель ауыстырылмайтын металдар арасында негізгі рөл атқарады. Никель азотты қосылыстардың метаболизмін қамтамасыз ететін уреаза ферментінің белсенді орталығына кіреді [1]. Сонымен бірге, никельсіз өсімдік өзінің өмір циклін аяқтай алмайды. Никельдің жетіспеушілігі өмір сүруге қабілетті тұқымдардың дұрыс қалыптасу қабілетін төмендетеді. Әр түрлі өсімдіктердің тұқымдарында қоректік заттар негізгі қосылыстар топтарымен, яғни ақуыздармен, көмірсулар және майлармен беріледі, бірақ олардың қарым-қатынасы бірдей болып келмейді. Тұқымдардың құрамына кіретін органикалық заттар оның негізін және өскіннің өсуін және дамуын қамтамасыз ететін олигомерлерді құрайды [2].

Дақылдар тұқымдарында ақуыз қорларының метаболизмі де белгілі рөл атқарады. Осы жағдайда маңызды мәселе ақуыздар мен аминқышқылдарының несепнәр түзіле ыдырауы болып табылады, ол өз кезегінде ақуыздар мен ферменттер синтезіне жұмсалатын аминқышқылдарын түзу үшін азоттың қайнар көзі саналады. Аммонийдің мобилдену процесіне уреаза-ферменті қажет, оның белсенділігі ферменттің белсенді орталығы болып табылатын никель ионының болуына тәуелді [3].

Әдебиеттерде осы металдың өсімдіктердің өсуі мен дамуына әсері туралы мәліметтер көп емес. Осы аспектіде тұқымдарына ақуыз жинайтын бидайдың тұқымын зерттеуге алдық.

Зерттеу әдістері мен нысандары. Никель иондары бар ортада бидай тұқымдарының өну ерекшеліктерін зерттеу әдістеме бойынша жүргізілді [4].

Зерттеу объектісіне дамсин (янтарь) бидай тұқымдары алынды. Бидай тұқымдары калий марганцовкасы ерітіндісінде 0,5-1 минут ішінде жуылып, содан кейін үш рет ағынды сумен және бір рет дистилденген сумен шайылды.

Бидай тұқымдарын сулы ерітінділерде бақылау үлгісінде дистилденген суда, ал зерттеу үлгілеріне металл иондары (NiCl₂, NiSO₄) ерітінділерінде өсірілді. Өскіндерді зерттеу үшін Петри ыдыстарына бидайдың 20 дана тұқымы салынды, су, никель хлориді және никель сульфаты ерітінділерін әр түрлі концентрацияда дайындап құйып, судың ұшуын болдырмау үшін беттері қақпақтармен жабылды. 20-23°C температурасында бақылау жүргізілді.

Бидай тұқымдарына никель иондарының әсерін бақылау үшін инкубация басталғаннан кейінгі үшінші, жетінші және оныншы күндері тамырының ұзындығы және өскіндерінің ұзындығы өлшенді. Бақылау үлгісіндегі өсу фазасы аяқталғаннан кейін үшінші тәулікте өскіндері мен тамырлары саналады. Тәжірибе нәтижелері салыстырмалы түрде үш қайталаудан алынды [5].

Нәтижелер және оларды талдау. Жүргізілген тәжірибелердің нәтижелері бидайдың өсу және даму параметрлерінің өзгеру сипаты никель хлориді және никель сульфаты ерітінділерінің концентрациясына тікелей тәуелді екенін көрсетті. Эксперимент барысында никель тұздарының ерітінділерінде бидайдың өсуінің біртіндеп баяулағаны байқалды (1 кесте).

Никельдің қатысы өскінінің өнуіне және тамырдың дамуына әсер етуінен басқа, қосымшалардың өсуін және жалпы өсуді тоқтату әсерін көрсете алды. Зерттеулерден дамсин (янтарь) бидай тұқымдарының өскініне және тамырына никель тұздарының әсері, олардың ерітінділердің концентрациясына және тұз ерітінділерінің әсер ету ұзақтылығына тәуелді екені көрінді. Никель тұздарының қатысында үшінші тәулікте барлық концентрацияларда зерттеу көрсеткішінің төмендеуі, ал жоғары концентрацияларда зерттеуші көрсеткіштің тіпті тез төмендегені байқалды. Эпикотильдің 7-ші күні өсуі тоқталғаны байқалды, ал 10-12-ші күндері толық шіріді. Ал максималды концентрацияларда эпикотиль тіпті дамымады. Никель тұздары ерітінділерінде бидай өскіндерінің өсуін 3,7 және 10-шы тәуліктерде салыстырғанда олардың әр түрлі өскені байқалады, никель хлоридіне қарағанда никель сульфатында баяу өскені көрінеді.

Кесте 1. Бидай өскіндерінің никель тұздары ерітінділеріндегі өсуі

Ерітінді концентрациясы, М / уақытысы, тәулік	NiCl ₂ ерітіндісі			NiSO ₄ ерітіндісі		
	3 тәулік	7 тәулік	10 тәулік	3 тәулік	7 тәулік	10 тәулік
Су	3,60	10,78	12,77	3,60	10,78	12,77
0,001 М	2,25	7,71	6,42	1,93	3,11	4,30
0,002 М	2,29	6,12	6,61	0,97	1,12	2,31
0,003 М	1,59	2,39	2,53	0,62	0,78	2,25
0,004 М	1,42	1,80	1,80	0,91	0,91	1,50
0,005 М	0,94	1,27	1,27	0,50	0,42	0,43

Өсімдіктің тамырының өсуі эпикотильге қарағанда ортадағы ауыр металдардың барына сезімтал келетінін белгілі, өйткені металдар негізінде тамырында жинақталады. Бидай тамырының никель тұздары ерітінділерінде дамуы жөнінде ақпарат 2-ші кестеде берілген. Алынған нәтижелерден жетінші және оныншы күндері дамудың біршама төмендегені көрінді. Бірақ өсу динамикасында қатты айырмашылық байқалмады, ол никель иондарының өсімдікке тез ену мүмкіндігімен байланысты болғаны шығар.

Кесте 2. Бидай тамырларының өну нәтижелері

Ерітінді концентрациясы, М / уақытысы, тәулік	NiCl ₂ ерітіндісі			NiSO ₄ ерітіндісі		
	3 тәулік	7 тәулік	10 тәулік	3 тәулік	7 тәулік	10 тәулік
Суда	4,6	11,66	11,52	4,6	11,66	11,52
0,001	1,07	1,05	0,89	1,03	1,09	1,09
0,002	1,04	1,05	1,06	0,31	0,38	0,38
0,003	0,59	0,66	0,51	0,27	0,32	0,32
0,004	0,54	0,61	-	0,32	0,32	0,32
0,005	0,49	0,51	-	0,30	0,80	0,8

Қорытынды. Бидайдың өскіндері мен тамырының дамуына никель тұздарының әр түрлі концентрацияларының әсері зерттелді. Өсімдікке никель тұздары ерітінділерінің ингибирлеу әсері тек ортадағы металл ионының концентрациясына тәуелді емес, сонымен қатар оның әсер ету ұзақтылығына тәуелді екені анықталды.

Әдебиттер:

- 1 Абрамова Э.А., Иванищев В.В. Исследование морфогенеза проростков при прорастании семян вики в присутствии ионов никеля // Известия Тульского государственного университета Естественные науки. – 2012. Вып. 2. – С.246-252
- 2 Павловская Е.Н. Биохимия зерновых и крупяных культур. Орел: Орел ГАУ, 2010. – С.299
- 3 Серегин И.В., Кожевникова А.Д. Физиологическая роль никеля и его токсическое действие на высшие растения // Физиология растений. 2006. Т.53. №2. – С.285-308
- 4 Абрамова Э.А., Иванищев В.В. Особенности прорастания семян вики в присутствии ионов никеля в среде // Известия Тульского государственного университета Естественные науки. – 2016. Вып. 2-3. – С.70-78
- 5 Семена с/х культуры. Методы определения всхожести: ГОСТ12038-84.

ПОЛУЧЕНИЕ ЦЕЛЛЮЛОЗЫ ИЗ НЕ ДРЕВЕСНЫХ РАСТЕНИЙ

Жатқанбаев Е.Е., Қанпасұлы Ә., Казахский университет технологий и бизнеса

Түйін: Бұл мақалада целлюлозаны ағаш емес өсімдіктерден қайнату әдісімен алу туралы жазылған. Зерттеу барысында оңтайлы температура және қайнау уақыты белгілі болды. Сонымен қатар ерітіндідегі реагенттердің оңтайлы құрамы анықталды.

Summary: This article is about the study of the method of producing cellulose from non-woody plants by cooking. In the course of the study, optimal data on temperature and cooking time were obtained. And it was also revealed the optimum content of reagents in the solution.

Актуальность. В связи с тем, что запасы нефти, газа и угля не безграничны, то соответственно растет объем исследований в области полимеров, получаемых из возобновляемых источников. Интерес к этим полимерам обусловлен также тем, что они являются биоразлагаемыми. Из возобновляемых полимеров особое место занимает целлюлоза, которая, обладая рядом ценных свойств, нашла широкое применение в медицине, фармацевтике, целлюлозно-бумажной промышленности, в производстве волокон, пленок, мембран и т.д. Объем исследований в области строения и структуры целлюлозы, а также направлений ее использования постоянно растет.

В отличие от ряда синтетических полимеров переработка целлюлозы через расплавы невозможна, а также через растворы затруднена. Это связано, во-первых, с низкой температурой ее термического распада (ниже температуры плавления), а во-вторых, с наличием в структуре целлюлозы системы водородных связей с энергиями до 25,0 кДж/моль, делающих невозможным использование обычных растворителей. Кроме того, в целлюлозе имеются высокореакционноспособные β,Д-гликозидные связи, которые могут подвергаться омылению и гидролизу даже в мягких условиях, что еще больше ограничивает круг потенциальных растворителей. [1]

В Казахстане по естественным причинам отсутствует производство древесной целлюлозы так как нет больших запасов деревьев, лесистость всего 3,8%. А целлюлоза — основной компонент для производства бумаги и картонов. Но не смотря на это, в Казахстане большое количество не древесных растений таких как солома, хлопчатник, камыш и т.п. Которые толком практически не используются. Хотя содержание целлюлозы достигает до 30% и более. Следствие этого целью моей работы является получение целлюлозы из не древесных растений.

Научная новизна. Традиционным сырьем для производства целлюлозы является древесина. Возрастающие потребности в целлюлозе при дефиците древесного сырья в мало лесистых странах можно обеспечить за счет использования сельскохозяйственных отходов: соломы и шелухи злаковых культур, тростника, стеблей хлопчатника и других. Частично ее используют для кормления крупного рогатого скота, в качестве подстилки животным, но преобладающая часть соломы сжигается. Содержание целлюлозы в соломе злаков 178ых культур сопоставимо с ее количеством в древесном сырье (34–51% вес.). Существующие технологии получения целлюлозы из соломы основаны преимущественно на щелочных методах варки. Образующаяся при этом небеленая соломенная целлюлоза отличается невысоким качеством. Она применяется для производства картона, а в композиции с древесной целлюлозой – для выработки некоторых видов небеленых бумаг. [2]

При получении целлюлозных полуфабрикатов и целлюлозы из соломы также могут применяться методы окислительной делигнификации в водно-органических растворителях, разработанные для древесного сырья [3].

Легкая растворимость лигнина однолетних растений в щелочных варочных растворах позволяет при натронной и сульфатной варках применять меньшие количества щелочи и более низкие температуры по сравнению с варкой листовенной древесины. Особенно это относится к таким растениям, как солома различных видов, лен и др. При варке тростника или кенафа расход щелочи по сравнению с варкой соломы возрастает на 15-20 % в ед. Na₂O. Выход целлюлозы при сульфатной варке однолетних растений достаточно высок, получаемая при этом целлюлоза имеет удовлетворительные механические свойства (табл.1).[4].

Таблица 1 - Характеристика сульфатной небеленой целлюлозы из однолетних растений

Показатель	Солома			Тростник	
	пшеница	рожь	рис	обыкновенный	суходольный
Выход целлюлозы, масс. %	55,5	56,9	52,3	49,5	44,3
Продолжительность размола до 60 °ШР, мин	40	60	5	60	60
Разрывная длина, м	9800	9580	7630	8210	6790
Сопrotивление:					
излому, число двойных перегибов	1050	1170	525	990	490
продавливанию, кПа	570	540	410	430	460
плоскостному сжатию, кПа	96	106	89	92	96

Однолетние растения с успехом применяются и для производства растворимой целлюлозы. Для получения вискозной целлюлозы из однолетних растений используются как водный, так и кислотный гидролиз с последующей сульфатной варкой. [3] Наибольшее распространение из сульфитных способов варки однолетних растений получил нейтрально-сульфитный способ варки полуфабриката, используемого в композиции бумаги-основы для гофрирования и картона. Свойства целлюлозы, полученной из разных видов сырья, приведены в табл. 2.

Таблица 2 - Показатели нейтрально-сульфитной целлюлозы из недревесных видов сырья (60 °ШР)

Показатель	Солома				Тростник обыкновенный	Стебли хлопчатника
	пшеница	рожь	рис	лен-кудряш		
Общий выход, масс. %	56,9	59,5	50,3	64,4	59,4	65,8
Содержание, масс. %:лигнина	7,95	7,69	4,81	12,8	6,74	—
пентозанов	23,1	24,9	18,1	18,1	19,9	18,2
золы	7,21	5,05	—	3,05	6,68	3,79
Разрывная длина, м	8810	8490	7680	8450	7730	4570
Сопrotивление излому, число двойных перегибов	370	630	150	495	550	75
продавливанию, кПа	430	470	360	290	380	270

Нами была проведена варка пшеничной соломы произведенной в РК. В таблице 3 представлены результаты лабораторных работ.

Таблица 1 - Данные по процессу варки соломы

t (час)	1 - фаза			2 - фаза			Конечные результаты		
	m (г) солома	V (мл) щелочи	C% (NaOH)	V (мл) (NaOH)	C% (NaOH)	V (мл) Спирт 96%	m (цел) после варки	m бел. Цел.	m (лигнин)
2	12,5г	240 мл	20%	45,25	7%	82,75	3,7916	2,6396	-
2	12,5г	350 мл	20%	45,25	7%	82,75	4,71	3,3669	-
4	15г	350 мл	20%	53,7	7%	99,3	4,418	2,1813	1,5352
4	15г	350 мл	20%	53,7	7%	99,3	4,917	1,1911	1,5805
6	15г	350 мл	20%	53,7	7%	99,3	5,0096	4,0222	2,0608
6	15г	350 мл	20%	53,7	7%	99,3	-	2,3004	-

Как известно, в состав соломы входит целлюлоза, гемицеллюлоза лигнин, белки, жиры и составные органеллы клеток растения. Для выделения целлюлозы необходимо очистить сырье от белков, жиров и органелл, данный процесс называется депротеинизация и является первой фазой. Первая фаза варки проходила в щелочном растворе при концентрации 20%. Далее солому фильтровали и промывали водой.

Вторая фаза варки проходила в спиртово-щелочном при концентраций щелочи 7% и спирта 35%. Вторая фаза варки для удаления оставшийся органической части и делигнификаций целлюлозы. По данным источника [2] известно, что спиртово-щелочной раствор растворяет лигнин и гидрофобные составляющие (масла).

Дальше для получения целлюлозы для бумажной промышленности ее нужно отбелить. Для этого полученную целлюлозу отбеливаем раствором перекиси водорода. Важно сильно не перегревать раствор, при высоких температурах возрастает доля реакции гидролиза целлюлозы.

В таблице 4 указаны данные по сульфитной варки. Сульфитная варка была проведена с целью сравнить результаты с щелочной варки. В этом методе мы предварительно варили солому в воде, а затем в сульфитном растворе.

Из полученных ниже результатах можно сделать вывод, что сульфитная варка менее эффективна чем спиртово-щелочная. Это объясняется тем что лигнин практически не растворяется в сульфитном растворе.

Таблица 4 - Данные по процессу варки с различными растворителями

t (час)	m гр (соломы)	V (H ₂ O) PH	m сол. после варки	C% Na ₂ SO ₃	m Na ₂ SO ₃	m (H ₂ O) для Na ₂ SO ₃	m сол. после варки
2	15	350мл; PH - 10-12	13,3537 г	10%	33,5 г	301,5 мл	12,0446
2	15	-	13,0535 г	10%	33,5 г	301,5 мл	11,8812
2	15	400мл; PH - 10-12	-	10%	33,5 г	301,5 мл	-
2	15	350мл; PH - 11-12	12,941 г	10%	33,5 г	301,5 мл	-
2	15	-	-	10%	33,5 г	301,5 мл	-
2	15	350 мл	13,6272 г	20%	1,7 г	268 мл	11,8993
2	15,0193	350 мл	14,36 г	10%	33,5 г	301,5 мл	12,3464
2	15	-	12,8312 г	20%	67 г	268 мл	13,15
2	15	-	-	20%	67 г	268 мл	12,8166
4	15	350мл; PH - 12	-	10%	33,5 г	301,5 мл	11,6512
4	15	350мл; PH - 12	-	10%	-	-	14,1009

Работа в данном направлении продолжается и является задачами последующего периода.

Заклучение

Развитие химии и технологии целлюлозы имеет большое значение для науки и промышленности. Несмотря на то, что целлюлоза изучается уже на протяжении нескольких столетий, полного представления о ее строении пока нет. Остро стоящая проблема поиска эффективных технологии получения целлюлозы из однолетних растений.

Был проведен сравнительный анализ методов варки соломы. Установлено, что в сравнении с сульфитным методом варки соломы с целью получения целлюлозы спирто-щелочной является более предпочтительным.

Подбор оптимальных условий спирто-щелочного метода является задачей последующих работ.

Библиографический список:

- 1 Голова, Л. К. Механизм растворения целлюлозы вневодных растворяющих системах / Л. К. Голова, В. Г. Куличихин, С. П. Папков // Высокомолекулярные соединения. – 1986. – Т. 28А. – № 9. – С. 1795–1809.
- 2 Бочек, А. М. Растворы целлюлозы и ее производных в неводных средах и пленки на их основе: дисс. ... д-ра хим. наук: 02.00.06 / А. М. Бочек. – СПб., 2002. – 306 с.
- 3 Бочек, А. М. Водородные связи в целлюлозе и их влияние на ее растворимость в водных и неводных средах (обзор) / А. М. Бочек // Журнал прикладной химии. – 2003. – № 11. – Т. 76. – С. 1761–1770.
- 4 Данилов, С. Н. Исследование растворов целлюлозы / С. Н. Данилов, Т. И. Самсонова, Л. С. Болотникова // Успехи химии. – 1970. – Т. 39. – Вып. 2. – С. 336–359.
- 5 Жбанков, Р. Г. Физика целлюлозы и ее производных / Р. Г. Жбанков, П. В. Козлов. – Минск: Наука и техника, 1983. – 296 с.
- 6 Гальбрайт, Л. С. Целлюлоза и ее производные / Л. С. Гальбрайт // Соросовский образовательный журнал. – 1996. – № 11. – С. 47–53.
- 7 Алешина, Л. А. Современные представления о строении целлюлоз (обзор) / Л. А. Алешина, С. В. Глазкова, Л. А. Луговская и др. // Химия растительного сырья. – 2001. – № 1. – С. 5–36.
- 8 Гриншпан, Д. Д. Неводные растворители целлюлозы / Д. Д. Гриншпан. – Минск: Университетское, 1991. – 275 с.
- 9 Chemistry Review. Carbohydrates [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nutrition.jbpub.com/resources/chemistryreview9.cfm>
- 10 Целлюлоза и ее производные. В 2 т. Т. 1 / Под ред. Н. Байкзза, Л. Сегала; пер. с англ. под ред. З. А. Роговина. – М.: Мир, 1974. – 501 с.

УРЕАЗА ФЕРМЕНТІНІҢ САПАЛЫҚ АНЫҚТАУ ҚАСИЕТТЕРІН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Жаркымбекова А., ҚазТБУ, 5В072100-Органикалық заттардың химиялық технологиясы мамандығының 3 курс студенті

Тұрсынханов Е., Тұрарбек Б., Генерал С. Қ. Нұрмағамбетов атындағы «Жас ұлан» республикалық мектебі, 11 сынып

Ғылыми жетекшілер: **Байтуова Т. Т.**, химия және биология пәнінің мұғалімі, **Искакова Ж. Б.**, химия ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент)

Резюме. В данной статье рассматривается возможность практического использования свойств фермента уреазы на основе его качественного определения.

Summary. This article discusses the possibility of practical use of the urease enzyme based on its qualitative determination of properties.

Кіріспе. Адамзаттың денсаулығына және көп өмір сүруіне ферменттердің маңызы зор. Ферменттер – ағзадағы көптеген биохимиялық процестердің катализаторлары болып табылады. Ферменттерді аналитикалық мақсатта кеңінен қолданады, ферменттердің көмегімен сапалық реакциялар жасап және әртүрлі патологияны анықтайды. Сонымен қатар, қазіргі кезде биотехнологияның болашағы бар бағыттарының бірі өндірістік ферменттік препараттар алу және олардың жан-жақты қолданылуы болып табылады.

Уреаза ферменттердің Халықаралық номенклатурасына сәйкес ферменттердің үшінші класына, яғни гидролаздарға, амидаз класс тармағына, карбамидаз класс тармағы бөлігіне жатады.

Оның код нөмірі 3.5.1.5 [1]. Бұл ферментті ең бірінші 1926 жылы Джеймс Самнер *Canavalia ensiformis* сығындысынан кристалл түрінде бөліп алған, сол үшін ғалымға 1946 жылы Нобель премиясы берілді [2]. Уреазаның молекулалық формуласын тек 2010 жылы рентгендік кристаллография әдісімен анықтауға мүмкіндік болды. Уреаза байланысқан димерлерден, яғни α және β екі бөліктен тұрады, олар өз кезегінде тримерлерді құрайды. Тримерлер арнайы күрделі құрылым жасайды [3].

Уреаза ферменті несепнәр гидролизін көміртегі диоксиді және аммиакқа катализдейтін ерекше қасиеті бар амидаза тобындағы гидролитикалық фермент (1).

Уреаза ферментінің ингибиторлары ауыр металдар, сутегі асқын тотығы, ацетогидроксам қышқылы. Уреаза ферментінің табиғаттағы айналымдағы рөлі маңызды. Сонымен қатар, оны әр түрлі биологиялық сұйықтықтарда (қан, сілекей, зәр), суларда, су тоғандарында, бассейндерде несепнәрді сапалық анықтау үшін қолданады.

Уреаза бактериялармен, ашықтылармен, өсімдіктермен және кейбір омыртқасыздармен өндіріледі [4]. Несепнәр көптеген патогендік бактериялардың вирулентті факторы, мысалы, *Helicobacter*, *Proteus*, *Klebsiella*, *Pseudomonas* және *Mycobacterium* spp. [5,6].

Адам асқазанының шырышты қабатын колониздейтін микроаэрофильді спираль тәрізді грамтеріс *Helicobacter pylori* бактериясын анықтауға қолдануға болады. Ол асқазанның гастритіне, язваға әкеледі. *H. pylori* бактериясын анықтау үшін жылдам жасалатын уреаза тестісі қолданылады [7].

Уреаза ферментінің іс жүзінде қолдану аймақтарына байланысты әдебиеттерге сүйеніп, зерттеу жұмыстарын әдістемеге сай жүргіздік [8].

Тәжірибелік бөлім.

1. Өсімдік текті заттарда уреаза ферментін анықтау

Бұршақ, ноқат, асқабақ, қауын, қарбыз тұқымдарын қабығынан ашып фарфор ыдыста пестикпен ұнтақтайды. Үстінен су құйып бір текті массаға жеткізеді. Әр анықталатын заттан 3 мл пробиркаларға құйып, үлгілерге 4 мл 1%-ды несепнәр ерітіндісін, сонан соң 2-3 тамшы фенолфталеиннің спирттік ерітіндісін қосады. Пробиркаларды жақсылап араластырып, бөлме температурасында 15-20 минутқа қалдырады. Уреаза бар қарбыздың тұқым суспензиясы бірден фенолфталеинмен малина түс береді, яғни сілтілік ортаны көрсетті (Кесте 1). Анықталушы тұқымдардың ішінен асқабақ, қауын тұқымы 24 сағаттан кейін малина түс берді.

Кесте 1. Өсімдік текті заттарда уреаза ферментін анықтау

Өсімдік текті заттардың тұғымы	Уреазаның бар болуы							
	5 мин	15 мин	20 мин	25 мин	30 мин	35 мин	40 мин	24 сағ
Бұршақ	-	-	-	-	-	-	-	-
Ноқат	-	-	-	-	-	-	-	-
Асқабақ	-	-	-	-	-	-	-	+
Қауын	-	-	-	-	-	-	-	+
Қарбыз	+	+	+	+	+	+	+	+

2. Уреаза ферментінің өзіне тән ерекшелігі

Барлық катализаторлардың жалпы қасиеттерімен бірге, ферменттердің өздеріне тән, яғни химиялық катализаторлардан ерекшеленетін қасиеттері бар. Олардың бірі оның жоғары спецификалық қасиеті. Мочевина затын аммиак пен көмірқышқыл газына айналдыратын фермент, басқа заттарға тіпті өте ұқсас, мысалы тиомочевинаға әсер етпейді. Қарбыз тұқымынан алынған уреаза ферментінің 3 мл суспензиясына 4 мл 1%-ды тиомочевина ерітіндісі мен 2-3 тамшы фенолфталеин қосқанда, ерітінді түсін өзгертпеді. Яғни, тиомочевинаның гидролизі кезінде уреазаның каталитикалық белсенділігі жоқ екені дәлелденеді.

3. Уреаза ферментінің белсенділігіне температураның әсері

Қабығынан аршылған қарбыз тұқымдарын фарфор ыдыста ұнтақтап, дистилденген сумен біртекті массаға жеткізеді. Әр түрлі температурасы бар стақандар дайындайды: қармен (0 °С); бөлме температурасында 20-25 °С, яғни бос стақан; қарбыз тұқымдары бар суспензияны қайнауға жеткізіп, суытады, стақандарға пробиркалар қойылады да алынған уреазаның суспензиясы бөліп құйылады. Ферменті бар пробиркаларды стақандарда 5-10 минуттай ұстайды. Әр стақандағы пробирка сол температураны алған соң, 4 мл 1%-ды несепнәр ерітіндісін және 2-3 тамшы фенолфталеин қосады. Реакциялық қоспаны стақаннан алмай сол температурада қалдырады. Әр пробиркада индикатор түсі әр уақытта өзгерді. Жүргізілген эксперимент нәтижесінде, уреаз ферментінің белсенділігіне температураның әсері бар екені анықталды, оңтайлы температурасы 20-25 °С, ал ең оңтайсыз температура 100 °С және одан төмен температура болғаны белгілі болды.

4. Уреаза ферментінің ингибируленуі

Қарбыз тұқымынан суспензиялар дайындап, 5 пробиркаға құяды. Сонша мөлшерде 0,01 М никель сульфатының, натрий хлоридінің, күміс нитратының, қорғасын ацетатының, 0,3 %-ды сутегі асқын тотығы ерітінділерін қосады. 2 мл 1%-ды мочевина ерітіндісін құйып, оның үстінен 1-2 тамшы фенолфталеин тамызады. 5 минут өткен соң өзгерістерді бақылайды. Пробиркаларда ерітінділер түсінің малина түске өзгеруі, сол зат ферменттің ингибиторы емес екенін көрсетті. Эксперимент нәтижесінде, қорғасын ацетатының ингибитор екені анықталды.

5. Судағы несепнәрді анықтау

Ұнтақталған қарбыз тұқымдарына дистилденген су қосып суспензия жасайды, оны 4 пробиркаға бөліп құяды. Монша және мектеп бассейнінің суын, қар суын, крандағы суды құрғатады. Су тектік көрсеткішін (рН) анықтайды, орта бейтарапты көрсетуі керек. Уреаза ферменті бар пробиркаларға зерттелуші суларды құйып, бірнеше тамшы фенолфталеин тамызады. Алынған нәтижелерді 2-ші кестеге жазады.

Кесте 2. Судағы несепнәрді анықтау нәтижелері

Зерттелуші үлгі	рН мәні	Температура	Түсі
Моншадағы бассейн суы	6,99	23	мөлдір
Бассейн суы	7,22	23	мөлдір
Қар суы	6,62	23	таза емес
Крандағы су	7,10	23	мөлдір

Яғни, пробиркалардағы фенолфталеиннің түсі өзгермеді, яғни орта бейтарап – несепнәр жоқ. Бейтарап орта бассейнінің суы шомылуға керек орта болып табылады.

Қорытынды. Сонымен, өсімдік текті заттардан бөлініп алынған уреаз ферментімен сапалық реакциялар жасалды, нәтижесінде оның қасиеттері зерттелді, белсенділігі анықталды және іс-жүзінде қолдану аймақтарына байланысты бағыттар белгіленді.

Әдебиеттер:

- 1 Строев Е.А. Биологическая химия: Учебник для фармац. мед. институтов. – М.: Высшая школа, 1986. – 479 с.
- 2 Summner, J. B. The isolation and crystallization of the enzyme urease [Text] / J. B. Sumner // J. Biol. Chem. – 1926. – Vol. 69. – P. 435–441.
- 3 Balasubramanian, A. Crystal structure of the first plant urease from jack bean: 83 years of journey from its first crystal to molecular structure [Text] / A. Balasubramanian, K. Ponnuraj // J. Mol. Biol. – 2010. Vol. 400. – P. 274–283.
- 4 Лисняк Ю.В., Мартынов А.В. Структурная организация бактериальных уреаз. Annals of Mechnikov Institute, №3, 2016. –С. 22-30.
- 5 Mobley, H. L. T. Molecular biology of microbial ureases [Text] / H. T. Mobley, M. D. Island, R. P. Hausinger // Microbiol. Rev. – 1995. – Vol. 59, N 3. - P. 451–480.
- 6 Mobley, H. L. T. Microbial ureases: significance, regulation, and molecular characterization [Text] / H. L. T. Mobley, R. P. Hausinger // Microbiol. Rev. – 1989. – Vol. 53, N 1. – P. 85–108.
- 7 Методические рекомендации «Методы диагностики инфекции *Helicobacter pylori*». Москва, 2019.
- 8 Корнева С.О. Уреаза – эликсир жизни или нечистая сила // Научное сообщество студентов XXI столетия. Естественные науки: сб. ст. по мат. LXVIII междунар. студ. науч.-практ. конф. № 9(67). –С. 4-17.

3 секция

Экология, қоршаған ортаны қорғау және тіршілік қауіпсіздігі

Экология, защита окружающей среды и безопасность жизнедеятельности

ГАЗИРОВАННЫЕ НАПИТКИ В ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ

Балатбаева Д., г.Нур-Султан, школы- лицей №53, ученица 11 «Е» класса,
Научный руководитель – **Сайлиханова М.Б.**, учитель химии

Түйін: *Су - Жер планетасындағы ерекше зат! Оның ерекше физикалық және химиялық қасиеттері бар. Газдалған сусындардың тазартылған газдалған су негізінде қандай қасиеттері бар екенін білуге шешім қабылдадық.*

Summary: *Water is a unique substance on planet Earth! It has unique physical and chemical properties. We decided to find out what properties carbonated drinks have, which are made on the basis of purified sparkling water.*

На прилавках магазинов сейчас огромный выбор сладкой газированной воды, она так и манит. Я тоже очень люблю газированную воду - она сладкая, шипучая. Веселые, шипучие пузырьки, наполняя стакан с разноцветными напитками, так и манят нас в жаркий день попробовать их на вкус. Да и реклама настоятельно приглашает пить и пробовать прохладительные напитки разных производителей. Врачи, к тому же, советуют для пользы здоровья употреблять не менее семи стаканов жидкости в день. А чем газировка не жидкость? И в жаркие дни лета она с прилавков магазина буквально разлетается.

Каждый человек с малых лет знаком с газированной водой. Однако из чего она состоит и как влияет на организм человека, мы не знаем.

Сегодня нам предлагается огромный ассортимент газированных напитков с красивыми яркими этикетками и веселыми пузырьками со сладким вкусом. Но очень часто в средствах массовой информации и со слов родителей мы слышим о вреде этого напитка. Родители говорят о вреде лимонада и не разрешают своим детям его пить, потому что в нем много химических элементов. Поэтому мне стало интересно насколько правы взрослые и действительно ли лимонад вреден для нашего здоровья.[1]

Актуальность. Известный русский писатель Л.Писарев подметил: “Измени пищу человека, и человек мало – помалу изменится”. Здоровье человека во многом определяется количеством и качеством пищи, режимом питания. Здоровое питание – важнейшее условие долголетия. Самый главный источник болезней – неправильное питание. Сегодня мы всё чаще встречаем на улицах детей, которые едят на ходу сухарики и чипсы, запивая всё газировкой, при этом увеличивается риск заболеть гастритом. Болезнь – лишь способ, с помощью которого природа показывает человеку, что он переполнен токсинами. Обычно люди не задумываются над подбором напитков, руководствуются единственным требованием – повкуснее. А всегда ли полезно, то, что повкуснее? Это мы и попробуем выяснить в наших исследованиях.[1]

Современную массовую культуру и процесс глобализации невозможно представить без прохладительных безалкогольных напитков, наподобие «Лимонада», «Колы» или «Пепси». Каждый человек с малых лет знаком с газированной водой. Однако из чего она состоит и как влияет на организм человека, мы не знаем. Что такое газированная вода? Из чего она состоит? Оказывает ли влияние на организм? Если «да», то какое? Такие вопросы мы задали сами себе.

Нам стало интересно: «А что знают другие учащиеся школы о прохладительных газированных напитках?» [2]

В результате анкетирования нами было выяснено:

1. *Какое количество человек в нашей школе употребляет газированную воду и какой марки.* Оказалось, что из опрошенных учащихся нашей школы - 85% пьют газированную воду. Самой популярной маркой является «Coca-Cola». Его употребление от общего равно 57%.
2. *Сколько раз в неделю учащиеся употребляют газированную воду?*

Были опрошены 295 человек (5-6 классы), из которых:

- ✓ один раз в неделю пьют 115 человек,
- ✓ два раза в неделю – 52 человека,
- ✓ редко употребляют – 68 человек,
- ✓ много раз в неделю – 60 человек.

При знакомстве с информацией о газированной воде нами было выяснено, что газированная вода содержит много сахара и вредных добавок. При её употреблении из организма выводится в два раза больше жидкости, чем было выпито, что способствует искусственному обезвоживанию организма. Все сладкие напитки содержат калории, которые замедляют пищеварение, способствуют откладыванию жировых запасов, нарушению уровня сахара в крови и развитию кариеса. К тому же в них содержится фосфор, способствующий истощению запасов кальция в организме, а значит, кости постепенно становятся более хрупкими. [2]

В статье Кожиной О.А. и Филимоновой Е.Н. «Формирование культуры здоровья школьников на уроках кулинарии: новые подходы, новые возможности» (научно-методический журнал «Школа и производство» №5, 2012 г.) говорится о том, что врачи-диетологи всего мира единодушны в отношении **перечня пяти самых вредных продуктов:**

1. Сладкие газированные напитки.
2. Картофельные чипсы (сочетание углеводов, жира и искусственных вкусовых добавок).
3. Сладкие батончики (сочетание большого количества сахара и различных химических добавок).
4. Сосиски, сардельки, вареная колбаса, паштеты.
5. Жирные сорта мяса, особенно в жареном виде.

Все эти продукты калорийны, богаты жирами, сахаром, солью и бедны полезными веществами.

Как видим, в этом списке сладкие газированные напитки стоят первыми.

Мы предполагаем, что газированные безалкогольные напитки отрицательно влияют на здоровье человека.

История из личного опыта: «Я, Дворников Никита, с 8 лет занимаюсь греко-римской борьбой. Тренер наш, Александр Борисович Аникин, строго запрещает пить всякую газировку. У меня возник вопрос, почему же нельзя ее пить, особенно спортсменам?»

Гипотеза исследовательской работы: действительно ли газированные напитки оказывают отрицательное воздействие на здоровье человека? [3]

Цель исследовательской работы: Доказательство или опровержение отрицательного влияния газированных напитков на организм человека через исследование их свойств.

Данная работа посвящена сравнительному анализу популярных газированных напитков («Coca-Cola», «Fanta», «7 Up», лимонад «Тархун», минеральная вода «Славяновская»). В литературный обзор вошли разделы, посвященные истории возникновения газированных напитков и их влияния на организм человека. Практическая часть работы включает результаты проведения школьного анкетирования, а также приводятся результаты исследования свойств газированных напитков. [3]

Природная вода с газом известна с древнейших времён и использовалась в лечебных целях (Гиппократ посвятил этой воде целую главу своего труда и велел не только пить её, но и купаться в ней). В XVIII веке минеральную воду начали разливать в бутылки и развозить по миру. Однако она стоила весьма дорого и к тому же быстро выдыхалась. Поэтому позже были предприняты попытки искусственно газировать воду.

Первому создать газированную воду удалось английскому химику Джозефу Пристли в 1767 году. Это удалось ему после экспериментов с газом, выделяющимся при брожении в чанах пивоваренного завода. Далее швед Тоберн Бергман в 1770 году сконструировал аппарат, позволяющий под давлением, с помощью насоса, насыщать воду углекислыми пузырьками и назвал его **сатуратором** (лат. *Saturo*-насыщать).

Первым промышленное производство газированной воды начал Якоб Швейпп. Он в 1783 году усовершенствовал сатуратор и создал промышленную установку для выпуска газированной воды. В начале XIX века Швейпп для удешевления производства стал применять для газирования обычную пищевую воду - стали называть «содовая».

Новинка быстро распространилась по Англии (такой водой стали разбавлять крепкие алкогольные напитки) и её колониям, позволив Швейппу основать компанию «Schwepp&Co», от которой пошла торговая марка «Schweppes».

В результате анкетирования нами было выяснено:

1. *Какое количество человек в нашей школе употребляет газированную воду и какой марки?*

Оказалось, что из 295 опрошенных учащихся нашей школы - 85% пьют газированную воду. Самой популярной маркой является «Coca-Cola». Его употребление от общего равно 57%.

2. *Сколько раз в неделю учащиеся употребляют газированную воду*

Были опрошены человек (2-11 классы), из которых:

- ✓ один раз в неделю пьют 115 человек,
- ✓ два раза в неделю – 52 человека,
- ✓ редко употребляют – 68 человек,
- ✓ много раз в неделю – 60 человек.

Мы обнаружили много интересной информации, но меня интересует влияние газированных напитков непосредственно на организм школьника. Поэтому я решила провести опыт, который наглядно покажет, как изменяются мышцы нашего желудка и пищеварительная система в целом под влиянием опасной газировки.

В начале своих исследований мы провели анкетирование (Приложение). В результате которого было выявлено, что 60 % учащихся нашего класса 2-3 раза в неделю пьют сахаросодержащие газированные напитки и у них есть проблемы с пищеварительной системой. [4]

Опыт 1. Влияние сахаросодержащих газированных напитков на стенки желудка.

Исходя из знаний, что в желудке человека пища находится 3-4 часа.

В колбу с газировкой я поместила кусочек мяса на 3-4 часа. Когда опустила мясо в газировку, началась реакция и через 1 час выпал осадок коричневого цвета. После того как я вынула испытуемый кусок мяса я увидела, что окраска стала более коричневой, на нём был налёт, и структура стала более рыхлой.

Опыт 2. Влияние сахаросодержащих газированных напитков на зубную эмаль.

Мы поместили в колбу с газировкой молочный зуб ребёнка.

И стали наблюдать.

Через 4-5 часов зуб покрылся налётом в несколько сантиметров. Стал коричневым. При ближайшем рассмотрении мы обнаружили что эмаль потрескалась, зуб покрылся коричневой паутиной.

Исходя из выводов, которые мы сделали в результате исследований, нами были предложены следующие меры.

Составление плана мероприятий, связанных с предотвращением употребления сахаросодержащих газированных напитков, и предупреждением их негативного воздействия на организм школьника:

В результате исследований и изучения материалов по исследуемой теме, я могу сделать заключение, о том что сахаросодержащие напитки, негативно влияют на пищеварительную систему школьника. При чрезмерном употреблении газировки могут разрушиться зубы и возникнуть заболевания ЖКТ с самыми тяжёлыми последствиями.

1. Ортофосфорная кислота, входящая в состав газированных напитков разрушает зубную эмаль.

2. При употреблении газированных напитков увеличивается риск образования кариеса, так как в них находится высокое содержание сахара.

3. Плохо действует на желудок, особенно при повышенной кислотности. Углекислый газ раздражает желудочно-кишечный тракт, что приводит к раннему появлению гастрита. Углекислый газ так же плохо влияет на желчный пузырь и печень.

4. При употреблении в больших количествах она ведет к вымыванию кальция из костей. Это происходит, потому что организм пытается нейтрализовать кислоту кальцием, а это вызывает недостаток кальция для строения костной ткани. Поэтому у детей, которые увлекаются употреблением сахаросодержащих газированных напитков переломы и заболевания опорно-двигательного аппарата. [4]

Библиографический список:

1. Аранская О. С., И. В. Бурая, Проектная деятельность школьников в процессе обучения химии, М., Вентана-Граф, 2005.
2. Факторы, негативно влияющие на здоровье ребенка. Справочник классного руководителя, № 3, 2008г.
3. Энциклопедический справочник медицины и здоровья. - М.: Русское энциклопедическое товарищество, 2008.
4. Эткинс П. Молекулы. М.; «Мир» 1991.

ТАЗА СУ - ДЕНСАУЛЫҚТЫҢ КЕПІЛІ

Даубаева Б.С., Нұр-Сұлтан қ., №53 мектеп-лицей, 11 «Б» сынып оқушысы
Ғылыми жетекшісі – *Князова А.К.*, химия және биология пән мұғалімі

Резюме: *Изучение химической роли качественной чистой питьевой воды позволяет нам найти наилучший способ регулирования нашего здоровья за счет использования качественной воды для лучшего усвоения и лучшего усвоения других биологически активных веществ - ферментов, гормонов и витаминов.*

Summary: *tudying the chemical role of quality pure drinking water allows us to find the best way to regulate our health through the use of quality water for better absorption and better absorption of other biologically active substances - enzymes, hormones and vitamins.*

«Таза су - алғашқы медицина» халық даналық сөзінен. «Су — тіршілік көзі». Әрине, адам баласының күнделікті тіршілігін сусыз елестету мүмкін емес. «Су...Сенің түсің де, иісің де, дәмің де жоқ. Сондықтан сені суреттеу мүмкін емес. Бірақ сен адамға рақат сыйлайсың. Сені тіршілікке қажет деп айту аздық етеді. Сен тіршіліктің өзісің!» -деген екен Антуан де Сент-Экзюпери. Су адам өмірінде алатын орны ерекше. Бұл таңқаларлық жайт емес, себебі адам ағзасының 70 пайызын су құрайды. Жер бетіндегі тіршіліктің өзі суда пайда болған деседі. Біздің планетамыздың үштен төрт бөлігін су алып жатыр. Барлық теңіздер мен мұхыттардағы судың көлемінің өзі миллиондаған куб шақырымға жетеді. Егер мұхиттар орта есеппен 4 шақырым, ал кей жерлерінде 11 шақырым төмен орналаспаса, онда жер бетін 3,5 шақырым биіктікте су алып жатар еді дейді ғалымдар. Мұхиттағы сулар әрқашан таза болып, оттегі алмасып тұруы тиіс. Үлкен су қоймаларындағы сулар бұзылмас үшін, судың құрамының 3-4 пайызы тұзды болады. Бұл оны бұзылудан сақтайды. Мұхиттағы су – тұзды су. Адамға шаруашылық және ауыз суды тұтынуына тек қана тұщы су қажет. Жылдан жылға тұщы суды қолдану қажеттілігі артып келеді. Үлкен қаланың әрбір тұрғынына күніне тұтынуға бірнеше жүздеген литр су қажет. Таза тұщы су адамға ішуге, ас әзірлеуге, ыдыс-аяқ, киім- кешек жууға, үй тазалауға, бақша егуге, жуынуға, өсімдік өсіруге т.б.тұрмыс әрекеттерінде қолдануға болады. Жұмыс істеу үшін зауыт пен фабрикаларға да көп мөлшерде тұщы су қажет екендігі де анықталған. Егіс далаларын суару үшін де аз су кетпейді. Табиғаттың баға жетпес ең қымбат қазынасының бірі су. Су - тіршілік көзі, жердің нәрі. Жердің климатын жасаған су. Егер су болмаса, біздің планетамыз баяғыда – ақ суынып, жер бетіндегі тіршілік жойылған болар еді. Сусыз ешбір организм өмір деуге болады. Су жердің геологиялық тарихында, ғаламшарда, климаттың қалыптасуында, тіршіліктің пайда болуында аса маңызды рөл атқарады. Су – қасиетті зат. Судың маңызды рөл атқаратынының мына қасиеттерінен көруге болады. Су - еріткіш. Басқа сұйықтармен салыстырғанда заттар суда жақсы ериді. Судың жылу өткізгіштік қасиеті жоғары болады. Тірі организмде жүріп жатқан химиялық реакциялардың нәтижесінде бөлінетін жылудың белгілі бір мөлшері денедегі су арқылы біркелкі таралып және сыртқы ортаға шығарылып отырады. Су адам денсаулығының кепілі екені бәрімізге белгілі. Қоғамдық өндірістің жедел дамуы, қалалардың урбанизациясы, халық санының тез өсуі, қоғамның тұрмыс жағдайының жақсаруы, халықтың мәдени деңгейінің өсуі осының бәрі судың қажеттілігін өсіреді және қолданылатын су экологиялық жағынан қауіпсіз болуы керек.

Қажетті мөлшерде су ішпегенде:

1. Мидың жұмыс істеуі баяулайды.
2. Қан қоюланады.
3. Жүрек көп жұмыс істеуге мәжбүр болады.
4. Нәжіс сары түсті болады.
5. Іш қатуына (запор) себеп болады.

3. Су жетіспегенде:

1. Бас ауырады
2. Бас айналады.
3. Шаршау, әлсіздік пайда болады.
4. Ойдың тынықтығы бұзылады.
5. Тәбетсіздік туады.

6. Биік жерлерде, ауа ыстық қапырық болса, тұмау болса, дене қызуы артса ішетін су мөлшерінің көбірек болғаны жөн.[1]

Судың пайдасы мен зияны

Бүгінгі күнде тұщы су тапшылығы ХХІ ғасырдың он жаһандық қатерінің қатарына еніп отыр. Ресми деректерге сүйенсек, дүниежүзіндегі 1 миллиард адам ішуге жарамды суға зәру. Жыл сайын 3 миллиардтан астам адам сапасыз судың кесірінен пайда болатын әртүрлі дерттерден зардап шегеді. Бүгінде су тапшылығы бүкіл әлемнің бас ауруына айналып барады.

Расында да, алдағы онжылдықта әлемде ішуге жарамды ауызсудың жетіспеушілігі өзекті мәселеге айналады.

– Біз қазір әлем бойынша, судың жетіспеушілігіне қатысты үлкен ғаламдық дағдарыстың алдында тұрмыз. Бұл мәселе әлемдік деңгей-дегі түрлі форумдарда талқыланып жатыр. Бірақ әзірге ауыз толтырып айтарлықтай нәтиже жоқ. Ішуге жарамды су алдағы онжылдықта ең өзекті әлемдік мәселеге және ең жоғары құндылыққа айналады. Сондықтан бұл мәселені қазір шешіп, халықты ауызсумен қамтама-сыз етудің ең тиімді жолдарын іздестіруіміз қажет, – дейді қазақстандық ғалым, биология ғылымдарының докторы, профессор Роман Яценко.

Ресми статистикалық деректерге сүйенсек, жер шары халқы бүгінде 7 миллиард 372 миллион адамға жетіп отыр. Ал жыл сайынғы өсім шамамен 80 миллионнан астам адамға жетеді. Ал ішуге жарамды ауызсуға қажеттілік жыл сайын 64 млн текше метрге артып жатыр. Жер шары халқы үш есе көбейген кезең аралығында ауызсуды пайдалану 17 есе артты. Келесі 20 жылда тағы 3 есе артуы ықтимал. Қазіргі таңда әлемде әрбір алтыншы адам ауызсудың жетіспеушілігінен зардап шегеді.

Кейбір болжамдар бойынша, 2025 жылға қарай 50 ел ауызсу тапшылығының зардабын тарта бастайды. Ал бұл елдердегі жалпы халық саны 3 млрд адамға жетіп отырғанын ескерсек, жағдайдың шын мәнін-де, алаңдатарлықтай екенін байқаймыз.

Ауыз судың тапшылығы жаһандық климат өзгерістерімен қоса, адамзат баласының суға қажетті сұранысының артуынан да туындап отыр. Сонымен қатар ғалымдардың айтуынша, жер бетіндегі ауызсу құрлықтарға бөлінбеген. Бір құрлық судың ортасында немесе маңайында орналасса, екіншілері шөлейт және шөл аймақтарда жатыр. Мәселен, күллі адамзаттың 60 пайызы өмір сүретін [2]

Судың пайдасы	Судың зияны
<p>Судың пайдасы Суды жеткілікті мөлшерде пайдаланған жағдайда, ағзадан тұздар мен токсиндер шығарылады. Жұқпалы аурулар мен улану кезінде көбірек ауыз суын ішу ұсынылады. Терінің сұлулығын сақтап қалу үшін үнемі таза су ішіңіз. Өйткені, сусыз тері құрғап, өз серпімділігін жоғалтып, әжімдердің пайда болуына әкеліп соғады. Асқазанның дұрыс қызмет етуін қамтамасыз етеді. Сусыз ішек баяу жұмыс істейді, сол себептен адамның іші жиі ауырып, ауыздан жағымсыз иіс шығады. Оны дұрыс мөлшерде тұтыну, жүрек ауруларының даму қаупін 41%-ға төмендетеді.</p>	<p>Судың зияны Ағзада судың мөлшері тым көп болса, ол жүрек және бүйрекке жүктемені екі есе арттырады. Аз мөлшерде су ішкен жағдайда, бас ауыруы, әлсіздік және зәр шығару кезінде қиындықтар туады. Тым ыстық қылдырып ішу, асқазанда ойық жара немесе панкреатиттің басталуына әкелуі мүмкін. Суық суды ішу зиянды, өйткені ол асқазан мен ішкі құрылысты салқындатып, біраз уақыттан кейін ауруларға әкелуі мүмкін. Ауа райы ыстық болғанның өзінде, жылы сұйықтық ішуге кеңес беріледі.</p>

Судың емдік қасиеттері Адам денесінің 70% судан тұрады. Ендеше ағзадағы судың құрамын өзгерте отырып, сауығуға әбден болады.

Судың біз білмейтін өзге де қасиеттері бар:

1. Имунитет жүйесін құрайтын жілік майының түрлі ауруға қарсылығын күшейтеді.
2. Су – азық, дәрумен және минералдардың негізгі еріткіші.
3. Су азық құрамындағы керекті элементтердің ағзаға сіңуін арттырады.
4. Эритроциттің жұмыс өнімділігін күшейтеді.
5. Жасушаларды оттегімен қамтамасыз етіп, қалдық газдарды өкпеге тасымалдайды.
6. Улы қалдықтарды жинап, бауыр мен бүйрекке жеткізеді.
7. Су – буын қуыстарын негізгі майлаушы зат.
8. Омыртқа дискілеріндегі шокты су көпшіктеріне айналдырады.
9. Ішек жұмысын реттейді, майлануын қамтамасыз етеді.

Ауыз суды тиімді пайдалану

Суды тиімді пайдалану үшін ұсыныстар:

- Тіс жуғанда және сақал алғанда стақан пайдалану;

- Унитазға су ағызғанда 15 литр су жұмсалады;
- Ыдысты ағып тұрған судың астында жуса, 100 литрге дейін су жұмсалады;
- Автокөлікті шлангінің көмегімен жуса, 200 литр су жұмсалады;
- Унитаздан сыздықтап су ағып тұратын болса, онда тәулігіне 40 литр су босқа ағып кетеді;
- Ваннада шомылған кезде жұмсалатын су мөлшері душпен жуынғанда жұмсалатын сумен салыстырғанда 3 есе артық жұмсалады;

Сондықтан суды үнемдеу үшін:

1. Қажетсіз суды босқа ағызбау керек;
2. Ыдысты жабық раковинада жуу керек;
3. Автокөлікті жуған кезде шланг емес, ведро қолдану керек;
4. Душтың басына ұсақ тесікті су шашқыш орнату керек, сонда 50% су үнемделеді;
5. Кір жуған кезде кір жуғыш машинаны толық толтыру керек. [3]

Библиографиялық тізім:

1. <http://faktiler.kz/sudyn-paidasy-men-zianyany>
2. <http://faktiler.kz/su-turaly-kyzykty-malimetter>
3. <http://www.zamana.kz/akparat/1525-sudynda-surauy-baryn>
4. <https://inbusiness.kz/kz/news/sudyn-da-surauy-bar>

НҰРА ӨЗЕНІНІҢ ЛАСТАНУЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕР ЕТУІ

Ансабаев А.М., Қазақ технология және бизнес университеті, 2 курс
Ғылыми жетекшілер – *Иварай А.Ы.*, магистр, аға оқытушы,
Қыстаубаева З.Т., б.ғ.к., қаумд. проф. (доцент)

Резюме: В данной статье описано экологическое состояние реки Нуры, которая находится в Карагандинской области и относится к одной из крупных рек Сарыарки.

Summary: This article describes the ecological state of the Nura River, which is located in the Karaganda region and refers to one of the large rivers of the Saryarka.

Орталық Қазақстанда орналасқан Қарағанды аймағы ірі индустриялы-аграрлық өлке болып саналады. Жер қойнауының бай болуы және аса бай жергілікті табиғат қорларын пайдалану көмір өндірудің, түсті және қара металлургияның, машина жасаудың, химия және мұнай-химия өнеркәсібінің жедел өркендеуін қамтамасыз етті. Пайдалы қазындыларға бай, күшті денудацияланған ежелгі таулы өлке - Сарыарқа өңірі қыр өзендері жарып ағатын белесті жазықтармен және өзен аңғарларымен бөлінген. Өзендердің ең ірісі бастауын Қарқаралы тауынан алатын Нұра шығыстан батысқа қарай құлап, Теңіз-Қорғалжын көл алабына барып құяды. Осы Нұра өзені Қарағанды облысының әлеуметтік-экономикалық өмірінде алатын орны аса маңызды. Ал қазіргі таңда бұл өзеннің экологиялық жағдайы қауіпті дәрежеде бағаланатындығы айқын.

Нұра Сарыарқаның ірі өзендерінің бірі, ұзындығы 970 шақырымға жетеді. Барлық Нұра суының ауданы 73,1 мың шаршы километр. Басталуы Қарқаралы мен Ақтоғай тауларының ортасындағы Оңтүстік Ханқашты тауының Оңтүстік-Батыс жағынан басталып, Ақмола облысының жеріндегі қазіргі Қорғалжын қорығындағы Теңіз көліне құяды.

Негізінен, Нұра өзенінің алабы Орталық Қазақстандағы ағынсыз аймақта орналасып, Қарағанды облысының 66,3%-ін және Ақмола облысының 33,7%-ін қамтиды. Нұраның алғашқы бастаулары Ақбастау және Қоңыртөбе деп аталынады. Нұра өзенінің жалпы ұзындығы 978 шақырым (км), бассейнің ауданы 50 мың шаршы шақырым (км²). Өзеннің жоғарғы су жинау ауданы 73,1 мың км². Ағысы Ақбастауға құйған жеріне дейін Керегетас, Қарашоқы, Байқота деп аталынып, орташа еңістігі 0,74%-ті құрайды, ал 3%-тен астам неғұрлым салыстырмалы құламасы - өзеннің жоғарғы бөлігіне тән. Төменгі ағысындағы су бетінің еңістігі 0,1% азаяды [1].

Нұра өзенінің алабында 10 шақырымдай (км) ұзындығы бар 200 өзен бар. Оның оң жақ салаларына Матақ, Ащысу, Үлкен Құндызды, ал сол жақ саласына ірі Шерубай-Нұра өзендері жатады. Жалпы жылдық ағыны 150-ден 250 млн. м³ -ге дейінгі аралықта ауытқиды.

Нұра өзенінің алабында табиғи-техногендік қызметтердің дамуына байланысты табиғи жүйеге орны толмас зияндықтар әкелуде. Соңғы жылдары Нұра өзені сужинау алабына орналасқан Теміртау қаласының өндірістік аймақтарынан шыққан сынап қалдықтарының, өзеннің су ағынына қосылып кеткендігі туралы экологиялық мәселелер көтерілді. Бұрын өндірістік сынап қалдықтарын

Нұра өзенінің бойындағы Самарқанд және Ынтымақ су қоймаларының түбінде өскен сал ұстап қалып, оның табанындағы топырақ шөгіндісіне қорланып жататын. Бірақ, соңғы кездердегі Нұра өзені алабындағы ерте қатты су тасқындарының себебінен өзен суына қосылған сынап, оның барлық аймағына жайылып кеткен.

Нұра өзенінің техногендік ластану орталықтары болып табылатын кәсіпорындар аумақ бойынша және жекелеген компоненттерінде бірдей емес. Негізгі ластандыру көзі болып табылатын ірі кәсіпорындардың басым бөлігі Қарағанды - Теміртау өндіріс аймағында орналасқан, олар Теміртау химия-металлургия комбинаты, Ақтау көлік және құрылыс комбинаты, Қушоқы көмір карьері, Қарағанды урбоөнеркәсібі, Теміртау «Миттал-Стил Теміртау» ААҚ, «АБС-Энерго», «КарГРЭС-1», «Алаш» ЖАҚ, Шахтинск химия тау-кен, Саран химия тау-кен және Абай энерго-тау-кен шахталары, Оңтүстік Құлайғыр көлікті карьері, т.б.

2004 жылдан бастап Нұра өзенінің токсикалық заттармен, соның ішінде сынаппен ластануын анықтау бойынша жұмыстар жүргізілді. Сынап Нұра бойындағы тығыз қоныстанған елді-мекендерінің жер беті және жер асты суларын, ауыл шаруашылық дақылдарын, су ағзаларын, малды, топырақты және ауаны ластайды. Өзеннің сынап жинап алған тұнбалары судың қайта ластаушы көзіне айналады. Самарқанд су қоймасынан бастап сульфат, калий және натрий иондары құрамының артуы, ал сынап құрамының 3,6-3,4 шектеулі рауалы концентрация (ШРК) көлемінде болуы байқалады. «Карбид» АҚ ацельдегид өндірісінің жұмыс жасаған жылдар ішінде 140-150 т астам сынап жиналған, ағын сулардың қосылған жерлерінде сынаптың орташа мөлшері техногенді тұнбаларда фондық шамадан (0,08 мг/кг орнына) өте жоғары болып 560 мг/кг құрайды. Ең қауіптісі сынаптың көп мөлшері белсенді формада, сондықтан биота бойына жинауға қолайлы. Жер беті суларында сынаптың көбеюі оның су тасқындары кездерінде бөген, кәріз жүйелері арқылы қосымша элементтердің жиналуы әкеліп соғады. Ал сынап жер бетінің сулары сіңуі арқылы жер асты суларын да ластайды. Сондықтан, Қарағанды облысының маңызды проблемаларының бірі - Нұра өзенінің тұнбаларын сынаптан тазарту.

Нұра өзені алабында экологиялық ахуалы әртүрлі табиғи комплекстер кездеседі. Табиғи компоненттер байланысы аумақтың геологиялық-геоморфологиялық ерекшелігімен тығыз байланысты болғандықтан компонентаралық байланыс нашар, әлсіз. Шөлдену, тұздану т.б. процестердің нақты көрсеткіші — ең алдымен топырақ және өсімдік жамылғыларының азғындауы, егіс өнімділігінің кемуі. Тіпті ну тоғайлардың мүлдем жойылып кетуі мүмкіншілігінің байқалуы.

Жоғарыда келтірілгендей Нұра өзені суының Ертіс - Қарағанды каналынан бастап ластанатынын көруге болады, одан әрі қарай Қарағанды - Теміртау урбоөнеркәсібінен түсетін қалдықтардан артады. Одан кейін Шерубай өзенінен келетін ағыстан Нұра өзенінің ластануы ұлғая түседі. Ынтымақ бөгеніне дейін (Самарка селосы) өзен суы күшті ластанған. Өзен арнасындағы лайлы топырақта сынаптың шоғырлануына байланысты ШРК деңгейінен артады. Ынтымақ су қоймасынан кейін біртіндеп ластаушы заттар концентрациясының төмендеуі байқалады, бұл судың табиғи жолмен өзін-өзі тазалауымен байланысты. Дегенмен де, сынап және т.б. химиялық қосылыстар байқалып отырады [2].

Сынап - қоршаған ортаны ластайтын ең қауіпті металдардың бірі. Іс жүзінде барлық елдерде ол ерекше экологиялық және гигиеналық бақылауға жататын химиялық заттардың «қара тізіміне» кіреді. Құрамында сынап бар қалдықтар уыттылық дәрежесі бойынша қауіптіліктің 1 класына жатады, ол баяу әсер ететін химиялық бомба тәрізді болып табылады.

Нұра өзенінің СЛИ (судың ластану индексі) - 1,95 (орташа ластанған сулар). «Миттал Стил Теміртау» ААҚ және «Теміртау химия-металлургиялық заводы» ЖШС қалдық суларындағы зиянды заттардың қойыртпағы 9 мг/дм³, құрғақ қалдық бойынша минералдануы - 962 мг/дм³, ерітілген оттегінің беткі-белсенді заттардың, мыстың, мырыштың, қорғасынның, хромның, мышьяқтың, цианидтердің, роданидтердің орташа саны ШРК нормасының деңгейінде. Жыл бойы ШРК-тан асулар темір бойынша - 1,5 ШРК-қа дейін (0,15 мг/дм³), сынап бойынша - 2,8 ШРК-қа дейін (0,00028 мг/дм³), марганец бойынша - 9,5 ШРК-қа дейін (0,095 мг/дм³), амонийлік азот бойынша - 1,1 ШРК (0,41 мг/дм³), т.б. байқалған.

Нұра өзені жалпы деңгейінің сынаппен ластануы: негізгі ластаушы ағындар түскенге дейінгі өзен бастауында - 0,3%; Ынтымақ су қоймасына дейін өзеннің орта ағысында - 76%; төменгі ағысында - 0,41%. Негізгі гидрохимиялық посттарда сынап құрамы 0,001-0,007 мкг/дм³ (ШРК-0,1 мкг/дм³). Теміртау қаласы, бірлескен шығыннан 1 км төмен гидростта сынап мөлшері 4,24 ШРК, сульфат - 1,64 ШРК, ал Теміртау қаласы, бірлескен шығыннан 5,7 км төмен гидростта сынап - 5,92 ШРК, сульфат - 2,23 ШРК. Ростовка селосының гидростында сынап құрамы 4 ШРК мөлшерінде қалады, Ынтымақ су қоймасының жоғары ағысында ластану деңгейіне 0,044 мкг/км мөлшеріне дейін

төмендейді. Осы аймақта сынаппен ластанудың үлесі судың жалпы ластануының 46%-ын құрайды. Көктемгі жайылмада Нұра өзенінің жоғары ағысының сынаппен ластануы - 0,35%, орта ағысында - 50%, ал төменгі ағысында - 0,5%. Жалпы Нұра өзенінің жоғарғы және төменгі ағысында сынап жоқ деп айтуға болады. Жазғы кезеңде сынаппен ластану: орта ағыста - 39,4%, Ынтымақ су қоймасының жоғарғы ағысында - 3,66%, төменгі ағыста сынаппен ластану байқалмайды. Күзгі кезеңде өзеннің жалпы ластануы сол деңгейде, су сапасының класы сол күйде, ластаушы заттардың концентрациясы шамалы өзгереді [3].

Жоғарыда келтірілгендей Нұра өзені суының Ертіс - Қарағанды каналынан бастап ластанатынын көруге болады, одан әрі қарай Қарағанды - Теміртау урбоөнеркәсібінен түсетін қалдықтардан артады. Одан кейін Шерубай өзенінен келетін ағыстан Нұра өзенінің ластануы ұлғая түседі. Ынтымақ бөгеніне дейін (Самарка селосы) өзен суы күшті ластанған. Өзен арнасындағы лайлы топырақта сынаптың шоғырлануына байланысты ШРК деңгейінен артады. Ынтымақ су қоймасынан кейін біртіндеп ластаушы заттар концентрациясының біртіндеп төмендеуі байқалады, бұл судың табиғи жолмен өзін-өзі тазалауымен байланысты. Дегенмен де, сынап және т.б. химиялық қосылыстар байқалып отырады [2, 4].

Экологиялық зиянды элементтермен және заттармен антропогендік ластануға түптік шөгінділер, топырақ, флора мен фауна, сондай-ақ өсімдік шаруашылығы, балық және мал шаруашылығы өнімдері ұшыраған.

Нұра өзені сужинау алабының аймағында қалыптасқан осындай өте қауіпті экологиялық жағдайларды болдырмас үшін, Қазақстан Республикасы Бүкіләлемдік банкпен бірлесіп Теміртау қаласында Нұра өзенін тазалау жөніндегі жоба жалғастырып және тұрақты түрде өзеннің су ағынының гидрогеохимиялық жағдайын бақылауға алуы керек.

Библиографиялық тізім:

1 Водные ресурсы Казахстана: оценка, прогноз, управление. Ресурсы речного стока Казахстана.- Алматы, 2014. - Том VII. –Книга 1.- 684 с.

2 Сүйімбаева А.М., Қанафин Ж.А. Нұра өзені алабы ландшафтарының техногендік ластануы // Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің профессор-оқытушылар құрамының, аспиранттар, магистранттар және студенттерінің ХХІХ ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы. – 2006. – 47-52 б.

3 Акпамбетова К., Александрова Н. Экомониторинг долины реки Нуры. - А.: Экологическое образование РК, 2005. –С. 12-13.

4 Кукашева А.К., Ердесбай А.Н. Оценка современного экологического состояния основной водной артерии Центрального Казахстана // Международный студенческий научный вестник. – 2016. – № 3-4.

БАЙҚОҢЫР ҒАРЫШ АЙЛАҒЫНЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІ

Ниязов С.У., Қызылорда облысы, №80 мектеп-гимназия

Түйін: *One of the most pressing problems today is the environmental danger, including the harm caused to the country by the Baikonur cosmodrome, which is considered a mystery with a 63-year history.*

Резюме: *Одной из актуальных проблем на сегодняшний день является экологическая опасность, в том числе о вреде, который наносит стране космодром Байконур, который считается тайной с 63-летней историей.*

Байқоңыр – ғарыш алаңы, дүние жүзіндегі 20-дан астам ғарыш айлақтарының ішіндегі ең ірісі. Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы аумағында Төретам станциясынан 20 км қашықтықта орналасқан. Оның көлемі 6717 шаршы шақырым, оңтүстіктен солтүстікке қарай 75 шақырым, ал батыстан шығысқа қарай 90 шақырым қашықтықта созылып жатыр. Ғарыш айлағының құрылысы 1955 жылы генерал Шубников бастамасымен жүргізілген Байқоңыр ғарыш айлағын салуға байланысты 20000 гектар жерді қамытып жатыр. [3]. Ғарыш алаңын салу үшін, негізгі ескерілген талаптар:

- * Сырдария) су бассейнінің жақын орналасуы;
- * (Ташкент-Москва) темір жолының болуы;
- * бұл жердің елді мекендерден қашық болуы;
- * экватор жазықтығына жақындығы;

- * ракета ұшырудың қауіпсіздігі, қайтып оралатын ғарыштық объектілер үшін қолайлы кону аймақтарының болуы;
 - * ауданның сейсмикалық қауіпсіз болуы;
- т.б. факторлар ескерілген.

Картада Байқоңыр ғарыш айлағының ұшыру алаңдары [5]

Ғарыш айлағында 15 ұшыру алаңы 9 зымыран тасығыштар сынау алаңы, 4 құрлықаралық баллистикалық зымыран алаңы, 11 монтажу сынақ алаңы және одан бөлек әртүрлі қосымша алаңдар бар. Байқоңыр ғарыш айлағын салуға байланысты 20000 га жер шаруашылық айналымынан шығып, ауылшаруашылығын дамытуға мүлдем жарамайды. Байқоңырдан ұшырылған зымырандардың ұшу жолдары Арал теңізінен Камчатка түбегіне дейін созылып жатыр. Ғарыш айлағы негізінде 1957 жылы 4 қазанда Байқоңыр ғарыш алаңынан тұңғыш ғарыш ракетасы сәтті ұшырылды, алайда сәтсіз ұшырылымдар болып еліміздің қоршаған ортасын ластап жатқандары қаншама.

«Байқоңыр» ғарыш айлағы пайдалануға берілген уақыттан бері 1300-ден астам зымыран ұшырылған. Орташа есеппен жылына 48 зымыранан, айына 2 зымыранна келеді

Байқоңыр ғарыш айлағында ұшырылған зымырандардың ірі апаттары:

Ең адам шығыны көп болған апат 1960 жылы ғарыш кемесін ұшырылымға дайындап жатқан кезде, ғарыш кемесінің жану аппараты қосылып кетіп сол жерде генерал Неделин бастаған 120 адам отқа өртеніп кетті Тарихта Неделин апаты деп, ұзақ жылдар бойы құпия болған апат .

1975 ж. «Союз» зымырантасығышының 3 жанар-жағармай блогы бөлінбей қалып аспанда өртенді, алайда 2 экипаж мүше жерге аман-есен парашют арқылы түсті

1983 жылы СоюзТ-10-1 кемесі ұшу алаңында көтеріліп барып жанар-жағармай бөліктері өртеніп 180 тонна жанар-жағармайды өртенуін 20 сағатта өрт сөндірушілер әрең сөндірді. 1993 жылғы горизонт жерсерігі алып ұшу керек болған Протон зымырантасығышы Қарағанды облыс аймағындағы үйлердің үстіне құлап 28-30 м жететін ірі өрт апаты болды.

1993 жылы тағыда Қарағанды облыс аумағына зымырантасығыш Протон кемесі құлап, уақытша протон кемесі ұшырылуы уақытша тоқтатылды 2007 ж. – «Протон-М» зымыранта-сығышы Жезқазған аумағына құлады. осы кезеңде Байқоңыр қаласына іссапармен келген елбасымыз Н.Ә.Назарбаев зымыран ұшыру талаптарын қайта қарап Ресейден өтемақы талап етілді 2010ж. – «Протон-М» зымырантасығышы ГЛОНАСС жерсерігін орбитаға апар жатқан бойда кеме ақаулығы шығып Тынық мұхитқа құлап, халықаралық дау-дамай болды 2013 ж 2 шілде. – «Протон»

зымырантасығышы ғарыш айлағынан 2,5 км жерде құлап гептил улы газының ең көп мөлшерде 600 тонна ауаға тарап кетті.

Бұл біз білетін ірі апаттары алайда құпия түрде қалған, қаншама апаттар болғаны беймәлім. [4].

Осы зымырандардың жанар-жағармай болатын еліміздің аумағына төгілген гептил отынына тоқталсақ 1-санаттағы өте улы радиоактивті-диметил гидразин гептил және самин (мөлшерлі ксилдин және техникалық триэтиламин) және меланж(азот және күкірт қышқылықосындысы) осындай канцорегенді улы заттардың тонналап төгілуі ең ауыр обыр ауруына әкеліп соқтырады [1,2]. Зымырандар ұшырылған кезде алдымен озон қабатының тесілуіне әкеіп соқтырады себебі қосылыс-көміртектің радиоактивті элементтердің қос тотығы көп мөлшерде бөлініп шығады. Гептил аса улы, сарғыш түсті, өткір иісті химиялық қоспа, көп мөлшерде түскен жағдайда биосферадағы кез-келген тірі ағзаның жойып жібереді. Протон зымырантасығышының жанар-жағармай блогы 6 -ау болса соның ішінде жерге түсетін алғашқыблогында 1,5-3,5 тоннаға дейін 90 пайыздай гептил қалдығы жанып, 10 пайыз жанбағаны ауаға тарайды. Зымыран ұшырылғанда орта есеппен 200-300 кг гептил ауаға таралды деп есептесек әр айда орта есеппен 2 ұшырылым болады 63 жыл бойы зымыран ұшырылымында 453600 тонн гептил тарады деп айтуға болады. Гептил радиоактивті қосылыс жасап, тез арада тотығып, кез-келген денелермен реакцияға түсіп, әртүрлі өнімдер түзіледі. [2,18].

Гептилдің қазіргі таңдағы зардабы дала жануарларының жойылуы және өсімдікті жұтандануы, көп мөлшерде жағылған отын климаттың жылынуына да әсері бар. Сырдария өзенінің ластануы өте қауіпті, себебі елді-мекендер ауыз суды осы өзеннен алады. Адамдар арасында обыр, жүрек қан тамыр, тері аурулары балалар арасындағы ісік аурулары кеңінен тарап тұр. [5] Қазақстан Республикасы бойынша аймақ халқының өмір сүру жас ұзақтығы өте төмен. Зымырандардың ұшырылымындағы шу-экологиялық факторлардың ішіндегі ең маңыздыларының бірі, адамға малға, тірі ағзалардың барлығына кері әсері бар. Себебі адамға 40-70 дцб артық шу ағзаға кері әсерін тигізетін болса, зымыран ұшқанда 150-180 дцб енді оның зиянын өзіңіз пайымдай беріңіз. [1,19].

Ал, ғарыш айлағы салынғалы аймақтың, ғана емес көрші облыстардың да ауа райына кері әсері байқалады. Зымырандардың ұшырылымынан кейін шаңды дауылар пайда болады. Тропосфера қабатына әсерінің нәтижесінде жылдамдығы 15-20 м/сек желдер 4-5 күнге дейін созылады. Жердің топырақ қабатын ауаға көтеріп шаңды ауылдарға ұласады. Қорыта келгенде Байқоңыр ғарышайлағы ғылыми-техникалық прогрестің соңғы мүмкіндіктері және экономикалық тұрғыдан оны мүлдем жауып тастауға болмайды, алайда экологиялық ахуалды түзетуін Ресей Федерациясынан қатаң талап ету керек.

Библиографиялық тізім:

1. Ұ.Б.Асқаров «Экология және қоршаған ортаны қорғау» Алматы – 2007 жыл.
2. Ж.Ж.Жатқанбаев «Экология негіздері» Алматы – 2004 жыл.
3. <https://baribar.kz/student/24064/geografiyalyq-orny-men-zher-bederi/>
4. <https://qazaqstan.tv/news/101929/>
5. <https://qamshy.kz/article/27248-bayqonhyr-gharysh-aylaghynynh-quny-qansha>

ШАРШАУ ТУДЫРАТЫН ҚЫЗМЕТ ФАКТОРЛАРЫ

Нұрғали Т.Е., Жадигеров Ж. Е., Таиқұл Ж.С., Қазақ технология және бизнес университеті, 3 курс
Ғылыми жетекші – *Карибаева М.К.*, магистр, аға оқытушы

Резюме: Основным фактором, вызывающим утомление, является интегральная экстенсивностная напряженность деятельности. Помимо величины нагрузки существует ряд дополнительных или способствующих развитию утомления факторов.

Summary: The main factor causing fatigue is the integral extensive intensity of activity. In addition to the magnitude of the load, there are a number of additional or contributing factors to the development of fatigue.

Шаршауды тудыратын негізгі фактор қызметтің интегралдық экстенсивностық кернеулігі (жүктеме) болып табылады. Жүктеменің абсолюттік шамасынан басқа шаршаудың даму дәреже-сіне тағы да бірқатар факторлар әсер етеді, оның ішінде келесі факторларды бөліп көрсету қажет:

- жүктеменің статикалық немесе динамикалық сипаты;
- жүктеме қарқындылығы, яғни оны уақыт бойынша бөлу;
- жүктемелердің тұрақты және ырғақтық сипаты.

Статикалық физикалық жүктеме басқа тең жағдайларда динамикалық шаршаудың үлкен дамуына әкеледі, бұл жағдайда шаршаудың субъекстік сезімі ерекше айқын көрінеді. Шаршаудың басталу уақыты мен оның ауырлығы жүктеме интенсивтілігінің дәрежесіне байланысты: жүктеме қарқындылығының жоғарылауымен шаршау ертерек пайда болады, жүктеме қарқындылығының төмендеуімен шаршаудың басталу уақыты өзгермейді (соңғы жағдайда еңбек өнімділігі айтарлықтай төмендейді, бұл қолайсыз). Жүктеменің белгілі бір оңтайлы қарқындылығы бар, бұл кезде шаршау баяу дамиды.

Жүктеме шамасынан басқа қосымша немесе шаршаудың дамуына ықпал ететін бірқатар факторлар бар. Олар өздері шаршаудың дамуына алып келмейді, алайда, негізгі фактордың әрекетімен үйлесе отырып, шаршаудың ерте және айқын пайда болуына ықпал етеді. Бұл факторларды үш үлкен топқа бөлуге болады:

- 1) микроклимат
- 2) техниканы пайдалану
- 3) еңбек және демалыс режимінің бұзылуы.

Бірінші топқа мыналар жатады: тыныс алу ауасындағы оттегінің төмен құрамы, көмірқышқыл азының жоғары құрамы, ортаның жоғары тематурасы, жоғары ылғалдылық, барометриялық қысымның өзгеруі және т. б.

Ең көп түрлілігімен екінші топ сипатталады. Осы топқа кіретін себептердің ішінде оның әртүрлі газдармен ластануы (мысалы, отынның толық жанбайтын өнімдерімен және т.б.); дірілге, үйкеліске, үйкеліске, үйкеліске, электромагниттік тербелістердің, шу мен ультрадыбыстың әсері, жарықтандырудың өзгеруі, жұмыс жағдайының ыңғайсыздығы және т. б.

Соңында үшінші топқа еңбек және демалыс режимінің бұзылуымен байланысты факторлар жатады: шаршағаннан кейін күштерді қалпына келтіру үшін уақыттың жеткіліксіздігі, жұмыс арасындағы үзілісті дұрыс пайдаланбау, жұмыс пен демалысты ойланбастан жоспарлау.

Шаршаудың дамуына эмоциялық факторлар қатты әсер етеді. Адамның шаршауы, оның жалпы және арнайы дене дамуы және т. б.

Шаршау түрлерінің ішінде белсенділік болмаған кезде пайда болатын бір нақты түр нақты көрсетілуі керек. Бұл қазіргі заманғы өндірісте жиі кездесетін және күтпеген жерден ақпарат алуға байланысты мамандармен жиі кездеседі. күту режимінде жұмыс істеу. Шаршаудың бұл түрі жалпы және психикалық шаршау арасында аралық орынды алады. Бұл мамандардың шаршау сезімі ішінара статикалық жұмыс жағдайына байланысты, дегенмен бұл негізінен сенсорлық кернеудің дамуымен анықталады.

Жоғарыда айтылғандар сипатталған фазалар жұмыстың физикалық және ақпараттық сипаттамаларының жиынтығымен анықталады деп болжауға мүмкіндік береді. Бірақ оператордың функционалдық жағдайын физикалық сипаттамаларға байланысты аздап өзгертудің тағы бір ерекше формасы бар. Бұл негізінен оператордың корпусының жүйенің ақпараттық құрылымына реакциясы. Өзгертілген функционалды күйдің бұл формасы нақты кернеу деп аталады.

Жұмыс қабілеттілігінің динамикасы, шаршау динамикасы ағзаның спецификалық емес көрінісі, жұмыс белсенділігінің қарқындылығы мен қарқындылығына жалпы реакция, ал нақты шиеленістің жағдайы МФ-тегі ақпарат ағымының құрылымы мен мазмұнына байланысты.

Осыған байланысты белгілі бір шиеленісті бағалаудың, дәлірек айтқанда, процестің жұмысшы класының ақпараттық құрылымына ағзаның реакциясының сипатын бағалаудың негізгі критерийі адекваттылық өлшемі болып табылады. Зерттеу шартты түрде жұмылдыру жағдайы және динамикалық сәйкессіздік жағдайы деп аталды.

Тиісті жұмылдыру жағдайы дегеніміз - белгілі бір басқару жүйесіне кіретін адамның берілген еңбек жағдайлары үшін оңтайлы немесе оптималдыға жақын оператордың жағдайы. Бұл жағдайдың белгілері мен ауырлығы, ең алдымен, ақпараттың көлеміне, оның тығыздығы мен кеңдігіне, ақпараттың семантикалық маңыздылығына, кодтаудың сипатына, шуылдың болуына, алынған ақпаратты іске асыру үшін қажетті бағдарламаларға және басқарылатын жүйенің сипаттамаларына байланысты.

Тиісті жұмылдырудың сипаттамалық белгісі оның сызықтығы, яғни. орындалатын жұмыстың субъективті қиындығына тікелей тәуелділіктің болуы.

Бұл жағдайды диагностикалаудың немесе болжаудың алғашқы қадамы - бұл әрекеттің қай элементі ең алдымен жұмылдыру дәрежесін анықтайтындығын анықтау үшін жұмыс процесінің ақпараттық моделіне сандық талдау жасау. Көптеген жағдайларда, пайымдаудың жедел нүктесі - бұл адамның сипаттамаларының адамның шекті мүмкіндіктерінің масштабындағы орны.

Қызметтің жетекші элементін анықтау оператордың қандай мүлтік немесе қасиеттері оның жұмысын анықтайтындығы туралы мәселені шешеді, сәйкесінше функциялардың күйі ең алдымен барабар жұмылдыру дәрежесін сипаттайды. Сонымен бірге, спецификалық емес қолдау жүйелерінің және жетекші функциямен байланысты жүйке түзілімдерінің күйі де өзгереді. Бұл жүйелердің күйі операторды негізгі міндеттерді орындаудан алшақтатпайтындықтан және индикаторлардың өздері негізгі жүйенің жұмыс деңгейімен өте тығыз байланысты болғандықтан, кернеу дәрежесі осы жүйелердің күйімен бағаланады.

Тиісті жұмылдыру жағдайы жұмыстағы қателіктердің ең аз санымен және белсенділіктің оңтайлы алгоритмін таңдаумен сипатталады.

Алайда динамикалық келісу аз ақпараттық жүктеме кезінде пайда болуы мүмкін, әр түрлі рада эмоционалдық қозғалыстар, әсіресе жұмыста аз дағдылармен байланысты.

Динамикалық келісу жағдайы. Динамикалық келісу кезінде алдыңғы сатының негізгі заңдылықтары бұзылады - ақпаратты қабылдау бойынша жұмыс деңгейі күтілетін физиологиялық жағдайға сәйкес келмейді. Бұл жағдай вегетативтік реакциялардың үлкен жылжуын, қосымша реакциялардың пайда болуын, атап айтқанда тер бөлінуін, тері тамырларының кеңеюін, бұлшықет балансының бұзылуын және т. б. дәлелдейді. Бұл жағдай маманның жұмысын бағалау үшін өте маңызды, өйткені ол жұмыс қабілеттілігінің айқын бұзылуымен және көптеген қателердің пайда болуымен, артық әрекеттермен, жұмыс уақытының ұлғаюымен, жұмыстан бас тартуға немесе оны тоқтатуға дейін жүреді.

Динамикалық келісудің жалпыланған сипаты, қателер мен дұрыс емес әрекеттер оператор жұмыс барысында талап етілетін оған қиын емес әрекеттерді орындауға тиіс болған жағдайда да, басқадай жағдайда орындалмауы мүмкін. Бұл негіздеуде оператор жұмыс барысында әдетте жақсы орындалатын күрделіліктің өсу тестілерін орындауды ұсынған кезде келісуді бағалау тәсілдерінің бірі негізделген. Қиындық немесе қателік болған кезде тест оңай болған сайын, динамикалық келісу соғұрлым тереңірек.

Динамикалық келісу операторлар барабар жұмылдыру жағдайында болғанда, олар алты цифр жасаған кезде анағұрлым тұрақты болып табылады. Динамикалық келісу жағдайында олардың біреуі тек төрт цифрды, ал екіншісі - екі цифрды есте сақтай алды.

Динамикалық келісу барабар жұмылдыруға қарағанда анағұрлым тұрақты болып табылады; жүктеме қарқындылығының азаюы осы жағдайды жоюға және барабар жұмылдырудың пайда болуына әкеп соқпайды. Келісу белгілері жоғалғанға дейін белгілі уақыт өту керек.

Библиографиялық тізім:

1. Барабаш В.И. Еңбек қауіпсіздігі психологиясы / В.И. Барабаш, В.С. Шкрабак. - СПб. : СПбГАУ баспаханасы, 2007. - 288 б.
2. Адам физиологиясы: 3 т.: ағылшын тілінен аударма / Ред. Р.Шмидт және Дж. Тревес. М. : Мир, 2006. V. 3.- 198 б.

4 секция

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және автоматтандырылған басқару жүйелері

Информационно-коммуникационные технологии и автоматизированные системы управления

ПРОГРАММНЫЕ СРЕДСТВА
АУТЕНТИФИКАЦИИ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Айрих А.А., магистрант 2 курса, Жантурсын Д.С., Садуакасов Ж.Н., Аким Б.Б., магистранты
1 курса

Казахский университет технологии и бизнеса,
Научный руководитель – Тулегулов А.Д., к.ф.-м.н., асс. профессор,
Юрков Н.К., д.т.н., профессор, академик РАН, Россия

Түйін: Мақала кәсіпорындарда биометриялық аутентификация жүйесін енгізу перспективалары мен артықшылықтарын анықтауға арналған.

Summary: The article is devoted to identifying the prospects and advantages of implementing systems of biometric authentication systems in enterprises.

На данный момент многие крупные предприятия внедряют или уже внедрили современные системы автоматизации, что позволяет улучшать и оптимизировать их бизнес-процессы. Однако малые и средние предприятия отстают в этом вопросе. В первую очередь это связано с тем, что многие руководители этих предприятий проходили обучение в то время, когда не существовало множество всевозможных информационных систем автоматизации. В связи с этим для них внедрение современных систем – это совершенно непонятный шаг. Также для некоторых предприятий внедрение подобных систем кажется невозможным ввиду их сложности и дороговизны [1].

Учитывая, что доля малого и среднего бизнеса в Казахстане растет с каждым годом, растет и спрос на недорогие и легкие во внедрении системы автоматизации предприятий.

Системы автоматизации можно разделить на автоматизацию основных бизнес-процессов и автоматизацию поддерживающих процессов. К основным бизнес-процессам можно отнести, например продажа продукции или непосредственно сам технологический процесс производства. Если в торговле системы автоматизации более менее распространены в виде CRM-систем, которые ведут учет клиентов, а также учет всех продаж, которые сделал тот или иной сотрудник, что позволяет рассчитывать KPI сотрудника в автоматическом режиме. В тоже время на производстве в сегменте малого и среднего бизнеса не развиты IT-системы автоматизации производства. Данные системы необходимы для учета рабочего времени, также учета произведенной продукции каждым сотрудником или группы сотрудников. Все эти данные могут быть использованы для расчета заработной платы и KPI сотрудника, а также для оптимизации всех процессов производства и оптимизации расходов.

Для системы автоматизации производства в первую очередь необходимо идентифицировать сотрудника в системе для дальнейших действий. Для идентификации сотрудников можно использовать следующие методы аутентификации [2]:

- аутентификация по паролю. Данный вид аутентификации используется очень давно и при использовании больших паролей может быть достаточно безопасным, однако у него также есть ряд недостатков. Сотрудник может забыть пароль или потерять его (если он где-то был записан). Также сотрудник может передать свой пароль другому сотруднику, что делает систему не такой безопасной. И самым основным недостатком этого способа можно отнести время ввода пароля и идентификатора пользователя, так как в данном случае пароль не является идентификатором. И если сразу несколько человек подойдут к компьютеру на производстве для отметки своих действий, это может привести к простоям производства из-за долгого процесса аутентификации.

- аутентификация, используя физические носители идентификаторов. К этому методу можно отнести RFID-метки, электронные сертификаты на цифровых носителях. Используя этот метод, идентификация пользователя проходит гораздо быстрее, однако сам физический носитель идентификатора

сотрудники могут передавать друг другу и, например один сотрудник может пробить начало рабочего дня сразу за нескольких сотрудников, прикрывая при этом опоздавшего товарища. С точки зрения управления предприятием – это недопустимо. Конечно, это лучше старой системы процессов учета посещаемости сотрудников, когда все строилось на доверии, но все равно у этого метода много недостатков.

- аутентификация по биометрическим данным. Эти методы аутентификации достаточно быстро считывают биометрические данные сотрудника. А также идентификация сотрудника невозможна без самого сотрудника, ведь биометрические параметры человека невозможно скопировать, потерять, передать, украсть.

Биометрическая аутентификация – это метод, который базируется на уникальности биометрических параметров каждого человека, то есть нет двух людей с уникальными параметрами.

К основным методам можно отнести следующие методы биометрической аутентификации:

Отпечаток пальца. Это один из самых распространенных методов идентификации человека. При этом методе сканируется уникальный рисунок папиллярных узоров на пальцах человека, после чего данный рисунок преобразовывается в цифровой код. Данный код заносится в системы, либо сравнивается с уже имеющимся в системе кодом рисунка.

Радужная оболочка глаза. Уникальным параметром данной технологии является рисунок радужной оболочки глаза пользователя. Радужная оболочка – тонкая подвижная оптическая диафрагма глаза, расположенная за роговицей, между передней и задней камерами глаза, перед хрусталиком. Радужка глаза появляется до рождения и не изменяется до самой смерти, что делает её постоянным биометрическим параметром.

Сетчатка глаза. Этот метод биометрической идентификации пользователя основан на уникальности рисунка кровеносных сосудов глазного дна, который уникален у каждого человека. При сканировании используется низкоинтенсивное инфракрасное излучение, направленное к сосудам на задней стенке глаза, прямо через зрачок. После сканирования полученную модель сравнивают с имеющейся в базе данных и идентифицируют пользователя.

Геометрия лица. Построение геометрической модели человеческого лица является сложной математической задачей. При построении модели пользователя используются контуры губ, глаз, бровей, носа и других элементов лица. При определении данных контуров, вычисляется расстояние между ними, с учетом возможных наклонов головы, изменения выражения лица и освещения. В целом при построении модели уникальность человека определяется посредством 12-40 параметров. Некоторые системы также учитывают ношение посторонних предметов на лице, например, очки, шляпа, усы.

Проанализировав основные методы аутентификации, можно сказать, что наиболее подходящим методом идентификации сотрудников в системе управления производством является аутентификация по биометрическим параметрам человека. А учитывая то, что необходим метод наиболее простой во внедрении и недорогой, так как речь идет о малых и средних предприятиях, то наиболее эффективным будет использование аутентификации по отпечатку пальца. С развитием данной технологии, сканеры отпечатков пальцев становятся более доступными. Таким образом в данный момент решением проблемы идентификации сотрудников на производственных предприятиях малого и среднего бизнеса является внедрение системы с использованием аутентификации сотрудников по отпечатку пальца.

Библиографический список:

1. Попов Е. М. Глобальный бизнес и информационные технологии / Е. М. Попов, Р. А. Маршавин, С. И. Ляпунов. М.: Финансы и статистика, 2001.
2. Айрих А.А. Дипломный проект.

IT ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Айрих А.А., магистрант 2 курса, *Бекетова А.С.*, *Гайнельянов Р.Р.*, *Қаби Н.О.*, магистранты 1 курса, Казахский университет технологии и бизнеса

Научный руководитель – *Тулегулов А.Д.*, к.ф.-м.н., асс.профессор,

Штеренхарц А., профессор, Берлинский технический университет, Германия

Түйін: Бұл мақалада қызметкерлердің жұмыс уақытын есепке алудың заманауи жүйелері және оларды пайдалану тиімділігі туралы айтылады.

Summary: This article discusses modern systems of accounting of working time of employees and the effectiveness of their use.

Рабочее время – это время, которое сотрудник проводит на своём рабочем месте и выполняет свои трудовые обязанности. Согласно законодательству республики Казахстан, нормальная продолжительность рабочего времени не должна превышать 40 часов в неделю.

До сих пор на многих предприятиях сотрудники получают заработную плату относительно проведенного времени на своём рабочем месте по какой-то определенной ставке и всё. То есть, заработная плата состоит только из окладной части и зависит лишь от времени, проведенного на рабочем месте. Эта система уже достаточно давно начала устаревать и все больше и больше предприятий внедряют в свои бизнес-процессы системы расчета заработной платы, которые помимо рабочего времени учитывают и КРІ. КРІ – это показатель успеха конкретного сотрудника в достижении заранее поставленных целей. То есть то мотивационная структура, которая подталкивает сотрудника за одно и то же время выполнять больше работы.

Системы учёта рабочего времени, которые сейчас функционируют на предприятиях, можно разделить на 2 основных метода [1]:

- Первый метод – это когда ответственный сотрудник вручную в электронной таблице ежедневно записывает, когда каждый сотрудник начинает и заканчивает рабочий день, при этом внося пометки об опозданиях и прогулах. Но ведение табеля вручную, не даёт возможности вести полноценный учёт объема работ, выполненного каждым сотрудником. Конечно, можно вручную заполнять формы отчета на каждого сотрудника, для учёта выполненной работы, но при штате предприятия более 10 человек, это требует отдельного человека для ведения всех этих отчетов, что влечет за собой дополнительные затраты. Но данный метод с каждым годом устаревает и становится менее эффективным в современных реалиях.

- Второй метод – это современные системы автоматизации предприятия, которые также включают в себя учёт рабочего времени.

Системы автоматизации предприятия, в свою очередь, можно разделить на два основных направления: автоматизация основных бизнес-процессов и автоматизация поддерживающих бизнес процессов. Автоматизация основных бизнес процессов как раз затрагивает эффективность бизнес процессов, которые напрямую влияют на доходность предприятия. Для эффективного управления персоналом как раз и ведётся учёт рабочего времени и учёт выполненных работ конкретным сотрудником или группой сотрудников. Для того, чтобы физически фиксировать момент, когда сотрудник приходит и уходит со своего рабочего места, в таких системах используются методы идентификации сотрудников, к примеру, по RFID-меткам или по биометрическим параметрам. То есть в дополнении к информационной системе управления предприятия ставится физическое устройство-считыватель идентификаторов сотрудников непосредственно на производственной площадке или в офисе. Обычно считыватели ставят на входе, и система фиксирует все проходы сотрудника через считыватель и заносит всё в базу данных, которая и является современным табелем. И если, например, сотрудник часто выходит за пределы рабочего участка, то система это всё фиксируется, и работодатель может штрафовать за чрезмерные перерывы. Один из заводов в Германии провел эксперимент, установив такую систему учета на входе и перенеся курилку в 500 метров от входа. Таким образом в ходе эксперимента курящие сотрудники теряли больше 1 часа рабочего времени на перекуры и большинство сотрудников в ходе эксперимента попросту бросило курить, что привело к повышению эффективности работы.

Однако сейчас мало просто зафиксировать время нахождения сотрудников на рабочем месте. Для учёта выполненной работы, каждый сотрудник периодически заносит в систему управления предприятием отчет о выполнении поставленных задач и целей. Анализируя точное время и объём выполненной работы, можно рассчитать и эффективность каждого сотрудника, что влияет непосредственно на его КРІ и бонусную часть заработной платы. Учитывая то, что система в автоматическом режиме ведет табель рабочего времени и сотрудник, заполняя простые формы отчетов, вбивает в систему объем выполненной работы, то данную систему можно достаточно эффективно для решения проблемы учета рабочего времени, а также учета эффективности сотрудника.

Таким образом на современном предприятии недостаточно просто фиксировать время, проведенное сотрудником на рабочем месте. Сейчас очень важна мотивация сотрудников, поскольку это позволяет делать одну и ту же работу за более короткий срок и оптимизировать производство. Используя автоматизированные системы управления предприятия возможно вести непосредственно

учет рабочего времени и анализировать эффективность каждого сотрудника или группы сотрудников.

Библиографический список:

1. Попов Е. М. Глобальный бизнес и информационные технологии / Е. М. Попов, Р.А. Маршавин, С. И. Ляпунов. М.: Финансы и статистика, 2001.

ЗНАЧЕНИЕ ТРИГОНОМЕТРИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Бакиева Е., Кульдабаева А., г.Нур-Султан, ученицы 10 класса школы-лицея №53

Научный руководитель – Абдраханова Р.К.

Түйін: Қоршаған ортаның құбылыстары мен процестерінің тригонометриямен байланысы және өмірдің әр-түрлі салаларында тригонометриялық функцияларды қолдану.

Summary: Connection between trigonometry and the phenomena and processes of reality, and the use of trigonometric functions in different spheres of life.

Тригонометрия - это раздел математики, изучающий тригонометрические функции, а точнее зависимость между величинами углов и длинами сторон треугольников. Сами того не подозревая, мы сталкиваемся с тригонометрией ежедневно, потому что ее принципы встречаются в физике, биологии и медицине, а определения синуса, косинуса, тангенса и других функций позволяют нам производить невероятно важные вычисления.

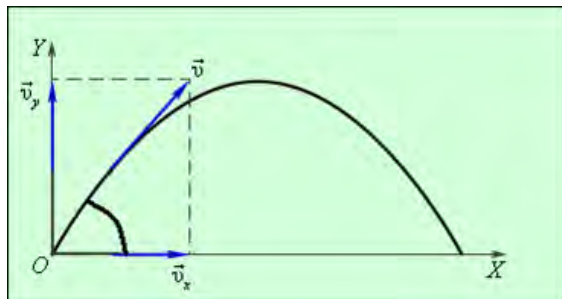
Буквально, слово тригонометрия в переводе с греческого означает измерение треугольников (trigonon – треугольник, metreo - измеряю). Изначально, более 3000 лет назад, тригонометрия считалась вспомогательным разделом астрономии, позднее её стали использовать в геодезии и архитектуре. Первые способы решения треугольников, основанные на зависимостях между их сторонами и углами были найдены древнегреческими астрономами Гиппархом и Птолемеем.

Огромное количество физических явлений, закономерностей разных процессов и отраслей наук, таких как: акустика, оптика, теория музыки, электроника, статистика, биология, медицина (включая ультразвуковое исследование и компьютерную томографию), фармацевтика, химия, сейсмология, метеорология, океанология, картография, топография и геодезия, архитектура, навигация, электронная техника, машиностроение, компьютерная графика подчинены законам тригонометрии. И если изначально тригонометрия была вызвана к жизни необходимостью производить измерения углов, то в настоящее время тригонометрические функции, как часть системы математического анализа, позволяют нам измерять любые расстояния до звёзд и контролировать сложнейшие системы навигации спутников.

Тригонометрия в астрономии:

Любые вычисления на поверхности сферы отличаются от таковых на плоскости. Способы решения сферических треугольников впервые были письменно изложены греческим астрономом Гиппархом в середине 2 века до н.э., который составил таблицы положений Солнца и Луны, а также огромный каталог положений 850 звезд, разделенных по блеску на 6 степеней.

Греческие астрономы не знали синусов, косинусов и тангенсов. Вместо таблиц этих величин они употребляли таблицы, позволяющие отыскать хорду окружности по стягиваемой дуге. Дуги измерялись в градусах и минутах; хорды тоже измерялись градусами (один градус составлял шестидесятую часть радиуса), минутами и секундами. Позже хорды были заменены синусами, что позволило вводить различные функции, связанные со сторонами и углами прямоугольного треугольника. Таким образом, была создана основа для решений сферических треугольников по теоремам синусов и косинусов, также появилось понятие географических координат — широты и долготы. [1]

Тригонометрия в физике:

В физике тригонометрия помогает описать траекторию движения тел, брошенных горизонтально или под углом к горизонту, как при метании копья или артиллерийской стрельбе.

Из рисунка видно, что проекции векторов на оси X и Y соответственно равны

$$v_x = v_0 \cos \alpha$$

$$v_y = v_0 \sin \alpha$$

В технике пользуются токами и напряжениями, изменяющимися по простейшему гармоническому закону - закону синуса, что упрощает все расчёты и устраняет нежелательные явления, наблюдаемые при изменении электрических величин по другим периодическим законам. Таким образом возможно определять параметры однофазных и трехфазных цепей переменного тока, выраженные из треугольника сопротивлений через тригонометрические функции. Также, с помощью функций можно рассчитывать действие направленной силы на поверхность предмета, под

каким – либо углом.[2][3]

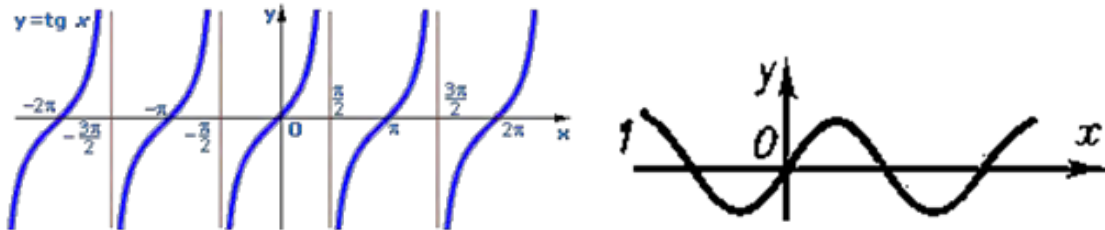
Тригонометрия в природе.

Сталкиваясь с природными явлениями, мы часто не знаем, каким образом они возникают. Теория радуги была дана в 1637 году французским математиком Рене Декартом. Он объяснил радугу, как явление, связанное с отражением и преломлением света в дождевых каплях.

Радуга возникает из-за того, что солнечный свет испытывает преломление в капельках воды, взвешенных в воздухе по закону преломления: $\sin \alpha / \sin \beta = n_1 / n_2$, где n_1 - показатель преломления первой среды, n_2 - показатель преломления второй среды, α -угол падения, β -угол преломления света.[4]

Тригонометрия в биологии.

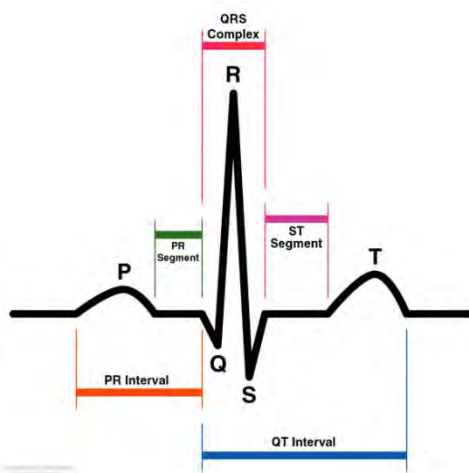
Движение рыб в воде происходит по закону синуса или косинуса, если зафиксировать точку на хвосте, а потом рассмотреть траекторию движения. При плавании тело рыбы принимает форму кривой, которая напоминает график функции $y = \text{tg} x$. А при полёте птицы траектория взмаха крыльев образует синусоиду.[5]

Тригонометрия в медицине.

Принцип выполнения кардиограммы в том, что от нашего сердца через весь организм проходят электрические линии напряжения, которые соединяют доли сердца, имеющие разную полярность.

Зубец Р показывает работу предсердий. В тот момент, когда действуют два предсердия, начинается промежуток под названием PQ. А действие желудочков обозначается как QRS. Зубец Q показывает, что верхние доли сердца активны, зубец R показывает активность нижней части сердца, а также наружной части желудочков. В момент, когда два желудочка активны, появляется сегмент ST, в котором зубец Т указывает на то, что клетки сердечной мышцы приходят в нормальное состояние. Именно зубец Т чаще всего показывает на различные нарушения в состоянии сердечной мышцы.[6]

Возникновение музыкальной гармонии.

Еще Пифагором и его учениками было установлено, что одинаково натянутые струны из одного материала, издадут согласное музыкальное звучание, если их длины относятся, как небольшие целые числа. На этой основе были построены пифагорейская, а затем диатоническая гаммы, соотношение тонов в которых зависит от частоты звука, и, которые до сих пор служат основой для выражения музыки.

Здесь освещена лишь малая часть применения тригонометрии в нашей жизни. Но она позволяет убедиться, что тригонометрия связана с физикой и природой многих явлений, которые можно

описать с помощью тригонометрических функций и изобразить на графиках. Математический подход при познании объективного мира позволяет глубже проникнуть в природу вещей и явлений и открыть ранее скрытые закономерности. Таким образом, мы видим, что значение тригонометрии в науке и жизни очень велико, поэтому, её исследование будет актуальным еще долгое время.

Библиографический список:

1. <http://ru.wikipedia.org/wiki/Тригонометрия>,
2. Кабардин О.Ф. «Физика», 1991 г.,
3. Евдокимов Ф.Е. «Электротехника», 1987 г.
4. «Оптические явления в природе», В. Л. Булат, «Просвещение», Москва (1974),
5. <http://uchiteljam.ru/matematika/material/7d79c71ffe0b.pdf>,
6. <http://medlapus.ru/treatment-method-16.html>

ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ЗАДАНИЮ ЦЕНТРАЛЬНЫХ НЕЛИНЕЙНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ПЛОСКОСТИ И ПРОСТРАНСТВА

Дюсембек А.Р., Сазанова Л.Б., Талгат Д., студенты 2 курса,
 Казахский университет технологии и бизнеса
 Научный руководитель – *Джандарбекова Д.*, к.т.н., профессор

Түйін: Өздігінен жазықтықты бейнелеу түрлендіру деп аталады, бастанқы жазықтықтағы әр нүкте сол жазықтықтағы нүктемен байланысты болады. Жазықтықтың кез-келген нүктесі басқа нүктемен салыстырылады. Жазықтықтың қозғалысы қашықтықты сақтай отырып жазықтықты бейнелейді.

Summary: Mapping a plane onto itself is called a transformation, each point in the original plane is associated with a point in the same plane. Any point on the plane is mapped to another point. Plane motion is a mapping of the plane to itself that preserves distances.

Решения ряда теоретических и прикладных задач на плоскости сводятся к установлению соответствия T между данными кривыми f и f' . При этом соответствие T должно содержать однопараметрическое множество слабоинвариантных (самосоответственных) прямых, составляющих в общем случае пучок K -го порядка. Последнее требование вызвано графической простотой алгоритмов построения соответственных точек A, A' . При существовании пучка (i) слабоинвариантных прямых пары соответственных точек A, A' принадлежат прямой пучка и на каждой прямой L устанавливается некоторое соответствие. В частности, эти соответствия могут быть проективными, аффинными и метрическими, что позволяет строить соответственные точки, пользуясь одной линейкой. [1]

Таким образом, целью настоящей статьи является обсуждение вопросов существования, задания нелинейных соответствий T плоскости, расслаивающихся в пучке (i) , k -го порядка прямых на проективитеты и их частные виды.

Применительно к заданию центральных нелинейных преобразований плоскости и пространства, содержащих пучок первого порядка слабоинвариантных прямых, эти вопросы рассмотрены в [1,2,3,4,5]. Авторы указанных работ исследовали вопросы установления взаимно однозначных (кремоновых) соответствий, содержащих лишь пучок первого порядка слабоинвариантных прямых. [2]

Докажем, что кремоновы преобразования плоскости не могут иметь пучков k -го порядка (где $k > 1$) слабоинвариантных прямых. Действительно, чтобы некоторая прямая L преобразовалась также в прямую $L'=L$ в некотором кремоновом преобразовании плоскости, она должна, во-первых, быть инцидентной $(n-1)$ -кратной F -точке и, во-вторых, инцидентной двум инвариантным точкам. В этом случае образ прямой L – кривая n -го порядка распадается на принципиальную кривую $(n-1)$ -го порядка, соответственную $(n-1)$ -кратной F -точке и прямую L' – собственно образ данной прямой L . При этом прямые L и L' – совпадают, т.к. они инцидентны двум инвариантным точкам.

Так как лишь жонкьеровские преобразования содержат одну F -точку максимально возможной кратности $n-1$, то только они отображают пучок k -го порядка прямых на аналогичный пучок. Поэтому не может быть кремоновых преобразований плоскости, которые содержали бы пучок k -го порядка слабоинвариантных прямых. [3]

Зададим пучок k -го порядка прямых как множество касательных L к алгебраической кривой d класса k . На каждой касательной L установим проективитет или его частный вид заданием определенного числа пар соответственных точек $A \sim A', B \sim B', \dots$. Носителями точек A, A', B, B', \dots могут

быть лишь прямые a, a', b, b' , так как они должны с каждой касательной L к кривой d пересекаться в единственной точке. Тогда для построения образа M необходимо выполнить следующие построения: через точку M проводим k касательных l_k к кривой d ; отмечаем точки пересечения касательных с прямыми a, a', b, b', \dots которые на каждой касательной l_k определяют проективитет или его частный вид; на каждой прямой l_k строим образ M_k' точки M в заданных проективитетах или их частных видах.

Построенные точки M_k считаем образами точки M в нелинейном соответствии плоскости. Аналогично произвольной точке M' поля Π' описанными построениями ставим в соответствии к точке M_k . Таким образом, исследуемое соответствие будет $(k+k)$ -значным и обозначаться индексом $T^{(k-k)}$.

Рассмотрим конкретный пример. Пусть кривой d , определяющей пучок 2-го порядка прямых (L) , будет окружность на $x^2+y^2=R^2$. (I) На произвольной прямой L пучка (L) установим параллельный перенос, определяемый вектором (A, A') . Здесь точки A, A' будем получать как точки пересечения прямой L с двумя заданными прямыми a, a' . [4]

Выведем формулы соответствия T^{2-2} , выразив координаты x', y' образа M' через координаты

x, y заданной точки M . Запишем уравнение касательной L , приведенной из точки M окружности d [6]

$$\frac{Y-y}{X-x} = \frac{-xy \pm R\sqrt{x^2+y^2-R^2}}{R^2-x^2} \quad (4)$$

Решив совместно уравнения (2), (4); (3), (4), получим координат точек $A,$

$$A: A \left(\frac{B(tx-y)-c}{A+Bt}, \frac{A(y-tx)-ct}{A+Bt} \right) \quad (5)$$

$$A': A \left(\frac{N(tx-y)-p}{M+Nt}, \frac{M(y-tx)-pt}{M+Nt} \right), \text{ где } t = \frac{-xy \pm R\sqrt{x^2+y^2-R^2}}{R^2-x^2}$$

Тогда формулы соответствия T^{2-2} будут иметь вид

$$x' = x + (xA' - xA); \quad y' = y + (yA' - yA), \quad (6)$$

где $x_A, y_A, x_{A'}, y_{A'}$ - координаты точек A, A' из (5)

Исследование свойств полученных $(k+k)$ - значимых соответствий T^{k-k} даст возможность использовать их для решения теоретических и прикладных задач.

Библиографический список:

1. Фролов С.А., Саакян Л.А. Топологическое преобразование трехмерного пространства. – В кн.: Начертательная геометрия и ее приложения. – Саратов, 1976, вып.1;
2. Саакян Л.А. Преобразование геометрических фигур способом деформации пространства. – В кн.: Начертательная геометрия и ее приложения. – Саратов, 1977, вып. 2;
3. Ибрагимов А.А., Иванов Г.С. Исследование одного способа задания центральных криволинейных преобразований плоскости. – В кн.: Начертательная геометрия и черчение. –Алма-Ата; КазПТИ, 1979;
4. Ибрагимов А.А. Об одном способе задания центральных нелинейных преобразований. – В кн.: Вопросы машинного проектирования и инженерной графики. – М.: МАИ 1980, вып.512.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ ПРОЦЕССОВ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В МЕСТНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНАХ

Карасеитова А.С., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
 Научный руководитель – **Оразбаев Б.Б.**, д.т.н., профессор

Түйін: Жергілікті атқарушы органдарда шешімдерді қабылдау процесстерін қолдау үшін ақпараттық жүйелерді қолданудың негізгі бағыттары, олардың әлеуметтік-экономикалық әсері зерттелген.

Summary: Researched the main directions and socio-economic effects of the use of information systems to support decision-making processes in local executive bodies are investigated.

В настоящее время в современном обществе применение на уровне государства информационно-коммуникационных технологий и информационных ресурсов приобретает все большую значимость и перспективу к дальнейшему развитию. Повышение качества государственного управления является важным фактором экономического развития любого государства и повышения уровня жизни населения.

Как отмечено в Послании Президента Республики Казахстан «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» (г.Астана, 31 января 2017 года) «Первый приоритет - это ускоренная технологическая модернизация экономики. Мы должны культивировать новые индустрии, которые создаются с применением цифровых технологий. Это важная комплексная задача. Необходимо развивать в стране такие перспективные отрасли, как 3D-принтинг, онлайн-торговля, мобильный банкинг, цифровые сервисы, в том числе в здравоохранении и образовании, и другие. Эти индустрии уже поменяли структуру экономик развитых стран и придали новое качество традиционным отраслям» [1].

Разработка и утверждение ряда нормативно-правовых актов доказывает актуальность поставленной Президентом Республики Казахстан задачи по переходу на новый уровень этапа развития в сфере информатизации. В Постановлении Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года №827 Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» отмечено, что «Переход на цифровое государство» - направление преобразования функций государства как инфраструктуры предоставления услуг населению и бизнесу, предвосхищая его потребности. Усилия по цифровизации приводят к созданию нового общества, где активно развивается человеческий капитал - знания и навыки будущего воспитываются с самых юных лет, повышаются эффективность и скорость работы бизнеса за счет автоматизации и других новых технологий, а диалог граждан со своими государствами становится простым и открытым. Цифровая революция происходит у нас на глазах" [2].

На сегодняшний день, Правительством Республики Казахстан принято ряд мер по развитию электронного правительства с использованием передовых информационных технологий, так как управление процессами организации и предоставление качественных услуг населению является важной составляющей государственного самоуправления.

Сегодня деятельность местных исполнительных органов направлена на повышение качества предоставления государственных услуг населению, развитие знаний и навыков информационного взаимодействия, повышение эффективности внедрения информационных систем, поиск и применение оптимальных способов организации своей деятельности с учетом принципов и факторов, направленных на использование и внедрение прогрессивных информационных методов и механизмов, позволяющих в дальнейшем оптимизировать в целом трудовую деятельность местных исполнительных органов.

Основной целью применения информационных систем на местном исполнительном уровне является автоматизация процессов деятельности акимата и государственных учреждений, анализа ситуаций развития города и работы государственных учреждений, направленных на принятие эффективных управленческих решений.

Основными задачами и направлениями внедрения информационных технологий на местном исполнительном уровне являются:

- возможность предоставления государственных услуг населению в электронном формате и в удобной форме;
- повышение качества и доступности государственных услуг с использованием упрощенной процедуры оказания услуг, сокращение сроков предоставления итоговой информации, снижение административных издержек со стороны государственных учреждений, актуализация и упрощение единых стандартов обслуживания населения;
- предоставления качественной информации в открытой и удобной форме, создание единого информационного пространства с помощью внедрения автоматизированных информационных систем на всех уровнях электронного правительства;
- создание базовых информационных ресурсов и формирование информационной архитектуры, обеспечивающей качественное информационно-технологическое взаимодействие с другими информационными системами государства;
- контроль и повышение качества управленческих процессов, совершенствование системы информационно обеспечения;
- оперативность и полнота контроля полученных результатов в деятельности государственных учреждений, принятие оперативных решений.
- обеспечение информационной безопасности электронного правительства согласно требуемым уровням.

На сегодняшний день, применение информационных систем в местных исполнительных органах позволило уже получить социально-экономический эффект в виде:

- успешная частичная реализация концепции электронного государства;

- снижение коррупции за счет сокращения случаев прямого контакта населения с должностными сотрудниками государственных учреждений;
- сокращение расходов на содержание государственных служащих в штатах учреждения за счет внедрения автоматизированных информационных систем;
- повышения доступности и качества предоставления государственных услуг, сокращение время ожидания получения услуг;
- снижение административной нагрузки на население и государственные учреждения, связанные с предоставлением в вышестоящие органы необходимой информации;
- перевод архивов и архивным документов в электронный формат, что позволило сократить расходы на хранения документации на складах;
- получение актуальной и оперативной обратной связи без посещения государственных учреждений и возможности контроля в режиме-онлайн процесса предоставления услуг населением.

Все же существуют в государственных учреждениях актуальные проблемы к дальнейшему развитию уже существующих информационных систем, а также внедрения новых информационных технологий. Одним из них являются:

- передача и переход одних функций работ государственного учреждения к другому, постоянная замена кадров, что затормаживает и не способствует накоплению и использованию знаний сотрудников;
- не достаточное изучение и применение международного опыта;
- не достаточное финансовое обеспечение и выделение денежных средств для развития информационной сферы (поддержка и сопровождение информационных систем, модификация системы, интеграции с другими внешними информационными системами) и т.д.

Подводя итоги, стоит отметить, что в настоящее время идет активное использование информационных ресурсов в местных исполнительных органах, автоматизировано достаточно функций государственных учреждений, что дало облегчение трудовой деятельности сотрудников государственных учреждений и существенный эффект ощутило население, которые используют сервисы государственных услуг и систем.

Активное преодоление проблем связанных с применением цифровизаций на государственном уровне путем дальнейшего развития информационных систем и успешное применение накопленного опыта сегодня придаст в конечном итоге модель электронного правительства нового образца и уровня.

Библиографический список:

1. Послании Президента Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» (г.Астана, 31 января 2017 года).
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года №827 Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан».

О МЕТОДАХ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Жанділдинов А.Т., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
Научный руководитель – *Оразбаев Б.Б.*, д.т.н., проф., академик НИА РК

Түйін: Заманауи білім беру процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану тәсілдері зерттелген. АКТ қолдана отырып, оқу процесінде оқытушының функциялары көрсетілген.

Summary: Researched the methods of using information and communication technologies (ICT) in the modern educational process have been studied. The functions of the teacher in the learning process using ICT are shown.

Влияние компьютерных технологий, которые проникают во все сферы человеческой деятельности и обеспечивают распространение информационных потоков в обществе, образуя глобальное информационное пространство в связи современным периодом развития общества. Неотъемлемой и важной частью этих процессов является компьютеризация образования. Широкое применение компьютерных технологий в сфере образования в последнее десятилетие вызывает повышенный интерес в педагогической науке.

В связи с активным развитием информационно-коммуникационных технологий происходит изменение содержания понятия информационной среды. Информационной средой является совокупность программно-аппаратных средств, информационных сетей связи, организационно-методических элементов системы образования и прикладной информации о предметной области, понимаемой и применяемой различными пользователями. Существенной частью информационной среды является Интернет. Для реализации педагогического процесса появляются возможности двустороннего информационного обмена для обучающихся — они могут не только получать информацию, но и передавать ее, принимая участие в формировании образовательного пространства.

Рациональное использование различных видов информационно-коммуникационные технологий в современном образовательном процессе, а также внедрение новых подходов к гармоничной коммуникации молодежи становятся целью непрерывного образовательного процесса. Информационно-коммуникационная технология организована с использованием компьютеров и методов в различных ситуациях, с помощью систематических, целенаправленных и последовательных подходов к стандартам обучения и образования. Известно, что в структуре образовательной системы используется большое количество выявленных технологий обучения. Необходимо научить будущих специалистов, как работать с информацией, как создавать новые знания, а главное, как создавать необходимый уровень знаний о мировом развитии. Поэтому обучающийся должны владеть тремя языками: родным языком, языком науки и языком технологии, чтобы овладеть процессами обучения и изучения. В то же время информационная технология дает возможность достичь эффективных решений по развитию личностных качеств в процессе приобретения знаний, навыков и умений. При определении понятия «информационная технология», в том числе «технология обучения», большинство специалистов сочетают их с тремя важными соображениями: - планирование обучения, основанное на точной идентификации требуемых закономерностей в форме набора видов деятельности; - «программирование» всего процесса обучения в форме сплошного цепного действия, которое выбирает формирование действия, требующего обучения. – «сравнение» результатов обучения с первым установленным стандартом [1].

По эффективной психотехнологии М. Чошанова «Как научить учиться? процессуальная часть дидактической системы о преподавании технологии в педагогическом процессе анализирует идеи о технологии обучения, и начинает, во-первых, с области науки, которая исследует точные шаги, которые предпринимаются для достижения последовательных результатов обучения и их совместимости; во-вторых, проектирование или моделирование, которое определяет эффективное обучение в конкретном случае. Эффективное обучение - это процесс прогрессивного обучения [2].

В современной образовательной практике информационная технология используется в нестандартных научных представлениях и означает методы, средства и методы преподавания коммуникационных технологий. Современные информационные образовательные технологии определяет с точки зрения классификации параметров технологии: уровень приложения, базовый фактор развития, личностная ориентация, содержательный характер, тип управления, организационные формы, методы воздействия на обучающегося, приоритетность методов, направления совершенствования, категории обучающихся. Информационно-коммуникационные технологии методов обучения представляет собой совокупность методов и приемов организации образовательного процесса. Работа, основанная на методах, создается таким образом, чтобы способствовать развитию мотивации у обучающихся к получению глубоких знаний и направлению их к различным исследованиям в сфере инновационных технологий.

Информационно-коммуникационные технологии обучения на основе методов - это система применения различных методов, которая формирует компетенции в решении задач, основанных на альтернативных вариантах.

Содержание методов основано на логическом мышлении и способствует формированию нравственных качеств. На базе общих научных исследований, определены несколько компонентов технологии, таких как: мотивационные, ориентация, целеустремленность, оценка. Мотивационный компонент отражает мотивацию, интерес и необходимость участия обучающихся в методах, связанных с содержанием, процессом и отношением к действию. Компонент оценки связан с пониманием и принятием обучающихся целей преподавания и обучения, человечности и ценностей. Компонент целеустремленность демонстрирует способность обучающегося овладеть содержанием учебного плана, который преподается в ежедневном обучении, а также способность поддерживать существующие знания и методы обучения. Эти методы показывают четкую направленность на действие. Кроме этого, действие определяется не только целью, но и соответствующими условиями, то есть системами ориентации [3, 4]

Таким образом, применение информационно-коммуникационные технологии в преподавании значительно повышает не только эффективность обучения, но и помогает улучшать различные формы и методы обучения, вызывает интерес к глубокому изучению материала. Современные информационно-коммуникационные технологий предоставляют перспективные возможности для формирования и развития информационной компетенции. Использование этих технологий зависит от умения включать их в систему обучения, от профессиональной компетенции педагога, создавая положительную мотивацию и психологический комфорт, способствуя развитию умений и навыков.

Библиографический список:

1. Данилов О.Е. Применение информационных коммуникационных технологий в процессе обучения. - М.: Издательство «Спутник+», 2011.
2. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: методическое пособие. -М., 2005.
3. Николина В.В. Теория и технология обучения. -М.: Высшая школа, 2004
4. <http://www.academy.edu.by/sites/logoped/kommtechno.htm>

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ПРОГРАММНЫЕ КОМПЛЕКСЫ АНАЛИЗА БОЛЬШИХ ДАННЫХ

Исмаилов А.Х., магистрант 2 курса, **Буленов Б., Наурызбаева А.Н.**, магистранты 1 курса, **Ахметқан О.А.**, магистрант 2 курса, Казахский университет технологии и бизнеса, Научный руководитель – **Тулесулов А.Д.**, к.ф.-м.н., асс.профессор

***Түйін:** Мақалада жасанды зият ұғымы, оның пайда болуындағы келелі мәселелер мен оны қауіпсіз пайдалануға кей бағыттар сипатталып, мемлекеттік аяда, соның ішінде Қазақстанда, оны пайдаланудың мүмкін салалары көрсетілген.*

***Summary:** The article describes notion of AI, its critical problems of appearance and some aspects of safety using, possible projects to adaptation in goverment field, including Qazaqstan.*

По прогнозам экспертного сообщества, предстоящие 20 лет технологического прорыва с использованием искусственного интеллекта (ИИ) по своей динамике могут превзойти предыдущие 2000 лет развития человечества.

По отчетам MacKinsey, совокупный эффект от применения ИИ может добавить от 14 до 16% к мировому росту ВВП уже к 2030 г. (или в среднем 1,2-1,4% ежегодно). [1] По оценкам IDC, расходы на ИИ в мире в 2017 году составили \$12,5 млрд, что на 59% больше, чем год ранее. Прогнозируется, что в уже в текущем году эта сумма достигнет \$50 млрд, по оценкам UBS, к 2030 году она вырастет до \$100 млрд. [2] Совокупный объем государственного и частного финансирования проектов ИИ в мире, по разным оценкам, варьируется от 26 до 39 \$млрд. в год. По сведениям CB Insights, количество сделок со стартапами, использующими ИИ, выросло со 160 в 2012 г. – до 658 в 2016 г.

Наиболее перспективными сферами для применения ИИ чаще всего называются банкинг, ритейл, здравоохранение и промышленное производство. Например, Microsoft намерен с помощью ИИ решить проблему рака путем перепрограммирования пораженных клеток, который позволит не лечить заболевание, а полностью от него избавиться. [3]

Под термином ИИ принято считать компьютерную программу, способную на самообучение и творческое решение многоплановых задач, которые в состоянии решить только человеческий интеллект. Здесь ИИ тесно связан со сходной задачей использования компьютеров для понимания человеческого интеллекта, но не обязательно ограничивается биологически правдоподобными методами. [4]

В докладе AI Now Report в 2018 году подчеркнуты 4 возможные цели ИИ: «системы, которые думают, как люди; которые действуют как люди; которые думают рационально; которые действуют рационально». [5]

Способность технологии ИИ собирать и хранить большие объемы данные, в сочетании с достижениями в области вычислительной мощности привели к значительным достижениям и послужило сильным толчком к коммерциализации технологии и ее применению. [6,7]

По мнению экспертов, все необходимые разработки и технологии для создания ИИ (сеть Интернет, bigdata, высокоскоростные процессоры, различные модели роботов и т.д.) уже разработаны, необходимо только соединить их некоторым правильным образом для получения такой синергии,

результатом которой станет возникновение ИИ. Также сильно варьируются экспертные оценки срока возникновения полноценного ИИ – от десятка до нескольких десятков лет. [8,9]

Также, можно отдельно отметить проблемы, рожденные ИИ, это: 1) усугубление неравенства между теми, кто владеет, и теми, кто не владеет технологиями ИИ; 2) непрозрачность алгоритма, эффект «черного ящика»; 3) критичность ошибок для тех, кто становится их жертвой. В качестве вывода приводится необходимость выработки моральных норм использования ИИ, также как они появились в связи с использованием ядерной реакции. [10]

Стремительно развивающиеся автоматизация, роботизация и ИИ существенно преобразуют качество и количество доступных рабочих мест. Количество рабочих мест, находящихся в группе риска в связи с развитием автоматизации в ряде стран, прогнозируется от 21 до 38%. [11]

В соответствии с принятой Госпрограммой «Цифровой Казахстан», интернет экономика растет с темпами до 25% в год в развивающихся странах, при этом ни один сектор экономики не может даже приблизиться к таким темпам. ИИ входит в число глобальных трендов цифровизации и внедряется, в т.ч. в ранее консервативных отраслях, таких как финансовые услуги и медицина. [12]

В Казахстане ИИ будет использоваться для решения «мыслительных задач» по работе с данными. К примеру, в сфере медицины и здравоохранения планируются внедрение технологий дополненной реальности, машинного обучения и ИИ в процессы обучения студентов, консультации и обучению врачей новым методам диагностики различных заболеваний и лечения на основе международной базы знаний. В области безопасности ИИ возможно применять и в правоохранительной сфере, различные камеры позволят проводить высокоточную аналитику и оповещать о подозрительных действиях. ИИ позволит аккумулировать большой поток информации из социальных сетей, новостных лент, а также внутренних данных организаций и выявлять потенциально опасные или требующих внимания действия. В соответствии с Госпрограммой, развитие ИИ входит в число 12 ключевых проектов, которые дадут наиболее значимые эффекты с точки зрения ВВП. [12]

В Казахстане создан институт Smart-системы ИИ, на основе потенциала ВУЗа совместно с Всемирным банком планируется создать национальный кластер с лабораторией, исследовательским центром обработки данных и научным парком по развитию ИИ. [13]

В будущем развитии ИИ можно отметить следующие 4 важных аспекта:

1) существующая конкуренция мировых держав способствует развитию научного прогресса, в том числе технологий ИИ, при этом, указанное и повышает риски глобальной безопасности;

2) по мере развития ИИ актуален вопрос обеспечения технологической независимости стран. С учетом текущих тенденций в развитии ИИ, в числе отставших могут оказаться практически все страны, кроме США и КНР;

3) приоритетным направлением использования ИИ для мировых держав представляется военная сфера, обеспечивающая реализацию геостратегических интересов. Это указывает на необходимость международного регулирования вопроса использования технологий ИИ в военной сфере и киберпространстве;

4) возникновение определенных рисков для независимости государственных институтов власти. Здесь угрозу может представлять ИИ с определенной степенью автономности и адаптивности, способная не только к целенаправленному действию, но и к сознательному целеполаганию. Это связано с будущим развитием технологий ИИ, возможностью его выхода из-под контроля человечества. [14]

Таким образом, создание и развитие ИИ в современных условиях диктует необходимость развития инновационного потенциала как важного условия сохранения государствами своего суверенитета и роста конкурентоспособности. В этой связи, усиливается актуальность политики по развитию технологического, цифрового и промышленного потенциала Республики Казахстан.

Библиографический список:

- 1 McKinsey Quarterly. Академия аналитики: преодоление разрыва между человеком и ИИ. <https://www.mckinsey.com/>
- 2 IDC: Прогноз ИИ в мире, 2019-2023 гг. <https://www.idc.com/>
- 3 Шустиков В. ИИ: где предел возможного? / <https://sk.ru/>
- 4 Искусственный интеллект. <https://ru.wikipedia.org/>
- 5 Доклад AI Now Report. <https://ainowinstitute.org/>
- 6 SAS: ИИ. Что это такое и почему это так важно <https://www.sas.com/>
- 7 Рассел С.Дж. и Норвиг П., ИИ: современный подход, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995.
- 8 Гогитидзе К. ИИ - угроза или помощник для человечества? <https://www.bbc.com/>
- 9 Дартмутский семинар. <https://ru.wikipedia.org/>
- 10 Карпов В. К вопросу об этике и системах ИИ. <https://cyberleninka.ru/>

11 Будущее рынка труда. Противоборство тенденций, которые будут формировать рабочую среду в 2030 году. <http://www.pwc.ru/workforce2030>

12 Постановление Правительства РК от 12 декабря 2017 года № 827 «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан». <https://online.zakon.kz/>

13 Форум «Цифровое будущее глобальной экономики» стартовал в Алматы / <https://www.inform.kz/>

14 Масимов К.: Следующий властелин мира. ИИ, 2019, 177 с.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ ПОСТРОЕНИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ

Исмаилов А.Х., магистрант 2-курса, *Еркінғали Ә.Б.*, магистрант 1-курса,

Мәлік О.Ж., магистрант 2-курса, *Балтабай А.А.*, магистрант 1-курса,

Казахский университет технологии и бизнеса

Научный руководитель – *Түлегүлов А.Д.*, к.ф.-м.н., асс.профессор,

Санин А.Ф., д.т.н., профессор,

заведующий кафедрой Днепрпетровского государственного университета им. О. Гончара, Украина

Түйін: Мақалада машиналық талдау алгоритмдерін бизнеске енгізу мен иелену тиімділігін бағалаудың әдістері, сипаттаушы белгілер, қарсы факторлар мен бизнес үшін шығындарды төмендету шаралары қарастырылады.

Summary: The article discusses methods for assessing the effectiveness of implementation and ownership of machine analysis algorithms in a business, characterizing the signs, obstructive factors and measures to reduce costs for a business.

На сегодняшний день в различных сферах бизнеса используются различные методы (алгоритмы) машинного анализа данных. Вопрос оценки экономической эффективности их внедрения и владения должен рассматриваться в качестве одного из возможных путей минимизации затрат или максимизации прибыли бизнеса. [1]

Нуждаясь в сложных многопоточных вычислениях с высокими требованиями к мощности оборудования, машинное обучение представляло интерес лишь для фундаментальной науки и серьезных инженерных разработок, то на сегодняшний день уровень развития технологий позволяет реализовать задачу обработки big data пользовательскими устройствами. [2]

В качестве примеров бизнес-задач, решаемых с помощью алгоритмов машинного обучения можно привести: распределение клиентских заявок по рейтингу; прогнозирование затратных событий; выявление аномалий в финансовых данных; рекомендательные системы. [3]

Согласно исследованию «Машинное обучение: наука, а не вымысел», которое провела Международная ассоциация специалистов в области финансов, учета и аудита (АССА), внедрить в работу ИИ-технологий в ближайшие три года согласны 58% респондентов. [4]

4 признака, которые покажут эффективность внедренных методов машинного обучения для бизнеса:

- собирается и обрабатывается большое количество данных;
- решения принимаются на основе анализа данных и детальных отчетов;
- скорость вырабатываемой экспертной рекомендации;
- экономия на 10% даёт ощутимый эффект. [5]

Для бизнеса экономический эффект выступает в виде экономии трудовых и финансовых ресурсов, получаемой от:

- 1) снижения трудоемкости расчетов;
- 2) снижение трудозатрат на поиск и подготовку документов;
- 3) экономии на расходных материалах;
- 4) сокращения персонала. [6]

В свою очередь внедрению методов машинного анализа могут препятствовать следующие факторы:

- 1) недостаток квалифицированных кадров. Это можно решить путем повышения уровня технической грамотности;
- 2) недостаток данных для работы. Чем больше исходных данных, тем выше точность методов: при маленькой выборке вероятность ошибки составляет 20%, при работе с большим массивом – до 2%;
- 3) стоимость эксплуатации и владения;

- 4) отсутствие явной выгоды от использования;
- 5) требования регуляторов и этические вопросы использования. [7]

К финансовым методам оценки эффективности внедрения и владения методами машинного анализа можно отнести следующие: ROI – возврат на инвестиции в проект, отношение дохода к размеру инвестиции; PP – период окупаемости проекта; NPV – чистая приведенная стоимость, учитывающая временную стоимость денег; IRR – внутренняя ставка окупаемости, величина, показывающая стоимость финансирования проекта; EVA – экономическая добавленная стоимость, позволяющая сравнить отдачу от проекта со стоимостью капитала инвестора; TCO – совокупная стоимость владения (является основным инструментом в экономическом анализе ИТ), основные достоинства и недостатки которых будут рассмотрены ниже. [8]

Характеристики методов финансовой оценки ИТ

Таблица

<i>Наименование метода</i>	<i>Достоинства метода</i>	<i>Недостатки метода</i>	<i>Возможности</i>
Методы оценки денежного потока (ROI, PP, NPV, IRR)	- удобный учет прямых эффектов от инвестиций; - сравнений любых видов инвестиций; - надежность и понятность показателей	- отсутствует связь со стратегическими целями бизнеса; - плохо оцениваются проекты, ориентированные на достижение стратегических целей, существенно меняющие бизнес-процессы, организационную и финансовую структуру;	подходит прежде всего для оценки ИТ-проектов, повышающих операционную эффективность бизнеса;
EVA	- четкий учет стоимости капитала; - возможность сравнения инвестиций с альтернативными проектами;	- состоит только из финансовых показателей, что ведет к недооценке факторов долгосрочного успеха; - может привести к принятию решений, направленных на краткосрочные выгоды;	используется для комплексной оценки ИТ;
TCO	позволяет четко выделить прямые затраты на ИТ;	- не позволяет оценить дополнительные эффекты от использования ИТ; - не позволяет оценить риски использования, не использования ИТ	может использоваться для оценки проектов, направленных на сокращение оперативных затрат на ИТ.

Мерами снижения издержек внедрения и владения любого средства автоматизации, к которым можно отнести и методы машинного анализа, являются:

- 1) выбор приоритетных составляющих стоимости внедрения и владения;
- 2) разделение категории затрат на их составляющие;
- 3) сбор и оценка отзывов пользователей;
- 4) определение рисков категории пользователей;
- 5) снижение времени простоя и стоимости управления;
- 6) минимизация расходов на хранение и управление информацией. [9]

Внедрение и коммерческое использование указанных технологий поможет бизнесу демонстрировать значительные темпы роста, создавать большую стоимость и добиться лидерства на рынке. Для этого бизнесу необходимо сформировать новые бизнес-модели, используя накопленный опыт для сопряжения технологий, данных и персонала.

Библиографический список:

- 1. Баронов В.В, Калянов Г.Н., Попов Ю.Н., Титовский И.Н.. Информационные технологии и управление предприятием – М.: Компания АйТи. – 328 с.: ил. (Серия «БизнесПРО»), 2009.
- 2 Масимов К. Следующий властелин мира. Искусственный интеллект, 2019, 177 с.
- 3 Карпычев В.Ю. Управление совокупной стоимостью владения информационной системой: современное состояние и перспективы // Экономический анализ: теория и практика, №8 (407) – 2015г.

- 4 Стародубцева В. Как внедрение искусственного интеллекта влияет на финансовую отрасль, 09.12.2019г., <https://www.vedomosti.ru/finance/blogs/2019/12/09/818220>.
- 5 Иванов А.А. Рожкова Л. Искусственный интеллект как основа инновационных преобразований в технике, экономике, бизнесе // Известия СПбГУ, №3 (111) 2018 – с. 112-115.
- 6 Круглов М.Г. Инновационный проект. Управление качеством и эффективностью. – М.: Образовательные инновации, 2009. – 336 с.
- 7 Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016.
- 8 Козаченко В.Е. Управление общей стоимостью владения корпоративной информационной системой, 24.01.2018, https://www.cfin.ru/itm/kis/kis_tco.shtml
- 9 Флоринский А. Внедрение Machine Learning - способ ускорить рост бизнеса, 11.02.2019г., <http://www.comnews.ru/digital-economy/content/117622>

ОБЛАСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЛОГАРИФМОВ

Жумабаева М., Калдыбаева А., ученицы 11 класса «Д» школы-лицея №53, г. Нур-Султан
 Научный руководитель – **Мендыбай Г.К.**

Түйін: *Логарифмалық функциясы туралы тусінікті кенейту. Онын стандарттық емес жағдайларда колданалу тасілдерін қарастыру.*

Summary: *Broaden understanding of logarithmic function. Review the application of its properties in non-standard situations.*

Испокон веков целью математической науки было помочь людям узнать больше об окружающем мире, познать его закономерности и тайны. Ряд явлений природы помогает описать именно логарифмическая зависимость. Иначе говоря, математики, пытаясь составить математическую модель того или иного явления, достаточно часто обращаются именно к логарифмической функции. Одним из наиболее наглядных примеров такого обращения является логарифмическая спираль.

Спирали – плоские кривые линии, многократно обходящие одну из точек на плоскости, называемую полюсом спирали. Логарифмическая спираль является траекторией точки, которая движется вдоль равномерно вращающейся прямой, удаляясь от полюса со скоростью, пропорциональной пройденному расстоянию. Точнее, в логарифмической спирали углу поворота пропорционален логарифм этого расстояния [1].

Первым ученым, открывшим эту удивительную кривую, был Рене Декарт (1596-1650г.г.). Логарифмическая спираль часто используется в технических устройствах. Например, вращающиеся ножи имеют профиль, очерченный по логарифмической спирали- под постоянным углом к разрезаемой поверхности, благодаря чему лезвие ножа стачивается равномерно. Ночные бабочки, которые пролетают большие расстояния, ориентируясь по параллельным лунным лучам, инстинктивно сохраняют постоянный угол между направлением полета и лучом света. Если же они ориентируются на точечный источник света, скажем, на пламя свечи, то инстинкт их подводит, и бабочки попадают в пламя по скручивающейся логарифмической спирали.

Особенности логарифмической спирали поражали не только математиков.

Ее свойства удивляют и биологов, которые считают именно эту спираль своего рода стандартом биологических объектов самой разной природы [2].

Например, раковины морских животных могут расти лишь в одном направлении. Чтобы не слишком вытягиваться в длину, им приходится скручиваться, причем каждый следующий виток подобен предыдущему. А такой рост может совершаться лишь по логарифмической спирали или ее аналогиям. Поэтому раковины многих моллюсков, улиток, закручены по логарифмической спирали.

Один из наиболее распространенных пауков, эпейра, сплетая паутину, закручивает нити вокруг центра по логарифмической спирали [3].

Хищные птицы кружат над добычей по логарифмической спирали. Дело в том, что они лучше видят, если смотрят не прямо на добычу, а чуть в сторону.

Спирали широко проявляют себя в живой природе. Спирально закручиваются усики растений, по спирали происходит рост тканей в стволах деревьев. Рога таких рогатых млекопитающих, как архары – горные козлы, закручены по логарифмической спирали. Один из наиболее распространенных пауков, эпейра, сплетая паутину, закручивает нити вокруг центра по логарифмическим спиральям. В подсолнухе семечки расположены по дугам, близким к логарифмической спирали. По логарифмическим спиральям закручены и многие галактики, в частности Галактика, которой принадлежит Солнечная система.

Логарифмические линии в природе замечают не только математики, но и художники, например, этот вопрос чрезвычайно волновал Сальвадора Дали. Его навязчивой идеей стала картина Вермеера «Кружевница», репродукция которой висела в кабинете его отца. Много лет спустя Сальвадор Дали попросил в Лувре разрешение написать копию с этой картины. Затем попросил кинемеханика показать на экране репродукцию нарисованной копии. Он объяснил, что, пока не написал эту копию, в сущности, почти ничего не понимал в «Кружевнице», и ему понадобилось размышлять над этим вопросом целое лето, чтобы осознать наконец, что он инстинктивно провёл на холсте строгие логарифмические кривые[4].

Логарифмы широко используется в различных областях наук:

Физика — интенсивность звука (децибелы). оценивается также уровнем интенсивности по шкале децибел; число децибел $N=10\lg(I/I_0)$, где I — интенсивность данного звука

Астрономия: Если известна видимая звёздная величина и расстояние до объекта, можно вычислить абсолютную звёздную величину по формуле:

$$M = m - 5 \lg \frac{d}{d_0} \lg \frac{L}{L_{\odot}} = 0,4(M_{\odot} - M) \quad [5]$$

В музыке: В основе устройства музыкальной гаммы лежат определенные закономерности. Для построения гаммы гораздо удобнее пользоваться, оказывается, логарифмами соответствующих частот: $\log 2w_0, \log 2w_1 \dots \log 2w_m$

В сейсмологии: При вычислении магнитуды. Магнитуда землетрясения — величина, характеризующая энергию, выделившуюся при землетрясении в виде сейсмических волн.

$$M = \lg \frac{A_1}{A_2}$$

Библиографический список:

1. Журнал «Вокруг света» 2000 г.
2. Учебник «Алгебра и начала анализа-11класс» Ш.А.Алимов.
3. Виленкин Н.Я. «Функции в природе и технике»
4. Виленкин Н.Я. «Занимательная математика»
5. Журнал «Научные достижения 17-20вв.».1987г.

АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАНЫ ҚҰРУДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫ ОНЛАЙН КУРСАРДЫҢ РОЛІ

Кәрімханова Ж.Б., Мухаммедия С.Е., Мажитова К.Ш., Исабек Н.О.,

Қазақ технология және бизнес университеті, 1 курс магистранттары
Ғылыми жетекшісі – *Түлегүлов А.Д.*, ф.-м.ғ.к., асс. профессор (доцент)

Резюме: В статье рассматриваются пути технической реализации электронных онлайн курсов. Рассмотрены методы представления информации, платформы для размещения и продвижения онлайн курсов.

Summary: The article discusses the ways of technical implementation of open online courses. The methods of presenting information, platforms for hosting and promoting online courses are considered.

Адам іс-әрекетінің әртүрлі саласында, сонымен қатар білім беру саласында ақпараттық технологиялардың жаңа құралдарын қолдану бүгінгі күннің өзекті мәселесіне жатады. Отандық және шетелдік ақпарат көздерінде білім беру үрдісін компьютерлендіру арқылы оның сапасын арттыруға болатындығы кең түрде жариялануда. Технологиялары дамыған мемлекеттерде бұл үрдіс дұрыс жолға қойылып, кең өріс алғаны байқалады.

Қазіргі таңда қоғамды ақпараттандыру мен қашықтықтан білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында сан түрлі электронды онлайн курстар кеңінен қолданысқа кіруде. Сапалы түрде жобаланған онлайн курстар кез-келген білім алушы үшін тиімді және қол жетімді ақпарат көзі болып отыр. Сонымен қатар осындай электрондық құралдар әрбір білім алушыға өз бетінше жұмыс істеп үйренуге мүмкіндік береді.

Электронды онлайн курстардың негізгі мақсаты ақпараттық-коммуникациялық технология негізінде ақпараттық білім беру ортасын құру және оны тиімді пайдалану болып табылады.

Электрондық онлайн курстар білім алушының уақытын үнемдеуге, өтілген және ұмытып қалған материалдарды еске түсіруге, кері байланыс құруға, дисплей экранында қысқа мәтін, дыбыс және модельдер ұсынуға, белгілі бір бөлім бойынша білімді тексеруге ықпал етеді.[1]

Білім берудің кез келген саласында электронды онлайн курстарды пайдалану білім алушының танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды.

Қазақстанның білім беру жүйесін ақпараттандыруды жүзеге асырудың маңызды принциптері отандық педагог ғалымдардың назарынан тыс қалмаған. Осы принциптерге сүйене отырып, республикамыздың көрнекті ғалымдары Е.К. Балафанов, Ж.С. Сарыпбеков, Е.Ы. Бидайбеков, Г.Қ. Нұрғалиева, М.З. Изотов, Е.У. Медеуов, Ж.А. Қараев, С.С. Құнанбаева, Д.М. Джусубалиева, А.М. Татенов, Б.А. Қойшыбаев және тағы басқалар оқу үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, компьютерді қолданудың көкейтесті мәселелеріне қатысты іргелі зерттеулер жүргізді.

Аталған зерттеу жұмыстардың нәтижесі ретінде ақпараттық технологияның қарқынды дамуына сәйкес электрондық оқыту деп аталатын оқытудың жаңа технологиясы қалыптасып, нығая түсуде. Электрондық оқытудың жүйе құраушы факторлары мен негізі педагогикалық ұстанымдарын анықтау және айқындауға байланысты бірқатар міндеттер қойылады. Сонымен қатар электрондық оқыту құрылымы мен мазмұнына, оқыту әдістеріне, оқытудың формасы мен құрамына қойылатын кешенді талаптарды анықтау қажеттігінен электрондық оқытудың әдістемелік жүйесін қалыптастыру мақсаты туындап отыр.[2]

Әдістемелік жүйенің бөліктері төмендегідей жіктеледі:

- оқыту мақсаты;
- оқыту мазмұнының құрамы; ақпараттық теориялық бөлім, тәжірибелік бөлім, меңгерілген білім деңгейін анықтау;
- оқыту құралдары;
- оқыту әдістері;
- оқыту түрлері.

Аталған әдістемелік жүйені қолдана отырып пән оқытушысы үшін өз педагогикалық тәжірибесіндегі материалдар жиынынан электрондық оқулық жобалауға мүмкіндік пайда болады.

Электрондық оқулықтың құндылығы, әрине, оның тақырыптық мазмұнында. Оқылатын курстың маңыздылығына байланысты бір материалды үш түрлі құрылымда ұсынуға болады:

1. Мазмұндау мәтін, сурет, кескін, схема, кесте, график т.с.с. түрінде беріледі. Сонымен қатар мұнда анимация, видео, дыбыстық эффектілер сияқты компьютерге тән элементтер болуы мүмкін.

2. Кескінді – оқулықтың мазмұнын қысқартылған мәтін, график түрінде бейнелеу. Бұл оқу материалының құрылымын, ондағы негізгі идеяларды түсінуге септігін тигізеді.

3. Өзін – өзі бақылаудың тесттік жүйесі – оқу материалының мазмұны арнайы интерактивті жүйені пайдалану арқылы сұрақтар мен жауаптар түрінде беріледі. Тесттік жүйе көбіне алынған білім деңгейін тексеруге арналғандықтан, оқушы үшін оқулықтың ең маңызды бөлігі болып табылады. Бұл тесттер қорын сынақ және емтихан қабылдау кезінде де пайдалануға болады.

Электрондық оқулықты дайындау үшін арнайы программалық құралдарды қолданады. Оқулық материалдарын экранда презентациялау автоматтандырылған, интерактивті түрде өтеді[3].

Бүгінгі күні білім сапасын арттырудағы тиімді жақтарын есепке ала отырып, біз өзіміздің тәжірибемізде электрондық оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолданып келеміз. Сол себепті менің ғылыми-зерттеу жұмысымның тақырыбы «Робототехника» пәні бойынша электрондық курсты жобалауға бағытталған.

Бүгінгі таңда әлемдегі ғылыми зерттеулердің басым бағыты робототехникамен байланысты. Роботтар өндірістің жоғары технологиялық салаларына еніп, біздің өмірімізде күнделікті тұтынатын теледидар немесе телефон сияқты қалыптасқан құралға айналууда. Ертеме, кешпе роботтар адамның алмастырылмайтын көмекшілеріне айналып, бір қатар қауіпті және ауыр жұмыстарды өз мойындарына алатыны сөзсіз[4]. Сондықтан да жасөспірімдерді робототехника саласымен таныстырып, инженерлік білімге бағыттау кез келген оқу орнының міндеті деп ойлаймыз. Осыған орай, мектептегі үйірмелерде қолдануға арналған, жаңа талаптарға сай келетін электрондық оқу - әдістемелік құралдар әзірлеу физика, математика және информатика пәні оқытушыларының міндеті.

Библиографиялық тізім:

1. Мемлекеттік Бағдарлама "Цифрлық Қазақстан". 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысымен бекітілген.
2. Пашенко О.И. Информационные технологии в образовании. Учебно-методическое пособие. Издательство Нижневартковского государственного университета, 2013
3. Соловьев А.В. Дидактика и технология электронного обучения в системе Кадис / Сборник статей «Индустрия образования». Выпускб. М., МГиУ, 2010
4. «Первый шаг в робототехнику», Д.Г. Копосов, БИНОМ. Лаборатория знаний, Москва, 2014.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

Қазыбек И., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант, 1 курс
Научный руководитель – **Тулегулов А.Д.**, к.ф.-м.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада полиграфиялық өнімдерді жасаудың әдіс-тәсілдері және құрал жабдықтары, оның ішінде статикалық және динамикалық жарнама өнімдерін жасауда қолданатын компьютерлік графиканың қолданбалы пакеттері сипатталған.

Summary: The article describes methods and tools for manufacturing printed products, including computer graphics application packages used in the production of static and dynamic advertising products.

Инструментом качественного представления потребителю новых товаров и услуг современного рынка является реклама. Одним из эффективных и распространенных способов подачи рекламы является использование полиграфической продукции: визиток, буклетов, брошюр и др. Фантазии дизайнеров и специалистов по рекламе нет границ. При этом, важное значение имеет качество продукции. Использование качественного материала позволяет получить желаемый цвет и шрифт продукции. Правильно подобранный цвет и шрифт при печати создают хорошее мнение о специалистах и рекламном агентстве.

При разработке полиграфической продукции необходимо учесть следующие аспекты: целевую аудиторию, его возраст, социальное положение и многое другое. Все это требует от специалиста дизайнера научного и системного подхода в своей работе. В этой связи возникает необходимость исследования современных методов и инструментов проектирования полиграфической продукции.

Полиграфическая продукция может носить как информационный, так и рекламный характер. Главным достоинством рекламной полиграфии является относительная дешевизна и большая информативность. Часто рекламная полиграфия служит дополнением к рекламным кампаниям в средствах массовой информации. В отличие от других средств массовой информации, рекламная полиграфическая продукция не навязывается потребителю.

Результаты многочисленных маркетинговых исследований показывают, что наиболее эффективным является представление рекламной продукции в местах продаж (плакаты, листовки, wobлеры и т.п.). Имиджевая продукция (перекидные календари, каталоги, плакаты), подаренная потребителю, способна привлечь внимание вторичной аудитории (партнеров, родственников, знакомых).

На современном рынке распространены следующие виды рекламной полиграфической продукции:

Буклет – это лист с одним или несколькими сгибами. Краткая информация об услуге, торговой марке и продукте печатается с двух сторон. Буклет является компактным и недорогим вариантом корпоративного проспекта. Рассчитан на массовую аудиторию.

Более информативной рекламной продукцией являются брошюры-каталоги. В них отражается полная информация о товарах или услугах предприятия или фирмы - это красочные фотографии, детальное описание продукта и цены.

Листовка - недорогой и эффективный рекламный носитель. Цель рекламной листовки - донести до потребителя информацию о продукте или услуге, сформировать интерес и потребность в приобретении товара.

Карманный календарь представляет собой универсальный и наиболее массовый фирменный сувенир, который может быть подарен как сам по себе, так и в пакете с другими рекламными материалами. Карманные календари необходимы в течение всего года, компактны и удобны в использовании.

Квартальный календарь - это разновидность настенных календарей, у которых на рабочей поверхности представлена квартальная календарная сетка. Удобство и функциональность квартальный

календарей обеспечивают их стабильную популярность у пользователей, в силу чего на них чаще всего размещают корпоративную рекламу.

Настенный календарь - это важный элемент формирования интерьера. Настенные календари относятся к разряду престижных представительских сувениров, нацелены на поддержание положительного имиджа компании.

Настольный календарь является не только деловым инструментом, но и частью обстановки рабочего стола. Настольный календарь находится перед глазами человека постоянно - тем вернее запомнится размещенная на нем рекламная информация.

Плакат - крупное рекламное изображение. Задача плаката - сформировать у потребителя определенное отношение к товару, показать его с лучшей стороны, побудить к покупке.

Для создания современной статической и динамической рекламной продукции используют пакеты прикладных программ компьютерной графики.

Компьютерной графикой занимаются не только профессиональные художники и дизайнеры. На любом предприятии время от времени возникает необходимость в подаче рекламных объявлений в газеты и журналы, в выпуске рекламной листовки или буклета. Иногда предприятия заказывают такую работу специальным дизайнерским бюро или рекламным агентствам, но часто обходятся собственными силами и доступными программными средствами[1].

Без компьютерной графики не обходится ни одна современная программа. Работа над графикой занимает до 90% рабочего времени программистских коллективов, выпускающих программы массового применения. Основные трудозатраты в работе редакций и издательств тоже составляют художественные и оформительские работы с графическими программами.

Пакеты компьютерной графики для полиграфии позволяют дополнять текст иллюстрациями разного происхождения, создавать дизайн страниц и выводить полиграфическую продукцию на печать с высоким качеством.

Обзор используемых в полиграфии программ для обработки изображений стоит начать с растрового пакета Photoshop фирмы Adobe. Эти программы обладают средствами для цветокоррекции сканированных изображений, ретуширования фотографий, позволяют использовать спецэффекты и маски, необходимые для редактирования и монтажа растровых изображений. Последние версии пакета поддерживают многослойную структуру изображений, содержат инструменты для создания и редактирования векторных контуров. Photoshop позволяет пользоваться различными масками и большим количеством фильтров, обладает широким спектром средств для работы с цветом и создания спецэффектов[2].

Векторный пакет Illustrator той же фирмы Adobe разработан для Macintosh, Power Macintosh и Windows. Он предназначен для создания иллюстраций и разработки общего дизайна страниц и ориентирован на вывод готовых изображений с высоким разрешением. Пакет позволяет создавать фигуры и символы произвольной формы, а затем масштабировать, вращать и деформировать их. Кроме того, Illustrator содержит широкий спектр инструментов для работы с текстом и многостраничными документами.

Среди достаточно распространенных пакетов иллюстративной графики для Windows стоит отметить векторный пакет CorelDRAW корпорации Corel Corp., ставший уже классической программой векторного рисования. Пакет предназначен не только для рисования, но и для подготовки графиков и редактирования растровых изображений. Он имеет отличные средства управления файлами и возможность показа слайд-фильмов на дисплее компьютера, позволяет рисовать от руки и работать со слоями изображений, поддерживает спецэффекты, в том числе трехмерные, и имеет гибкие возможности для работы с текстами. Для настольных издательских систем пригодится также программа для обработки изображений Adobe PhotoStyler, работающая под управлением Windows[3].

В качестве дополнительных компонентов к полиграфическим комплексам, дизайнерским, презентационным или анимационным программам используются программы компьютерного рисования.

Среди пакетов, предназначенных для создания статичной компьютерной двумерной живописи на Macintosh и в среде Windows, профессиональный интерес представляют программа редактирования растровой живописи Painter фирмы Fractal Design и пакет FreeHand фирмы Macromedia, являющийся частью комплекта FreeHand Graphics Studio 2.0. Painter обладает достаточно широким спектром средств рисования и работы с цветом. В частности, он моделирует различные кисти (карандаш, ручка, уголь, аэрограф и др.), позволяет имитировать рисунки акварелью и маслом, а также добиться эффекта натуральной среды.

Среди программ компьютерной живописи для SGI особое место занимает пакет StudioPaint 3D фирмы Alias|Wavefront, который позволяет рисовать различными инструментами ("кистями") в реальном времени прямо на трехмерных моделях. Пакет работает с неограниченным количеством слоев

изображения и предоставляет 30 уровней отмены предыдущего действия (undo), включает операции цветокоррекции и "сплайновые кисти", "мазок" которых можно редактировать по точкам как сплайн[4].

Среди презентационных пакетов на Macintosh и в среде Windows можно выделить группу программ, достаточно давно существующих на рынке. В нее входят Freelance Graphics фирмы Lotus, Harvard Graphics фирмы Software Publishing и PowerPoint корпорации Microsoft.

Система Power Point, содержащаяся в составе пакета Microsoft Office проста в использовании, включает обучающую программу, готовые образцы презентаций, хорошие средства работы с текстом и эффективную систему помощи, очень полезную для начинающих.

Пакет Astound позволяет синхронизировать звуковые клипы, движущиеся изображения и другие элементы мультимедиа, обладает богатым инструментарием создания и анимации трехмерных диаграмм. В составе пакета имеется набор готовых презентаций по популярным темам, множество инструментов для работы с графикой, динамическими изображениями и звуком.

Необходимость широкого использования графических программных средств стала особенно острой в связи с развитием Интернета и, в первую очередь, благодаря службе World Wide Web, связавшей в единую "паутину" миллионы "домашних страниц". Современные Web - страницы, оформленные с помощью компьютерной графики способны привлечь к себе массовое внимание.

Поэтому исследование современных методов и инструментов проектирования полиграфической продукции является актуальной.

Библиографический список:

1. Джеф Проузис. Как работает компьютерная графика. – СПб.: Питер, 2008. – 654 с.
2. Жвалевский А., Гурская И, Гурский Ю. Компьютерная графика: Photoshop CS3, CorelDRAW X3, Illustrator CS3. Трюки и эффекты. – СПб.: Питер, 2008. – 992 с.
3. Божко А., Жук Д.М., Маничев В.Б. Компьютерная графика. Гриф УМО ВУЗов России. – М.: Издательство «МГТУ им. Баумана», 2007. – 392 с.
4. Миловская О. С. Самоучитель 3ds Max 2009. СПб.: БХВ-Петербург, 2011.

ARDUINO ПЛАТФОРМАСЫНДА БАҒДАРЛАМАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Мухаммедия С.Е., Мажитова К.Ш., 1 курс магистранттары,
Олжакеш М.К., Мәлік О.Ж., 2 курс магистранттары,
Қазақ технология және бизнес университеті
Ғылыми жетекші – Тулегулов А.Д., ф.-м.ғ.к., асс. профессор

Резюме: В статье предложена методика проведения лабораторных занятий по дисциплине «Робототехника».

Summary: The article describes the methodology for conducting laboratory classes in the discipline "Robotics".

Қазіргі уақытта Қазақстандағы білім беру мекемелері робототехника бойынша курстарды кеңінен енгізуде. Бұл цифрландыру Қазақстанда барлық бағытта белсенді түрде жүргізіліп жатқандығына байланысты. Бірінші жылдың қорытындылары бойынша жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік бермейтін кейбір мәселелер атап өтілді. Маңызды проблемалардың бірі - Қазақстан халқының 80 пайыздан астамының заманауи ІТ технологияларды қолдану дағдылары жоқ. Бұл фактінің себебі - Қазақстанның ересек тұрғындарының негізгі бөлігі 1970-1990 жылдар аралығында мектептерде және басқа оқу орындарында оқыды. Осы кезеңде оқу жоспары «Информатика» пәнімен шектелді. Бұл нақты бағдарламалау дағдыларын қамтамасыз етпейтін жалпы білім курсы болды. Осы тәсілдің нәтижесінде қазіргі уақытта Қазақстан халқының 80 пайызы ІТ-технологиялар саласындағы білімінің төмен деңгейіне ие [1].

Бұл мәселені шешу үшін цифрландыру саласындағы білім деңгейін көтеруге бағытталған пәндер Қазақстанның барлық оқу орындарында қарқынды енгізілуде.

Осы қадамдардың бірі - «Робототехника» пәнін және қазіргі заманғы әртүрлі тілдерге бағдарламалауды енгізу.

Осы ғылыми мақалада «28бүі қадамдық қозғалтқыш басқару тақшасымен» практикалық жұмысты мысал ретінде қолдана отырып, «Робототехника» пәнін оқытуда әзірлеген қысқаша әдістемені ұсынамыз.

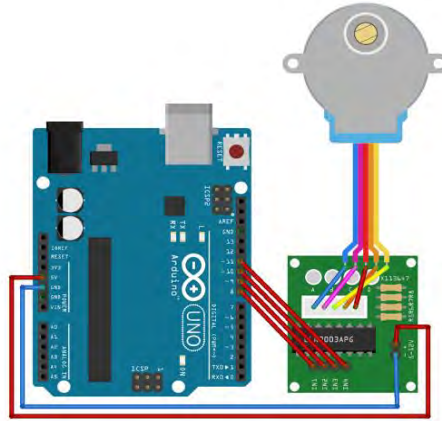
Жұмыстың мақсаты. Басқару тақшасымен қадамдық қозғалтқышпен жұмыс істеудің тәжірибелік дағдыларын алу.

Құрал-жабдықтар:

- Arduino тақшасы
- ВУЈ48 5В қадамдық қозғалтқыш.
- ULN2003 қадамдық қозғалтқыш драйвері.
- Коннекторлар
- 5v қуат көзі - міндетті емес
 - Arduino IDE бағдарламасы

Жұмысты орындау тәртібі:

1. 1 суретке сәйкес сұлбаны жинау.

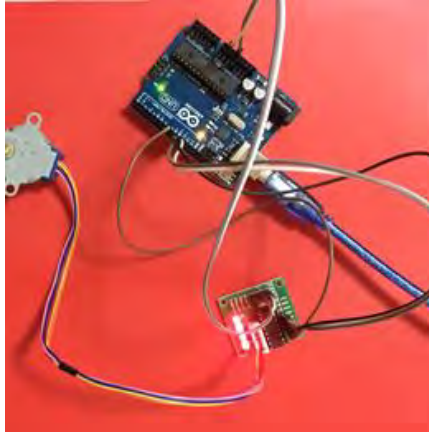

Сурет 1 - Қадамдық қозғалтқышты ардуиноға қосу сұлбасы

2. Қадамдық қозғалтқыш үшін скетч бағдарламалар:

```
// ULN2003 модулін Arduino қосу порттары
#define in1 8
#define in2 9
#define in3 10
#define in4 11
int dl = 5; // импульстерарасындағыкідірісуақыты
void setup() {
    pinMode(in1, OUTPUT);
    pinMode(in2, OUTPUT);
    pinMode(in3, OUTPUT);
    pinMode(in4, OUTPUT);
}
void loop() {
    digitalWrite(in1, HIGH);
    digitalWrite(in2, LOW);
    digitalWrite(in3, LOW);
    digitalWrite(in4, HIGH);
    delay(dl);
    digitalWrite(in1, HIGH);
    digitalWrite(in2, HIGH);
    digitalWrite(in3, LOW);
    digitalWrite(in4, LOW);
    delay(dl);
    digitalWrite(in1, LOW);
    digitalWrite(in2, HIGH);
    digitalWrite(in3, HIGH);
    digitalWrite(in4, LOW);
    delay(dl);
}
```

```
digitalWrite(in1, LOW);  
digitalWrite(in2, LOW);  
digitalWrite(in3, HIGH);  
digitalWrite(in4, HIGH);  
delay(dl);  
}
```


Сурет 2 –28BYJ кадамдық қозғалтқыш басқару тақшасымен

Библиографиялық тізім:

1. Момот М. Мобильные роботы на базе Arduino. Санкт-Петербург. «БХВ-Петербург». 2018. 336 стр.

**КӘСПОРЫННЫҢ АҚПАРАТТЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН
ҚҰРУ КЕЗЕҢДЕРІ**

Хайрат Жақсыбай, Қазақ технология және бизнес университеті, магистрант
Ғылыми жетекшісі – *Ергалиев Д.С.*, т.ғ.к., профессор

Резюме: В статье рассматриваются этапы проектирования информационной инфраструктуры предприятия, его структура, программная платформа и требования, предъявляемые к системе.

Summary: The article discusses the stages of designing an enterprise's information infrastructure, its structure, software platform, and system requirements.

Компанияның сенімді және бейімделген ІТ - инфрақұрылымы бизнеске бәсекелестік артықшылықтар береді. Олар- жаңа функциялар мен сервистерді жедел енгізу, қуатты арттыру, нарықтың бүгінгі күйіне сәйкес тез қайта құру ж.т.с.

Ішкі офистік коммуникацияларды, ұжымдық жұмыс құралдарын, әртүрлі бэк-офистік қосымшаларды өрістету үшін негіз бола отырып, АТ-инфрақұрылым компанияның нарықтағы реакциясының жылдамдығын анықтайды, клиенттермен, жеткізушілермен, контрагенттермен өзара іс-қимылды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. ІТ - инфрақұрылымның аса маңызды міндеттері корпоративтік ақпараттың таралуын бақылау және оны рұқсатсыз қол жеткізуден қорғау болып табылады.[1]

Қазіргі заманғы кәсіпорынның ІТ - инфрақұрылымы әртүрлі ақпараттық-есептеу жүйелерінің күрделі конгломераты болып табылады. Олардың үйлесімді және тиімді жұмысын қамтамасыз ету үшін біріктірілген аспаптық құралдар мен корпоративтік ауқымдағы басқарушы платформа қажет. Алайда, соңғы уақытқа дейін Басқару индустриясының құрылымы осындай жүйелерді құруға кедергі келтірді.

Ұйымның бизнес-моделіне мен компанияның көлеміне байланысты ІТ - инфрақұрылымы әртүрлі деңгейде болуы мүмкін. Бүгінгі күні аспаптық құралдар мен корпоративтік ауқымдағы басқарушы платформаларды өндірушілер көптеген технологиялар мен шешімдер ұсынады. Компанияның ІТ - инфрақұрылымы келесі міндеттерді шешуге негізделуі тиіс:

- бизнес қажеттіліктеріне сәйкес келуі;

- бизнес - процестердің үздіксіздігін қамтамасыздандару;
- деректердің қолжетімділігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуі.

Кәсіпорынның IT - инфрақұрылымы құрамына келесі элементтер кіреді:

- деректерді сақтау жүйелері;
- деректерді өңдеу орталығы;
- желілік каталог қызметі;
- компьютерлер, терминал және серверлер арасындағы өзара әрекеттесуді реттеуге мүмкіндік беретін Желілік қызметтер (DHCP, DNS, WINS);
- қалталарды бірлесіп пайдалануға және кәсіпорын ресурстарының файлдарын сақтауға арналған файлдық сервер;
- баспа, электрондық пошта серверлері;
- спам және антивирустық қорғау сервисі;
- сақтық көшірме жүйесі;
- ДББЖ;
- мониторинг және т.б. жүйесі.

Жаһандық IT – инфрақұрылымын бірнеше негізгі құрамдас бөліктерге бөлуге болады:

Есептеу инфрақұрылымы. Ол дегеніміз:

1) деректерді өңдеу сервері және

2) жұмыс станциясы - бағдарламалық қамтамасыз ету жиынтығы бар компьютер немесе терминал.

Мұндай станцияның мүмкіндіктері қосымша жабдықпен "күшейтіледі", мысалы, принтер, сканер, ақпаратты сақтауға арналған сыртқы диск және т. б. Әрине, ірі компанияда бір сервердің жеткілікті болуы мүмкін емес - әдетте, бүкіл деректерді өңдеу орталықтарына (немесе дата - орталықтарға) өнімділікті арттыру үшін біріктірілген кластер-серверлер орнатылады. Көбінесе мұндай кластерлер аумақтық түрде бөлінуі мүмкін.[2]

Бұлттық Инфрақұрылым деректеді өңдеу орталығы (ДӨО) инфрақұрылымынан еш айырмашылығы жоқ. Виртуалды қызмет ретінде ұсынылып, Интернет арқылы жұмыс жасайды. Бұлттық инфрақұрылымның негізгі компоненттеріне серверлер, деректерді сақтау жүйелері, Есептеу ресурстары және қауіпсіздік жүйесі жатады.

Бағдарламалық Инфрақұрылым-нақты қолданбалы мәселелерді шешу үшін және жүйенің негізгі құрамдас бөліктерін басқаруды қолдау үшін қолданылатын бағдарламалық қамтамасызету: желілік жабдықтар, процессор, жедел жады, енгізу-шығару жүйесі және т. б .

Инженерлік инфрақұрылым көп жағдайда бүкіл жүйенің сенімділігіне жауапты жүйе. Оның құрамына кабельдік жүйе, ақпарат беретін үздіксіз қоректендіру көздері, кіруді бақылауға арналған жүйе, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ететін жүйелер кіреді.

Телеком - Инфрақұрылым - бұл жергілікті, жаһандық есептеуіш және мультисервистік желілерді, классикалық және интернет-телефония жүйелерін, интернет - қатынау үшін сымды және сымсыз шешімдерді, бейне-конференц байланыс жүйелерін, деректер мен шақыруларды өңдеу орталықтарының инфрақұрылымын және т. б. қамтитын жабдықтар жиынтығы.

Болашақ IT - инфрақұрылымын жоспарлауға кірісу үшін келесі іс-шараларды ұйымдастыру қажет:

- Ұйымның бизнес-үдерістеріне талдау жүргізу;
- IT - инфрақұрылымына аудит жүргізу (егер АТ -инфрақұрылымын жаңғырту немесе жаңасына қонысаудару жоспарланса);
- Нарықта қолжетімді шешімдерге, өнімдерге, технологияларға талдау жүргізу және оларды иелену құнын бағалау(сатыпалу, пайдалану, қызмет көрсету шығындары));
- Бюджеттерді есептеу және мүмкіндіктерді қажеттіліктермен салыстыру;

IT - инфрақұрылымын жоспарлау кезеңінің нәтижесі тиімділік тұрғысынан да, экономикалық көрсеткіштер бойынша да бизнес қажеттіліктеріне сәйкес келетін бекітілген нысаналы сәулет болып табылады.

IT - инфрақұрылымын жоспарлау аяқталған соң орындаушылар үшін енгізу бойынша техникалық тапсырма әзірленеді.[3] Ол:

- қажетті жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыз етудің ерекшелігін анықтау;
- қолданылатын технологиялар мен шешімдерді зерделеу;
- желітопологиясы мен желісхемасын әзірлеу;
- IT - инфрақұрылымының негізгі компоненттерінің жаһандық параметрлерін сипаттау;
- қажетті жұмыстардың сипаттамасы мен олардың көлемін анықтау;

- сынақбағдарламасы мен әдістемесін (тестілеу) әзірлеу;
- IT - инфрақұрылымын пайдалануға тапсыру.

Менің зерттеу тақырыбыма байланысты жоғарыда көрсетілген мәселерді зерделеу арқылы компанияның IT – инфрақұрылымын сапалы түрде жобалауға мүмкіндік туындайды.

Библиографиялық тізім:

1. Олейник П.П. Корпоративные информационные системы: учебник [Текст] : учебник/ П.П. Олейник .- СПб : Питер, 2012.- 176 с.
2. Кайдаш И.Н. Бизнес пен басқарудағы ақпараттық жүйелер: оқу құралы [Мәтін] : оқулық/ И.Н. Кайдаш .- Алматы : Бастау, 2012.- 288 б.
3. Смелянский Р.Н. Компьютерные сети: в 2-х томах . Т.1[Текст] : учебник : / Р.Н. Смелянский .- Москва : Академия, 2011.-304 с.

ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ IT ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Хайруллин Т. Р., магистрант 1 курса, *Таджиман Т.Б.*, магистрант 2 курса, *Ахметқан О.А.*, магистрант 2 курса, *Аманжолов А.Т.*, магистрант 1 курса, Казахский университет технологии и бизнеса
Научный руководитель – *Тулегулов А. Д.*, к.ф.-м.н., асс.проф.

Түйін: Мақалада Қазақстандағы шағын және орта бизнесті ақпараттандыру мен цифрландыру мәселелері қарастырылған. Ақпараттық технологияның бизнес үшін маңызы түсіндірілді. Ақпараттандыруды енгізудің нұсқалары қарастырылады.

Summary: The article discusses the problems of informatization and digitalization of small and medium-sized businesses in Kazakhstan. The importance of information technology for business is explained. Variants of introducing informatization are considered.

Современная экономика уделяет первостепенное внимание получению, обработке и надлежащему использованию информации во всех ее формах и форматах. Сегодня совокупность всех компьютерных и цифровых технологий, используемых для управления информацией как в государственном, так и в частном секторах, называется информационной технологией (ИТ).

По данным Европейской комиссии малыми и средними предприятиями (МСП) являются те компании, которые имеют численность работников до 250 человек и максимальный годовой оборот в размере 50 млн евро. Важность МСП сегодня неоспорима как для развитых, так и для развивающихся стран[1].

На протяжении многих лет ИТ вызывали взрыв в торговле. Благодаря им, многие традиционные бизнес-модели и концепции были революционизированы. Технологии дали нам возможность взглянуть на вещи с новой точки зрения. Все это дало нам большую эффективность для ведения бизнеса.

Системы, которые включают в себя информационные технологии в бизнесе сегодня охватывают целый ряд типов компьютеров, хранения данных и сетевого оборудования. Фактически, одним из определений информационных технологий в бизнесе является: использование любых компьютеров, систем хранения, сетей и других физических устройств, инфраструктуры и процессов для создания, обработки, хранения, защиты и обмена всеми формами электронных данных.

Любой механический или цифровой метод позволяет бизнес-офисам собирать, поддерживать, извлекать или использовать информацию. В этом контексте под информацией могут пониматься письменные материалы, документы, базы данных, электронные таблицы, электронные письма, аудио-или видеофайлы, цифровые формы, заполненные и представленные через интернет, и многое другое.

Сравнительный анализ развития сектора МСБ Казахстана и других стран показывает заметный разрыв нашей страны по таким показателям, как вклад МСБ в ВВП и занятость населения. Мировой опыт показывает, что если государство хочет динамично и стабильно развиваться, то его социально-экономические программы всегда должны включать меры по стимулированию малого и среднего бизнеса[2].

Основным крупным компонентом национальных экономик развитых стран являются малые и средние предприятия (МСП). Безусловно, в свою очередь крупные предприятия определяют

научно-технический и промышленный потенциал страны, МСП, наиболее распространенные формы предпринимательской жизни. Они обеспечивают стабильное развитие страны как социальное, так и экономическое. Повышенная динамичность, гибкость, инновационная активность, способность быстро создавать новые отрасли и создавать новые рабочие места - вот основные отличия сектора МСП. Сегодня в развитых странах на долю МСП приходится от 40% до 90% валового внутреннего продукта (ВВП). Рост МСП за последние 4 года, как показано на рисунке 1, стал показательным в развитии Казахстанского бизнеса[3].

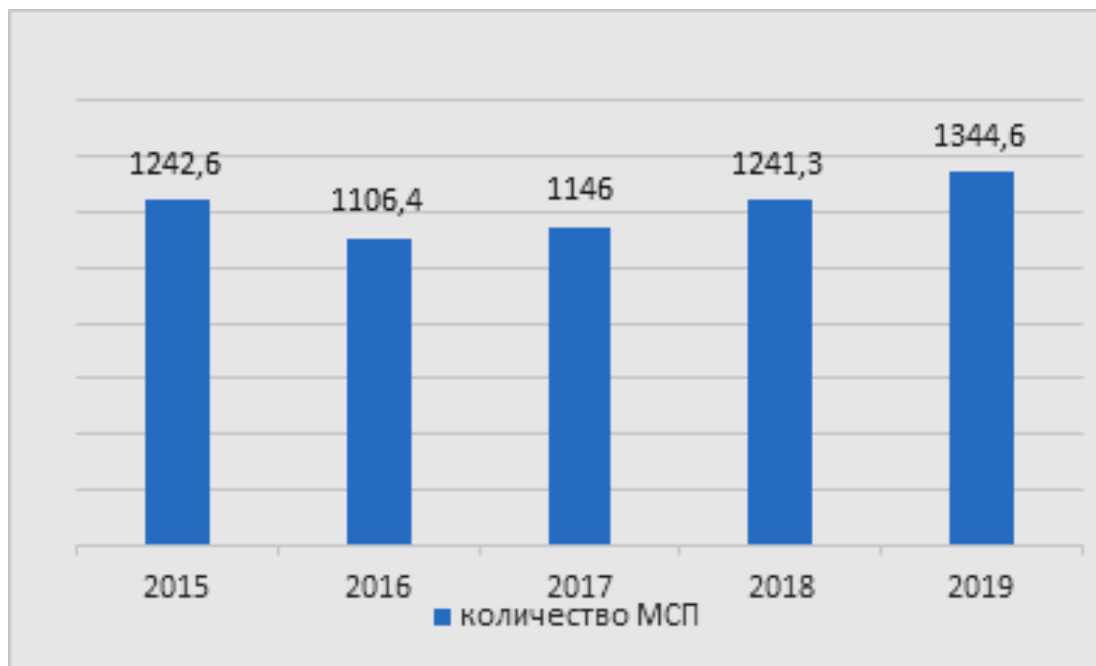

Рисунок 1. Диаграмма роста МСП в Казахстане с 2015 по 2019 годы

В ходе обширных бесед со многими руководителями об их ИТ-ситуациях возникли некоторые общие темы. Это несколько наиболее распространенных ИТ-проблем, с которыми сталкиваются малые предприятия и по причине которых, многие компании предпочитают бумажные носители и старые способы передачи документов.

Основные ИТ-угрозы для малого и среднего бизнеса представлены на рисунке 2[4].

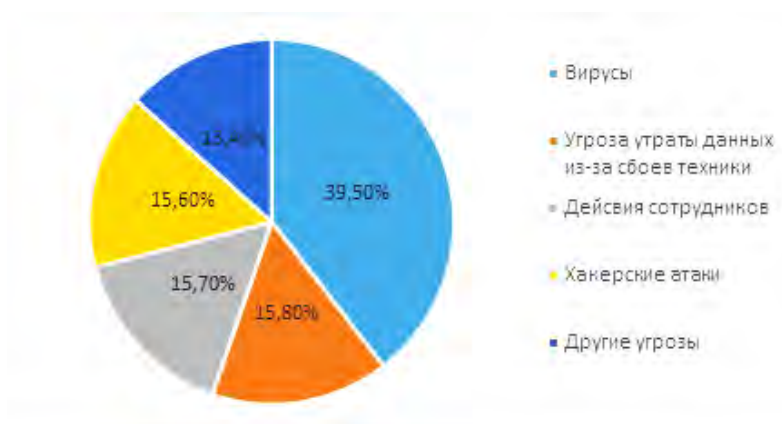

Рисунок 2. Диаграмма ИТ-Угрозы для МСБ

Одним из способов результативной информатизации и цифровизации МСБ в первую очередь является акцентирование внимания на ИКТ учащихся средних и высших учебных заведений. Ведь именно молодое поколение куда лучше разбирается и понимает все преимущества современных технологий.

Для перевода уже существующих МСБ на современный лад, необходимо выставить акцент создания бесплатных информационно-обучающих площадок по работе с разными информационно-коммуникационными технологиями, в частности, компьютером – главным инструментом абсолютно любого бизнеса. И подобный акцент необходимо вывести на государственный уровень, дабы избежать в дальнейшем недостатка средств на разработку подобных площадок и существенно ускорить процесс распространения информации по всему Казах-стану.

Библиографический список:

1. Информационные системы в экономике / под ред. Г. А. Титоренко. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
2. Кантер Дж. Управленческие информационные системы / Дж. Кантер. М.: Радио и связь, 1982.
3. Малявко К. В. Проблемы информатизации малого и среднего бизнеса / К. В. Малявко, Н. В. Банникова // Вестник Университета (Теоретический и научно-методический журнал Государственного университета управления). 2009.
4. Попов Е. М. Глобальный бизнес и информационные технологии / Е. М. Попов, Р. А. Маршавин, С. И. Ляпунов. М.: Финансы и статистика, 2001.

МАТЕМАТИКА В АРХИТЕКТУРЕ

Шеввердиева И., Шамхалова А., ученицы 11 класса «Д» школы-лицея №53, г. Нур-Султан,
 Научный руководитель – **Мендыбай Г.К.**

Түйін: *Сәулет құрылыстарының құру кезінде математикалық талдау және алгебра негіздерінің мәні.*

Summary: *The value of mathematical analysis and the foundations of algebra in the creation of architectural structures.*

Все мы знаем, что такое математика, поэтому сегодня хотелось бы поговорить о взаимосвязи этой науки с определенными видами искусства, одним из которых является архитектура.

Архитектура – это не просто искусство, а целая сфера человеческой деятельности. Главный смысл понятия «архитектура» состоит в том, что это совокупность зданий и сооружений, созданных человеком и необходимых для его жизни и деятельности. В архитектуре отражаются мировоззрение и знания людей, живших в различные исторические эпохи. В ней сосредоточены особенности культуры представителей разных народов. Архитектурные памятники, дошедшие до нас из глубины веков, помогают нам понять цели, взгляды, мысли, традиции, представления о красоте, уровень знаний людей, которые когда-то жили на Земле. Прежде всего, архитектурные сооружения должны были служить пользе человека: беречь его от холода и жары, дождей и палящего солнца; давать достаточное освещение, обеспечивать звукоизоляцию или хорошее распространение звука внутри помещения. Возводимые сооружения должны быть прочными, безопасными и долго служить людям. Но человеку свойственно еще и стремление к красоте, поэтому все, что он делает, он старается сделать красивым.

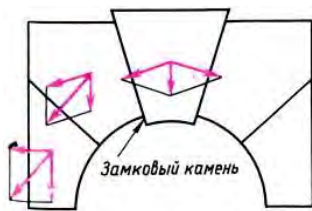
Тесная связь архитектуры и математики известна давно. Современный архитектор должен быть знаком с различными соотношениями ритмических рядов, позволяющих сделать объект наиболее гармоничным и выразительным. Кроме того, он должен знать аналитическую геометрию и математический анализ, основы высшей алгебры и теории матриц, владеть методами математического моделирования и оптимизации. Ведь порой из-за недостаточного знания математики архитектору приходится делать немало лишней работы.[1]

Основа архитектурного сооружения – это прочность. Прочность связана и с долговечностью. На возведение зданий люди тратили огромные усилия, а значит, были заинтересованы в том, чтобы они простояли как можно дольше. Кстати, благодаря этому, до наших дней дошли и древнегреческий Парфенон, и древнеримский Колизей. Прочность сооружения обеспечивается не только материалом, из которого оно создано, но и конструкцией, которая используется в качестве основы при его проектировании и строительстве. Прочность сооружения напрямую связана с той геометрической формой, которая является для него базовой.

Математик бы сказал, что здесь очень важна геометрическая форма (тело). К примеру, по причине четырехугольных оснований египетские пирамиды считаются чуть ли не самыми прочными сооружениями, которые сохранились до сегодняшнего дня.

На смену пирамидам пришла стоечно-балочная система. С точки зрения геометрии она представляет собой многогранник, который получится, если мысленно на два вертикально стоящих прямоугольных параллелепипеда поставить еще один прямоугольный параллелепипед. Это одна из первых конструкций, которая стала использоваться при возведении зданий. Первым таким сооружением было культовое сооружение – дольмен. Оно состояло из двух вертикально поставленных камней, на которые был поставлен третий вертикальный камень. Назначение дольмена до конца не выяснено, но ясно одно: дольмен - это гимн человека о преодолении силы тяжести, это вступление к грандиозной архитектурной симфонии будущего. Кроме дольмена, до нас дошло еще один тип подобного сооружения – кромлех. Самый значительный и загадочный кромлех сохранился в местечке Стоунхендж (Англия) и относится к XX-XVII векам до н. э.[2]

Разумеется, стоечно-балочная конструкция проигрывала пирамиде в устойчивости и распределении веса, но она позволяла создавать внутренние объемы и, безусловно, явилась выдающимся завоеванием человеческой мысли. Главным же недостатком такой конструкции было то, что камень плохо работает на изгиб. Каменный брус сечением 10x10 см и длиной 1 м 34 см обламывается под действием собственного веса. Зато камень прекрасно работает на сжатие. Это свойство камня и дало жизнь новой архитектурной конструкции - арке, а затем и своду. С появлением арочно-сводчатой конструкции в архитектуру прямых линий и плоскостей, вошли окружности, круги, сферы и круговые цилиндры. Этот вид конструкции был наиболее популярен в древнеримской архитектуре. Арочно-сводчатая конструкция произвела целую революцию в архитектуре и позволяла древнеримским архитекторам возводить гигантские сооружения из камня. К ним относится знаменитый Колизей или амфитеатр Флавиев. Свое название он получил от латинского слова «colosseus», которое переводится как колоссальный, или огромный.

Следующим этапом развития архитектурных конструкций явилась каркасная система. XIX век можно назвать "железным веком" в истории человечества: железные дороги и первый железный мост через Темзу, первые металлические крыши, купола и Эйфелева башня в Париже. Но «век железа» оказался недолгим. С новым XX веком пришел и новый необычный материал - железобетон, совершивший подлинную революцию в зодчестве. Строительство железобетонных покрытий требовало опалубки, удерживающей бетон и придающей ему форму. Опалубку же удобнее всего делать из прямых досок. Простейшие поверхности, образованные движением прямой в пространстве и называемые линейчатыми поверхностями - цилиндры и конусы - были известны давно. Еще древние римляне сооружали цилиндрические своды. А существуют ли другие линейчатые поверхности? Ответ на этот вопрос архитекторам подсказали математики, которые обнаружили еще два типа линейчатых поверхностей:

Строительство железобетонных покрытий требовало опалубки, удерживающей бетон и придающей ему форму. Опалубку же удобнее всего делать из прямых досок. Простейшие поверхности, образованные движением прямой в пространстве и называемые линейчатыми поверхностями - цилиндры и конусы - были известны давно. Еще древние римляне сооружали цилиндрические своды. А существуют ли другие линейчатые поверхности? Ответ на этот вопрос архитекторам подсказали математики, которые обнаружили еще два типа линейчатых поверхностей:

$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 1 \quad \frac{x^2}{p} - \frac{y^2}{q} = 2z.$$

однополосный

гиперболоид

и

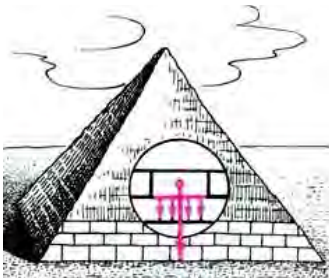
гиперболический

параболоид

$$\left(\frac{x+z}{a}\right)\left(\frac{x-z}{c}\right) = \left(1 + \frac{y}{b}\right)\left(1 - \frac{y}{b}\right),$$

$$\left(\frac{x}{\sqrt{p}} + \frac{y}{\sqrt{q}}\right)\left(\frac{x}{\sqrt{p}} - \frac{y}{\sqrt{q}}\right) = 2z,$$

откуда и вид-но, что они образованы двумя семействами прямых в пространстве.[3]

Архитекторы воспользовались открытием математиков. Достаточно вспомнить американские небоскребы или, например, Шаболовскую радиобашню и здание Кремлевского дворца съездов в Москве, созданные из стекла и бетона. Благодаря математике эти материалы и каркасные конструкции стали преобладающими в архитектурных сооружениях XX века. Они обеспечивают зданиям высокую прочность и по сей день.

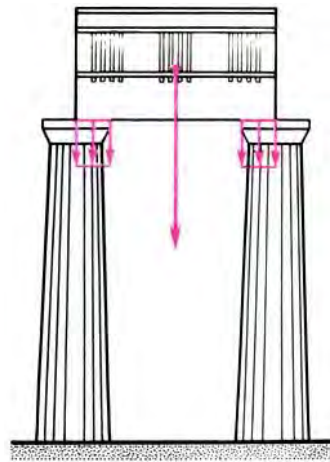
Ни один из видов искусств так тесно не связан с математикой, как архитектура. Современная архитектура, будто преодолев силы тяготения, парит в воздухе. Горизонтальные плоскости, будто летящие в пространстве, гигантские нависающие объемы, V-образные опоры, стены-витражи – все эти приемы, выверенные с помощью математики, воплотились в жизнь, став архитектурными памятниками.

Также нельзя не упомянуть о «золотом сечении» - гармонической пропорции, делящей отрезок на неравные части, при котором меньший отрезок так относится к большему, как больший ко всему $a : b = b : c$ или $c : b = b : a$. Если обратиться к числам и отрезок принять за 100 частей, то большая часть отрезка равна 62, а меньшая – 38 частям. «Золотое сечение» дает наиболее спокойное соотношение размеров тех или иных длин. Одним из красивейших произведений древнегреческой архитектуры является Парфенон (V в. до н. э.). Парфенон имеет 8 колонн по коротким сторонам и 17 по длинным. Выступы сделаны целиком из квадратов мрамора. Отношение высоты здания к его длине равно 0,618. Если произвести деление Парфенона

по «золотому сечению», то получим те или иные выступы фасада. В последующие века правило золотой пропорции превратилось в академический канон.[1]

Здесь освещена лишь малая часть применения математики в архитектуре. Но она позволяет убедиться, что благодаря математике архитектор может упорядоченно располагать части целого в пространстве; устанавливать определенное соотношение между размерами частей и задавать для изменения размеров единую закономерность, а также описать любое сооружение определенной математической формой, которая позволит выделить его из других сооружений, создав новую композицию или архитектурный ансамбль.

Библиографический список:

1. <http://festival.1september.ru>
2. <http://mathemlib.ru>
3. Волошинов, А. Математика и искусство/ А. Волошинов. - М.: Просвещение, 1992.-235 с.

ДЕРБЕС ДЕРЕКТЕРДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІН ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУІН ЗЕРТТЕУ

Базарбаев М., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
Научный руководитель – *Оразбаев Б.Б.*, д.т.н., проф.

Резюме: В работе проанализированы современные методы организации и технического обеспечения безопасности персональных данных. В качестве эффективного метода выделены криптографические методы.

Summary: The paper analyzes modern methods of organization and technical support for the security of personal data. Cryptographic methods are highlighted as an effective method.

Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялар мен телекоммуникацияның жылдам және қарқынды дамуына байланысты дербес деректең ұйымдастыру әдістеріне және техникалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуіне үлкен көңіл бөлінуде.

Дербес деректердің қауіпсіздігі - бұл оны ұйымдастырумен байланысты мәселелер жиынтығы, сонымен қатар сыртқы қауіптерден және бөтен адамдарға құпия ақпаратты таратудан қорғау болып табылады [1].

Бұл мәселелер жиынтығына дербес деректерді сақтау және пайдалану кезінде қорғауды және сақтықты қолдана отырып, кәсіпорындар мен ұйымдардағы ақпараттық қауіпсіздікті әр түрлі зерттеуді қосуға болады. Сонымен қатар, дербес деректерді қорғауда заманауи ақпараттық технологияларды қолданудың ерекше маңыздылығын атап өткен жөн.

Әрі қарай, ұйымдастырудың заманауи әдістерін және дербес деректердің техникалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуді бөліп көрсетуге көңіл бөлеміз. Бұл әдістер мыналарды қамтиды:

- Жеке құпия ақпаратпен жұмыс істеу ережелері бар ішкі құжаттаманы әзірлеу;
- Ақпараттың жоғалып кетуіне жол бермеу үшін бағдарламалық-аппараттық құралдарды пайдалану (алынбалы жеткізгіштерді және құрылғыларды бұғаттау);
- Деректерді криптографиялық әдіспен түрлендіру (элементтерді машиналық код немесе белгілермен кодтау);
- Бағдарламалық жасақтама құралдарын қолдана отырып, болжалды бұзушыға кедергі жасау (қол жеткізу кодтарын, жеке мәліметтерге парольдерді орнату және т.б.).

Дербес деректерді қорғауды ұйымдастыру тәсілдері

Дербес деректер қауіпсіздігін ұйымдастырудың негізгі әдістеріне әкімшілік және заңнамалық шаралар және автоматтандырылған жүйелердегі ақпараттың құпиялығын қамтамасыз ету шаралары кіреді [2].

Әкімшілік - ұйымдастырушылық-құқықтық шаралар мен шаралар жиынтығы (нормативтік актілерге негізделген: бұйрықтар, директивалар, нұсқаулықтар және т.б.) автоматтандырылған жүйелердің жұмыс істеуін, оның аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етілуін пайдалану, сонымен қатар пайдаланушылар мен қызмет көрсететін персоналдың автоматтандырылған жүйемен өзара әрекеттесуі немесе ақпараттық массивтерге рұқсатсыз қол жетімділіктің немесе едәуір қиындықтың алдын алу мақсатында жүйелер.

Заңнамалық шаралар кешені мемлекеттің заңдарымен, қаулыларымен, шектеулі қол жетімді ақпаратты өңдеу мен пайдалануды реттейтін ережелермен және оларды бұзғаны үшін жауапкершілікпен белгіленеді.

Криптографиялық әдістер

Криптографиялық әдістер автоматтандырылған жүйелердегі ақпаратты қорғаудың ең тиімді құралы болып табылады, ал кеңейтілген байланыс желілері бойынша берілу оған рұқсатсыз қол жеткізудің алдын алудың жалғыз құралы болып табылады [3].

Шифрлау әдісі сенімділік пен күрделілік көрсеткіштерімен сипатталады. Криптографиялық ақпаратты жабудың сенімділігінің маңызды көрсеткіші оның күші болып табылады - статистикалық талдаумен ашылатын шифрланған мәтіннің минималды мөлшері. Осылайша, шифрдың күші бір кілттің көмегімен шифрланған ақпараттың рұқсат етілген көлемін анықтайды.

Шифрлау - бұл шифрде бар белгілі ережелерді қолдана отырып, ашық хабарламаны шифрланған хабарламаға (криптограмма, шифрмәтін) айналдыру процесі.

Шифрлау әдісінің күрделілігі бастапқы мәтіннің бір таңбасын шифрлауға қажетті қарапайым амалдар санымен анықталады.

Осылайша, біз қазіргі өндірістік және техникалық зерттеулерде қолданылатын дербес деректердің қауіпсіздігі мен қорғалуын қамтамасыз етудің негізгі ұйымдастырушылық және технологиялық әдістерін қарастырдық.

Техникалық сенімділікке байланысты қазіргі заманғы криптографиялық әдістер ақпараттық жүйелерде өзекті бола түсуде. Өз кезегінде, қолданыстағы әкімшілік және заңнамалық шаралар мен дербес деректердің құпиялығын қамтамасыз ету шаралары ақпараттарды қорғау үшін де маңызды, өйткені олар жеке деректерді пайдалану ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілікті ескере отырып, қауіпсіздікті заңды негізде реттеуге және бақылауға мүмкіндік береді.

Библиографиялық тізім:

1. Волошин И.П. Защита информации в информационных системах персональных данных. – Информационная безопасность регионов. – 2016. – №1 (22). – С.12-15.
2. Акулов О.А. Информатика: базовый курс: учеб. для студентов вузов, бакалавров, магистров. – 4-е изд., стер. – Москва: Омега-Л, 2007. – 560 с.
3. Завгородний В.И. Комплексная защита информации в компьютерных системах: учебное пособие. – М.: Логос, 2001. – 376 с.

ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Сұранишы Е.А., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
 Научный руководитель – *Таржибаева Б.Е.*

Түйін: *Салалық бағдарламалау тілі оқытылуы керек пе, немесе жаңадан үйретуге арналған тіл қолданылуы керек пе? Әдетте, бұл сұрақтар университет деңгейінде көтеріледі, бірақ бұл жұмыста біз оларды орта мектеп тұрғысынан қарастырамыз.*

Summary: *Should I teach an industry-specific programming language or use a language designed to teach beginners? These issues are usually raised at the University level, but in this article we look at them from a high school perspective.*

Обучение Python для школьников

Введение в Python - это видео уроки для школьников, которые хотят изучать Python как свой родной язык программирования, и для учителей, которые хотят использовать бесплатную и открытую учебную программу для своих студентов.

Введение в Python:

- Python - это хороший язык общего назначения, который можно использовать в самых разных приложениях.
- Python - очень удобный для чтения язык программирования.
- Python - очень хороший выбор для начинающих.

Python - это язык, подходящий для начинающих программистов, особенно в сфере профессионального образования, потому что он не только хорошо подходит для обучения, но также популярен и принят в промышленности. Согласно Grandell Python - это язык высокого уровня, изначально созданный для облегчения обучения и изначально предложенный в качестве альтернативы преподаванию программирования его создателем, Гвидо Ван Россумом. Python имеет различные функции, которые делают его пригодным для обучения программированию, такие как четкий и сокращенный синтаксис, динамические типы, выразительная семантика, немедленная обратная связь, усиление структуры и соответствующие проекты с открытым исходным кодом.

Этот курс не предполагает никакого опыта программирования. Изучите основы программирования, а затем постепенно используйте возможности некоторых более продвинутых функций Python для создания игр и решения реальных задач. Ученики могут взять этот курс в качестве своего первого введения

в информатику или в качестве дополнительного вводного курса, который изучает новый язык, после нашего Введение в информатику в JavaScript.

На этом курсе школьники изучают основные понятия программирования - понятия, которые можно применять при изучении любого языка программирования. Школьники также погружаются в особенности языка программирования Python. Ниже приведено краткое описание материалов каждого модуля.

Демонстрации и инструменты:

Школьники будут создавать креативные графические программы с Трейси Черепахой.

Школьники научатся создавать текстовые игры на Python, такие как Hangman. Вот пример

```
-----
10 guesses left.
Enter a guess: e
That's in the word!
e-----
10 guesses left.
Enter a guess: a
That's in the word!
e----a--
10 guesses left.
Enter a guess: g
That's in the word!
egg--a--
10 guesses left.
Enter a guess: f
That isn't in the word.
egg--a--
9 guesses left.
Enter a guess: █
```

работающей программы палача.

Примеры:

Программа Python для угадывания чисел

Подумайте о числе от 1 до 100.

Компьютер сделает предположение, и вы ответите, является ли предположение правильным или низким и выше, чем предположение компьютера.

Компьютер сделает следующее предположение на основе информации, и вы ответите снова с правильным или низким или высоким.

Повторяйте это, пока компьютер не сделает правильное предположение.

Python для цикла

```
for item in list_of_times:
    do something with item
```

```
numbers=[1,2,3,4,5]
for n in numbers:
    print (n)
```

Библиографический список:

1. Изучаем Python, 4-е издание. Марк Лутц
2. Python для детей. Самоучитель по программированию
3. МакГрат М.: Программирование на Python для начинающих

5 секция

Дизайн, жеңіл өнеркәсіптің технологиясы мен инновациясы

Дизайн, технологии и инновации в лёгкой промышленности

ЧУДЕСА В МИРЕ ФРАКТАЛОВ

Агитаева К.А., Сауленова Ж.А., Школа-лицей №53, ученицы 11 класса «А»
 Научный руководитель – Сихынбекова М.О.

Бог является Творцом
 математических истин,
 таких как фракталы.
 Джейсон Лисли

Түйін: Бұл мақалада біз сіздерді геометрияның қызықты әрі күрделі «фрактал» деген ұғымымен таныстырамыз. Және фракталдарды математиканың, ауыз әдебиетінің және қоршаған ортаның бір бөлігі ретінде қарастырамыз.

Summary: In this article, we consider fractals as part of mathematics, literature, and the environment. In addition, let us know you with the concept of "fractal", which you have not heard about before.

Введение: До этого мы все знали, что геометрия бывает Евклидовой и Лобачевского, но никак не фрактальной. С таким своеобразным словом «фрактал» мы ознакомились в этом учебном году. И это заманчивое слово смогло привлечь не только наше внимание, но и полностью завлек нас в глубины истории.

Фрактал — это бесконечно само подобная геометрическая фигура, каждый фрагмент которой повторяется при уменьшении масштаба. Термин «фрактал» введён Бенуа Мандельбротом в 1975 году и получил широкую известность с выходом в 1977 году его книги «Фрактальная геометрия природы». [1]

Фракталы делятся на 3 группы:

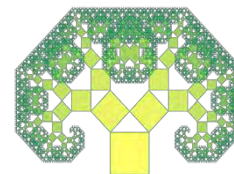
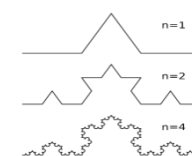
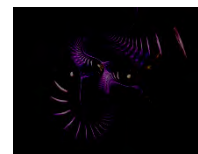
- геометрические
- алгебраические
- стохастические

Про виды фракталов: Геометрические фракталы являются самыми наглядными, так как обладают так называемой жесткой само подобностью, не изменяющейся при изменении масштаба. Это значит, что, независимо от того, насколько вы приближаете фрактал, вы видите всё тот же узор.

К примеру: «снежинка Коха», «пятиугольник Дюрера», «Салфетка Серпинского», и т.д. Известное всем «Дерево Пифагора» тоже входит в этот список. [2]

Одним из свойств дерева Пифагора является то, что если площадь первого квадрата равна единице, то на каждом уровне сумма площадей квадратов тоже будет равна единице. Если в классическом дереве Пифагора угол равен 45 градусам, то также можно построить и обобщённое дерево Пифагора при использовании других углов. Такое дерево часто называют *обдуваемое ветром дерево Пифагора*. Если изображать только отрезки, соединяющие каким-либо образом выбранные «центры» треугольников, то получается *обнаженное дерево Пифагора*. [3]

2. Алгебраические фракталы - это самая крупная группа фракталов. Получают их с помощью нелинейных процессов в n -мерных пространствах. Наиболее изучены двухмерные процессы. В качестве примера рассмотрим множество Мандельброта. Алгоритм его построения достаточно прост. В его основе лежит простое многократное выражение:

$Z[i+1] = Z[i] * Z[i] + C$, где Z_i и C — комплексные переменные. Многократный расчет функции выполняют для каждой стартовой точки C прямоугольной или квадратной области до тех пор, пока не будет выполнено определенное условие:

- $Z[i]$ стремится к бесконечности;
- Стремится к нулю.
- Приняв несколько фиксированных значений, не выходит за их пределы.
- Хаотичное поведение. [4]

3. Еще одним известным классом фракталов являются **стохастические фракталы**, которые получаются в том случае, если в итерационном процессе случайным образом менять какие-либо его параметры. При этом получаются объекты очень похожие на природные - несимметричные деревья, изрезанные береговые линии и т.д. Двумерные стохастические фракталы используются при моделировании рельефа местности.

Эта группа фракталов получила широкое распространение благодаря работам Майкла Барнсли из технологического института штата Джорджия.

Типичный представитель данного класса фракталов "Плазма" [5]

Нам кажется, что наиболее ясными и понятными фракталами для нас являются «**природные фракталы**». Многие окружающее нас являются именно такими.

В некотором отношении, **молния** - особенно интересный пример **природного фрактала**. Как мы знаем, молния не распространяется по прямой, а разветвляется, как и фракталы. То, что мы видим на картине - это электрические разряды и трещины в хрупких материалах и очень сложное свойство само подобия.

Морские фракталы:

Осьминог – морское придонное животное из отряда головоногих.

Фрактальное строение имеют его тело и присоски на всех восьми щупальцах этого животного. [6]

Фракталы в игрушках:

Матрешка - игрушка-сувенир – тоже входит в примеры фрактала. Принцип фрактальности очевиден, когда все фигурки деревянной игрушки выстроены в ряд, а не вложены друг в друга. [6]

Фракталы в литературе:

В литературных фракталах бесконечно повторяются элементы текста, это могут быть слова в конце или в начале строки или полностью одна строка.

*Чучело-мяучело
На трубе сидело.
Чучело-мяучело
Песенку запело.
Чучело-мяучело
С пастью красной-красной —
Всех оно замучило*

*Песенкой ужасной.
Всем кругом от чучела
Горестно и тошно,
Потому что песенка
У него про то, что:
Чучело-мяучело
На трубе сидело. [7]*

Фракталы в архитектуре:

Фрактальную архитектуру можно разделить на два типа: интуитивную и сознательную. В первом случае примером может послужить немалое количество архитектурных шедевров прошлого, в которых строители или же сам архитектор неосознанно использовали принцип фрактального строения. [8]

Заключение: В будущем мы хотели бы развить именно архитектурную часть фракталов в столице. Размещение узоров, в виде орнаментов на стены разных мест, не только снаружи, но и внутри помещения сделают все красивым и уютным. Фракталы создают удивительные впечатления

у человека. Они дают человеку другой кругозор, где можно расслабиться и нырять в глубину своих душ.

Мы совсем немного углубились в тему фрактальной геометрии, но думаем, что хоть немножко, но смогли сделать так, чтобы вы услышали шелк, который вас зовет. Ведь это начало чего то очень грандиозного.

Библиографический список:

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. <http://открытыйурок.рф/статья/665864/>
3. [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Дерево Пифагора](https://ru.wikipedia.org/wiki/Дерево_Пифагора)
4. <http://algotlist.manual.ru/graphics/fracart.php>
5. http://lib.kstu.kz:8300/tb/books/Комп@myuternaya_grafika_Mutovina/plain/theory/teory6.htm
6. <http://открытыйурок.рф/статья/665864/>
7. <http://allforchildren.ru/songs/mult10-1.php> Автор песни: Михаил Яснов
8. <http://www.berlogos.ru/article/fraktaly-v-arhitekture/>

**ПЕТРОГЛИФТЕРДІ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ЖАСТАРҒА АРНАЛҒАН
КИІМ ТОПТАМАСЫН ЖОБАЛАУ**

Акабекова Ж., Ахметбекова А., Нұрлан А., 5-курс студенттері
Қазақ технология және бизнес университеті,
Ғылыми жетекші: *Бекзат А.Б.*, магистр, аға оқытушы

Резюме: В статье подчеркивается особая важность использование петроглифов в молодежной коллекции моделей одежды. Использование петроглифов в разработке (декоративная отделка) коллекции моделей и различных областях творческой деятельности человека, необходимость их использования в создании выразительного художественного образа.

Summary: The article emphasizes the particular importance of the use of petroglyphs in the youth collection of clothing models. The use of petroglyphs in the development (decorative decoration) of a collection of models and various fields of human creativity, the need for their use in creating an expressive artistic image.

Ғылыми мақаланың негізгі тақырыбы қазіргі таңда жастардың сұранысына ие болып отырған кэжуал стиліне жан-жақты ізденіс жұмыстарының нәтижесінде киімдер топтамасын жобалау болып табылады. Киім үлгілеріне ұлттық нақыш ретінде тастағы таңбалар, петроглифтерді қолдану арқылы ерекше етіп жаңа бағыт беру. Кэжуал стилі классикалық стильге ұқсас болғанымен де өзіндік ерекшелікке ие стиль. Іскерлі, сырбазды келбетімен қатар сәнді деп айтуға да болады. Кэжуал классикалықта және спорттықта стильдерден тұрады. Классикалық стильден ерекшелігі жейденің жоғарғы түйесінің ағытылуы күйінде болуы, галстуктың болмауы немесе оның орныны мойын орамалдарын тағу, екі тігіс жүргізілуі жатады, жалпы айтқанда классикалық стилдегідей қатаң талабы жоқ. Ал спорттық стильден ерекшелігі демалыста, спортпен айналысқанда, саяхатқа шыққанда киюге ыңғайлы киімдер. Болмаса жалпы спорттық стильдегі киімдерде адам өзін еркін және ыңғайлы сезінуінде ғана емес. Сәнді белгілі бір жерге киюге арналған стиль түрі. [2]

Бұл кэжуал стилінде кез-келген мемлекетте кездестіруге болады жәнеде әр елден бұл стильмен жұмыс жасайтын дизайнерлерде жоқ емес. Сонымен қатар бүкіл елге танымал Springfield, Bershka, Adidas Originals, Nike, Lc Waikiki, Mexx, United colors of Benetton, Topman, New Yorker, Colin`s және тағыда басқафирмалар бар. Біздің еліміздеде танымел сән үйлеріде жастарға арналған стильді дамытуда, бірақ петроглифтерді қолданып жаңа топтамалар шығару кемде-кем. Мысалы: Салтанат Баймұхамедова, Камила Курбани, Бота Бахытжан секілді. Осы стильдегі киімдер ұсыну арқылы, біздің елденде заманауи сәннен қалыс калмағанын және еліміздің өндірісі өзге елде де сұранысқа ие бола алатыны дәлелдеу, осы киім үлгісін халыққа ұсыну, жастарға арналған киім үлгісінде петроглифтерді стилизациялай отырып, жаңа көрініс беру-зерттеу тақырыбының өзектілігі болмақ.

Петроглифтер мен тастағы таңбаларға келер болсақ: Қазақстандағы қырма бейнелері туралы ХІ ғасырдың ғалымы әл-Бируни атап өткен, ол қимақтар еліндегі жұмбақ суреттерге жергілікті халық табынуын айтқан. ХІХ ғасырдағы Жетісу мен Оңтүстік Қазақстан петроглифтер шоғырланған ірі аудандар болып саналды. Өткен жүзжылдықтың 40-50 жылдарында республиканың шығысында

республиканың шығысында Тарбағатай, Нарын, Қалба, Моңрақ, Сауыр тауларында «картиналар көрмесі» сериясы ашылған. [1]

Сурет 1. Тамғалы петроглиф тас кешені (ізденіс жұмыстары)

Петроглифтер Тамғалы шатқалының аса маңызды және көптүрлі ескерткіштерінің бірі болып табылады. Тастағы суреттердің бәрі пикетаж техникасында, кейде ғана темір аспаптың немесе тастың көмегімен ойып жасалатын, бояумен жасалғандары кездеспеген. Тастағы суреттер галереясын арғы ата бабаларымыз орта қола, кеш қола, өтпелі дәуір (ертедегі сақ), ертедегі темір дәуір (сақ және үйсін), ортағасыр (ертедегі түрік) және жаңа заман (жоңғар және қазақ) сияқты әртүрлі тарихи дәуірде құрған. Тамғалы тастағы суреттердің көне және ең әсерлі сериясын құрайтын, орта қола дәуірдің петроглифтары эстетикалық және мәдени құндылықтарға ие. Сол кездегі тастағы бейнелеу өнерінің шеберлерін солярый құдіреті («күнбастылар»), «маскарадшылар», шокпарұстаушылар, қасқыр маскасындағы садақшы, қару ұстаған жауынгерлер, малдар мен адамдарды құрбандыққа шалу көріністері, жас босанған әйелдер, арбалар, түрлі белгілер, символдар, сондай-ақ бұқаларды, құландарды, аттарды, түйелерді, қабандарды, қасқырлар мен бұғыларды бірнеше рет бейнелеу сияқты ойларының кеңдігі ерекшелендіріп тұрған.

Сурет 2. Киімдер топтамасы (ізденіс жұмыстары)

Таңбалы деп шатқалды жергілікті халық атаған. Жартылай шөлейт аймақтарында орналасқан шатқалдың жылы мезгіл кезінде қалың бұтамен жабылып, көктемде гүлдерден көмкерілген кілем төселеді. Тамғалы тек табиғатымен қызықтырып қоймай, бұл жерден сирек өсімдіктер мен жабайы қасқыр, түлкі, қоян, тасбақа, жылан және балабан, сұңқар, дала бүркіті сынды құстарды кездестіруге

болады. Бәрінен де адам қолынан туындаған Тамғалы петроглифы қызықтырады. Тамғалы – бұл ежелгі шығармашылық көрме, оның суреттерінде адамдар мен жануарлар, ежелгі адамдардың өмір қалпы суреттелген. [1] Осындай ғажайып таңбаларымен көптеген шығармашылық туындыларға негіз болған. Киім топтамасында Тамғалы петроглифтеріне стилизация жасалып, көркемдеп-өңделген бейнесімен киім топтамасына ерекше сән, талғам береді.

Сурет 3. Киімдер топтамасы

Библиографиялық тізім:

1. Мариковский П.И. «Рисунки на скалах южных и центральных районов Казахстана», Алматы, 2004г. Источник: <https://e-history.kz/ru/contents/view/1794>, © e-history.kz
2. Крючкова К.К. Композиция в дизайне. Организация плоскости. Формирование знаков: учеб.-метод. пособие. – К-н-А.: Жук, 2009. – 425 с.

**СТИЛИЗАЦИЯ, ТРАНСФОРМАЦИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП
КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЖОБАЛАУ**

Әли Ж., Нусупходжаева А., Қазақ технология және бизнес университеті, 2-курс студенттері
Ғылыми жетекші – **Бекзат А.Б.,** магистр, аға оқытушы

Резюме: В статье раскрыта специфика формально-композиционного принципа трансформации и стилизации в изобразительном искусстве и дизайне, дан обстоятельный анализ этих двух принципов. В статье подчеркивается особая важность этих композиционных методов в художественной практике различных областей творческой деятельности человека, необходимость их использования в создании выразительного художественного образа.

Summary: In this article we disclosed different characteristics of formal and compositional principle of transformation and stylization in art and design, we gave the detailed analysis of these two aspects. Here we accentuate the importance of these compositional methods especially in practice of different areas of theoretical human activity, the necessity of its applying to create the impressing art form.

Киім дизайнында композиция, пішін құрылымының жалпы заңдылықтарын айқындайды. Композицияның мақсаты: құрылымдық, функционалды, эстетикалық құндылығы бар утилитарлық аяқталған бұйымның (заттың) пішінін жобалау, жасап шығару.

Трансформация (лат.transformatio-форма өзгерту, өзгеру)-табиғи формадан басқа формаға өзгеру, өзгерту. [1]

Өнерде, дизайнда және көркем шығармашылық жұмыстарында трансформацияны: өзгеру, пішін өзгерту, табиғи формаларға жаңа форма беру мен қайта өңдеп, жасап шығару барысында қолданады. Бұл образдық шешімнің ең басты ерекшеліктерінің сақталып, жанама, қосымша ерекшеліктерінің екінші планда қалуы. Формалардың трансформациялау кезінде гиперболизация,

яғни форма және оның бөлшектері кішірейтіліп, үлкейтіліп, геометриялық формаға келтіру, т.б. ерекшеліктер қолдана отырып, жаңа формаға енгізе алады.

Көркемдік ерекшеліктерді қолданып, көлемді форманы кеңістіктік, яғни жіңішке формаға, стилизацияланған ою-өрнектер қосу арқылы образдық-силуэттік ерекшелікпен және табиғи түстік шешімін өзгерту арқылы көркемдік ерекшелік енгізе аламыз. Көркем трансформациялану жай ғана өрнектеліп қана қоймай, өзара бір-бірімен байланыста болу керек, қолданысқа енгізілетін ортасымен, тектоникалық ерекшеліктері және композициялық шешімдерімен өзара байланыста болып, бұйымға көркемдік ерекшелік беріп тұруы қажет. [2] Әдетте, формамен жұмыс барысында трансформация мен қатар стилизация қолданылады. Бір әдіс екінші әдісті толықтырып, композициялық, шығармашылық шешімнің басты мақсатының орындалуына бірге атсалысады.

Стилизация термині басқа бір стильмен, стиль бағытымен ерекшелену барысында да қолданылады. Осы себептен стилизацияны сыртқы, үстіңгі бөліктерге, формаға ерекшелік қосу, жаңа стилизацияланған форма шығару барысында қолдануға болады. Стилизация негізінде табиғи форманы немесе заттың формасының өзіндік ерекшеліктерін қолдана отырып көркемдік ерекшелендіру және ассоциациялық ерекшелендіру арқылы жобалауға, жасауға болады. Трансформация мен стилизация үшін тек белгілі, нақты сызба, нобайлар ғана емес, сонымен қатар әртүрлі нобай түрлері, кішкентай балалардың салған суреттері де негіз бола алады. Трансформация және стилизация үшін міндетті түрде нақты бір затты, оның формасын ғана емес, жалпылама түрінде қарастыру қажет. [3]

Ғылыми жобада шығармашылық негіз ретінде алынған (жануарлар әлемі, құстар әлемі) мүйізтұмсықты және үкіні зерттей келе, орындалу барысын бөлімдерге бөліп жобалау этаптары қарастырылған.

1-бөлім: Ізденіс бөлімі. Шығармашылықтың бастауы болып табылатын табиғи немесе жасанды дененің системалық және құрылымдық мінездемесін жан-жақты іздестіре отырып анализ жасау.

2-бөлім: Стилизация. Абстракция. Стиль. Нысанның өзіне ғана тән ерекшеліктерін ортаға шығару. Сызық, нүкте, дақ, пішіндік ерекшеліктерімен жұмыс жасау, артық композициялық шешімдерден арылтып, негізгі форма мен өзіндік ерекшелігін біріктіру арқылы ерекше туынды жасап шығару. Стилизациямен жұмыс жасау барысында тек қана сыртқы көрініс бойынша емес, сонымен қатар ішкі ерекшеліктерін де көрсетуге болады.

3-бөлім: Трансформация. Бұл бөлімде образдық ерекшеліктерді нақтылай көрсету, мінездемелік және сол формаға ғана тән элементтерді негізге ала отырып, образды ерекшелендіру. Табиғи формалық мотивтерді сызықтық, дақтық, сызықты-дақтық, нүктелік шешімдермен толықтыруға болады. сызықтар геометриялық пішіндермен сәйкестендіріліп те жасалынады. Шығармашылық жұмыс барысында фольк және фантази стильдерін қолдануға болады. Образ толыққанды көркемдік шешімін табу үшін масштаб, пластика, ритм, кеңістік сияқты т.б. ерекшеліктерді бір арнаға бағындыра білу қажет. Тек осылай барлық ерекшелік бір арнаға тоғысқанда ғана форма өзінің көркемдік ерекше шешімін табады.

Сурет 1. Мүйізтұмсық (шығармашылық негіз)

Сурет 2. Үкі (шығармашылық негіз)

Библиографиялық тізім:

1. Дагдзян К.Т. Декоративная композиция: учеб. пособие для вузов. -3-е изд. – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 312 с.
2. Крючкова К.К. Композиция в дизайне. Организация плоскости. Формирование знаков: учеб.-метод. пособие. – К-н-А.: Жук, 2009. – 425 с.
3. Стародуб К.И., Евдокимова Н.А. Рисунок и живопись: от реалистического изображения к условно-стилизованному: учеб. пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 190 с.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ БЕДЕРІ

Зейнекешов А.У., С. Меңдешев атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің көркем еңбек пәнінің мұғалімі, Батыс Қазақстан облысы, Маштексай ауылы
Байжанова Ж.Б., т.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
 Қазақ технология және бизнес университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: На формирование национальной одежды и ручного искусства казахского народа повлияли религиозные убеждения в экономической торговле, климатические и социальные условия страны. В нем ярко ощущается социальное благополучие, образ жизни народа. По цвету, по формату казахская национальная одежда отличалась удобством в степных условиях, разнообразием украшений.

Summary: Religious beliefs in economic trade, climatic and social conditions of the country influenced the formation of national clothing and hand art of the Kazakh people. The social well-being, way of life, and past of the people are vividly felt in it. In color and format, Kazakh simplicity was distinguished by convenience in steppe conditions, and a variety of decorations.

Қазақ халқының өнер саласының бірі-ұлттық киімдері. Бұл ұлттық киімдер заман талабына сай өзгеріп, жаңарып, түрленіп бүгінгі күнге ұмытылмай жас ұрпаққа жетіп отыр. Орта Азия халықтарының киімдерінің ұқсастықтарымен қатар ерекшеліктері де бар. Қазақ халқының ұлттық киімдері басқа халықтікіне қарағанда ою-өрнек түрлерін көп қолданады. Қолөнер сонау ескі заман тарихымен бірге өсіп, біте қайнап келе жатқан өте бай қазына. Қазақ тарихы, басқа халықтардікі сияқты өндірістік қатынастар дамуының шежіресі.

Қазақстан тарихы - бұл ең алдымен материалдық байлықтарды, өндірушілердің тарихы, еңбекші бұқараның тарихы, олардың әлеуметтік езушілерге қарсы күрестерінің тарихи міне сондықтан да қазақ халқында қолөнердің қалыптасу кезеңдері ежелгі дүниеден бізге жеткен «Батырлар жыры, ғашықтық дастандар, ертегілер мен аңыздар» алғаш кімнің қолынан шыққанын, кім ойлап пішкенін, кім тоқығанын немесе тіккенін ешкім де білмейді. Оның есесіне көші жылжыған сайын ұлттық дами түскен, үнемі байытып отырған. [1]

Сурет - 1. Әйелдердің қазақ ұлттық киімдері

Жалпы XIX ғасырдағы қазақ ұлттық киімдері мынандай бөліктерге бөлуге болады. Қазақ киімдері іштік, сырттық, сулық, бір киер делініп төрт топқа бөлінеді. Іштік киімдерге: көйлек, дамбал, желетка, камзол, кәзекей жатса; сыртқы киімдерге; шапан, күпі, тон, шиделі; сулық киімдерге: шкепен, қаптал, шапан, брезент, кебенек, кенеп, сырттық жатады. Қазақстанның Орталық аймақтарында тон, ішік, таяқы сияқты тері киімдері оқ киімдер деп атаған. Әйелдер киімдерінің ең бастысы: көйлек одан кейін сәукеле, бөрік, тақия, кимешек-жаулық, берген сияқты бас киімдер мен камзол, кәзекей, желетка. Әйел көйлегінің кеудесі мен етегі екі бөлек тігілген және етектегі кеудеге бұрып қосқан. Кеуденің етекке қосылған жерін көйлектің кеудесі тар, етегі кең келеді. Өңірі бүрмегедейін ашық, оның асты-үстіне әдіптеніп өрнектелген. Кәзекей – бархатты, жібекті мақпал қазақ әйелі деген мағынаны білдіреді. Камзол қазақ халқының ежелгі әрі ең маңызды сырт киімі болып табылады. Камзол бірнеше сырт киімдердің міндетін жалғыз атқарып, суыққа ұрындырмады, ыстыққа қалдырмады. [2]

Қазақтың ұлттық киімдері де өзінің сипатымен, сырымен, сұлулығымен, сәнімен осындай сан ғасырлық тарихтың иесін сақтаған бедерін жеткізеді. Қазақтың ұлттық киімдеріне қарап ақ қазақтың қандай халық болғанын айтқызыбай және көрмей білуге болады. Жымыр жер дөңгелек десек, оның алып төсін мыңдаған ұлттар мен қоныстр мекенлейді. Сол сан алуан тәсілдегі, типтегі және ұлттағы халықтарды бір-бірінен ерекшелетін нәрсе киім. Қаншама ұлт болса, соншама ұлттық киім үлгілері қалыптасқан. Өйткені әрбір ұлт өзінің тұрып жатқан жержағдайына, ауа райына, тарихи жолдарына, қолындағы малы мен кәсібіне және басқа да әлеуметтік жағдайларына қарай өздерінің киім үлгілерін қалыптастырған.

Халық киімдерін зерттей отырып, оның барлық пластикалық байлығын, пропорционалды қарым - қатынас көркемділігін, түр- түсінің, гаммасының, фактурасының әр түрлілігін және ритм байлығын сезінуге болады. [3]

Қазақта салтанаттық киім күнделікті киім-кешектің пішімінде айырмашылық бола бермейді. Салтанаттық киімнің бітімі сыпайылау, тігісі жатық, зерлі оқалы, кестелі, басына киетіндері көтеріңкі, аяқ киімдері шоңқима, биік өкшелі, қайқы тұмсықты, таптаурындаған, түрлі түсті қайыспен, таспамен өрнектелген, зерлі жіптермен кестеленген болып келеді. Оның үстіне салтанаттық киім-кешекте алтын, күміс жалатқан, жалған қаралы, қиыршықты, ширатпалы қапсырма, белдік, алқа, шолпы, сақина-білезік болған.

Күнделікті киімге шкепен тоқымасы, қолда бар мата, бөз, кенеп, шыт, сәтен, сеңсең терісі, қолдан ұқсатылған тері-терсек, көн секілді қарапайым материалдар жаратылса, салтанаттық киім-кешекке барқыт, масаты, мәуіті, шұға, жібек, қырмызы, бәтес, мақпал кездемелері, кәмшат, сусар, бұлғын, құндыз терілері, бұлан немесе бұғы күдерісі, жылқы шегірені пайдаланылған. Киім-кешекті әр жерде мүмкіншілігіне қарай өзінше тіккенмен, бүкіл қазаққа тән түр ұқсастығын, пішімін, бояу - нақышын сақтап, әсіресе оның ердар, әйелдер, кейуаналар киетіндерін ажырата білген. Мысалға алсақ, қыздар белі қымтылған, етек-жеңіне желбезек салған қос етектегі көйлек, оқалы камзол киіп, беліне металл шытырлармен безендірілген немесе ширатпалы күміс белдік (оны нәзік белдік деп те атайды) буынады екен.

Қалыптасқан дәстүр бойынша үкілі тақия, әсіресе көне дәуреннің белгісі іспетті белдік асқан ұқыптылықпен безендірілген. Ер бала үшін белдігін жоғалту арынан айырылғанмен бірдей болған. Егер ер балаға өз қалауымен кестелі немесе қос етек салынған көйлек кию ерсі көрінетін. Қыздар шашын көбіне қос бұрым етіп өріп, бас киімсіз-ақ жүре бетін болса, әйел күйеуге шыққан соң, самай шашын басқаға, әсіресе еркектерге көрсету күнә дейтін ескі дәстүрге сай ақсаңнан тігілетін, кеудесін, иығын, жон арқасын жауып тұратын, жақтауы, өңірі, тамақ жағы кестеленген кимешек киетін. Әйелдің бұл бас киімі ел арасында шаршысының, пішімінің үлгісіне қарай шылауым, сұлама, күндік, орама деген аттармен де белгілі. [4]

Төрдегі орнын төмендетпеді, еңбектегі үлесін кемітпеді, қайта қазақтың белгілерінің бірі ретінде ғасырлар бойы қызмет етіп келеді. Бір өзі бүгіннің он киіміне бергісіз болып жылуын ұрпақтарға жеткізуде.

Сурет - 2. Өмір сүру орталарына қарай ерлер киімдерінің түрлері

Библиографиялық тізім:

1. Саиров Е., Серік Ә. Кунсткамера жинағындағы Қазақтың дәстүрлі мәдениеті, А., «Полиграфкомбинат», 2008 ж.
2. «Ерке-Нұр» қыз-келіншектердің әдеби-танымдық, сән журналы 2008ж.
3. Ш. Байділдаұлы, Қазақтың ою-өрнектері, Алматы «Өнер», 2006 ж.
4. Қазақша – орысша терминологиялық сөздік «Жеңіл және тоқыма өнеркәсібі», Астана «Фолиант», 2008 ж.

ПЛАЩТЫ ЖЕКЕ ҚОРҒАНЫС ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ЗЕРТТЕУ

Кәрігүл А.С., Қазақ технология және бизнес университеті, 4-курс
Ғылыми жетекшісі – *Қожабергенова К. Д.*, т.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Резюме: плащ, античный период, стиль, мода, верхняя одежда, пропорция, кукулус, газука, палерина, редингот.

Summary: the cloak, the ancient period, style, fashion, outerwear, proportion, kuklus, gazuka, pal-lerina.

Әр дәуір әртүрлі өзгерістерге ұшырап, киімге әсер етті. Стильдер пайда болды, жоғалып, араласып кетті, жаңа элементтер енгізіліп, ескілері жойылды. Бұл киім элементтерінің эволюциясы адамзат баласының эволюциясының ең жақсы суреттерінің бірі болып қала береді. Костюм тарихы туралы бірқатар материалдар элементтердің түрленуіне арналған.

Біңғайлы болу үшін біз адамзат тарихын ежелгі әлемге (б.з.д. 3000 - б.з. VIII ғасыр), орта ғасырларға (IX ғасыр - XVIII ғасырдың басы француз төңкерісіне дейін) және жаңа уақытқа (XVIII-XIX ғасырдың аяғында) бөлеміз. Кез-келген тарихшы мұндай кезенді дұрыс емес деп санаса да, киім әлемінде бұл өте әділ болады.[1]

Біз плащ сыртқы киімнен бастаймыз. Сыртқы киім ежелгі уақытта пайда болды. Сызықтардың тазалығы, пропорциялар үйлесімі, табиғатпен симбиоз, идеалды фигурасы бар адам - бұлар сол кездегі киім негізін құраған.

Немістерде бұл өте қарапайым болды - барлық жағдайларда кукулус (қысқа немесе ұзын плащ) колданылды(сурет 1. а.).[3]

а.

б.

в.

Сурет 1. Б.з.д. 3000 - б.з. VIII ғасыр плащтары: а-кукулус; б- лацерна; в-гиматион

Ал гректермен жағдай күрделене түсті. Алдымен олар күлгін матадан - фарос киді. Кейін ол гиматионға(сурет1. в) айналды – тікбұрышты үшбұрыш пішінде кесілген жүн шапан (өлшемі 1,5 - 3 метр). Олар оның бір шетінен ұстап сол иығын жауып, әрі қарай оң қолының астынан өткізіп, сол қолына ұстады. Жалпы, грек киімдерінің құрастырылымы қиын болды. Мүмкін сондықтан да Грецияда адамның талғамын гиматионды кию шеберлігімен бағаланды. Кең гиматионды паллиум, ал кішірек гиматионды (1x2 метр) хламис деп атады. Хламисті жастар, сарбаздар, саяхатшылар және әйгілі сауда құдайы Гермес киген. Ал бұл киімді екі қабаттап кию сырт киім болып есептелген.[1]

Римдіктер болса одан әрі қарай дамыта түскен. Олар паллиумнан басқа, хламис киімінің құрастырылымына сәл өзгешеліктер енгізіп – лацерна (сурет 1. б.) киімін шығарған.

Антикалық кезең тез басылды да, оның орнына соғысқа, қайғыға толы орта ғасыр кезеңі орын алды. Бұл кезеңде соғыстар орын алуымен түрлі эпидемиялардың таралуына байланысты киімге аса мән берілген жоқ. Дегенмен, бұл кезеңде киімдер 3 түрге бөлінді: ақсүйектерге арналған, шіркеу қызметкерлеріне және қарапайым халыққа арналған киімдер. Діни институттардың ықпалы зор болғандықтан, шіркеу киімдері ақсүйектер және халықтық болып өзгерді.[2]

а.

б.

в.

а-домино; б-пелерина; в-газука.

Сурет 2. IX ғасыр - XVIII ғасырдың басы француз төңкерісіне дейінгі плащтар

Осы кезеңде кең тараған плащтар олар: газука, домино және пелерина плащтары (сурет 2).

Ал Голландиялық нұсқада ақсүйектерге арналған киім палето(голландиялық тілде paltrok – сарай киімі: pals – сарай; rok - киім) деп аталды. Бұл плащ өзінің қысқалығымен ерекшеленді.

Осыменен орта ғасырлар кезеңі де аяқталып, орынына жаңа заман кезеңі туды. Бұл кезеңде капитализм, романтизм, тектілік пен бірге салыстырмалы түрде өркендеу үлкен орын алды. Киімдер талғампаздықпен үйлесім тапты. Қазіргі замандағы классикалық стиль өмірге келді. Егер Франция әйелдер киімінің диктаторына айналса, онда Англия ер адамдардың сәнін басқарады.

а.

б.

в.

Сурет 3. XVIII-XIX ғасырдың аяғында кең тараған плащтар:
а-гавелок; б-гаррик; в-макинтош.

Сол кездегі ең танымал киімдер ер адамдардың есімдерімен аталды. Мысалы, гавелок (сурет 3, а.) – палеринамен ұқсас, жеңсіз, ұзын плащ, оны Англия генералы Генри Гавелоктың құрметіне атаған. Тағы да бір мысал, гаррик (сурет 3, б.) плащі – сол кездегі аса танымал актер Гарриктің(Garrick) есімімен аталған. Бұл плащтің ұзындығы жерден 10-15 см-ге дейін жоғары болған. Осы кезеңде жарық көріп, қазірге дейін сақталған су өткізбейтін плащ – макинтош(сурет 3, в.).[4]

Бірақ, ең қызығы, менің ойымша, редингот (сурет 4) болды, ол ең басында атқа мінуге арнап шығарылды. Редингот – қынамалы, жағасы лацканға дейін, бір немесе екі өңірлі, түймелікпен өңделген. Бұдан да кеңірек және ыңғайлырақ редингот – сюрту(фр.surtour) деп аталды. Қазіргі таңда модернизацияланған редингот ең сәнді плащ модельдерінің біріне айналуда. Сонымен жоғарыда айтылған сырт киімдердің мысалдары, қазіргі заманғы киімдердің негізіне айналды.[1]

Сурет 4. Редингот плащі

Библиографиялық тізім:

1. История плаща [Интернет-ресурс]. – Режим доступа: <https://lebedinajpesnja1.blogspot.com/2015/06/17-19.html>.
2. «История моды и стиля» Жером Пикон.
3. «Под суфийским плащом» Модже Байат.
4. «Вверхня одежда. Лучшие модели» Анна Лонцева

ЭВОЛЮЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА

Киселева Т.А., к.арх.н, профессор, Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Мақалада заманауи сәулет және дизайн эволюциясы талданады, жаңа технологиялар мен инновациялық дизайн жобалау практикасында пайда болады.

Summary: The article analyzes the evolution of modern architecture and design, new technologies and innovative design appear in the design practice.

Эволюция современной архитектуры и дизайна характеризовалась быстрой трансформацией западной цивилизации, начавшейся в конце восемнадцатого века. Одним из наиболее важных событий была Промышленная Революция, которая изменила старый порядок общества. Новые технологии в сфере транспорта и связи сделали людей более осведомленными друг о друге, важных событиях и доступности коммерческих продуктов. Условия жизни и труда улучшились для всех людей, так как, мебель и другие предметы могли быть произведены серийно, а не выполнены ручной работой. Это развитие позволило растущему среднему классу, а не только более богатому высшему классу, стать потребителями промышленной продукции [1].

Кроме того, теории эволюции и относительности, наряду с другими научными открытиями, заставили людей усомниться в основных понятиях человечества и окружающего мира.

Промышленная революция и внедрение новых материалов и технологий привели к тому, что архитектура и дизайн интерьера постепенно вышли из простого подражания стилям прошлого. Появился новый архитектурный стиль, подчеркивающий железо, дерево и стекло. Еще одним важным нововведением стала разработка новых конструктивных элементов из железа, которые позволили увеличить расстояние между чугунными колоннами. Использование отдельно стоящих колонн, поддерживающих железные балки и деревянные крыши, создавало гибкие открытые пространства, которые допускали подвижное взаимопроникновение пространств, в отличие от жесткости типичной конструкции с «закрытыми ящиками». Огромное пространство, которое мог охватить железный каркас, было продемонстрировано Хрустальным Дворцом на Лондонской Выставке в 1851 г. (Рис. 1). Эта структура показала, что каркас может быть самоподдерживающимся и что неструктурные материалы, такие как стекло, могут использоваться в качестве внешних поверхностей для естественного света.

Рис. 1 Арх. Д. Пакстон. Хрустальный дворец

Та же самая большая железобетонная конструкция была использована для универмагов, библиотек, железнодорожных станций, выставочных залов и других специализированных общественных и коммерческих зданий.

В течение десятилетий существовало определенное разделение между искусством и технологиями. Новые технологии и материалы бросили вызов нескольким инновационным дизайнерам, но большинство этих дизайнеров были готовы черпать вдохновение из исторических стилей. Искусство Модерн, 1890–1905 гг. Движение в стиле модерн появилось в 1890-х годах по всей Европе и в Соединенных Штатах почти одновременно. Это движение противостояло чрезмерной перегрузке интерьеров ненужным прикладным украшением и предметами интерьера. Считалось, что красота объекта проистекает из естественных форм, простоты и мастерства. Художники этого периода пытались

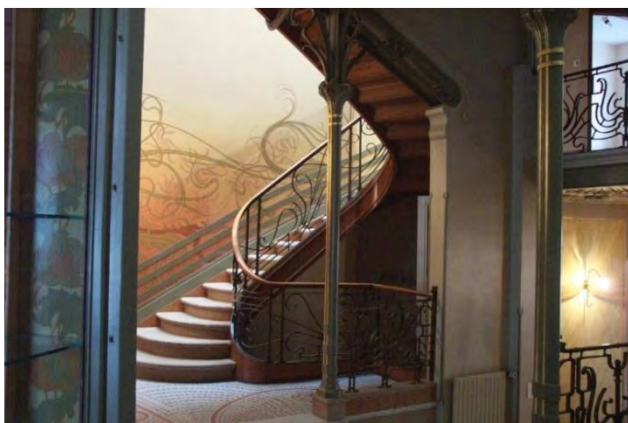

Рис. 2 В. Орта. Дом Тассел, Брюссель, Бельгия, 1883.

создать новый стиль, основанный на листьях деревьев, цветках, ветвях и широких изгибах. Искусство модерн характеризуется извилистыми, органическими линиями, оканчивающимися кривыми изгибами, как бутон растения. Искусство модерн было первым по-настоящему оригинальным стилем со времен французского рококо (1715–1774 гг.) [2].

Искусство модерн популяризировалось в Европе многими дизайнерами с начала 1880-х годов и примерно до 1900 года. Бельгийский архитектор Виктор Орта (1861–1947 гг.) полностью разработал стиль искусства модерн, используя извилистые ленточные узоры, которые присутствовали в отлитых железных перилах, лестницах, были расписаны на стенах и инкрустированы мозаикой в полу. Примером его работы является отель Тассел в Брюсселе (1892–1893 гг.) (Рис. 2). До работ Орты, железо использовалось в основном для мостов и инженерных работ, а не в качестве внутреннего материала.

Во Франции архитектор Гектор Гимар (1867–1942 гг.) был известен тем, что он переносил стиль искусства модерн в свои интерьеры. Он проектировал мебель, светильники, лампы, дверные ручки и даже специальные шляпки для гвоздей, с длинными чувственными линиями, которые были включены как часть полностью унифицированного интерьера.

Не зная о том, что происходило в Брюсселе и Франции, Антонио Гауди (1852–1926 гг.) работал в Барселоне, Испания, и был одним из самых творческих и изобретательных архитекторов в движении в стиле модерн. Скульптурные формы Гауди, кажется, находятся в постоянном движении (Рис.3). Его внутреннее пространство кажется изогнутым, оставляя странные окна органической формы, которые кажутся выдолбленными ветром. Такие же чувственные, плавные формы появляются в его мебели и креплении.

Чарльз Ренни Макинтош (1868–1928 гг.), шотландец, был единственным изобретательным архитектором, работающим в стиле модерн в Великобритании. Проекты Макинтоша состояли в основном из прямолинейных форм с тонкими вихрями линейных узоров. Его мебель была формальной и элегантной, с высокими (некоторые были более шести футов в высоту) прямыми спинками с тонкими вертикальными деталями (Рис. 4).

Рис. 3. Арх. Антонио Гауди

Рис. 4. Дизайн стульев с высокой спинкой.
Авт. Макинтош. Чайная Комната «Ива»,
1903 г.

Соединенных Штатах было только два главных дизайнера стиля модерн: Луи Салливан (1856–1924 гг.) и Л.С. Тиффани (1848–1933 гг.). Салливан был чикагским архитектором, который проектировал коммерческие здания, применяя стилизованный, плавный цветочный дизайн к экстерьерам (Рис. 5). Тиффани, который разработал новые методы работы со стеклом и металлом, известен благодаря крутящимся декоративным узорам и ярким цветам на цветах и деревьях своих витражей и абажуров.

Рис. 5. Луи Салливан (1856–
1924 гг.) и Л.С. Тиффани
(1848–1933 гг.)

Двадцатый век В двадцатом веке группа дизайнеров разработала Современный стиль архитектуры и дизайна. Когда они начали свою инновационную практику, американские и европейские дизайнеры и архитекторы все еще использовали исторические или эклектичные стили, а архитекторы, которые посещали Французскую школу Изыщных Искусств, «заимствовали» псевдоклассические элементы для строительных словарей [3].

Пионеры Модернизма Луи Салливан был важным архитектором не только как пионер в развитии модернизма, но и как наставник Фрэнка Ллойда Райта. Салливан принял фразу «форма следует за функцией» как принцип, определяющий способ, которым архитектурные и дизайнерские элементы выражали свою структуру, а не скрывая ее эклектичным орнаментом.

Фрэнк Ллойд Райт (1867–1959) разработал теорию «органической» архитектуры, которая утверждает, что здание должно расти изнутри, сливаясь с ландшафтом. Райт считал, что архитектура должна вдохновлять, выходить за рамки потребностей комфорта и жилья. В своих домашних проектах он использовал концепцию открытой планировки, отрываясь от многих коробчатых замкнутых внутренних пространств. (Рис.6).

Рис. 6 Арх. Фрэнка Ллойда Райта для дома Роби (1909) в Чикаго

выразивших его органическую теорию дизайна, является резиденция Кауфманна, «Водопад» (Рис. 7), в Милл-Ран, Пенсильвания (1934–1937 гг.). Для строительных материалов он использовал в основном бетон и известняк.

Ле Корбюзье (1887–1965 гг.), швейцарский архитектор и дизайнер, чье собственное имя было Чарльз-Эдуард Жаннерет-Гри, был ранним французским модернистом, который использовал простые дизайны в стиле кубизма. Он полагал, что дом - это «машина для жизни», тогда как

Рис. 8 Арх. Л. Корбюзье, П. Жаннер.
Вилла Савойя (1929–1930) в Пуасси, Франция

ере Ле Корбюзье он отказался от многих своих простых геометрических форм, создавая более скульптурную форму архитектуры из бетона и штукатурки, как это было продемонстрировано в церкви в Роншаме в 1950 году.

Библиографический список:

1. Тургамбаева Л.Р. Очерки истории материальной культуры и дизайна. Алматы: Фонд Сорос – Казахстан, 2002.
2. Введение в архитектурное проектирование. М.: Стройиздат, 1999.
3. Эстетические ценности предметно-пространственной среды. Под ред. Л.Иконникова, М.: «Стройиздат», 1990.

Райт строго контролировал дизайн всех своих зданий, включая интерьеры и мебель. Он использовал натуральные тона в штукатурке и натуральной отделке по дереву. Его интерьеры изобиловали геометрическими узорами, диагональными мотивами, витражными вставками и асимметричными композициями. Дизайн сидений Райта был геометрическим и довольно неудобным, потому что он чувствовал, что сидение было неестественным положением тела, а положение стоя и в наклоне были естественными. Многие предметы были встроены и интегрированы в архитектуру.

Одним из самых потрясающих произведений Райта,

Рис. 7 Арх. Райт Дом над Водопадом

в концепции Райта этот дом и ландшафт были едины. Проекты Ле Корбюзье, в которых представлены геометрические абстракции, были основаны на принципах математических упорядоченных модулей. Его лучшим утверждением модернизма в архитектуре является простая, похожая на коробку вилла Савойе, построенная в 1929 году в пригороде Парижа Пуасси (Рис. 8).

Ле Корбюзье работал с дизайнером мебели Шарлоттой Феррианд и проектировал столы, стулья и встроенные складские помещения. Его хромированные стальные трубчатые стулья были разработаны для комфорта, разговоров или полулежачего состояния. Позже в карьере

ДӘСТҮРЛІ ШЫМ - ШИ ТОҚУ ӨНЕРІНІҢ ДАМУ МӘДЕНИ МҰРАСЫ

Құсыман Қ. Е., магистр, аға оқытушы, Еуразия дизайнерлер одағының мүшесі
Мусаханова М. А., магистр, оқытушы, Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: *Рассматриваются вопросы приобщения молодежи к традиционным видам искусства, древней культуры и ремесла, а также их развитию.*

Summary: *The quality of the digestive tract is translated into the traditional way of teaching, the right culture and the rest, as well.*

Бұрынғы және қазіргі кезде қазақ халқы мен Орта Азия халықтары арасында кеңінен тараған өнер. Күнделікті тұрмыс пен шаруашылық қажеті үшін ши қазірге дейін кеңінен пайдаланып келеді. Оны киіз үйдің құрамдас бөлігі ретінде кереге сыртына тұтуға, сондай - ақ үй ішіндегі ыдыс - аяқ, ошақ басын қоршап қоюға, киізүйдің есігіне ұстауға, әр түрлі үй шаруашылық мүддесіне (мәселен киіз басу жұмыстарына, жаюлы киіз сырмақтың асты ылғал тартып, білінбеуі үшін солардың астына төсеуге, сонымен бірге құрт жаю, тары сүзу т.б) кеңінен пайдаланылады. Қазақ халқының колөнері саласында ши тоқу, оған боялған түрлі - түсті жүн орап, өрнектеп безендіру ісі ғасырлар бойы қалыптасып келе жатқан ұлттық өнері болып табылады.

Түрлі өрнекте оралған ши тұрмысқа қолдану жағынан әрі сәнді, әрі көпке дейін тозбайтын берік, әрі арзанға түсетін тиімді болады. Қазір ораулы шиді мал жайылым учаскілерінде шопандардың үйлерінен жиі кездестіріп жүрміз. Ши жинауға, жаюға, тоқуға өте ыңғайлы мүлік. [1]

Тоқылған ши мал аяғы баспаған, соны жерден, ол бойлап өскен кезде, жаздың орта шенінде тартылады. Шиді таңертең, кешке немесе жаңбырдан кейінгі шық кеппей тұрып тарту керек. Ол кездерде жер жұмсақ, ши суырылғыш болады. Өзірленген шидің қабығын аршып, көлеңкеге бумалап кептіреді де, оны өрнектеп орауға кіріседі. Қазір табиғи бояулардан гөрі тұрмыста жасанды бояуларды көбірек пайдаланады, себебі бояулар табиғи бояуларға қарағанда түстерінің саны жағынан көп және қанықтылығы да әлде қайда жоғары әрі сапалы. Ою - өрнекте бояулар - ой мен идеяны бейнелеудің, күрделі сюжеттер жасаудың құралы. Қазақтың ұлттық немесе жаңа ою - өрнектерде қолданылатын бояу түсі оның эстетикалық әсерін, өмір танытқыш күшін, болмыс шындығын бейнелеудегі қарқындылығын, адам әрекетінің белсенділігін танытады. Жалпы айтқанда, бояу үндестігі, бояу шешімі ою - өрнек өнерінде идеялық және эмоциялық мәні бар негізгі арқау болып саналады. Сондай - ақ, ою - өрнектегі әрбір бояудың өзіндік тарихы барын аңғару қиын емес. Ою - өрнек өнерінде бояулар күрделі роль атқаратынын ондағы ой мен идеяны бейнелеу сияқты күрделі мсқасатты қолданылғанын білеміз. Сондықтан суретші, шебер қиып алған оюын, жүнін бұйымға бейнелеу, не тігу үшін оған қосымша қолданатын материалдың түсін таңдай білу керек. Енді жүннің түрлеріне келетін болсақ, ши тоқу, киіз басу, текемет ойыстыру ісі алдыменжүн сұрыптаудан басталады. Негізінен ши тоқуға көбіне қойдың күзен жүні мен қозының жүні қолданылады. Осы орайда жүн түрлеріне қысқаша анықтама бере кеткен жөн секілді. [2]

Жабағы жүн қойдан күн жылы, мамыражай болғанда, яғним жазғытұрым қырқылады. *Жабағы жүннің* қырқылуы оның теріден тұтас көтеріле бастаған кезіне сай келуі тиіс. Өйткені, қой терісіне жаңа түтіктердің өскіндей бастауы жабағы жүнді кетеріп, біріншіден, қырқын жұмысын оңайлатады, екіншіден, мал терісін зақымданудан сақтайды, үшіншіден, ысырапқа жол бермеу.

Күзем жүн қойдан күз мезгілінде қырқылып алынады. Тағы да жергілікті жердің ауа райын ескере отырып, қара суыққа ұрындырмай, қойды бірнеше рет тоғытып, жүні кепкеннен кейін қырқады.

Қозы жүні - қозы туған жылы бірінші қырқылған жүн. Сапасы жағынан талшықтары нәзік ұйыспаған, күзем жүнге ұқсас келеді.

Текемет, киіз басу жұмысына осы жүндерден араластырып пайдалануға немесе бір маусымдық жүнді пайдалануға да болады. Егер жабағы жүн шайырлы әрі лс болса, әбден жуылып, кептірілгеннен кейін ғана пайдаланылады. Жувылған жабағы жүн қайшымен ұсақтап қиылады. Өйткені оның талшықтары ұзын, ұйысып, қол байлайды.

Осы сұрыпталған жүндерді одна әрі өндеуге кірсу қажет.

Алдымен жүн сабалады. Жүн сабау да оңай жұмыс емес. Оған ең ең алдымен ұзындығы мертден артығырақ сабау таяқ керек. Сабауды жыңғылдың, ырғайдың бүрін тегістеп немесе бұтақсыз жас талдың қабығын сыдырып кетіріп жасайды. [3]

Жүн сабайтын жер тегіс әрі кең болуы керек. Жүнді тулақ үстінде аула ішінде сабайды. Ал, ондай мүмкіндік болмаған жағдайда, бөлмедегі нәрселерді, шаң - тозаң, қиқым түспейтіндей етіп

түгел қымтап жауып тастағансон ғана жүн сабауға кірісуге болады. Сабар алдында жүн екі - үш сағат күн көзінде жатса тіптен жақсы.

Тулақ - жүн сабауға айналып, ірі малдың терісін шикідей керіп, кептіріп жасалады. Кепкен тулақты пайдаланар алдында сүт бүркіп жібітеді. Сонда жүн сабай кезінде тулақ сынып кетпейді.

Шиге ою - өрнектердің барлық түрлерін пайдаланып, орауға болады. Шидің өрнегі әрі мінсіз, әрі әдемі көріну үшін, шебер ең алдымен өрнек мәнерлерін таңдап алады. Одан соң қажет болуына байланысты бірнеше түсте боялып, түтілген жүн түрлеріне қарай бөлек - бөлек шүйкеленіп домалақтанады да дорбаға салынып ілінеді.

Ши ораудың екі әдісі бар. Бірі тоқулы тұрған даяр шидің өрнегіне сала отырып орау. Екіншісі, жаңа өрнек бойынша үлгімен орау. Оралып, тоқылған даяр шидің өрнегіне салып орайтын шиді бір - бірлеп өрнек бойынша әр түсті оралған шидің буындарын дәл келтіре салып, санай отырып орайды. Оралған шилерді өрнегіне сәйкес өз алдына бөлектеп жіңішке шуда жіппен тізіп отырады.

Ши тоқуға айналып иірілген жалаң қабат жіп екі қабатталып ширатылады да, бірнеше домалаққа төгіледі. Домалақтарды салмақты ету үшін жіпті темірге немесе тасқа төгеді. Мөлшері орташа бір қанат шидің өн бойы 9 - 11 жерден тоқылады. Тоқу ісіне керекті ең негізгі станок - арқалық. Бұл арқалықты (сыртқы) екі басынан жіппен байлап, 1 см немесе 20 см биік ағашқа асып қояды.

Арқалықтың өн бойын әр жерден тоқылатын жіп ілінетіндей етіп кертеді. Содан кейін екі ұшы домалақталған жіптердің арқалыққа дәл ортасын келтіріп, көлденең асады. Осылай қатарынан асылып тұрған жіптің ортасына әкеліп бірнеше шиді сырықты бойлата салады да, әлгі жіптерді әрлі - берлі айқастырып домалақтарын ауыстырады, яғни оқушы арқалықтың әр жағындағы домалақты оң қолымен алып ар жағына түсіреді. Осы тәртіппен шидің өн бойы тоқылып шығады. Ши мен шиді тізетін тоқу жібі әрбір шиді ораған сайын екі жіп өзара бір айқасып есіліп отырады. Мұны шебер өз жағындағы домалақты біресе оң қолымен, біресе сол қолымен көтеріп ауыстыру арқылы оңай орындайды. [4]

Шидің «қаракұсы». Тоқылатын шидің басталған жағы мен аяқталған жақ шетіне үш шиді қабаттап әуелі өз алдына бір рет жай жіппен ерсілі - қарсылы сирек орап байланыстырады. Қара жүннен жасалған ақ шиге оралған осы бір байланыстырудың өзі үшбұрыштардың тізбегі сияқты өрнек болып шығады. Мұны ши ораушылар «шыбын қанат» өрнегі дейді. Тоқи бастағанда бір немесе екі қарыстай жерге дейін ыңғай осыларды салып тоқиды. Сонда тоқылған шидің екі жақ шеті (басталып, аяқталған шеттері) қалыңдап, берік болып шығады. Ши тоқушылар мұны «қаракұс» деп атайды. Осы қалың шетке шидің бауы бекітіледі де, оны басқа бір затпен байланыстыруға мүмкіндік жасайды. Тоқылып болған шидің бас - аяғын тегістеп қырқады. Кейбір адамдар қырқылған шидің екі жақ шетін әдемі матамен, киізбен көмкеріп, тігіп қояды. [5]

Қазіргі халық өнері туралы сөз ететін болсақ алдымен халықтың дәстүрлі қолөнері ойға оралады. Әрине, бұл түсінікті. Халықтың ұлттық шығармашылықтың ең жоғарғы формасы юлып саналады. Және болып қала береді. Қолөнердің өмір сүргіштігі оның ұжымға негізделгеніне, үзілмей сабақтастыққа дамуына байланысты қолөнер кәсібін таңдаған әке мен ананың кәсібін ұлы мен қызы, немерелері мен шөберелері жалғастырған. Қазақ халқына «аталық кәсіп», «ата - баба кәсібі», «ата - баба өнері», «жеті атасынан айтулы шебер» ұғымдары осы дәстүрге байланысты айтылған. Ұрпақтың қолөнер кәсібіндегі таңдауының алдын ала белгіленіп қоюы осы кәсіптің ұзақ және табысты дамуына, сондай - ақ ұжымның ұлттық мәдениетке, жауапкершілікке, аялы қарым - қатынастарға негізделген көркемдік талғамын, тәрбиелік мүмкіндіктерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Қасенова Қ., Шкляева С. Кілем мен түскілем тоқып үйренеміз. Учимся ткать ковры и гобелены. Посobie для ремесленников. Шебер. - Алматы, 2009. - 9 - 12 б.
2. Войлок казахов: вечер и сегодня. Шебер. - Алматы, 2009. - 3 - 15 б.
3. Асанова С., Птицина А. История Казахского народного костюма и прикладного искусства. - Алматы: Тауар, 2000. - 220 .
4. Касиманов С. Қазақ халқының қолөнері. - Алматы: Қазақстан, 1995. - 240 б.
5. Концепция этнокультурного образования Республики Казахстан. « Казахстанская правда». - 1996 - 07.

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: ҰЛТТЫҚ КИІМНІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МАҢЫЗЫ

Сагандықова М.Ш., Мухаметжанова Б.Е., 3-курс студенттері

Қазақ технология және бизнес университеті

Ғылыми жетекші – Байжанова Ж.Б., т.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Резюме: Программа «Руханижаңғыру», ориентированная на возрождение духовных ценностей казахстанцев с учетом всех современных рисков и вызовов глобализации, призвана повысить конкурентоспособность Казахстана в мире, сохранить национальную идентичность, популяризовать культ знания и открытость сознания граждан. Эти качества должны стать основными ориентирами современного казахстанца. Национальная одежда казахов вобрала в себя все лучшее, что смогли создать искусство и талант народных умельцев на протяжении веков.

Summary: The «Rukhani Zhangyru» program, aimed at reviving the spiritual values of Kazakhstan people, taking into account all modern risks and challenges of globalization, is designed to increase Kazakhstan's competitiveness in the world, preserve national identity, popularize the cult of knowledge and openness of citizens' consciousness. These qualities should become the main guidelines of the modern Kazakhstani. The national clothes of the Kazakhs absorbed all the best that could create the art and talent of craftsmen for centuries.

Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында жиырма бірінші ғасырда ұлттық танымымызды сақтап қалуға қатысты ой айтты. Елдің бұдан ары қарай дамуы ұлттық мүддемен, ұлттық мәдениетпен ұштасуы тиіс.

Ұлттық жаңғыру дегеніміз – ұлттық санамен тығыз байланысты. Оның түпкі мақсаты – ұлттық бірегейлікті сақтап, ел ішінде бейбітшілікпен келісім үйлесе отырып, ұлттық береке, бірлік салтанат құрған бәсекеге қабілетті, табысты ел болу. «Сонымен бірге, жаңғыру ұғымының өзі мейлінше көнерген, жаһандық әлеммен қабыспайтын кейбір дағдылармен әдеттерден арылу дегенді білдіреді», - дейді Н. Ә. Назарбаев. [1] Бұл дегеніміз – ұлтымыздың барлық ұлттық салт-дәстүрлерін, мемлекеттік тілімізбен әдебиетімізді, мәдениетімізді, ұлттық рухымызды жаңғырту деген асыл ұғымға келіп саяды. Қазақ халқының ұлттық болмысы өзіне тән оқшау қалыппен сақталып, өзге ұлттардан дараланып тұратындығымен ерекше. Сонымен қатар халқымыздың бай тарихи дәстүрге ие ұлттық киім – киім мәдениетінде атауға болады. Ұлттық киімдеріміз басқа халықтардың киімдеріне ұқсай бермейтін өзгеше даралығы және жарасымды сән-салтанатымен ерекшеленеді.

Мысалға Шотландияда өзін құрметтейтін шотланд татан белдемшесін киіп, өздерінің киістерімен мақтан тұтады. Японияда Кимономен көшеде жүргенді патротизмге санайды және мемлекет ұлттық киім киген адамға ақшалай сый береді. Корея халқына жан-жақтан туристер келіп, Хан Сарайына кіру үшін Хонбоккі кигізеді және өздері еркін көшеде жүреді. Өзбекстан, Үндістан елдерінде өз ұлттық киімдерін киіп жүруді әдетке айналдырған. Бұл елдермен салыстырғанда өзіміздің ұлттық киіміміз осындай деңгейде құрметтелмейді. Бұл жолдаумен қоса неге қазақ халқының ұлттық киімін жаһандатпауға?! Қазіргі кезде ұлттық киімді киетін адамдарды кездестіру өте қиын. Сонымен қоса азаматтар ұлттық киімді киюге ұялады. Бұған не себеп? Қазақстандықтар қазақтың ұлттық киімін немесе еоның стильді нұсқаларын кигілері келеді. Алайда нарықта қолжетімді үлгілері өте аз немесе лайықты сапа деңгейіне сай келмейді. Екіншіден, заманауи қазақстандықтардың қазақтың ұлттық киімінің алуан түрлілігі, оның тұрмыстық түрлері, мақсаттылығымен функциясы туралы түсініктері аз.

Соңғы он жылдықпен салыстырғанда ұлттық киімге деген сұраныс артты. Қазі әдемі сән үлгісінде қазақы нақышта тігіліп жүр. Бұл жақсы үрдіс, адамдар өз ұлтының, мәдениетінің қадірін түсіне бастаған болар. Мерейтойларға зерлеп тіккен камзол, шапандар сыйлауда сәнге айналды.

Ұлттық киім тігу, оның өрнегін салу оңай шаруа емес. Кәсіби шеберлікпен қатар, ою түрлерінің мән-мағынасында білген абзал. Себебі киім үлгілерін кез келген оюмен өрнектей салуға болмайды. Мысалы ерлерге арналған шапан, әйелдерге арналған камзол бар. Әрқайсысының өрнегі әртүрлі және ұлттық киімнің еліміздің батыс өңірінде оюлары ірі болып келеді. Ал оңтүстік қазақстанның адамдары ұсақ гүлдермен өрнектелген шапандар кигенді жақсы көреді. Әр ою-өрнекке байыппен қарау талап болғандықтан, дизайнер, модольер ұлттық киімдердің тарихын зерттеу қажет. Қыздарға, әйелдерге арналған ұлттық киімдер көбінесе жинақпен жүреді көйлек және камзол, көйлек және бешпет т.б. [2] Сондықтан қазақ ұлттық киімін әліде дұрыстап зерттеп халыққа жеткізу керек.

Жалпы, қазақтың ұлттық киімдері тек Ұлыстың ұлы күні мерекесінде және үйлену тойларында, мерекелік концерттерде, мағынасына қарай сахыналық көріністе ғана киіледі. Қалған уақытта ұмыт қалады. Ұлттық киімдерді дәріптеу үшін қазақтың ұлт жанды азаматтары арнайы «Ұлттық киімдер» күнін жариялап, сол күні қазақы нақышта жасалған киім кию турал ұсыныстарын жариялаған болатын. Бұл үндеуге көпшілік қолдау білдіріп, сәуір айының соңғы жұма күні «Қазақтың ұлттық киімі күні» деп белгіленіп, мереке ретінде атап өту жоспарланған еді.

Арман Нұрмұханбетовтың дем беруімен энтузиастар тобы әлеуметтік желілерге 24 сәуірде «Қазақтың ұлттық киімі» күнін өткізу туралы бастаманы таратқан еді. Олар патриотизм идеясы жақын және халық тарихын қымбат көретін барлық қазақстандықты бұл күні күнделікті киім ретінде ұлттық киімді, оның жекелеген детальдарын немесе этно аксессуарларын қолдануға шақырды. Жоспарланғандай, Алматыда бұл күні еліміздің түкпір-түкпірінен елімізге берекемен көркею тілеген лебіздер жазылып жіберілген мата қиындыларынан кең шапан – Ел шапан тігілді.[3]

Қазақ сән индустриясының проблемасы мата өндіру кезінде отандық дизайнерлер әр жылсайын шығармашылығын және үлкен қаржы-жинақтарын инвестицияға кетіреді. Авангард, жұмыс, кешкі көйлектер немесе күнделікті киім болсын, әрбір жұмыс автордың шеберлігімен жеке басын көрсетеді. Қазақстандық дизайнерлердің болашаққа ұмтылатын жолы бар екені сөзсіз. Қоғамға қайтадан олар бұрын ұнатқан дәстүр қайта оралу тән. Мысалы, дизайнерлер адамдардың тілектерін болжайды: егер сәнде ұзақ уақыт бойы ретро стилі, ұзын белдемшелер, әртүрлі ұзындықтағы кең көлектер болмай кетсе, онда заманауи түрде сән бағытына өзгеріс енгізіп, жаңа тренд жасау бағыт алады. Сол үшін қазақ ұлттық киімін заманға сай жаңартып ұлттық нақышқа келтірсе болады.

Қазақ ұлттық киімі ол – ұлттық нақыш, сондықтан рухани жаңғыру үдерісін дер кезінде қабылданған оң шешім деп танымыз. Осы рухани жаңғырудың жүзеге асырылуын біз және сіз болып, «Бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып» бірлікте орындауымыз аса қажет. Бәсекеге қабілетті, әлемдік деңгейде танылған әрі дамыған рухани кемел ел болу – Елбасының асыл арманы. Ендеше, мемлекет басшысының жастарға соны серпін, тың бастама ұсынуы келешекке қамданудың әрекеті деп түсінеміз.

Библиографиялық тізім:

1. М. Ш. Өмірбекова «Қазақ ұлттық киімінің этно мәдени лексикасы», Алматы: Дәуір, 2015 ж.
2. Бикенов А. Х. «Қазақ халқының ұлттық киімі», Астана, 2007ж.
3. www.qazaquni.kz

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТЫ

Семғалиев Ө.Е., С. Меңдешев атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің көркем еңбек пәнінің мұғалімі, Батыс Қазақстан облысы, Маштексай ауылы Ғылыми жетекші – **Байжанова Ж.Б.,** т.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: Если мы потеряли большую часть своих жемчужных традиций, сформированных на протяжении веков, то теперь восстанавливаем придаем современный вид. Но с ранних времен до сих пор не хватает казахские национальные одежды, которая не теряет своего достоинства и не может быть использована не только как передовая модель ручного искусства, но и быть красочной, и удобной.

Summary: If we have lost most of our pearl traditions formed over the centuries, now the rest is outdated. But since early times, there is still a lack of Kazakh national clothing, which does not lose its dignity and cannot be used not only as an advanced model of manual art, but also to be colorful and comfortable.

Ұлттық киім ансамбілінің сәнді құрылымдық және көркемдік бейнелілік бірлікке қол жеткізудің тәсілдері мен құралдары оларға терең талдау жасауды қажет етеді. Дизайн стиль қалыптастыру процесінде көркемдік пішін қалыптастырудың әр түрлі аспектеріне тікелей қатысты бола отырып, ұлттық дәстүрді де есепке алады.

Ұлттық киімнің пішіні мен құрылымы, оның элементтері әрқашанда мата түріне, оның созылымдық (пластикалық) сипатына, фактурасына, ою-өрнегіне, түсіне бағынышты. Киімнің

конструкциялық принциптерінің шешімі, алдын ала ойластырылған жоба, пішім мен сәннің сәйкестігі, мата мен пішін қолданысының үйлесімділігі киімнің жаңа үлгісін жасауда дизайнерлік шешімнің үлгісі болып табылады.

Оған түстер мен қарама- қарсы түстердің үйлесіміне және конструктивті сызықтар жасаудың пластикасы мен айқын силуэтті сызықтардың сәйкестігіне негізделген мүсіншілік пен пластикалық принциптер жатады. Костюмнің түрлі безендірілуі мен кию тәсілі оған шат-шадымен, көңілді мерекелік көңіл күй немесе байыптылық, салмақтылық сипат берді. [1]

Ұлттық киім мен оның элементтері (бас киімдері, иық және белдік бұйымдары, сәнді әшекейлері т.б. аксессуарлары) республикалық барлық әлеуметтік топтары арасында әрқашан үлкен сұранысқа ие. Дәстүрлі киім үлгілері Республикада өткізілетін түрлі ұлттық мерекелерде, әдет ғұрып дәстүрлерде, ұлттық ойындарда, жарыстарда көрсетіледі.

Бүгінгі таңда дизайнерлер ұлттық киімнің эмоционалды-көркемдік бейнесі қазіргі өндірістің жаңа технологиясын, жаңа әдісін, жаңа матасын пайдалана отырып, бүгінгі күн талабына сай костюмнің моделін жасауға ұмтылады. Ең басты міндеті- жаңа модель құруда ұлттық киімнің рационалдық (тепе-теңдік) принципін, құрылымдылық ерекшелігін сақтау.

Белгілі бір қасиетіне, сапасына сәйкес жаңа маталар мен көмекші материалдардың пайда болуы киімді пішінге келтірудің, оның технологиясын дайындау принциптерінің жаңа әдіс тәсілін тудыртады.

Ұлттық киім интерпретация объектісі бола отырып, мынадай мәселе қояды: қазіргі костюмнің көркемдік шешіміне эмоционалдық сезімнің артуы мақсатында ұлттық киімнің басты белгілері тұтасымен қалай енуі керек. Сондықтан, суретші эскиздік жұмысқа кіріспес бұрын ұлттық киімнің бұрынғы кезеңдік өмірін, оның атқаратын ерметін, түр-түсін, әдет-ғұрып дәстүрінде алатын орнын, қоршаған ортамен байланысын зерттеп, бойына сіңіруі қажет.

Қазақ ұлттық киімдері - халықтың материалдық мәдениетіндегі айқын және өз ерекшелігі бар құбылыс: ол пішін логикасымен, құрылым тұтастығымен, түр-түсінің байлығымен, бояуының қанықтығымен таңқалдырады. Ұлттық киім негізінде пішімнің қалыптасуы мен ою өрнегінің орналасуы, түр түсінің сәйкес келуіне сай принциптер мен ерекшеліктер жатыр. Қашан, қайда және қандай үйлесімде киім кию қажеттігін уақыт пен дәстүр шешіп берді. Ғасырлар бойы жинақталған осындай ерекшеліктерді ұлттық киімнің көркем безендірілуі мен құрылым принциптері ретінде бағалауға болады. [2]

Халық киімдерін зерттей отырып, оның барлық пластикалық байлығын, пропорционалды қарым- қатынас көркемділігін, түр-түсінің, гаммасының, фактурасының әр түрлілігін және ритм байлығын сезінуге болады.

Қазақ халықтық киіміне негізделген қазіргі заман киімінің даралық шешімін оның негізін еске ала отырып, толық көшірмей, тек қана тақырып түбірін әрі оған қатысты сапаларын ескерген жөн (сурет -1).

Сурет-1. Қазіргі заманауи үлгідегі жинақ

Сырттан кіріп келгенде ою-өрнекті, кестелі, моншақты көздің жауын алатын сәнді киімдерді көргенде жұмақтың ішіне кіріп кеткендей боласың. Осындай сәнді де көз жауын алатын киімдерді кигенде әр-бір бойжеткен бойын тіктеп, жүрістерін сыпайылап, дауысын бәсеңдетіп қазақтың болмысына тән биязылық пайда болады. Ұлттық киімдер етегі тобыққа дейін төгілген, бағалы теріден тігілген бөркін, кестелі камзолын киіп шыққан кезде нағыз хор ерындай сезіледі. Ұлттық киім адамның мінезін тәрбиелейді. [3] Сыпайы, сымбатты, биязы болуға қалыптастырады. Біз керемет сәнді, бай киімдерімізді киюге, елге танытуға құлықсыздығымызға қатты намыстанамын. Әрине, күнделікті жүріп – тұруға ыңғайлы киім киген дұрыс та шығар, бірақ ұлттық киімнің негізінде күнделікті киюге арналған киімдердің үлгісі бар. Олардың кейбіреулерін ескінің көзі қарттар күнделікті киіп жүрсе, енді біреулері ер ұзату, келін түсіру тойларында ойын – сауыққа пайдаланады. Оны біреу білсе, біреу білмейді. Себебі бізде насихат аз. Қазіргі кезде ұлттық киім негізінде әр – түрлі киім үлгілері, әсіресе жас қалыңдыққа көптеп тігіліп жүр. Яғни айтқанда, баяғы қазақтың дәстүрі, киім кию, өзін ұстау қайта үрдіс алуда. Әрине бұл қуантарлық жағдай. Ертеректегі киімнің пішімі, түс әлпеті, құрастыру тәсілдері, қазіргі киімді тігу, пішу, құрастыруға қолданылуда. Дегенмен әлі де оны толық танып білгеніміз жоқ. Қазіргі уақытта өкінішке орай ұлттық киімнің үлгілерін жетік меңгермегенбіз. Әрине ұлттық киімнің негізін ою-өрнек, бас киімнің түр-түрі, камзол, белдемше, бүрмелі көйлектер, сәнді белдіктер, құрап тұр. [4] Қазіргі заманауи уақытта бұрын апа-әжелеріміз қол майын тамызып сәндеген киімдерін, нанотехнологиялармен, яғни автоматтандырылған уақытта киімді баяғы үлгімен тіксе де, кестелеу көбінесе қол жұмыстарымен өңделінеді. Дегенмен автоматтандыру мен қол жұмыстарын бірге алып жүру жұмысты қолайлы әрі жылдамдатуға көп көмегін тигізеді.

Ұлттық киім иесіне әдеттегідей ерекше тыс көтеріңкі көңіл-күй сыйлайды. Ұлттық киім киген адамның бойын ұлтжандылық, отаншылдық, ұлттық дәстүрге, ұлттық өнерге деген махаббат сезімі билейді (сурет-2). Қазіргі уақытта киімдерге қазақтың ою-өрнектерін, желбіршекті көйлектерді, әшекейленген камзолдарды, ұлттық бас киімдерді көп кездестіреміз. Қазақ киімдерін тек қана біздің болашақ жастарға ғана емес, бүкіл әлемге қазақ ұлттық киімдерінің деңгейін көтеріп, мақтан тұта аламыз.

Сурет-2. Қалпына келтірілген ұлттық киімдер үлгісі

Библиографиялық тізім:

1. Саиров Е., Серік Ә. Кунсткамера жинағындағы Қазақтың дәстүрлі мәдениеті, А., «Полиграфкомбинат», 2008 ж.
2. Г.Ә. Тәкішева, Б.Е. Асанова «Киімді модельдеу және көркемдік безендіру» Фолиант баспасы, 2008.
3. Б.Асанова, А. Птицина, Ұ. Әбдіғабарова Қазақ ұлттық ою-өрнектерінің тарихы және теориясы, Астана «Фолиант», 2012 ж.
4. Қазақша – орысша терминологиялық сөздік «Жеңіл және тоқыма өнеркәсібі», Астана «Фолиант», 2008 ж.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ПАЛЬТО АССОРТИМЕНТТІҢ СӘН БАҒЫТЫН ТАЛДАУ

Шаймардан К.Ж., Қазақ технология және бизнес университеті, 4-курс
Ғылыми жетекшісі – *Қожабергена К.Д.*, т.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Резюме: Проанализировано модное направление пелеринового пальто для детей дошкольного возраста.

Summary: The article analyzes the fashion trend of the pelerine coat for preschool children.

XII-XIV ғасырлық иық жамылғысы балалардың киімі ретінде қолданыста пайда болды. Алдымен жамылғы жай ғана жабайы аңның терісінен болды, кейін оны тығыз матадан жасай бастады.[1] Ал тарихта пальто сөзі Францияда XVIII ғасырда бастау алады. "Пальто" сөзі испан сөзінен шыққан "пальтоке" (исп. palleteoque), ол екі негіз — pallium (кең плащ) және toque (бас киім) көмегімен құрылған. Бұл киімді испан шаруалары XVI ғасырдың басында киген.[2] "Пальто" атауын сәл өзгертіп (гол. palastrock), үй іргесіндегі ақсүйектің киім элементі ретінде болды.

Жамылғы әртүрлі тарихи кезеңдерге жатады, көптеген елдерде кездеседі, әртүрлі әдеби жанрлардың кейіпкерлерінде кездеседі. Ең танымал жамылғы – пелерин (қола ғасыры, б.з.д. II мыңжылдықтар) - бұл қаңылтыр алтыннан жасалған зергерлік бұйым. Ол 1833 жылы Молд қаласында Солтүстік Уэльсте қорғанында табылды. Пелеринамен бірге қылшық матаның қалдықтары мен 16 парақты қола фрагменттері табылды, олар пелеринаның негізі болып табылады: Алтын парактар бронзаға тойтармамен бекітілген. Пелериннің ені 458 ММ.[3]

Оны сиқыршылар мен саяхатшылар жақсы көрді, әдеттегідей кішкентай қызыл шабандоз монахтар мен саяхатшылардың киімдерінің міндетті детальдары болды. Католик дінбасыларының иықтарындағы пальтосы арқылы жай адамдардан ажыратылды. Виктория дәуірінде бұл киім көк қан адамдарының артықшылығы болды. Қазіргі мәдениетте әлемнің барлық сиқыршылары мен билеушілерінің міндетті атрибуты болып келеді.

Оны қайтадан өткен ғасырдың 60-шы жылдарында Пьер Карден әкелді. Ал 2011 жылдан бастап біртіндеп танымалдық шыңына көтерілуде, ал 2020 жылға қарай гардеробтың ең сәнді бөлшектерінің біріне айналады. Біздің климаттық жағдайда балаларға арналған пелерин пальтосы ыңғайлы, экологиялық және қарапайым болуы тиіс екенін айта кету керек. Сәнді балалар пальтосы көрінісіне деген құштарлық дизайнерлерді бұрынғы ұмытылған стильдерден шабыт іздеуге шақырады. Сондықтанда бүгінгі күні балаларға арналған модельдерде дизайнерлер балалардың пелерин пальтосын жүзеге асыруға тырысады, сондықтан кішкентай балаларға арналған киім-кешек ересектердің киімінен тек қана өлшеммен ерекшеленетін болып келеді. Қазіргі уақытта ересектерге арналған сәнді заттардың әрбір танымал өндірушісі балаларға арналған киім желісін шығаруға тырысып жатыр.

Сурет 1. Жетекші брендті маркалы пальтолар

Нарықтағы негізгі бағыт D&G junior, Armanijunior, DiorBaby, Kenzo Kids, BOSSKidswear, LovableFriends, HudsonBaby, ReneRofe және т.б. Арзан брендтер OldNavy, Disney, Crazy8, Spasilk, BonBebe, Paff-Dreams және басқа көптеген Америка, Еуропа, Қытай және Түркия өндірушілері

ұсынады. Сондай-ақ, bambu сияқты өндіруші фирмалардың балаларына ғана бағытталған киімдерді өндіруде.

Жетекші брендті маркалар ата-аналарды жылдың суық мезгілінде, ең болмағанда табиғи немесе жасанды теріден жасалған бұйымдардың бір жұпты өнімдерін сатып алуға шақырады. Суық қысқы немесе жаңбырлы күндер үшін тері мен ылғалға төзімді жүн киімдерін киінуді ұсынады.

Сурет 2. Табиғи немесе жасанды теріден жасалған бұйымдар

Біздің ендік үшін өзекті нұсқалар ұқыпты теріден жасалған бас киімдер мен береттер, классикалық пальто және пелерин пальто, қысқа жамылғылар мен алмалы-салмалы жағалар болып табылады. Осы маусымда балалар бейнесі үлбір сөмкелер мен әшекейлер болуы сәнде болып отыр. Әшекей ретінде, жамылғы, баулы сөмкелер және түрлі қапсырмалар қолданылады. Мектеп оқушысының киімінде сұр, қоңыр, ақ, қара және болат тондар басым, ал балалар мен бөбекжай жастағы балалардың гардеробында ашық реңктер – қызғылт, күлгін, аквамарин, қызғылт сары, изумруд және күлгін реңктер қолданылады.

Библиографиялық тізім:

1. История детской одежды [Интернет-ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stylekids.com.ua/blog/detskaya-odezhda-istoria/>
2. И.А. Куликова, А.Я. Сковронский «Детская верхняя одежда»// Швейная промышленность, 1966 – 12 с.
3. История пелерина [Интернет-ресурс]. – Режим доступа: <https://www.colors.life/post/316795/>.

НЕТРАДИЦИОННЫЙ ГАРДЕРОБ

Днекешева А.С., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
 Научный руководитель – *Джакпарова Р.С.*, к.т.н., профессор
Джусупова-Парфилькина И.М., магистр, ст.преподаватель

Түйін: Берілген мақалада бүкіл адамзаттың үй жануарларына (мысықтар мен иттерге) арналған функционалды киімді қалыптастыруға деген қызығушылығының артып келе жатқанын көрсетеді.

Summary: This article shows the growing interest of all mankind in the formation of functional clothing for pets (cats and dogs).

В настоящее время развитию легкой промышленности уделяется исключительно большое внимание. Так уровень потребления товаров легкой промышленности занимает вторую позицию после потребления продовольственных продуктов. Объемы производства товаров легкой промышленности растут с каждым годом. Это связано, прежде всего, с увеличением потребительского интереса населения на фоне меняющихся тенденций повседневной и высокой моды, применения революционных технологий при производстве одежды, лояльной ценовой политики.

При этом легкая промышленность не ограничивается производством одежды исключительно для людей. В последнее время огромную популярность завоевывает одежда для домашних животных.

Сегодня люди все больше понимают, что красиво и удобно одеваться могут не только они, но и их четвероногие любимцы. Человечество давно занимается селекцией животных, в том числе собак и кошек. Выведенные новые породы, особенно декоративные, не в состоянии выжить в естественных природных условиях. И даже в условиях проживания в городах, в теплых помещениях таким животным требуется защита от природных факторов. Так отдельным породам собак и кошек требуется дополнительная защита даже от незначительного холода. С практической точки зрения, домашним животным необходимо обеспечить защиту от дождя, грязи, мелкого мусора, путающегося в шерсти и пр. Кроме этого, и мир моды направил свой взор на внешний вид домашних питомцев. Модельеры создают модные образы, шьют вечерние платья, костюмы и смокинги для кошек и собак [1].

В Европе и США рынок одежды для животных гораздо более развит, чем в нашей стране, журналы мод представляют подборки брендов, которые шьют «небанальные наряды» для четвероногих. В индустрию товаров для домашних животных включились и «человеческие» марки. Например, бренд Moncler в 2017 году выпустил коллекцию фирменных ярких пуховиков, которые рассчитаны на разные породы собак (рис.1).

Рисунок 1. Коллекция пуховиков для собак от Moncler

Н&М совместно с Moschino тоже предусмотрели наряды для собак — серый меланжевый худи с логотипом бренда и куртку, словно разрисованную фломастерами, как в основной весенне-летней коллекции итальянского бренда (рис.2).

Рисунок 2. Верхняя одежда для собак от Н&МхMoschino

Разумеется, помимо функциональной одежды для животных существуют и красивые, иногда бесполезные наряды, следуя законам модной индустрии. Тут стоит рассказать об интернет-магазине PawmainPets. Его создатели играют с названиями «человеческих» брендов, меняя первый слог на слово «Paw» (лапа) или «Chew» (жевать). Так появились Pawvinchy и Pawsace, Chewnel и Pawlenciaga (рис.3) [2].

Рынок товаров для домашних животных — один из самых быстрорастущих. В США за последние 20 лет он вырос чуть меньше чем в три раза: с 23 миллиардов долларов до 72. В то же время, рынок Великобритании оценивается примерно в 6 миллиардов. Средний британец тратит на домашних животных 1150 фунтов стерлингов в год, из которых 200 уходит на одежду. Из чего можно заключить, что продажа одежды занимает примерно пятую часть всего рынка товаров для животных. [3].

Рисунок 3. Примеры одежды для питомцев от «псевдобрендов» Chewnel, Pawlenziaga и Pawsace

Казахстан, представляя собой современное светское государство, тоже не отстает от остального мира. С ростом туризма и мобильности укрепились и межгосударственные отношения. Страна является частью мировой культуры. Вследствие чего различные тренды и тенденции моды также распространяются на его территорию.

В Казахстане мода одевать домашних питомцев появилась относительно недавно, но сразу, же заняла прочные позиции и постепенно принимает все больший масштаб. Одевают как маленьких собачек, так и крупных, таких как бульдоги, доберманы, доги. Но чаще всего моде подвержены болонки и йоркширские терьеры. Кошек же в стильных нарядах можно увидеть только в домашних условиях. Тем не менее, каждая вещь, какой бы бесполезной она ни казалась, имеет практическое применение. Ведь мода для животных — это не стремление сделать своего любимца наряднее, а проявление заботы к четвероногому другу.

Таким образом, современные тенденции практически формируют отдельную отрасль легкой промышленности, специализирующейся на производстве одежды для домашних животных. Растущий интерес населения особенно в высокоразвитых странах к одежде для животных убедительно указывает на перспективу развития производства такой одежды. Именно поэтому эта тема очень актуальна для творческой работы.

Библиографический список:

1. «Разработка моделей одежды для собак на основе маркетингового исследования» Василевская Л.В., Петросова И.А., Гусева М.А.. Инновационное развитие легкой и текстильной промышленности: сборник материалов Международной научной студенческой конференции. Часть 2. – М.: ФГБОУ ВО «РГУ им. А.Н. Косыгина», 2018. – 279 с.
2. <https://theblueprint.ru/fashion/dog-fashion>
3. <https://pawmainpets.com/>

«КОСПЛЕЙ» - КОСТЮМИРОВАННАЯ ИГРА ПЕРЕВОПЛОЩЕНИЯ

Уважанова А.Е., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
 Научный руководитель – *Джаспарова Р.С.*, к.т.н., профессор,
Джусупова-Парфилькина И.М., магистр, ст. преподаватель

Түйін: «Косплей» жаңа формаға (образға) ену өнері деп аталады, онда киімдегі кейіпкермен үйлесу деңгейі маңызды, косплейсер өзінің мінезін іштей сезінуі керек.

Summary: “Cosplay” is called the art of reincarnation, in which the level of merging with the character in clothes is important, and the cosplayer must feel his character from the inside.

Развитие легкой промышленности в Казахстане на сегодняшний день является одним из приоритетных направлений, поскольку отрасль имеет социальную значимость, обеспечивая высокую занятость населения. Легкая промышленность Казахстана насчитывает 1044 предприятий. В ней занято 12,7 тыс. человек.

Перспективы Казахстана во многом зависят от степени его успешной интеграции в мировую экономику. При этом перед страной стоит задача не любой ценой интегрироваться в мировое хозяйство, а занять в нем место, адекватное ее экономическому потенциалу. Для решения этой задачи прежде всего необходимо знать, какими ресурсами наша страна сегодня располагает для полноценной интеграции, и что необходимо сделать, чтобы эти ресурсы задействовать и по возможности приумножить имеющийся экономический потенциал.

Современный рынок одежды в Казахстане и других странах, показывает что молодежь заинтересована в новом проявлении моды в стиле «Косплей». Это связано тем, что сейчас век технологии и все сидят за компьютерами, телевизорами. Тем самым играют много игр, смотрят мультсериалы, читают комиксы и хотят быть похожими на персонажей из этого списка. А чтобы быть похожими на них люди сами себе отшивают одежду, либо заказывают из-за границы, так как найти качественные костюмы трудно, а для человека, у которого нет навыков швеи, сшить костюм затрудняет задачу. Таким образом, это является свободной нишей в сфере производства одежды для определенного потребителя, который заинтересован в качественной и зрелищной одежде в стиле «Косплей».

Косплэй (яп. コスプレ *косупурэ*, сокр. от англ. *costume play* - «костюмированная игра») - это перевоплощение в различные роли, заключающееся в переодевании в костюмы, и отыгрывании характера, пластики тела и мимики персонажей компьютерных игр, кинематографа, литературы, комиксов, аниме и манги. Как правило, это увлечение включает в себя изготовление костюма и элементов атрибутики выбранного персонажа. История Косплея началась в золотом веке научной фантастики, длившийся с 1930-х по 1960-е годы, а также успехи в научно-техническом прогрессе, подпитывая друг друга, стали основой для широкого распространения в западном и, во многом, мировом обществе футуристических идей литературных произведений. Главным атрибутом Косплея является костюм, олицетворяющий образ персонажа. Как правило, костюм изготавливается косплеером самостоятельно из подручных или специализированных для бутафории материалов, однако существуют и покупные костюмы. В зависимости от сложности костюма его изготовление требует наличия навыков шитья, работы с бумагой и картоном, окрашивания, работы с пластиком, оргстеклом, тканью, умения работать со слесарными и токарными инструментами и т. п.

Высокоразвитых странах одежда для косплея имеет растущий интерес и указывает на перспективу развития такой одежды.

В 1970 году был проведен первый San Diego Comic-Con, ставший впоследствии ведущим мировым событием косплей-движения, а также распространивший свою франшизу на многие подобные фестивали по всему миру. На первом было 145 человек, однако уже через 10 лет его посещало по 6000 посетителей, а позже количество гостей стало измеряться сотнями тысяч человек. Успех формата проведения Comic-Con International дал старт другим масштабным мультиформатным мероприятиям подобного рода: Electronic Entertainment Expo (E3) в Лос-Анджелесе, Gamescom в Кёльне и другие; позже стало возможным проводить отдельные узкоспециализированные мероприятия, посвященные конкретному продукту или одному издателью - BlizzCon, WG Fest и т. д. [1].

Косплей называют искусством перевоплощения. Если во время маскарада нужно переодеться в другого человека, то в косплее важен уровень слияния с персонажем. Мало выглядеть похоже, нужно говорить тоном героя, копировать его манеру речи, выражение лица, употреблять те же слова и фразы, реагировать схожим образом - косплеер должен чувствовать своего персонажа изнутри.

Говорят, что у косплея японские корни. Но это не совсем так. Никому точно не известно, где именно он начал формироваться как отдельная субкультура, но бесспорно то, что в Японии он разросся шире и глубже, чем где-либо.

Возможно, дело в многовековых традициях самодеятельного японского театра «кабуки», который существует с начала XVII века. Это был синтез музыки, танца и драмы. В постановках актеры уделяли особое внимание сложному гриму, который отражал сущность персонажа, и костюмам, которые имели сильную символическую нагрузку. Традиции театра глубоко проникли в культуру страны, позволив косплею со временем гармонично отделиться как самостоятельной культурной ветви.

Считается, что первый косплей появился в 1939 году в США: на первом в мире ежегодном научно-фантастическом конвенте World Science Fiction Convention писатель-фантаст Forrest J.

Askerman нарядился в необычный футуристический костюм, сподвигнув тысячи подражателей последовать его примеру.

Косплей собирает единомышленников и дает возможность весело провести время. Он позволяет проявить себя в любой из выбранных граней: кому-то хочется показать себя в качестве актера, кому-то как дизайнера, у кого-то красивое тело или умение преподнести себя.

Если же говорить про косплей в Казахстане, то сложность в том, что в Казахстане это не сильно развито, не считая молодежь. Этот труд не так ценится, люди иногда воспринимают косплееров как аниматоров. Но надо понимать, что для аниматоров — это работа, а для косплееров — это хобби, когда ты делаешь костюм сам, вкладываешь в него силы, деньги.

Если раньше люди скрывали, что им нравится косплей, то сейчас с этим стало проще. В Казахстане стали понимать, что это нормально, у каждого человека может быть хобби. Но, тем не менее, когда в Казахстане проводится ComicCon, то с каждым годом можно заметить, что людей становится все больше и больше. Например, 2018 году в Алматы прошел крупнейший в Казахстане и Центральной Азии фестиваль комиксов AlmaCon. Вот уже в пятый раз мероприятие объединило поклонников комиксов и поп-культуры. В этом году фестиваль принял международный масштаб: приехали гости из Великобритании, России и США. Almacon-2018 собрал на одной площадке более 4000 поклонников гик-культуры. В Нур-Султане 2019 году на Comic Con Astana (рис.1) пришли около 10 000 поклонников, а на второй день 23 000 поклонников[2]. Тем самым можно отметить, что в Казахстане косплей все же имеет место быть. В дальнейшем хотелось бы показать, что Казахстан тоже может быть конкурентом в этой индустрии.

Рисунок 1. Косплей на видеоигру в Нур-Султане

Библиографический список:

1. <http://spidermedia.ru/articles/istoriya-razvitiya-comic-con-international-san-diego-0>
2. <https://www.comicconastana.com/>

УЧЕБНАЯ ИГРА «ДЛЯ ЧЕГО? ДЛЯ КОГО? ИЗ ЧЕГО?»

Джакпарова Р.С., Джусупова-Парфилькина И.М.
Казахский университет технологии и бизнеса, Нур-Султан

Түйін: Оқу іскерлік ойыны - бұл белсенді оқытудың классикалық түрі, өйткені шындық кәсіби қызметтің алғашқы тәжірибесін қалыптастырудағы инновациялық тәсілдерге мүмкіндік береді.

Summary: Educational business game is a classic form of active learning, since reality creates opportunities for innovative approaches in the formation of the initial experience of professional activity.

Выбор материалов для швейных изделий – одна из важнейших подсистем швейного производства, в которой в значительной мере определяются качество изделий, надежность и эффективность работы всей системы. Выбор оптимальных материалов для проектируемых изделий и их рациональное использование в условиях промышленного производства возможны только на основе знаний строения и свойств современных тканей и полотен, методов оценки их качества[1].

Комплексное решение этих задач возникает и в условиях индивидуального заказа на предприятиях среднего и малого бизнеса, в Домах моды, салонах, ателье.

В условиях изготовления одежды по индивидуальным заказам требуется деятельность специалистов, ориентированная на постоянно усложняющиеся потребности заказчика, непредсказуемость (или неопределенность) реальных ситуаций. В числе важных составляющих успеха является знание быстро изменяющихся модных тенденций в индустрии моды.

Неизменным требованием к выбору и использованию материалов высокого качества является максимальное обеспечение потребности в эстетических, эргономических, конструкторско-технологических, надежности и других свойствах материалов.

Учебная деловая игра по дисциплине «Конфекционирование материалов для одежды» (далее КМДО) имеет своей целью сформировать у обучающихся умение самостоятельно и творчески применить полученные знания по материаловедению, основам производства натуральных и химических волокон, КМДО и другим дисциплинам. Такая форма учебного процесса во время лабораторных занятий, СРС и СРСП позволит выработать навыки и умения решения профессиональных задач, развить творческое мышление и интерес к изучаемым вопросам дисциплины, таким как художественное и техническое конфекционирование [2].

Целью деловой игры является:

- закрепление полученных базовых знаний в области свойств и ассортимента текстильных материалов, используемых для бытовой одежды;
- усвоение методики выбора материалов для изделия на основе принципов конфекционирования материалов
- приобщение к самостоятельной творческой работе с основной и дополнительной учебной литературой, с журналами мод, отраслевыми журналами, каталогами образцов материалов.

Основные задачи игры:

- изучение ассортиментных групп основных и вспомогательных материалов для одежды;
- изучение влияния строения и свойств материалов на свойства пакетов швейных изделий;
- ознакомление с технической документацией на материалы (стандарты, прейскуранты и др.), с атласом и картами цветов, картами рисунков и др.;
- формирование умений и навыков сенсорного анализа тканей.

Учебная деловая игра является одной из форм имитационных игр. Сущность такой игры по курсу «Конфекционирование материалов для одежды» заключается в моделировании различных ситуаций и систем отношений, которые наиболее характерны для профессиональной деятельности специалиста на производстве. В учебной игре предполагаются проявлять (имитировать) деятельность художника-модельера, инженера-конструктора, дизайнера по костюму или закройщика-мастера в условиях индивидуального заказа в Доме моды, салоне моды или ателье.

Обычно на этапе разработки модного изделия при выборе материалов могут использоваться два традиционных подхода:

1. модель создается из конкретного предлагаемого материала;
2. материал подбирается в зависимости от творческого предложения (замысла).

Можно предложить три варианта выдачи задания:

1 вариант – подгруппа «заказчики» предлагает «исполнителям» игровое задание на любой вид одежды с указанием вида и назначения изделия и данных о заказчике. Полученное задание вносится в «журнал заказов» (или «листок заказов»), в котором отражается условие игры: выбор соответствующего материала к модели или модель создается из конкретного предлагаемого материала. В графу «данные о заказчике» достаточно внести следующую информацию: половозрастной признак, рост, полнота, фигура, осанка, цвет волос, лица и т.д.

2 вариант – задание выдается контрольно-экспертной группой по заранее придуманным и изготовленным карточкам – заказам.

3 вариант – задание можно получить в действующих салонах или ателье мод города, с которыми имеется договор о творческой связи.

Деление на подгруппы (1, 2 и 3) осуществляется в присутствии участников деловой игры и с их активным участием. Вторую подгруппу – группу «исполнителей» можно дополнительно разбить на бригады по 2-3 человека.

Условием игры для «заказчиков» является четкая и конкретная формулировка того, что они хотят.

Возможные варианты «заказов» могут включать следующие предложения (условия):

- по своему эскизу модели, не имея своего материала;

- имея свой материал и эскиз или без эскиза;
- не имея ни эскиза модели, ни материала;
- другие варианты (обновление, изменение модели и т.д.).

Перед группой «исполнителей» ставится более сложная задача – максимально удовлетворить спрос и желания заказчика. Каждый игрок этой подгруппы (бригады) может одновременно выступить в роли художника- модельера, дизайнера, конструктор и технолога. Возможен вариант разделения этих ролей.

В основу своих решений «художник-модельер» (либо «конструктор», «дизайнер костюма») должен взять простой, но классический принцип Н. Ламановой: Для кого? По какому случаю? Из чего? Разрабатывая любой костюм (изделие) участник игры должен учитывать какие функции в нем должны преобладать, так как это определит и конструктивное решение, и выбор материалов, и образное решение костюма[3]. Такой подход к изготовлению изделия (вещи) получил определение «функциональный подход», когда проектируют не вещь, а пользу, которую она должна принести заказчику потребителю.

Библиографический список:

1. Орленко Л.В., Гаврилова Н.И. Конфекционирование материалов для одежды: Учебное пособие. – М.:ФОРУМ: ИНФА-М, 2006. – 288с. – (Высшее образование), Москва 2006г.
2. Белгородский В.С., Кирсанова Е.А., Жихарев А.П. Инновации в материалах индустрии моды. Учебное пособие. МГУДТ. Москва 2010г.
3. Х. Эберле и др.; Материалы для швейных изделий: Учебник. – Нур-Султан: Фолиант, 2019. – 424с.

ДИЗАЙН МЕН ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСПТЕГІ МОДЕРННІҢ КӨРІНІСІ. ҚОЛӨНЕРДІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ МЕН ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ӨНЕРКӘСПКЕ ӘСЕРІ

Ыбрай Ә.Е., №56 Шәкәрім Құдайбердіұлы атындағы мектеп-лицей, 9 сынып
Ғылыми жетекшісі – **Байсары А.Е.**, көркем еңбек пәнінің мұғалімі

Резюме: Как развиваются дизайн и легкая промышленность? Какие новые виды рукоделия популярны на данный момент? Какие принципы у предприятий чьих товаров считаются ценными? Эта статья посвящается тем которые задаются этими и многими другими вопросами.

Summary: How are design and light industry developing? What new types of needlework are popular at the moment? What are the principles of enterprises whose goods are considered valuable? This article focuses on those posed by these and many other questions.

Өнердің әртүрлі салаларындағы модерннің көрінісі.

Инновациялардың өнерге әсері

1. Үй мен өндірістегі жаңа технологиялардың орны. Уақыт өте келе заманның дамуына байланысты өмірдің әр саласы дамып, күнделікті күйбең тіршілігіміз жеңілдеді. Әрине адам өмірінің «Өнер» деп аталатын үлкен бөлігі инновацияланудан қалыс қалған жоқ. Қазіргі таңда қолөнермен айналысушы адамдардың өмірі жаңа технологиялардың арқасында жеңілдеді.

Үйде тігін тіккенде немесе кез келген бұйымды жасағанда біз жаңа технологиялармен тығыз байланысамыз. Мысалы, өз тігін мәшиненіңізбен әжеңіз қолданған тігін мәшинесі мен құрал-жабдықтарын салыстырайық:

1. Тігін мәшинесінің қайығы – мәшиненің жүрегі. Бұрынғы мәшинелерде қайық тербеліп тұрған кезде, тігу басталмайтын. Одан бөлек жіптің кернеуі әлсіз, діріл пайда болады, жылдамдық өте төмен болатын. Бүгінгі күнгі тігін мәшинелерінде ондай мәселелер туындамайды – діріл болмайды, кернеу оңай реттеледі.

2. Ескі тігін мәшинелерінде орындауға болатын операциялардың саны 20-дан аспайтын. Бұндай тігін мәшинелерінде ең көп кездескен тігіс түрлері: ілмектеулі, серпімді, жасырын, 5 сәндік тігіс түрі, бір серпімді және бір тік зигзаг тігістері. Қазіргі буын мәшинелері 300-ге жуық операция орындай алады.

3. Ескі қол мәшинелерінің өзі өте ауыр. Салмағы 10 кг-нан асатындары да бар. Ал тігін мәшинелерінің жаңа буынымен ондай мәселелер артта қалады. Олардың басқышы болғанымен салмағы мектеп дорбасының салмағынан да аспайды.

Айырмашылығы жер мен көктей. Әрине ескі мәшинелер сирек болғандықтан құнды. Бірақ олардың қазіргі замандағы ұрпақтары тігіншілерге көптеген мүмкіндік беріп, тігін үдерісін пайдалы ғана емес, жағымды етеді.

Өндірісте де жаңа технологияларды пайдалану тиімді. Өндірілетін тауар көлемін уақтылы қамту үшін компаниялар роботтар мен компьютерлерді қолданады. Мысалы, құрылысшы-роботтардың көмегімен құрылысы бірнеше жылдарға созылуы мүмкін ғимараттарды 30 күн төңірегінде салуға болады. Тамақ өнеркәсібінде қай ингредиентті қандай мөлшерде қосу керектігін компьютер есептеп тағамды дайындайды, кілемдерді роботтар тоқып, киім-кешек пен аяқ киімдерді пішіп, тігеді. Бірақ көптеген компаниялар өндірісте жаңа технологияларды емес, керісінше ұзақ уақытты талап ететін дәстүрлі технологияларды пайдаланады.

Мысалы, Түркияның Анталья қаласында орналасқан Чинар дүкенінде жібек кілемдерін ескіше технологиямен қолмен тоқиды. Ондай кілемдерді тоқу бірнеше жылға созылуы мүмкін. Сондықтан бұл дүкенде сатылатын кілемдер әлемдегі ең құнды, қымбат әрі таңдаулы кілемдердің үлгілері, жай ғана қолөнер бұйымдары емес, өнер туындылары. Сондықтан дүкен сөрелерінің сатылымындағы кілемдердің бағасы 25 000 АҚШ долларынан 5 000 000 АҚШ долларына дейін баруы мүмкін.

Жаңа технологияның орнына ескі тәсілдерді қолданатын Отандық дизайнерлердің бірі – Ая Бапани. Оның еліміздің оңтүстік астанасы – Алматы қаласында орналасқан шоу-румда сіз киізден жасалған бірде-бір тігісі жоқ киім-кешектерді көре аласыз. Ал ол бұйымдарды аса құнды етуші – олар жасалатын технология. Ая Бапанидің өнеркәсібінде киізді ертедегі көшпенді бабаларымыздың тәсілімен сабын мен суды қолдана отырып өңдейді. Осындай киізді қолмен дәстүрлі әдіспен өңдейтін, әрі сәннің соңғы үлгісіне сай бұйымды күнде көре бермессіз.

2. Жеңіл өнеркәсіп мәселелері мен Қазақстан экономикасындағы орны. Жеңіл өнеркәсіптің тоқыма, мата өндіру, тігін, аяқ киім өндірісі сияқты салалары бар. Еліміздің экономикасына бұл саланың ықпалы зор және осы саланың дамуына барлық мүмкіндіктері бар: саланы дамытуға елеулі үлестерін қосатын кәсіпкерлер, өндіріске қажет шикізат, сәннің соңғы үлгілеріне сай дизайнерлерді ойластыратын шеберлер де елімізде жеткілікті. Бірақ Қазақстан жеңіл өнеркәсібінің басты мәселесі – тауардың импортқа төтеп бере алмауында. Дүкен сөрелерінде көбінесе Қытай, Қырғызстан, Ресей, Түркия мен Беларусь сияқты елдерден келген киім-кешек пен аяқ киімдер кездеседі. Халық арасында «Қазақстанда өндірілген тауар қымбат, бағасы Түркия сынды шет елдердікінен екі есе асып түседі», «Қазақстандық тауар шетел тауарының сапасына жетпес» деген ойлар көп. Сол себептен отандастарымыздың көбі жеңіл өнеркәсіп өнімдерін алу үшін базарларға барады. Ондағы тауар сапасына ешкім жауап бере алмайды, оның үстіне құрамында тек синтетика болса да, оны таза мақтадан жасалған деп сатуы мүмкін, сіз ол тауардың қай жақтан келгенін де білмейсіз. Ал арнайы дүкендерде тауардың қай жерде өндірілгені, құрамы қандай екендігі білесіз, әрі бағасы көп жағдайда тауарға сай болады. Жеңіл өнеркәсібіміздің мәселелерінің қатарында: сауатты жұмысшылар тапшылығы, жастардың бұл салада жұмыс істегісі келмеуі, дизайнерлердің саны жұмысшылар санынан көп болуы, отандық шикізаттың экспортының тиімсіздігі бар. Осы саланың дамуына әрбіріміз үлесімізді қоса аламыз.

3. Қолөнердің жаңа салалары. Қолөнердің жаңа салалары өте көп: декупаж – ескі затты өңдеп өнер туындысына айналдыру; карвиң – жеміс-жидектерді ою; денимнен суреттер мен портреттер жасау; мата бояу; энкаустика – үтікпен сурет салу; көше тоқымасы; торсион-папье – газет-журнал беттерін қолдана отыра жәшіктер мен себеттер дайындау; пластик суқалталарын тоқу – пластикті кәдеге жаратудың түрлерінің бірі, экотауар өндірісінің түрі; стрит-арт – шегелер мен жіптер арқылы суреттер жасау және т.с.с.. Егер осы салалардың шебері болсаңыз, қызығушылығыңызды кәдеге жаратып, өз кәсібіңізді ашсаңыз болады.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, жаңа технологиялар қолөнер саласына елеулі өзгерістер еңгізіп, оларды жасаушылардың өмірін жеңілдетті. Бірақ айналамызды роботтар қоршаған заманда дәстүрлерімізді сақтап, бұрынғы әдістерімізді жоғалпау маңызды. Жеңіл өнеркәсіпті қарастырсақ, дамытатын салалары көп, олардың дамуына әрқайсысымыз үлесімізді қосуымыз керек. Қолөнердің жаңа салаларымен жақсы таныс болсаңыз, оны кәсіпке айналдыруыңызға болады.

Библиографический список:

1. Орленко Л.В., Гаврилова Н.И. Конфекционирование материалов для одежды: Учебное пособие. – М.:ФОРУМ: ИНФА-М, 2006. – 288с. – (Высшее образование), Москва 2006г.
2. Белгородский В.С., Кирсанова Е.А., Жихарев А.П. Инновации в материалах индустрии моды. Учебное пособие. МГУДТ. Москва 2010г.
3. Х. Эберле и др.; Материалы для швейных изделий: Учебник. – Нур-Султан: Фолиант, 2019. – 424с.

КИИЗ БАСУ ӨНЕРІНІҢ ЖАҢА ҚЫРЫ

Қожамқұл Д.Қ., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының 5 «В» сынып оқушысы,
Ғылыми жетекшісі – **Айтбаева Г.Қ.**, т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп
гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: Войлоковалание - древнейшее текстильное искусство, которое в наше время переживает поистине второе рождение, во многом превращаясь из жизненно необходимого ремесла в яркую форму художественного выражения.

Summary: Felting - is the oldest textile art, which in modern times is going through a truly second birth, largely turning from a vital craft into a bright form of artistic expression.

Киіз басу – ең көне техника. Археологтар бірінші киіз басылған бұйымдардың пайда болуын 8000 жылдық мерзімді болжайды. Жалпы, киіз басу ежелден келе жатқан дәстүр, бұл өнердің біздің заманымызға дейінгі ғасырларда қазақ даласына кеңінен таралып кеткені мәлім. Бұл жерлерді мекен еткен ата - бабаларымыз киізден түрлі бұйымдар жасайтын болған. Мысалы, Пазырық елді мекенінен киізден жасалған бедерлі, мүсінді бұйымдар табылған. Сол себепті де киіз басу дәстүрін осы құтты мекенде пайда болған деп топшылауға толық негіз бар. Бүгінгі күні пима киіп, үйіне текемет төсейтін қазақтар жоқ болғанымен, киізден жасалған бұйымдарға деген сұраныс бар. «Киіз басу» қазақтың төл өнері. Сондықтан да оны қолданыстан шығып қалды деуге болмас. Керісінше, заман өзгеріп, қолданыстың жаңа формасына енді. Яғни қолдану аясы ғана өзгерген.

Адамның қойдың жүнін пайдалануы ежелгі дәуірдің өзінде кеңінен таралған еді. Жазба ескерткіштер бойынша Шумер, Аккад, Ассирияда және Вавилонда киіз бұйымдарын тұрмыста қолданғандары тіркелген. Өзінің берекелі қасиетіне қарай қойдың жүні алтын жабағыға теңелген, ол ежелгі гректің аргонавтар туралы мифологиясында бейнелі байламның басты нысаны болып табылады.

Қой жүнін пайдалану көшпенділер шатырда өмір сүретін ыстық елдерде емес, ызғарлы континентті климатты және қысы суық Еуразия далаларында басты орын алады. Киіз басу өнер-кәсібінің бастауы, зерттеулер бойынша, көшпелі мал шаруашылығы өндірістік шаруашылықтың басты түрлерінің бірі болып табылатын осы аймақта, қола дәуірінің аяғынан бастап дами бастаған.

Көркемдік құбылыс ретінде киіз басу киіз басу өнеркәсібі ежелгі гректер заманынан басталып, V-VII ғасырларда қалыптасқан. Онда тарихтың атасы Геродот мынадай жолдарды келтіреді: «әрқайсысы ағаштың астында өмір сүреді. Қыста ағашты үнемі тығыз ақ киізбен жауып отырады, ал жазда

Сурет – 1. Киіз басу, архив фотосурет

оны ашық қалдырады». Киіз басу ісі одан кейінгі кезде де – үйсін, ғұн, түркілер кезінде дамып, ортағасырлық араб, парсы, қытай, түркі жазбаларында көрініс тапқан. Қазақстан аумағының түрлі аймақтарында жасалған киіз бұйымдарының экзотикалық бейнелілігі басқа халықтардың өмір сүру жағдайына қызығушылығымен табиғи байқағыштығы жоғары адамдардың назарына ілігіп, оларда жақсы әсер туғызады. XIII ғасырдан бері ислам мәдениетінің жинақталу әсері, ал XIV ғасырда Алтын Орданың қолөнер дәстүрлері көркемдік бағыттары басым қатты біліне бастады. Жазба деректерде Алтын Ордадағы киіз үйлердің киіз жабуларының көркемдік әшекейлері туралы көптеген құнды ақпараттар бар, мысалы, Ибн Абт әз-Захирдың шығармаларында, Шыңғыс ханның шөбересі Беркенің киіз үйінің жасалуы бейнелі сипатталады: «ол, Берке, 100 адам сиятын үлкен шатырда отырды; шатыр ақ киізбен жабылған, ал іші жібек матамен жабылған, қытай мүсіндерімен асыл тастармен, қазыналарымен көмкерілген».

Қазақтың киіз жабуларының осы бұйымдардың көркемдік жетістіктері туралы жақсы пікір қалдырған орта ғасыр саяхатшылары Фазлаллах Рузбихан, Пано Карпини және басқаларына

эстетикалық әсер күшті болған. Қазақтардың киіз басу өнері бір жағынан үй кәсіпшілігіне, екінші жағынан көркем қолөнерге де жатады, өйткені киіз, соның ішінде өрнекті киіз халықаралық жәрменкеге шығарылып отырған. Ортағасырлық жазба деректерге және жаңа зерттеу нәтижелеріне қарағанда, көркемдік киіз Қазақстан аумағы арқылы өтетін Ұлы Жібек жолы дағы сауда-сатықта ақша баламасы ретінде пайдаланылған. Қазақтар бұл өнімді жылқы және қоймен қатар XX ғасырдың екінші жартысында Ресей, Қытай, Орта Азия және басқа Шығыс елдерінен келетін тауарлаға айыр-бас жасады.

Өнші, халық ақындарынан басқа, әлеуметтік жағынан жоғары, жағдайы жақсы әйелдер шынайы өмірде ақылды әрі бастамашыл болады, неше түрлі өрнектерді ойлап тауып, тігуді, тоқуды, және кестелеуді біледі, яғни белсенді шығармашылықпен өмір сүрген.

Ал енді өзіміздің қазақ халқымыздың өнеріне тоқталсақ, халқымыздың жүнді пайдаланып киіз басу, арқан, жіп есу, құр ызу сияқты қолөнерінің тарихының әріден басталғанын көреміз. Киізді халқымыз көшпенді тұрмысының барлық қажетіне жаратты. Баспанасына жабынды, басына сая, еденіне төсеніш, үстіне киім, сән - салтанат бағыштайтын аса қажетті тұтыну материалы ретінде қадірледі.

Ал қазіргі кезде жартылай ұмыт болған киіз басу қол өнері соңғы он жылда сән индустриясында өрлеп келеді. Киіз үй біздің заманымыздан бұрынғы VII – ші ғасырда кеңінен пайдаланғаны жайлы жазба деректерде зерттей келе, киіз басу құндылығымызды жетілдіруге ат салудамыз. Үй ішін әрлеуге, кереге ілетін туынды ретінде құрғақ киіз басу техникасын пайдаланып, төл бейнеленген шығармашылық жұмыстар дайындалды.

Библиографиялық тізім:

1. Тоқтабаева Ш. Қазақтың киізден бұйым жасау өнері, Алматыкітап баспасы, 2014 ж.
2. Асанова С. Қазақтың ұлттық киімдері, Алматы «Атамұра» 1995 ж.
3. Ш. Байділдаұлы, Қазақтың ою-өрнектері, Алматы «Өнер», 2006 ж.
4. Қазақша – орысша терминологиялық сөздік «Жеңіл және тоқыма өнеркәсібі», Астана «Фолиант», 2008 ж.

ҚАЗАҚ БИІНІҢ ӘЗ ӨРНЕГІ - ҚАМАЖАЙ

Есламбекова М.С., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының 8 «Ә» сынып оқушысы,

Ғылыми жетекшісі – **Айтбаева Г.Қ.** т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: *Что бы человек не производил, каким бы ремеслом не занимался, врожденное стремление к красоте и гармонии побуждали его создавать изделия художественно оформленные, обладающие целостным строем и функциональностью. Цель данной работы – познакомиться с валянием шерсти, его перехода из ремесла в декоративно-прикладное искусство, из утилитарного явления в полноправную составляющую художественного мира.*

Summary: *Whatever a person produced, whatever craft he was engaged in, the innate desire for beauty and harmony prompted him to create artistically designed products that have a holistic structure and functionality. The purpose of this work is to get acquainted with wool felting, its transition from craft to decorative and applied art, from a utilitarian phenomenon to a full – fledged component of the artistic world.*

Ата–тегін, елінің тарихын, ана тілін білуі, ұлтын сүюі қасиетті парызы, ал ұлтының әдет–ғұрпын, салт–дәстүрін, мәдениетін, өнерін өмір бойы сақтап, ұстануы, дамытуы ата–баба рухы алдындағы әрбір азаматтың мәңгілік борышы мен міндеті. Жеке тұлғаны эстетикалық тәрбиелеу үрдісінде мәдени мұраның алар орны ерекше екені даусыз. Өнер, оның ішінде музыка сол тәрбие құралдарының бірі. Тек өнер ғана адамның қалыптасқан эстетикалық қарым–қатынас тәжірибесін ашады, қорытындылайды. Сонымен қатар, ою-өрнек түрлері мен оны қолданудың әдіс-тәсілдері де үлкен маңызға ие. Ою-өрнек ісі тым ерте заманнан бастап-ақ қолөнерінің барлық түріне бірдей ортақ әсемдеп әшекейлеудің негізі болып келді. «Ою» деген сөз бен «өрнек» деген сөздің мағынасы бір. Бұл сөздің ұғымында бір нәрсені ойып, кесіп алып жасау немесе екі затты оя кесіп қиюластырып жасау, бір нәрсенің бетіне ойып бедер түсіру деген мағына жатады. Ал «өрнек» дегеніміз әр түрлі

ою, бедер, бейненің, күйдіріп, жалатып, бояп, батырып, қалыптап істеген көркемдік түрлердің, әшекейлердің ортақ атауы іспеттес. Сондықтан көбінесе ою-өрнек деп қосарланып айтыла береді. Оның ішінде мата-мақтаны пайдалан отырып, жіп иіріп, жүн түтіп, сол өнімді қолдана білу де үлкен ыждаһаттылықты талап етеді. Міне, осы дәстүрдің жалғасы ретінде қолдан жасалған «Қамажай» композициясы да мен үшін үлкен еңбек. Онда көріп отырғанымыздай, би қимылдары мен музыканың әуенінің ырғағын аңғарамыз. [1]

Жалпы, музыка - эстетикалық тәрбиенің маңызды бір бөлігі бола отырып, жеке тұлғаның ақыл-ойы мен дене бітімін жетілдіріп, жан-жақты дамыта отырып өмір тәжірибесін кеңейтуге, қызығушылық, біліктілігін және ойлау қабілетін шыңдауға, шығармашылық іскерлікке тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады, балаларды халықтық музыкаға баулиды. Бұл өз кезегінде музыкаға сәйкес үйлесімді ырғақтық би қимылдарын жасау, жаңа қимыл ойлап табу, меңгерген түсінігін, алған әсерін бейнелей алу дағыларын қалыптастырып, баланың ақыл-ой операцияларын: салыстыру, талдау, тану, ажырата алу, қолөнер саласымен қатар баланың жалпы дамуына әсерін тигізеді. [2]

Би адамдардың күнделікті еңбек процесіндегі іс-әрекеттері, өзін қоршаған дүниеден алған сезім әсерлерін қимыл қозғалыстар мен ишаралар арқылы көрсету құбылысы.

Тоқтала кетсек, «Қамажай» түркі тілдес халықтардың арасында кең тараған би түрі. Шамамен XIV-XV ғасырларды пайда болды. Нәзіктілікті бейнелейді. Бір жағынан би, бір жағынан ән болып есептелетін өнер тусындысы. Негізінен жасөспірім қыздар орындайды. Ұлттық нақыштағы киімдері мен өрнектері бидің сәнін аша түсері сөзсіз. Биде қол, бас, дененің бір қалыптылығы аса маңызды. Ол бишінің дене қозағылысы мен дене қимылы арқылы көркем образды бейнелейтін ұлттық өнер. Би өнері мен қолөнер туындылары, халқымыздың ауыз әдебиеті, күйлері мен дәстүрлі тұрмыс-салтымен біте қайнасып келе жатқан ел мұрасы болып табылады. Би қимылдары бейнелейтін идеялар ұлттық ойындар мен салт-жораларда, тарихи деректерде де сақталған. Қазақтың би өнерінің түптамыры ғасырлар қойнауынан нәр алатыны белгілі. Халықтың табиғатында, өмірінде бұрыннан бар дүние. Би халықтың жүрек қалауы. Қазақ биі халықтың жан-дүниесі, оның таным түсінігі, табиғатпен байланысы, оның философиясы кез-келген бидің құрылымынан, болмысынан айшықты көрініс тауып жатады.

Сурет – 1. Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінде орындаған «Қамажай» туындысы (аралас техника)

Ұлттық болмысымыздың дүниесімен ұштасқан этнокөріністер, халық тұрмысындағы «Шеберлік көкжиегі» қолөнер байқауы да менің өз қиялымдағы, танып білген айналадағы құбылыстың бір тамшысы ғана. Қаны қазақ бишілердің еңбегі ешқашан ұмытылмақ емес. Олар - әйгілі Шара Жиенқұлова, Гүлжан Талпақова, Дәурен Әбіров, Болан Аюханов, Шұғыла Сапарғалиқызы, Ақмарал Қайназарова және Зауыр Райбаев. Бұл тұлғалардың еңбегі сол қазақ биінің түп-төркінінде. Олардың би өнерінен халықтың рухани таным - түсінігінің жиынтық көрінісін табамыз. Бұл күнде АҚШ,

Қытай, Жапония, Франция, Түркия елдерінің сахналарында өнер көрсетіп, ұлттық биіміздің айшықты өрнегімен таңқалдарып жүрген таланттар жетерлік.

Ойды тілмен емес, қимылмен жеткізу қиын нәрсе... Білетініміздей, қазақ билері көбіне-көп нақты белгілі тұрмыс-тіршілікке құрылады да халықтың бейне болмысының айнасына айналады. Елдің сән-салтанатын, жастардың махаббатын, ерлігін, елдігін, қайғы-мұны мен әл-ауқатын қимылмен, қозғалыспен баяндап тұрады. Биші оны бар шеберлігімен талантымен көрсетеді. Бидің көріністік әсерінен гөрі оның ішкі айтайын деген табиғи сұлулығына көбірек мән беріп, халықтың назарын соған аударуға тырысса құба-құп. Қандай биді алсақ та өзіндік нақышы мен өзіндік бояуы бар дүние. Күй, қолөнері, ою, кілем тоқу, өрмек тоқу, ши орау, киіз басу, көкпар, бәйге, ат жарыс, жел, судағы иірім бәрі-бәрінің музыкасын ойлап тауып, сәйкестендірсе би болып шықпай ма... Қазақтың өнерінде шек жоқ.

Сондықтан, «Ұлылардың ізімен» ұрпақ жалғастығы ешқашан үзілмейді.

Библиографиялық тізім:

1. «Қазақ мәдениеті». Энциклопедиялық анықтамалық. -Алматы: «Аруна» LTD ЖШС. 2005ж.
2. «Фәниден бақиға дейін». - Алматы: «Қайнар», 1994 ж.
3. «Қазақ энциклопедиясы». -Алматы: 1998 ж.

«ЕЛОРАДА ЖҮРЕГІНДЕ ҰЛЫ АБАЙ» КӨРКЕМДІК ШЕШІМ

Сексенбаева Г.У., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының 9 «Ә» сынып оқушысы, Ғылыми жетекшісі – **Айтбаева Г.Қ.**, т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: *Художественно-творческое решение образа в процессе производства войлочного изделия находит свое реальное воплощение непосредственно на этапе нанесения изображения на войлочную основу.*

Summary: *The artistic and creative solution of the image in the process of production of the felt product finds its real embodiment directly at the stage of application of the image on the felt base.*

Дәстүрлі өнер табиғаты, өзіне тән даму жолдары, адам өміріндегі атқаратын қызметі жағынан бейнелеу өнері басқа түрлерінен ерекшеленеді. Сондықтан, дамушы тұлғаның жасына, танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес, әрі қолданбалы өнер туындыларын қабылдаудың, оның мәнерлілік құралдарын меңгерудің өзгеше оқу – тәрбие жүйесі жасалғанда ғана көркемдік талғамының қалыптасуы нәтижелі болады.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев өзінің «Ұлы Даланың жеті қыры» аталатын мақаласында дархан Қазақ елі туғызған әл-Фараби мен Яссауи, Күлтегін мен Бейбарыс, әз-Тәуке мен Абылай, Кенесары мен Абай және басқа да көптеген заңғар перзенттер шоғыры туралы айта келіп, осынау ұлы тұлғалардың әдебиеттегі, музыка мен театр саласындағы және бейнелеу өнеріндегі галереясын жасауды қолға алу қажеттігіне тоқталғаны мәлім. Осыған орай танымал әдебиетші ғалымдар, ақын-жазушылар, өнер қайраткерлері аталған міндетке қызу ат салысуда. Абай тұлғасы – дара құбылыс, ақын-ойдың, парасаттың асқар биігі. М.О. Әуезовше айтқанда, ««Абай кемесі» кең жайқын әлемде сенімді, түзу жол сызып, маңып барады». Абайдың дәстүрі, мектебі – Ұлы Дала руханиятының жаңарып-жаңғыруына, жас ұрпақтың ой-санасының жетілуіне керемет әсер сыйлайды.

Елордамыз Нұр-сұлтан қаласының 20 жылдық мерейтойы 2018 жылы болып өтсе, 2020 жыл Ұлы Абай ақын жазушы тұлғамызға 175 жыл толуына орай, тарихымызға із қалдырып мектеп жасымынан бастап шығармашылықпен айналысуға түрткі болды. Бұл туындыны қолға алмас бұрын ұлттық құндылығымыз киіз басу өнері зерттелді. Ол жүнмен жұмыс істеу техникасын меңгеру болып табылады. Атап өтсек «жүн кәсібі» саласының қоршаған ортамен, ұлттық салт – дәстүрмен бірлікте дамитындығын дәлелдеу басты назарда болуы қажет. Қолөнер мәселесін ұлт болып шешу қажет. Әрине «өсер елдің бірлік екен, қай кезде де қалауы» демекші бұл шара ең алдымен мемлекет тарапынан ұйымдастырылып, мектеп қабырғасынан үйретілген жөн деп ойлаймын.

XXI ғасыр - жастар ғасыры емес пе? «Алтын саусақтар» үйірмесінде технология пәнінен көненің көзі саналатын қолөнер түрлерімен танысып, жасалу жолдары меңгерілді, ескі дүниемен қазіргі жаңа әдісті пайдаланып, керемет қолөнер туындыларын ойлап шығаруға ат салыстық. Еліміз тәуелсіздік алғалы қолөнер біршама еленіп, өз беделіне ие бола бастады. Қазақ өзінің ұлан байтақ

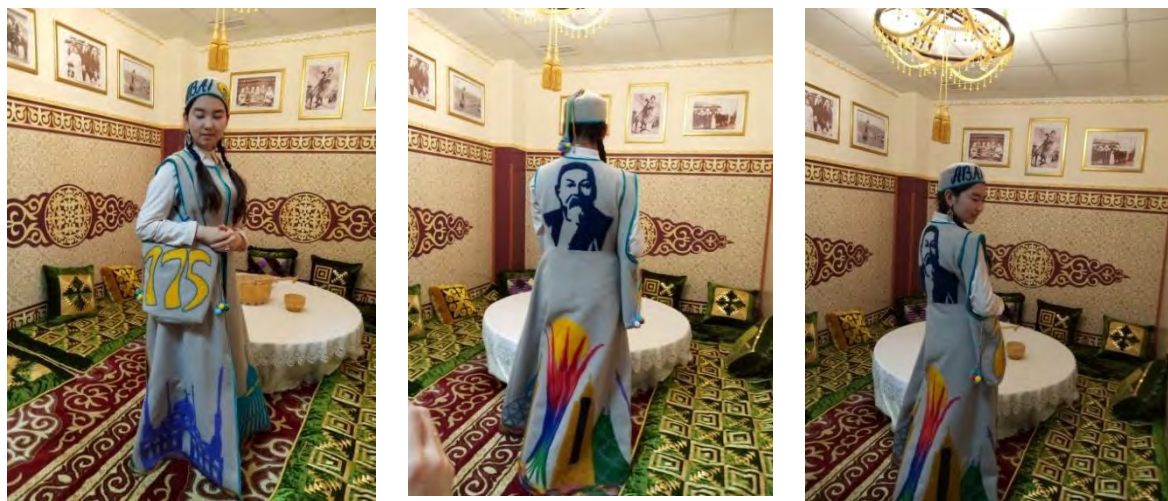
жеріндегі ежелден қалыптасқан көне мәдениеттің тікелей мұрагері және сол дәстүрді дамытушы, байытушы, жаңғыртушы. Қорыта айтқанда нағыз әсем өнер ғана адам жанына рухани азық болады, адамның эстетикалық сезімін оятып, ізгілік, парасаттылық қасиеттерін қалыптастырады.

«Өсер халықтың қанаты - оның өнері» - дейді халық даналығында. Халқымыздың болашағын ойлайтын, туған елдің өркениетті мәдениетін дамытуға үлес қосатын азамат тәрбиелеуде сан алуан өнер түрлерінің тәлім – тәрбиелік ықпалы зор.

Өнердің қомақты бөлігінің бірі – қолөнер. Қолөнер деп – халық тұрмысында жиі пайдаланатын өру, тігу, тоқу, мүсіндеу, құрастыру, бейнелеу сияқты шығармашылық өнер жиынтығын айтады. Халық қолөнеріне әдет – ғұрып жабдықтарымен қатар аң аулауға, мал өсіруге және егіншілікке қажетті құрал – жабдықтар да кіреді. Киіз үйдің сүйегі, ағаш – кереует, кілем, сырмақ, алаша, түрлі бау – басқұрлар тоқып, арқан, жіп есіп, илеулі теріден, таспа тіліп, ыдыс – аяқ, бесік және т. б. көптеген заттарды халық шеберлері, өнерпаздар өз қолдарымен жасап, түр нақыштармен әшекейлейтін болды. [2]

Қазақ халқының өте дарынды, шебер халық екеін олардың қойдың жүнін қажеттеріне қолдана білуінен – ақ көруге болады. Жүннен жасалған бұйымдардың ішіндегі ең көп тарағаны киіз. Киіз басу сонау Геродот заманынан белгілі. Ноин – улин мен Пазырық қорғандарынан қазылып алынған заттардың ішінде киізден басылған бұйымдар табылған. Киіз басу өндірісі өзінің өсу шегіне орта ғасырдан бұрын жеткен. Киіз – қойдың күзем жүнінен басылған, үй тұрмысында пайдаланылатын бұйым. Көшпелі халық өмірінде киіздің алатын орны ерекше. Киізден сырт киім, байпақ тіккен, оны тек үйді жабу үшін ғана пайдаланып қоймай, киіз үйдің ішкі жасау жиһаздарын, өзге де тұрмыс тіршілікке қажет заттарды тігуге де қолданған. Халық шеберлері қазіргі кездің өзінде, киізден қоржындар мен дорбалар жасайды. Киіз басу үшін ең алдымен жүнді өңдейді. Жүнді жақсылап майы мен шайырынан, шаң – тозаңнан тазартып жуып өңдегеннен кейін барып киіз басылады. Киіз басудың өзіндік технологиясы бар. [1]

Ұлттық қолданбалы өнер арқылы жеке адамның көркемдік білім мен эстетикалық шығармашылықтың әдістемелік негізі анықталды. Қыз балаларға арналған, драп матасының үстіне көркемдік шешім табылған туынды орындалды. Ұлы Абайдың мерейтойына орай, Елордамыз Нұр-сұлтан қаласын үйлестіріп, көркемдік талғам табиғатын, оны қалыптастырудың эстетикалық тәрбие мен көркемдік алған білім жүйесіндегі жинақ орындалды, оған бас киім, ұзын камзол, көйлек, аксессуардан сумкамен толықтырылды. Бұл ізденістен ұлттық өнер арқылы көркемдік талғам қалыптастыруға мүмкіндік туды. Аталған шығармашылықты сурет-1 ден көруге болады.

Сурет -1. «Елорда жүрегінде Ұлы Абай» атты көркемдік шешімі табылған туынды

Библиографиялық тізім:

1. Тоқтабаева Ш. Қазақтың киізден бұйым жасау өнері, Алматыкітап баспасы, 2014 ж.
2. Асанова С. Қазақтың ұлттық киімдері, Алматы «Атамұра» 1995 ж.
3. А. Тәжімұратова «Қолөнер шеберлігі – жалпы халықтық қазына», Алматыкітап баспасы, 2016 ж.
4. Қазақша – орысша терминологиялық сөздік «Жеңіл және тоқыма өнеркәсібі», Астана «Фолиант», 2008 ж.

АЙТЫС КӨРІНІСІН ҰЛТТЫҚ ОЮ-ӨРНЕК АРҚЫЛЫ СИПАТТАУ

Ноянова А.М., Ноянова А.М., Абай Құнанбайұлы ат. 87-мектеп гимназиясының
5 «Е» сынып оқушылары

Ғылыми жетекшісі – *Айтбаева Г.Қ.*, т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп
гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: *Художественно-творческое решение образа в процессе производства войлочного изделия находит свое реальное воплощение непосредственно на этапе нанесения изображения на войлочную основу.*

Summary: *The artistic and creative solution of the image in the process of production of the felt product finds its real embodiment directly at the stage of application of the image on the felt base.*

Адамзат қоғамының рухани және мәдени қорының қымбат қазыналарының бірі - халықтың колөнері мен әдет-ғұрпы, қай халықтың болсын бітім тұлғасы, психологиялық, этникалық жан сезім белгілері оның колөнер мен әдет-ғұрып, салт-санасынан көрінеді. Өткен ел тарихын, тұрмыс-тіршілігін ой елегінен өткізер болсақ, халық өміріндегі әдет-ғұрып, салт-санасының дамуы тарихи оқиғалардан кейін заманның өзгеруіне байланысты болғаны айқын.

Қазіргі жаһандану заманында, әсіресе ұлттық құндылықтарды сақтап қалу, оны жетілдіріп ұрпақтан ұрпаққа жеткізу маңызды. Екіншіден, еңбекке баулу арқылы балалардың бойына сенім ұялату, ұлттық дәстүр, ұлттық ерекшеліктерді бойларына сіңіру қажет. [1]

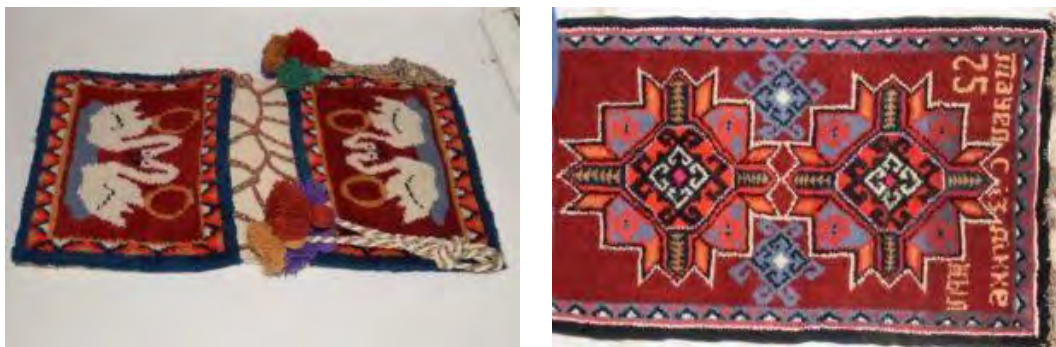
Қазақтың ұлттық ерекшелігі ою-өрнек. Қазақ оюы – үй жиһаздарында, сәндік, тұрмыстық бұйымдар мен киімдерді нақыштап безендіруге қолданылған өрнектер. Ағаш үйдің ішкі жабдықында, домбыра, торсық, өзіміздің көк байрақ туымыздың шеті де оюмен нақышталған. Наурыз мерекелерінде, тойға аналарымыздың киетін бешпент, камзолдарын да оюмен көмкеріп тіккен. Ою – өрнектің орналасу мән-мағынасын зерттей келе, ұлттық құндылығымыздың бірі айтыс өнерін оюмен бейнелеу арқылы шығармашылық туындыға түсірілді.

Бірнеше бағыттың тоғысқан дүниесіне айналды. Бірінші ою-өрнектің ерекшелігі, екінші кілем мен тұскиіз тоқуының тәсілдері, үшінші айтыс өнері зерттеліп бір композициялық шешім табылды.

Кілем мен тұскиіз - қазақтың үй жиһаздары. Оларды тоқудың дәстүрлі тәсілдері бар. Кілем тұскиізге қарағанда төзімді әрі сәнді болады. Кілемді өрнектеп тоқиды. Тұскиізді өрнек салып, кестелеп тігеді. Кілем тоқу – Азия, Еуропа, Кавказ халықтарына ежелден белгілі колөнер түрі. Қазақтар түкті және түксіз кілемдер тоқыған. Кілемді қоспасыз, таза қой жүні мен түйе жүнінен тоқиды. Оны әдемілеп бояйды. Шеберлер кілем тоқуды балаларға 9-11 жасынан үйреткен. Қазір Қазақстанның оңтүстігінде қыз балалардың бәрі дерлік кілем тоқуды біледі. Бұл күрделі де қиын жұмыс. Шыдамдылықты, ептілікті, түс үйлесімін құрастыра білуді талап етеді. Кілемдер әр халықтың ұлттық ерекшеліктеріне тән түрлі-түрлі үлгімен, түс сәйкестігімен, ою ерекшелігімен жасалынады.

Күрделі техникасыз, кез келген жағдайда қолданылып, керекті жабдықтары оңай табылатын өрнектің екі түрі бар. Оның біріншісін аспалы немесе термелі өрнек дейді. Ондай өрнекте кілем сияқты тұтас, енді заттар тоқылады, екіншісін жай өрнек дейді. Жай өрнек шекпен, алаша, қап, қоржын, белбеу, терме бау, басқұр сияқты еңсіз нәрселерді тоқуға арналады. Өрнекке арналып иірілген жіптер істелетін бұйымдарға, жасалатын жолақтарға, өрнектерге қарай бірнеше түсті болады және ол түстер бөлек-бөлек домалақтанады. Тоқылғанда заттың ұзын бойына жұмсалатын бұл жіптер кейде жалаң қабат, кейде екі қабат иіріледі. Шекпен жіптерін жиек жіптер сияқты оңқай, солақай етіп иіре береді. Өрнекшілер тілінде үстіңгі жіпті «ерсісі» деп, астыңғы жіпті «қарсысы» деп атайды. Кілем өрмегін «аспалы өрнек» немесе «кілем өрмегі» деп атайды. Соған қарай кілемнің бой жіптері де жоғарыдан төмен қарай кейде 3, кейде 4 бет болып тізіледі. Оның арқауы түйе жүні аралас (кейде шуда аралас) мақтадан, жібектен әрі мықты, әрі жуандау етіліп иіріледі. Бой жіптермен қатарлас тұратын түк және өрнек жасаушы жіптер қойдың биязы жүнінен, түйенің жүнінен өзге жіптерден көрі бастау иіріледі. Кейде бұл жіптер бой жіптердің үстінде арнаулы күзеулерде бос тұрады. Оны кілем тоқушы шебер өз керегіне қарай суыртпақтап отырып арқау мен бой жіптерге іліп отырып түр жасайды. Әдетте түкті кілемді 2—3 шебер қатар отырып тоқиды. [2] Шебер өзінен тез суырылатын етіп домалақтаған өрнек жасаушы түк жіптерін санап, оның тұтас еніне жеткенше бір-ақ шалып шығады да, кесермен қиып, тоқпақпен арқауға бастырта қағады. Осылай бір қатарды салып, оны өрнектің нұсқасына қарай кесіп алған соң тағы да арқауға (оң-теріс түсіретін жіпті арқау дейді) бастыра адарғы тарақтың тістерімен нықтайды. Жібің тегіс түспесе болмайды.

Кілем өрнектерінің ішінде жануарлар бейнесін немесе олардың жеке мүшелерін суреттейтін оюлар да көп. Мәселен, «қошқар мүйіз», «сыңар мүйіз», «иттабан», «көбелек» және т. б. Мұнымен бірге геометриялық өрнектер де кездеседі (ирек, тұмарша, төрт бұрыш және т. б.). (сурет-1)

Сурет -1. Кілем өрнектерінің түрлері

Кілем өрнектерін техникасын зерттей келе халық ауыз әдебиетінің ерекше түрі – айтыс өнері шығармашылық туындыдан орын алды. Айтыс қазақ ұлтының ата заманнан келе жатқан суырып салма ән жарысы. Айтыс арқылы әр заманның өзекті мәселелері көтерілген. Айтыс бір жағынан қазақ ұлты үшін сауықтың бір түрі болса, екінші жағынан ұлттық құндылықтарды жеткізудің ерекше технологиясы болған. Қазақтың тойы да, асы да айтыссыз өтпеген. Айтыстың өзіне тән ерекшеліктері бар. Олар өлеңді табанастанды шығарады, тосыннан айтысады. Айтыс үстінде талай күтпеген жайлар кездеседі. Айтысар тақырыбы белгісіз, тосын сұрауларға тап болады. Екі ақын да бірін-бірі тығырыққа қамау үшін, бірін-бірі сүріндіру үшін, өмір құбылыстарын жұмбақ етіп тартып тартады. Соның бәріне ақындар табанастанды жауап беруге, дәлел айтуға әзір болуы керек. Мұның бәрі ақындардан сөзге жүйріктікті, білгірлікті, тапқырлықты, ұсталықты қажетсінумен қатар, елдің шежіресін, тарихын, жер жайын, этнографиялық ерекшеліктерін білуді керек етеді. Салт айтысының ескі түрі қыз бен жігіт айтысында негізгі тақырып – жастық көңіл күйі мен өнер сынау болса, ақындар айтысында өнер салыстыру, сөз сынаудың үстіне әр ақын өз руын дәріптей жырлаушылық келіп қосылғанын көреміз. Әсіресе бұлүрдіс XIX ғ. соңында кеңірек таралған. Осы дәуірде өмір сүрген атақты ақындар: Шөже, Балта, Орынбай, Кемпірбай, Тезекбай, Сүйінбай, Түбек, Омарқұл, Тәбия, Мұрат, Сүгір, Жаскілең, Бала Омар, Біржан, Сара, т.б. түрлі тақырыпта шығарған қысқа өлеңдерімен қатар, айтысқа түсіп, сан алуан сөз тартыстарын бастарынан кешірген және тарихта көпшілігінің аттары осы айтыс арқылы сақталған. [3]

Осылайша, айтыс өнерінің қазақ ұлтының өмірінде ерекше рөлі зор, тәрбиелік әсері мол. «Алтын саусақтар» үйірмесінде ұлттық қазынамызды зерттеп, оқып үйрену арқылы өз шығармашылық ойымызды жетілдіруге ат салысудамыз. Осындай жұмыстардың бірі «Айтыс көрінісі», «Көктем» т.б. қолөнерді меңгерудің арқасында жарық көруде.

Тоқылған кілемдер арқылы өнерімізді, тарихымызды, құндылықтарымызды жеткізу, адам қолынан шыққан осынау небір ғажайып туындылар бүгінгі халқымыздың мақтанышы болса, ертеңгі болашақ үшін баға жетпес мұра.

Библиографиялық тізім:

1. Тоқтабаева Ш. Қазақтың киізден бұйым жасау өнері, Алматыкітап баспасы, 2014 ж.
2. А. Тәжімұратова «Қолөнер шеберлігі – жалпы халықтық қазына», Алматыкітап баспасы, 2016 ж.
3. Нұрғалиева Р.Н. «Шаңырақ», Атамұра баспасы, 1991 ж.

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ - ҰЛЫ ТҰЛҒАМЫЗДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ДӘРІПТЕУ

Аймбетова А.Ш., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының 9 «А» сынып оқушысы
Ғылыми жетекшісі – *Айтбаева Г.Қ.*, т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп
гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: *Образ великого Абая, поэта и просветителя, как личность интересовал и интересуется в исторически разные периоды времени многих художников изобразительного искусства. Следует отметить, что это задача особой сложности. Нужна достаточная информированность для создания цельного и неповторимого образа Абая.*

Summary: *The image of the great Abai, poet and educator, as a person was interested and interested in historically different periods of time of many artists of fine art. It should be noted that this is a task of particular complexity. Enough awareness is needed to create a whole and unique image of Abai.*

Ақын, ағартушы данышпан Абай Құнанбаевтың бейнесі тарихтың әрбір кезеңінде суретшілердің қызығушылығын тудырған. Бұл әрине өте күрделі мақсат әрі міндет. Абайдың қайталанбайтын біртұтас образын жасау үшін жеткілікті мәлімет болуға тиіс. Міне осы салада іс жүзінде ғылыми-зерттелген еңбектер жоқтың қасы. Абай образын бейнелеу өнерінде теориялық мағынасын түсіндіру де шешілмеген мәселе. 1887 жылы натурадан салған жалғыз түпнұсқа суретті (П.Лобановский салған) және Абайдың фотосуреттерін негізге ала отырып өнердің барлық жанрында біртұтас көркем образ нұсқасын қалыптастыру да қолға алынбаған. Әрине, Қазақстан бейнелеу өнерінде Абай образына қатысты еңбектер жоқ деп айта алмаймыз. Данышпан Абайдың образын жасауға бірқатар әйгілі суретшілер мен мүсіншілер үлес қосқан. Мысалы, Н. Крутильников, Ә. Қастеев, Л. Леонтьева, Н. Нұрмұхамбетов, Е.Сидоркин, К. Телжанов, А. Рахманов, И. Исабеков, К. Каметов, А. Ғалымбаева, Р. Есіркеев, Х. Наурызбаев, Д. Элбакидзе т.б. [1]

Қазақстанның халық суретшісі Ә. Қастеевтің шығармашылығы көп елдерге мәлім. Ә. Қастеев өзіндік дара қолтаңбасы бар суретші ғана емес, еліне деген махаббатын картиналары арқылы көрсете білген біртуар азамат. Абай тұлғасы Ә. Қастеевтің сүйікті кейіпкері болды. Суретшінің қылқаламынан туындаған «Абай киіз үй алдында», «Жас Абай», «Абай жаз жайлауда» шығармалары осыған дәлел. Ә.Қастеев Абай еліне екі рет келіп, ұлы ақын жайлы мәліметтер жинап реалистік тамаша еңбектер қалдырды. [2]

Х.Наурызбаев – Қазақстанның халық суретшісі, мүсіншісі, Алматы қаласындағы «Абай» ескерткішінің авторы. Осы ескерткіш – Абай образын мейлінше анық көрсететін құнды туынды. Оның құндылығы мүсіншінің кең зерттеу тәжірибесінде жатыр. Мүсінші ақынның ескерткішін жасау барысында М.О.Әуезовтің кеңесі бойынша Абай елі Шыңғыстауға барып ұлы ақынның жерлестері мен туыс жамағатымен жақын танысып, олардың мінез-құлқын, бет әлпеттерін, кескіндерін зерттеп бейнелік мол мағлұмат алған. Абайдың Ақылбаев Бағыш Әлманбетұлы деген шөбересінің сыртқы кескіні басқаларынан гөрі ақынның кескініне келетіндігін аңғарған. Бағыш өз кезегінде монументті мүсіннің моделін жасауға прототип болған. Суретші Х. Наурызбаев көп ізденістердің, мұқият зерттеулердің арқасында және кемеңгер жазушы М.Әуезовтің ескертпелері мен кеңестерін басшылыққа алудың негізінде әйгілі монументті ескерткішті жасап шығарған. Бұл – қажымас еңбектің, шеберліктің көркем нәтижесі әрі шындығы. [3]

Семей қаласының орталығында белгілі мүсінші Д.Г. Элбакидзе сомдаған монументті Абай ескерткіші тұр. Бұл ескерткіш 1972 жылы салтанатты түрде ашылды. Абайдың образы өте ұтымды әрі, шынайы сомдалған. Бұл Абай образын бейнелеудегі бірегей ескерткіш деп айта аламыз.

Елімізде көптеген мүсіншілер, суретшілер, ойшыл, ақын-ағартушы, данышпан Абай бейнесін түбегейлі зерттемей, бұрын кескінделген картиналарды салыстыру негізінде жасай береді.

Портрет – бейнелеу өнерінің жанры, оның міндеті мен мақсаты нақты адамның сыртқы кейпін түсіру, адамның жеке ерекшеліктерін көрсету.

Ұлы Абайдың данышпандығы уақыт кеңістігімен сыналған. Ол бірінші болып қазақ даласында Пушкиннің, Лермонтовтың, Толстойдың және Крыловтың шығармаларын аударған және сондай-ақ Гетенің, Шиллердің, Байронның, Мицкевичтің шығармаларын өзінше түсіндіруді де іске асырған. Солардың ішінде Абай М.Лермонтовтың өлеңдерін көп аударған.

Немістің ұлы данышпаны Гетенің бейнелеу өнеріндегі портреттері өте көп. Ұлы ақынның бет әлпеті, кескіні осы күнге дейін зерттелуде. Біздің елімізде суретшілер Абай образын өздерінің жеке тәжірибесіне сүйеніп немесе болымсыз материалдарға ғана қанағат қып туындылар жасайды. Сондай кәсіби суретшілердің де шығармашылық картиналары жеткілікті. Жоғарыда атап

өткеніміздей П.Д.Лобановскийдің натурадан қарындашпен салған жалғыз суреті Семейдің Абай музейі қорында сақтаулы тұр. Ол кезде Абай 42 жаста болған. Шашы өсіңкіреген, қара шашты, жақ сүйектері шығыңқы, сақалы да сондай ұзын емес. [3]

Ұлы адамның бейнесіне немқұрайды қарауға болмайды. Қазақстан баспаларында Абайдың фотосуреттері жеткілікті және кең тараған. Бірақ, сол фотосуреттер ұлы Абайдың бейнесін түпнұсқадай анық бере алып жүр ме?

Себебі әртүрлі баспаларда қайталанып түсіріле береді және компьютерде өңделеді, көптеген суреттері ретушталған, яғни өңделген, кейбірі мүлдем өзгеріске ұшыраған. Осындай суреттерден Абайдың анық кескінін көріп елестету де оңайға соқпайды. Менің ойымша, деректі құжаттарды не суреттерді өңдеуге мүлдем болмайды. Тарихи құжаттарды сол алғашқы қалпында сақтау келешек ұрпақтың зерттеуіне мол мағлұмат береді.

Ұлы Абайдың образын зерттей келе, киіз басу техникасымен портрет салу ойы туындады. Қазіргі таңда киіз бұйымдары нағыз қауырт өркендеу дәуірін бастан кешуде. Бұл икемделгіш және пластикалық қасиеті бар материал іс жүзінде бүкіл әлемге танымал. Шеберлер бұйым жасауда кең ауқымда киізді пайдаланады. Перде безендіруде, тұтқыш пен ыдыс-аяқтың төсеніші, үй жиһазы мен еденге төсейтін кілемдерден орын алады. Оны тіпті, сән әлемінде модельерлер де назардан тыс қалдырмайды. Қазіргі заманғы технологияны қолдана отырып, сан түрлі фактуралар мен маталарды үйлестіріп, небір өнер жауһарын жасауда. Жалпы киіз бұйымын дайындауда машық пен төзім керек. Киіз басудың құрғақ және дымқыл әдісі болады. Ұлттық құндылықтарға, тарихи деректерге қаныға отырып, Абай образын жасау, оның тұңғыық жанына үңілу өте күрделі болды. [4]

Мұқият зерттеулер негізінде туындаған Ұлы Абайдың құрғақ киіз басу тәсілімен орындалған портреті ақынның 175 жылдығына сый деп білерсіздер.

Сурет-1. Құрғақ киіз басу тәсілімен орындалған Абай портреті

Библиографиялық тізім:

1. Долгополов И.В. Мастера и шедевры: В 3т. Т2 М.: Изобразительное искусства, 1987. – 752 с.
2. Абай энциклопедия. Бас ред. Р. Н. Нұрғалиев –Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» бас редакциясы, «Атамұра» баспасы, 1995. – 720 б.
3. Золотарева Л.Р. История искусства Казахстана. –Қараганда: изд. Каргу, 2000. – 332 с.
4. Токтабаева Ш. Қазақтың киізден бұйым жасау өнері, Алматыкітап баспасы, 2014 ж.

КИІЗ БАСУ КӨШПЕНДІЛЕР МҰРАСЫ

Базар А.Б., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп гимназиясының 5 «Е» сынып оқушысы
 Ғылыми жетекшісі – **Айтбаева Г.Қ.**, т.ғ.к., Абай Құнанбайұлы атындағы 87-мектеп
 гимназиясының «Алтын саусақтар» үйірмесінің жетекшісі, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: У многих народов, особенно кочевых, войлок был одним из главных видов текстиля, служивших человеку на протяжении всей жизни, с помощью которого создавалось множество

удобных и необходимых вещей: юрты, разнообразные ковры, сумки, предметы одежды, обувь и многие другие вещи домашнего обихода.

Summary: *In many peoples, especially nomads, felt was one of the main types of textiles that served man throughout his life, with the help of which many convenient and necessary things were created: yurts, various carpets, bags, clothing, shoes and many other household things.*

Қазақ халқы-кең байтақ елімізде қалыптасқан көне мәдениеттің тікелей мұрагері және сол дәстүрді дамытушы, жаңғыртып байытушы, ұлттық қолөнердің үздік үлгілерін атадан балаға мұра етуші.

Қасиетті қазақ халқының, соның ішінде әйел адамдардың қолдарынан шыққан қолөнер туындыларының тарихы тым тереңде жатыр. Ол кең байтақ жерімізді мекендеген сақ, үйсін, қыпшақ, ғұн тәрізді көне түрік тайпаларының мәдениетінен арқау алады. Және де оған Оңтүстік-Сібір, Орта Азия мен Ресей халықтарының да мәдениеті өз әсерін тигізген. Осындай үнемі жаңғыру үстінде болған қазақ халқының дәстүрлі қолөнерінің даму биігіне көтерілген кезеңі ХІХ ғасырдың 2-жартысы мен ХХ ғасырдың басы. [1]

Археологиялық қазбалар мен жазба ескерткіштерге арқа сүйенсек, Қазақстан аймағын мекендеген тайпалар жүздеген жылдар бойы металл, тас, сүйек, саз балшық, ағаш, жүн, тағы басқа да шикізаттарды шаруашылық кәсіптері мен күнделікті тұрмыс қажетіне жарап, қол өнердің өз ұлтына тән ерекше көркем түрлерін қалыптастырған. Қазақстан жеріндегі қолөнердің көне заманнан келе жатқанына Павлодар өңіріндегі Досыбай жартасынан табылған бейнелер, Өскемендегі жазбалар мен Ұлытау жартасындағы суреттер, өзіміздің облыс көлеміндегі Лебедевқа, Қырықоба обаларында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының нәтижесінде табылған керамикалық қазындылардың беттеріне салынған геометриялық өрнектер нақты айғақ бола алады. Өзге де ғылыми деректерде қазақ даласында болған саяхатшылар қазақ топырағын мекендеген сақтар мен массағаттардың барлық заттардың әшекейленіп, киімдердің өзіне тән үлгісі барын айтады. Ал енді қазақтың ұлттық қолөнерінің таңғажайып туындысы – киіз үй орта ғасыр саяхатшылары Марко Полоны (1230), Плато Карпиниді (1246), қатты таң қалдырып, олардың тарихи жазбаларынан орын алғаны – біз үшін үлкен мақтаныш. [1]

Буулы шидің ортасынан екі арқанды өткізіп тоқтаусыз бір сағат тербетіп тартатын болған. Сөйтіп шидің ішіндегі жүн киізге айналғанша домалатқан. Бұдан соң домаланған киізді үш рет білектеп, одан кейін үш рет алақандаған. Сосын киізді ұзынынан екі бүктеп, екі шетін қосып, шуда жіппен көктейді де, бір сағат қарпиды. Қарпуға жас жігіттер қатысқан. Дайын болған киізден әр түрлі бұйымдар жасауға болады.

Қыздың жасауына малдан басқа қыздың киімдері, сәнді ер-тұрманымен ат, сонымен бірге киіз үйдің жабдықтары, оның ішінде көркемдік жағынан маңызды орын алатын сырмақ-алашалар кіреді. Ұзатылған бай қыздар қайын жұртына бұлармен қатар «ақ үй» деп аталатын, ақ киізден жасалған отау үйін ала келеді. Үйдің семантикалық маңызды бөліктерін: түндік киізбен жабылатын *шаңырақты*, есік жақтауы – босағаны дәстүр бойынша күйеу жігіт толықтыруы тиіс. Жасау құрамында киіз бұйымдардың басым болуы – олардың өніп – өсуі мен байлықтың белгісі ретіндегі қой бейнесіне байланыстылығынан еді. [2]

Ауылдық жерлерде соңғы уақытқа дейін бұл бұйымдар қазақ қызының жасауында болуы тиісті құрамдас бөлігі ретінде саналып келді. Айта кетейік, қазақта ерлер де, әйелдерде де өзінің сыңарынан айырылып, жалғыз қалған кезде үйінің ақ киізін сұр немесе қоңыр түске ауыстырып, лексемеа болып қалыптасқан қаралы үйге айналдырған. Көргендердің айтуынша, жесірлер қайтадан отбасын құрған кезде де киіз үйдің түсі өзгерместен қалатын болған. Алайда ондай жағдайда қайтадан ақ киіз үй тігетін бай адамдар да бар.

Жоғары көркемдік деңгейдегі бұйымдар қыз бен шешесінің өнерлі, еңбекқорлығын білдіріп қана қоймайды, сондай-ақ әке ауқаттылығының өлшем дәрежесін де көрметеді. Мұндай заттардың тиісінше эстетикалық өрнектелмеуі ұзатылатын қыздың жалқаулығы мен зияткерлік деңгейінің төмендігін танытады. Ондай кезде енесі жақтырмағандығын: «Шешен көп ұйықтаған екен, әкең көп жортқан екен» деген сөзбен білдіретін болған. Қазіргі күннің өзінде ауылдық жеолерде қыз жасауының ішінде қолдан жасалған бұйымдардың болуына назар аударылады.

Халық шеберлеріне тән қасиет – материалға ұқыпты қарау, табиғи эстетикалық қасиеттерін түсіне білу ғана емес, сонымен қатар құрал-сайманы шағын болса да, оны барынша көркем етіп ажарлай білу. Оның қызметінің тағы бір ерекшелігі – шығармашылықтың синкреттік сипаты болып табылады. Мысалы, шеберлердің әрқайсысы бірнеше шығармашылық жұмыс түрлерін игерген: киіз басу, тоқыма тоқу, кесте тігу.

Әйел қолөнері түрлерінің ең маңызды қасиеті – шығармашылық процестің ұжымдық жұмыс екендігінде. Егер киізден кішігірім тұрмыстық заттарды әйел жалғыз өзі жасай алатын болса, әрбір үйге қажетті жерге төсейтін төсеніш ұжым болып басуды керек етеді. Үй иесі ауылдастарын асарға шақырады, яғни киізді басуға көмек сұрайды. Асар негізінен күн ыстық, жаз кезінде жүзеге асырылып, оның жұмысына отбасы мүшелерінен басқа, туыстары, көршілері қатысады. Шығармашылықтың бұл түрінде іс-әрекетті келісімді жасау қажет, бұл дәстүр бойынша сақталып келе жатқан білімді, дағдылар мен ұжымдық ойлауды талап етеді. Мұнда келіспеушілік, бәсекелестік болған емес. Бұл жерде бәрі алдын ала белгілі болғандықтан, әйелдер ешқандай сөзсіз бір топ болып жұмыс істейді.

Оюлап киіз басу тек қазақтың ғана еншісіне тиетін өнер емес, мал шаруашылығымен айналысатын басқа да көшпелі елдерге тән, ортақ нәрсе. Киіз басумен Қазақстанның барлық бөлігінің тұрғындары айналысқан. Бір қызық жері, пайдаланылатын зат біреу, ол жүн, ал осыдан жасалған киіздің әр жүзге, әр руға тән өзіндік ерекшеліктерін анық байқауға болады. Өзгешеліктері киіздің жасалуында емес, безендірілуінде, бірін-бірі қайталамас өрнектерінде болған. Киіздің бетіне ою-өрнек салу үшін түтілген жабағы жүндер әр түске боялған. Сонан соң қайнаған су себіліп, оралып, тек тарту әдісімен басылатын болған. Бұны талдырма деп атайды. Сосын осы талдырмадан кәдімгі қағаздан ою ойғандай үлгісімен өрнектер ойған. Оюлар дайын болған соң текеметке арналған шиге шабақталып жүн салынған. [3] Міне, сонда тегіс жүннің үстіне өрнек салу оңайға түскен.

Қазақ қол өнерінің көркемдік ерекшелігінің негізі болып киіз басу өнері саналады. Қазақ халқының баға жетпес асыл қазынасы болып саналатын қазақ қол өнері ішіндегі киізден жасалған бұйымдар әлемдік мәдени мұра қатарынан орын алатын бағыт шабыттандырады, сол ұранмен шығармашылық бастаманы «Алтын саусақтар» үйірмесінен тауып, сурет-1 көрсетілген «Ауыл тынысы», «Киіз басу» атты жұмыстары орындалды.

Сурет – 1. Құрғақ киіз басу техникасымен орындалған жұмыстар

Библиографиялық тізім:

1. Тоқтабаева Ш. Қазақтың киізден бұйым жасау өнері, Алматыкітап баспасы, 2014 ж.
2. Асанова С. Қазақтың ұлттық киімдері, Алматы «Атамұра» 1995 ж.
3. Ш. Байділдаұлы, Қазақтың ою-өрнектері, Алматы «Өнер», 2006 ж.

РАЗВИТИЕ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Телегенов С.К., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
 Научный руководитель – *Ибраимова С. Ж.*, к.э.н., профессор

Түйін: Әлем елдердің жеңіл өнеркәсібін дамытудың табысты тәжірибесіне негізделе отырып, ішкі нарықтың өз өндірісінің киімдерімен қанағаттануына қол жеткізу үшін өзінің өнімді моделін әзірлеу қажет.

Summary: Based on different countries successful experience in light industry development, it is necessary to provide own productive model for achieving satisfaction on domestic market with own-produced apparels.

Развитие обрабатывающей промышленности играет важную роль в общем благосостоянии населения. Одной из важных ее отраслей является легкая промышленность. На сегодняшний день данная отрасль имеет социальную значимость и государство ставит ее развитие в одно из самых приоритетных направлений.

Для общего понимания, легкая промышленность состоит из отраслей производства текстильных изделий, производства одежды и производства кожаной и относящейся к ней продукции. За последние 5 лет объем производства отраслей легкой промышленности непрерывно растет, с 71,6 млрд. тенге в 2015 году до 112,7 млрд. тенге в 2019. Тем не менее, в структуре объемов производства обрабатывающей промышленности доля объема производства продукции легкой промышленности сократилась с 1,2% в 2015 до 1,0% в 2019 [1]. Для сравнения, по данным ассоциации предприятий легкой промышленности Республики Казахстан, в 1990 году доля отрасли Казахской ССР составляла 15,8% от всех объемов промышленного производства [2]. Тем самым на сегодняшний день можно констатировать факт низкого уровня развития легкой промышленности.

В нынешних реалиях трудно представить страну с моделью идеального развития легкой промышленности без вмешательства государства. На сегодняшний день самый понятный метод меры поддержки — это воздействия на бизнес через финансовые механизмы. Так АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» стимулирует предпринимателей путем предоставления различного рода льгот на кредитование, субсидирование и гарантирование кредитов [3]. В целом, по данным Национального банка Республики Казахстан, за последние 5 лет объем выданных кредитов юридическим лицам занятых в отрасли легкой промышленности варьировался от 7,8 до 35,9 млрд. тенге [4]. Помимо кредитования производителей легкой промышленности, дополнительные меры предоставляются экспортерам. АО «Национальный управляющий холдинг «Байтерек», АО «Экспортно-кредитная страховая корпорация «Kazakh Export» и другие осуществляют финансовые механизмы на вывод продукции на зарубежные рынки, предоставляют страховую защиту и безопасность экспортных сделок [3].

Из нефинансовых мер поддержки четко выделяется обязанность квазигоскомпаний повысить долю закупок продукции местного производства до 90% к 2021 году. В целях развития человеческого капитала, в стране действует 8 высших учебных заведений по подготовке кадров для отрасли легкой промышленности [3].

Во многих странах мира стратегия по сокращению импортозависимости местного рынка от товаров обрабатывающей промышленности, в частности это касается и легкую промышленность, находится в приоритетных целях. Исторически развитие экономики Казахстана и России схожи, поэтому сравнения в мерах государственной поддержки легкой промышленности также неизбежны. Так, Правительством РФ в 2008 году была разработана стратегия по привлечению иностранных инвестиций и устранению проблем в развитии легкой промышленности до 2020 года. Однако в связи с кризисом, настигшим Россию в середины 10-х годов, были приняты меры по разработке новой стратегии до 2025 года. Основная позиция данных стратегий заключается в улучшении бизнес среды отрасли. Таким образом, перед правительством стоит четкая задача по сокращению доли теневого производства и нелегального импорта, развитию инновационного текстильного кластера [5].

К сожалению, проблема несертифицированных товаров относится и к Казахстану. По оценке Всемирного банка, в 2015 году в Казахстан незаконно было ввезено продукции легкой промышленности на 2 млрд. долларов США, что примерно 440 млрд. тенге. Для сравнения, объем производства отрасли за 2015 год составил лишь 71,6 млрд. тенге, а импорт по официальным данным 1,3 млрд. долларов США или 295,2 млрд. тенге [6]. Следовательно, более половины отрасли находится в тени, что требует вмешательства со стороны государства по урегулированию данной проблемы.

Из прочих стран ЕАЭС, сильно выделяется Кыргызстан. Уровень легкой промышленности в стране находится на высоком уровне, что подтверждает официальный статистический комитет, согласно которому, легпром находится на втором месте по занятости и на первом по валовой продукции [7]. Данные показатели, с большой долей вероятности, были достигнуты путем качественной интеграции бизнеса и государства. Из мер поддержки следует подчеркнуть ввод нулевых ставок по кредитам на закупку оборудования. Помимо этого, в стране существуют налоговые льготы новым предприятиям текстильных и швейных отраслей, однако они действительны лишь в определенных регионах [8]. Такое ограничение служит на создание и развитие кластеров, что в общей картине

играет положительную роль в экономике страны. Аналогичный методы допустимы к применению и в Казахстане. Из-за большой территории страны, такое решение поможет сократить расходы на логистику, как и для производителей, так и для покупателей. Оптимизация расходов на производство может подтолкнуть предпринимателей к снижению цен продукции и увеличению ее спроса на местном рынке.

Среди основных торговых партнеров Казахстана в легпроме следует обратить внимание на ситуацию Турции. Турция одна из лидеров по развитости отрасли и по экспорту продукции легпрома. Рост отрасли Турции пришелся на 1990-е годы, когда была заключена сделка по таможенному союзу между Турцией и ЕС. В тоже время Турция ввела ограничения на ввоз текстильной продукции из Индии и прочих стран того региона [9]. Начиная с того времени, спрос на одежду из Турции возрастал в Европе. В первую очередь европейских потребителей привлекали более доступные цены, ставших возможными благодаря относительно низкой стоимости труда в Турции. Ввод схожих ограничений на импорт возможен и в Казахстане, однако стоит не забывать о потенциальных негативных последствиях, которые могут быть без достаточной подготовки местного рынка к аналогичным санкциям. Такая кампания может быть эффективна для экспортеров, опять же связанная с относительно более низким фондом оплаты труда.

В заключении стоит отметить, что на данном этапе развития страны уровень легкой промышленности находится не на должном уровне. Высокая доля импорта, низкая активность бизнеса по части производства, нахождение большого процента сферы в тени являются основными слабостями отрасли. Тем не менее, наличие различных госпрограмм, как и для производителей, так и для экспортеров, открытость государства к бизнесу открывает потенциал для увеличения спроса на текстильные товары местного производства. Таким образом, основываясь на успешном зарубежном опыте стран партнеров, можно проложить эффективную модель развития отрасли в Казахстане.

Библиографический список:

1. Официальный сайт Комитета по статистике МНЭ РК, <https://stat.gov.kz/>
2. Ассоциация легкой промышленности РК, 2012, «Обзор легкой промышленности в Казахстане»
3. Официальный информационный ресурс Премьер-Министра РК, «Обзор состояния легкой промышленности Казахстана: импортозамещение, экспорт и господдержка», 23 декабря 2019 года, <https://primeminister.kz/>
4. Официальный интернет-ресурс Национального банка Казахстана, <https://www.nationalbank.kz/>
5. Жаркова Н. Н., 2017, «Стратегия развития легкой промышленности: новые направления и целевые показатели»: ЭПП, стр. 253
6. Худова Л.Н. О текущей ситуации в легкой промышленности: интервью корреспонденту abctv.kz, 10 ноя. 2016 г.
7. Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, <http://www.stat.kg/ru/>
8. Программа развития Кыргызской Республики на период 2018-2022 гг. "Единство, доверие, созидание" от 20 апреля 2018 года
9. Акт о вступлении Турции в таможенный союз с государствами ЕС, 1995, <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/d-tr/documents/eu-texts>

ЖШС «ЖАӨ-ТАРАЗ» ФАБРИКАСЫНЫҢ СҰРЫПТАУ ЦЕХЫНЫҢ ЖҰМЫСШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ КИІМНІҢ ҚЫЗМЕТТІК ЖОБАЛАНУ ПРИНЦИПТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Рустем А.М., Х.Дулати ат. Тараз мемлекеттік университеті, 3 курс
Ғылыми жетекшісі – *Омарбекова М.Т.*, т.ғ.к., доцент

Резюме. Цель состоит в том, чтобы изучить специфику специальности с помощью функционального и структурного анализа формирования качественной спецодежды и разработать спецодежду для работников сортировочного цеха.

Summary. The goal is to study the specifics of the specialty with the help of a functional and structural analysis of the formation of high-quality workwear and to develop workwear for employees of the sorting shop.

ЖШС «ЖАӨ-Тараз» Фабрикасының сұрыптау цехында жұмысшылар жүнді сұрыптағанда және оны түтуші машинадан, әрі қарай аппаратты және таспалыдан өткенде көп шаң бөлінеді. Жұқа

және дөрекімауытты өндірістегі жүнді иіруде қауіпті болып шаң бөліну және күйдіргінің жұғуы саналады. Шаң көбінесе, жасанды жүнді (150-200 мг/м³ дейін) алуға арналған ескі жүнді түтетін машиналарда бөлінеді. Түтетін және тазалайтын машиналарда және сұрыптаушы үстелдерде 50-100 мг/м³ дейін шаң табылған.

Осылайша сұрыптау цехтағы зиянды және қауіпті өндірістік факторлар – физикалық тобына жатады, зиянды заттар адам ағзасына әсер ету дәрежесі бойынша 3 класқа жатады (шамалау қауіпті). Сонымен қатар сұрыптау цехында жұмыс алаңындағы ауаның шаңдануы адам ағзасына әсер етеді.

Жұмыс аумағының ауасына шаң мен улағыш заттардың бөлінуіне байланысты, көптеген өндірістік процестерде, осындай заттардың шоғырлануы шекті-рауалы мәндері 10 және одан көп есе асырылады.

Түрлі өндіріс орнының ауасындағы шаңның шоғырлануы өте кең аралықта 1-3 тен 400 мг/м³ дейін өзгеріледі. Осы заттардың көбісі, орта және аз уытты, қатты және сұйық аэрозоль түрінде аз ұшатын қосылыстар болып саналады. Олар терісінгіштік әсерді білдіруі мүмкін, яғни адамның ағзасына зақымданбаған тері арқылы енеді [1].

Шаңқорғағыш арнайы киімнің жобалануы жалпы кешенді гигиеналық және қорғану қасиеттерін, киімнің конструкциясының материалмен сәйкестігін және нақты өндірістік жағдайда материалдың қорғаныш қасиетін қатамасыз ету қажеттілігімен байланысты.

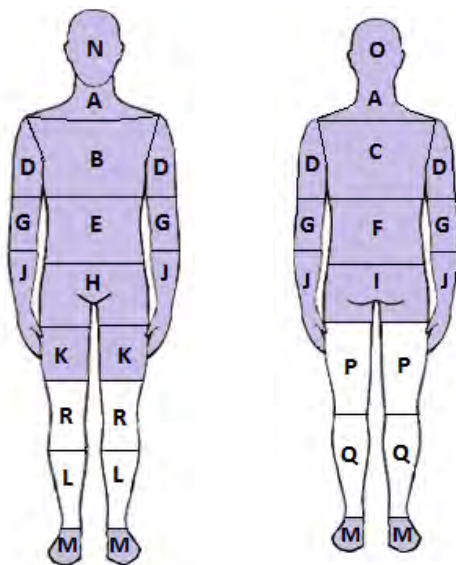
Арнайы киімнің жобалану үрдісінің жүзеге асырылуы үлгінің құрылымды-қызметтілігі 1 суретке сәйкес ұсынылады. Зерттеудің жобалау алдындағы кезеңінде киімнің белгіленуі мен эксплуатациялау шарттары анықталады. Жобалық зерттеулер кезеңінде негізгі қызметтері қалыптастырылады, арнайы киімнің сапа көрсеткіштерінің талаптары, бөлшектердің құрылыстық шешімдері құрастырылады, материалдары таңдалынады.

Зерттеулер жүргізу барысында арнайы киімнің негізгі қызметтері жүйелендірілген және құрылымдық схема түрінде 1 суретке сәйкес ұсынылған. Олардың жүзеге асырылуы үшін киімді жобалауға мүмкіндік беретін, эксплуатациялаудың нақты шарттарының ерекшеліктерін қанағат-тандыратын, жұмысқа қабілеттілігінің жоғары деңгейіне ықпал ететін қорғаныстық, эргономикалық, эксплуатациялық, эстетикалық және техникo-экономикалық талаптар құрастырылады [2].

Сурет 1 – Арнайы киімнің кезеңдік жобалану үрдісінің құрылымды-функционалды үлгісі

Қорғаныс қасиеттерін ескере отырып және жұмыстар мен жұмысшылар мамандарының біріңғай тарифті-мамандандырылу анықтамасына сәйкес арнайы киімнің белгілі бір топографиялық аумақтарында әртүрлі қауіпті зиянды өндірістік факторлардың (ҚЗӨФ) әсері бойынша мәліметтер қоры құралған. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде ҚЗӨФ әсеріне түсетін жұмысшының негізгі дене аймақтары айқындалған болатын. Топографиялық аймақтары бойынша арнайы киімдердің қорғаныстық қасиеттерінің қалыптасуы белгіленген ҚЗӨФ әсерінің сипаты негізінде 2 суретте көрсетілген.

Алдынан көрінісі Артынан көрінісі

Сурет 2 – Топографиялық аймақтарына ҚЗӨФ-ң әсері

Зерттеудің келесі кезеңінде арнайы киімге ҚЗӨФ-ң әсері мен жүнді сұрыптаушы үшін оның топографиясы, арнайы киімнің қорғаныс қасиеттерінің қажетті мәліметтері туралы матрица құрылды. Талдауға арналған мәліметтер 1 кестеде келтірілген. Кестедегі қатар мамандыққа сәйкес, ал бағандар зиянды факторлардан қорғайтын жұмысшының денесінің аймағы-классификациялық белгі ретінде көрсетілген. «+» оның әсері бар екендігін көрсетеді, ал «-» оның жоқтығын көрсетеді.

Кесте 1 – ҚЗӨФ әсерінің топография бойынша мәліметтердің матрицасы

Мамандық	Аймақтың коды																	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
Жүнді Сұрыптаушы	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-

Қорғаныс қасиеттерін ескере отырып және жұмыстар мен жұмысшылар мамандарының біріңғай тарифті-мамандандырылу анықтамасына сәйкес арнайы киімнің белгілі бір топографиялық аумақтарында әртүрлі қауіпті зиянды өндірістік факторлардың (ҚЗӨФ) әсері бойынша мәліметтер қоры құралған. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде ҚЗӨФ әсеріне түсетін жұмысшының негізгі дене аймақтары айқындалған болатын.

Библиографиялық тізім:

1. Чернышева Ю.С., Поголяева В.А. Многофакторный подход к проектированию защитной одежды // Швейная промышленность. 2009. №4. С.28-30.
2. Кваскова, Т. В. Проблемы разработки и исследование пыле- и 'ядозащитной одежды Текст. / Т. В. Кваскова // Известия Орел ГТУ. Серия Легкая и пищевая промышленность». 2002. - № 1-2. - С. 78-82.

БРЕНД - БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ УНИВЕРСИТЕТТІ ІЛГЕРІЛЕТУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ

Қазанған Т.М., п.ғ.к., қауым. профессор (доцент), ҚазТБУ, Нұр-Сұлтан қ.
Балтабаев М.С., э.ғ.к., «Тұран-Астана» университеті, доцент, Нұр-Сұлтан қ.
Байтышев Г.А., аға оқытушы ҚазТБУ, Нұр-Сұлтан қ.

Резюме: В статье рассмотрена проблема бренда как социокультурная система продвижения университета в системе образования. Пути формирования новых брендов, которые продвигали бы систему образования на новую ступень развития и становления полноценным брендом.

Summary: The article deals with the problem of brand as a socio-cultural system of University promotion in the education system. Ways of forming new brands that would promote the education system to a new stage of development and becoming a full-fledged brand.

Қазіргі әлемде коммуникация адамзат болмысының барлық салаларына тереңдей ене түсуде және бір-бірімен элементтері байланыспайтын қоғамды елестету қиын. Бүгінгі таңда әлеуметтік өзара іс-қимыл ұғымдарының әртүрлі анықтамалары бар. Олардың ішіндегі «қауымдастықтардың мүдделерін іске асыру барысында жекелеген (индивиды) әлеуметтік топтардың немесе бір-біріне әсер ету үрдісі» ең көп көрінеді. Осы орайда философия ғылымдарының докторы, профессор (Ресей), гуманитарлық ғылымдар Академиясының толық мүшесі Дмитриева Лариса Михайловна адамдарды өзара іс-қимыл жасауға итермелейтін себептерді қарастырып, әлеуметтік-мәдени жүйеге әсер ететін әртүрлі теорияларға терең талдаулар жүргізгені белгілі. Атап айтқанда, Дж Хоманстың әлеуметтік алмасу теориясы мен Дж. Мида пен Г. Блумердің таңбалық (символический) жеке акциялылықтары, сондай - ақ Э. Гоффманның әлеуметтік - драмалық тәсілдері, олардың жарнамалық коммуникациялық проекциялары қарастырылады. Осыған орай, жарнаманың ерекше бір түрі, әлеуметтік-мәдени жүйе қатарында брендті санауға болады. Бұл ретте оның сыбыстар (слух) арқылы жылжу ерекшелігі сипатталады. Түйінді сөздер: тұтыну қоғамы, әлеуметтік өзара іс-қимыл, бренд, брендинг, сыбыстар [1]. Тұлғааралық және топаралық әлеуметтік өзара әрекеттестік, айырмашылықтары, олардың байланысқа түсетін индивидтерінің санынан тұрады. Адамдар неге өзара іс-қимыл жасауға тән екенін түсіндіретін бірқатар теориялар бар. Атап айтқанда, Дж. Хоманстың әлеуметтік алмасу теориясы, оның айтуынша, адамдардың материалдық және материалдық емес құндылықтармен алмасу мақсатында байланысқа түседі. Дж.Мид пен Г. Блумердің таңбалық (символдық) интер-акционизмі, бір адамдардың басқа адамдардың іс-әрекеттерін түсіндіруге ұмтылу барысындағы әңгімелерден көрінеді. Ал Э. Гоффманның әлеуметтік-драмалық тәсілі әлеуметтік өзара іс-қимылды адамдар белгілі бір рөлдерді ойнай отырып, өзіне қандай да бір бейнені жасайтын спектакль ретінде қарастырады. Біз көріп отырғанымыздай, брендтердің әлеуметтік өзара іс-қимылға тигізетін әсерін бағаламауға болмайды. Тұран - Астана университетінде Қазақстан Республикасының тұңғыш ғарышкері Кеңес Одағының Батыры және Халық Қаһарманы Тоқтар Оңғарбайұлы Әубәкіровті тірі бренд ретінде пайдалану. Ол "ақпараттық технологиялар" кафедрасының профессоры т.ғ. д. болып саналады. Оның оқуға түскендерге студенттік билеттер мен оқуды бітіріп мамандық алғандарға дипломдарды тапсыруы болашақ мамандардың өміріне үлкен энергетикалық жолдама береді. Республика мақтанышы айтулы бірінші ғарышкердің Тұран - Астана университетінде еңбек етуі атаулы жоғары оқу орынына білім алушыларды көп тарта отырып, оның бренді университеттің беделін арттыра түсуде. Болашақта Тұран-Астана Stadi IT платформасын құру. Қазіргі кезде креативті шешім әзірлеу, есту бастау, есту басқару және т.б. сияқты есту маркетингі саласында қызметтерді ұсынатын әртүрлі жарнама агенттіктері № 1(125) 2014 79 философиялық ғылымдар пайда болуда.

Осы орайда тілге тиек болып отырған мәселенің заңды жалғасы ретінде «Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ мен «Qaz Textile Industry» жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындары ұлттық қауымдастығы» арасындағы ынтымақтастық туралы меморандумның қабылдануы жоғары деңгейдегі жетістік деп білеміз. Себебі онда ұсынылған міндеттер, «Жеңіл өнеркәсіп технологиясы және дизайн» кафедрасына қарасты «Жеңіл өнеркәсіп бұйым-дарының технологиясы және құрастырылуы» және «Дизайн» мамандықтарының профессор оқытушылар құрамы мен студенттерінің талпыныстары сондай – ақ алыстан көрерменнің көз жанарын еріксіз өзіне аудартып, ат басын еріксіз өзіне бұрдытарлық кескін келбеті бар жаңадан бой көтерген «Қазақ технология және бизнес университеті» АҚ зәулім ғимараттар кешенінің көрінісі өзінің әлеуметтік - мәдени жүйесінің ілгерілеуіне айтарлықтай ықпал етуде. Бүгінгі таңдағы дауысты жарнамалық қарым - қатынас құралдар түрлері

қызметінің нәтижесінде, университет еңбектері бұқара халық назарларына шалынып, оның қарқынды жұмыс істеуіне шексіз үлестер қосылады деп күтілуде.

Ең жақсы әдіс, болған жағдай туралы, бізге жақын адамдар туралы айту. Сондай-ақ, кернеу қымбат заттарды сатып алу салдарынан пайда болуы мүмкін: өзін ақтау үшін, біз сатып алынған тауардың артықшылықтарын атап көрсетеміз [3, 42-48 б.]. Сонымен қатар, бұл автордың екі сатылы коммуникация моделіне көзқарасы қызықты, ақпарат алдымен пікір көшбасшыларына беріліп, содан кейін ғана оны одан әрі таратады. Желілік тәсілді негізге ала отырып, Эмануил Розен кез - келген желіде тораптар бар деп санайды-бұл қоршаған ортадағы адамдардың пікірі. Ол осындай тораптардың төрт түрін бөледі:

- қарапайым тораптар - белгілі бір тауар санаты туралы хабардар және басқа адамдардың аздаған санымен байланысты қарапайым адамдар;

- мегаузылы-баспасөз, атақты, саясаткерлер мен талдаушылар. [4, 54-57 б.]. Желінің барлық түйіндеріне бірқатар сипаттамалар тән. Мұндай адамдарды бөле білу Маркетологтар мен жарнама жөніндегі мамандарға қандай да бір брендті айтарлықтай ілгерілетуге көмектесе алады. Стандартты жарнаманың жұмыс істеуін тоқтатқанын көргеніміздей, жарнама коммуникациясының жаңа түрлері мен формаларына қалай хабарласуға болады. Ал кез келген коммуникация-бұл, ең алдымен, қарым-қатынас. Ол түрлі әлеуметтік желілер мен жедел хабар алмасу қызметтерінің пайда болуы салдарынан барлық күшейіп келе жатқан қашықтық тән әлемдегі басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға көмектеседі. Дегенмен, біздер тікелей бізбен бірге тұрған адамдарға сенім артуға бейімбіз. Брендті жылжыту мақсатында қоғамның барлық мәдени қабаттарына жарнаманың енуі тұрғысынан, қауесеттерді тарату- тұтынушылармен өзара іс-қимылдың ең талғампаз тәсілдерінің бірі, оны қарастырылған себептерге байланысты толық көлемде әлеуметтік-мәдени жүйе деп санауға болады.

Библиографиялық тізім:

1.Бренд всему голова. Журнал «Босс» [Электронный ресурс] / под ред. А. Петрова. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/press/boss/2001-02/18.shtml> (дата обращения: 15.02.2013).

2.Линдстром, М. Чувство бренда. Воздействие на пять органов чувств для создания выдающихся брендов / М. Линдстром ; пер. с англ. – М. : Эксмо, 2008. – 272 с. – ISBN 978-5- 699-16031-0.

3.Слухи и сплетни – тоже реклама! Рекламно-информационный журнал «Продвижение продовольствия» [Электронный ресурс] / под ред. Д. Гречкосия. – Режим доступа: <http://habeas.ru/prod/issue-2/buzz> (дата обращения: 12.08.2013).

4.Розен, И. Анатомия слухов: маркетинговые приемы / И. Розен ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2006. – 240 с. – ISBN 5-469-00380-9.

6 секция

Сандық индустриаландыру жағдайындағы экономикалық ғылым мен білімнің интеграциясы

Интеграция экономической науки и образования в условиях цифровой индустриализации

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ КАДРОВ

Кабаиш К., магистрант 2 курса, Казахский университет технологии и бизнеса
Научный руководитель – *Бекмагамбетова Г.К.*, доктор PhD

Түйін. Бұл мақалада халықты жұмыспен қамту мәселелері қарастырылуымен қатар, кадрларды даярлау және қайта даярлау саласында мемлекеттік-жеке меншік әріптестік мүмкіндіктерін пайдалану көрсетілген. Еңбек ресурстарын дамыту жолында оқу үдерісіне мемлекеттік-жеке әріптестікті енгізудің қажеттілігі баяндалған.

Summary. The article deals with the problems of employment and shows the possibilities of public-private partnership in the field of training and retraining. Development of labor resources through the introduction of public-private partnerships in the educational process.

Введение.

Наличие квалифицированных кадров для любой организации является одним из основных условий успешной деятельности предприятия. В квалифицированных кадрах заинтересована каждая организация, вне зависимости от сферы и направлений деятельности. Для этого реализация программы занятости населения для содействия продуктивному труду использовались различные формы и методы. Ежегодно в стране создается более 200 тысяч рабочих мест, более половина из них в сельской местности. За 7 месяцев текущего года создано свыше 150 тысяч новых рабочих мест, около 72 процента граждан, обратившихся в органы занятости в поисках работы, трудоустроено. Для социальной защиты безработных внедрено обязательное социальное страхование. В следующее десятилетие необходимо ориентироваться на основные проблемы и нерешенные вопросы экономически активного населения и состояние рынка требующих новые модели занятости населения, который даст Казахстану вхождение в число 30 наиболее развитых стран мира[1].

Цель модели заключается в обеспечении продуктивной занятости населения на основе сочетания высокопроизводительного труда с низким уровнем безработицы. Одной из модели участия работодателей в развитии трудовых ресурсов является государственно-частное партнерство.

Основной раздел.

Государственно-частное партнерство необходимо для развития экономики и конкуренции. Это взаимовыгодное сотрудничество государства и бизнеса, улучшение услуг населению, снижение нагрузки на бюджет и привлечение инвестиций. Использование механизмов государственно-частного партнерства в настоящее время получает широкое распространение в Республике Казахстан и осуществляется во всех отраслях экономики.

Текущая ситуация инфраструктурного развития республики о том как государственно-частное партнерство влияет на экономику страны. По данным Министерство национальной экономики РК, в последние годы увеличилось привлечение инвестиций через государственно-частное партнерство. Это внесло вклад в рост ВВП на уровне 0,2%.

Реализация проектов государственно-частного партнерства нуждается в квалифицированных специалистах, для этого необходимо продолжить работу и углубленно заниматься социальными вопросами, в том числе и подготовкой квалифицированных специалистов, поскольку именно бизнес является заказчиком кадров. Необходимость глубокого изучения взаимодействий социально-трудовых отношений и государственно-частного партнерства в системе профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации, а также обоснования эффективного механизма внедрения государственно-частного партнерства в условиях трансформации образовательного процесса в Казахстане является актуальным.

В проектах государственно-частного партнерства в сфере образования, на сегодня реализуются 271 проект государственно-частного партнерства, 90% реализованы посредством компенсации операционных затрат, только 10% через компенсацию инвестиционных затрат.[2] Эффект от развития государственно-частного партнерства в сфере высшего, профессионального образования достигается за счет повышения эффективности использования трудовых ресурсов, что сказывается на росте инвестиционной привлекательности регионов и обеспечении экономической безопасности.

Выгоды участников государственно-частного партнёрства при реализации образовательных проектов:

1. Учебные заведения:

- дополнительное финансирование и развитие материально-технической базы;
- моделирование интегрированной образовательной программы;
- модернизация учебно-научной, производственной и институциональной базы;
- повышение финансовой обеспеченности научных исследований;
- коммерциализация научных разработок путем патентования и закрепления авторских прав.

2. Предпринимательство и бизнес:

- участие в учебно-научной и управленческой деятельности учебного заведения как потребителя образовательных услуг с учетом спроса на рынке труда;
- создание и развитие на базе учебных учреждений образовательной, производственно-технологической инфраструктуры инновационной деятельности компаний;
- привлечения студентов и профессорско-преподавательского состава к выполнению научно-исследовательской работы для конкретного бизнеса;
- получение конкурентного преимущества на основе новых знаний;
- распространение передового предпринимательского опыта;
- совершенствование системы управления инновационной инфраструктурой.

3. Государство:

- содействие развитию предпринимательства и бизнеса;
- повышение социальной ответственности бизнеса в стране;
- предоставление общественных услуг в сфере науки и образования;
- осуществление программы инновационного развития страны;
- повышение уровня человеческого капитала;
- развитие рынка образовательных услуг, разработка и совершенствование нормативно-правовой базы, реформирования средней и высшей профессиональной школы;
- снижение бюджетной нагрузки.

Участие работодателей в подготовке кадров - это мировая практика. Например, в Германии широко практикуется дуальная система профессионального образования, которая предусматривает участие работодателей в профессиональном обучении и внедрение наряду с теоретическими и практические методы. Отличительная черта - обучение большей частью ведется не в школе, а на производстве и предприятиях. Например, в Германии принят закон, в соответствии с которым каждое отраслевое предприятие определенный процент фонда заработной платы направляет в Союз строителей и работодателей. На эти деньги финансируются 80 учебных центров этой страны. В Венгрии предприятия по закону должны выделять на профессиональную подготовку 1,5 процента от фонда заработной платы. В Бельгии заключается отраслевое соглашение, в котором предусмотрено отчисление 0,25 процента от фонда заработной платы на финансирование профессиональной подготовки.

У нас заложено основание этой работы, и дальнейшее развитие видится в объединении трех структурообразующих компонентов профессиональной подготовки кадров. Это профессиональное обучение молодежи в учреждениях высшего и среднего начального образования, внутрипроизводственное обучение персонала предприятий и учреждений и профессиональная переподготовка и обучение безработных и других целевых групп. При этом усиление взаимодействия между работодателями и системой образования должно осуществляться на основе изучения спроса и предложения на рынке труда и увеличения государственного заказа на подготовку кадров по остро дефицитным, имеющим стратегическое значение профессиям и специальностям. Используются смешанные модели, сочетающие ускоренную подготовку, в основном по рабочим специальностям со сроком от 2 месяцев до 1 года с долговременной подготовкой высококвалифицированного персонала, предоставление возможности стажировки студентам на предприятиях, обучение их на рабочих местах, принятия мер по профессиональной подготовке, переподготовке и трудоустройству граждан за счет средств работодателя на договорных условиях. В этой связи в сфере технического и

профессионального образования планируется передача в доверительное управление колледжей крупным предприятиям, а также развитие дуального обучения.

Министерством труда и социальной защиты РК совместно Министерством образования и науки РК в рамках государственной программы подготовки и переподготовки кадров реализованы: во-первых переподготовка специалистов, рассчитанная на 100 тыс. человек, для реализации проектов в рамках стратегии региональной занятости и переподготовки кадров; второе подготовка специалистов (23,5 тыс. человек) для реализации экспортных специализаций макрорегионов; третье - для подготовки 23 тыс. казахстанских специалистов для замещения иностранных специалистов.[3]

Кроме этого есть другие примеры, когда ряд компаний рассматривает расходы на образовательные программы в качестве обязательного компонента в своей долгосрочной стратегии. К примеру, только за прошлый год «КазМунайГаз» на эту цель выделил около 1 миллиарда тенге, «Petro Kazakhstan» - 465 миллионов тенге. Эти вопросы на системной основе регулируются в горно-металлургической отрасли. Такие предприятия, как «ССГПО», «Казахпром», «Казахмыс», «Казцинк», «Богатырь Аксесс Комир», «Arcelor Mittal Temirtau», в прошлом году подготовили около 40 тысяч специалистов. В основном предприятиями этой отрасли созданы учебные центры, в которых осуществляется профессиональная подготовка, ориентированная на требования производства. В нефтегазовой отрасли силами отдельных компаний созданы учебные центры. Например, единый центр развития персонала национальной компании «КазМунайГаз», где уделяется особое влияние развитию корпоративного профессионального обучения рабочих кадров, их сертификации на основе международных стандартов. Учебные центры при компаниях «Agip», «Карашыганак», «Petroleum» также готовят специалистов в соответствии с международными стандартами.

В то же время анализ, проведенный министерством среди крупных компаний, показал и различия их подходов к этому вопросу. Например, ТОО «Сенімді құрылыс», привлекая более 40 процентов персонала из-за рубежа, подготовило в прошлом году лишь 212 отечественных специалистов, что составляет 6 процентов от общего количества работающих. Аналогичное положение в АК «Baytur Insaat», «Mabco Construction», где иностранцев более 60 процентов, а ими подготовлено казахстанских специалистов, соответственно, 2,5 процента. [4]

Как показывает практика, система отраслевой профессиональной подготовки эффективна, и тут крайне редко привлекается иностранная рабочая сила. К примеру, «Казцинк» привлекает лишь четырех иностранных специалистов, а им подготовлено в прошлом году более 6000 работников, а за 6 месяцев текущего года - около 3000. «Богатырь Аксесс Комир» в истекшем году подготовил 751 работников при привлечении всего трех иностранцев.

Необходимо в приоритетном порядке уделять внимание подготовке казахстанских специалистов с целью постепенного замещения иностранного специалиста. Целостная система подготовки и переподготовки кадров для бизнеса, обеспечивающая воспроизводство этих кадров должна быть рассчитана на сопровождение каждого в течение всей его трудовой карьеры.

Заключение.

Основными условиями, обеспечивающими возможность развития системы подготовки и повышения квалификации кадров в условиях государственно-частного партнёрства, является создание организационно-экономической структуры системы. В решении задач регулирования системы подготовки и повышения квалификации кадров для малого и среднего бизнеса наиболее значимым представляется усиление роли координатора, которую на начальном этапе могли бы взять на себя подразделения акиматами области, города и района занимающееся поддержкой малого и среднего бизнеса.

В целях подготовки и переподготовки трудовых ресурсов работодателям необходимо сформировать систему развития на предприятиях и учреждениях, включающих в себя нормативы минимальных смежных затрат на профессиональную подготовку и переподготовку персонала, специальные программы внутреннего производительного обучения персонала, создание отраслевых учебных центров по подготовке кадров. Все это должно в приоритетном порядке обеспечить подготовку конкурентоспособных казахстанских специалистов.

Коренного преобразования требует подготовка безработных и других целевых групп работающих. Так, их обучение органами занятости местных исполнительных органов будет проводиться по заказу работодателей на условиях софинансирования.

Таким образом, работа уполномоченных органов будет переориентирована с пассивных форм обслуживания на активную поддержку указанных категорий населения, для этого предлагается новая модель занятости, в основе которой лежит подготовка кадров, требующая объединения усилий всех сторон - власти, работодателей и объединения работников.

Библиографический список:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 17 января 2014 г. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее».
2. Материалы АО «Казахстанский центр государственно-частного партнерства».
3. Жамолетдинова Л.М. Развитие конкуренции в сфере государственно-частного партнерства // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-1.;
4. stat.gov.kz
5. Концепция социальной защиты населения Республики Казахстан от 18.03.2014г.

РАСЧЕТЫ С ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ

Акашев Р.Д., Казахский университет технологии и бизнеса
Сартов У.К., Казахский университет технологии и бизнеса
Абдрахманова А.У., АО «Финансовая академия»

Түйін: Оқу процесінде толық білім мен «қалыптастырылғанына» қарамастан, олар практикалық аспектілерге келгенде көбінесе қаржылық-экономикалық бағыттағы студенттерге қиындық тудырады.

Summary: Despite the exhaustive knowledge and “debugging” in the educational process, it is they who often cause difficulties for students of the financial and economic profile when considering practical aspects.

Рассмотрим потоки платежей и покажем, как рассчитывать будущую и текущую стоимость. Простейший пример потока это аннуитет [1].

Аннуитет – серия платежей, которые производятся через одинаковые промежутки времени и в одинаковой величине.

Понятие аннуитета удобно потому, что для него легко конструировать расчетные формулы и предпосылка о равенстве величин – это удобное упрощение будущей картины. Большой круг показателей и процессов и денежных потоков может быть представлен как аннуитет.

Примеры равномерных, регулярных платежей: купонные выплаты по облигации, выплата пенсии, обязательные пенсионные взносы, страховые взносы, стипендии, равномерная оплата за обучение, погашение кредита по месяцам равномерно, арендные платежи, приобретение ежемесячно проездных билетов и т.п.

Например, на депозит с процентной ставкой r регулярно, в (начале) конце каждого периода (года, квартала, месяца), вносится некоторая сумма CF_t (cash flow – денежный поток) денег. Взносы производятся на протяжении n периодов. Чтобы определить какая сумма F_n накопится к концу n -го периода, нам необходимо отдельно каждый взнос CF_t привести к будущему моменту времени n и все эти отдельные будущие значения сложить.

С учетом того, что $CF_1 = CF_2 = \dots = CF_n = CF$ получаем:

$$F_n = CF[(1+r)^{k-1} + (1+r)^{k-2} + \dots + (1+r)^0] = CF \sum_{k=1}^n (1+r)^{n-k} = CF \left[\frac{(1+r)^n - 1}{r} \right] \quad (1)$$

$$\text{или } F_n = CF * FVA(r,n), \quad (2)$$

где (Future value of an ordinary annuity) $FVA(r,n) = \left[\frac{(1+r)^n - 1}{r} \right]$ функция.

Применение формулы (1) может быть разнообразным.

Формулы (1) и (2) используются также для расчета будущей стоимости смешанного потока и аннуитета.

Обратная задача заключается в расчете текущей или приведенной стоимости. Приведенная стоимость серии регулярных платежей рассчитывается путем приведения к текущему моменту стоимости каждой выплаты, особо заметим, каждая выплата происходит в конце года:

$$P_n = \frac{CF_1}{(1+r)^1} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n} \quad (3)$$

Будущие денежные потоки в форме регулярных поступлений, например, арендная плата, дивиденды по обыкновенным акциям, доходы от инвестиционных проектов могут приводиться в общей массе к текущему моменту по формуле (3). Формула применяется также для расчета приведенной стоимости смешанного потока. Если денежный поток CF_1 постоянная величина, то это обычный аннуитет и формула приведенной стоимости (3) принимает вид:

$$P_n = CF \left[\frac{1}{(1+r)^1} + \frac{1}{(1+r)^2} + \dots + \frac{1}{(1+r)^n} \right] = CF \sum_{k=1}^n \frac{1}{(1+r)^k} = CF \frac{1}{r} \left[1 - \frac{1}{(1+r)^n} \right]$$

Или

$$P_n = CF \cdot PVA(r, n), \quad (4)$$

где (Present value of an ordinary annuity)

$$PVA(r, n) = \frac{1}{r} \left[1 - \frac{1}{(1+r)^n} \right] - \text{функция дисконтирования серии равных периодических вы-$$

плат.

Существует две разновидности аннуитета: обычный и срочный. Мы рассмотрели пример обычного аннуитета.

Обычный аннуитет (постнумерандо), это аннуитет, в котором платежи происходят в конце каждого периода.

Срочный аннуитет (пренумерандо), это аннуитет, в котором платежи происходят в начале каждого периода.

То есть разница лишь в моментах времени платежа.

Формула расчета будущей стоимости по срочному аннуитету (Future value of an annuity due)

$$FVAD(r, n) = \frac{(1+r)^n - 1}{r} (1+r)$$

Формула расчета текущей или приведенной стоимости по срочному аннуитету (Present value of an annuity due)

$$PVAD(r, n) = \frac{1}{r} \left(1 - \frac{1}{(1+r)^n} \right) (1+r)$$

Сравнивая между собой формулы будущей и приведенной стоимости по обычному и срочному аннуитетам легко заметить, что отличие в множителе $(1+r)$.

Если это требуется, например, при погашении кредита график выплат может подстраиваться под конкретного клиента и не всегда это аннуитет..

Несмотря на удобства в применении аннуитетов, представляющих собой равномерные и регулярные денежные потоки (в плановых и других расчетах действительно представляют большие удобства), часто приходится в практических расчетах прибегать и к понятию смешанных потоков. Они характерны для случаев, когда потоки неравномерны по объему, нерегулярны по срокам. Например, будущие потоки доходов могут нарастать с приближением сезонного пика, а затем убывать; доходность отрасли может нарастать с годами, затем стабилизироваться или колебаться. Во всяком случае, смешанный поток может отражать более адекватную картину (рост, колебания, снижение).

Когда мы имеем дело со смешанным потоком, то отпадает возможность применения компактных формул FVA, PVA, FVAD, PVAD. Платежи неравномерны по объему, нерегулярны по срокам. И суммирование приведенных и будущих значений происходит поэлементно, то есть формула в

исходном виде с разными значениями (CF_1, CF_2, \dots, CF_n). Платеж в конце каждого периода. Будущая и текущая стоимости по формулам:

$$F_n = CF_1 (1+r)^{n-1} + CF_2 (1+r)^{n-2} + \dots + CF_n (1+r)^0 = \sum_{t=0}^{n-1} (1+r)^{n-t-1} CF_{t+1}$$

$$P_n = \frac{CF_1}{(1+r)^1} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n}$$

Переход к дробным периодам выглядит более громоздким и лишь увеличивает количество слагаемых в два и более раз. В примерах смешанных потоков 1) величины платежей разные 2) регулярность не обязательно соблюдается.

Формула (4) может быть модифицирована на случай, если предположить, что временной отрезок из n периодов не ограничен. Этот случай, называемый, пожизненная рента, выражается формулой: при расчете будущей стоимости аннуитета

$$\left(P_{n \rightarrow \infty} = CF \frac{1}{r} \left[1 - \frac{1}{(1+r)^n} \right]_{n \rightarrow \infty} = CF \frac{1}{r} \left[1 - \frac{1}{\infty} \right] = CF \frac{1}{r} [1 - 0] = \frac{CF}{r} \right)$$

$$P = \frac{CF}{r} \tag{5}$$

Величина P в формуле (5) – это стоимость пожизненной ренты, она эквивалентна сумме, которую можно было бы положить на депозит (ссуда) под r процентов и ежегодно получать доход (ренту) CF .

Эта формула, с другой стороны, удобна для определения арендного платежа. Исходя из стоимости участка, можно определить арендный платеж.

При условии стабильности ссудного процента и других условий данная величина P может выступать как цена участка.

Библиографический список:

1. Сартов У.К. Основы финансового менеджмента. Учебное пособие. Издательство ЛЕМ. – Алматы, 2016 г.

CLASSIFICATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS SCHEMES IN FOREIGN COUNTRIES AND THE POSSIBILITY OF THEIR USE IN KAZAKHSTAN

Akashva G., Kazakh University of Technology and Business, undergraduate
 Scientific adviser - *Ibraimova S.Zh.*, Ph.D., assoc. professor

Түйін: Мақалада шет елдерде қөлік-логистикалық орталықтарының тәжірибесі және оны Қазақстан Республикасының қөлік-логистикалық жүйесіне қолдану мүмкіндіктері қарастырылады.

Резюме: В статье рассматриваются вопросы построения в Республике Казахстан эффективной системы транспортной логистики и функционирования таких систем в зарубежных странах.

Kazakhstan is a state of Central Asia and is a kind of corridor between the rapidly developing markets of the Asian countries and the states of Western Europe. Such unique geographical conditions allow our country to create and use the shortest transport corridors to enter neighboring countries and international commodity markets. During the formation of a market economy, the First President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev in his Message to the People “Kazakhstan - 2030” outlined his vision of the revival of the great Silk Road, which allows the country to enter global markets in a short time and contribute to the growth of the republic’s export potential. [1]

The implementation of this project required the development and detailing of the development of transport services, rail, road transport, and the creation on this basis in the forecasting segment of socio-

economic development of a logistics concept for the implementation of a transport services development strategy. In turn, there was a need to create an information and communication database of transport and logistics complexes (TLC), modeling organizational structures, fulfilling the conditions and requirements for the TLC business project. For this purpose, it is necessary to determine the logistic principles for the formation of the TLC on the basis of a comprehensive analysis of the logistics operations of rail and road services, as well as an analysis of investment activity in the field of transport services.

The solution of these generally global and labor-intensive tasks was complicated by the lack of experience in implementing such new innovative ideas. The process of developing and optimizing the activities of the TLC continues at this point in time. In this regard, there is a need to study foreign experience in creating TLCs that successfully operate in many regions of the world. The reason for the creation of TLC was the transfer of priorities from the producer market to the buyer's market. As a result, rapid changes in customer preferences, their requests regarding the quality of product delivery lead to a reduction in the timing and volume of deliveries of goods.

The second factor in the rapid development of the TLC is the strengthening of integration processes between countries, primarily in the context of the expansion of the WTO, when it became possible to place production in countries with cheaper labor and lower tax rates, and the development of international trade opened up access to cheaper resources. As a result, with a total world GDP of about 30 trillion. US dollars - at the beginning of the XXI century, world direct export of goods exceeded 6 trillion. US dollars, and export of services - 1.7 trillion. In turn, the share of components coming from other countries as part of international cooperation in the engineering industry alone increased from 19% in the 1980s to 50% in 2005, including 17/51% in Germany, England - 24/49%, Japan - 15/40%, France - 21/48%, Sweden - 14/45%, Holland - 27/60%, Belgium - 24/42%. [2]

Consider the trends in the creation and functioning of the so-called multimodal transport and logistics centers in the European Union, Germany, Russia and China. In Western Europe, the targeted development of transport logistics centers began in the early 80s, which was due to the high growth dynamics of freight and passenger transportation in the context of globalization of world commodity markets. According to the Secretariat of the European Conference of Ministers of Transport, in 42 member countries of this organization from 1970 to 2001. freight turnover of automobile transport increased from 513.9 billion t-km to 1848.3 billion t-km, i.e., more than three times, and passenger turnover - from 2631.1 billion pass-k m to 5507.3 billion passenger-km, or more than two times.

Increasing competition between producers has forced them to look for additional opportunities to reduce the transport component in the final price of the goods. This required the creation of new equipment, the development of transport infrastructure, the introduction of modern transport and logistics technologies, which ultimately allowed to reduce the transport component in the final price of goods to 10-12%, and the total cost of producers to transport and logistics services by 10-30%. It is with the development of the trans-European network of logistics centers that representations are formed and projects related to the Euro-logical system are developed, i.e. logistics on a European scale. The experience of Western Europe shows the significant role of such transit logistics centers in budgeting. So, in the Netherlands, the activity of transit logistics centers brings 40% of the transport complex's income, in France - 31%, in Germany - 25%.

In Central and Eastern Europe, this proportion averages 30%. In total, the total turnover of the European logistics services market reaches more than 600 billion euros. Of these, about 30% of the logistics functions in all sectors of the economy are transferred annually to logistics companies. Most often in Western countries, outsourcing transferred such logistics functions as:

- warehousing - 73.7%;
- external transportation - 68.4%;
- clearance of goods / payments - 61.4%;
- domestic transportation - 56.1%;
- consolidation of goods / distribution - 40.4%;
- direct transportation - 38.6%.

A relatively new trend in the development of logistics companies in Western European countries is the formation of a pan-European system of distribution of goods, providing for the presence of several supporting European logistics centers and regional logistics and distribution and distribution centers that interact with them. This decision is designed to "straighten" and accelerate the promotion of goods flows, to ensure the continuity of the process of goods distribution.

The basis of such a strategy was the so-called Trans-European Transport Network (TEN) and the Concept "Joint Main Directions for Creating a Trans-European Network" approved in July 1996. The Concept incorporates the principle of integrating various modes of transport into a multimodal transport

network. An important position of the main directions of TEN is the expansion of the network to the East and its connection with the transport networks of third countries. The time frame for the expansion of TEN to the East is defined in 2015. [3]

In 2001, the European Platform for Transport Research (EPTR) was created with the aim of improving cooperation and coordination in the field of government transport research programs. The European platform for transport research emphasizes the growing role of the organizers of traffic flows, aimed at combining the specific strengths inherent in each individual mode of transport in order to offer the best services to the customer.

In 2003, the European Commission developed an “Action Plan” consisting of four work areas:

- traffic safety;
- logistics of freight transport;
- control of transport policy in Europe;
- Intelligent transport systems.

The following tasks were identified as the main tasks provided by the EU standard transport and logistics complex:

- Attracting large private investment in the implementation of the project;
- construction of high-tech production and storage facilities and an integrated roadside service infrastructure;
- Creation of modern and effective systems of engineering, communication and information support;
- the introduction of modern information technologies for tracking items, optimizing the loading of vehicles, maintaining information exchange, accounting and workflow based on the use of international standards and regulations;
- improving the procedures for customs inspection, registration and control of goods and vehicles, bringing them in line with world practice;
- Attraction of large freight forwarding companies specializing in the delivery of goods using information network and terminal technologies for the organization of the transportation process and contract logistics
- Creation of an efficient distribution network for developing large retail structures and networks, as well as wholesale and small wholesale stores, warehouses for import goods aimed at revitalizing and legalizing the trading and purchasing business of private entrepreneurial structures.
- The “Action Plan” also identified strategic factors that should be used by the operator when creating logistics centers of class 3PL– 4PL.

Classification of logistics services operators:

- 1PL (First Party Logistics) - autonomous logistics, all operations are performed by the cargo owner;
- 2PL (Second Party Logistics) - the provision of traditional transportation and warehouse management services;
- 3PL (Third Party Logistics) - expansion of the standard list of non-standard services (warehousing, transshipment, cargo handling, additional services with significant added value), the use of subcontractors;
- 4PL (Fourth Party Logistics) - integration of all companies involved in the supply chain;
- 5PL (Fifth Party Logistics) - management of all components that make up a single supply chain of goods, using electronic media. [4]

That is why in the “Action Plan” the set of functions performed by the created transport and logistics centers allows us to consider them not only as national transport and logistics nodes (clusters), but also as a kind of framework cementing the transportation process, rolling stock and infrastructure into a single transport system not only EU countries and / or regions, but also in the long run into the global market. In developing countries, primarily in the EurAsEC countries, the external effect is not yet very noticeable. However, multinational logistics companies are increasingly coming to these markets and are quickly becoming the dominant force in the field of transport logistics, which will inevitably affect the jobs and working conditions in these countries.

Bibliographic list:

1. Nazarbayev N.A. Message from the President of the country to the people of Kazakhstan “Kazakhstan 2030. The prosperity of the security and prosperity of all Kazakhstanis”: Almaty. - Bilim, 1997.- 32 p.
2. Azimov P.Kh. The role of international transport corridors in the process of globalization of the economies of Central Asia. - The Age of Globalization, 2017, No. 3, S.39-46.
3. Message from the President of the Republic of Kazakhstan, Kassym-Zhomart Tokayev, to the people of Kazakhstan dated September 2, 2019 www.akorda.kz.

4. Kuzmenko Yu.G., Turlaev E.S. On the prospects for the development of regional transport and logistics centers in the context of the active development of international transport corridors. - Bulletin of SUSU. Series "Economics and Management". 2015. No1. S. 178-184.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ Plickers БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Актаева Ж.А., Бі.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, 4 курс
Ғылыми жетекшісі – **Узакова Б.З.**, аға оқытушы, магистр

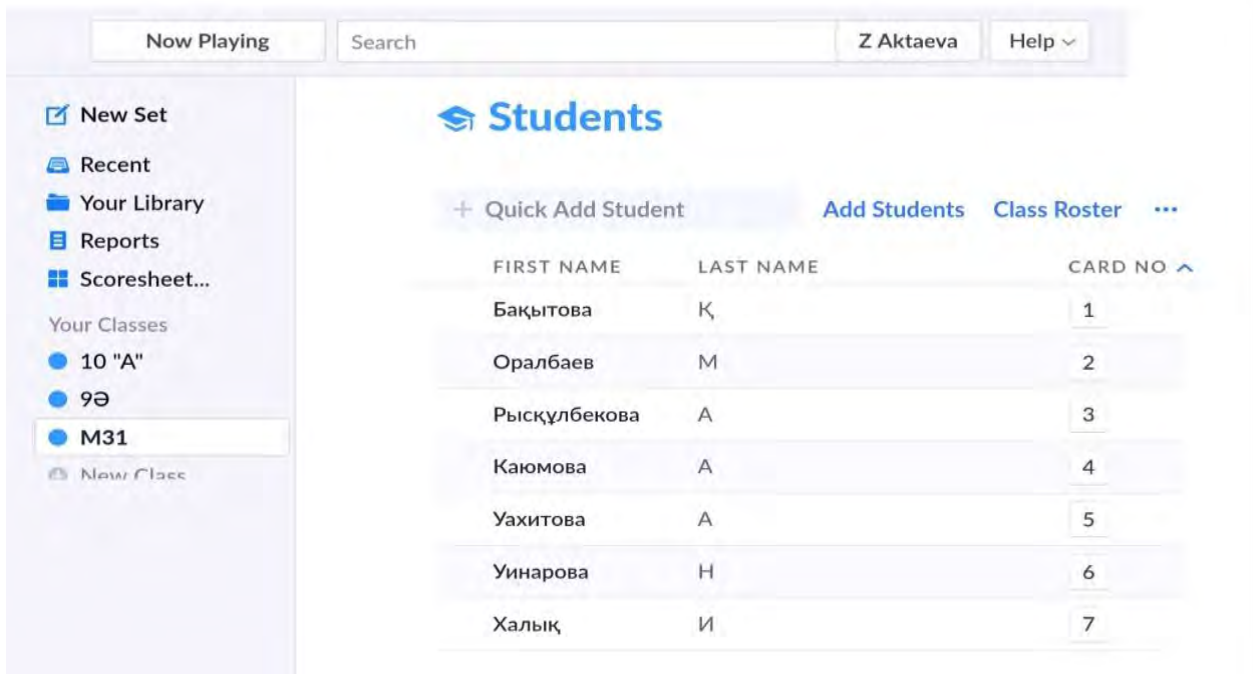
Резюме: В данной статье раскрыты возможности использования Plickers в образовании.
Summary: This article reveals the possibilities of using Plickers in education.

Plickers - бұл студенттердің (оқушылардың) білімін тікелей сабақта бағалаудың ыңғайлы қосымшасы. Толық аудиторияны (сыныпты) сұрастыруды жарты минут ішінде жүргізуге болады. Сізге қажетті барлық нәрсе – бұл аудиторияда (сыныпта) әрбір студент (оқушы) үшін басып шығарылған парақшалар және өз телефоныңыз немесе планшет студенттерге (оқушыларға) қажет емес.[2]

Қосымшаның жұмыс жасау қызметі қарапайым:

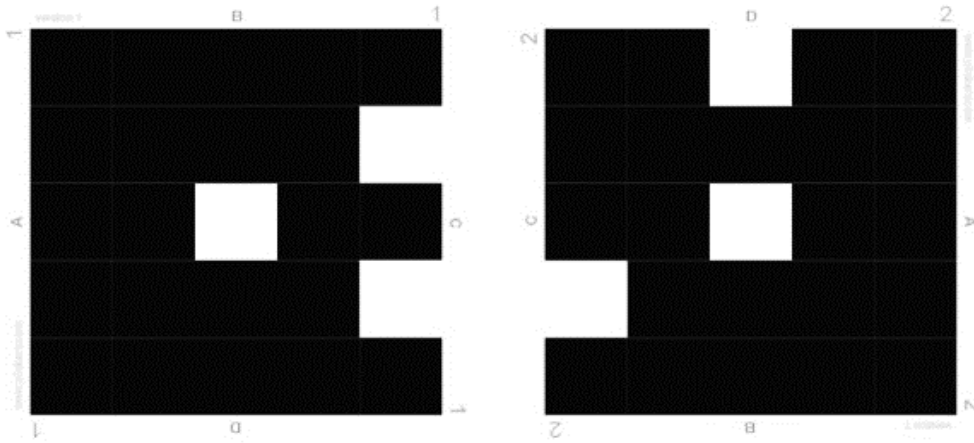
- телефоныңызға Plickers бағдарламасын жүктеп алу;
- студенттерге басып шығару (тек компьютер арқылы қолжетімді);
- студенттерге сұрақ қойып, парақтар арқылы жауап беруді сұрау (оларда a, b, c, d нұсқалары болады);
- аудиториядағы барлық студенттердің (оқушылардың) жауабын сканерлеу және жауаптарды қалауыңша тақтаға шығару.

Қосымшадағы «сынып немесе аудитория» үлгісі осылай көрінеді (1-суретте көрсетілгендей).

Сурет 1. Plickers бағдарламасына студенттердің тіркелуі[1]

Әрбір студенттің (оқушылардың) өз карточкасының нөмірі бар, ол төмендегі Plickers карточкасында көрсетілген. Әр студенттің (оқушылардың) жеке карточкасы болады. Карточкалар осылай көрінеді (2-суретте көрсетілгендей).

Сурет 2. Plickers бағдарламасы бойынша студенттердің жеке карточкасы[1]

Көріп отырғаныңыздай, әрбір карточкада сіз өз сыныбыңызға немесе аудиторияға жасаған тізімде студенттің (оқушының) нөміріне сәйкес келетін нөмір бар. Plickers студенттердің (оқушылардың) карточкаларынан QR кодтарын оқу үшін мұғалімнің планшетін немесе телефонын пайдаланады. Әр студент (оқушы) өз карточкасын, оны бұруға болады, бұл жауаптың төрт түрлі нұсқасын береді. Қосымшада аудитория (сынып) тізімі жасалады және оның көмегімен әрбір студент (оқушы) сұрақтарға қалай жауап бергенін білуге болады.

Бұл аталған Plickers бағдарламасының сабақ беруде мүмкіндіктері төмендегідей:

Біріншіден, қолданбаны жылдам реакция алу үшін пайдалануға болады. Оқушылардан сұраңыз «сізге бәрі түсінікті ме?» және олар жауап ретінде «Иә» немесе «жоқ» деп сөйлейтін карточкаларды көтереді, және, осыған орай, сіз біз одан әрі жылжып немесе түсініксіз тақырыпқа тоқтай аласыз.

Екіншіден, Plickers көмегімен тақырып соңында шағын шолу тесттерін жүргізуге болады. Ол үшін қосымша сынып тізімін және сұрақтар тізімін енгізу керек. Оқушылар өз карточкаларын бір уақытта көтереді, ал сіздің планшетіңіз сізге олардың әрқайсысының қалай жеткені туралы ақпарат береді. Бұл шолу сауалнамасы ауызша жүргізілген кезде оның бірнеше өкілдерінің емес, бүкіл сыныптың прогресі туралы білуге мүмкіндік береді.

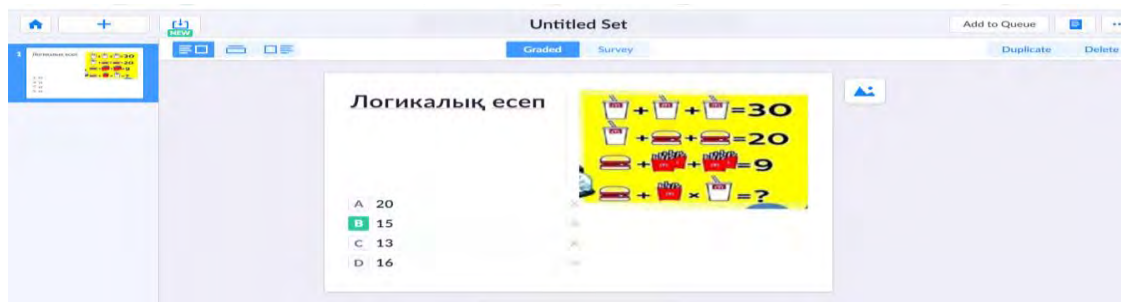
Үшіншіден, Plickers сабақта жалықпау үшін қолдануға болады, бірақ міндетті бүгінгі күні сабаққа кім келгенін білу. Бағдарлама сізге сабақ бірнеше минут үнемдейді.

1. Сабақта қосымшаны қалай пайдалануға болады?

- сыныптағы жағдайды бағалау;
- маңызды тапсырмаларды орындау кезінде студенттердің (оқушылардың) іс-әрекетіне баға беру;

2. Пікір талас тудыру.

Дауыс беру нәтижесі бойынша ең танымал жауап нұсқасын анықтап, оқушылардан өз көзқарасыңызды негіздеуді сұраңыз, яғни сабақта логикалық сұрақтар беру арқылы пікір талас тудыруға болады (3-суретте көрсетілгендей).

Сурет 3. Plickers бағдарламасы бойынша дайындалған тапсырмалар[1]

3. Өңгіме құра білу.

Сұрақтар қолданбасында суреттерді тікелей қоюға болады. Бұл мүмкіндікті бастапқы деңгейдегі студенттермен вокабулярды (тамақ, жануар, түстер) тексеру үшін пайдаланыңыз.

4. Сөйлеу бөліктерін анықтау.

Сабақ «жұмбақтан» басталады: «бұл фигура- үш нүктені қосатын кесіндіден тұрады және екі қабырғасы тең». Тақтада жауаптың нұсқалары жазылған:

a - теңбүйірлі үшбұрыш

b - теңқабырғалы үшбұрыш

c - тікбұрышты үшбұрыш

d - әртүрлі үшбұрыш

Оқушылар таңдалған жауап нұсқасымен карточкаларды көтеріп, дауыс береді. Опция ретінде сіз ағылшын тілінде ұсыныс жаза аласыз және оқушыларға сөздің асты сызылған бөлігін анықтауды сұрай аласыз.

5. Үй тапсырмасын тексеру:

Құрылымы өте қарапайым - оқушылар жауап, сөзге, тақырыпқа, жіберілген мәтінге, хатқа және т.б сәйкес келетін карточкаларды көтереді. Бұл 3-5 минутты алатын жылдам тексеру болуы мүмкін, сондай-ақ мұғалім сабақтың мақсатына байланысты жарыс элементін қоса алады.

Көптеген мұғалімдер, әсіресе аға буын, білім берудегі жаңа технологияларға үйренуде. Бұл Plickers бағдарламасын оқу процесін өзгертпейді. Оны пайдалану үшін компьютерлік аудитория (сынып) немесе студенттерге (оқушыларға) арналған басқа да техника қажет емес – тек мұғалім планшеті. Сонымен қатар, оқушылардың өздері оқуға қызықты болады, себебі ойын элементі пайда болады.[2]

Библиографиялық тізім:

1. <http://www.plickers.com> сайты

2. <http://zkoipk.kz/ru/2016smart3/2525-conf.html> сайты

ЦИФРОВИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Алписова М.Г., Казахский университет технологий и бизнеса, магистрант, 2 курс
Научный руководитель - *Ибраимова С. Ж.*, к.э.н., PhD, профессор

Түйін: Мақалада Қазақстандағы білім саласында қолданылатын жаңа технологиялар жайлы айтылады. Сандық технологияларды қолдану ерекшеліктері мен мүмкіншіліктері талқыланады.

Summary: The article describes the new technologies used in education in Kazakhstan. Features and possibilities are discussed, as well as the effectiveness of using digital technologies.

В нынешнее время информатизация является одним из ведущих показателей высоко-профессиональной личности, следовательно, меняются и требования для всех направления деятельности. Это коснулось и сферы образования.

В Казахстане действуют государственные программы, направленные на развитие цифровой экономики. Согласно государственной программе «Цифровой Казахстан», цифровизация полностью изменит как экономику страны, так и систему профессионального образования, следствием чего является повышение качества жизни казахстанцев, обеспечение стабильного экономического роста страны.[1]

Государственная программа «Цифровой Казахстан» – это важная комплексная программа, которая нацелена на повышение уровня жизни каждого жителя страны за счет использования цифровых технологий.

Основными целями Программы стали ускорение темпов развития экономики Республики Казахстан и улучшение качества жизни населения, а также создание условий для перехода экономики на принципиально новую траекторию – цифровую экономику будущего. Реализация гос программы будет проводиться в период 2018-2022 годов.[2]

Проект цифрового образования уже показывает хорошие результаты. В век глобальных технологий, время диктует свои правила. В настоящее время в Казахстане реализуются многие проекты которые помогают получить качественный сервис в сфере образования.

Существуют много платформ, которые используются руководством, преподавателями и родителями, то есть основными потребителями.

Посмотрим несколько платформ, что бы понять суть значение Цифровизации в сфере образования.

Многие люди которые не работают в сфере образования задаются вопросом Что такое НОБД? Зачем заполнять данные если есть бумажные варианты.

НОБД (Национальная образовательная база данных)- это подсистема СЭО (Система электронного обучения), предназначенная для автоматизации бизнес-процессов по сбору и обработке первичных статистических данных сферы образования. [3] Данные вводятся и обновляются, что способствует увидеть передвижение ученика во время смены школы, так же помогает выше стоящим органам видеть реальную информацию об учебном заведении.

Сбор ведомственной статистики образования в информационной системе «Национальная образовательная база данных» (НОБД) впервые осуществлен в 2013 году.

НОБД — обеспечивает полный учет обучающихся; выявляет недостоверную информацию респондентов путем исключения дублирования; упрощает процедуру заполнения Паспортов организаций образования; формирует исторический ряд статистических данных; позволяет формировать нерегламентированные отчеты. [4]

Создание платформы НОБД упрощает работу по сбору данных и автоматизирует работу составление статистических данных.

Благодаря развитию цифровой грамотности появились Электронные дневники.

«Күнделік» – единая электронная образовательная среда для учителей, учеников, родителей, администрации образовательных организаций, а так же представителей органов управления образованием.

Автоматизированная образовательная информационная система «Күнделік» объединяет возможности электронного документооборота для организаций образования и инструменты социального сетевого взаимодействия между всеми участниками образовательного процесса: педагогами, родителями и учениками.[5]

С появлением электронного дневника отпала надобность в заполнениях традиционных дневников, что способствует экономии времени.

Так же есть EDUPAGE альтернативная версия электронного дневника. Онлайн — система «Edupage» это программа, которая предоставляет возможность всем лицам, имеющим отношение к учебно-воспитательной деятельности учащихся, а также родителям следить за успеваемостью своих детей.[6]

Электронные дневники с легкостью решают задачи бумажного дневника и даже больше: расписание, домашние задания, все выставленные оценки, материалы, используемые в ходе уроков, средний балл, темы пройденных и будущих уроков, комментарии преподавателя.

Главное преимущество использования является получение данных в режиме реального времени. Так же традиционная методика преподавания давно себя исчерпала, хотя на ней были воспитаны многие поколения. Информационно-коммуникативные технологии дают современному учителю множество возможностей усовершенствовать образовательный процесс.

У преподавателей есть возможность использовать новые технологии, это дает возможность усовершенствовать сферу образования. Следуя тенденциям в цифровизации учителя используют на уроках такие платформы как QR-код, Kahoot (Кахут) и т.д. [7]

QR -код (англ. QuickResponseCode — код быстрого реагирования) QR-код разработан и представлен японской компанией Denso-Wave в 1994 году. Основное достоинство QR-кода — это лёгкое распознавание сканирующим оборудованием, что даёт возможность использования в любой сфере. [8]

Kahoot — это сравнительно новый сервис для создания онлайн викторин, тестов и опросов. Отчасти эта программа напоминает описанный в Дидакторе Socrative и может эффективно использоваться в дидактических целях. Ученики могут отвечать на созданные учителем тесты с планшетов, ноутбуков, смартфонов, то есть с любого устройства, имеющего доступ к Интернету. Созданные в Kahoot задания позволяют включить в них фотографии и даже видео фрагменты. Темп выполнения викторин, тестов регулируется путём введения временного предела для каждого вопроса.[9]

Будущие за цифровыми технологиями. Внедрение передовых цифровой технологии в сферу образования способствует повышению качества знания и позволит подготовить конкурентноспособное будущее поколение.

Библиографический список:

1. Образование и наука. 4, выпуск 4 (2019), стр. 85-89 (в США)- Цифровая грамотность - эффективная система профессионализации образования. Исакова Анар, Исакова Акжолтай
2. <https://digitalkz.kz/>
3. <https://bilimvko.gov.kz/ru/nobd>
4. <http://iac.kz/ru/project/nobd>
5. Справочник руководителя образовательного учреждения №11 (155) 2019, Работа без ошибок в системе «Күнделік» А.Г. Абраменко
6. <https://edupage.kz/>
7. Қазақстан мектебі №10 (1125) 2019 Қазан – Образовательные ресурсы в преподавании и обучении
8. <https://ru.wikipedia.org/wiki/QR>
9. <https://kahoot.com/>

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аман С.А., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Санарбаева С.С.*, к.э.н., ассоц. профессор

Түйін: Мақалада экологиялық проблемалар бұл тек экологиялық апат пен катаклизм апаттары ғана емес, сонымен қатар моральдық жағынан шыдамсыз оқиғалар да , өйткені адамның өміріне, денсаулығына және азаматтардың әл- ауқатына қауіп төндіреді.

Summary: Environmental problems in the article are not only environmental disasters and cataclysms, but also morally intolerable events, as they pose a threat to life, human health and the well-being of citizens.

В современных условиях охрана окружающей среды - одна из насущных задач человечества и забота об окружающей среде стала мировым явлением. Сейчас люди во всем мире отдают приоритет защите среды обитания.

По своим масштабам экологические проблемы условно могут быть разделены на: локальные, региональные, глобальные. К примеру, локальные экологические проблемы - это завод, сбрасывающий без очистки в реку свои промышленные стоки, вредные для здоровья граждан и среды его обитания.

Пример региональной экологической проблемы - это высыхающее Аральское море, поступающие в Каспийское море загрязняющие вещества, взаимодействующие со всеми элементами экосистем моря, деформирующие структуру экосистемы и нарушающие её функционирование, увеличение объема загрязнения и нарушение естественного режима экосистемы озера Балхаш и т.д. Эти проблемы, достигнув планетарных масштабов, становятся глобальными и требуют для своего решения целого комплекса научных и практических исследований.

Разрушающее воздействие человека на окружающую среду стимулировало развитие цивилизации - в поисках новых ресурсов человечество постепенно переходило от присваивающего хозяйства к производящему. Но созданная примитивными способами новая природная среда очень хрупка. Быстро истощает почву и нежизнеспособна в обычных условиях. Выжигание растительности, рыхление поверхности земли и сочетания с уничтожением деревьев и кустов наносит значительный ущерб почве, приводит к эрозии [1].

Поэтому осваиваемые первобытным человеком участки земли вскоре приходили в полную непригодность и люди вынуждены были искать новые территории. Последствиями экологических катастроф древности являются извечные степи и пустыни, которыми планета покрыта до сих пор. В связи с этим, экологические проблемы древности не могли быть стимулом только прогресса человечества.

Необходимость доступа к получению природных ресурсов среды обитания толкала племена к конфликтам с более обеспеченными соседями. За прошедшие десятилетия цивилизация и технологии сделали заметный скачок и в своем развитии. Но весь ритм жизни человечества, как в прошедшие эпохи, так и сегодня, определялся одним - возможности доступа к тем или иным природным ресурсам.

В развитии казахстанского общества с момента принятия Концепции экологической безопасности произошли огромные перемены. Разработаны документы развития государства, создана

основа природоохранного законодательства, подписан ряд международных документов по вопросам охраны среды обитания человека и организовано управление природоохранной деятельностью.

В Республике Казахстан в целях совершенствования законодательства усилие направлено на сближение с законодательством развитых стран и внедрением международных стандартов [2].

В нашей стране необходимо уделить особое внимание инновационной системе, а также обеспечению опережающего развития научных исследований по важнейшим проблемам экологической безопасности и устойчивого природопользования, введению единой системы мониторинга за состоянием качества среды обитания человека.

В Казахстане решение экологических проблем связано с внедрением экологически чистых технологий, формированием у человека экологической цивилизованности. В настоящее время современная цивилизация характеризуется как «информационная», «техногенная», «компьютер-ная». В связи с этим цивилизация не является самодостаточным понятием и не имеет гуманистического характера, а технизирует культуру и мышление.

Национально-инновационная система должна ввести общество в мир новых современных технологий во всех сферах науки. Инновационная система, безусловно, создает и экологические проблемы, хотя, конечно, без внедрения новых инновационных методов невозможно цивилизованное развитие любого общества.

Среда обитания человека благодаря инновационной системе охвачена активной человеческой деятельностью. Изменения, сознательно осуществляющиеся людьми, имеют целью достижение полезных результатов и не всегда совпадают с процессами саморегуляции биосферы. Ныне, состояние среды обитания человека характеризуется повышенной восприимчивостью природных систем к антропогенному воздействию и уменьшением стабильности биосферного равновесия [3].

Экологические проблемы человечества отражают необходимость качественно нового осмысления существовавших форм человеческой деятельности и характера экологических отношений.

Развитие человечества по пути инновационного развития изменит характер взаимоотношений человека и среды его обитания. Сейчас возник глубокий разрыв естественных связей человека со средой обитания и нарастает противопоставление человека природной среде. Под возрастающим давлением деятельности человека на природную среду, среда обитания человека начала терять возможности самовосстановления.

Экологический кризис поставил человека в ситуацию необходимости изменения мировоззрения и отношения к окружающему миру. Под воздействием противостояния человека среде обитания изменилась ориентация деятельности людей, связанная с иной шкалой ценностей.

Экологическая цивилизованность - это процесс сублимации природных инстинктов в сторону созидательной, культурной, позитивной деятельности. На уровне каждой личности экологические проблемы диктуют условия поведения человека и требуют изменений его сознания.

С развитием человеческой цивилизации, экологическая ситуация среды обитания человека сильно изменилась. Очевидно, частный интерес, рынок, частная собственность, демография, войны привели к потоку экологических катастроф. Человечество в погоне за прибылью, беспощадно эксплуатирует природные ресурсы. Экологическая неадекватность человечества привела к мировой экологической катастрофе. В конце XX века наступил кризисный момент в техногенном развитии цивилизации. В связи с этим, человечество впервые столкнулось с глобальной экологической катастрофой, ведущей к экологической гибели.

Для решения экологической проблемы и инновационного развития казахстанского общества необходимо формирование экологической культуры, предполагающей развитие экологического сознания, экологического воспитания. Общественно-экологическое сознание существовало всегда, на всех этапах исторического развития человечества объективно отражало представления о взаимоотношениях человека и среды его обитания [4].

Под экологической культурой понимается совокупность социальных регуляторов воздействия человека на природу, система экологического воспитания и образования.

Экологическая культура - это мера, способ развития и реализации социальных сил человека в процессе материального и духовного освоения природной среды. В связи с существующими экологическими проблемами роль экологической культуры в индустриально-инновационном развитии общества велика. Экологическая культура должна охватывать весь комплекс навыков бытия в контексте с окружающей средой и направленность экологической деятельности человека на сохранение жизнепригодных условий.

Проблемы экологии это следствие неблагополучного общества и проблема самого человечества. Целью экологов-исследователей, философов, политологов, культурологов является разработка

основных методов выздоровления, возрождения нравственных ценностей и нахождение путей решения человечеством экологических проблем. Человек, живя в мире высоких технологий, не осознает себя частью общества, тем более в технизированном обществе сложнее единство человека со средой своего обитания.

Выходом из техногенного кризиса является экологическое оздоровление и инновационное развитие общества.

Как показывает накопленный мировой опыт, для эффективной охраны природы в каждой стране и во всем мире необходимо, чтобы была принята комплексная система мер, в том числе:

правовых - разработка и принятие соответствующего пакета законов;

политических - заключение и выполнение международных экологических соглашений;

организационных (производственных) - контроль за состоянием окружающей среды (мониторинг), экологическая экспертиза проектов с участием населения, создание системы очистки, переработки отходов;

экономических - финансирование природоохранных мер, разработка системы штрафов за загрязнение природы;

социально-психологических - экологическое образование молодежи и взрослых, особенно управленцев и производственников, формирование общественного мнения и общественной активности в области охраны природы [5].

В сфере экологии деятельность Правительства направлена на снижение уровня загрязнения окружающей среды, обеспечение охраны окружающей среды и экологической безопасности в соответствии с международными стандартами, стабилизацию качества окружающей среды, создание основ перехода к устойчивому развитию общества. К настоящему времени осуществлен комплекс мер, направленных на предотвращение реальных и потенциальных угроз дальнейшего ухудшения экологической ситуации. В частности, ужесточены требования к установлению лимитов эмиссий при выдаче разрешений; усилена роль производственного экологического контроля; повышена ответственность природопользователей за его ведение.

Технологии, основанные на использовании возобновляемых источников энергии, являются экологически чистыми из-за отсутствия выбросов загрязняющих веществ в атмосферу. Их применение практически не вызывает парникового эффекта и, соответственно, связанных с ним климатических изменений.

Для того, чтобы свести к минимуму отрицательное воздействие на окружающую среду, необходимо экологизировать экономику, т.е. обеспечить применение и выполнение совокупности управленческих (организационных), технологических, финансово-экономических мероприятий, направленных на снижение давления нагрузки на окружающую природную среду предприятиями при сохранении целей производства - получения прибыли при достаточных темпах развития экономики, обеспечивающих поступательное развитие человеческого сообщества.

Обычно проблемы решаются стандартным образом. Это или утилизация отходов, или очистка сбрасываемых стоков или воздуха.

Кроме обычных экологических проблем загрязнения воздуха и воды, перед человечеством встают проблемы глобального потепления климата, сокращения озонового слоя, прогрессирующего опустынивания и сокращения биологического разнообразия. Важно включить экологические проблемы безопасности в политическую повестку дня, способствуя участию национальных, международных, общественных и частных организаций, и продвигать тем самым региональное сотрудничество. Экологическое сотрудничество может быть эффективным катализатором для того, чтобы уменьшить напряженные отношения, расширяя сотрудничество и поощрение мира.

В стратегии подчеркивается необходимость поддержания экологического равновесия путем устойчивого использования природных ресурсов, развития практики правильного обращения с опасными отходами, повышения экологической грамотности населения и участия общественности в принятии экологических решений [6].

Библиографический список:

1. Мухамеджанов Б.А. Приоритеты экологической безопасности в РК.-Алматы, 2010. - 355 с.
2. Семенов Л.С. Экологический аудит как инструмент управления природопользованием. // Саясат. - 2010. №5. - 108 с.
3. Бисембаев С.А. Экологическое право: Учебник для вузов. - Алматы, 2008. - 427 с.
4. Кадыржанов Р.К. Экологическая безопасность. - Алматы, 2008. - 220 с.
5. Смирнов С.Л. Экологическое использование природных ресурсов. - Алматы, 2009. - 320 с.

6. Хотунцев Ю.Л. Экология и экологическая безопасность: Учебное пособие для вузов. - М.: «Академия», 2010. - 237 с.

МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Арешев Ж.Ж., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 2 курса
Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., проф.,
Кожеева О.В., д.э.н., профессор МГТУ имени Н.Э. Баумана, Россия

Түйін: Мақалада әр түрлі жіктеме белгілеріне байланысты кәсіпорын қызметінің экономикалық тиімділігін арттыру әдістерінің топтары берілген.

Summary: The article presents groups of methods for improving the economic efficiency of an enterprise depending on various classification characteristics.

Понятия "экономического эффекта" и "экономической эффективности" относятся к числу наиболее важных аспектов при изложении основных вопросов экономики предприятия. Как правило, мы часто употребляем слова «эффект» и «эффективность», отождествляя их соответственно с понятиями «результат» и «результативность». Экономический эффект и эффективность как показатели успешности деятельности предприятия тесно связаны между собой.

Методы, используемые для целей повышения экономической эффективности деятельности предприятия, можно классифицировать следующим образом:

- в зависимости от масштабов деятельности по повышению экономической эффективности предприятия: оптимизация отдельных элементов работы предприятия или реструктуризация;
- в зависимости от экономического состояния предприятия: профилактика (диагностика) или антикризисная деятельность;
- в зависимости от кадрового обеспечения: социальное развитие собственного персонала или аутсорсинг;
- в зависимости от объекта логистики: транспортная логистика (перемещение товаров), логистика снабжения, складская логистика, логистика утилизации, возвратная логистика, логистика сбыта и сервиса, производственная логистика;
- в зависимости от используемых средств: самофинансирование или привлечение инвестиций.

Рассмотрим каждую группу методов более подробно в контексте международной и казахстанской практики.

1. Методы повышения экономической эффективности предприятия в зависимости от масштабов деятельности по повышению экономической эффективности предприятия.

Оптимизация отдельных элементов работы предприятия. Оптимизация отдельных элементов работы предприятия подразумевает поиск наиболее оптимальных вариантов функционирования частей системы при сохранении прежнего фундамента работы предприятия [1].

Реструктуризация. Реструктуризация предприятия представляет собой совокупность организационно-экономических, правовых, технических мер, направленных на изменение структуры предприятия, его управления, форм собственности, организационно-правовых форм, способных привести предприятие к финансовому оздоровлению, увеличению объемов выпуска конкурентоспособной продукции, повышению эффективности производства [2].

2. Методы повышения экономической эффективности предприятия в зависимости от экономического состояния предприятия.

Диагностика. Диагностика является одним из ранних этапов проведения процедуры антикризисного управления, на основании которой формируются дальнейшие действия по антикризисному управлению. Поэтому, учитывая, что возникновение кризиса в организации несет угрозу самому существованию организации и связано с ощутимыми потерями капитала его собственников, возможность возникновения кризиса должна диагностироваться на самых ранних стадиях с целью своевременного использования возможностей ее нейтрализации [3].

Антикризисные методы управления. Антикризисные методы управления – методы, оптимизирующие поведение предприятия в условиях спада, устойчивого снижения основных финансовых показателей деятельности корпорации и угрозы банкротства. Антикризисные методы управления

включают комплекс мер в области планирования, управления персоналом, финансов, взаимоотношений с группами поддержки, а также юридических и других мероприятий с целью обезопасить фирму от угрозы банкротства или существенного спада и создать условия для поворота к оздоровлению предприятия [4].

3. Методы повышения экономической эффективности предприятия в зависимости от кадрового обеспечения.

Социальное развитие персонала. Социальное развитие персонала деятельность по улучшению социальной среды компании, достижению желаемых перемен в условиях труда, быта и досуга работников. В рамках социального развития могут быть реализованы следующие цели: оптимизация кадрового состава, повышение образовательного и культурнотехнического уровня персонала, совершенствование организационной культуры, улучшение условий труда, повышение уровня мотивации сотрудников. Социальное развитие персонала находит отражение в организационной культуре предприятия. Результатом социального развития является повышение эффективности труда работников.

Аутсорсинг. Аутсорсинг – один из способов оптимизации расходов предприятия, а также метод привлечения высококвалифицированных специалистов. Аутсорсинг позволяет производить экономии фонда заработной платы и снизить налоговые отчисления.

4. Методы повышения экономической эффективности предприятия в зависимости от объекта логистики. Категория логистики подразумевает деятельность не только в части оптимизации перемещения товаров (транспортную логистику) от продавца к покупателю (B2C) или от производителя к продавцу (B2B), но и логистику снабжения, складскую логистику, логистику утилизации, возвратную логистику, логистику сбыта и сервиса, а также и производственную логистику [5].

5. Методы повышения экономической эффективности предприятия в зависимости от используемых средств. Самофинансирование. К источникам самофинансирования можно отнести: собственные средства, уставный фонд, чистая прибыль, амортизационные отчисления. Преимуществами самофинансирования являются: надежность, доступность, высокая прибыльность (по причине отсутствия процентных выплат) [6].

Привлечение инвестиций. Привлечение инвестиций подразумевает привлечение средств в виде заемного капитала, получение доходов от продажи акций, привлечение прочих источников (банковский или коммерческий кредиты, лизинг, краудфандинг).

О целесообразности применения рассмотренных выше методов повышения экономической эффективности деятельности предприятия свидетельствует опыт передовых стран мира. Отчасти позитивный опыт их применения и позволил прийти к тому, что данные страны можно называть экономически развитыми. В то же время в Казахстане многие методы используются относительно недавно и еще не успели сформироваться в качестве полноценного института (или успели, но лишь частично или фрагментарно). Это не значит, что применение указанных методов в Казахстане невозможно, данное обстоятельство свидетельствует лишь о том, что при их применении необходимо тщательно провести анализ существующей ситуации, после чего сделать вывод о целесообразности применения того или иного метода для повышения экономической эффективности деятельности предприятия.

Библиографический список:

1. Рябцев А.В. Анализ зарубежного опыта реструктуризации предприятий и его использования в российских условиях // Современные научные исследования и инновации. - 2015. - № 6. - С. 109-111.
2. Алексашкина Е.И. Антикризисное управление на предприятии : учебное пособие / Е.И. Алексашкина, В.Л. Василёнок, В.В. Негреева. СПб. : Университет ИТМО, 2015. - С. 70.
3. Андреев Е.Е. Теоретические аспекты антикризисной стратегии предприятия (организации) // Современное состояние и перспективы развития научной мысли. Сборник статей международной научно-практической конференции. 2016. С. 60. 6.
4. Ауезова К.Т., Каркинбаева Ш.И., Жунусова А.Ж. Антикризисное управление в Казахстане: теория и практика зарубежных стран // Научные стремления. - 2016. - № 1 (17). - С. 46.
5. Балдин О.В. Основные направления повышения эффективности в деятельности ИТ-аутсорсинговых предприятий // Современные проблемы науки и образования. - 2015. - № 1-2. - С. 58.
6. Нуруллина Л.Ш., Яппарова Г.Г. Способы повышения эффективности управления организацией // Новая наука: теоретический и практический взгляд. - 2016. - № 5-1. - С. 197.

СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Асканова А.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Сапарбаева С.С.*, к.э.н., ассоц. профессор

Түйін: Мақалада мемлекеттік қызметкерлерге арналған персоналды басқару стратегиясы, кадр мәселелері қарастырылған.

Summary: The article deals with issues related to the strategy of personnel management, recruitment for civil servants.

Стратегия управления персоналом - это разработанное руководством организации приоритетное, качественно определенное направление действий, необходимых для достижения долгосрочных целей по созданию высокопрофессионального, ответственного и сплоченного коллектива и учитывающих стратегические задачи организации и ее ресурсные возможности.

Стратегия позволяет увязать многочисленные аспекты управления персоналом с целью оптимизации их влияния на сотрудников, в первую очередь на их трудовую мотивацию и квалификацию [1].

Основными чертами стратегии управления персоналом являются:

- ее долгосрочный характер, что объясняется нацеленностью на разработку и изменение психологических установок, мотивации, структуры персонала, всей системы управления персоналом или ее отдельных элементов, причем такие изменения, как правило, требуют длительного времени;
- связь со стратегией организации в целом, учет многочисленных факторов внешней и внутренней среды, поскольку их изменение влечет за собой смену или корректировку стратегии организации и требует своевременных изменений структуры и численности персонала, его навыков и квалификации, стиля и методов управления [2].

Стратегия управления персоналом как функциональная стратегия может разрабатываться на двух уровнях:

- для организации в целом в соответствии с ее общей стратегией - как функциональная стратегия на корпоративном, общеорганизационном уровне;
- для отдельных сфер деятельности (бизнеса) многопрофильной, диверсифицированной компании - как функциональная стратегия каждой сферы бизнеса, соответствующая целям этой сферы (например, если крупная электротехническая компания занимается производством авиадвигателей, военной электроники, электрооборудования, пластиков, осветительных приборов, то стратегия управления персоналом разрабатывается для каждой сферы производства, так как они имеют различия в структуре персонала, требованиях к квалификации и профессиональной подготовке, методах обучения и по другим вопросам).

В условиях стратегического управления происходят качественные изменения в области работы с персоналом. Они заключаются в том, что в рамках традиционных направлений кадровой работы все большее значение приобретают стратегические аспекты. Объединяясь со стратегическими технологиями, такие конкретные направления работы с персоналом, как планирование потребности в персонале, отбор, деловая оценка, обучение и другие, выступают в качестве составляющих стратегии управления персоналом, приобретают новое качество и единую целевую направленность, созвучие с целями и стратегическими задачами организации [3].

Составляющими стратегии управления персоналом являются:

- условия и охрана труда, техника безопасности персонала;
- формы и методы регулирования трудовых отношений;
- методы разрешения производственных и социальных конфликтов;
- установление норм и принципов этических взаимоотношений в коллективе, разработка кодекса деловой этики;
- политика занятости в организации, включающая анализ рынка труда, систему найма и использования персонала, установление режима работы и отдыха;
- профориентация и адаптация персонала;
- меры по наращиванию кадрового потенциала и лучшему его использованию;
- совершенствование методов прогнозирования и планирования потребности в персонале на основе изучения новых требований к работникам и рабочим местам;

- разработка новых профессионально-квалификационных требований к персоналу на основе систематического анализа и проектирования работ, выполняемых на различных должностях и рабочих местах;

- новые методы и формы отбора, деловой оценки и аттестации персонала;

- разработка концепции развития персонала, включающей новые формы и методы обучения, планирования деловой карьеры и профессионально-служебного продвижения, формирования кадрового резерва с целью опережающего проведения этих мероприятий по отношению к срокам появления потребности в них;

- совершенствование механизма управления трудовой мотивацией персонала;

- разработка новых систем и форм оплаты труда, материального и нематериального стимулирования работников:

- меры по улучшению решения правовых вопросов трудовых отношений и хозяйственной деятельности;

- разработка новых и использование существующих мер социального развития организации;

- совершенствование информационного обеспечения всей кадровой работы в рамках выбранной стратегии;

- мероприятия по совершенствованию всей системы управления персоналом или ее отдельных подсистем и элементов [4].

В каждом конкретном случае стратегия управления персоналом может охватывать не все, а только отдельные ее составляющие, причем набор этих составляющих будет различным в зависимости от целей и стратегии организации, целей и стратегии управления персоналом.

Стратегия в области персонала должна способствовать:

- усилению возможностей организации (в области персонала) противостоять конкурентам на соответствующем рынке, эффективно использовать свои сильные стороны во внешнем окружении;

- расширению конкурентных преимуществ организации за счет создания условий для развития и эффективного использования трудового потенциала, формирования квалифицированного, компетентного персонала;

- полному раскрытию способностей персонала к творческому, инновационному развитию, для достижения, как целей организации, так и личных целей работников [5].

Разработка стратегии управления персоналом осуществляется на основе глубокого систематического анализа факторов внешней и внутренней среды, в результате чего может быть представлена целостная концепция развития персонала и организации в целом в соответствии с ее стратегией. К внешней среде относятся макросреда и непосредственное окружение организации, имеющие направленное воздействие и контакты с системой управления персоналом.

Таким образом, стратегия управления персоналом может охватывать различные аспекты управления персоналом организации:

- совершенствование структуры персонала (по возрасту, категориям, профессии, квалификации и т.д.);

- оптимизацию численности персонала с учетом его динамики; повышение эффективности затрат на персонал, включающих оплату труда, вознаграждения, затраты на обучение и другие денежные расходы;

- развитие персонала (адаптацию, обучение, служебное продвижение);

- меры социальной защиты, гарантий, социального обеспечения (пенсионное, медицинское, социальное страхование, социальные компенсации, социально-культурное и бытовое обеспечение и др.);

- развитие организационной культуры (норм, традиций, правил поведения в коллективе и т.п.); совершенствование системы управления персоналом организации (состава и содержания функций, оргструктуры, кадрового, информационного обеспечения и др.) и т.д.

При этом задача разработки нужной стратегии управления персоналом может быть настолько сложна из-за нехватки финансовых, материальных, интеллектуальных ресурсов, уровня профессионализма руководителей и специалистов, что возникнет необходимость устанавливать приоритеты выбора нужных направлений и составляющих стратегии управления персоналом. Поэтому критериями выбора стратегии могут быть объемы выделенных для ее реализации ресурсов, временные ограничения, наличие достаточного профессионально-квалификационного уровня персонала и некоторые другие. В целом выбор стратегии основывается на сильных сторонах и разработке мероприятий, усиливающих возможности организации в конкурентной среде за счет преимуществ в сфере персонала [6].

Библиографический список:

1. Базаров Т.Ю. Управление персоналом: Учеб. для вузов - М.: ЮНИТИ, 2006
2. Банникова Л.Н. Управление персоналом: учебное пособие. - Екатеринбург: УГТУ-УПИ, 2009
3. Банько Н.А., Карташов Б.А., Яшин Н.С. Управление персоналом. Часть I: Учебное пособие. - Волгоград: ВолгГТУ, 2006
4. Бычкова А.В. Управление персоналом: Учебное пособие. - Пенза: Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2005
5. Васильев Ю.В. Теория управления. 2-е изд., доп. учебник / Ю.В. Васильева, Н.В. Парахиной, Л.И. Ушвицкого. - М.: Финансы и статистика, 2006
6. Гордиенко Ю.Ф., Обухов Д.В., Самыгин С.И. Управление персоналом. 2-е изд. учебник / Ю.Ф. Гордиенков, Д.В. Обухов, С.И. Самыгин. - серия «Высшее образование». - Ростов н / Д: Феникс, 2004

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ В АКТУАРНОМ ОЦЕНИВАНИИ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ

Байбатчаев Д., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Ибраимова С.Ж.**, к.э.н., PhD, ассоц. профессор

***Түйін:** Бұл мақалада әлеуметтік және зейнетақы салаларға демографиялық факторлардың мәні қарастырылады. Осындай жағдайда тарифтердің жүйесінде актуарлық санауды пайдалану өте қажет көрініп тұр.*

***Summary:** The paper studies the demographic component of the pension insurance institute, the problems of demographic development in Kazakhstan at the present stage, their influence on the formation of the institute for pension insurance.*

Социальная сфера в государстве играет особенную роль, управляемая внутренней политикой страны. Система социального обеспечения в нашей стране в условиях перехода государства к устойчивому формированию является приоритетным курсом социальной политической деятельности. В Послании Президента РК Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019 года обеспечение приоритета решения вопросов улучшения социального климата в стране уделено особое внимание. В их числе вопросы социального и пенсионного обеспечения, нацеленные на дальнейшее улучшение благосостояния народа Казахстана. «Институты социального обеспечения в стране формируются на современной законодательной основе и современном финансовом обеспечении», отметил Глава государства. [1] Системный подход рассмотрения проблем социального обеспечения во взаимосвязанности экономических аспектов и институциональными реформами системы управления считается актуальным в настоящее время.

На сегодняшний день все страны мира сталкиваются с рядом глобальных проблем, которые необходимо учитывать при проведении реформ в сфере социального обеспечения. В комплексе демографических вызовов отмечается тенденция старения населения. По данным ООН, количество человек в возрасте 60 лет и старше к 2050 году вырастет более чем в 2 раза и составит 22% населения всего мира. Это может привести не только к качественным изменениям в структуре занятости населения и рынка труда, увеличению нагрузки на работающего человека, но и к замедлению экономического роста.

В актуарных расчетах развития пенсионного обеспечения, как и программ по страхованию жизни, личному страхованию и прочим видам страхования, не менее важную роль, чем вероятностные методы и методы финансовой математики, играют методы статистического анализа демографических и макроэкономических показателей как исходных параметров развития пенсионной системы, необходимых для оценки ее развития. Одним из основных источников данных, необходимых для разработки демографического и производных от него прогнозов, среди перечисленных выше являются таблицы смертности, составляемые на основании данных о смертности населения и о его возрастном составе.

Количественные характеристики демографического фактора представляют собой систему показателей, определяющих развитие национальной пенсионной системы:

- численность и возрастную структуру населения;
- естественное движение населения (соотношение числа родившихся к числу умерших);
- ожидаемая продолжительность жизни при рождении мужчин и женщин;
- ожидаемая продолжительность жизни для лиц, достигших пенсионного возраста.

Таблицы смертности (продолжительности жизни) представляют собой систематизированную совокупность статистических данных, характеризующих продолжительность жизни населения всей страны, отдельного региона или выделенной для актуарного анализа демографической группы. Выделение таких демографических групп может производиться по разным признакам: полу, профессии, возрасту, уровню жизни, занятости и т.п. во всех случаях таблицы смертности содержат упорядоченный ряд взаимосвязанных величин, показывающих уменьшение с возрастом вследствие смертности некоторой совокупности родившихся, а также показателей, характеризующих уровень смертности для различных периодов жизни данной совокупности.

В таблице 1 нами представлены данные демографической статистики Республики Казахстан за последние годы.

Таблица 1 – Факторы, оказывающие влияние на численность населения РК и его уровень [2]

	2015	2016	2017	2018
Численность населения на конец периода (года), тыс. человек	17669,9	17918,2	18157,3	18395,6
в процентах к предыдущему году	101,5	101,4	101,3	101,3
Ожидаемая продолжительность жизни населения при рождении, лет:				
все население, в т.ч.	71,97	72,41	72,95	73,15
- мужчины	67,49	67,99	68,72	68,84
- женщины	76,26	76,61	76,92	77,19
Общий коэффициент рождаемости (на 1000 чел.)	22,71	22,52	21,64	21,77
Общий коэффициент смертности (на 1000 чел.)	7,46	7,37	7,15	7,14
Источник: www.stat.gov.kz				

Приведенные данные свидетельствуют о росте численности населения РК, а также снижении уровня смертности и увеличении продолжительности жизни граждан. Также эти данные подтверждают мнение многих аналитиков, которые предполагают возникновение в недалеком будущем определенных проблем в социальном обеспечении населения вследствие старения населения. В этой связи имеет смысл и экономическую целесообразность использовать актуарные методы моделирования будущего пенсионной системы.

Наиболее широкое применение актуарные методы получили для оценки и регулирования перспективной деятельности пенсионных систем, основанных на накопительных или частично накопительных принципах, что объективно обусловлено существованием ограниченного числа разновидностей накопительных пенсионных схем, существенно упрощающих разработку методов их формализации. Предполагая наличие определенных проблем и возникших вопросов Министерство труда РК заключило договор с Всемирным банком (ВБ) на проведение исследования состояния пенсионной системы в контексте новых предложений, изложенных Концепции дальнейшей модернизации пенсионной системы Республики Казахстан до 2030 года (базовый сценарий), а также проблемы требующие своего решения.

В соответствии с Техническим заданием Всемирный Банк (ВБ) должен был провести актуарные расчеты по различным сценариям и на их основе представить свои рекомендации. В результате проведена оценка при сохранении текущей ситуации с учетом последних преобразований и положений Концепции; введения новой условно-накопительной компоненты с установленными взносами (DC) и установленными выплатами (DB), а также представлен альтернативный вариант ВБ.

Экспертами ВБ отмечается неуклонное снижение средних размеров пенсий вновь входящих пенсионеров (так средняя пенсия новых пенсионеров в 2017 году на 12% ниже средней пенсии вышедших на пенсию до 2014 году).

Причинами данного снижения являются:

- снижение трудового стажа на 01.01.1998 года;
- привязка максимума солидарной пенсии к ежемесячному расчетному показателю (МРП), индексируемому по инфляции;
- привязка базовой пенсии к прожиточному минимуму (ПМ), также зависящему от инфляции.

При этом выплаты из накопительного компонента не компенсируют это падение.

В результате по оценке экспертов ВБ общая средняя пенсия из всех компонентов (при выходе на пенсию) падет с 42,8% в 2014 году до 10% в 2044 году и далее продолжит уменьшаться, но уже медленнее – до 8% к 2080 году. При этом уже в течение ближайшего десятилетия пенсии упадут

существенно ниже минимального уровня адекватности, что усилит социальную неустойчивость системы. В свою очередь невысокие пенсии отражаются на невысоком уровне государственных расходов на пенсионное обеспечение 2,6% ВВП (не включены расходы на выплату государственных гарантий, ГСП и ГСП по Списку № 1, 2), в то время как в странах ОЭСР он составляет в среднем 8,6% ВВП, Европа и Центральная Азия – 8,2%.

Актuarные расчеты были проведены с учетом преобразований на базовом уровне пенсионной системы и по 2-м схемам введения новой условно-накопительной компоненты.

Базовая пенсия реформируется следующим образом:

- с 2017 по 2029 годы базовая пенсия назначается в зависимости от стажа участия в пенсионной системе (при стаже не более 10 лет размер базовой пенсии составляет 50% от прожиточного минимума, за каждый год сверх 10 лет - увеличивается на 2%, но не более 100% ПМ при 35-летнем стаже);
- начиная с 2030 года, для вновь выходящих на пенсию базовая пенсия заменяется на минимально гарантированную пенсию (МГП), приравненную к трем прожиточным минимумам, но размер доплаты при этом не может превышать одного прожиточного минимума. Вышедшие на пенсию до 2030 г. продолжают получать ранее назначенную базовую пенсию в прежнем размере (табл.2).

Таблица 2 – Актuarные расчеты по компонентам пенсионной системы

а) компонент с определенными выплатами (DC)	б) компонент с накопительными выплатами (DB)
<ul style="list-style-type: none"> - взносы и начисленный процентный доход учитываются на индивидуальных условных счетах; - инвестиционный доход, начисляемый в новом компоненте устанавливается на таком же уровне, что и в накопительном компоненте минус 2%; - для каждой возрастной когорты заводится специальный счет, на который поступают накопления умерших, выехавших и т.п. работников. Накопления на специальном счете когорты распределяются между ее членами пропорционально накопленному капиталу; - начальный размер пенсии рассчитывается как накопленный капитал, деленный на аннуитетный фактор для соответствующего пола и возраста. Факторы аннуитета рассчитаны как актуарно-справедливые, с учетом индексации аннуитета по инфляции, и используя дисконт, равный процентному доходу в новом компоненте. 	<ul style="list-style-type: none"> - взносы и стаж участия учитываются на индивидуальных условных счетах; - размер пенсионной выплаты равен максимальному из двух значений: <ul style="list-style-type: none"> i. $\alpha\% \cdot \text{Средняя индивидуальная зарплата} \cdot \text{Стаж участия в системе}$ ii. $\beta\% \cdot \text{Прожиточный минимум} \cdot \text{Стаж участия в системе}$ (где $\alpha = 0.5\%$, $\beta = 2.5\%$) - средняя индивидуальная зарплата рассчитывается как средняя зарплата индивида за всю карьеру с валоризацией (то есть корректировкой зарплат прошлого периода) с темпом инфляции в соответствующие года минус 1%.
Примечание - Составлено на основе источника [3]	

Переход на МГП не вносит принципиальных изменений в средний уровень доплаты. Однако, при переходе с базовой на МГП возникает серьезная проблема межкогортной справедливости. Поколение выходящих на пенсию в 2030 г., например, со средним доходом и средним стажем, получит гораздо меньшую доплату в виде минимальной пенсии, а то и вовсе никакой доплаты, по сравнению с базовой пенсией тех, кто вышел на пенсию годом раньше с аналогичным доходом и с тем же страховым стажем.

Результаты введения нового условно-накопительного компонента с установленными взносами (DC), либо с установленными выплатами (DB) не вносят значительных изменений в уровень пенсионных выплат. Так выплаты из схемы с установленными взносами (DC) увеличивают коэффициент замещения пенсионной выплатой не более чем на 3%, при этом схема с установленными выплатами (DB) дает прибавку не более 8% к 2050 году.

Таким образом, новый компонент, хотя и способствует повышению пенсий, особенно в долгосрочной перспективе, тем не менее не решает проблему их адекватности. Более того, перераспределительный характер, усиливающийся по мере «старения» нового компонента, может сделать его непривлекательным для работников с высокими и даже средними доходами, что также потребует дальнейшей корректировки пенсионных планов в Казахстане.

Библиографический список:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019. www.akorda.kz
2. Интернет-ресурс Комитета РК по статистике [Электронный ресурс] <http://www.stat.gov.kz>.
3. Соловьев А.К. Пенсионное страхование. – М.: Норма, 2008. – 400 с.

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ
КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ**

Ергожин Н.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант, 2 курс
Научный руководитель – *Нурғалиева А.Ш.*, к.э.н., профессор

Түйін: *Мемлекет пен интеграцияланған құрылымдар арасындағы нақты серіктестікті қамтамасыз етудің экономикалық мүдделерін үйлестіру үшін басымдықты позициядан корпоративті құрылымдар құру мәселелерін шешу.*

Summary: *Solving the problems of creating corporate structures from a priority position to harmonize the economic interests of ensuring real partnership between the state and integrated structures.*

Процессы интеграции и дифференциации как проявление адаптации организаций к изменяющимся условиям внешней и внутренней среды побуждают отдельные организации консолидировать свои ресурсы, необходимые для достижения целей развития. Поэтому разрастание корпоративных структур представляет собой одну из важнейших тенденций современного развития экономики, основу которой в большей степени составляют национальные и транснациональные корпорации [1].

Необходимо качественное совершенствование складывающейся системы взаимоотношений «крупные корпорации-государства». Оно способно проявить максимальную эффективность не само по себе, а лишь в случае «вписанности» в целостно выстроенную систему современной промышленной политики, существо которой состоит в определении государством приоритетов развития промышленности, материального производства, и народного хозяйства в целом, и в обеспечении их реализации [2]. Стимулировать функционирование крупных интегрированных корпораций на приоритетных направлениях, по возможности задействовав для этого весь известный отечественной и мировой практике арсенал инструментов и механизмов государственного регулирования рыночной экономики [3].

Организационный проект создания корпорации считается обоснованным, а интеграция – целесообразной, при условии соответствия основным группам критериев, позволяющим оценить преимущества интеграции с точки зрения:

дополнительной экономической выгоды от объединения участников и совместной деятельности (эффект синергизма);

оптимальности состава участников, организационно-экономической структуры корпораций и обеспечения эффективного взаимодействия участников, прозрачности корпоративных отношений и управляемости корпорации в процессе функционирования;

способности корпорации к достижению поставленных целей, реализации инвестиционных и производственных программ, обеспечению конкурентоспособности продукции и получению устойчивых финансовых результатов.

Критериальный комплекс оценки и отбора проектов создания корпоративных структур включает следующие группы критериев:

- критерии обоснованности и целесообразности создания корпоративной структуры;
- критерии эффективности и устойчивости;
- критерии, применяемые в процессе экспертизы проектов на государственном уровне.

В этих условиях особую актуальность приобретает необходимость решения проблем повышения обоснованности и целесообразности создания корпоративных структур с позиций приоритетности для развития промышленности, согласования экономических интересов обеспечения реального партнерства государства и интегрированных структур.

К основным недостаткам организационных проектов формирования корпораций, сдерживающим их развитие, могут быть, прежде всего, причислены: низкий уровень проработки концепций и принципиальных основ создания корпораций и вопросов, связанных с обоснованием основных проектных решений – организационных, производственно-технологических, финансовых, управленческих, определяющих выбор структуры корпорации, форм и механизмов интеграции.

В процессе проектирования обоснование организационных аспектов создания корпораций фактически подменяется расчетом суммарных финансово-экономических показателей эффективности, которая, по сути, является инструментом оценки потенциальной результативности функционирования корпораций в отношении реализации инвестиционных и производственных программ и получения прибыли.

Критериальный комплекс социально-экономического обоснования организационных проектов создания корпоративных структур гораздо шире и, в первую очередь, опирается на систему критериев и показателей оценки обоснованности и целесообразности их создания, увязывающих ожидаемые результаты деятельности с преимуществами интеграции в рамках корпорации [4].

Сложившаяся ситуация во многом объясняется несовершенством методической базы разработки и обоснования организационных проектов создания корпоративных структур. Если проблемы оценки экономической эффективности и финансовой устойчивости корпораций в той или иной степени могут быть решены на основе существующих методических и нормативно-правовых документов, то вопросы, связанные с выбором и оптимизацией форм и механизмов корпоративной интеграции, организационно-экономической структуры корпораций и регулирования совместной деятельности, реализацией финансового управления и контроля, а также оценкой целесообразности интеграции и разработкой показателей, обеспечивающих выбор оптимальных вариантов создания корпораций, в методическом плане обеспечены крайне слабо, имеют серьезные проблемы и нуждаются в дополнительной проработке.

Позитивным в рассматриваемом подходе является то, что социально-экономическая эффективность деятельности интегрированных структур связывается с оптимизацией межкорпоративных и внутрикорпоративных отношений, с подбором наиболее разумных цепочек взаимодействия с поставщиками.

Узость такого подхода состоит в том, что не делается акцент на перспективном взаимодействии партнеров, возможном изменении технологических и экономических условий производства, как результата новых целевых установок и реализации совместных долгосрочных программ.

Социально-экономическая эффективность корпорации в значительной мере снижается вследствие использования нерациональных форм и методов работы управляющих компаний групп, что выражается в гипертрофированной мотивации управляющих на обеспечение имущественного контроля (владения акциями участников корпорации) и недооценка собственно управленческих аспектов интеграции, а также в эффективном использовании социальных факторов.

Для отражения многогранного явления, каким является корпорация, следует исходить с изучения системного свойства иерархичности экономики.

Такая постановка определяет целесообразность и совместимость функционирования рыночной экономики с государственным регулированием. Рынок является включенной системой в целостной системе государственного управления. Следовательно, без учета интересов включающей системы, её подсистемы не могут работать эффективно. Без соблюдения субординации экономических интересов включенная система может нести значительный вред системе, органической частью которой сама является.

Таким образом, наличие общей цели экономической системы народного хозяйства является интегративным качеством, которое цементирует всю его экономическую систему.

Формулировка такой общей цели в условиях цифровизации экономики – дело сложное и методологически до сих пор неразработанное.

Библиографический список:

1. Бекболатулы Ж.К., Коммерческие банки Казахстана: проблемы и приоритеты // Экономика Казахстана, 2018г., № 9-10.
2. Давлетгалиева А. Корпоративное управление в Казахстане: актуальность и перспективы развития// Обзорно-аналитический журнал "Эксклюзив", № 10 (31) октябрь 2019
3. Заварихин. Н. М. д.э.н., профессор. Совершенствование корпоративного управления в банках// Дело и сервис, №4, 2019г.- С.35-38.
4. Эскиндаров М.А. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике. – М.: Республика, 2019.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Жузтаев М.Т., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 2 курса
 Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., проф.

Түйін: Мақалада экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және институционалдық факторлардың әсерін ескеретін аумақтың (елдің, өңірдің) даму тұрақтылығына баға берілген.

Summary: The article gives an assessment of the sustainability of the territory (country, region), taking into account the influence of economic, social, environmental and institutional factors.

Оценка устойчивости развития территории позволяет определить инструменты, части механизмов и механизмы управления устойчивостью развития региона, которые нуждаются в модернизации. Всесторонний анализ социально-экономической ситуации в регионе и оценка динамики устойчивого развития требуется и при решении задач прогнозирования, планирования и реализации стратегии региона, и в сравнениях достигнутого положения с поставленными целями, причем с учетом степени их достижения [1].

В свою очередь, задача разработки методического обеспечения анализа и оценки социально-экономической эффективности развития региона требует выявления наиболее приемлемых параметров для проведения оценки социально-экономического состояния и динамики развития регионов, группировки показателей, характеризующих институциональный, хозяйственно-экономический, природно-экологический, социальный блоки-компоненты системы «регион». Решение данной задачи позволит не только дать описание ресурсного потенциала территориальной социально-экономической системы и динамики изменения ее показателей, но и разработать стратегию устойчивого развития региона с учетом оптимизации затрат на необходимые преобразования. Обоснованность наличия связи эффективности и устойчивости вытекает из следующих аксиом, демонстрирующих связь категории эффективности с устойчивым развитием и надежностью:

- экономическая система может быть эффективной, но при этом ненадежной;
- экономическая система может быть эффективной, и, вместе с тем, неустойчивой;
- экономическая система, имея различные значения эффективности, может быть устойчивой, но ненадежной и наоборот – надежной и неустойчивой;
- экономическая система, имея различные значения эффективности, может быть устойчивой, но ненадежной и наоборот – надежной и неустойчивой;
- неэффективная экономическая система может быть и устойчивой, и надежной. При этом потенциал надежности такой системы быстро сокращается, однако устойчивость она может сохранять на протяжении более длительного периода;
- система оптимальна, когда она эффективна, устойчива и надежна;
- система находится на пике дисфункциональности, когда она характеризуется неэффективностью, ненадежностью и неустойчивостью [2].

Эти положения показывают сложность задач анализа эффективности, особенно для территориальных социально-экономических систем. Они также рассматриваются как оправданные ограничения в рамках системного подхода к анализу их эффективности и устойчивости, как в статичном, так и в динамическом разрезах.

Обзор литературы по исследуемой проблеме показал, что подходы к разработке показателей устойчивого развития осуществляются на основе следующих моделей:

– модель «нагрузка-состояние-ответная реакция» (pressure-State-Response model-PSR) была разработана в 1994 г. Организацией экономического сотрудничества и развития (ОЕСР). В данной модели, объединяющей показатели человеческой деятельности и состояния природной среды, отражается взаимосвязь между основными составляющими устойчивого развития;

– модель «импульсы деятельности-состояние-ответная реакция» (Driving forces-State-Response-DSR-model). DSR-model позволила разработать индикаторы, принадлежащие к четырем различным измерениям: социальному, экономическому, экологическому и институциональному (1996, ОЕСР).

– модель Driving forces-Pressure-State-Impact-Responsmodel. Эта модель отличается от предшествующих возможностью анализа взаимосвязанных факторов, воздействующих на природную среду (ЕЕА, 1999).

– модель The Driving forces–Pressure–State–Exposure–Effects–Actionsmodel (DPSEEA–model. В этой модели рассматриваются вопросы воздействия экологических изменений на здоровье человека (1999).

В результате анализа моделей эффективности определен механизм оценки, компонентами которого являются ценностные ориентиры, целевые индикаторы и заданные показатели, организационная деятельность и структура, технологии управления операциями и методика для измерения результатов. Выбор эффективной стратегии устойчивого развития подчиняется общему ценностному ориентиру: обеспечить на длительный период рост качества жизни населения, как условия формирования, рационального использования и сохранения человеческого потенциала [3]. Данная стратегия предусматривает наличие методики оценки устойчивости региона, позволяющей идентифицировать факторы-оценки, определяющие указанную устойчивость и ее динамику. При необходимости совокупность этих факторов оценок возможно уточнять, учитывая специфику региона или группы регионов в макрорегионе.

Анализ зарубежного и отечественного опыта позволил выделить два основных подхода к разработке методики оценки устойчивости социально-экономического развития региона.

При первом подходе используется комплекс показателей, характеризующих различные аспекты устойчивого развития. Данный комплекс содержит от двух до четырех групп показателей (экономических, социальных, экологических и институциональных) [4].

Второй подход предусматривает разработку одного интегрального показателя, отражающего общую степень устойчивости развития территории. Как правило, данный показатель агрегируется из трех показателей: экономического, экологического и социального.

В результате сравнительного анализа методик оценки устойчивого развития региона выявлено их многообразие и различие по глубине исследования и охвату социально-экономических процессов [5].

Весьма дифференцированы составы индикаторов, методы оценки и интерпретации результатов. Представляется целесообразным оценивать устойчивость развития региона с помощью интегрального показателя (индекса), рассчитываемого на основе системы частных показателей.

Библиографический список:

1. Зулуев А.М., Примов Э.Б. Человеческий капитал в современном обществе // Территория науки. 2016. № 6. С. 68-75.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. М.: Омега-Л, 2014. 525 с.
3. Черненко И.М., Кельчевская Н.Р. Методология формирования человеческого капитала на промышленных предприятиях // Научное обозрение. 2013. № 4. С. 251-257.
4. Голиченко О.Г., Самоволева С.А. Государственная политика в национальной инновационной системе: теория и практика // Инновации. 2014. № 10. С. 83-94.
5. Бутко Е.Я. Информационные технологии в управлении персоналом образовательного учреждения // Государственный советник. 2015. № 4. С. 48-52.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В КАЗАХСТАНЕ

Жумабеков М.М., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Ибраимова С.Ж.**, к.э.н., PhD, профессор

Түйін: Мақалада экономикалық дағдарыстың қазақстандық мемлекеттік-жеке меншік әріптестік нарығына әсері қарастырылды және оның дамуына әсер ететін негізгі факторлар тұлжырымдалды.

Summary: The article considers the impact of the economic crisis on the Kazakhstan market of public-private partnership and identifies the main factors that affect its development.

На сегодняшний день развитие механизмов государственно-частного партнерства находится во многих странах в этапе становления. Нет еще устоявшейся и оправданной временем законодательной базы, нет системности в управлении механизмами партнерства государства и частного сектора. Существует масса проблем. Поэтому на сегодняшний день, государственно-частное партнерство и особенности его развития и становления стали актуальной проблемой. Многие страны,

регионы хотят выбраться из «инфраструктурной дыры», максимально рационально используя при этом бюджет. Но видения, как это сделать, у них нет [1].

Не смотря на это, в республике уже есть крупные долгосрочные проекты, которые направлены на развитие инфраструктурного комплекса региона. Но опять же, они скорее направлены на развитие промышленности, чем на удовлетворение нужд населения.

Сейчас институциональный механизм взаимодействия между государством и бизнесом регулируется законом РК «О концессиях». Закон сформировал основу для развития концессионной деятельности во всех приоритетных отраслях экономики.

После принятия закона был заключен еще ряд договоров концессии в транспортном и энергетическом секторах экономики.

В настоящее время работа по совершенствованию правового и институционального механизма государственно-частного партнерства в республике продолжается. В связи с этим разработана «Программа по развитию государственно-частного партнерства в Республике Казахстан, основной целью которой является создание законодательной и институциональной основы для реализации инвестиционных проектов с использованием механизмов государственно-частного партнерства в РК

Для достижения поставленной цели в программе обозначены следующие задачи:

- совершенствование законодательства регулирования проектов ГЧП;
- обеспечение разработки мер по эффективному планированию и управлению за процессами подготовки и реализации проектов на основе ГЧП;
- установление критериев оценки эффективности реализации проекта через качество предоставления услуг населению;
- обеспечение подготовки и повышения квалификации специалистов в области ГЧП [2].

Для обеспечения эффективности партнёрства, а также минимизации проблемы доверия между государственным и частным партнёрами в 2008 году постановлением Правительства РК была создана специализированная организация «Казахстанский центр государственно-частного партнерства», которая обладает не только специальными знаниями в предметной области, но и необходимыми полномочиями институциональной системы и экономической экспертизы концессионных проектов. Основной целью деятельности данной организации является содействие методологическому и методическому обеспечению реализации концессионных проектов.

Для развития национальной экономики целесообразным представляется выделение новых форм ГЧП, которые способны стать эффективным механизмом развития инновационных отраслей. Форма государственно-частного партнерства – это правовое основание реализации государственно-частного партнерства. Каждая из форм наполнена конкретными механизмами и инструментами, являющимися содержательной частью финансовых, налоговых, таможенных, экономических, организационных, правовых, управленческих и иных отношений [3].

Для совершенствования механизма ГЧП и привлекательности концессионных проектов был принят Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам концессии», который позволил согласовать некоторые вопросы концессии в законодательстве республики.

Законопроект предусматривает внесение изменений и дополнений в ряд законодательных актов Республики Казахстан для внедрения новых форм государственного - частного партнерства и расширения сфер их применения, такие как внедрение новых моделей, новых принципов ГЧП.

Вместе с тем развитие национальной экономики Казахстана требует проведения дальнейших поисков и освоения новых форм ГЧП, задающих исходные принципы реализации государственно-частного партнерства как одних из эффективных механизмов прорыва в инновационных отраслях. В каждой из этих форм сфокусирована совокупность экономических, организационных, финансовых, правовых, управленческих и иных отношений, которые и формируют соответствующие конкретные механизмы и инструменты. Действенным фактором в решении вопросов совершенствования партнерства государства и частного сектора является активное участие общественности в этом процессе, которое может дать качественный скачок в развитии механизма ГЧП, повысит открытость и прозрачность взаимоотношений между бизнесом и властью, будет существенно противодействовать коррупционным проявлениям [4].

Дополнительные виды государственной поддержки концессионных проектов позволяют создать правовое поле для расширения сфер применения концессии, прежде всего, для реализации социально-важных инфраструктурных проектов и их привлекательность для частного сектора.

На стадии формирования перечня объектов, передаваемых в концессию, будут определены совокупные меры государственной поддержки по каждому объекту на основании анализа оптимального источника финансирования «компаратора».

В условиях усложнения схем государственной поддержки концессий и для защиты государственных интересов в связи с увеличением видов и предполагаемых объемов государственной поддержки была институционально усилена процедура экономической экспертизы.

Хотелось бы отметить, что экономическая экспертиза концессионных проектов осуществляется на всех стадиях передачи объектов в концессию.

В этих целях, в 2008 году была создана специализированная организация по вопросам концессии, основными функциями которой стали:

экспертиза концессионных предложений отраслевых министерств и акиматов;

экономическая экспертиза ТЭО объектов, предполагаемых к передаче в концессию;

оценка и экспертиза представленных концессионных проектов в ходе проведения конкурса по выбору концессионера.

Ранее эти виды экспертиз осуществлялись путем закупки консалтинговых услуг в конкурентной среде, что не гарантировало высокое качество и главное ответственность за проводимые экспертизы.

В целом, внесенные изменения в концессионное законодательство в 2008 году позволило:

расширить сферы применения концессионных схем и обеспечить более гибкие механизмы для привлечения частного сектора экономики;

улучшить условия для привлечения частных инвестиций в создание объектов инфраструктуры;

усовершенствовать процедуры по реализации концессионных проектов;

обеспечить баланс интересов государства и бизнеса, определив при этом справедливые правила игры.

Вместе с тем, как показывает мировая, да и казахстанская практика, мало иметь законы, позволяющие их внедрить, более важные вопросы практической реализации [5].

Примеров успешной реализации ГЧП в мире немного. Применение того же механизма концессии в отдельных странах было провальным.

Это связано с несовершенством законодательной и институциональной базы, неподготовленностью и поспешностью действий, несформированностью системы управления рисками и в целом отсутствием четкого видения развития ГЧП [6].

Библиографический список:

1. Бадалов А.Л. Частно-государственное партнерство в реализации инвестиционных проектов // ЭКО. – 2015. - №6. - С. 129 - 141.
2. Гунажинова Ю.А. Формирование моделей управления развитием МО на основе ЧП. Автореф. 2015.- 489 с.
3. Майбородин В.А., Хоменко О.А. Частно-государственное партнерство в системе управления муниципальным образованием // Управление экономическими процессами: Сб. науч. трудов. Саратов: Издательский центр «Наука», 2014. - С.113.
4. Шишкин С.Н. Государственное регулирование экономики: предпринимательско-правовой аспект. - М.: Волтерс Клувер, 2014. - 239 с.
5. Дерябина М. Государственно-частное партнерство: теория и практика. - М.: Высшая школа экономики, 2010. - 288 с.
6. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: проблемы становления // Отечественные записки. - 2014. - №6. - С. 33.

КҮРДЕЛІ СИПАТТАҒЫ ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жұмабекова Г.Ж., асоц.профессор, *Таштанова Н.Н.*, аға оқытушы,

Байдаирова К.Б., аға оқытушы, *Шаринова Д.Б.*, аға оқытушы

Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: При изучении характеристик и отдельных элементов системы организации управления, учета природоохранной деятельности автор уделяет, прежде всего, внимание на их специфические аспекты.

Summary: When studying the characteristics and individual elements of the system of management organization and accounting for environmental activities, the author pays attention, first, to specific aspects.

Табиғатты қорғау маңызы бар тағы бір шара «Қоршаған табиғи ортаны қорғау туралы» ҚР Заңының 35 бабында қарастырылған мемлекеттік экологиялық сараптама болып табылады. Ол жүзеге асырғанда қоршаған табиғи ортаға зиянды әсер етуі мүмкін шешімдерді қабылдаудың алдын алатын қоршаған табиғи ортаны қорғаудың міндетті шарасы болып табылады.

Барлық бағдарламалар мен жобалар бойынша жұмыстарды қаржыландыру және жүзеге асыру мемлекеттік экологиялық сараптаманың оң қорытындысы берілген жағдайда ғана орындалады.

Республикалық және жергілікті маңызы бар объектілерді мемлекеттік экологиялық сараптамадан өткізу тәртібі ҚР заңнамасымен реттеледі. Кәсіпорын, мекеме, ұйымдардың басшылары, өзге де лауазымды тұлғалар мен басқа да қызметкерлер қолданыстағы заңнамаға сәйкес мемлекеттік экологиялық сараптама қорытындысының талаптарын орындамағаны үшін жауапкершілікке тартылады.

«Экологиялық сараптама туралы» ҚР Заңына сәйкес ҚР Үкіметінің 11.06.1996 ж. №698 қаулысымен бекітілген Мемлекеттік экологиялық сараптама өткізу тәртібі туралы ереже әзірленді.

Мемлекеттік экологиялық сараптама жүргізуге ақы төлеу қажеттігі туралы хабарлама алған күннен бастап 30 күн ішінде ақының төленгенін растайтын құжат болмаған жағдайда немесе белгіленген мерзімде сұралған материалдар тапсырылмаса мемлекеттік экологиялық сараптама жүргізілмейді, ал материалдар тапсырыс берушіге қайтарылады [1].

Теріс қорытынды шыққан жағдайда, тапсырыс беруші, сол қорытындыда көрсетілген ескертулер мен ұсыныстарды ескере отырып, қайта өңдеуден өткізсе, материалдарын мемлекеттік экологиялық сараптамаға қайтадан беруге құқылы.

Табиғатты қорғау мақсатындағы объектілер құрылысы немесе оны сатып алу

ҚР субъектілерінің атқарушы билік органдарына, олардың табиғатты қорғау шараларын орындауға қаражатты игеруін ескере отырып, табиғатты пайдаланушылардың төлем мөлшерлерін түзетуге құқық берілген. Алайда, тек қана әлеуметтік экологиялық қорлардың шоттарына түсетін ластану үшін төлемнің 90% ғана түзетуге жатады. Табиғатты қорғауға жататын шаралар тізбесі бірінші тарауда берілген. Ол шараларды орындауға жұмсалатын шығындар төлемдер есебінен есептелуі мүмкін.

Нұсқаудың 6.11 тармағына сәйкес, Қазақстанның Табиғатты қорғау министрлігінің аумақтық органдары республика субъектілерінің атқарушы билік органдарымен келісім бойынша аумақтағы өндірістің ерекшеліктерін, жалпы экологиялық ахуалды ескере отырып, жобалық тізбені нақтылай алады. Ал, кәсіпорын өткізетін шаралар мына талаптарға жауап беруі тиіс:

- шығарылатын өнімнің экологиялықлығын көтеру;
- табиғи ресурстарды пайдалану көлемін қысқарту;
- табиғи ортаға шығарылатын ластаушы заттардың концентрациясын төмендету және оның көлемін қысқарту, т.б.

Өндірістің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған ғылыми-зерттеу және жобалық жұмыстар қоршаған табиғи ортаның ластануына төлемдер есебіне есептелуі мүмкін.

Табиғатты қорғау шараларына, атап айтқанда, мыналар жатады:

- кәсіпорынның қалдық суына арналған басты және желілік тазарту құрылыстарын салу (оларды тасымалдау жүйесімен);
- қалдық суларды тазарту әдістерін әзірлеумен және қоқыстардан сұйық қалдықтарды қайта өңдеумен байланысты тәжірибелік қондырғылар мен цехтарды салу;
- шығатын газдарды атмосфераға шығатын ластаушы заттардан тазарту бойынша тәжірибелік-қондырғылар мен цехтарды салу;
- өндіріс қалдықтарынан шикізат немесе дайын өнім алуға арналған қондырғыларды, өндірістерді, цехтарды салу[1].

Табиғатты қорғау объектілері бар ұйымдарға табиғатты қорғау мақсатындағы объектілер мен табиғатты қорғауға жатпайтын объектілер бойынша «Негізгі қорлар» 2410 шот бойынша аналитикалық (талдамалы) есепті ұйымдастыру қажет. Бұл салықтар мен алымдар бойынша кез-келген жеңілдіктерді қолдану үшін міндеті шарт.

Бұл салықтық артықшылық кәсіпорындарды қоршаған табиғи ортаны қорғау саласында экономикалық ынталандыру және табиғатты қорғау маңызы бар әртүрлі объектілерді пайдалануға беру шарасы болып табылады. Салық салыну базасынан кәсіпорынға тиесілі кез-келген объектілер

(оның шінде негізгі құралдар) алынып тасталмайды, тек қана олар қоршаған табиғи ортаны қорғау мақсатында пайдаланатындары ғана алынып тасталады.

Сонымен қатар, қарастырылып отырған жеңілдіктерді беру салық төлеуші кәсіпорын жүзеге асыратын қызметтің нақты түріне байланысты емес, оның билігіндегі табиғатты қорғау объектілерін пайдаланумен ғана байланысты.

Кәсіпорынның жеке қаражаты есебінен өткізілген табиғатты қорғау шараларына төлемдер

Кәсіпорынның (ұйымның) жеке қаражат көзі есебінен табиғатты қорғау шарасына келесі шығыстар жүргізіледі:

1. Экологиялық қорларға ерікті жарналар.

«Кәсіпорындар мен ұйымдардың табысына салықтың есептелу және бюджетке төлену тәртібі туралы» ҚР ГНС 10.08.1995 ж. № 37 нұсқаулығының 4.1.3 тармағына сәйкес, экологиялық қорларға ерікті жарналар табысқа салынатын салық бойынша салық салынатын пайданың 3 пайызы шегіндегі жеңілдік ретінде қабылдануы мүмкін. Бұдан басқа, қолданыстағы заңнамаға сәйкес, кәсіпорындар табиғи қорықтарға, ұлттық табиғи және дендрологиялық бақтарға, ботаникалық бақтарға жоғарыда аталған заңмен қарастырылған көлемде аударатын пайдасы салық салынудан босатылады.

2. Қоршаған ортаға, азаматтардың денсаулығы мен мүлкіне қоршаған ортаның ластануымен тигізілген залалды толық көлемде орнын толтыру бойынша шығыстар.

Экологиялық құқық бұзушылық салдарынан қоршаған ортаға тигізген залалды бағалау және оның орнын толтыру жөніндегі әдістемелік нұсқаулыққа сәйкес, залалдың орнын толтыру ерікті түрде не болмаса соттың немесе төрелік соттың шешімі бойынша жүргізіледі. Залалдың орнын толтыру, экологиялық құқықбұзушылық жасаған тұлғаның жеке қаражаты есебінен немесе сақтандыру ұйымдарының қаражаты есебінен құндық түрде жүзеге асырыла алады. Тараптардың келісімен соттың немесе төрелік соттың шешімі бойынша залал, натуралды түрде, жауапкерге қоршаған табиғи ортаны өз күші мен қаражаты есебінен қалпына келтіру міндетін жүктеу жолымен де өтелуі мүмкін.

«Кірістер» тармағына сәйкес, сақтандыру өтемдері шаруашылық қызметінің төтенше жағдайларының (апаттар, өрт, табиғат апаттары, т.б.) салдары ретінде туындайтын түсімдер ретінде қарастырылады.

Библиографиялық тізімі:

1. Жумабекова Г.Ж. Кәсіпорында табиғатты қорғау шараларының есебі мен аудиті және олардың қазіргі кезеңдегі даму жолдары. Монография, 2017. 215 б.

PROACTIVE METHODS IN THE WORK OF THE ONE PROVIDER OF PUBLIC SERVICES: GOALS AND RESULTS

Zhunusov B.U., Kazakh University of Technology and Business, undergraduate
Scientific adviser - *Ibraimova S.Zh.*, Ph.D, assoc. professor

Түйін: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы қызмет көрсету салада жаңа проактивтік қызметтерін еңгізу проблемалар қарастырылады. Бүгінгі күндерде осы бағыттар халыққа үлкен пайдалы де айтуға болады.

Резюме В статье рассматриваются вопросы внедрения в Республике Казахстан проактивных услуг. Такой метод предоставления государственных услуг весьма привлекателен для населения и является эффективным.

The program of the Head of State N. Nazarbayev dated May 20, 2015, “The Plan of the Nation - 100 Concrete Steps to Implement Five Institutional Reforms”, determined the creation of the state corporation “Government for Citizens”, which is currently a single provider of public services on the model of Canada Service in Canada and Centrelink in Australia. [1] The state corporation has integrated all centers of public services into a single system, where Kazakhstani citizens and entrepreneurs receive all public services in one place. The state corporation has combined four large state-owned enterprises working in the field of social security (State Center for Pension Payments), real estate (Real Estate Center), land relations (Scientific and Production Center for Land Resources) and public service centers (PSCs).

The combination of public services with a single provider allowed, first of all, to increase the number of public services provided to individuals and legal entities (including those provided in a full cycle), secondly, it makes the process of providing public services transparent, reduces not only administrative barriers, but also the list of necessary documents.

The terms for the provision of public services were sharply reduced. Directly working in the field of social security are the branches of the State Corporation for the Coordination of Social and Pension Services, which are available in all administrative-territorial entities of the Republic of Kazakhstan. The social block of the State Corporation carries out the following activities:

- Acceptance and generation of documents for 43 types of pensions and benefits
- Organization of the process of paying pensions and benefits;
- The provision of consulting services in the social and labor sphere;
- Personified accounting of mandatory pension contributions in the funded pension system;
- Personalized accounting of social contributions in the system of compulsory social insurance and medical insurance

In the framework of state programs Digital Kazakhstan State Corporation in 2018, some work was carried out to optimize the processes of providing public services for the appointment of pension payments and state benefits. At the same time, it should be noted that in the provision of public services for the appointment of pensions and benefits, paper mock-ups of cases are formed.

At present, the draft Law of the Republic of Kazakhstan “On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the Provision of Public Services” is being approved by state bodies, within the framework of which it is proposed to amend a number of Laws of the Republic of Kazakhstan regarding the transition to proactive provision of public services.

So, according to the draft Law, a proactive service is a service provided in electronic form, provided at the initiative of the subject of the provision of services, the provision of which requires the mandatory consent of the subject of the service provided through the subscriber unit of the mobile network. At the same time, the proactive provision of public services is carried out without the application of the service recipient at the initiative of the service provider through the information systems of state bodies, when registering the telephone number of the subscriber unit on the electronic government web portal and includes:

- 1) sending to the service recipient automatic notifications with a request for the provision of public services;
- 2) obtaining the consent of the service recipient for the proactive provision of public services, as well as other information, including limited access required from the service recipient, through a subscriber device of the mobile network of the service recipient.

In accordance with the Development Strategy of the non-profit joint-stock company “State Corporation “Government for Citizens” for 2018-2022. The mission of the State Corporation is to introduce the proactive principle of providing public services, providing them as a single provider through convenient modern channels using technological solutions and providing a high level of service:

- 1) A proactive procedure for the provision of public services for the payment of the difference between the amount of actually made mandatory pension contributions, mandatory professional pension contributions, taking into account the level of inflation and the amount of pension savings;

- 2) Proactive provision of public services related to the determination of disability, provides for the provision in a proactive format of 8 public services, including:

- Appointment of state social benefits for disability;
- Appointment of social benefits in case of disability;
- Assignment of benefits to mother or father, adoptive parent (s), guardian (trustee) raising a disabled child.

- 3) Proactive provision of public services for the appointment of state social benefits and social benefits in case of loss of the breadwinner;

- 4) Proactive provision of the state service “Assignment of state allowance to mothers of many children, awarded with pendants “Altyn alka”, “Kumis alka” or who had previously received the title “Mother Heroine”, awarded with orders “Mother Glory” of the I and II degrees”;

- 5) Proactive provision of public services, within the framework of a composite public service related to the registration of a person seeking work as unemployed and the purpose of social benefits in case of loss of work;

- 6) Proactive provision of public services, within the framework of a composite public service related to the registration of a person looking for work as unemployed and the appointment of social benefits in case of job loss;

7) Proactive provision of public services related to the issuance of a sheet of temporary disability for pregnancy and childbirth and the appointment of social benefits in case of loss of income due to pregnancy and childbirth.[2]

When proactively providing public services related to the establishment of disability according to the results of a medical and social examination, the service recipient will be proactive, that is, without an application, documents will be drawn up for the purpose of state disability benefits, social benefits for disability, benefits for raising a disabled child, and the provision of rehabilitation facilities and services in accordance with the individual rehabilitation program, which will significantly reduce the route of the disabled person, excluding there is a need to visit the service providers to obtain the appropriate services, to reduce paper work.

As part of the optimization of social benefits, since January 2018, two types of monthly benefits "State social allowance" and "Special state allowance" for disability are combined into one allowance. At the same time, the total amount of payments received by persons with disabilities did not decrease, the appointment procedure was simplified - one application for assigning benefits.

The norm provided for in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Special State Allowance in the Republic of Kazakhstan" on the determination of benefits for the category "Mothers with many children, awarded with pendants "Altyn Alka", "Kumis Alka" or previously awarded the title "Mother Heroine", and also awarded with orders "Maternal glory I and II degree" translated into the Law "On state benefits to families with children." At the same time, the term for the provision of this service was reduced by one day (from eight to seven business days). The amount of benefits received has not changed and amounts to 6.40 monthly calculation indices.

The State Corporation, together with the State Social Insurance Fund JSC and other state bodies, has introduced a number of proactive services, the procedure for which we offer for study. For proactive provision of public services related to the determination of disability, including the degree of general disability, currently provides for an absentee examination without a personal appeal of the service recipient to the departments of medical and social examination (ITU).

Another proactive service is associated with receiving social benefits for the loss of a breadwinner. In order to receive a proactive provision of state services for the loss of a breadwinner, a service recipient must contact the registry office to obtain a death certificate of the breadwinner or the court to recognize him missing or to declare him dead. Further, through the integration of information systems, the State Corporation receives information on the registration of death / recognition as missing or recognized as deceased.

The third type of proactive service is associated with receiving social benefits for job loss. In this case, the service recipient, in case of loss of work, personally contacts the Employment Center to register as unemployed. The fourth type of proactive service is associated with the appointment of social benefits for pregnancy and childbirth. To do this, it is enough for the service recipient to contact a medical organization to register her for pregnancy and childbirth.

The fifth type is associated with the appointment of social benefits in case of loss of income in connection with caring for a child when he reaches the age of one year. The proactive principle is included upon receipt of information to the State Corporation from the registry office on the registration of the birth of a child.

Thus, in all five cases, the personal participation of the service recipient in all stages of the appointment of these social benefits is minimized.

A state-owned corporation is studying the needs of service recipients for the "proactive" provision of public services, optimizing business processes through the prism of life situations and events that occur. The transition to comprehensive support for life situations that arise in a citizen's life, in order to create conditions for the "proactive provision of public services", when a citizen without any requests receives a ready-made result with a notification generated by the state automatically, is one of the key areas of the state program "Digital Kazakhstan".

Bibliographic list:

1. The program of the Head of State N.A. Nazarbayev dated May 20, 2015, "The Plan of the Nation - 100 Concrete Steps to Implement Five Institutional Reforms." www.akorda.kz
2. The development strategy of the non-profit joint-stock company "State Corporation" Government for Citizens "for 2018-2022"

ВОПРОСЫ АНАЛИЗА СОЦИАЛЬНЫХ ЗАТРАТ ОРГАНИЗАЦИИ

Зарубаева Ш.К., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Турбекова Б.О.*, доцент

Түйін: Мақалада мемлекеттің әлеуметтік-бағытталған даму моделін іске асырудағы әлеуметтік шығындардың рөлі ашылады. Шығындарды талдау әдістемесі қарастырылады.

Summary: The role of social costs in the implementation of the model of socially-oriented development of a country is revealed in the article. Authors determine the methodology of their analysis.

Формирование социальной ответственности отечественного бизнеса является одним из актуальных направлений современного развития. В программных документах государства отмечается, что для успешной реализации социальной ответственности как никогда важна консолидация общества, и бизнес в первую очередь должен вносить свой вклад [1]. Модель социальной политики в Казахстане ориентирована на использование выгод и устойчивого экономического роста для повышения благосостояния народа. В рамках долгосрочных стратегий социально ответственное поведение в деятельности бизнеса стало мотивироваться со стороны государства.

В академической литературе все чаще поднимается вопрос о необходимости создания комплексной системы анализа социальных затрат. В организациях их анализ проводится без учета их эффективности и роли в прибыли предприятия. Недостаточность разработанности вопроса, по мнению Д.А. Ендовицкого и Д.В. Лукинова, обусловлено «отсутствием определенных рамок и границ относительно роли социальных затрат в хозяйственной деятельности предприятия, недооценкой их инвестиционной привлекательности и влияния на рыночную стоимость организации, недопониманием важности стратегии мотивации и стимулирования персонала, ориентированных на выпуск конкурентоспособной продукции и сглаживания противоречий в интересах собственников и персонала» [2].

Роль социальной ответственности бизнеса в экономическом развитии определяется социально ответственным поведением предпринимательских структур на его различных уровнях. В академической литературе выделяют четыре таких уровня. Первый уровень, отвечает за выполнение наиболее значимых задач: своевременная выплата заработной платы, предоставление рабочих мест, выделение вакансий для уязвимых слоев общества. Второй уровень связан с развитием внутрифирменных отношений и предполагает непосредственный учет интересов работников, предоставление работникам набора льгот и социальных услуг, социальные инвестиции для улучшения пенсионного и жилищного обеспечения. Третий уровень позволяет проследить за целесообразным использованием средств и получением конечных результатов в виде повышения качества жизни. Четвертый уровень определяет нравственный облик и вклад в решение социально-экономических проблем всего общества (добровольная, безвозмездная, благотворительная, спонсорская деятельность)

В условиях рынка бизнес должен быть прибыльным, что требует со стороны руководства компании эффективного управления всеми ресурсами, в том числе и социальными затратами. Процесс управления и принятия бизнес решений должен быть обеспечен достоверной и своевременной информацией. В этой связи учет и анализ социальных затрат в организации должен получить свое дальнейшее развитие, отвечая запросам практики и обеспечивая эффективность социальных затрат. Задача анализа социальных затрат заключается в разработке методов диагностики, всесторонней комплексной оценке влияния затрат на рост мотивации и на улучшение человеческого капитала. Результаты анализа позволят выявить преимущества и недостатки социальной политики компании и повысить ее конкурентоспособность.

Для детального анализа социальных затрат организации необходимо изучение их источников покрытия и направлений использования. Система социальных затрат предприятия включает их объем, структуру, состав, целесообразность, отдачу и рентабельность. Данная система состоит из взаимосвязанных элементов. Однако в каждом отдельном случае элементы разнятся, поскольку каждый вид социальных затрат имеет свою специфику. Затраты на реализацию социальной политики являются главным фактором успеха и конкурентоспособности на рынке труда в краткосрочном периоде. Эффективное распределение социальных затрат позволяет увеличить производительность труда, а следовательно – и прибыльность организации в долгосрочной перспективе. На схеме представлены базовые, ключевые элементы расходов организации на реализацию социальной политики и их источники (таблица 3).

Таблица 3. Система социальных затрат организации

Направления социальных затрат					
Охрана здоровья	Социальное обеспечение/страхование	Обучение и повышение квалификации	Корпоративный спорт	Организация труда/досуга	Благотворительность
Количественные характеристики социальных затрат					
Численность персонала	Структура социальных затрат	Объем годовых социальных затрат	Объем выпуска продукции	Объем прибыли	Инвестиции в подготовку персонала
Качественные характеристики результативности социальных затрат					
Человеческий капитал	Индекс доверия персонала	Индекс мотивированности персонала	Производительность труда персонала	Рентабельность социальных затрат	Трудовой потенциал
Источники социальных затрат организации					
Расходы организации			Прибыль организации		
Зарботная плата	Стимулирующие выплаты	Социальные выплаты	Поощрительные выплаты	Социальный пакет	Дивиденды по акциям

Бобров Д.В., отмечает этапы анализа социальных затрат, которые характеризуют его основные направления и цели: целевой; параметрический; модельный; факторный; оценочный [3].

Основываясь на вышеприведенных этапах анализа, предлагается алгоритм проведения анализа затрат на социальную политику организации состоящий из 4 этапов. Первый этап целеполагающий, направлен на определение связи между затратами и выпуском продукции и поиск путей повышения эффективности данных затрат. На втором этапе анализа обозначается круг исследуемых параметров и показателей, необходимых для анализа. Проводиться анализ динамики и структуры данных показателей в системе финансово-экономических показателей компании. Третий этап направлен на определение эффективности социальных затрат на основе системы интегральных показателей, а также проведение факторного анализа влияния социальных затрат на объем выпуска в организации и ее прибыли. Завершающий этап - составление рейтинговой оценки реализации социальной политики предприятия в целом, на основе объединения в одну систему всех коэффициентов и расчета суммарного балльного коэффициента. На основе полученных результатов делается вывод о качестве и результативности социальной политики организации и даются рекомендации по повышению ее эффективности. В ходе анализа используется широкий спектр аналитических методов и процедур [4].

Таким образом, методика анализа социальных затрат базируется на концепции их выгод и расходов (анализ явных и неявных выгод при реализации социальной политики организации), позволяющей выявить устойчивую взаимосвязь между расходами на социальную политику и финансово-экономическим состоянием предприятия, его рыночной привлекательности и конкурентноспособности.

Библиографический список:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов качества жизни» от 5 октября 2018 г.
2. Ендовицкий Д.А., Лукинов Д.В. Реализация системного подхода в комплексном экономическом анализе персонала // Экономический анализ: теория и практика. – 2012 г. - №11 (266). – с. 2-11.
3. Бобров Д. В. Корпоративная социальная политика как фактор повышения эффективности воспроизводства человеческого потенциала: инновационные методы анализа и оценки // Теории и проблемы политических исследований. – 2017 г. - № 6(2А). – с. 92-103
4. Сосненко Л.С. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. - КноРус, 2009. – 344 с.

ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ – ӘДІЛЕТТІК ЖҮЙЕСІ

Қалмурат F., Қазақ технология және бизнес университеті, магистрант
Ғылыми жетекшісі – **Ибраимова С.Ж.**, э.ғ.к., PhD, қауымдастырылған профессор

Резюме: В статье рассматриваются вопросы совершенствования системы социального обеспечения в свете изменения демографической ситуации в Казахстане и дальнейшего развития института социального страхования.

Summary: The paper studies the demographic component of the pension insurance institute, the problems of demographic development in Kazakhstan at the present stage, their influence on the formation of the institute for social insurance.

Қоғамның қалыптасуынан бастап өркениет прогресіндегі білім, еңбек дағдылары, тәртіп нормалары, материалдық және рухани құндылықтар ұрпақтан ұрпаққа, ұжымнан жекелеген адамға жүйелі түрде беріліп келді. Тарихи даму барысында жиынтығында дәстүрлер деп аталатын әлеуметтік тәжірибелердің түрлері мен әдіс-тәсілдері, оны сақтау тетіктері қалыптасып осы әлеуметтік тәжірибелер кейінгі ұрпаққа берілді.

Қазақ халқының өміріндегі дәстүрлерді білім немесе тәрбие ғана емес, сонымен қатар құқықтық нормалар да алмастырды. Үлкенді құрметтеу, кішілерді қорғау, таныс емес жолаушыға қонақжайлылық көрсету, дауларда сот пен түрмесіз әділ шешім шығара білу сияқты қазақтардың арасындағы өз ара қатынас адамгершілік пен ізгілікке негізделді.

Үлкенге деген құрмет қоғамдық маңызы бар міндеттерді шешу үшін үлкендер мен құрметті адамдардың жиынында ақсақалдар Кеңесі деп аталатын қазақтардың қоғамдық институтында қалыптасты. «Зейнетақы» деген түсінік патриархалды Қазақстанда атымен болмаған, оны үлкендердің алдындағы кішілердің адамгершілік этикалық парызы алмастырды.

Көптеген елдерде әлеуметтік қорғау – бұл өз өмірінің жағдайын қалыптастыруға (кәрілігі, денсаулық жағдайы асыраушысынан немесе жұмысынан айрылуы және басқа да заңды негіздер) экономикалық белсенді бола алмау және лайықты жалақылы жұмыс істей алмау арқылы өзін тұрақты табыспен қамти алмайтын азаматтардың нақты бір өмір сүру сапасы деңгейіне және өмір сүруге қажетті игіліктерге қол жеткізуін қамтамасыз етуге бағытталған жүйе.

Қазақстан тәуелсіздік алуымен толық ынтымақты, мемлекеттің жоғары деңгейде қатысуымен және төменгі ынта принциптеріне басымдық беретін әлеуметтік қорғау жүйесін мұраланды.

Толықтай ынтымақты принципте мүгедектігі бойынша, асыраушысынан айрылу жағдайына әлеуметтік қамсыздандыру, жұмыссыз азаматтарды және жасына байланысты әлеуметтік қорғау ұйымдастырылды. Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын азаматтар әлеуметтік тәуекел туған жағдайда еңбек қызметіне қатысуы мен жарнасына байланыссыз бірдей деңгейде мемлекеттік жәрдемақы алды. Сонымен қатар, әлеуметтік төлемдерді есептеудің экономикалық негізделген нормативтері мен еңбекке ақы төлеу жүйесінің арасында өз ара байланыс болмауына байланысты жұмыс істейтін халықтың табыс деңгейі мен алатын әлеуметтік төлемдері арасындағы теп-теңдік байланыс жоғалды.

Жаңа тәуелсіз Қазақстанның тарихымен бірге отандық әлеуметтік реформалар тарихы да басталды.

Қазақстанның даму стратегиясы аясында Мемлекет басшысы: «мемлекеттің басты міндеті ол жұмыс істеу мүмкіндігі шектелген азаматтарға көмектесу немесе бірдей табыс табуға жағдай жасау болып табылады. Мұндай азаматтарға көмек - бұл мына сіздер мен біздердің азаматтық борышымыз, ізгілікті іс және біздің қоғамның дәрежесінің кемелденгенін көрсетеді. Мемлекет тарапынан халықты әлеуметтік қолдау ол нысаналы әрі атаулы сипат алған жағдайда ғана нәтижелі болады. Мемлекет қоғамның осындай көмекке шынында зәру мүшелерін қолдауға міндетті және сол үшін жауапкершілікті іс жүзінде өзіне алып отыр, олар, ең алдымен: балалар, көп балалы аналар, ардагерлер, мүгедектер» - деп атап көрсетті. [1]

Реформалау мүмкіндіктерінің дәлізі бұрынғы кеңестік нормалармен берілген болатын. Нарыққа өту, ел халқының едәуір бөлігінің, әсіресе жұмыссыздардың, зейнеткерлердің, балалы отбасылардың өмір сүру жағдайының нашарлауы әр бір адамға лайықты өмір сүру деңгейін кепілдендірген бұрынғы әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің қабілетсіздігін көрсетті. Сондықтан әлеуметтік қамсыздандыру саласын реформалау және заңнаманы толықтай жаңарту уақыт талабы болды.

Жұмыс істейтін халық пен олардың отбасылары негізінен жұмыс берушілердің есебінен орталықтандырылмаған тәртіпте әлеуметтік қорғаумен қамтылды. Жүктілігі және босануы бойынша жәрдемақылар, регрессиялы төлемдер, бір реттік материалдық және ақшалай көмектер, асханаларда арзандатылған тамақтар берілді. Кәсіпорындар өздерінің мүмкіндіктеріне қарай құрамына шипажайлар, пионерлер лагерлері, бала бақшалар және т.б. кіретін өздерінің әлеуметтік инфрақұрылымдарын сақтап қалуға тырысты.

Халықтың әлеуметтік көмекке аса мұқтаж бөлігіне бірқатар жеңілдіктер беру жолымен (негізінен коммуналдық төлемдер мен қоғамдық көліктердегі жол ақысы) жергілікті билік органдары және әлеуметтік қызмет көрсету ұйымдары көмек көрсетті. Сол себептен, әлеуметтік көмек көрсету дәрежесі аудандар мен қалалардың бюджеттерінің қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты болды.

Осы кезеңде мемлекеттік әлеуметтік саясат зейнеткерлер мен халықтың басқа да әлеуметтік әлсіз топтарының жағдайларын жақсартуға бағытталды.

Айта кетерлік жәйт, Қазақстан құқықтық база, экономика, барлық бағыттағы социумның қалыптасуы жолында аса қиын жолдан өтті. Міндетті әлеуметтік сақтандыру әлеуметтік қамсыздандырудың басты бағытының бірі болып табылады.

Әлемдік қауымдастықтағы көптеген дамыған елдерде әлеуметтік сақтандырудың қаржылық тетіктері мемлекеттік бюджеттен жеке өзін-өзі басқару принципін, сонымен қатар ұзақ мерзімді перспективада қаржылық қамсыздандырудың теңгерімділігін қолдау мақсатында актуарлық есептер тәсілдерін қолданады. Сонымен бірге оларды ұйымдастыруда қорлар түрлерінің көптігіне қарамастан екі түрге бірігеді:

- әлеуметтік сақтандырудағы қаржы ағындары арнайы мемлекеттік орталықтандырылған бюджеттен тыс қорлардың көмегімен ұйымдастырылады (Бельгия, Греция, Испания, Финляндия);
- қаржы ағындары мемлекеттің бақылауымен өз ара сақтандыру ұйымдары түрінде ұйымдастырылады (Австрия, Германия, Франция, Нидерланды, Жапония).

Нарықтық экономикалы елдердегі әлеуметтік сақтандыруды қаржыландырудың басты көзі сақтандырылғандардың және жұмыс берушілердің (жалдамалы жұмысшылардың пайдасына) сақтандыру жарналары, сондай-ақ мемлекеттің субсидиясы болып табылады.

Әлеуметтік сақтандырудың бүгінгі күнгі қалыптасқан принциптері жалдамалы жұмысшыға сенімді және адекватты нарық жағдайындағы әлеуметтік қорғауды кепілдендіруге қабілетті, және осындай жүйе жұмыс істейтін адамның өзінің әлеуметтік мәртебесін жоғалту тәуекелін сақтандыру қажеттілігін толықтыруға көмектеседі.

Тұтастай алғанда әлеуметтік сақтандыру жүйесі жеке жауапкершілік, ынтымықты өз ара көмек, мемлекеттің демеу қаржысы және мемлекеттің жалпы жауапкершілігі принциптеріне негізделеді. Жұмыс берушілер мен сақтандырылғандардың сақтандыру жарналары зейнетақы төлеу мен оның көлеміне тең болатын жоғалтқан табысына төленетін өтемақының негізгі көзі болып табылады, ал мемлекеттің қаржысы, егер осы үшін түскен сақтандыру жарналары жетпесе, жалпы сипаттағы төлем үшін және сақтандыру жәрдемақыларының төменгі деңгейін қамтамасыз етуге тағайындалады.

Атап өтерлік жәйт, біздің азаматтарымыз әлеуметтік сақтандыру жүйесінің пайдасы туралы жете хабардар етілмеген. Шет елдерде – бұл тұтастай мәдениет. Яғни, жоғары жалақы алатын адамдар өмірлерінің қалған бөлігін лайықты табыспен қамтамасыз етуді қалайды және шарт жасасу үшін сақтандыру компанияларына ерікті түрде өтініш білдіреді. Зейнеткерлікке шыққаннан кейін ол жасаған аударымдарымен өзін қаншалықты қамтамасыз етсе шарттасу бойынша соншама алады. Яғни адам өзін лайықты өмірмен қамтамасыз ету үшін осындай қадамға барады. Әрине, сақтандыру мәдениетін дамытуға арналған шарттардың бірі – азаматтардың табыстарын арттыру арқылы халықтың өмір сүру деңгейін көтеру. Мәселеге кеңірек қарайтын болсақ, болашақтағы бір адамның өмір сүру және мәдениет деңгейіне салынатын инвестиция бойынша тұтас мемлекеттің даму деңгейін айқындауға болады.

Қазақстан Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдерінің аумағындағы жаңа туған баладан жасы келген адамдарға дейін қатысатын, елдегі халықты әлеуметтік қорғаудың көп деңгейлі жүйесіне жоспарлы түрде көшуді бастаған бірінші мемлекет. Халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің құрамында жұмыс істейтін халық - кәрі адамдардың, аз қамтылғандардың, мүгедектердің алдында жауапты болатын ынтымақты жүйенің элементтері бар. Сонымен бірге елдегі жұмыс істейтін халық жинақтаушы зейнетақы жүйесіне белсене қатысады, өздеріне лайықты кәрілікке қаржы жинайды.

Еңбек ету қабілетінен айрылу, асыраушысынан айрылу, жұмысынан айрылу, бала туғанда және бір жасқа дейін оны күтуге байланысты уақытша табысын жоғалту тәуекелдерінен сақтандыру Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорына (бұдан әрі – МӘСК) жұмыс берушілердің жалдамалы жұмысшылар үшін ай сайын төлеген әлеуметтік аударымдары есебінен жүргізіледі.

Қор әлеуметтік аударымдарды шоғырландыруды, әлеуметтік тәуекел туған жағдайда алушыларға әлеуметтік төлем жүргізу үшін Зейнетақы төлеу жөніндегі мемлекеттік орталыққа уақытында қаржы аударуды жүзеге асырады

Төлеушілердің (жұмыс берушілер және/немесе өзін-өзі жұмыспен қамтыған тұлғалар) Қорға ай сайынғы әлеуметтік аударымдарды уақытында және толық төлеуін әкімшілендіруді заңды тұлғаның тұрғылықты жеріндегі салық органдары жүргізеді. «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» ҚР Заңына сәйкес, сәйкесінше қаржы жылына республикалық бюджет туралы Заңмен белгіленетін ең төмен жалақының он еселенген мөлшері деңгейіндегі әлеуметтік аударымдарды есептеу объектісінің жоғарғы деңгейі қарастырылған.

Қордың уақытша бос қаражаты Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі арқылы Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тізімге сәйкес қаржы құралдарына орналастырылады. Бірінші кестеде МӘСҚ 2017-2019 жыларалығындағы көрсеткіштері беріледі.

Кесте 1 МӘСҚ активтерін динамикасы, млн. тенге [2]

Көрсеткіштер	2017	2018	2019
1. Активтердің түсімі	370 448	319 366	357 284
1.1. әлеуметтік аударымдары	279 837	231 687	254 823
1.2. айыпұл	772	613	532
1.3. инвестициялық кіріс	89 838	87 065	101 928
2. Активтердің шығуы	159 359	195 056	200 926
2.1. әлеуметтік төлемдер	157 329	192 411	198 168
2.2. комиссиялық кіріс	1 579	2 306	2 470
2.3. қате төленген төлемдерді қайтару	451	339	287
3. Активтердің барлығы	211 088	124 309	156 358
4. Қаржы құралдарына түсірілген активтер	-	-	-
МӘСҚ - тің есептері			

Қордың миссиясы халықтың қанағаттандырылуы мен Қордың тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатында міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесі активтерінің толыққанды басқарылуын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған байланысты Қордың маңызды міндеттерінің бірі міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің басымдықтары туралы ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу болып табылады. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің және Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының сайттарына түскен өтініштерге жасалған талдау халықтың on-line режимде ақпарат алу қызығушылығының артқанын көрсетеді.

Әлеуметтік салада қызмет ету халық пен заңды тұлғалардан келіп түсетін мыңдаған сұрақтарға түсініктестікпен қарап міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінің маңыздылығын атап өтуге міндеттейді.

Бүгінде қазіргі заманғы ақпараттық-есептеу техникасы мен оның ресурстарын қолданбай міндетті әлеуметтік сақтандыруға жататын әлеуметтік ішкі жүйелердің дұрыс қызмет жасауы мүмкін еместігін дәлелдеудің қажеті жоқ. Міндетті әлеуметтік сақтандыру процестеріне миллиондаған сақтандырушылар мен сақтандырылған азаматтар тартылған, миллиардтаған ақша ағыны айналымда жүр, ал сақтандыру субъектілері Қазақстанның байтақ аумағында орналасқанын атап өткен жөн.

Әлеуметтік қорғау жүйесінің қызметі Қордың жүргізіп отырған ақпараттық-түсіндіру жұмыстарының нәтижесінде халыққа түсінікті болуда. Жүйенің басымдығы туралы практикада ғана емес, сонымен бірге бұқаралық ақпарат құралдарын, буклеттерді, кітапшаларды, аудио және бейне материалдарды қолдана отырып, теория жүзінде де оқып білуге болады.

Қазақстандағы әлеуметтік қорғау жүйесі мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламаларына деген сенімді қалыптастыра алды және сонымен әлеуметтік тұтастыққа кепілдік бере отырып, табыстарды сақтауға, халықтың аса әлсіз бөлігінің адекватты қорғалуын қамтамасыз ете отырып, экономиканың жандануына өз үлесін қосты. Бүгінде әлеуметтік қамсыздандырудың басты міндеті – әлеуметтік салдарларды одан әрі игеруді жалғастыру және әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламаларының қаржылық тұрақтылығына кепілдік беретін ұзақ мерзімді стратегия құру болып отыр.

Библиографикалық тізімі:

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтің Қазақстан жұртына жолдау. 2 қыркүйек 2019 ж. www.akorda.kz
2. МӘСҚ 2017-2019 жылдарғы еспетер. www.gfss.kz

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ

Каракесекова А.Н., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 2 курса
Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., проф.

Түйін: Мақалада мемлекеттік қызметте кадр саясатының шетелдік тәжірибесін қолдану мүмкіндіктері мен шектеулері және оны жетілдіру перспективалары қарастырылады.

Summary: The article discusses the possibilities and limitations of applying foreign experience in personnel work with civil servants and promising areas of its adaptation.

К концу прошлого столетия во многих развитых странах Европы и Америки были созданы специализированные программы подготовки и переподготовки кадров для государственной службы, укладывающиеся в единый стандарт, получивший название МРА - Master of Public Administration. Несмотря на сходство основных образовательных программ в этих довольно разных странах, имеются конкретные отличия, которые могут позволить говорить о нескольких различных подходах к подготовке госслужащих [1].

В первую очередь выделяют американскую и западно-европейскую системы подготовки специалистов. Несомненно, американские стандарты базируются на европейских устоях образования, однако исторические особенности эволюции североамериканских стран обусловили значительные отличия в американских стандартах высшего образования.

Следует отметить, что западноевропейские устои образования также имеют свои уникальные особенности, привнесенные адаптацией образовательных программ под социально-экономические, политические, а также культурные условия [2].

В общем можно говорить о двух базовых западноевропейских методах к подготовке специалистов для госслужбы - французском и англосаксонском.

Рассмотрим подробнее англо-саксонский метод. Основателем этого достаточно общепринятого метода к подготовке специалистов для госслужбы является Великобритания. Однако далее наибольшую лепту в его развитие внесли ученые Германии. Такие как Лоренц фон Штейн, Роберт фон Моль, Макс Вебер основательно закрепили за Германией пальму первенства в области определения образовательных и научных предпочтений при подготовке госслужащих. В наши дни англосаксонский метод очень динамично применяется наиболее активно развивающимися в социально-экономической и политической сферах странами Севера Европы - Данией, Норвегией, Нидерландами, Швецией. В чем особенности данного метода? В общей системе подготовки госслужащих чрезвычайно яркой является правовая доминанта [3].

В Великобритании централизованной схемы подготовки госслужащих не существует. Определение, что собой представляет программа МРА, - довольно непростая задача, так как схожих программ несколько и все они имеют разные названия. Например, государственная политика, управление государственным сектором или государственное администрирование и т. д. Существует ведущее учебное заведение, где обучается основная масса государственных служащих среднего и высшего звена, - Колледж государственной службы (Civil Services College), основанный в 1970 г. Лекции проводятся по программам подготовки будущих руководителей. Успешное окончание подобной программы дает право получить квалификацию, необходимую для продвижения вплоть до 3 класса. Также имеются специальные программы повышения квалификации для руководителей 4–7 классов.

Специалисты, занимающие руководящие посты 1–2 класса, посещают разработанные для них «мастер - классы», посвященные тем программам, которые они сейчас курируют. Следует заметить, что в Великобритании обучение кадров считается приоритетным направлением. Поэтому существует широкая система практических занятий, образовательных курсов и конференций, организуемые различными ведомствами и министерствами, в уставе которых есть упоминание об ответственности за обучение кадрового состава. Все ведомства разрабатывают свои программы подготовки кадрового резерва учитывая планирование его дальнейшего применения и мониторинг потребностей в обучении персонала [4].

В Российской Федерации, наоборот, весьма развиты традиции централизации, чтобы надеяться на инициативы федеральных и, тем более, государственных и региональных ведомств в организации специальных образовательных учебных программ и семинаров. Кроме того, в Великобритании, при кажущемся разнообразии программ подготовки госслужащих, имеется четкая система контроля качества полученного образования. Во-вторых, традиционно отличающая англосаксонский подход, правовая подготовка, базируется на совершенно иной правовой традиции.

Основу эффективной кадровой деятельности в разных странах мира составляет взвешенная политика управления человеческими ресурсами. В течение последних 15 лет под человеческими ресурсами чаще всего понимают трудовые ресурсы, кадры. Соответственно, традиционные названия "отдел кадров" или "кадровая служба" сменились на "отделы управления человеческими ресурсами". В связи с этими изменениями переосмысливается роль и место личности на государственной службе как идея "отношений среди людей", и зачастую зарубежными исследователями упоминается необходимость активизации "социального фактора".

Система организации кадровой политики в Японии является важным фактором социально-экономического прогресса страны. В основе обеспечения государственной службы профессиональными кадрами в этой стране лежит "принцип заслуг". Работа кадровых служб по поиску нужных специалистов ведется в высших учебных заведениях, где выявляются студенты с определенными способностями, привлекаемые впоследствии на государственную службу с целью обеспечения успеха в развитии учреждения [5].

С теоретической и практической стороны интересна система ротации государственных служащих Китая. Ротацией считается перевод на другую должность, должностное перемещение, назначение на замещение и откомандирование для закалки. Предусматривается наличие вакантных мест в государственных органах всех уровней для принятия сотрудников в случае их перевода, перемещения и назначения.

Анализ зарубежного опыта показывает, что реформирование кадровой политики в государственных органах Казахстана нужно осуществлять поэтапно. Этапы должны включать в себя:

- разработку концепции организации кадровой политики;
- разработку на основе концепции программы организации кадровой политики с учетом казахстанской специфики;
- проведение апробации различных моделей организации кадровой политики в виде пилотных проектов;
- разработку нормативных правовых актов по результатам пилотных проектов.

Следовательно, в основе реформирования кадровой политики важно получить модель, которая будет ориентирована на признание важности человеческого фактора и проведение эффективной кадровой политики, что является ключевым фактором ее профессионализации.

Библиографический список:

1. Абилямажинов Т.Т. Некоторые теоретические аспекты вопросов исследования факторов трудовой мотивации государственных служащих» // Вестник Карагандинского университета. Секция Экономика. – 2017. – №3(87). – С. 193-201.
2. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1997. – 493 с.
3. Добровинский А.П. Управление персоналом в организации: учебное пособие – Изд. 2-е, перер. и доп. / Национальный исследовательский Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2013. – 500 с.
4. Incentive Systems: Incentives, Motivation, and Development Performance: working draft / UNDP. – Singapore, 2016. - №8. – 25 p.
5. Ryan R.M., Deci E.L. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions // Contemporary educational psychology. – 2000. – Vol. 25, №1. – P. 54-67. 8 Staats E.B. Public service and the public interest // Public Administration Review. – 1988. – Vol. 48, №2. – P. 601-605.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ИНДУСТРИАЛЫҚ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ ТУ СЯСАТЫ

Кожаметов Д.С., Қазақ технология және бизнес университеті, магистр

Резюме: В статье рассмотрены вопросы, касающиеся промышленно-инновационной политики развития экономики Казахстана.

Summary: In this article, the most promising innovative innovation policies in the economy of Kazakhstan.

Қазақстанда инновациялық үрдістер 2003-2015 жылдарға арналған индустриалды – инновациялық даму стратегиясы қабылданғаннан бастап қана дами бастады. Инновациялық үрдістерді талдау елде инновацияны дамытуға жеткілікті түрде жағдай жасалмағанын көрсетеді. Қабылданған бағдарламалар мен мемлекеттік қолдаудың аясында бірнеше жобалар қаржыландырылып, өндіріске енгізілді.

Қазақстанда ең алғашқы үдемелі индустрияландырудың қажеттілігі жөнінде ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан–2050» Стратегиясы: «Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында жариялады. Бұл Жолдауға сәйкес, үдемелі индустрияландыру — бұл жаңа салаларды қалыптастыру үдерісі, сондай-ақ экономиканың бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын инновацияларды және жоғары технологияларды енгізу негізінде дәстүрлі салалардың дамуы [1].

Индустриялық саясат дегеніміз мемлекеттің бәсекеге түсуге қабілетті және тиімді ұлттық өнеркәсіпті қалыптастыру үшін кәсіпкерлікке қолайлы жағдайлар жасауға және қолдау көрсетуге бағытталған шаралар кешенін білдіреді. Ал инновация дегеніміз мемлекеттің халық шаруашылығын жаңа озық, заманауи техникамен, технологиямен қамтамасыз етуді көрсетеді. Еліміздің экономикасын индустриялық- инновациялық дамыту мақсатында жүргізіліп жатқан шаралар жетерлік. Ол экономиканың барлық саласын қамтиды.

Экономиканың шикізаттық бағытынан оны өндіру, әртараптандыру бағытына ойысуының алғашқы қадамдары 2003 жылғы үкімет қабылдаған 2015 жылға дейінгі елді индустриялық-инновациялық дамыту стратегиясынан басталды. Ол екі өзекті міндетті – экономиканы индустрияландыруды және индустрияландыруды инновациялық арнаға бағыттауды көздеді. Бірінші бағытта өңдеу секторы, оның ішкі нарықтағы және қазақстандық экспорттағы үлесі басым болды[2].

Стратегия үш кезеңге бөлінді: 1 кезең – 2003-2005 жылдар; 2 кезең – 2006-2010 жылдар; 3 кезең – 2011-2015 жылдар.

Бірінші кезеңде (2003-2005 жылдар) одан әрі технологиялық дамудың жүйелік мәселелері шешілді. Заңнамалық және нормативтік-құқықтық базаны әзірлеуге, салаларды дамытудың негізгі бағдарламаларын қалыптастыруға қол жеткізілді.

Екінші кезеңде – 2006-2010 жылдарда өнеркәсіпті жаңарту жөніндегі жобаларды жүзеге асыру және экономиканы әртараптандыру міндеті қойылды. Бұл бағытты іске асырудың құралдары мен тетіктері «Қазақстанның 30 корпоративті көшбасшысы» бағдарламасында көрініс тапты.

2009 жыл Қазақстанды индустриялық дамытудың жаңа кезеңі болды. Дағдарыс экономикадағы белгілі бір проблемаларды қалқытып шығарды, сондықтан да Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаев «Нұр Отан» ХДП кезектен тыс XII съезінде Үкіметке дағдарыстан кейінгі кезеңдегі дамуға бағытталған 2020 жылға дейінгі ұзақ мерзімді стратегияны жасауды тапсырды. Стратегиялық жоспарды жүзеге асыру екі бесжылдық кезеңге бөлінеді. Маңызды бағыттар бойынша, барлығы бірнеше мемлекеттік бағдарламалар ғана жасалады, оларда даму мақсаттары мен міндеттері бес жылға нақтыланып отырылады. Сонымен қатар, салалық бағдарламалар, шеберлік-жоспарлары жасалады. Дәйектілігі мен сабақтастығын сақтау мақсатында мемлекеттік бағдарлама мен салалық бағдарламалар бұрын қабылданған индустриялық-инновациялық даму стратегиясымен, кластерлік бастамалармен, «Қазақстанның 30 корпоративті көшбасшысы» бағдарламасымен, көлік стратегиясымен және индустрияландыру саласындағы басқа да бағдарламалық құжаттармен ұштастырылады. Индустриялық-инновациялық жеделдете даму – бұдан көп бұрын басталып, бүгінгі күнге дейін ұласып отырған мемлекеттік экономикалық саясаттың жалғасы.

Қазақстан индустриясы халық шаруашылығының индустриализация деңгейін, егеменді ел экономикасының нақтылығы мен перспективасын, қазіргі әлемдік шаруашылықтағы орны мен рөлін ақтайтын басты фактор болып табылады. Сонымен қатар, Қазақстанда үлкен руда қорлары, минералды шикізат, отын-энергетикалық ресурстар, құнды және сирек кездесетін жер металдар қоры бар, сондай-ақ, негізінен, өнімі шетелдерге жіберілетін пайдалы қазбаларды табудың және өндеудің күшті индустриясы бар.

Алайда, Қазақстанда машина құрылысының көп профильді жаңа базасы, жоғары сапалы дайын тауарлар өндіру және іс жүзінде ғылыми-техникалық күрделі тауарлар өндіру саласы жоқ, халық тұтыну тауарларының индустриясы нашар дамыған, химиялық индустрия, мұнай, газ және көмірсутек шикізаттарды өңдеу потенциалы жеткілікті түрде қолданылмайды.

Жаңа индустрияландыру саясаты ауқымында мына басымдықтар белгіленді[3]:

Бірінші. Бұл – агроөнеркәсіптік кешен және ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу. 2015 жылға дейін экспорттың жалпы көлеміндегі ауыл шаруашылығы өнімдерінің үлесін 8 пайызға жеткізу міндеті қойылып отыр. Аталған және басқа да жобалардың есебінен агроөнеркәсіп кешенінің жалпы

қосылған құны таяу уақыттарда 16 пайызға дейін ұлғайтылып, 10 мыңнан астам жұмыс орны ашылуы тиіс.

Екінші. Құрылыс индустриясын және құрылыс материалдары өндірісін дамыту. 2015 жылға қарай ішкі өндіріс есебінен нарықтың 80 пайыздан астам қажетін қанағаттандыру көзделіп отыр. Құрылыс кешенінің жалпы қосылған құны кемінде 76 пайызға арттырылатын болады.

Үшінші. Мұнай өндеуді және мұнай-газ секторының инфрақұрылымын дамыту. 2014 жылға қарай отандық мұнай өңдеу зауыттары жоғары сапалы мұнай өнімдері – бензин мен авиакеросинге ішкі қажеттілікті толық қанағаттандыруы тиіс. Отын-энергетика кешеніндегі жалпы қосылған құн кемінде 30 пайызға артпақ.

Төртінші. Металлургияны және дайын металл өнімдері өндірісін дамыту. 2015 жылға қарай металлургия өнеркәсібінің өнімдері өндірісі мен экспорты көлемін екі есе арттыру міндеті қойылып отыр. Металлургия өнеркәсібінде тереңдете өндеуді және жаңадан қайта балқыту есебінен жалпы қосылған құн кемінде 107 пайызға өсуі тиіс.

Бесінші. Химия, фармацевтикалық және қорғаныс өнеркәсібін шапшаң дамыту. 2014 жылға дейін отандық өндіріс есебінен дәрілік препараттарды ішкі тұтыну 50 пайыздан асып түсуі қамтамасыз етілуі тиіс.

Алтыншы. Бұл – таза энергетиканы қоса алғанда жалпы энергетиканы дамыту. Елдің электр-энергиясы жөніндегі ағымдағы және келешектегі қажеттілігі жабылуы тиіс. 2015 жылға қарай экономиканың энергия сыйымдылығы 10 пайызға төмендеуі тиіс.

Жетінші. Көліктік және телекоммуникациялық инфрақұрылымды дамыту. Барлық инфрақұрылымдық салаларды дамыту жөніндегі жоспарларды жүзеге асыру жалпы қосылған құнның 63 пайыз өсімін қамтамасыз етуі тиіс.

Қазіргі таңда кез келген елдің экономикасының дамуы, халықтың рухани және материалдық игіліктерінің артуы, ең алдымен, сол елдің ғылымы мен білімінің, мәдениетінің тұрақты дамуы-набайланысты екені шындық. Қазақстанның бәсекеге қабілетті елдердің көшбасшылығына ұмтылуы - заңды құбылыс. Өйткені, еліміздің экономикалық дамуы мен қоғамдағы саяси тұрақтылық, демократияның дамуы оған мүмкіндік беріп отыр.

XXI ғасыр - білімнің, ақпараттың, жаңа технологияның өрістеу ғасыры. Білімнің, ғылымның бәсекеге қабілеттілігі бұл күнде көптеген мемлекеттер үшін көкейкесті мәселе болып отыр. Озық ғылыми-техникалық инфрақұрылымсыз және кәсіби шеберлігі жоғары білімді кадрларсыз, жаһандану талаптарына сәйкес даму мүмкін емес. Осы мақсатта отандық ғылым мен білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндет – білім мен ғылымды халықаралық деңгейге көтеру.

Ал Қазақстандық өндірушілерге ғылыми эзірлемелерді нарықтық тауар деңгейіне жеткізу тәжірибесі жетпейді, менеджмент, маркетинг және талдау саласындағы жоғары білікті мамандар жеткіліксіз. Осыған байланысты қазақстандық мамандарды жетекші шетелдік ғылыми-зерттеу институттары мен компанияларына тағылымдамаға жіберу және отандық кадрлар даярлау үшін республикаға жоғары білікті шетел мамандарын тарту тәжірибеге енгізіліп жатыр.

Қазақстандағы ғылымның қазіргі таңдағы жағдайы аяқталған ғылыми эзірлемелер мен қажетсіз өндірістер санының көптігімен сипатталады. Бұл - айтарлықтай үлкен әлеует және оны пайдалану инновациялық қызметті дамытудың негізгі міндеттерінің бірі болуы тиіс.

Зияткерлік меншікті пайдалану мен құқықтарын қорғау инновациялық қызметті дамытудың маңызды факторы болып табылады. Құқықтық қатынас субъектілерінің құқықтары мен мүдделерінің теңдестіру есебінен зияткерлік меншіктің тиімді шаруашылық айналымы зияткерлік меншік жемісіне сұраныс пен ұсыныс бірлігін, ғылыми-техникалық зерттеулерді дамытуды, оларды өнеркәсіпте іске асыруды, бәсекеге қабілетті жаңа тауарлар мен қызмет көрсету өндірісі мен тұтынуды қамтамасыз ете алады.

Қазақстанда пайдалы қазбалардың ірі қорларының болуы оның салыстырмалы экономикалық артықшылығы болып табылатындықтан, ол қазіргі уақытта классикалық экономика сценарийі бойынша дамуда. Ал индустриалдық дамыған елдерде экономиканың нақтылы секторы кәсіпкерлікті мемлекеттік деңгейде дамыту мақсатымен индустриялық-инновациялық іс-әрекеттерді жандандыру мәселелеріне үлкен көңіл бөлінуде. Сонымен қатар, кез-келген елдегі индустриялық-инновациялық

белсенділіктің негізгі қозғаушы күші жоғары технологиялармен қаншалықты қамтамасыз етілетіндігімен анықталады. Индустриялық-инновациялық дамытуды жүзеге асыру үшін кәсіпкерліктің инновациялық түрлерін қаржыландыру және қорландыру көздерін жанарту және дамыту мәселелерін қарастыру қажет.

Өнеркәсіптің шикізат салаларына шетелдік инвестицияларды тарту және қаржы саласында құрылымдық-институционалдық өзгерістерді жүзеге асыру жөнінде мемлекеттік саясаттың жүргізілуіне байланысты Қазақстан экономикасының дамуында ілгерілеу байқалуда, ұзақ мерзімді кезеңде индустриялық сервистік-технологиялық даму сатысына өтуге мүмкіндік беретін қаржы ресурстары жинақталуда.

Әлемдік экономикадағы құрылымдық өзгерістер жаһандану процесінің белсенділігіне қолайлы жағдайлар туғызды, ол елдердің дамуына әсер етуші факторлар мен жағдайлардың түбегейлі өзгеруіне және осы мемлекеттердің ұлттық үлестің қысқарып, ұлтаралық үлестің өсуіне әкелді. Соған байланысты индустриялық-инновациялық маңызды жобалары бар кәсіпорындар ашу, сапалы өнім шығару еліміздің экономикалық жағдайына оң әсерін тигізеді.

Библиографиялық тізім:

1. Мемлекет басшысының "Қазақстан-2050" стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан халқына Жолдауы.
2. 2003 – 2015 жж. Қазақстан Республикасының индустриалдық-инновациялық даму стратегиясы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2003 жылғы 17 желтоқсандағы № 1096 Жарлығы.
3. Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 1 тамыздағы № 874 Жарлығы.

ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ПАРАДИГМАСЫ РЕТІНДЕ

Мұстафаев Қ.С., э.ғ.к., Қазақ технология және бизнес университеті
Қасымова С.Б., аға оқытушы, Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: В статье рассмотрены теоретические основы экономического роста на принципах «зеленой» экономики. Определены условия, способствующие переходу к «зеленому» развитию. Выделены финансовые инструменты, стимулирующие инвестиции в экологически безопасную деятельность. Описан зарубежный и казахстанский опыт разработки и реализации стратегий формирования «зеленой» экономики.

Summary: The article deals with the theoretical foundations of economic growth based on the principles of "green" economy. The conditions that contribute to the transition to "green" development are defined. Financial instruments that encourage investment in environmentally safe activities are highlighted. Foreign and Kazakh experience in developing and implementing strategies for creating a "green" economy is described.

Әлемдік дағдарыс техногендік түрдегі экономикалық өсу моделінің өміршеңдігін айқын көрсетті, оның негізгі белгілері мыналар болып табылады: табиғи ресурстардың жаңартылмайтын түрлерін тез және сарқып пайдалану; қалпына келтірілетін ресурстарды оларды қалпына келтіру мен қалпына келтіру мүмкіндіктерінен асатын қарқынмен пайдалану; табиғи ассимиляциялық қабілеттерден тыс ластаушы заттар мен қалдықтардың үлкен көлемін жинақтау. Мұндай экономикалық жүйе табиғи ресурстарды ысырап пайдалануды болжайды, экологиялық талаптарды және экономикалық белсенділіктің теріс салдарын – адам денсаулығына зиян және қоршаған ортаның тозуын елемейді.

Өткен ғасырдың 80-ші жылдарының соңында экономикалық дамудың осы идеясына қарсы экологиялық факторларды есепке алуды және қоршаған ортаның сапасын арттыру жағдайында экономикалық қызметті жүзеге асыру қажеттілігін көздейтін орнықты даму тұжырымдамасы пайда болды. Қазіргі уақытта теория белсенді дамып келеді-әлемнің барлық мемлекеттері тұрақты даму жолында ұстануға ұмтылды [1].

Тұрақты дамудың негізгі құралы ретінде Жасыл экономика, яғни ұзақ мерзімді перспективада адамның әл-ауқатын арттыруға алып келетін тауарлар мен қызметтерді өндіруге, бөлуге және тұтынуға байланысты экономикалық қызмет түрлерінің жүйесі айқындалған.

«Жасыл экономика» тұжырымдамасы тұрақты дамудың үш компонентін – экономикалық, әлеуметтік және экологиялық кешенді байланыстыруды және өзара үйлесімді келісуді қамтамасыз етеді. Бұл ретте жасыл экономика моделі тұрақты даму моделін толықтырады, бірақ жоймайды.

Жасыл экономикаға көшудің маңыздылығы мынадай шешілетін міндеттермен анықталады, оның ішінде:

- қоршаған ортаның жағымсыз ластануын азайтуға және табиғи ресурстардың сарқылуына әкелетін технологиялық жаңғырту;
- көміртегі шикізатына және оның түпкі өнім құнындағы үлесіне тәуелділікті қысқарту есебінен экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- үлкен мультипликативті әсері бар бірқатар технологиялық ілгерілемелі салаларды технологиялық жаңартуға ықпал ететін жасыл (экологиялық) инновациялар;
- төмен көміртекті экономикаға көшу, көміртекті тәуелділіктің азаюы, бұл парниктік газдар шығарындыларын азайтуға және климаттың жаһандық өзгеруімен табысты күресуге мүмкіндік береді;
- жасыл экономикаға негізделген жұмыс орындарын құру (ең алдымен энергетикада, көлікте, базалық салаларда);
- нарықтық тетіктерді дамыту, экологиялық инновациялар мен салықтардың рөлін күшейту;
- білім беруді және экологиялық білімді дамытуды қолдау;
- жалпы экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету және т. б.

Әлемдік деңгейдегі «жасыл» экономикаға көшу нұсқасы 2008 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымы әзірлеген «жаһандық жасыл жаңа курс» шеңберінде ұсынылған. Курс авторларының бағалауы бойынша қираған қаржы жүйесін қалпына келтіруге арналған жалпы әлемдік инвестициялар шамамен 3 трлн долларды құрайды. Сонымен қатар, жасыл және энергия тиімді технологиялардың сыни массасына қол жеткізу және орнықты экономикаға өту үшін осы соманың жартысы ғана мөлшерінде капитал салу талап етіледі.

Көптеген дамыған елдер қазірдің өзінде "жасыл" экономика бағытында қозғалысты бастады. Мәселен, АҚШ-та Президенттің жоспарына сәйкес экономиканы экологияландыруға ондаған миллиард доллар бөлінеді: жоспарлы жаңа жасыл технологияларды құруды, энергия үнемдеуді, экологиялық тұрғыдан перспективалы қызмет түрлерінде жаңа жұмыс орындарын және т.б. қамтиды. Дағдарыс жағдайында мұндай қайта құрылымдау дәстүрлі өндірістерді барынша аз қолдау арқылы қызметтің экологиялық озық түрлерін мемлекеттік қолдау есебінен жүзеге асырылатын болады. Әлемдік экономиканың болашағына климаттың жаһандық өзгеруіне қарсы күрес және энергия тиімділігін арттыру күшті әсер етеді. Еуропалық қауымдастық елдерінің 2020 жылға қарай парниктік газдар шығарындыларын 20%-ға қысқартуға, энергия тиімділігін 20%-ға арттыруға және жаңартылатын энергия көздерінің үлесін 20%-ға жеткізуге ұмтылысы (жоспар 20:20:20) Еуропа экономикасын түбегейлі өзгертеді. АҚШ-тың жарияланатын шығарындыларды 2050 жылға қарай 50%-ға, содан кейін 2080 жылға қарай 80%-ға қысқартуға ұмтылысы, сондай-ақ инновация қарқынына және құрылымдық өзгерістерге үлкен әсер етеді. Таяу болашақта әлемнің алдыңғы қатарлы экономикалары үшін басты айқындамаға оның жоғары энергия тиімділігі мен климаттық жүйеге барынша аз әсер ететін "төмен көміртекті экономика" болады[2].

«Жасыл» технологияның әлемдік нарығындағы көшбасшылардың бірі сөзсіз Германия болып табылады. Оның үлесіне әлемдегі барлық патенттелген экологиялық технологиялардың 20% жуық және жаңартылмалы энергетика саласындағы технологиялардың 30% астамы кіреді.

«Жасыл» секторда елдің барлық экономикалық белсенді тұрғындарының 4,5% жұмыс істейді және де бұл көрсеткіш үнемі өсіп тұрады. Бұдан басқа, қазір Германия экологиялық жағынан таза өнім саудасы көлемі бойынша бірінші орынды алады (бұл барлық әлемдік нарықтың 16%).

Мемлекет басшысының Жарлығымен Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары бекітілді. Жоспар ресурс үнемдеу, энергия тиімділігі және жаңартылатын энергия көздерін енгізу жүйесін құруды көздейді. Онда 2020 жылға қарай ЖІӨ-нің энергия сыйымдылығын 25%-ға төмендету және энергия тұтынудың жалпы көлеміндегі баламалы энергия көздерінің үлесін 3%-ға дейін ұлғайту мақсаты қойылған.

«Жасыл экономика» ұғымы салыстырмалы түрде беріде пайда болды. Алайда бұл бағыт пост-индустриялық әлемдік шаруашылықтағы негізгі трендтердің бірі болып табылады. ЮНЕП (United Nations Environment Programme – БҰҰ Бас Ассамблеясының 15.12.1972 ж. № 2997 резолюциясы негізінде құрылған БҰҰ-ның айналадағы орта жөніндегі Бағдарламасы) баяндама-сында берілген анықтамаға сәйкес «жасыл экономика» – бұл халықтың әл-ауқатын көтеретін және әлеуметтік әділеттікті қамтамасыз ететін экономика [3].

Соған байланысты, қоршаған орта үшін тәуекелдер елеулі түрде төмендейді. Жасыл экономиканың негізгі қағидаларына мыналарды жатқызуға болады:

1. теңдікті қамтамасыз ету (әділдік қағидасы);
2. барлықтарының әл-ауқатының жақсаруы мен өркендеуі (ар-намысты құрметтеу қағидасы);

3. табиғатты сақтау және қалпына келтіру (сақтандырушылық қағидасы);
4. инклюзивтік және шешім қабылдау процесіне кеңінен қатысу (қатысу қағидасы);
5. есептілік (басқару қағидасы);
6. экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тұрақтылық (тұрақтылық қағидасы);
7. тұрақты өндіріс және тұтыну (нәтижелілік қағидасы);
8. болашақта инвестициялау (түрлі ұрпақтар байланысы қағидасы).

«Жасыл экономикаға» көшуді жүзеге асыру үшін, жеткілікті деңгейде құралдар шоғыры ұсынылды:

- нәтижесіз субсидиялардан бас тартуды, табиғи ресурстарды ақшалай түрде бағалауды және қоршаған ортаға зиян келтіргендерге салықты енгізуді қоса отырып тұрақты даму критерилеріне сәйкес баға белгілеу;

- экологиялық тауарлар мен қызмет көрсетулерді көтермелейтін өндіріс мемлекеттік сатып алу саясаты;

- «экологиялық» салық салу жүйесін реформалау;

- «жасыл» инфрақұрылымға (қоғамдық көлік, жаңартылған энергия көздерін, энергонәтижелі ғимараттар құрылысын қоса) және қалпына келтіру, қолдау үшін табиғи капиталға мемлекеттік инвестицияны көбейту және бұл қай жерде қажет, солардың көлемін ұлғайту;

- экологиялық таза технологияларды жасауды дайындау мен зерттеуді қолдаудың мақсатты мемлекеттік бағдарламалары;

- әлеуметтік, экологиялық және экономикалық стратегияларды бағдарлау.

Тұжырымдамаға сәйкес республикада жасыл экономикаға көшу үш кезеңде жүзеге асырылады[4]:

- 2013-2020 жж. Ресурстарды пайдалануды оңтайландыру және табиғат қорғау қызметінің тиімділігін арттыру, сондай-ақ жасыл инфрақұрылымды құру;

- 2020-2030 жж. Суды ұқыпты пайдалануға бағытталған ұлттық экономиканы қайта құру, жаңартылатын энергетика технологияларын дамытуды ынталандыру және кеңінен енгізу, сондай-ақ энергия тиімділігінің жоғары стандарттары негізінде құрылыстар салу;

- 2030-2050 жж. Ұлттық экономиканың "үшінші өнеркәсіптік революция" принциптеріне көшуі, табиғи ресурстарды қайта жаңғырту және орнықтылық жағдайында пайдалануды талап етеді.

Библиографиялық тізім:

1. На пути к «зеленой» мировой экономике. Ежегодный доклад ЮНЕП 2009 г. <http://www.unep.com.ru/unep/gei/216toward-ge.html>

2. Зеленая экономика: практический вектор устойчивого развития или политический компромисс? – <http://ecamir.ru/experts/Zelenaya-ekonomika-prakticheskiy-vektor-ustoychivogo-razvitiyaii-politicheskiy-kompromiss.html>

3. Пронина И.В. Зарубежный опыт эко-инноваций и возможность его применения в России для стабилизации экономики – sibac.info. Экономические науки. 3884-3884.

4. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы №577 «Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама туралы» Жарлығы

ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АҚША-НЕСИЕ САЯСАТЫ

Нұрлан Г.Н., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Ғылыми жетекші – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., PhD, профессор

Резюме: Научная статья посвящена денежно-кредитной политике которой является одним из направлений политики государственного регулирования. В частности, следует отметить важность реализации платежного баланса.

Summary: The scientific article is devoted to the monetary policy of which is one of the directions of state regulation policy. In particular, it should be noted the importance of implementing the balance of payments.

Ақша – несие саясаты Қазақстан Республикасында ҚР Ұлттық Банкімен елдің банктік пайызды ставкаларын, валюта курсы, төлем қабілеттілігін анықтау жолымен іске асады. Сонымен қатар ақша массасы көлемінің кеңеюіне немесе оның қысқаруына бағытталуы мүмкін.

Төлем айналымы және оның біздің елдегі қалыптасуы мен жұмыс жасау қарқыны ақша-несие саясатының негізгі мақсатының бірі, мұнымен қоса инфляциялық тежелуді қамтамасыз ету және қаржы нарығының тұрақтылығын қадағалау қызметтері де жүктеледі. Айырбас бағамының икемділігін сақтап тұру өз алдына үлен жауаптылық. Бұл мақсаттарды бір мезгілде шешу қиындық тудырады. Себебі экономикалық өсу үшін несиелік экспансия, ал инфляцияны тежеу үшін, керісінше, несиелік рестрикция, яғни ақша массасының жалпы шектеулілігі қажет. Сондықтан да ақша-несие саясаты тұрақты бюджет, төлем балансы және салық саясатымен байланысты келеді.

Ақша-несие саясаты бүгінгі таңда несиелеуге болатын экономика секторын дұрыс таңдай білуге, сондай-ақ несие беру мүмкіндігі туралы, төлем балансы сұрақтарын шешуде банк үшін бірінші реттік маңызы бар басқа факторлар мен қарыз алушының несиелік қабілетіне қарап өз клиентін таңдаудағы біліктілігіне негізделеді [1].

Қазақстанда ТМД елдері бойынша банктік қызмет көрсету жүйесін әлемдік стандарттар бойынша жүзеге асыруға және қаржы экономикалық дағдарысқа қарсы тұруды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін төлем жүйесі, нақты жағдайда есеп айырысуды жүргізетін ірі төлемдер жүйесі;

- әр жолғы төлемдер клиенттік аударымдар, карточкалық төлемдер және т.б. келесі күнге есеп айырысумен;

- бағалы қағаздар бойынша есеп айырысу, корпоративті қоса алғанда) әрекет етеді [2].

Банк функциясының ішкі нысаны – төлем айналымы бойынша әсері – банктердің халықаралық төлемдер және ақша аудару операцияларын жүргізуден тұрады, сондықтан аталған функция халықаралық құқық аясында қарастырылады. Төлем балансы төмендегідей тармақтардан құралады:

1) ағымдағы операциялар: сауда, табыс қозғалысы, аударымдар (мемлекеттік және жеке тұлғалардың);

2) капитал қозғалысының балансы: ұзақ мерзімдік инвестициялар - тікелей және қоржындық, қысқа мерзімдік капиталдар қозғалысы;

3) тұрақтандырушы тармақта қорларды қайта бағалау және қозғалысы, ХВҚ (халықаралық валюта қоры) қаражатын қолдану, басқа да қаржы көздері;

4) қорлардың соңғы өзгерісі: алтын, шетел валютасының, несиелердің өзгерісі [3].

Халықаралық банк құқығында төлемдегі қатынастар коммерциялық келісімшарттар бойынша ақшаны төлеудің есеп айырысу міндеттемесі ретінде қарастырылады, оған мына төрт элемент қатысады: уақыт, тәсіл, орын және төлем валютасы. Бұл орайда халықаралық есеп айырысу міндеттемелері халықаралық жеке құқықтың дәстүрлі құқықтық нормаларын, мемлекет ішлік нормаларын және банктер арасында қалыптасқан тәжірибедегі ережелерін есепке алу арқылы реттеледі. Олар бойынша есеп айырысу міндеттемелеріне жататындар:

- валюталық тәуекелдердің сақтандырылу нысаны;
- халықаралық қаржы есеп айырысу нысандары;
- банктік кепілдік етудің типтері.

Есеп айырысу нысаны дегеніміз төлемнің тәртібі, қолданылатын төлем құралдарының түрлері, сондай-ақ құжат айналымын рәсімдеу болып табылады. Әлемдік банктік тәжірибеде банктік аударым, құжаттамалық инкассо және құжаттамалық аккредитивтік кеңінен таралған. Қазақстанда төлем айналымы бойынша қатынастардың және оларды реттеудің өзіне тән ерекшеліктері бар [4].

Қазақстанда ақшалардың төлемдері және аударымдары негізінен банктер арқылы жүзеге асырылады, сонымен бірге бұл қатынастар Қазақстан Республикасының банктік заңнамасымен реттеледі. Соның мысалы ретінде, «Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызмет туралы» Заңы жеке және заңды тұлғалардың, оның ішінде банктік корреспонденттердің олардың банктік шоттары бойынша тапсырмасымен есеп айырысуды жүзеге асыру белгіленген және аударым операциялары банк операцияларын жатқызады. Сонымен қатар «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы» Заңында Қазақстан Республикасында төлемдер мен аударымдарды жүзеге асырудың тәртібін, жүйесін және нысанын айқындайды, ұйымдастырады, сондай-ақ Қазақстандық теңге мен банктер арасындағы аударымдардың уақытылы және кідіріссіз жүргізілуін қамтамасыз ететін төлем жүйелерінің жұмыс істеуіне бақылауды жүзеге асырады, банктердің қолданылатын автоматтандырылған жүйелерінің сенімді әрі қауіпсіз болуын және банк ақпаратының қорғалуын қамтамасыз ету бойынша ең төменгі талаптарды белгілейді [5].

Қазақстанда төлемдер мен аударымдарды жүзеге асырудың тәсілдің заңнама актілермен және олардың негізінде қабылданған құқықтық актілермен, оның ішінде Қазақстан Ұлттық банкі актілерімен белгіленеді. Ақша төлемі мен аударымын Қазақстан Республикасынан аумағынан тыс жерде ұлттық валютамен де, шетелдік валютамен де жүзеге асыру кезінде, сондай ақ Қазақстан Республикасы аумағында валюталық заңнама талаптарын сақтаумен шетелдік валютамен ақша

төлемі мен аударымын жүзеге асыру кезінде белгіленген нысандағы бланктерде ақша аударуға өтініш пайдаланылады, ол ақша аудару туралы қызмет көрсететін алушы банкке жөнелтушінің төлем тапсырмасы болып табылады. Ақшаны аудару өтінішіне банктің аталған өтінішті өңдеу не Қазақстан Республикасы заңнамасы талап ететін жағдайлар үшін оған қажетті деген жөнелтуші туралы қосымша мәліметтерді қосуға болады.

Банктің негізгі функцияларының бірі (қызметтің негізгі бағыттары) төлем айналымы бойынша әрекет ету функциясы болып табылады. Банктің функциялары қаражаттарды құраудан, несие беруден, төлем айналымына әсер етуден, өзге де функциялардан тұрады. Бұл функциялардың әр қайсысы жоғарыда аталған топтарға бөлінуге орай белгілі бір операциялардың көмегімен жүзеге асырылуы мүмкін. Төлем айналымы әсер ету жөніндегі операцияларға банк әр түрлі төлем операцияларын олар бойынша орындауды міндетіне алады: чектерді төлеу, аударымдар жасау, вексельдер және өзге де құжаттар бойынша төлемдер қабылдау және т.б. Осы операциялар арқасында банктер жалпыға ортақ кассирлерге айналады.

Қазіргі кезде әлемде, оның ішінде Қазақстанда банктердің функциясы – төлем айналымына әсер етуі – елеулі, сапалы өзгерістерге ұшырауда, бұл компьютерлік және телекоммуникациялық байланыстардың дамуының салдары деуге болады, мұның өзі төлемдер мен ақша аударылымдарының өтуін тездетеді. КСРО тараған кезде және оның үйіндісінде тәуелсіз мемлекеттер құрылған кезеңде ақшалардың төлемдері мен аударылымдары айға тіпті жылға созылды.

Қазақстанның қазіргі банк жүйесінде аударымдардың жасалуы әлемдік талаптарға сәйкес келеді, мысалы «Қазақстанның халық жинақтау банкі» заңды тұлғалар арасындағы есеп айырылысуды «күніне күн» есеп айырылысуға мүмкіндік береді. Аталған функцияның маңызын өсіре бағалау қиын, өйткені ол ақшалар мен – «кез келген елдің экономикасының өзегімен» байланысты. Бұл орайда аталған функцияның рөлі Қазақстанның әлемдік экономикаға енуі нәтижесінде ақшалардың төлемдер мен аударымдарын өткізуге тездету және жетілдіру міндетін алға қояды және қолма қолсыз түрде есеп айырысудың жүзеге асуы өскен кезде ерекше маңызды.

Төлем айналымына байланысты операциялардың дамуына неғұрлым күшті фактор Қазақстанның саяси жағынан да, экономикалық жағынан да егемендік алуы болып табылады, себебі нағыз мемлекеттік егемендік елдің төлем жүйесінің сенімді де берік болуына мүмкіндік беретін әлемдік стандарттар мен талаптарға жауап беретін банк жүйесін құруды ұсынады. Бұрын коммерциялық банктер депозиттер бойынша қойылымдарды көтеру сияқты халықтың жинақ ақшаларын тартудың тиімді құралын еркін қолдана алмады. Ірі банктік мекемелерге арналған әмбебаптануға қатысты жалпы тенденция олардың мамандануымен сәйкес келеді. Әмбебаптанудың өзі мекемелердің жекелеген түрлерімен ерекше дамиды. Мұнда әмбебап типтегі мекемелердің қайта мамандануы қажет. Сол сәтте бұл тенденция қызмет сапасының жоғарлауына ықпал етеді және ең алдымен ұсақ және орташа банктерді қамтиды. Банктік операциялардың дамуында ақпарат пен коммуникацияның қазіргі кездегі техникалық құралдары айрықша роль атқарады. Банк ісі ақпаратты дер кезінде беру, оны жедел өңдеу және мәмілеттердің ақиқаттылығы, экономикалық жағдайды талдау және ақша нарығының даму болашағын дұрыс бағалау сияқты жағдайларға тәуелді болады. Қаржы нарығының қатысушылары өз істерін жүргізу үшін ақпараттың өте үлкен көлемін талап етеді. Сондықтан да банк ісіне ҒТР дың соңғы жетістіктерін енгізбей, коомпьютерлік техниканы игермей банк қызметін жақсарту мүмкін емес [6].

Библиографиялық тізім:

1. Финансовые рынки и посредники. Исаков У. М., Бохаева У.М. – Алматы: Экономика, 2012 г.- 344 стр.
2. Қаржы нарығы Зиядин С.Т., Муканова Л.К.: оқу куралы: - Алматы: Экономика, 2012год – 234 б.
3. Қаржы: С. Кулшыбаев, В.Д. Мельников – Алматы: Экономика, 2009 г. 722 б.
4. Ақша, несие, банктер теориясы: оқулық С.Б. Мақыш.- Алматы: Жеті Жарғы, 2011 – 353 б.
5. Бағалы қағаздар нарығы: оқу куралы Кишенова Б. – алматы: Экономика, 2010 – 404 б.
6. Ақша, несие. банктер. Оқулық. Ред. басқарған Сейітқасымов Ғ С. Алматы. Экономика. 2012

ВОПРОСЫ МЕТОДОЛОГИИ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Рахметкалиева Д., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., PhD, ассоц. профессор

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы әлеуметтік сақтандырудың жаңа түрінің енгізілуі - міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру келтірілген. Бұл үрдістің түрлері, негізгі принциптері, бағыттары мен кезеңдері айқындалған. Қазақстанда медициналық сақтандыруды енгізу халықтың денсаулық сақтау жүйесін түбегейлі жақсартады.

Summary: The article deals with the introduction of a new type of social insurance in Kazakhstan - compulsory social health insurance. The types, main principles, directions and stages of this process are determined. The introduction of health insurance in Kazakhstan will radically improve the health care system of the population.

Обязательное медицинское страхование (ОСМС) по своей сущности является составной частью государственного социального страхования как одной из форм социального обеспечения граждан. Данная система исторически сложилась в ряде западноевропейских стран на рубеже XIX – первой четверти XX века. Основана система социального страхования как результат соглашения между основными субъектами социальных отношений (работники, работодатели и государство) по разграничению сферы ответственности данных сторон в случаях наступления старости, утраты трудоспособности, потери кормильца или работы и других случаях, наступление которых приводят человека к бедности и лишениям.

Система социального страхования отличается от других институтов страхования тем, что страховые риски в социальном страховании тесно связаны с трудовыми отношениями и в случае их появления включается механизм государственных гарантий по защите имущественных интересов застрахованных. Социальное страхование по своей сути является формой личного страхования, однако практика финансирования систем социального страхования строится с отходом от принципов личного страхования, основой которого является безусловное соблюдение принципа эквивалентности страховых взносов и выплат для отдельно страхующихся.

Социальное страхование в отличие от личного страхования предполагает значительное перераспределение страховых накоплений на основе принципов солидарности. Потерянный заработок отдельного работника компенсируется за счет взносов продолжающих трудовую деятельность. Поэтому в национальных законодательствах предусматривается возмещение дефицита социальных фондов за счет государственных средств в случаях превышения выплат над поступлениями страховых взносов в определенные временные периоды.

Страховые взносы в личном страховании уплачиваются за счет личных доходов индивида, их размер имеет индивидуальный размер, как по видам страхования, так и по различным страховым компаниям. Условия страхования определяются договором. Страховые взносы (социальные отчисления) в социальном страховании производятся за счет расходов работодателя и части заработной платы работника. Условия страхования определяются законом. Страховые компании, как правило, выполняют полный комплекс страховых услуг, тогда как фонды социального страхования узкоспециализированы по отдельным видам рисков.

Этот универсальный механизм позволил построить системы социальной защиты населения, которые успешно работают во всех развитых странах мира. использования при наступлении страховых случаев (рисунок 1).

Обязательное социальное медицинское страхование - комплекс правовых, экономических и организационных мер по оказанию медицинской помощи потребителям медицинских услуг за счет активов фонда социального медицинского страхования [1]. Система медицинского страхования во всех развитых странах мира является одним из экономически и организационно эффективных механизмов распределения средств в отрасли, обеспечивающих, с одной стороны, справедливый и равный доступ к медицинской помощи всех групп населения, с другой стороны – стимулирование внедрения новых технологий в медицине за счет развития рыночных взаимоотношений в отрасли.

На заре становления в Казахстане новых экономических отношений была предпринята попытка организации медицинского страхования, но она потерпела неудачу вследствие многих макроэкономических причин: высокая инфляция, резкий спад экономического развития, высокий уровень безработицы и т.п. Масштабные преобразования в стране за последние годы позволили вернуться к

идее организации финансового обеспечения медицинского обслуживания населения через систему ОСМС.

Рисунок 1 – Классификация видов страхования в Казахстане

В мировой практике все системы здравоохранения имеют смешанную структуру финансирования, с преобладанием в системе одной из 4 основных моделей:

- бюджетная модель, основной источник финансирования – общее налогообложение. Эта модель распространена в 22 странах мира (Великобритания, Австралия, Канада и др.) из 54, гарантирующих всеобщий охват населения медицинской помощью;

- обязательное социальное медицинское страхование (ОСМС), финансируемое за счет обязательных солидарных взносов государства, работодателей и работника. Распространена в 30 странах мира из 54 (Германия, Франция, Япония, Корея);

- частное медицинское страхования, финансируемое за счет добровольных взносов работодателей или самих работников (США до Реформы здравоохранения и защиты пациентов 2009 года);

- накопительные счета здравоохранения, применяются преимущественно в Сингапуре и система финансируются исключительно за счет дохода работающих граждан.

Бюджетная модель характеризуется высоким уровнем стабильности финансирования и социальной защищенности, однако практически не оказывает влияния на индивидуальную ответственность граждан за собственное здоровье и конкуренцию среди поставщиков медицинских услуг.

Мировая практика показывает, что системы ОСМС обеспечивают всеобщий охват населения медицинской помощью. Такие страны-члены ОЭСР, как Эстония, Чехия, Венгрия и т.д. смогли достигнуть этого показателя при финансировании здравоохранения в пределах 5-8% к ВВП. Вне зависимости от целей внедрения и функционирования ОСМС в различных странах существуют общие механизмы функционирования и тенденции развития, которые обеспечивают устойчивость и эффективность ОСМС. Фонды ОСМС имеют высокий уровень автономии при высокой степени участия всех социальных партнеров в управлении через наблюдательные советы или другие органы.

Под тарифной политикой в социальном страховании понимают систематическую работу страховой организации по разработке, уточнению и упорядочению страховых тарифов. Тарифная политика базируется на следующих принципах:

- принцип эквивалентности страховых отношений страхователя и страховщика;
- принцип доступности страховых тарифов;
- принцип стабильности размеров страховых тарифов;
- принцип расширения объема страховой ответственности;
- принцип обеспечения самокупаемости и рентабельности страховых операций.

Размер ставок страховых взносов, как и доля платежей работника и работодателя, колеблется в зависимости от уровня развития страны. К примеру, в Германии 14,1% от фонда оплаты труда, в Австрии от 6,5% (фермеры) до 11% (пенсионеры), во Франции 13,6%, в России 5,1%. В таблице 1 приведены тарифы ставок отчислений в фонды ОСМС в ряде стран мира.

Таблица 1 – Ставки взносов и отчислений в ОСМС по ряду стран

Категория	Германия	Франция	Словакия	Литва	Казахстан
Государство	Федеральные гранты для безработных, пенсионеры за счет пенсионного фонда и собственных взносов 50% на 50%	5,25% от дохода (для пенсионеров и лиц, получающих пособие по безработице он уменьшается до 3,95%)	Субсидия за незащищенных категорий граждан	Годовая сумма – 37% от СМЗ 2 года 39% с 2017, 41% с 2018г.	2017 – 1,4% за социально незащищ. слою населения
Работодатели	7,3%	12,6%	10,0%	3%	с 1% (2017) до 3% (2022)
Работники	8,2%	9,75%	4%	5%	1% (2019), 2% (2020)
Индивидуальные предприниматели	15,5%	13,4%	14%	9%	2% от дохода (с 2017), 5%
Частные нотариусы	- « -	6,5%	14%	9% от дохода	
Судебные исполнители	- « -				
Адвокаты	- « -				
Примечание – рассчитано по данным [2]					

В тоже время, даже в странах, где не применяется ОСМС, государственный бюджет всегда является одним из существенных источников финансирования. Так, в США удельный вес государственных расходов в 2011 году составил 46%, а в Сингапуре – 31%.

Одной из проблем медицинского страхования является конкуренция между страховыми фондами за пациентов. В этих условиях лица старшего возраста, имеющие хронические заболевания, дети и беременные являются нежелательными клиентами, ввиду высокого риска наступления страховых случаев, и могут лишиться доступа к медицинской помощи из-за отказа предоставить страховую защиту или ее высокой стоимости.

Тарифная политика основывается на экономической реалистичности тарифов и сбалансированности с общей доходной базой, как правило, предусматривает возмещение амортизации основных средств. Распространена практика установления размера тарифов в результате переговоров между страховым фондами поставщиками медицинских услуг или их объединениями, на что было указано в Послании народу Казахстана Президента РК Токаева К.К. в сентябре 2019 года. [3]

Прежде всего, для создания равных возможностей для всех граждан в получении медицинской помощи за счет средств государства, а также для контроля качества её оказания. Неважно, где вы находитесь, у себя дома или приехали в другой регион России, вы можете получить медицинскую помощь по программе государственных гарантий бесплатного оказания медицинской помощи. С каждым годом перечень технологий, которые оплачиваются через систему ОМС, увеличивается. От

этого, безусловно, возрастает нагрузка на медицинские организации и систему медицинского страхования в целом. Данные новации не изменяют объемы и характер финансирования, а совершенствуют логистику финансовых потоков, создавая единый прозрачный канал финансирования.

Библиографический список:

1. Закон РК от 16 ноября 2015 года «Об обязательном социальном медицинском страховании».
2. Концепция социального развития Республики Казахстан. Постановление Правительства РК от 24 апреля 2014 г. №396.
3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019. www.akorda.kz

ПРЕВРАЩЕНИЯ ТРАДИЦИОННОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В НОВУЮ ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭКОНОМИКУ

Жаппасова Р.Е., Садыков Т.У., Аргожбаева А.А., Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Мақалада ақпараттық қоғам экономикасының қалыптасуының бірқатар жалпы аспектілері қарастырылған. Дәстүрлі өнеркәсіптік экономиканың жаңа ақпараттық экономикаға айналуын талдауға ерекше назар аударылды.

Summary: The article considers a number of General aspects of the formation of the information society economy. Special attention is paid to the analysis of the Transformation of the traditional industrial economy into a new information economy.

Традиционная триада экономических факторов промышленной экономики как труд, земля и капитал в условиях теперь новой информационной экономики трансформируется в предпринимательскую деятельность, творческий поиск и реализацию в экономическую жизнь новой информации, новых знаний и новых технологий. Сегодня актуальным является то, что в системе новой экономики владение и использование даже одного авторского права в качестве информационно-интеллектуальной формы собственности бывает дороже и выгоднее, чем владение и распоряжение всей крупной производственно-коммерческой фирмой. Отсюда, весьма дорогим становится образованный человек в качестве информационно - переменного интеллектуального капитала. Творческим путем такой капитал ищет различные возможности превращения всевозможных традиционных ресурсов в самый новый ведущий информационный ресурс. Такого рода превращения заслуживают отдельного исследования.

В этой связи, отмечая уровень анализа различных превращений традиционной промышленной экономики в новую информационную экономику, можно подчеркнуть следующие моменты, а именно: первый, пока не проведены информационные исследования в области превращения традиционного капитала в информационный капитал; и, второй, не рассмотрены и не выявлены внутренние факторы саморазвития информационной стоимости и ценности, которые превращаются в информационный капитал.

С целью исследования процесса превращения традиционного капитала в информационный капитал надо в разном ключе осуществить информационный анализ экономического потенциала, хозяйственных ресурсов, факторов и результатов (доходов) общественного производства и воспроизводства. В этой связи, во-первых, в процессе такого исследования следует провести семантическое содержательное отличие между экономическим потенциалом, экономическим ресурсом и экономическим фактором. Во-вторых, в процессе исследования необходимо определить разнообразный смысл информации в её отношениях с экономикой. В - третьих, обосновать взаимосвязь ключевых моментов информационного подхода, а именно: принципы соответствия, противоречия, детерминированности, формообразования, обратной связи, отражения и самоорганизации. В - четвёртых, в системе новой информационной экономики рассмотреть различия между традиционным промышленным трудом и новой интеллектуальной рутинно - творческой деятельностью. Дело в том, что далеко не всегда соизмеримы результаты современной интеллектуально-информационной творческой деятельности. В этой связи такие результаты проблематично вписываются в орбиту информационно - товарных и электронно - денежных отношений.

Поэтому можно и нужно рассматривать информационные основы экономического развития не только производительных и потребительных сил общества, но и производственных отношений, возникающих в результате использования, владения, распоряжения и присвоения результатов

различных форм собственности. В структуре современного инновационно - интенсивного типа экономического роста информационные отношения глубоко и широко проникают в каждый ресурс и фактор общественного производства и потребления, в том числе в современную творческо-интеллектуальную деятельность персонала.

Такое проникновение определяет необходимость соответствующего информационно - экономического анализа. Современному такому анализу должны быть подвергнуты следующие информационные основы развития экономики: первое, человек как информационно-производительная и информационно - потребительная сила; второе, ресурсы, предметы и средства рутинно-творческой деятельности; третье, факторы воспроизводства инновационно - интенсивного типа экономического роста, кругооборота и оборота информационного капитала; четвертое, информационные товары, воплощающие в себя отношения интегрированного постоянного и искусственно-переменного и переменного естественного информационного капитала; пятое, информационная эффективность взаимопревращения материального воспроизводства в духовное и наоборот; шестое, научная информация в качестве дополнительной производительной силы; и, седьмое, производственные отношения, выражающие развитие различных форм интеллектуальной собственности.

Определяя степень анализа превращения традиционной промышленной экономики в новую информационную экономику, можно сделать следующее резюме: традиционный труд превращается в информационный труд и интеллектуальную рутинно-творческую деятельность; хозяйственные изменения базируются на действии законов сохранения и изменения, материализации и дематериализации, кодирования и декодирования экономической информации; недостаточный уровень современного информационного стиля мышления выражается разноречием в определении и понимании роли информации в экономике. Такой разноречивой, например, на уровне обычного сознания связан с тем, что под информацией в экономике понимается только её итоги и другие количественные характеристики. Вместе с тем, на уровне же научного сознания справедливо распространено понимание информации как науки, знания, образования и, в целом, как отражённого разнообразия и меры неопределенности [1].

Следовательно, в заключение статьи отметим, что в качестве актуальных ключевых моментов превращения традиционной промышленной экономики в новую информационную экономику можно предложить следующие аспекты: 1) информацию представлять как одну из мер ценности результатов общественного производства и воспроизводства; 2) продолжить информационно - экономический анализ превращения капитала в информационный капитал; 3) изучить объективные основы переопределения традиционного промышленного труда в информационно-интеллектуальную рутинно-творческую деятельность; 4) в условиях наступившей новой информационной экономики исследовать проблемы формирования современного информационного стиля мышления.

Библиографический список:

1. Садыков Т.У. Информационная экономика. Научная монография. МГУ им. М.В. Ломоносова. Издательство ТЕИС. – М., 2010. – 178с.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСА КАЗАХСТАНА

Сарыбаева И.Е., Асаинов А.Ж., Сакенов Н.А., Таимова Л.Е.

Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Мақалада Қазақстанның көлік кешенін дамытуда шетелдік тәжірибені қолдану мүмкіндіктері қарастырылады.

Summary: The article considers the possibilities of applying foreign experience in the development of the transport complex of Kazakhstan

Первый Президент Республики Казахстан Н. Назарбаев в своём Послании народу страны «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» одним из ключевых задач выделяет развитие новой Евразийской логистической инфраструктуры. В связи с этим правительству поручено к 2020 году обеспечить увеличение годового объема транзитных перевозок в 7 раз для грузов, перевозимых контейнерами, до 2 млн контейнеров и в 4 раза для пассажирских перевозок воздушным транспортом – до 1,6 млн транзитных пассажиров. Доходы от транзитных перевозок должны быть повышены в 5,5 раза – до 4 млрд долларов в год. Уже до конца этого года будет охвачено работами по строительству и

реконструкции 4400 км автодорог республиканского значения. Из них до конца года будет введено не менее 600 км с поэтапным внедрением платности. В связи с увеличением объёмов перевозок по Транскаспийскому коридору начнётся реализация второй фазы строительства порта Курык. По словам Президента страны, строительный сектор должен стать полноценным драйвером экономики, поэтому важно обеспечить трансферт новейших технологий как в строительство, так и в производство стройматериалов [1].

Анализ состояния транспортной инфраструктуры Казахстана показал, что имеется ряд существенных проблем в эффективной реализации транзитного потенциала страны. Прежде всего, это вопрос по развитию и совершенствованию транспортной системы и транспортного сервиса, соответствующего в полной мере уровню трансконтинентальных транспортных сообщений.

Для этого требуется реформирование транспортной отрасли и ее институциональной структуры с дальнейшей целью интеграции в мировую транспортную систему в нынешних условиях глобализации. Поэтому современные внешние обстоятельства обуславливают необходимость технико-технологической модернизации транспортной системы, которая подразумевает переоснащение транспортного парка и соответственно технико-технологическое совершенствование транспортной инфраструктуры.

При развитии реально конкурентоспособной транспортной инфраструктуры стоит опираться и перенимать лучшее из опыта развитых стран. Успешное проведение реформ в области развития транспортной инфраструктуры в зарубежных странах (Великобритании, Германии, США и др.) во многом было построено на снижении государственного финансирования и привлечении частного капитала для реализации инфраструктурных проектов. Согласно опыту зарубежных стран, наиболее эффективным методом реформирования транспортной отрасли является взаимодействие государства и частного сектора на основе проектов государственно-частного партнёрства, где государство является гарантом их реализации.

Особый интерес вызывает применение инновационных материалов и технологий в дорожном строительстве в зарубежных странах. Одним из таких примеров является применение полимерных материалов в дорожном строительстве. Их использование при строительстве дорог даёт возможность учитывать климатические особенности регионов, увеличивать прочностные показатели асфальтобетона, то есть продлевать срок службы дорог и уменьшать ремонтные затраты.

На наш взгляд, Казахстан может на основе мирового опыта, в частности на опыте Германии, позаимствовать новые технологии по строительству скоростных автомагистралей, к которым относятся такие требования, как две и более полос движения в одном направлении; полное разделение встречных и пересекающихся транспортных потоков в разных уровнях; наличие разделительной полосы шириной 3,5 – 4 м. с разделительными не глухими ограждениями между встречными потоками движения, а также важно отметить необходимость покрытия поверхности полотна дороги в виде бетона с асфальтом. Мировой опыт также указывает на необходимость установления специального дорожного оборудования в виде рефлекторных указателей, зон отдыха с парковками и туалетами, сервисных станций, телефонов для вызова помощи на каждых двух-трех километрах дороги, противозумовых защитных сооружений.

Стоит добавить, что в Казахстане уже использует спутниковые системы мониторинга транспорта и новейшие информационные технологии в развитии транспортных систем, дальнейшая практика которых в условиях обширности территории страны и резко континентального климата в рамках транзитных, региональных и межрегиональных перевозках грузов и пассажиров окажется актуальным. Внедрение и развитие современных транспортных технологий позволяют сократить транспортные издержки, повысить эффективность использования транспортной инфраструктуры, расширить региональные сотрудничества, экономить на горюче-смазочных материалах и т.д.

Реорганизация транспортной сферы страны направлена на интеграцию транспортных активов в единую структуру. Централизованное управление программы было возложено на так называемого «мульти-модального» оператора, которым стала транспортно-логистическая компания, создаваемая на базе национальной железнодорожной корпорации «Казахстан Темир Жолы». В ее состав вошли также порт Актау, специальная экономическая зона «Жоргос восточные ворота», аэропорты и терминальная сеть Казахстана. Такое слияние транспортных структур в одно целое должно обеспечить координацию управления, создав необходимую базу для условий реализации транзитного потенциала нашей страны.

Безусловно, этот процесс не проходит без активного использования опыта ведущих международных компаний, таких как оператор портовой и терминальной инфраструктуры Dubai Port World, мировой провайдер аэропортовых и авиационных услуг Swissport International и другие.

Строительство и модернизация инфраструктуры по Государственной программе развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы Республики Казахстан до 2020 года во многом ориентированы на увеличение транзита из Китая и органично вписывается в проект Экономического пояса Шелкового пути. Инициатива проекта ЭПШП была выдвинута председателем КНР, Си Цзинь Пинем, во время его деловой поездки в Казахстан в 2013 году. По плану проекта на первом месте для китайского

руководства неизменно остается решение внутренних проблем КНР, а внешняя политика непосредственно связана и выстраивается в соответствии с «внутренними» задачами [2]. Внешнее направление ЭПШП позволит укрепить сотрудничество стран Центральной Азии с Китаем на основе системы регулярных транспортных и торговых потоков. Одной из пяти основных целей Китая при реализации данного проекта является укрепление транспортной связанности и создание транспортной сети «от Тихого океана до Балтийского моря», которая должна связать Южную, Восточную и Западную Азию. Для реализации этой цели будут направлены огромные капиталовложения (инвестиционный фонд самого проекта составляет порядка 40 млрд. долл. США) на развитие транзитно-транспортной инфраструктуры (к примеру, транспортно-логистические центры, терминалы) как в наименее развитых провинциях КНР, так и в странах Центральной Азии (в частности в Казахстане) [3].

Необходимо отметить, что новая экономическая политика «Нурлы жол», предложенная Н. Назарбаевым в ноябре 2014 года в значительной степени синхронизирована и базируется на планах по развитию ЭПШП. С другой стороны, во время своего визита в Казахстан председатель КНР, Си Цзинь Пин заявил, что «Китай намерен продвигать состыковку формирования экономического пояса Шёлкового пути с казахстанской программой «Нурлы жол» [4]. Также он добавил о важности взаимосвязи двух государств в реализации крупномасштабных проектов в области транспортной коммуникации.

Библиографический список:

1. Послание президента Н. Назарбаева от 31 января 2017г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность»
2. www.inform.kz/rus/article/2774249
3. Ионова Е.П. Транзитный потенциал Казахстана // Россия и новые государства Евразии. - 2014.- №1.- С. 68-73.
4. К Великому океану – 3. «Экономический пояс Шелкового пути» и приоритеты совместного развития евразийских государств // Аналитический доклад Международного Дискуссионного клуба «Валдай» (краткая версия). Москва, 2015

РЕСУРСЫ КАК БАЗОВЫЙ ЭЛЕМЕНТ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ УЧЕТА

Таштанова Н.Н., ст.преподаватель, *Тасанова Г.Д.*, ст.преподаватель,
Нурғалиева Ж.Ж., ст.преподаватель, *Татибеков Б.Н.*, к.э.н., ассоц.профессор,
Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Авторлар инновациялық қызметте пайдаланылатын әртүрлі ресурстарды қарастыра отырып, олардың бухгалтерлік есептегі ерекшеліктеріне тоқталды.

Summary: The authors looked at the different resources used in innovation and highlighted their accounting features.

Для современной экономики Казахстана вопросы инноваций и инновационной деятельности являются актуальными.

Инновационная деятельность - вид деятельности, связанный с трансформацией научных исследований и разработок либо иных научно-технических достижений в новый или усовершенствованный продукт, внедренный на рынке, в новый усовершенствованный технологический процесс, используемый в практической деятельности, либо в новый подход к социальным услугам.

Инновационная деятельность, как и любая другая деятельность, требует своевременной и четкой организации учета. «Львиная доля» информации связанной с инновационной деятельностью приходится на бухгалтерский учет. Современный бухгалтерский учет занимает одно из главных мест в системе управления организацией. Он должен отвечать требованиям международных стандартов, удовлетворять потребностям внутренних и внешних пользователей информации, выявлять резервы повышения эффективности производства и быть «языком бизнеса». Очевидно, что для удовлетворения перечисленных выше требований необходимо использовать различные методы сбора, обработки и отражения информации.

Следует отметить, что в настоящее время организация учета инновационной деятельности мало изучены и практически не раскрыты, что затрудняет труд работников бухгалтерии.

Базовыми элементами инновационного процесса выступают: инновационные ресурсы, затраты на инновации и результаты инновационного процесса.

Субъектам для осуществления инновационной деятельности необходимы различные ресурсы. С целью обобщения характеристики ресурсов, которые организации могут привлечь в процессе осуществления инновационной деятельности, используется понятие «инновационный потенциал», представляемый собой совокупность различных видов ресурсов, включая материальные, финансовые, интеллектуальные, научно-технические и другие, используемые в этом виде деятельности. Примерами основных видов ресурсов могут быть:

- земельные участки, здания и сооружения, машины и оборудования, т.е. основные средства;
- нематериальные активы (патенты, лицензионные соглашения, право на «ноу хау», программные продукты и другие);
- финансовые ресурсы;
- человеческие ресурсы (знания, навыки и умения работников).

Основные средства, как основные виды ресурсов инновационной деятельности, выступают материальными активами и их учет ведется в соответствии с МСФО 16 «Основные средства». Как любой актив, объект основных средств должен приносить компании экономические выгоды в будущем. Если экономические выгоды не очевидны, то затраты, связанные с приобретением объекта основных средств, относятся на расходы текущего периода, отражаясь в отчете о прибылях и убытках. Для учета основных средств, используемых в инновационной деятельности, используют счета подраздела 2400 «Основные средства» Типового плана счетов бухгалтерского учета. Данный подраздел включает счета: 2410 «Основные средства», 2420 «Амортизация основных средств», 2430 «Убыток от обесценения основных средств» [1].

В инновационной деятельности финансовыми ресурсами выступают денежные и приравненные к ним средства, используемые с целью финансирования деятельности организации. Они отличаются от материальных, нематериальных и трудовых ресурсов. Несмотря на неоднородность состава, уровень ликвидности финансовых ресурсов максимален и выше, чем у материальных ресурсов. Только финансовые ресурсы можно преобразовать в любой другой вид ресурсов. В зависимости от источников формирования финансовые ресурсы организации можно разделить на собственные, заемные и привлеченные средства. Источники финансовых ресурсов, как и сами ресурсы, также могут быть собственными, заемными привлеченными. К источникам финансовых ресурсов также можно отнести такую форму кредиторской задолженности, как устойчивые пассивы, т.е. постоянно находящиеся в обороте предприятия, приравненные к собственным, но не принадлежащие ему оборотные средства. Источниками финансовых ресурсов являются финансовая помощь со стороны физических и юридических лиц, государственные субсидии и дотации, гранты и др.

Трудовые ресурсы, выступая в качестве субъективного фактора производства, представляет собой совокупность физических и умственных способностей человека, его способностей к труду. В инновационной деятельности, именно трудовые ресурсы имеют большое значение. Только в процессе труда и использования трудовых ресурсов может быть достигнута трансформация научных исследований и разработок либо иных научно-технических достижений.

В инновационной экономике ведущая роль принадлежит нематериальному капиталу - нематериальным активам организации. Нематериальный актив — идентифицируемый немонетарный актив, не имеющий физической формы [2].

В процессе хозяйственной деятельности принятие управленческих решений в области затрат и ожидаемых экономических результатов происходит в первую очередь на основе данных бухгалтерского учета. Особенно важно организовать учет интеллектуального капитала как основного вида инновационных ресурсов.

С точки зрения возможностей пообъектного учета интеллектуальный капитал тождествен понятию нематериальных активов. К ним относится стоимость имущественных прав, лицензий, патентов, товарных знаков и торговых марок, программных продуктов, используемых предприятием.

Нематериальные активы подразделяются на две группы: идентифицируемые нематериальные активы и неидентифицируемые нематериальные активы.

Первая группа нематериальных активов учитывается отдельно и представляет самостоятельные объекты учета, например, патенты, торговые марки, товарные знаки и др. Идентифицируемые нематериальные активы могут создаваться в организациях или приобретаться со стороны по отдельности или как часть группы активов.

Вторая группа нематериальных активов или неидентифицируемые активы приобретаются, как правило, только как часть группы активов или часть всего предприятия.

Учет нематериальных активов регулируется МСФО 38 «Нематериальные активы». В инновационной деятельности учет нематериальных активов ведется с использованием счетов подраздела

2700 «Нематериальные активы» Типового плана счетов бухгалтерского учета. К счетам данного подраздела относятся: 2710 «Гудвилл», 2720 «Обесценение гудвилл», 2730 «Прочие нематериальные активы», 2740 «Амортизация прочих нематериальных активов», 2750 «Убыток от обесценения прочих нематериальных активов».

Таким образом, в инновационной деятельности ресурсы играют важную роль и благодаря им исследуются, разрабатываются и создаются новые научные и научно-технические продукты. В этой связи правильная и четкая организация учета ресурсов имеет большое значение.

Библиографический список:

1. Типовой план счетов бухгалтерского учета, утвержденный приказом Министерства финансов Республики Казахстан от 23 мая 2007 года № 185
2. Сборник научных трудов по материалам международной научно – практической конференции «Инновационный потенциал бухгалтерского учета и экономического анализа», Новосибирск 2014.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАНЫҢ БОЛАШАҒЫ

Төлепберген Ж., Қазақ технология және бизнес университетінің 2 ші курс студенті
Ғылыми жетекші – *Асаинов А.Ж.*, экономика магистрі, аға оқытушы

Резюме: Статья посвящена развитию зеленой экономике и реализации проектов по зеленой экономике стране.

Summary: The article is devoted to the development of the green economy and the implementation of projects on the green economy of the country.

Қазіргі кезде қоғам «жасыл» экономика сөзінің мәнісін әр түрлі түсінеді. Бірі бұл елдің табиғатын жақсартатын экономиканың жаңа салалары деп түсінеді. Басқалары бұл сөзді табиғатқа көмектесуге және пайда келтіруге бағытталған жаңа технологиялар ретіндегі экожүйенің өзіндік түрі деп есептейді. Бұл мақсаты экологиялық таза өнімдерді құру болып табылатын дамудың жаңа кезеңіне ауысу деп есептейді.

Түсінікті анықтаудың барлық осы жолдары сөздің мағынасына өте жақын. «Жасыл» экономика - бұл табиғи қорларды тиімді пайдалану есебінен қоғамның әл-ауқатын сақтауға бағытталған, сондай-ақ соңғы пайдалану өнімдерін өндірістік циклге қайтаруды қамтамасыз ететін экономика. «Жасыл» экономика бірінші кезекте, қазіргі уақытта сарқылуға ұшыраған (пайдалы қазбалар – мұнай, газ) ресурстарды үнемді тұтынуға және сарқылмайтын ресурстарды тиімді пайдалануға бағытталған.[1]

Қазіргі кезде қоғам «жасыл» экономика сөзінің мәнісін әр түрлі түсінеді. Бірі бұл елдің табиғатын жақсартатын экономиканың жаңа салалары деп түсінеді. Басқалары бұл сөзді табиғатқа көмектесуге және пайда келтіруге бағытталған жаңа технологиялар ретіндегі экожүйенің өзіндік түрі деп есептейді. Үшіншілері, бұл мақсаты экологиялық таза өнімдерді құру болып табылатын дамудың жаңа кезеңіне ауысу деп есептейді.

Түсінікті анықтаудың барлық осы жолдары сөздің мағынасына өте жақын. «Жасыл» экономика - бұл табиғи қорларды тиімді пайдалану есебінен қоғамның әл-ауқатын сақтауға бағытталған, сондай-ақ соңғы пайдалану өнімдерін өндірістік циклге қайтаруды қамтамасыз ететін экономика. «Жасыл» экономика бірінші кезекте, қазіргі уақытта сарқылуға ұшыраған (пайдалы қазбалар – мұнай, газ) ресурстарды үнемді тұтынуға және сарқылмайтын ресурстарды тиімді пайдалануға бағытталған.

Жасыл экономиканың негізінде – таза немесе «жасыл» технологиялар жатыр. Мамандардың айтуы бойынша «жасыл» экономиканы дамыту, көптеген постиндустриалды елдерде өзінің ауқымымен қозғаған экологиялық дағдарысты біздің елде болдырмауға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы «жасыл» экономиканы дамыту тұжырымдамасы

Өткізілген «РИО + 20» Саммитінен кейін қазақстандық қоғамның күші «жасыл» экономикаға ауысу бойынша стратегияны іске асыруға бағытталған. Н.Ә.Назарбаевтың бастамасы бойынша «Жасыл» экономикаға ауысу бойынша тұжырымдама әзірленді. Тұжырымдамада бірінші кезекте басты түрде экономиканың белгілі бір салаларын реформалауға бағытталған басым міндеттер тізбесі ұсынылды.

«Жасыл» экономикаға ауысу аясында:

- қорлардың тиімділігін арттыру;
- қазақстандық инфрақұрылымды жетілдіру;
- халықтың әл-ауқатын жақсарту болжанады;

Тұжырымдаманы іске асыру үшін кезеңде жоспарланады:

- бірінші кезең - 2013–2020 жж. – қорларды пайдалануды оңтайландыру және табиғат пайдалану қызметінің тиімділігі арттыру, сондай-ақ, «жасыл» инфрақұрылымды құру;

- екінші кезең - 2020–2030 жж. – табиғи қорларды тиімді пайдалану, жоғары технологиялар база-сында жаңартылатын энергетиканы енгізу;

- үшінші кезең - 2030–2050 жж. – олардың жаңартылуы жағдайында негізіне табиғи қорларды пайдалану қойылған, ұлттық экономиканың «үшінші өнеркәсіптік революция» қағидаттарына ауысуы [2].

«Жасыл» экономиканы дамытудың жеті негізгі бағыттары

Бірінші бағыт - жаңартылатын энергия көздерін енгізу.

Пайдалы қазбаларды ары қарай сақтау туралы мәселе орасан ауқымға ие болады. Біздің мемлекет табиғи қорлары өте бай ел ретінде танылған. Мұнай, газ – бүкіл дүние жүзінде ең ірі энергетикалық қорлардың бірі ретінде сыныпталады, бірақ тіпті олардың өзі уақыты келгенде сарқылады, демек өмір үшін жаңа ресурстар табу қажет. Бұл ретте Қазақстанның жақсы экожүйеге, жер қыртысына және орманға ие болуы айғағы басқа елдер алдындағы өзінің ұстанымын айтарлықтай арттырады.

Екінші бағыт – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығындағы энергия тиімділігі. Қалалық тұрғын үй қорының маңызды бөлігі кеңестік дәуірден кейінгі уақытта салынғандықтан, тұрғын үй кешендерінің көпшілігі тиімсіз жылу изоляциялық құрылымдармен және жылумен қамтамасыз ету жүйелерімен жабдықталған, ол маңызды жылу шығындарына алып келеді. Қазіргі уақытта Қазақстанда жылумен қамтамасыз ету аспаптарының жұмысының істен шығуы саласындағы іс-шараларды жүзеге асыратын энергия сервистік компаниялары әрекет етеді.

Үшінші бағыт – ауыл шаруашылығындағы органикалық егін шаруашылығы

Бірінші кезекте бағыттың аталмыш түрі әр түрлі азық қоспаларынан, синтетикалық тыңайту өнімдерінен (пестицидтерден) бас тартуды қарастырады. Дақылдық өсімдіктердің шығымдылығын, өсуін қамтамасыз ету үшін органикалық тыңайтқыштарды пайдалану туралы сөз болып отыр. Ауыл шаруашылығын «көгалдандыру» табиғи қорларға зиян келтірместен, халыққа азық-түлікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Қазақстан мынадай бағыттар бойынша әрекет етуді жоспарлайды:

- жердің құнарлылығын басқару;
- суды тиімді пайдалану;
- өсімдіктер және жануарлар денсаулығын басқару;
- фермаларды механикаландыру.

Төртінші бағыт – қалдықтарды басқару жүйесін жетілдіру

Қалдықтарды басқару мәселесі ерекше танымалдылыққа ие болды. Лас көшелер, үйінділер және қандай да бір болып жатқанға бақылаудың жоқтығын жиі кездестіресіз. Қалыптасқан жағдайларға байланысты қалдықтарды өндірістік өнімнің қайталама өнімі ретінде пайдалану ұсынылған. Осылайша, мысалы қатты тұрмыстық қалдықтарды кешенді қайта өңдеу және балама отынды алу технологиясы Алма-тыда іске асырылуда.

Бесінші бағыт – су қорларын басқару жүйелерін жетілдіру

Су адамзаттың өмір сүруін және экожүйелердің тұтастығын қамтамасыз етудің шешуші табиғи құрылымы болып қала береді. Осыған байланысты су қорларын тиімді пайдалану орасан ауқымға ие болатын мәселе болып қала береді.

Алтыншы бағыт – «таза» көлікті дамыту

Қазақстандағы тасымалдардың көпшілігі дизелде/бензинде жүргізіледі. Қазіргі уақытта тасымалдардың басым бөлігі бензин (дизель) негізінде жүзеге асырылады. Бірінші кезекте бұл парник газдарының жоғары шығарындыларына жағдай жасайды.

Жетінші бағыт – экожүйелерді сақтау және тиімді басқару

Осы бағыттағы қызмет басты түрде біздің елдің бірегей табиғат байлығын сақтауға бағытталған.

«Жасыл» экономика ел үшін басымдылықтар әкеледі

«Жасыл» экономикаға ауысу барынша үлкен танымалдыққа ие болып келеді және ауқымды қызығушылық тудырады. «Жасыл» экономика бірінші кезекте экономикалық прогреске жағдай жасайды және мыналарды қамтамасыз етеді:

- ішкі жалпы өнімнің өсімі;
- елдің табыстарын ұлғайту;
- елдегі жұмыссыздық көрсеткіштерін азайта отырып, халық үшін жұмыс орындарын құру.

Бұл жерде «жасыл» экономикаға ауысу климаттың өзгеруі, пайдалы қазбалардың сарқылуы және су ресурстарының тапшылығы сияқты жаһандық қауіптен тәуекелдерді төмендетеді.

«Жасыл» экономиканы дамыту бағдарламасы аясында Қазақстан экономиканың 10 шешуші секторына құралдарды инвестициялауды жоспарлайды:

- ауыл шаруашылығы;
- тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы;
- энергетика;
- балық аулау;
- орман шаруашылығы;
- өнеркәсіп;
- туризм;
- көлік;
- қалдықтарды кәдеге жарату және қайта өңдеу;
- су қорларын басқару.

«Жасыл» экономикаға ауысу институттары

«Жасыл» экономикаға ауысу бірінші кезекте тиісті ұйымдарды құрумен белгіленеді.

«Жасыл» бизнес академиясы

Академия жұмысының мақсаты табиғи және өзге де ресурстарды жинау саласындағы саясатты тұрақты дамыту үшін бағдарламалар, жобалар және оқыту курстарын әзірлеу болады. Академияда онлайн-семинарларды өткізу, инновациялық әдістерді қолдану жоспарлануда. Академияның онлайн-семинарлары қоршаған ортаны қорғау саласындағы сарапшылар/мамандар арасындағы диалогқа, сондай-ақ «жасыл» өсу стратегиясын құруға бағытталған. Жасыл өсу және тұрақты даму тақырыбы бойынша жаңашыл электронды қорлар барлық студенттер үшін қол жетімді болады. Жасыл бизнес академиясы тұрақты дамыту стратегиясын іске асыру жағдайында, әсіресе әлеуметтік қажеттіліктер және мәселелерді барынша ұстанатын тәжірибе, табиғи қорларды кешенді пайдалану саласында болатын барынша тәжірибелік кәсіби жұмыс күшін дайындауға көмектеседі.

«Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасы

Бағдарлама инвестициялық жобаларды іске асыру, саясаттарды реформалау жолымен жасыл бизнестің жаңа салаларын құру және дамыту бойынша мемлекеттердің, халықаралық, ғылыми ұйымдардың және бизнестің бірлескен әрекеттерін болжайды. Бағдарламаның міндеті тек мемлекеттер мен аймақтар арасында ғана емес, сонымен қатар мемлекет пен бизнес арасында да – серіктестіктің жаңа деңгейін құру және көптеген үдерістер арасындағы байланыс болып табылады. «Жасыл көпірдің» мәнісі – жасыл бизнестің жаңа салаларын дамыту және ол үшін ұзақ мерзімді және тұрақты негіздерді құру арқылы экономиканы көгалдандыру. Жасыл көпір жаңашыл жасыл технологиялар – жасыл бизнес үшін қолайлы шарттарды тудыру үшін төлемнің жаңа тетігін ұсынады [3].

Библиографиялық тізім:

1. <https://kaz.caravan.kz/zhangalyqtar/zhasyl-ehkonomika-auqatty-bolashaqqa-aporar-zhol-197909/>
2. <https://startinfo.kz/buisness/shasul-economica-damyu/>
3. <http://naurzum.kostanay.gov.kz/kz/zelenaya-ekonomika/>

МОДЕРНИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ РЕГИОНОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Шаяхметова А.С., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 2 курса
Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., проф.

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасында аймақтарды басқарудың қазіргі жағдайы талданады, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін экономиканы жаңғырту жолдары, экономикалық өсу орталықтарын дамыту, халықты жұмыспен қамтуды және өмір сүру сапасын арттыру ұсынылды.

Summary: the article analyzes the current situation of the regions in the Republic of Kazakhstan, as well as the ways of modernizing the economies of the regions to improve competitiveness, the development of centers of economic growth, employment and quality of life of citizens.

В первом десятилетии 2000-х годов экономика Республики Казахстан имела устойчивый рост. Несмотря на мировой кризис, в целом социально-экономические показатели были стабильны, но это был рост без развития, т.е. без качественных изменений в ее структуре, техническом перевооружении, инновационном обновлении производства, в росте производительности труда, что

привело к застою в экономике, в социальной сфере. Поэтому в Послании Елбасы, Первого Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева от 27 января 2012 г. «**Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана**» основными вопросами на ближайшие десятилетия обозначены модернизация экономики и социальной сферы, перевод их на инновационный путь развития. Исходя из этого, главными целями модернизации социально-экономического развития Казахстана и его регионов являются формирование подлинно демократического социально ориентированного государства с сильной инновационной экономикой, способной обеспечить высокий уровень и качество жизни населения, а также поддержание конкурентоспособности страны в глобальной экономике [1].

Долгосрочная стратегия «**Казахстан-2050**» и планы ее развития, направленные на модернизацию социально-экономической системы, должна строиться с учетом имеющегося потенциала регионов страны. Поэтому нами вводится понятие «социально-экономический потенциал модернизации», включающее не только совокупность ресурсов, но и качественные характеристики самих региональных систем. При этом социально-экономическая модернизация представляет собой комплекс взаимосвязанных направлений, охватывающих промышленную политику, развитие научно-технического и инновационного потенциала, совершенствование социальной инфраструктуры.

При модернизации экономического развития территорий регионов наиболее остро выступают следующие вопросы: что имеет первоочередную значимость - ускорение темпов экономического роста или сдерживание инфляции; с какой модернизации начинать - институциональной (улучшение институтов) или технологической (стимулирование экономического роста); на какой спрос ориентироваться - внутренний или внешний?

Модернизация национальных экономик может осуществляться как при использовании собственных ресурсов государства и частного бизнеса (креативный тип), так и путем привлечения внешних инвестиций, новых знаний, разработок и технологий (адаптивный тип). Нам представляется, что для казахстанских регионов характерна модернизация смешанного типа, с органичным использованием передовых зарубежных достижений и возможностей собственного научно-инновационного потенциала. Выбор конкретного типа модернизации для той или иной территории должен исходить из подробного анализа состояния социально-экономического потенциала региона и охватывать такие аспекты, как производственная база, уровень развития технологий, уровень профессиональной компетенции различных категорий трудовых ресурсов, имеющийся научно-технический потенциал, финансовые возможности территорий и т.д [2].

В связи с этим представляется целесообразным оперировать понятием «**социально-экономический потенциал модернизации**», включающим ту совокупность структурных элементов социально-экономического потенциала, которая может быть использована для решения модернизационных задач.

Само понятие «**социально-экономический потенциал модернизации**» включает в себя не только совокупность ресурсов, но и качественные характеристики самих региональных систем, что дает возможность судить о том, насколько существующая система производственных отношений, приоритеты развития, социальная политика в регионах направлены на решение задач модернизации.

При проведении социально-экономической модернизации страны целесообразны устранение недостатков существующей государственной региональной политики и совершенствование методического инструментария управления социально-экономическим развитием регионов [3].

Исследование существующей практики управления областями показало ряд недостатков государственной региональной политики современного Казахстана, к существенным из которых относятся следующие:

- отсутствие единой научно обоснованной системы планирования социально-экономического развития страны, а также четких механизмов согласования и синхронизации стратегий и программ развития регионов;

- централизация власти и концентрация значительных финансовых ресурсов сосредоточены на республиканском уровне, что не дает возможности стимулировать региональные органы власти к повышению эффективности управления;

- политика выравнивания уровня социально-экономического развития не дает ощутимых результатов и сохраняется неоднородность регионов, которые продолжают оказывать значительное негативное влияние на структуру и эффективность экономики страны [4].

Подводя итог проведенным нами исследованиям возможных направлений социально-экономической модернизации казахстанских регионов, можно сделать определенные выводы.

1. Социально-экономическая модернизация представляет собой комплекс взаимосвязанных направлений, включающих в себя систему национальных интересов, целей и приоритетов общественного развития, проблемы преобразования казахстанской экономики, ее институционального устройства и содержания социально-экономической политики [5].

2. Осуществление модернизации без досконального учета социально-территориальных особенностей страны может привести к неравномерному распределению «модернизационных эффектов», что обусловит еще большие по сравнению с уже существующими диспропорции в развитии территорий, и к дальнейшей неоднородности социального и экономического пространства страны.

3. Управление процессом социально-экономической модернизации регионов обеспечивается путем формирования многоуровневой системы планирования, включающей в себя стратегический, тактический и оперативный его виды и опирающейся на регулярно проводимый мониторинг.

4. Следовательно, в казахстанских регионах необходимо осуществление модернизационных мероприятий, предусматривающих органичное использование как передовых зарубежных достижений, так и возможностей собственного научно-инновационного потенциала.

Библиографический список:

1. Стратегия «Казахстан 2050»
2. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года
3. Акаев А.А. О стратегии инновационно-модернизационного развития российской экономики / А.А.Акаев, И.Е.Ануфриев, Д.И.Кузнецов // Моделирование и прогнозирование глобального, регионального и национального развития. - М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2017. - С. 178-209.
4. Мыслякова Ю.Г. Особенности становления региональной социально ответственной институциональной политики / Ю.Г.Мыслякова, С.Б.Бронштейн // Экономика региона. - 2018. - № 1. - С. 130-136.
5. Официальный сайт Акционерное общество «Казахстанский центр государственно-частного партнерства» kzppr.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМ

Шегембаева Г. Н., Қазақ технология және бизнес университеті, магистрант, 1 курс

Резюме: Экономическая значимость инновационной инфраструктуры определяется стратегией экономического развития страны, производством продукции с высокой добавленной стоимостью, активацией малого инновационного предпринимательства и другими.

Summary: The economic significance of innovation infrastructure is determined by the strategy of economic development of the country, the production of high value added products, the activation of small innovative entrepreneurship and others.

Еліміздің индустриялық-инновациялық даму стратегиясын іске асырудың алғашқы кезеңі технологиялық артта қалушылықты жою және басты өндірістерді жаңғырту мәселелерін шешумен байланысты болып табылады. Бұл экономиканың маңызды салаларына кірісті арттыратын жоғары технологияларды әзірлеуді және енгізуді қамтиды.

Инновациялық инфрақұрылымның экономикалық маңызы елдің экономикалық даму стратегиясын айқындаумен, қосылған құны жоғары өнімдер өндірумен, шағын инновациялық кәсіпкерлікті жандандырумен және басқалармен анықталады.

Қазақстанның ұлттық инновациялық инфрақұрылымының қазіргі жағдайы әрине республиканың экономикалық дамуының өзіндік ерекшеліктеріне байланысты. Олардың қатарына әлемдік нарықтағы көмірсутек шикізатына бағаның күрт өсуі, қара және түсті металл өнімдеріне деген жоғары сұраныс, осыған байланысты қаржылық және коммерциялық кәсіпкерліктің қанат жаюы, еліміздегі табиғи ресурстарды игеруге қатысы бар халықаралық байланыстардың нығайуы сынды факторларды жатқызуға болады. Әйтсе де, бұл ерекшеліктер әлі де болса ұлттық экономиканың біржақты дамып отырғанын көрсетеді. Өйткені тек шикізатқа ғана бағытталған экономиканың белгілі бір кезеңде құлдырау қаупі жоғары болатыны белгілі. Бұның салдарын қазіргі кезде орын алған әлемдік қаржы дағдарысынан да байқау қиын емес.

Инновациялық кәсіпкерлікті басқарудың мақсаты – жаңа идеяларды қолдау, бастама көтеру, оларды бақылау, инновациялық өнімді нарыққа шығаруға жағдай жасау болып табылады. Инновациялық қызмет көп деңгейлі, кешенді ұғым болып табылады. Оның құрамына тек қана жаңа технологияларды жүзеге асыру, өзіндік идеялар мен жаңа өнімді жасау ғана кірмейді, сонымен қатар инновациялық диффузия

(тарату), нарықта жаңа секторлар қалыптастыру, жаңа өнім мен технологиялардың басқа салаларға бейімделуі де өте маңызды. Сондықтан да, инновациялық қызметте инфрақұрылым ұғымы өте маңызды орын алады, яғни, осы қызметті патенттік, конъюнктуралық, ғылыми-техникалық ақпарат, ұйымдастырушылық және қаржылық жандандыру әдістері, сондай-ақ білім беру жүйесі мен ғылыми кадрларды даярлау және т.б. жатады [1].

Еліміздегі инновациялық белсенділіктің төмен болуы технопарктердің санының өспеуіне және құрылғандарының жұмыс белсенділіктерінің қарқын алмауына себеп болып отыр. Технологиялық парктер – өнертапқыштарға арнайы маманданған қызмет түрлерін көрсету аясында инновацияларды ойлап табуға және оларды ендіруге арналған сервистік және өндірістік база болып есептеледі.

Мәселен, көптеген аймақтық технопарктер инновациялық жобалардың болмауынан осы бағыттағы жұмыстарды жүзеге асырумен емес, қарапайым дәстүрлі өндірістік жобаларды орындаумен шектеліп жүр. Оған ғылыммен айналысуға талпынысы жоғары білікті маман кадрлардың тапшылығы, технопарктерді дамытуға жеке сектор тарапынан жұмсалатын қаражаттың жеткіліксіз деңгейі, венчурлық қорлардың белсенділігінің төмендігі, отандық жоғары оқу орындарының жанында ғылыми-зерттеулермен айналысатын технопарктер санының тым аз болуы, жаңа технологиялық әзірлемелер нарығының конъюктурасы жайлы ақпараттың болмауы, қызметі шикізатты өңдеуге бағытталған технопарктердің қалыптаспауы сияқты мәселелер кері ықпал етуде. Қазіргі уақытта бұл мәселелердің барлығы да өзінің ғылыми шешімдерін табуды қажет етіп отыр.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 40-тан астам бизнес-инкубатор қызмет етуде. Алайда, олардың көбі инновациялық сипаты жоқ, тек кәсіпкерлік ортаға икемді шағын кәсіпорындарды дайындаумен және оларға қызмет көрсетумен айналысуда, яғни еліміздегі технологиялық бизнес-инкубаторлар өзінің мақсатты жұмыстарымен шұғылдана алмай отыр. Қазақстандық бизнес-инкубаторлардың қызметінің шағын ғана тәжірибесі олардың бірқатар ерекшеліктері мен өзекті мәселелері бар екенін көрсетті, атап айтқанда [2]:

көптеген бизнес-инкубаторлар халықаралық қорлар мен ұйымдар қолдауымен құрылған;

жеке бизнестің бизнес-инкубаторларды құруға деген ынтасының жеткіліксіздігі;

жоғары оқу орындары базасындағы инкубаторлардың аз болуы;

технологиялық бизнес-инкубаторларды қалыптастыратын және дамытатын бірден-бір орта – еліміздегі технопарктердің аздығы;

бизнес-инкубаторлармен көрсетілетін қызметтердің шектеулі болуы;

Міне осы айтылғандар инновациялық инфрақұрылымның дамуын ынталандыратын экономикалық механизмнің маңыздылығын және қалыптастыру қажеттілігін көрсетеді.

Соңғы кездері Қазақстан Республикасының инновациялық даму моделінің өміршеңдігіне қатысты әртүрлі пікірлер айтылып жүр. Солардың ішінде ұлттық инновациялық даму моделінің басқа елдердің модельдерінен көшірілгені, сондықтан да оның еліміздің экономикалық, әлеуметтік, шаруашылық ерекшеліктеріне дөп келмейтіні жиі алға тартылады. Автордың пікірінше, Қазақстан Республикасында уақыт талабына сай, біздің экономикамыздың ерекшеліктеріне жауап беретін, ұлттық әл-ауқатымызды өркендетуге мықты серпін беретін өзіндік инновациялық даму моделі әлі де қалыптаспаған. Біз көбіне Сингапур, Малайзия, Оңтүстік Корея, Финляндия, Жапония сынды мемлекеттердің инновациялық даму үлгілерін алып, сол мемлекеттерге тән ерекшеліктерді еліміздің дамуына пайдалануға ұмтылудамыз [3].

Аймақтың экономикасындағы сапалы өзгеріс маңызды сандық өзгерістерсіз - құрылымның өзгеруіне байланысты болуы мүмкін. Экономиканың салыстырмалы түрде өзгермеген сандық құрамы аясында бірқатар сапалық жағынан әр түрлі мемлекеттер өмір сүруі мүмкін. Құрылымдық дамудың бұл формасы дамыған аймақтарға тән. Мұндай аймақтарда ресурстарды қайта бөлу, атап айтқанда гипертрофияланған дамыған өндірістердің абсолютті масштабының қысқаруы, басқа салалардың дамуын жеделдету және озып кету есебінен экономиканың сапалы құрылымы құрылуы мүмкін.

Сонымен бірге минералды, көмірсутекті және ауылшаруашылық шикізатын қайта өңдеу тереңдігін арттыру, металлургияда дайын өнім өндірісін игеру және екінші реттік шикізатты пайдалану қажет. Кейіннен конверсиялау, шағын кәсіпкерлікті дамыту, бірлескен кәсіпорын құру арқылы құрылғылар, автоматика жабдықтары, радиотехника өндірісі үшін қолданыстағы қуаттар негізінде жоғары технологиялық, жоғары технологиялық өндірістердің өзегін құруға болады, информатика индустриясын, композиттерге, керамика мен пластмассаларға негізделген жаңа материалдар қалыптастыра бастайды. Қазақстан Республикасы Үкіметінің таяудағы жылдардағы индустриялық-инновациялық даму стратегиясын іске асыру жөніндегі іс-әрекеттері-іскерлік ахуалды жақсарту; республикада көп деңгейлі инновациялық жүйені дамыту үшін жағдайлар жасау (технопарктер, технологиялық бизнес-инкубаторлар, ғылыми парктер) және венчурлік қаржыландыруды дамытуды ынталандыру; мемлекеттік мекемелердің қызметін үйлестіру, елдің тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін экономиканың басым секторларына ресурстарды тиімді

инвестициялауды қамтамасыз ету; кәсіби кадрлар мен мамандарды даярлау үшін жағдайлар жасау; еркін экономикалық аймақтардың қызметін ынталандыруға бағытталған.

Біздің ойымызша, Стратегияны іске асырудың негізгі алғышарттары: біріншіден, қолайлы институционалды жағдайларды қамтамасыз ету; екіншіден, кәсіпкерлік субъектілердің инновациялық әлеуетін анықтау және қалыптастыру. Қазіргі уақытта мемлекет барлық қажетті жағдайларды жасауда, сондықтан Қазақстанның инвестициялық қоры сияқты арнайы құрылымдар құрылады. Экспорттық сақтандыру корпорациясы және Инновациялық қор өндіріс пен ауылшаруашылығына инвестицияларды ынталандыратын институционалды құралдар енгізілді, тиісті жұмыстар жасалып жатыр. Әрбір мемлекет мұндай технологияларға монополиялық меншік жаһандық нарықта бәсекелестік артықшылықты беретінін мойындай отырып, жаңа технологиялардың ауқымын ұлттық шеңбермен шектеуге тырысады, кейбір салаларда әзірлеушілер өздерінің технологиялық артықшылықтарын ұзақ уақыт сақтап келеді, ал кей әзірлеушілер бәсекелестер тарапынан қауіп төнгенге дейін лицензия бойынша сатудан бас тартады.

Библиографиялық тізім:

1. Герасимов А.В. Развитие экономической системы региона: от инновационного потенциала к модернизации. – М.: ИТК «Дашков и К», 2011
2. Шайханова Г.С. Развитие Инновационной деятельности в Казахстане: проблемы, перспективы / Г.С.Шайханова, Д.О.Смаилова// Вестн.КазНУ. Сер.,Экономическая.-2016. -№1(113).
3. "Ұлттық инновациялық қор" акционерлік қоғамының құрылу туралы ҚР Үкіметінің 2003 жылғы 30 мамырдағы №502 қаулысы

ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАЗАХСТАНА

Шумекова Е.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант, 2 курс
Нурғалиева А.Ш., Казахский университет технологии и бизнеса, к.э.н., профессор

Түйін: Қазақстан Республикасының қазіргі логистикалық жүйесіндегі ағымдағы жағдайды талдау инфрақұрылымды жетілдірумен, жаңа технологиялық әзірлемелермен, ақпараттық қамтамасыз етумен байланысты бірқатар проблемаларды анықтауға көмектеседі.

Summary: The analysis of the current situation in the modern logistics system of the Republic of Kazakhstan helps to identify a number of problems associated with improving the infrastructure, new technological developments, information support.

Система транспортной логистики – это общность объектов и субъектов инфраструктуры транспортного и логистического плана во взаимодействии с материальными, финансовыми и информационными потоками, которые выполняют задачи транспортирования, размещения, распределения продукции, и, наряду с этим, информационного и правового сопровождения товарных потоков [1].

Для осуществления поставленной задачи, в первую очередь, нужно выработать стратегические планы развития логистики транспорта, которые должны иметь в основе три ключевых принципа:

- предложение и создание имиджа Казахстана как экономически выгодного и малозатратного альтернативного пути для транзита по маршруту Европа-Центральная Азия – Китай – Юго-восточная Азия.

- повышение конкурентного преимущества национального экспорта и импорта путем ликвидации физических и нефизических преград и снижение расходов транспортного и логистического характера.

- рост части транспортной составляющей в ВВП через добавленную стоимость услуг в транспортно-логистическом секторе экономики страны.

Успешному воплощению концепции национальной транспортно-логистической системы должно способствовать применение в логистике так называемых «зеленых» технологий и дальнейший переход на «зеленую» логистику, являющуюся неотделимой частью «зеленой» экономики.

Благодаря инновационным методикам управления ресурсами «зеленые» решения, основанные на применении «умного» логистического программного обеспечения, позволяют реализовать принципы зеленой логистики на всех уровнях: от внутрипроизводственной оптимизации до совершенствования взаимодействия между разными точками и предприятиями, а также разработки и планирования цепей поставок[2].

Программное обеспечение «Green through IT» позволяет реализовать зеленые решения. Миссия «умного» перспективного логистического программного обеспечения «Green through IT» – зеленые решения благодаря информационным технологиям.

К примеру, при управлении парком транспортных средств, планировании перевозок и организации рейсов с помощью системы управления транспортировкой PSI-tms, можно более эффективно использовать возможности транспортировки, избежать порожних рейсов и недоукомплектованных перевозок. Интегральная система планирования и управления PSI-global разработана для отображения, анализа, управления и оптимизации многоступенчатых, многомодальных логистических сетей, она предназначена для постоянного контроля и анализа логистических процессов, создания стоимости и в явной форме предоставляющая функции оптимизации по экологическим параметрам. С помощью функции определения затрат и выбросов вредных веществ или многомодальной оптимизации логистических цепей можно сопоставить аспекты расходов и обслуживания с экологическими критериями (например, постоянством и сокращением выбросов вредных веществ) и добиться оптимальных соотношений в зависимости от желаемых условий и параметров [3].

Транзитный потенциал Казахстана необходимо рассматривать как точку экономического роста страны. Для этого нужно обеспечить повышение привлекательности и создание самой современной эффективной транспортно-логистической системы в СНГ [4]. А также совершенствование транспортно-логистических операций на любом виде транспорта с учетом предоставления широкого спектра услуг, предложения конкурентоспособных тарифов; дальнейшее совершенствование коридоров для транзитных грузопотоков на постоянной линейной основе, где будут четко определены сроки прохождения, стоимость и систематичность использования данных коридоров; организация и разработка оптимальных условий и инфраструктуры для входящих и выходящих грузопотоков с последующим локальным распределением до конечных пунктов назначения и т. д [4].

С учетом стратегического расположения между емкими рынками Европы и Азии в первую очередь необходима активизация торговых потоков, которые придадут импульс инвестиционным процессам. В целом, современная логистика Казахстана должна представлять собой интегрированный комплекс, призванный предоставить необходимый объем количественных и качественных услуг, обеспечить беспрепятственную транспортировку в любые направления, на любые расстояния, для любых товаров и услуг. Кроме того, как и другие инфраструктурные системы, логистическая система должна вносить свою лепту в повышение конкурентоспособности отечественной продукции путем сокращения времени доставки, снижения стоимости, диверсификации пунктов назначения и т.д. При этом, логистика должна оставаться прибыльной, самокупаемой с высоким уровнем реинвестирования в собственное развитие.

Одним из инструментов обеспечения международных стандартов логистического сервиса является реализация «принципа 5С» – скорость, сервис, стоимость, сохранность и стабильность. Внедрение «принципа 5С» позволит не только улучшить показатели эффективности отрасли, но и даст возможность добиться синергетического эффекта.

Учитывая высокую степень глобализации экономики современного Казахстана, развитие транспортно-логистической инфраструктуры является необходимым условием интеграции в мировое хозяйство. Вовлеченность хозяйственных субъектов во внешнеэкономическую деятельность определяет степень открытости национальной экономики, ее инвестиционную привлекательность и доступность преимуществ международного движения факторов производства, в первую очередь – человеческого капитала и технологий[5].

Таким образом, сегодня неразвитость логистической инфраструктуры, как в зеркале, отражается на экономическом развитии Казахстана. Сейчас перед логистикой стоят очень важные задачи – обеспечить доступность и конкурентоспособность услуг, увеличить пропускную способность, ликвидировать диспропорции, создать интегрированную систему логистических центров и обеспечить информационную поддержку. Расходы на логистику в Казахстане очень велики и во много раз превышают уровень расходов в развитых странах. Доля логистических издержек достигает 25% от стоимости продукции, что намного выше среднемирового показателя, который находится на уровне 11%, а в Канаде и США он равен 10 процентам. Динамика развития экономики требует эволюции транспортной системы, которая эффективно сможет обслуживать логистические требования новой экономики. Казахстану срочно нужна развитая транспортно-логистическая система, которая сможет обслуживать экономику страны.

Библиографический список:

- 1 Логистика и управление цепями поставок: практическое пособие / Д. В. Курочкин. – Минск: Альфа-книга, 2016. – 783 с.

2 Логистика: тренинг и практикум: учебное пособие / Государственный университет управления. – Москва: Проспект, 2014. – 442 с.

3 Степанов, В.И. Логистика: учебник для бакалавров / В. И. Степанов. – Москва : Проспект, 2015. – 487 с.

4 Бергибаев Е.М. Транспортно-логистическая система Республики Казахстан// АльПари №2, 2010. - 175 с.

5 Аникин, Б.А. Коммерческая логистика: учебник / Б. А. Аникин, А. П. Тяпухин. – Москва: Проспект, 2017. – 426 с.

СТРАТЕГИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ О МИНИМАЛЬНЫХ УРОВНЯХ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

Юсупов К., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Ибраимова С.Ж.**, к.э.н., PhD, ассоц. профессор

Түйін: Халықаралық Ұйымындарының конвенциялары әлеуметтік қызмет көрсету ұлттық жүйелерін құрудың негізі болып табылады. Ол әлеуметтік қызмет көрсету барлық түрлері мен формаларын қамтиды. Әлемдік жаһандану әлеуметтік қызмет көрсету жаңа түрлері мен әдіс-тәсілдерін іздеуді қажет етеді.

Summary: Conventions of the International organizations is the base for construction of national social security systems. They cover all types and forms of social security. Globalization around the world raises issues of searching new forms and techniques of social security.

В Послании Президента РК – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050» Новый политический курс состоявшегося государства» отмечается, что: «В настоящее время одна из самых больших мировых проблем – усиливающаяся социальная нестабильность. Ее основная причина – социальное неравенство. Сегодня в мире около двухсот миллионов не могут найти работу. Даже в Европейском Союзе безработица находится на самом высоком уровне за последние десятилетия и провоцирует многочисленные массовые беспорядки». [1]

Одной из форм конкретной практической реализации социально-экономической политики является социальные услуги, в том числе в сфере социальной защиты населения. Категория «социальная защита населения» имеет свою историю. Первые механизмы социальной защиты были созданы в Германии в конце XIX века. Широко известны американский Закон по социальной безопасности (1935), предусматривающий оказание помощи престарелым и нетрудоспособным, опыт Новой Зеландии (1938), нашедший отражение в международных законодательных актах (конвенциях Международной Организации труда – МОТ и других международных организаций).

Социальные услуги и социальное обеспечение охватывает все меры, предусматривающие предоставление пособий в денежной или натуральной форме в целях обеспечения защиты, в частности в случае:

- отсутствия связанного с трудовой деятельностью дохода (или недостатка дохода) по причине болезни, инвалидности, рождения ребенка, производственного травматизма, безработицы, старости или смерти члена семьи;
- отсутствия доступа к медицинскому обслуживанию или финансовой недоступности медицинских услуг;
- недостаточной поддержки со стороны семьи, особенно детей и взрослых иждивенцев;
- общей бедности и социальной изоляции.

Согласно рекомендациям ООН, минимальный уровень социальной защиты может состоять из двух основных элементов, способствующих осуществлению прав человека:

- услуги: доступ в географическом и финансовом отношении к основным услугам, таким как водоснабжение и канализация, медицинское обслуживание и образование;
- выплаты: базовый набор основных социальных выплат в денежной или натуральной форме, предназначенный для того, чтобы обеспечить минимальный доход и доступ к основным услугам, включая медицинское обслуживание.

Право граждан на социальную защиту в качестве одного из основополагающих и неотъемлемых прав закрепила Декларация ООН о правах человека (1948г.) и Международный пакт об

экономических, социальных и культурных правах (1966г.). Для работающего населения основным институтом реализации права на социальное обеспечение является социальное страхование, обеспечивающее защиту наемных работников и самостоятельно занятого населения от наиболее значимых, серьезных и масштабных социальных рисков. Разработка политики в этой области должна основываться, в частности, на анализе соответствия принимаемых решений и последствий их реализации сущностным принципам, международным нормам и минимальным стандартам социального обеспечения.

Базовые принципы социальной защиты (обязательность; четкая зависимость между участием в финансировании системы и размером пенсий и пособий; обеспечение уровня выплат, сопоставимого с доходом застрахованного на протяжении трудовой жизни; обособленность средств; участие социальных партнеров в управлении и т.д.) общеизвестны. По мнению МОТ, системы социального страхования (все развитые страны мира) и частного индивидуального накопления (Казахстан и ряд стран Латинской Америки) должны строиться таким образом, чтобы обеспечить экономическую приемлемость, индивидуальную справедливость и эффективность. [2]

Созданная в Казахстане многоуровневая система социальной защиты, соответствует рекомендациям международных социальных организаций для развитых стран мира, включает накопительную систему пенсионного обеспечения, обязательное социальное страхование, социальную помощь и обслуживание.

Согласно рекомендациям ООН, минимальный уровень социальной защиты может состоять из двух основных элементов, способствующих осуществлению прав человека:

- услуги: доступ в географическом и финансовом отношении к основным услугам, таким как водоснабжение и канализация, медицинское обслуживание и образование;
- выплаты: базовый набор основных социальных выплат в денежной или натуральной форме, предназначенный для того, чтобы обеспечить минимальный доход и доступ к основным услугам, включая медицинское обслуживание.

Право граждан на социальную защиту в качестве одного из основополагающих и неотъемлемых прав закрепила Декларация ООН о правах человека (1948г.) и Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах (1966г.). Для работающего населения основным институтом реализации права на социальное обеспечение является социальное страхование, обеспечивающее защиту наемных работников и самостоятельно занятого населения от наиболее значимых, серьезных и масштабных социальных рисков. Разработка политики в этой области должна основываться, в частности, на анализе соответствия принимаемых решений и последствий их реализации сущностным принципам, международным нормам и минимальным стандартам социального обеспечения.

Конвенция №102 и Европейский кодекс социального обеспечения (1964) определили «базовые» стандарты в отношении степени охвата по каждому виду социального страхования, относительного размера пенсий и пособий типичного получателя социальных пособий, условия предоставления и продолжительности выплат отдельных пособий, участия застрахованных в финансировании страховых систем. Ряд Конвенций и Рекомендаций МОТ и пересмотренный Европейский кодекс социального обеспечения (1990) закрепили «повышенные» стандарты социального обеспечения.

Наиболее важным параметром, определяющим относительный уровень (от уровня доходов работающего населения) обеспечения по системам социального страхования, является так называемый коэффициент замещения – размер пенсий и пособий как доля от заработной платы работника. «Базовые» стандарты предусматривали следующие минимальные размеры пенсий и пособий после 30 лет уплаты страховых взносов:

- пособия по временной нетрудоспособности – 55%;
- пособия по безработице – 40-55%;
- пенсии по старости – 40%;
- выплаты по страхованию от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний:

Важно заметить, что при определении размера пенсий и пособий, для обеспечения их сравнения с минимально допустимыми стандартами, в расчет могут приниматься не только обязательные общенациональные системы. При этом могут учитываться и дополнительные системы социального страхования, при условии, что они регулируются и контролируются государством или социальными партнерами и охватывают значительную часть занятых, заработная плата которых не превышает заработков квалифицированного рабочего – мужчины.

Соблюдение минимальных норм в отношении уровня пенсий и пособий, закрепленных в Конвенции № 102 и Европейском кодексе социального обеспечения, является необходимым условием для реализации положений Европейской социальной хартии и призывает государства добиваться постепенного подъема социальных систем для обеспечения более высокого уровня защиты. При этом Европейский комитет социальных прав при правовой оценке соответствия национальных систем социального страхования положениям Хартии считает, что государство, не обеспечивающее стандартов, определенных Конвенцией № 102 в отношении минимальных уровней пенсий и пособий, не выполняет также правило более высокого уровня защиты, даже если оно предприняло усилия по повышению этого уровня.

Несмотря на всеобщее признание социального обеспечения в качестве основополагающего права человека и жизненно важного компонента социально-экономического развития, большинство населения мира лишено какой-либо защиты. По данным Международного бюро труда (2011г.) лишь около 20% населения трудоспособного возраста в мире (и их семьи), по расчетам, имеют реальный доступ к всеобъемлющим системам социального обеспечения. Тем не менее, Казахстан как участник мирового хозяйства, так же должен следовать положениям рекомендации МОТ №202 и продолжить модернизацию социального обеспечения, гарантируя как горизонтальное, так и вертикальное измерения для достижения социальной защиты всего населения.

Библиографический список:

1. Послание Президента РК – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050» Новый политический курс состоявшегося государства». <http://www.akorda.kz>.
2. К реформе социального обеспечения: принципы и прагматизм. Издание Бюро МОТ в Москве. М., 1999.

РАЗВИТИЕ ЛОГИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Жусупов И.С., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель - **Ибраимова С.Ж.**, к.э.н., PhD, проф.

Түйін: Бұл мақалада әлемдік үрдістер аспектілерінде ҚР-дағы көліктік және логистикалық қызметтер нарығының дамуымен байланысты жағдай талданды. Көліктік-логистикалық сервистің кемшіліктері анықталды және оны жетілдіру бағыттары анықталды.

Summary: This article analyzes the situation with the development of the transport and logistics services market in Kazakhstan in terms of global trends. Shortcomings of transport and logistics service are revealed and directions of its improvement are defined.

В современном цивилизованном рынке — рынке покупателя — товар определяется как комплекс осязаемых и неосязаемых факторов, включающий в себя не только материальную компоненту, а также упаковку, цвет, габариты, дизайн, цену, но и услуги как комплекс определенных действий, престиж производителя и торгового посредника. Все это покупатель принимает как некую совокупность физического и абстрактного, которая обеспечивает ему удовлетворение своих нужд и ожиданий. Покупатель также диктует свои условия так же и в области состава и качества услуг, оказываемых ему в процессе доставки товара .

Услуга, в общем понимании этого термина, означает чье-либо действие, приносящее пользу, помощь другому. Работа по оказанию услуг, т.е. по удовлетворению чьих-либо нужд, называется обслуживанием или сервисом.

Природа логистической деятельности предполагает возможность оказания потребителю материального потока разнообразных логистических услуг. Логистический сервис неразрывно связан с процессом распределения и представляет собой комплекс услуг, оказываемый в процессе поставки товаров.

Таким образом, предметом логистического сервиса является определенный комплекс (набор) соответствующих услуг [1].

Объектами логистического сервиса выступают конкретные потребители материального потока. Осуществляется логистический сервис либо самим поставщиком, либо экспедиторской фирмой, специализирующейся в области логистического обслуживания. Это зависит от вида

логистической системы, уровня требований потребителей и стратегии поставщика (производителя, торгового посредника).

Потенциальная востребованность логистического сервиса обуславливается его способностью придавать товарам новые свойства, такие как полезность места, времени доступности, формы владения и пользования.

Логистики в наше время объясняется несколькими факторами:

1. экономическим, так как сейчас основной приоритет - поиск возможностей сокращения производственных затрат и издержек обращения в целях увеличения прибыли фирмы и роста качества, оказания комплекса услуг потребителю, поэтому в условиях развития рыночных отношений принцип «расчет+выгода+потребитель» ведет к росту важности логистики;

2. информационным, так как информатика наиболее тесным образом связывает рынок и логистику, поскольку предметом, средством и составляющей логистических процессов являются информационные потоки;

3. техническим, поскольку технический фактор проявляется в том, что логистика как система управления, ее субъекты и объекты развиваются на основе технических достижений в складском хозяйстве и сфере управления (при автоматизации и компьютеризации управления), обеспечивающих решающий успех на товарных рынках [2].

Следует отметить, что логистика показывает резервы улучшения экономических показателей субъектов хозяйствования. Так, применение логистики в сфере производства позволяет:

- 1) снизить запасы на всем пути движения материального потока;
- 2) сократить время прохождения товаров по логистической цепочке, снизить транспортные расходы;
- 3) сократить затраты ручного труда и соответствующие расходы на операции с грузом.

В настоящее время сложилась модель отношений между маркетингом и логистикой в управлении всей хозяйственной деятельностью фирмы:

1. анализ окружающей среды и рыночное исследование;
2. анализ потребителей;
3. планирование товара, определение ассортиментной специализации производства;
4. планирование услуг, оптимизация рыночного поведения по эффективному сбыту.

Первые две маркетинговые задачи могут решаться без участия логистики, но третья и четвертая должны решаться совместно [3].

Таблица 1

Периоды развития логистики

Название периода	Характеристика периода
Период «фрагментаризации» (1920–1950 гг.)	Формирование принципов логистики в области управления материальными потоками и снижения общих затрат
Период становления (1950–1970 гг.)	Формирование теории и практики логистики, поиск новых путей снижения затрат в производстве и распределении, развитие компьютерных информационных технологий
Период развития (1970–1980 гг.)	Поиск новых путей снижения затрат в производстве и распределении
Период интеграции (1980–1990 гг.)	Объединение логистических функций фирмы и ее партнеров в логистическую цепь (закупка-производство-распределение продаж)

Необходимо отметить, что объектом логистики является сквозной материальный поток, но на отдельных этапах его управление имеет специфику. Так, закупочная логистика - это управление материальными потоками в процессе обеспечения предприятия сырьем и материалами. На этом этапе выбираются пути, заключаются договоры и контролируется их исполнение, принимаются меры в случае нарушения условий поставки.

Значительная часть логистических операций на пути движения материального потока осуществляется с помощью различных транспортных средств, а транспорт - это связующее звено между элементами логистических систем.

Транспортная логистика - это перемещение требуемого количества товара в нужную точку оптимальным маршрутом за требуемое время и с наименьшими издержками.

Результат использования транспортной логистической системы — высокая вероятность выполнения «шести правил логистики»: нужный груз, в нужном месте, в нужное время, в необходимом количестве, необходимого качества, с минимальными затратами [4].

Существуют два основных подхода к организации транспортного процесса:

1. традиционный;
2. логистический, с участием оператора мультимодальной перевозки.

При традиционном подходе единая функция управления сквозным материальным потоком отсутствует. Согласованность звеньев в вопросах продвижения информации и финансов низка, так как некому координировать их действия (рис. 1).

Рисунок 1. Традиционный подход к смешанной транспортировке

При логистическом подходе к смешанной перевозке добавляется новый участок транспортного процесса — единый оператор мультимодальной перевозки. Наличие такого оператора создает возможность планировать продвижение материального потока и добиваться заданных параметров на выходе (рис. 2).

Одной из самых известных концепций транспортной логистики является концепция «точно в срок» (**jbst-in-time, JIT**). Она основана на довольно простой логике поставки продукции, в которой материальные потоки материальных ресурсов тщательно синхронизированы с потребностью в них, задаваемой временным и производственным расписанием выпуска готовой продукции .

Рисунок 2. Логистический подход к смешанной транспортировке

В таблице 2 дана сравнительная характеристика традиционного и логистического подходов к организации смешанных перевозок.

Сравнительная характеристика традиционного и логистического подходов

Традиционный подход (прямая и смешанная перевозки)	Логистический подход (мультимодальная перевозка)
Два и более вида транспорта	Два и более вида транспорта
Отсутствие единого оператора перевозки	Наличие единого оператора перевозки
Отсутствие сквозной ставки на перевозку	Единая сквозная ставка на транспортировку
Последовательная схема взаимодействия участников	Последовательно-центральная схема взаимодействия участников

Использование системы (**jbst-in-time, JIT**) позволяет доставить материальные ресурсы или готовую продукцию в определенную точку логистической цепи именно в тот момент, когда в них есть потребность. Многие современные логистические системы, использующие данную систему, ориентированы на короткие составляющие логистических циклов, что требует быстрой реакции звеньев логистической системы на изменение спроса и, соответственно, производственной программы [5].

Библиографический список:

1. Гаджинский А. М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных учебных заведений. – 2-е изд. – М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 1999. – 228 с.
2. Савенкова Т.И. Логистика: Учеб. пособие — М.: Омега, 2008. — 225 с.
3. Джонсон Дж. С. Современная логистика. — М., СПб., Киев: Вильямс, 2005 — 386 с.
4. Логистика : учебник / А.А. Гайдаенко, О.В. Гайдаенко. — М.: Издательство «Палеотип», 2006. – 220 с.

5. Сербин В.Д. Основы логистики. / В. Д. Сербин - Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2004

РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Жубаев С. Д., к.э.н., ст. преподаватель каф. «Экономика, учет и аудит»

Бокенчин К.К., PhD в ГМУ, кафедра «Экономика, учет и аудит»

Бокенчина Л.К., PhD в экономике, кафедра «Экономика, учет и аудит»

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының Республикалық және жергілікті бюджеті, бюджетаралық байланысты дамыту және реформалау жолдары мен қаржы саласындағы өңірлердің белсенділігін арттыру мәселелері қарастырылған.

Summary. The article considers the real situation of the economy of Kazakhstan. Analyzed budget opportunities of the country and, the development of Local budget and investment activities and reforming the fiscal (budget and tax) policy.

Как известно, централизованную систему бюджетного регулирования Казахстан получил в наследство от Советского Союза. С переходом к рыночным отношениям стали проявляться слабые места централизованного регулирования, которые стали мешать сбалансированному развитию регионов страны. Стало необходимым планомерно и системно реформировать межбюджетные отношения, с представлением большей самостоятельности органам местного самоуправления.

С принятием Концепции развития местного самоуправления в Республике Казахстан в 2012 году (Указ Президента РК от 28 ноября 2012 года № 438) осуществляется выверенная стратегия, имеющая целью расширение финансовой и экономической самостоятельности местного управления в решении вопросов местного значения [1].

До принятия Концепции у местных органов управления отсутствовал самостоятельный бюджет, а финансирование нужд села, района, города областного значения приходилось согласовывать с вышестоящими органами. Это препятствовало полноценному внедрению в Казахстане принципов местного самоуправления

Основной целью межбюджетных отношений является создание исходных условий для бюджетного выравнивания, минимальных государственных социальных стандартов на всей территории страны. Регулирование и сбалансирования бюджетов на каждом уровне с учетом возлагаемых на них задач и функций исходя из имеющегося налогового потенциала на соответствующих территориях [2].

Основные показатели Республиканского бюджета приведены в таблице 2. В данной таблице доходы бюджета указаны без учета поступления трансфертов Национального фонда Республики Казахстан, которые даны в отдельной строке. Налоговые доходы Республиканского бюджета включают, также неналоговые поступления, поступления от реализации основных фондов и таможенных поступления.

Таблица 1 Основные показатели Республиканского бюджета Республики Казахстан

№	Показатели	2011 г.	2018 г.	2019 г.	в млрд.тенге	
					2020 г. (прогноз)	2020 г. к 2019 г. в %
1.	Доходы, всего	3836,9	8408,2	10547,5	11206,5	106,2%
1.1.	Налоговые доходы республиканского бюджета, без трансфертов	2636,9	5474,7	7081,4	8086,4	114,2%
1.2.	Поступления трансфертов от Нацфонда	1200,0	2933,5	3466,1	3120,1	90,0%
2.	Расходы	4643,8	9637,0	11477,3	12472,2	108,6%
3.	Сальдо чистого бюджетного кредита и по операциям с финансовыми активами	204,4	80,9	- 434,8	-332,4	76,5%
4.	Дефицит	-602,5	-729,9	-1364,6	- 1598,1	117,1%

5	Дефицит бюджета в % к ВВП	1,4%	1,5%	2,5%	2,1%	-
---	---------------------------	------	------	------	------	---

Источник. Параметры Республиканского бюджета на 2020-2022 гг.

Номинальный рост доходов Республиканского бюджета в 2020 году прогнозировано с ростом на 106,2% по отношению к доходам 2019 года. С учетом показателя инфляции в 5,4%, реальный рост доходов бюджета 2020 года составляет 0,8%, что соответствует параметром экономического развития страны на 2020 – 2022 гг. В то же время расходная часть Республиканского бюджета выросла в номинальном выражении выросла на 108,6% по отношению к показателям 2019 года. Данный рост расходов обусловил рост дефицита Республиканского бюджета на 117,1%. Бюджетный дефицит в размере 1598,1 млрд тенге будет финансируван путем выпуска облигации Правительства Казахстана [3].

В целях осуществления перераспределения средств Республиканского бюджета между бюджетами разного уровня, в соответствии с законом Республики Казахстан «Об объемах трансфертов общего характера между республиканским и областными бюджетами, бюджетами города республиканского значения, столицы на 2019-2021 годы» в Республиканском бюджете на объемы субвенций, передаваемых из республиканского бюджета в областные бюджеты, предусмотрены в сумме 1584,1 млрд тенге в 2019 год и в сумме 2 104,4 млрд тенге в 2020 году. Распределение субвенций по областным бюджетам приведены в таблице 2.

Таблица 2 Объемы субвенций в областные бюджеты

№	Области	в млрд. тенге				
		2011 г.	2012 г.	2013 г.	2019 г.	2020 г.
1	Акмолинской	49,5	53,6	53,1	104,4	144,3
2	Актюбинской	21,8	31,7	32,8	55,8	108,4
3	Алматинской	94,1	103,8	103,5	153,	200,7
4	Восточно-Казахстанской	81,7	89,6	89,3	163,9	215,0
5	Жамбылской	75,8	85,1	87,1	161,9	194,6
6	Западно-Казахстанской	14,0	17,1	13,5	51,3	74,3
7	Карагандинской	55,9	61,4	58,6	100,7	142,5
8	Костанайской	48,6	71,6	71,1	110,1	140,0
9	Кызылординской	64,4	52,3	51,2	137,1	174,4
10	Павлодарской	25,8	28,9	27,7	46,1	55,4
11	Северо-Казахстанской	47,0	50,7	50,8	96,3	142,6
12	Туркестанской	193,3	216,4	220,3	402,3	379,9
13	город Нур-Султан	18,0	18,3	6,9	-	-
14	город Шымкента	-	-	-	65,5	131,6
	Всего:	789,9	880,5	865,9	1584,1	2104,4

Источник. Прогноз социально-экономического развития РК 2020-2020 г

Проведенный анализ динамики перераспределения объемов субвенций из Республиканского бюджета за 2011-2019 гг. и прогноза на 2020 год показывает, что при сложившейся системе межбюджетных отношений, размеры субвенций имеет тенденцию к росту. Постоянное увеличение объемов субвенций, т.е. трансфертов в регионы, показывают невозможность появления стимулирующих факторов к росту самостоятельности местных властей при формировании доходной части местных бюджетов. К примеру, в доходной части местных бюджетов Костанайской, Западно Казахстанской и Туркестанской областей субвенции - трансферты составляют около 80 % всех доходов, а собственные доходы - налоговых и неналоговых поступлений составляют всего 20%. Столица Республики г.Нур-Султан с 2015 года стал донором Республиканского бюджета [4].

Существующая проблема регулирования межбюджетных отношений в Республике Казахстан, где в доходной части местных бюджетов трансферты занимают большую долю от всех доходов, является результатом временной меры централизации по управлению государственными финансами после получения независимости республики и для выравнивания бюджетного финансирования местных программ социального развития регионов. В свою очередь данное положение препятствует

осуществлению экономической политики государства по децентрализацию государственного управления финансами, ограничивает самостоятельность и инициативу местных органов власти.

Решением данной проблемы является общеизвестный методологический подход, суть которого заключается в установлении размеров регулирующих факторов в формировании доходов местного бюджета, т.е. в введении регулирующих налогов, как источника доходов совместного использования разными уровнями бюджета и использования единых, стабильных на протяжении определенного периода времени нормативов отчислений регулирующих налогов. Это направление дает представление о развитости региона и является наиболее приемлемым и эффективным с точки зрения стабильности формирования доходов местных бюджетов и усиления заинтересованности местных органов власти в сборе налогов, расширении налогооблагаемой базы.

Предлагается устанавливать стабильный норматив отчислений по регулирующим налогам на несколько лет (3-5 лет) для каждой области на республиканском уровне и для каждого района и города на областном уровне. Это позволит достичь определенной самостоятельности местных бюджетов регионов и избавит от опасений изъятия доходов в случае их превышения над плановыми показателями.

Подводя итоги, можно констатировать, что среди основных мер по повышению эффективности межбюджетных отношений и качества управления государственными финансами можно выделить следующее:

1. Совершенствование системы формирования и распределения межбюджетных трансфертов из республиканского бюджета и иных видов финансовой помощи;
2. Введение регулирующих налогов, как источника доходов совместного использования разными уровнями бюджета, включая республиканский бюджет;
3. Повышение прозрачности исполнения местных бюджетов и совершенствование законодательства в области формирования доходов местных бюджетов;

Библиографический список:

1. Концепция развития местного самоуправления в Республике Казахстан. Казахстанская правда 29 ноября 2012 года. № 401-402. Астана.
2. Бюджетный кодекс Республики Казахстан. Алматы. 2007.
3. Статистический сборник. Казахстан 2019. Нур-Султан. 2019.
4. Закон «О Республиканском бюджете на 2020-22 гг.

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ МАТЕРИНСТВА И ДЕТСТВА

Бекетаев А., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель – *Ибраимова С.Ж.*, к.э.н., PhD, ассоц. профессор

Түйін: Мақалада шет елдерде әлеуметтік сақтандыру тәжірибесі және оны Қазақстан Республикасының міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінде балаларды қолдану мүмкіндіктері қарастырылады.

Summary: The article examines the experience of social insurance in foreign countries and the possibility of its application in the system of compulsory social insurance of the Republic of Kazakhstan. The mechanism of financing of children's allowances and maternity capital and its features in different countries of the world is outlined.

Социальное страхование представляет собой обязательную систему отношений по перераспределению национального дохода, заключающихся в формировании из страховых взносов работников и работодателей специальных страховых фондов и использовании средств этих фондов для компенсации утраты трудового дохода застрахованных лиц вследствие действия определенных универсальных социальных рисков. Социальное страхование является обязательным, т.е. вводится государством в принудительном порядке. Условия и гарантии социального страхования закрепляются государственными законодательными или нормативными актами. Социальное страхование обладает целым рядом существенных признаков, которые принципиально отличают его от других элементов системы социальной защиты:

- предметом социального страхования являются только те социальные риски, которые могут привести к полной или частичной потере трудового дохода;

- социальное страхование распространяется преимущественно на работающее (работавшее) население и членов их семей. Чтобы стать участником схемы социального страхования, необходимо заниматься трудовой деятельностью (от наемного труда до индивидуального предпринимательства);

- финансовой основой социального страхования является формирование из взносов работников и работодателей специальных фондов, средства которых распределяются между участниками, получившими ущерб от действия социальных рисков;

- в социальном страховании действует принцип ограниченной эквивалентности взносов и выплат. Он означает, что страховые взносы и страховые выплаты эквивалентны не только друг другу, но и тому заработку (доходу), с которого они исчисляются. Ограничение действия этого принципа выражается в установлении границ при определении взносов и выплат, чаще всего - не ниже величины минимального размера оплаты труда и не выше среднего (или иного установленного государством) уровня заработной платы;

- право граждан на выплаты по социальному страхованию определяется обязанностью платить страховые взносы в соответствии с установленными государством (квалификационными) условиями и фактом наступления социального риска без дополнительной проверки нуждаемости в доходе;

- обязанность по уплате взносов на социальное страхование несут совместно работники и работодатели с привлечением при необходимости финансового участия государства.

Введение обязательного социального страхования беременности, родов и материнства в Республике Казахстан соответствует нормам Конвенции № 183 Международной организации труда «Об охране материнства» от 15.06.2000г., где рекомендуется денежные пособия женщине, находящейся в отпуске по материнству, предоставлять за счет средств фондов обязательного социального страхования или из общественных фондов. При этом продолжительность отпуска по беременности и родам должен быть не менее 14 недель, а размер денежных пособий не менее двух третей (66%) от предыдущих заработков [1].

За годы независимости в Казахстане выстроена национальная модель поддержки материнства и детства, которая представлена в виде 8 государственных пособий и 3-х выплат. В общей сложности на эти цели в 2020 году предусмотрено 682,9 млрд тенге.

В целях стимулирования рождаемости и содействия воспитанию детей в семье с 1 января 2003 года было введено единовременное пособие на рождение ребенка, размер которого дифференцирован в зависимости от количества детей в семье. Так, размер единовременного пособия на рождение первого ребенка, второго, третьего ребенка в 2020 году составляют 38 месячных расчетных показателей (далее – МРП) или 100 738 тенге, а на четвертого и более ребенка выплачивается 63 МРП или 167 013 тенге. В 2019 году средний размер выплаты составил 109 370 тенге, ее получили 400 022 человека на общую сумму 43,8 млрд тенге. В 2020 году средний размер выплаты составит 114 788 тенге или 45,2 млрд тенге.

С 2006 года для неработающих родителей предусмотрена выплата государственного пособия по уходу за ребенком до одного года. Оно назначается независимо от доходов семьи и увеличивается по мере роста количества рожденных детей до четвертого ребенка по счету (на первого ребенка – 5,76 МРП или 15 270 тенге, на второго ребенка – 6,81 МРП или 18 054 тенге, на третьего ребенка – 7,85 МРП или 20 811 тенге, на четвертого и более детей – 8,9 МРП или 23 594 тенге). Такие пособия в минувшем году получили 138 466 человек на общую сумму 34,7 млрд тенге. Средний размер выплаты составил 20 886 тенге. В 2020 году на выплату данного пособия будет направлено 39 млрд тенге, его средний размер составит 22 663 тенге.

С 2008 года для работающих родителей предусмотрена выплата на случай потери дохода в связи с беременностью и родами из Государственного фонда социального страхования (ГФСС), которая составляет 40% от их дохода. Так, по итогам 2019 года выплату получили 191,4 тыс. человек на сумму 77,5 млрд тенге. В текущем году на эти цели планируется направить 86,4 млрд тенге.

Выплаты из ГФСС для работающих родителей в связи с уходом за ребенком по достижении им возраста одного года в минувшем году получили 434 тыс. человек на сумму 89,1 млрд тенге. В этом году общая сумма выплат составит 100,1 млрд тенге. С 2010 года введено пособие родителям, опекунам, воспитывающим детей-инвалидов, в размере 1,4 прожиточного минимума. Его размер в 2019 году составил 41 578 тенге. Получателями данного пособия стали 85 229 человек на общую сумму 38,1 млрд тенге. В текущем году размер пособия составит 43 657 тыс. тенге (48,1 млрд тенге). [2]

Денежные выплаты семьям с детьми в странах Европы в основном подразделяются на две категории в зависимости от основной цели:

1) выплаты, направленные на компенсацию дополнительных расходов, связанным с уходом, содержанием и образованием детей (выплаты, компенсирующие расходы);

2) выплаты, направленные на компенсацию потери заработка родителя по причине необходимости осуществлять уход за ребенком (выплаты, замещающие доход).

Выплаты, компенсирующие расходы, платятся за каждого ребенка. Выплаты, замещающие доход, обычно даются родителю независимо от количества детей.

Выплаты, компенсирующие расходы, включают:

1) пособия по рождению ребенка;

2) детские пособия.

В большинстве европейских стран детские пособия универсальны, то есть платятся за каждого ребенка. Возрастное ограничение для назначения детского пособия в различных странах колеблется в диапазоне от 15 до 18 лет, но обычно продлевается в случае, если ребенок продолжает ходить в школу. Многие страны имеют также дополнительные специфические выплаты для некоторых групп риска, например, детей в неполных семьях или детей-инвалидов (например, в Эстонии, Финляндии, Венгрии, Словении). Пособия по рождению ребенка и детские пособия, как правило, финансируются из государственного бюджета, то есть они представляют собой схемы без взносов.

Выплаты, замещающие доход, включают:

1) пособия по беременности и родам;

2) родительские пособия и пособия по уходу за ребенком.

Пособия по беременности и родам зависят, как правило, от дохода и поэтому имеют отношение только к работавшим женщинам. Тем не менее, несмотря на их зависимость от дохода, некоторые страны (такие как Эстония, Ирландия, Словения) используют минимальные и/или максимальные ставки пособий, предусматривающие некоторое перераспределение их между бенефициариями. Кроме того, в некоторых странах (Чешской республике, Финляндии) шкала определения размера пособия установлена таким образом, что ставки замещения ниже для семей с более высоким доходом (табл. 1).

Материнство и детство являются лучшими индикаторами, отражающим уровень экономического развития, образования, культуры, образа жизни народа, качества жизни. Поэтому введение обязательного социального страхования беременности, родов и материнства способствует построению общества, в котором мать и ребенок занимают достойное цивилизованное положение.

Таблица 1. Детские пособия в ряде стран Европы

Страна	Продолжительность выплаты	Тип пособия	Размер пособия
Чехия	До достижения ребенком возраста 4 года – за счет государственного бюджета	Единая ставка	
Германия	До достижения ребенком возраста 2 года – за счет государственного бюджета	Единая ставка	300 € в месяц в течение 24 месяцев, или 450 € в месяц в течение 12 мес.
Венгрия	До достижения ребенком возраста 2 года – за счет госбюджета	Единая ставка	92 €
Польша	До достижения ребенком возраста 24 месяца – за счет государственного бюджета	Единая ставка	83 €
Финляндия	До 158 дней после окончания выплат пособия по беременности и родам (материнского пособия) – за счет взносов в систему социального страхования	Единая ставка + элемент зависимости от размера дохода	Снижающаяся ставка замещения в зависимости от уровня предыдущего дохода
Словения	260 дней, плюс 30 дней в случае 2 детей 60 дней в случае 3 детей 90 дней в случае 4 детей или более детей за счет взносов в систему социального страхования	Зависимость от размера дохода	100 % прежней заработной платы

Швеция	Всего 480 дней на каждого ребенка за счет взносов в систему социального страхования	Для первых 390 дней - зависимость от размера дохода, для оставшихся 90 дней – по единой ставке	В теч. первых 390 дней: 80 % прежнего дохода. В течение оставшихся 90 дней: 20 € в день
<i>Примечание – Составлено автором на основании источника [3,4]</i>			

Система социального страхования материнства и детства стала важнейшим и необходимым элементом социально-экономических отношений современного Казахстана. Разработана законодательная база, определяющая основы системы обязательного социального страхования республики. Ее принципиальное отличие от других видов страхования состоит в том, что она обеспечивает защиту человека от материальной необеспеченности в связи с невозможностью участия в трудовой деятельности.

Библиографический список:

1. Конвенция № 183 Международной организации труда «Об охране материнства» от 15.06.2000 г.
2. Годовой отчет АО «ГФСС». www.gfss.kz
3. Нупарова А.М., Аманков К.М. Анализ зарубежных систем пенсионного обеспечения // Вестник КазНУ им. Аль-Фараби. – 2017. - №1. – С.227-230.
4. Корнюшина Р.В. Зарубежный опыт социальной работы. – Владивосток: изд-во Дальневосточного университета, 2018 – 85 с.

7 секция

Менеджмент және қызмет көрсету саласындағы кәсіпкерлік

Менеджмент и предпринимательство в сфере услуг

ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ЖҰМЫСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Алимбай С.Х., Нурғалиева А.Ш., Казахский университет технологии и бизнеса

Резюме: Безработица - это социально-экономическое явление, при котором часть рабочей силы (экономически активного населения) не занята в производстве товаров и услуг.

Summary: Unemployment is a socio-economic phenomenon in which part of the labor force (the economically active population) is not engaged in the production of goods and services.

Нарықтық экономика және оған өтпелі кезеңдердегі кәсіпорын жұмысының нәтижелілігін анықтайтын экономикалық механизмдердің бірі – еңбекті ұйымдастыру және оның ролін жоғарлату объективті қажеттілік болып табылады. Жұмыс берушілердің кәсіпорынның негізгі қызметінен алынған табысы мен жалданбалы жұмысшылардың жалақысы шығарылған өнімнің өтіміне, оның бағасына және өзіндік құнына байланысты, былайша айтқанда, нарық тауарларының көбеюіне, сұрыпталымының ұлғаюына, тұтынушылардың сұранысына және олардың сапасы мен бағалылығына байланысты. Оған еңбекті ұйымдастыру механизмдерін дұрыс басқару және оны дұрыс қолдану арқылы жетуге болады. Еңбек күші материалды игіліктер өндіруге немесе қызметтер көрсетуге бағытталған еңбек әрекетіне физикалық және интеллектуалды қабілеті бар халықтың еңбекке жарамды бөлігі, яғни еңбек күшіне, бір жағынан экономикада жұмыс істейтін, басқа жағынан жұмыс істемейтін, бірақ еңбекке жарамды адамдар жатады. Сонымен, еңбек күші нақты және потенциалды жұмысшылардан тұрады.

Еңбек ресурстары – мемлекеттің заңмен бекітілген жастағы, физикалық және интеллектуалды сапасы бар, өнім өндіруге және қызмет көрсетуге керекті білімі мен тәжірибесі бар еңбекке қабілетті бөлігі.

Жұмыссыздық әлемдегі орталық проблемалардың бірі болып табылады. Және де ол бір жүйеден екіншісіне өтетін елдерде кең байқалады. Ол өзімен бірге бірқатар жаңа проблемаларды алып келеді. Сонымен қатар жұмыссыздық проблемасы адамдармен тығыз байланысты және соларға тікелей әсер етеді. Жұмысынан айрылу олардың табысының азаюына, өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, сонымен қатар психологиялық стресске алып келеді. Осы себепті көптеген саясат адамдары өзінің сайлауалды компанияларында жұмыс орындарын жасауға көп көңіл бөледі[1].

Жұмыссыздықты зерттеу олардың пайда болу себептерін анықтайды, мемлекеттің тарапынан шараларды анықтайды. Бірақ сонымен қатар көптеген экономистердің ойынша жұмыссыздық қажет нәрсе, оны зұлымдық ретінде қарастыруға болмайды.

Өйткені жұмыссыздықтың ең маңызды пайдалы жақтарына оның сапалы еңбекті, бәсекені туындиратыны болса керек. Менің жұмысымның мақсатына осы жатады.

Анықтама бойынша жұмыссыздық - халықтың активті бөлігінің жасауға қабілетті жұмыс таба алмауы.

Қазір көптеген мекемелер әлдеқашан ұмытылған мәселе жұмыс кадрларының қажеттігіне ұшырады. Бұрын олар өте көп болса, қазір олар әртүрлі салға кетуіне, квалификациясы төмендеуіне байланысты өте аз. Ал бар жұмыс іздеушілердің квалификациясы жоқ немесе өте төмен. Сонда қоғам бір біріне қарама қарсы екі түрлі ауруға шалдығуы мүмкін:

-кадр дефициті

-жұмыссыздық.

Университеттер, колледждермен өндіріс орындарының тіл табысуы бұл мәселені шешуі мүмкін. Осы тұста осы секторды басқару үшін белгілі бір стратегия қажет. Яғни:

- жұмысшыларды мемлекеттен тыс әдіспен орналастыру;

- жұмыс орындарын ашу;

- жұмыс орындарымен жұмысқа орналасу үшін келісім шартқа тұру.

- әр бір кәсіпорын да өз қызығушылықтарны танытуы қажет;

- жыл сайын университеттер мен колледждерге қажетті кәсіпорын мен өндіріс санын және сапасын жоғарлату;

- студенттердің тәжірибе өтуіне ықпал ету.

Жоғарыда аталған әдістер арқылы университеттермен колледждер түлектерін қызметпен жұмыспен қамтамасыздандыруға үлесін қосатындығы байқалады, сонымен қатар жұмыссыздықты азайту ықпал жасайды.:

Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасының “Халықты жұмыспен қамтамасыз ету туралы”, “Әлеуметтік атаулы көмек туралы” заңдарын, “кедейшілік және жұмыссыздықпен күресу бағдарламасын” іске асыру бойынша жұмысы өткізілуде[2].

Ұлттық экономика министрлігі статистика комитеті баспасөз қызметінің қызметкерлері, Қазақстанда 2019 жылғы қаңтарда жұмыссыздар саны 442,5 мың адам, бұл жұмыс күшінің 4,8%-ын құрайды. Жыл басынан бері жұмыссыздар саны 0,1%-ға төмендеді, себебі 2018 жылдың желтоқсанында елдегі жұмыссыздық деңгейі еңбекке жарамды халық санынан 4,9%-ға тіркелді.

Ресми түрде осы жылғы қаңтар айының соңында Қазақстанның жұмыспен қамту органдарында жұмыссыз ретінде 111 мың адам немесе елдің экономикалық белсенді халқы санының 1,2% тіркелген. 2018 жылғы қазан-желтоқсанда жасырын жұмыссыздық деңгейі жұмыс күшінің санынан 0,3% немесе 25,1 мың адамды құрады.

2019 жылдың қаңтарында Қазақстан экономикасында 8,7 млн адам жұмысқа орналасты. Жұмыспен қамтылған халықтың ішінде жалдамалы қызметкерлер саны 6,6 млн адам, бұл жұмыспен қамтылғандардың жалпы санының 76,1%-ын құрайды [3].

Қазіргі таңда біздің елімізде жұмыссыздықты жою мақсатында көптеген мәселелер қарастырылып жатыр. Елімізде жұмыссыздық мәселесі көбінесе жастардың әлеуметтік әл-ауқатына ерекше әсер ететін мәселелердің бірі. Себебі, Қазақстанның болашағы – жастардың қолында! Жастар – ел болашағы. Ал, болашақ бағдарсыз болмайды. Осыны жете түсінген Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан Республикасының Үкіметіне келер жылдың бірінші жартысына дейін «Жастар саясаты» жөніндегі заңды қабылдауды тапсырған болатын. ҚР мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі Тұжырымдамасы қабылданды. Жалпы бұл тұжырымдамада жастар арасында мәселелер мен проблемалардың алдын алу және оларды шешудегі нақты басым бағыттар көрсетілген. Баршамызды толғандыратын сұрақ жастардың әлеуметтік сипаттағы мәселелері, яғни ол жұмыссыздық мәселесі, тұрғын үймен қамту, жас буын арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру екендігі мәлім. Концепцияда басты назарға осы басымдықтар алынды. Нақтылап айтсақ, «Дипломмен – ауылға», «Жастар тәжірибесі», «Қолжетімді баспана», «Мемлекеттік кадрлар резерві» деген бағдарламалар. Егер де жастар, яғни біз, осындай мемлекет тарапынан жасалып жатқан игі істерден қалыс қалмай, жалқауланбай, белсенділік танытсақ, әрине бізге берері өте көп. Мәселе мүлде жоқ деп айтуға келмейді, бірақ ол бірте-бірте шешілетін мәселе. Себебі, қазіргі таңда Қазақстанда жас мөлшері 14-тен 29-ға дейінгі адамдар жастар қатарына жатқызылады. Бүгінгі таңда жастар еліміздің халқының 30% құрап, қоғамның маңызды бөлігі болып табылады. 14-29 жас аралығындағы әрбір қазақстандық жас бала өмірінің маңызды бөлігін жұмыспен қамтылу мәселесі құрайды[4].

Жоғарыда айтылып өткендей, өздерінің жас мөлшеріне байланысты жас адамдар қандай да бір салада үлкен тәжірибеге ие болмағанымен, ірі көлемді инновациялық және шығармашылық мүмкіндіктер, сондай-ақ жемісті еңбек етуге деген айрықша құлшынысқа ие. Бұл жерден көріп отырғанымыздай, мемлекет тарапынан бізге барлық жағдай жасалынып жатыр. Қандай мықты мемлекет болмасын жастардың білімі мен оқу-ағарту ісіне көп көңіл бөледі. Келешектің іргетасын қалау үшін, ең алдымен сол елдің жастарының саналы ұрпақ болып жетілуіне күш салу керек. Қазіргі таңда осы бағытта көптеген жұмыстар атқаруда. Әрбір жастың алаңсыз, білім нәрімен сусындауына барынша жағдай жасалған. Болашақтың даңғыл жолында шабысы қатты тұлпардай жүйткіген Қазақстанның жастары текті ұлттың ұрпақтары екеніне келер күн мен атқан таң бірден-бір куәгері болмақ. Біздің міндетіміз — білім жолына салынып, түзу жолдан таймай, санаға сәуле шашар оқу білімнің тізгінін ұстау. Және жақсы білім алып, білікті маман болу тек біздің қолымызда! Себебі, ертеңгі күні біз білікті де білімді маман иесі болып шықсақ, еліміздегі жұмыссыздықтың азаюына себепкер боламыз. Бұл – еліміз үшін үлкен мәртебе!

Библиографиялық тізім:

1. Нұрмұхамедова Ш.С. Жұмыссыздық – кедейшіліктің басты себептерінің бірі. Вестник КазНУ N 2 // Алматы – 2015 -132-134 бб.
2. "Қазақстан-2030", Алматы, Н.А. Назарбаев
3. ҚР Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті
4. http://martebe.kz/galamdik_problemalar/

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Асылханулы Ч., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Мақалада корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік түсінігі бизнес-процестерді басқару әдісі ретінде қарастырылады.

Summary: The article deals with the concept of corporate social responsibility as a method of managing business processes.

Корпоративная социальная ответственность (КСО) - это концепция, которая получила широкое распространение по всему миру. Этот термин уникален тем, что в разных регионах он интерпретируется по-разному и не всегда однозначно. В Канаде к КСО относится корпоративная филантропия и социальный маркетинг. В Камбодже под этим термином понимается партнерство бизнеса с Международной организацией труда (МОТ) с целью улучшения условий труда. В Австралии корпоративная социальная ответственность распространяется на экологические проекты и правозащитные организации. В Индии корпоративная социальная ответственность представляет собой благотворительность и минимизацию последствий плохой общественной инфраструктуры, а в Китае у бизнеса в приоритете здоровье и безопасность сотрудников. [1]

В США термин **«корпоративная социальная ответственность»** прочно вошел в жизнь корпораций и исходит из модели спонсорства. Это означает, что компании зарабатывают прибыль и платят налоги на основе транспарентности, а затем **«отчисляют определенную долю дохода на благотворительные цели»**

В Великобритании КСО рассматривается как вклад в реализацию целей устойчивого развития. Английские компании, воздействуя на экономическую, социальную и окружающую среду, стараются максимизировать положительные и минимизировать негативные последствия, ясно понимая краткосрочные и долгосрочные потребности общества

Понятие «социальная» подразумевает направленность на решение общественно-значимых проблем, в том числе экологических, юридических и т.д., а термин «ответственность» обозначает, что поведение организации повлечет за собой определенный результаты, которые каким-либо образом (позитивным или негативным) отразятся на показателях эффективности организации

Корпоративную социальную ответственность определяют, как: «способ управления бизнес – процессами с целью обеспечения позитивного влияния на общество»

Казахстан среди стран Центральной Азии является лидером в области КСО, так как первые предпосылки для развития социальной ответственности появились еще в 1990 году, с приходом на рынок иностранных компаний, которые уже тогда проявляли и демонстрировали свою социальную ответственность. Сегодня же, осведомленность населения и отечественных компаний об основных принципах социальной ответственности растет быстрыми темпами. Тем не менее, единого понимания концепции КСО в Казахстане пока еще не сформировалось

Корпоративная социальная ответственность рассматривается в основном на уровне крупных компаний.

Население страны слабо консолидировано из-за отсутствия развитого гражданского общества и не может цивилизованными методами влиять на государство в силу отсутствия соответствующих институтов, которым можно было делегировать свои права и ожидать результативного их использования. Вложения бизнеса в корпоративную социальную ответственность не стимулируются государством, поэтому рост и масштабы социальных инвестиций бизнеса существенным образом не увеличиваются. Ситуация усугубляется сохраняющимся недоверием к бизнесу со стороны казахстанского общества и западных партнеров, которые не видят реального вклада отечественных компаний в социальное инвестирование и не имеют открытой информации о состоянии дел в данной сфере деятельности.

Важной составляющей в процессе создания эффективной рыночной экономики и демократического общества является диалог между правительством, бизнесом и гражданским обществом. Текущие мировые тенденции демонстрируют возрастающий вклад бизнеса в решение проблем устойчивого экономического развития. В Казахстане практика участия бизнеса в развитии общества пока обозначена слабо. Стадию развития корпоративной социальной ответственности (КСО) можно определить как начальную.

В целом под КСО понимается концепция, в соответствии с которой организации учитывают интересы общества и берут на себя ответственность за влияние их деятельности на заказчиков, поставщиков, работников, акционеров, местные сообщества и прочих заинтересованных сторон (стейкхолдеров) общественной сферы.

В настоящее время большинство субъектов частного предпринимательства (особенно крупный бизнес) не готово брать на себя ответственность за повышение своей корпоративной социальной ответственности перед обществом для дальнейшего улучшения благосостояния населения. Более того, не все предприятия, осуществляющие КСО, являются ее реальными сторонниками.

Многие казахстанские предприятия осуществляют КСО неосознанно, а в числе тех, кто осуществляет КСО на практике, есть довольно высокая доля предприятий, которые делают это не из внутреннего побуждения, а под давлением обстоятельств. Зачастую местные власти вынуждают бизнес решать социальные вопросы тех регионов, в которых он функционирует. Практика заключения меморандумов о социальной ответственности бизнеса между органами местного управления и крупными предприятиями региона не всегда бывает добровольной со стороны предприятий[2].

Существующий уровень понимания и отношения к КСО является недостаточным для широкого вовлечения предприятий в практику социальной ответственности. Нередко корпоративную социальную ответственность отождествляют с пиаром и/или рекламой.

Некоторые считают, что корпоративная социальная ответственность – дело несерьезное и недостойное внимания высших руководителей крупных компаний, либо недооценивают потенциальную прибыль от КСО и думают только о связанных с ней издержках и расходах.

Все эти заблуждения происходят, главным образом, из-за недооценки объективных факторов, лежащих в основе формирования концепции корпоративной социальной ответственности, а также потенциальных выгод от ее использования.

Казахстанскому бизнес-сообществу необходимо четкое понимание всех недостатков и преимуществ активного включения в корпоративную культуру, рассмотрение КСО в качестве стратегических инвестиций и возможностей, а не только формальных обязательств.

Ключевыми факторами, сдерживающими предприятия от участия в решении социальных проблем общества, являются:

- непонимание того, что такое КСО. Ни у правительства, ни у компаний нет четкого понимания сущности термина;
- нехватка финансовых средств как причина неучастия в КСО. Предприятия не хотят вкладывать деньги в то, что не даст выгоды в кратко- и среднесрочной перспективе;
- аргумент о том, что социальные проекты – это «функция государства»;
- недостаточная государственная поддержка бизнес-структур, вовлеченных в корпоративную социальную ответственность;
- низкий уровень культуры предпринимательства;
- недостаточная эффективность и конкурентоспособность многих предприятий, их непривлекательность для внутренних и внешних инвесторов;
- несовершенство законодательства, которое не дает стимулов к социальной деятельности;
- невозможность контроля целевого использования средств, выделенных на КСО;
- непрозрачность финансовой отчетности и, как следствие, коррумпированность системы отчетности.

Для дальнейшего развития КСО в Казахстане важно стимулировать данную сферу. Со стороны государства необходима поддержка предприятий, которые активно работают в области социальной ответственности бизнеса. Новые казахстанские компании работают в условиях высокого экономического риска, недостаточной правовой базы, а также преимущественно финансового интереса к их бизнесу со стороны государства.

Эти условия не всегда способствуют формированию высокой корпоративной культуры, но, несмотря на это, наиболее перспективно мыслящие руководители стараются создавать в своих компаниях микроклимат, способствующий зарождению и развитию корпоративной культуры и управления.

Наиболее приоритетными областями для социальных инвестиций, как в краткосрочной, так и в долгосрочной перспективе могут быть определены инвестиции в развитие инфраструктуры и развитие регионов, включая охрану окружающей среды, поддержку уязвимых групп населения, образование и здравоохранение.

Действующая в компаниях система корпоративной социальной ответственности, включающая регулярную подготовку социальных нефинансовых отчетов, повышает прозрачность бизнеса, дает

возможность обосновывать его рентабельность. И наоборот, отсутствие прозрачности не позволяет предприятиям стать адекватно оцененными на рынке. Это особенно актуально для казахстанских предприятий горно-металлургического и топливно-энергетического комплексов.

Таким образом, совершенствование корпоративного управления следует осуществлять по следующим направлениям:

1. Внесение ясности в отношении того, что будет пониматься под КСО и что она дает в долгосрочной перспективе. Для этого необходимо сделать акцент на связи КСО с основной деятельностью компаний и предусмотреть возможности для более инклюзивного процесса принятия решений относительно принципов и приоритетов КСО.

2. Эффективный менеджмент организации (установление связи собственных интересов и возможностей с интересами и потребностями общества).

3. Законодательная стандартизация корпоративного поведения, регламентирующая его основные принципы.

4. Формирование новой системы корпоративных отношений, охватывающих весь процесс воспроизводства.

5. Усиление требований к информационной и финансовой прозрачности организаций. Большая прозрачность способствует формированию доверия и поддержки со стороны всех заинтересованных сторон.

Предприятия нуждаются в поддержке для развития своей социальной практики. Одной из основных потребностей бизнеса является потребность в обучении, форумах и рабочих семинарах. Более полное освещение отечественного опыта позволило бы предприятиям лучше осваивать передовые модели социального поведения. СМИ должны активнее участвовать в пропаганде социальной ответственности.

Понимание бизнесом КСО как преимущества для его конкурентоспособности может стать залогом будущего развития КСО практики в Казахстане. Ожидания формирования позитивного имиджа также являются хорошим стимулом для предприятий осуществлять социально ориентированный бизнес

Библиографический список:

1 Налибаева, М.К., 2011, Корпоративная социальная ответственность бизнеса в Республике Казахстан, Международный экономический форум, /be5.biz/ekonomika1/r2011/00250.htm

2 Казначеев М.П. Проблемы развития корпоративной социальной ответственности в Казахстане. International science complex Astana. <https://isca.kz/ru/analytics-ru/829>

ОСОБЕННОСТИ МАРКЕТИНГА НА РЫНКЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Ахмедина А.С., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Мақалада медициналық қызметтер нарығындағы маркетингтің маңызы, принциптері және ерекшеліктері қарастырылған.

Summary: The article deals with the meaning, principles and features of marketing in the market of medical services.

На современном этапе развития экономической системы маркетинг формируется как процесс планирования и управления разработкой изделий и услуг, ценовой политикой, продвижением товаров к покупателям и сбытом чтобы достигнутое таким образом разнообразие благ приводило к удовлетворению потребностей как отдельных личностей, так и организаций [1].

Маркетинг — это весь бизнес, рассматриваемый с точки зрения его окончательного результата, т. е. с точки зрения потребителя.

Маркетинг - это решения о том, кого компания хочет видеть своими покупателями, какие потребности ей удовлетворять, какие товары и услуги предлагать, какие цены устанавливать, какие коммуникационные сообщения отправлять и получать, какие каналы распределения использовать и какие партнерства создавать [2].

Основные принципы маркетинга включают:

1. Нацеленность на достижение конечного практического результата производственно-сбытовой деятельности; эффективную реализацию товара на рынке в плановых количествах, что означает

овладение определенной долей рынка в соответствии с долговременной целью, намеченной предприятием;

2. Направленность предприятия не на сиюминутный, а на долговременный результат маркетинговой работы, что требует особого внимания к прогнозным исследованиям, разработки на основе их результатов товаров рыночной новизны, обеспечивающих высокоприбыльную деятельность;

3. Применение в единстве и взаимосвязи тактики и стратегии активного приспособления к требованиям потенциальных покупателей с одновременным целенаправленным воздействием на них[3].

Принципы маркетинга можно осуществлять не только в сфере торговли и бытовых услуг, но и в здравоохранении. Известно, что здоровье человека является первейшей приоритетной потребностью, после которой следуют профессиональные достижения, успехи в бизнесе, признание и т.д. Потребность быть здоровым заставляет человека проявлять активность в поиске способов оздоровления и придает ей определенную направленность.

Основываясь на том определении, что медицинская услуга, — это товар, имеющий ценность благодаря своей способности удовлетворять потребность человека в поддержании здоровья, следует полагать, что маркетинг в здравоохранении охватывает совокупность организационно-экономических функций, связанных с реализацией комплекса оздоровительно-профилактических, санитарно-гигиенических и лечебных услуг, лекарственных средств, изделий терапевтического и реабилитационного назначения [4].

Американская медицинская ассоциация определяет *маркетинг в здравоохранении как комплексный процесс планирования, экономического обоснования и управления производством услуг здравоохранения, ценовой политикой в области лечебно-профилактического процесса, продвижением услуг (товаров медицинского значения) к потребителям, а также процессом их реализации* [5].

Рынок медицинских услуг имеет место тогда, когда существует потенциальная возможность для обмена (в теории маркетинга рынок — это сфера существующих и потенциальных обменов). Рынок медицинских услуг определяется наличием двух сторон — нуждающихся в медицинских услугах и предлагающих их; наличием субъектов рынка — необходимых медицинских учреждений, где могут осуществляться реализация и потребление медицинской услуги или товара; наличием свободы выбора взаимных предложений производителей и потребителей медицинских услуг.

В связи с увеличением конкуренции повышается роль маркетинга в деятельности медицинских учреждений как средства достижения конкурентоспособности. Маркетинг принимает всеобъемлющий системный характер, поскольку используется на всех уровнях управления рынком медицинских услуг.

Маркетинг в здравоохранении (в классическом его понимании) возможен при наличии рынка медицинских услуг, рыночных отношений между врачом и пациентом, конкуренции врачей (медицинских услуг), производителей медицинских препаратов и товаров[6].

В сфере здравоохранения маркетинг может включать такие аспекты, как реклама здорового образа жизни, медикаментов, отношение к здравоохранению, возможности выбора лечения, реабилитация и т.д.

Маркетинг в здравоохранении имеет свои отличительные особенности, связанные со спецификой потребительского спроса и рынка медицинских товаров и услуг. Его возможности во многом обусловлены формой финансирования здравоохранения и оплаты медицинских услуг (частная, страховая, государственная), а также формой собственности предприятий, производящих товары медицинского назначения и оказывающих медицинские услуги (частная, муниципальная, государственная, благотворительных фондов и т.д.).

Маркетинг в сфере здравоохранения можно условно подразделить на пять направлений: 1) маркетинг медицинских услуг; 2) маркетинг лекарственных препаратов; 3) маркетинг медицинской техники; 4) маркетинг медицинских технологий; 5) маркетинг научных идей.

Маркетинг медицинских услуг (включая оздоровительные мероприятия) имеет важное значение для формирования у населения мотивации укрепления здоровья и соответствующего стиля жизни, создания имиджа здорового человека, системы здорового образа жизни.

Потребность в маркетинге медицинских услуг обусловлена тем, что потребительский спрос на медицинские услуги всегда был, есть и будет. Анализ медицинской статистики показывает, что, несмотря на значительные успехи здравоохранения в определенных областях, общество в целом не становится здоровее. Снижение смертности от ряда заболеваний в развитых странах сопровождается демографическими сдвигами (постарение населения, снижение рождаемости), обуславливающими

рост хронической патологии и инвалидности. Все это способствует увеличению потребности в медицинских услугах, которая, вероятно, и в дальнейшем будет возрастать.

Определяя демографический сегмент потребительского рынка в здравоохранении, следует прежде всего выделить наиболее уязвимые в плане здоровья категории населения: дети в возрасте до 7 лет и пожилые люди в возрасте 65 лет и старше. При прочих равных условиях больший спрос на услуги и товары медицинского назначения характерен для населения с большими финансовыми доходами, высоким уровнем образования и культуры, а также для жителей городов.

Маркетинг медицинских услуг возможен и даже необходим в условиях не только частной и страховой, но и государственной медицины. Он должен включать изучение потребностей населения в различных медицинских услугах, информацию о возможностях их предоставления, формирование и регулирование рынка медицинских услуг.

Технологии маркетинга универсальны для многих сфер здравоохранения. Исходными являются ответы на следующие вопросы: какая медицинская помощь необходима; почему, для кого, когда, где, кем и как она будет оказываться; кем, как и в каком объеме она будет финансироваться.

Маркетинг как универсальный механизм системы управления, направленный на максимально полное удовлетворение потребностей человека, имеет непосредственное отношение к самым разнообразным областям здравоохранения, в том числе к системе обеспечения качества медицинской помощи (КМП). При этом широко применяются методы интервьюирования, анкетирования пациентов и медицинского персонала, независимой экспертизы.

Исследования И.В. Полякова, К.А. Ланкина [7] показали, что доля лиц, не удовлетворенных КМП, преобладает в средних возрастных категориях (до 56% в возрасте от 40 до 60 лет), среди лиц со средним специальным и высшим образованием, среди занятых в медицине и экономике, а также среди учащихся. Обеспеченность лекарственными средствами, уровень цен на оказываемую помощь и медицинские товары, доброжелательное отношение медицинских работников, материально-техническое состояние медучреждений и научно-технический уровень оказываемой медицинской помощи по значимости для населения заняли соответственно 2, 3, 4, 5 и 6 места.

Цель маркетинговых исследований состоит в получении и анализе объективной информации, в разработке прогнозов развития рынка лечебно-профилактических услуг, в оптимизации стратегии оказания медико-санитарной помощи, в решении проблем создания рынка новых услуг для более полного удовлетворения спроса на них. Таким образом, медицинский рынок обладает соответствующим информационным полем, которое поддается изучению, измерению и оценке.

Организация маркетинговых исследований проводится по специально отработанным методикам. Исследования спроса на товары и услуги базируются на матричной и функциональной системах и их комбинации. Функциональная система маркетинговых исследований направлена на изучение определенного вида лечебно-диагностической, рекреационно-оздоровительной, фармацевтической деятельности и ее информационного обеспечения. Матричная система включает следующие основные аспекты: географический, потребительский, ассортимент [8].

Медицинский маркетинг наряду с анализом, контролем и прогнозом спроса подразумевает также управление спросом. Активная позиция в медицинском маркетинге реализуется в многообразных технологических решениях. Каждому состоянию спроса (негативному, отсутствующему, потенциальному, сниженному, колеблющемуся, полному, чрезмерному, иррациональному) соответствуют свои методы воздействия: конверсионные (изменяющие), стимулирующие, развивающие, ремаркетинговые, синхромаркетинговые, поддерживающие, демаркетинговые, противодействующие.

Система маркетинга медицинских организаций многолика, многофакторна и чрезвычайно сложна, так как вбирает в свою инфраструктуру весь огромный спектр политических, социальных и экономических проблем. Внутри маркетинговой системы может быть несколько типов реализации, зависящих от вариантов финансового взаимодействия подсистем, наличия связей различного характера между ними, влияния подсистем на обеспечение государственной политики в деле формирования негосударственного сектора здравоохранения.

Главная особенность маркетинга на рынке медицинских услуг и товаров заключается в сочетании всестороннего изучения данного рынка с учетом его демографических, социальных, экономических, валеологических параметров, с активным воздействием на этот рынок и на формирование потребностей граждан в медицинских услугах.

Сегментация рынка медицинских услуг и определение его емкости осуществляются на основе данных о численности обслуживаемых больных и размере их среднедушевого дохода, уровне расходов на медицинскую помощь и лекарственные средства, товары медицинского назначения.

Процесс планирования маркетинговой деятельности медицинской организации начинается с определения миссии, исходных целей, стратегии. Использование инструментов маркетинга при планировании и продвижении на рынке товаров и услуг в современном экономическом мире имеет решающее значение. В странах с развитой рыночной экономикой маркетинговой сфере уделяется большое внимание, поскольку неэффективная маркетинговая система может привести не только к упущенной выгоде, но и прямым убыткам. В процессе анализа, планирования, осуществления и контроля эффективности маркетинговых мероприятий менеджерам требуется разнообразная информация. Информационное обеспечение управления здравоохранением является основой достижения эффективности. Неотъемлемой частью научной организации труда в медицинских организациях становится информатизация и компьютеризация.

Библиографический список:

- 1 Голубков, Б. П. Маркетинг: выбор лучшего решения / Е. П. Голубков, Е.Н. Голубкова, В. Д. Секерин; под общ. ред. Е. П. Голубкова. - М.: Экономика, 2013.-222 с.
- 2 Друкер на каждый день. 366 советов успешному менеджеру. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. — С. 432
- 3 Филип Котлер, Хермаван Картаджая, Айвен Сетиаван Marketing 3.0: FromProductstoCustomerstotheHumanSpirit, 2011- 240 стр.
- 4 Тептина, Л. А. Роль идеологии маркетинга в развитии платной медицины/ Л. А. Тептина, Н. Г. Петрова // Здравоохранение. - 2014. - Я» 5. - С. 177-179.
- 5 <http://www.ama-assn.org/ama/home.page>
- 6 Филиппова, Т. А. Тенденции и перспективы развития маркетинга на рынке медицинских услуг/ Т. А. Филиппова // Социальная политики и социальное партнерство - 2011. - № 7. - С.38-44.
- 7 Поляков И. В., Ланкин К.А. // Пробл. социальной гигиены и истории медицины. - 2014. - № 6. - С. 24-25.
- 8 Тептина, Л. А. Роль идеологии маркетинга в развитии платной медицины/ Л. А. Тептина, Н. Г. Петрова // Здравоохранение. - 2014. - Я» 5. - С. 177-179.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚОНАҚ ҮЙЛЕРДЕ HR МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ахметова Г.Б., Қазақ технология және бизнес университеті, магистр, аға оқытушы
Жайлаубаев Е.Н., Қазақ технология және бизнес университеті, магистр, аға оқытушы

Резюме: В данной статье рассмотрены основные понятия и теоретические основы управления персоналом, схема подбора персонала в организации, особенности управления персоналом на гостиничных предприятиях.

Summary: This article considers the basic concepts and theoretical foundations of personnel management, the selection scheme for personnel in the organization and the main features of personnel management in hotel enterprises.

Қазақстан Республикасындағы жаһандану, нарықтық экономика жағдайында әрбір өндірістің әлеуметтік-экономикалық тиімділігін жоғары дәрежеге көтеруге мүмкіншілік беретін HR менеджмент жүйесін іс-тәжірибеде қолдану мәселелері қазіргі таңда айрықша мәнге ие.

Қызметкерлердің басымдық қажеттіліктері персоналдың мүдделері іс жүзінде ескерілмегендігін көруге болады. Ал қызметкерлерді басқарудың жетекші бағыттарына тоқталатын болсақ, еңбек тәртібі қатаң сақталған. Соңғы кезеңде айтарлықтай өзгерістер байқалады. HR менеджерлердің қызметіне деген жоғары талаптардың қойылуы, жұмыс сапасы мен тиімділігін арттыру үрдісі және қызметкерлерді іріктеу, оқыту, дамыту, насихаттаумен сипатталады (сурет 1) [1].

Суреттегі HR менеджменттің басты ұғымдарын бөліп қарастырып кетейік:

Адам ресурстары – ұйымға экономикалық табыстылық пен бәсекелестік жағдайында артықшылықтар беретін қызметкерлердің кәсіптік білімі, дағдылары, қабілеттіліктері, тиімді қалыптасуы, дамуы.

Адам факторы – оған қатысушы адамның немесе ұжымның кез-келген процесіне, оқиғасына әсер ету. Оң немесе теріс мағынада қолдану және тиісті әсердің болжаусыздығына баса назар аудару [2].

Сурет 1. Қызметкерлерді басқарудың негізгі ұғымдары

Кадр – белгілі бір ұйым қызметкерлерінің негізгі, штаттық құрамы.

Персонал – ұйым қызметкерлерінің жиынтығы, есеп беру кезеңінде жұмыс істейтін еңбек қатынастары.

Адами капитал – бұл адамдардың білім, біліктілік пен тәжірибе түрінде көрсетілетін капитал [3].

Адам ресурстарын басқару ұйымның адам құрамдас бөлігіне, қызметкерлердің мүмкіндіктері мен мақсаттарына, стратегиясына және ұйымның дамуына жағдай жасауға бағытталған мақсатты әсер ету. Қызметкерлерді басқару ұйымды қызметкерлермен уақытында қамтамасыз етуге арналған және оны тиісті түрде ұйымдастыруға бағытталған білім мен тәжірибелік қызмет саласы.

Қызметкерлерді жалдау (қабылдау) – бұл ұйымның үміткерге сапалы, өздерінің стратегиялық мақсаттарына жету үшін қажетті іс-әрекеттер. Кадрларды басқару жүйесінің функциясы ретінде қызметкерлерді іріктеу, қызметкерлер құрамындағы ұйымның сандық және сапалық, ағымдағы және болашақтағы қажеттіліктерін уақтылы қанағаттандыру (сурет 2) [4].

Сурет 2. Ұйымға қызметкерді жалдау сызбасы

Жоғарыдағы суретте үміткерді еңбек нарығында, соның ішінде ұйымға жалдау сызбасы көрсетілген. Еңбек нарығында мамандар, мүмкіндіктері мен қабілеттері, жеке сипаттамаларын бағалау сызбасы қарастырылса, ұйымда лауазым, сипаттамалары мен мамандықтары, қолданыстағы немесе құрылған лауазымдар, нақтырақ айтсақ, үміткерге қойылатын талаптар қарастырылды.

Кез-келген ұйымда үміткер жұмысқа қабылданған кейін бейімделу үрдісі басталады. Қызметкерлерді бейімдеу белгілі бір мамандық шеңберінде кәсіби бейімделу қарастырылады, оның

ішінде өндірістік қызметте жұмыс істейтін адамды таныстыру үдерісі ретінде, оларға шарттарды игеру, сондай-ақ еңбек өнімділігінің нормативтеріне қол жеткізу. Бейімделу мамандықты игеру ретінде ғана қарастырыла алмайды.

XX ғасырдың 80-ші жылында голландиялық әлеуметтанушы Герт Хофстеде менталитет, мәдениеттің жұмысқа, бизнеске және экономикаға әсер ету мәселелерін қозғай бастады [5]. Ол көптеген елдердегі IBM корпорациясының жұмыс бөлімдерінің мысалында әртүрлі ұлттық мәдениеттеріне зерттеу жүргізді. Осылай, Хофстеде экономикаға әсер ететін алты мәдени өлшем ерекшеліктерін атап өтті:

- Білік қашықтығының дистанциясы;
- Индивидуализм;
- Батылдық;
- Белгісіздікті болдырмау;
- Прагматизм;
- Құмарлықпен күресу.

Хофстедтің осы моделі арқылы Қазақстанда орналасқан қонақ үйлерді басқарудың негізгі мәселелерін шешуге болады. Яғни, бұл жерде бағыныштылар мен басшының арасында қарама-қайшылықтардың болуына әкеп соғуы мүмкін.

HR менеджмент жүйесін жетілдіру бойынша ұсынылған шараларды іске асыру персоналды басқару саласындағы экономикалық және сапалы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді, бұл оларды жүзеге асырудың орындылығын дәлелдейді.

Библиографиялық тізім:

- 1 Кочеткова А.И. Введение в организационное поведение и организационное моделирование: учебник. – М.: Дело, 2013 – 944 с.
- 2 Ульрих Д., Брокбэнк У. HR в борьбе за конкурентное преимущество: учебник. Бостон, Массачусетс, 2017. – 400с.
- 3 Бухалков М.И. Управление персоналом: развитие трудового потенциала. Учебное пособие. М.: НИЦ ИНФРА – М, 2013.
- 4 Бугаков В.М. Управление персоналом: учебное пособие. М.: НИЦ ИНФРА – М, 2013.
- 5 Лысенко И. Мотивирующие факторы в работе // Работа с персоналом. 2015

РОЛЬ МАРКЕТИНГА В УПРАВЛЕНИИ СТАБИЛЬНЫМИ И НЕСТАБИЛЬНЫМИ СИСТЕМАМИ ОРГАНИЗАЦИИ

Байдос М.М., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель – *Курманкулова Н.Ж.*, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Зерттеу аясында маркетинг ұйым үшін ақпарат көзі және сыртқы ортамен өзара әрекеттесу құралы бола отырып, стратегиялық және дағдарысты басқарудың бір құралы болып табылады.

Summary: In the framework of the study, marketing is one of the tools of strategic and crisis management, being a source of information for the organization and a tool for interacting with the external environment.

Работы многих авторов за последние два десятилетия, показывают, что в новой экономике значительно возрастает стратегическая роль маркетинга в организации. Роль маркетологов меняется, и на смену лидерам, решающим операционные вопросы коммуникации и продвижения, должны прийти руководители, ориентированные на запросы потребителей и продвигающие стратегические преобразовательные инициативы, которые приносят практический результат благодаря усилиям всей организации [1]. Первостепенное значение приобретает способность организации быть ориентированной на рынок. Под влиянием маркетинга как бизнес-культуры формируется новый тип стратегического мышления, когда руководитель каждого подразделения и уровня принимает решение на основе оценки влияния его последствий на долгосрочные результаты функционирования организации на рынке. Такой рыночно-стратегический подход становится особенно актуальным в условиях последних глобального финансово-экономических и политических кризисов, когда внешняя и внутренняя нестабильность значительно задевает деятельность лидеров отрасли, и они вынуждены разрабатывать оборонительные стратегии и переосмысливать свои ключевые преимущества [1].

Так, Ф. Котлер отмечал, что в кризисные времена роль маркетинга значительно возрастает, так как маркетологи помогают организации выжить за счет поиска новых рыночных ниш, модернизации продуктовой политики, поиска новых резервов и фокусов деятельности организации [2].

По мнению Е.П. Голубкова именно маркетинговый подход к решению ключевых проблем организации в кризисный период способен помочь не только снизить последствия, но и продолжать основную коммерческую деятельность. Задача маркетинга, по мнению Е.П. Голубкова, – «выявить как внешние, так и внутренние причины кризисной ситуации и предложить меры по ее преодолению» [3].

Цели, задачи и принципы маркетинга в стабильных и нестабильных системах пересекаются.

Цели маркетинга должны быть согласованы с целями общей стратегии организации. В стабильных системах главная цель управления – повышение эффективности деятельности и рост стоимости бизнеса. Таким образом, можно выделить следующие цели маркетинга для стабильных систем организации: максимизация объема продаж, максимизация прибыли, увеличение доли рынка, увеличение стоимости бренда, увеличение доли лояльных покупателей и др.

При антикризисном управлении главной целью организации является предотвращение или минимизация негативных последствий кризиса, обеспечение условий получения необходимых денежных средств организации от увеличения объема сбыта производимой ею продукции. Для данного вида управления частными целями маркетинга могут быть: поиск новых рыночных возможностей, поддержание уровня продаж, сохранение доли рынка, сохранение доли лояльных покупателей и др. Можно отметить, что цели в стабильном и нестабильном состоянии организации отличаются вектором направления. В стабильных условиях маркетинг направлен чаще на саму организацию и ее потребителей, а в нестабильных – на кризисный процесс.

По оценкам экспертов, с мнением которых можно согласиться, необходимо учитывать, что цели маркетинга в условиях антикризисного управления более динамичны и подвластны корректировке [4].

Задачи маркетинга также отличаются в зависимости от состояния нестабильности, так как меняются условия функционирования организации. Например, при снижении уровня спроса на производимую продукцию может возникнуть необходимость в сокращении объемов производства данного товара и, как следствие, сокращение объемов его продаж. Определение уровня спроса для организации очень важно, так как от этого зависят финансовые потоки и ликвидность активов. Разделение задач маркетинга в зависимости от состояния спроса и характеристик видов управления приведены в таблице 1.

Таблица 1. Задачи маркетинга в зависимости от состояния спроса

Состояние спроса	Вид управления	Задачи маркетинга
Негативный спрос	Антикризисное, арбитражное управление	Создать спрос
Отсутствие спроса	Антикризисное, арбитражное управление	Стимулировать спрос
Потенциальный спрос	Ординарное, антикризисное управление	Развить спрос
Снижение спроса	Антикризисное управление	Повысить спрос
Колеблющийся спрос	Ординарное, антикризисное управление	Сбалансировать спрос
Полный спрос	Ординарное управление	Поддерживать спрос
Чрезмерный спрос	Антикризисное, ординарное управление	Снизить спрос
Иррациональный	Антикризисное, ординарное управление	Ликвидировать спрос

Источник: составлено автором на основе [3].

Остановимся подробнее на определении принципов маркетинга в нестабильных системах. Для этого первоначально определим принципы маркетинга в стабильных системах.

Можно выделить принципы маркетинга, отмечаемые в рамках всех подходов: 1. принцип ценности для потребителя (или ориентации на потребителя/рынок) и 2. принцип комплексности и системности (или единства стратегии). Это базовые принципы, которые актуальны как для стабильных, так и нестабильных систем. Базовые принципы означают, что все принимаемые маркетинговые решения должны учитывать интересы потребителя и повышать ценность бренда, к тому же все маркетинговые решения должны приниматься в согласованности с основной стратегией.

К числу дополнительных принципов маркетинга в управлении нестабильными системами относятся:

- срочность реагирования;
- адекватность реагирования на степень реальной угрозы финансовому и рыночному положению организации;
- многовариантность и креативность;
- гибкость и адаптивность.

Принцип срочности реагирования характеризуется тем, что любая кризисная ситуация имеет тенденцию к наращению с каждым новым хозяйственным циклом, а также стимулирует появление новых явлений, сопутствующих ему. В этой связи маркетинговые решения должны быть оперативными не только по степени их принятия, но и по степени их реализации. Выбор и реализация маркетинговых инструментов должны занимать минимальный период времени. Это особенно актуально для арбитражного управления, когда процедуры в делах о банкротстве вводятся на определенный период времени, за который необходимо получить положительный результат для сохранения предприятия.

Принцип адекватности реагирования на степень реальной угрозы его финансовому и рыночному положению – это система мер по устранению угрозы наступления банкротства, что часто связано с потерями и инвестициями. Объем этих инвестиций должен быть адекватен степени угрозы банкротства предприятий организации. Бюджет маркетинга необходимо максимально оптимизировать за счет принятия эффективных маркетинговых решений. Однако стратегически неверно полностью сокращать маркетинговый бюджет, как делают это многие российские организации, для срочного сокращения издержек.

Принцип многовариантности и креативности иногда упоминается и в стандартных управленческих моделях, но в рамках нестабильности роль креативности и альтернативного подхода значительно повышается. Маркетинговая деятельность должна быть многовариантной, то есть в результате осуществления антикризисного маркетинга должны генерироваться несколько вариантов развития организации для каждого из вариантов развития события (позитивного, нейтрального и негативного). Креативность помогает найти новые каналы коммуникации и получить большую эффективность по сравнению со стандартными инструментами маркетинга [5].

Принцип гибкости и адаптивности является дополнением принципа многовариантности. Все маркетинговые инструменты должны быть способны подвергаться изменениям без создания дополнительных издержек для организации. Такими изменениями могут быть смена управленческого персонала, урезание бюджета рекламной кампании на последней стадии медиапланирования, появление новых рисков, смена курса общей антикризисной стратегии и т.д.

Рассмотрев специфику целей, задач и принципов маркетинга, можно сделать вывод о том, что использование маркетинговых инструментов и подходов в разных состояниях системы управления меняется. Так, в антикризисном управлении нужно постоянно проводить мониторинг внешней и внутренней среды, изучать потребителей, управлять их лояльностью, оптимизировать маркетинговый бюджет и находить более действенные коммуникационные каналы.

В зависимости от состояния организации можно выделить особенности маркетинга в рамках различных состояний системы по таким параметрам как цели, задачи, стратегия и средства управления маркетингом. Представленные в приложении особенности маркетинга доказывают необходимость исследования различных подходов к разработке управленческих решений по выбору маркетинговых инструментов. Исследованные проблемы антикризисного управления необходимо фрагментировать не только по фазам жизненного цикла организации, как это успешно делается в работах современных отечественных и зарубежных ученых (И. Адизес, Э.М. Коротков и др.), но также по существующим состояниям нестабильности.

Библиографический список:

1. Антикризисное управление: учеб. пособие / [В.Д. Дорофеев и др.]; - Изд.: Пензенского института экономического развития и антикризисного управления, 2016.
2. Котлер, Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер, К.Л. Келлер. - СПб: Питер: 2017.
3. Голубков, Е.П. Маркетинг: Словарь-справочник / Е.П. Голубков. – М.: Дело, 2017.
4. Кумар, Н. Маркетинг как стратегия / Н. Кумар. – М.: Изд.: Претекст, 2018.
5. Muller-Stewens, G. Strategisches Management: wie strategische Initiativen zum Wandel führen / G. Muller-Stewens. - 4. Revised Edition, Poeschel (Stuttgart). 2011.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКА УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ
И ЕГО ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Баймурзина С.О., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
Научный руководитель: **Ярдякова И.В.**, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы қызмет нарығының қазіргі жағдайы мен даму тенденциялары қарастырылған.

Summary: The article considers the current state and trends in the development of the service market in the Republic of Kazakhstan.

Рынок услуг - сфера обращения или совокупность актов купли-продажи различных видов деятельности, удовлетворяющие потребности отдельного человека, группы людей, организаций.

Неуклонный рост рынка услуг и его бурное развитие обусловили развитие нового явления – «экономики услуг». Становление «экономики услуг» - это универсальный процесс, свойственный всем странам. Но реализуется он по-разному, по мере развития внутренних предпосылок и в прямой зависимости от уровня экономического развития. Чем выше производительность труда и уровень развития экономики, тем больше хозяйственная деятельность сводится к производству нематериальных, неосязаемых видов продукции, выраженных в форме услуги. Так, в результате длительной эволюции к концу XX века доля услуг в мировом ВВП достигла 68%. В основе такого динамичного развития сферы услуг лежит ряд долговременных факторов, имеющих экономический характер[1]:

1. Формирование в общественной системе разделения труда самостоятельных звеньев, специализирующихся на производстве услуг потребительского назначения (действие закона возвышения потребностей)

2. Развитие научно-технического прогресса, когда сфера услуг стала обширным полем для применения его последних достижений.

3. Структурная перестройка материального производства в промышленно-развитых странах в 70-80х годах прошлого столетия, приведшая к развитию высокотехнологичных отраслей в промышленности и сфере услуг

4. Решение проблем с занятостью в отраслях услуг, в случае вытеснения работников из отрасли промышленности и т.д.

Современная сфера услуг имеет обширную классификацию. Услуги классифицируются по различным признакам: по типам, по специфике содержания, по степени осязаемости, по формам обслуживания, по принадлежности к той ли другой отрасли и т.д.

В рамках ВТО выделяют свыше 150 видов услуг, которые объединяются в двенадцать секторов: деловые, услуги связи, строительные и инжиниринговые, дистрибьюторские, образовательные, финансовые, услуги здравоохранения, услуги по охране окружающей среды, услуги образования и социального обеспечения, туризм и путешествия, организация досуга и т.д.

В современных условиях успешное развитие национальной экономики Казахстана невозможно без развития сферы услуг. Увеличение доли сферы услуг в ВВП и повышение ее вклада в обеспечение экономического роста страны является одним из приоритетных направлений трансформации отраслевой структуры РК[2].

В Концепции по вхождению Казахстана в число 30-ти самых развитых государств мира было определено, что в долгосрочной перспективе по мере экономического развития и перехода на наукоемкую экономику в структуре ВВП доля сферы услуг существенно возрастет и приблизится к 70%.

Согласно отчетным данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК доли производства товаров и производства услуг в ВВП в 2019 года составили более 53%.

За последние 10 лет экспорт услуг Казахстана увеличился почти в 2 раза, достигнув 6,3 млрд долл. США в 2016 г. Однако, несмотря на положительную динамику, экспорт услуг в общей структуре экспорта остается сравнительно невысоким, от 4,7 % в 2007 году до 14,5% - в 2019 году

Анализ состояния развития экспорта услуг показывает, что основную долю в экспорте услуг занимают традиционные сектора, такие как транспортные услуги, что характерно для страны, богатой природными ресурсами и не имеющей выхода к морю. Однако в то же время наблюдается начинающаяся диверсификация в сторону современных услуг, таких как прочие деловые услуги, которые включают профессиональные и технические услуги, операционный лизинг. Доля деловых услуг занимает в структуре экспорта 43%, поездок и транспортных услуг 28%, строительства – 14% и 14% приходится на долю остальных услуг.

Основная тенденция на рынке труда Казахстана – смещение занятости от сферы производства к сфере услуг. Если в 2007 году количество занятых поровну распределялось между сферой услуг и реальным сектором, то к настоящему времени доля занятых в сфере услуг возросла до почти двух третей.

С одной стороны, расширение сферы услуг в определенной степени способствует решению проблем безработицы и занятости населения, а также созданию новых рабочих мест. С другой стороны, рост доли услуг в структуре ВВП происходит как за счет увеличения количества занятых в сфере услуг, так и за счет повышения производительности труда в сфере услуг[3].

На сегодняшний день, наиболее высокими показателями производительности труда наблюдаются в таких видах деятельности, как профессиональная, научная и техническая деятельность; финансовая и страховая деятельность – более чем в 2 раза выше среднего уровня по экономике. Самые низкие показатели относятся к сферам образования, государственного управления, здравоохранения и социальных услуг – отставание от среднего уровня по экономике почти в 3 раза. Такое положение в определенной степени объясняется тем, что многие соответствующие организации предоставляют нерыночные услуги населению. В настоящее время сфера услуг обеспечивает наибольшую долю в ВВП Казахстана и в ближайшей перспективе станет ведущим фактором роста.

Несмотря на значительный рост доли услуг в структуре национальной экономики за ряд последних лет, текущие показатели пока значительно ниже среднемирового уровня и показателей развитых стран (где на долю услуг приходится более 65-70% ВВП).

По оценкам экспертов, перспективными услугами в ближайшем будущем будут[4]:

- образование, наука (включена в профессиональные, научные и технические услуги) и здравоохранение;

- транспорт, связь, техническая деятельность, туризм;

- финансы, профессиональные услуги;

- торговля, операции с недвижимостью.

С этим, в частности, связано деление услуг на две крупные группы:

- услуги, связанные с перераспределением экономических благ (финансы, торговля, операции с недвижимостью и др.);

- услуги, связанные с изменением свойств и качеств существующего объекта (образование, наука, здравоохранение, транспорт, связь, техническая деятельность и др.).

Наиболее приоритетными услугами для социально-экономического развития Казахстана должны быть качественное образование и здравоохранение, а также высокий уровень развития отечественной науки. По существу, благодаря им будут создаваться благоприятные условия для научно-технической революции (НТР), а НТР, в свою очередь, способствует росту производительности труда и устойчивому развитию реальной экономики.

Библиографический список:

1 Забровская О., Дегтярева В., Баранова И. Тенденции развития сферы услуг в постиндустриальной экономике

2 Сфера услуг в Казахстане: тенденции и факторы развития. Интернет-ресурсы <https://strategy2050.kz/ru/news/51754/>

3 Слепцов Е., Тульников Р. Проблемы развития рынка гостиничных услуг в Казахстане // Экономика и бизнес: теория и практика.-2017г.

4 Роль сферы услуг в экономике Казахстана в современных условиях Интернет-ресурсы <https://articlekz.com/article/20172>

СУЩНОСТЬ И НЕОБХОДИМОСТЬ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ

Бекзатова Г.К., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - **Карбетова З.Р.**, к.т.н., профессор

Түйін: Стратегиялық өзгерістер бұл ұйымның стратегиясын іске асырудың негізгі және қажетті шарты болып табылады.

Summary: Strategic changes are the main necessary condition for the implementation of the organization's strategy.

В современном понимании стратегия развития – это обобщающая модель длительных действий, необходимых предприятию для достижения поставленных целей при имеющихся возможностях. Прежде всего, стратегия – это реакция предприятия на объективные внешние и внутренние обстоятельства, способствующие или препятствующие его деятельности.

Поскольку коммерческая деятельность предприятия на рынке постоянно сопряжена с непредсказуемым характером конкуренции, взлетом и падением цен, с появлением новых подходов в государственном регулировании хозяйственных отношений и другими событиями, задача совершенствования стратегии бесконечна [1].

Выполнение стратегии направлено на решение трех задач. Во-первых, это установление приоритетности среди административных задач с тем, чтобы их относительная значимость соответствовала той стратегии, которую будет реализовывать организация. Это касается в первую очередь таких задач, как распределение ресурсов, установление организационных отношений, создание вспомогательных систем и т.п.

Во-вторых, это установление соответствия между выбранной стратегией и внутриорганизационными процессами, с тем чтобы сориентировать деятельность организации на осуществление выбранной стратегии. Соответствие должно быть достигнуто по таким характеристикам организации, как ее структура, система мотивирования и стимулирования, нормы и правила поведения, разделяемые убеждения, ценности и верования, квалификация работников и менеджеров и т.п.

В-третьих, это выбор и приведение в соответствие с осуществляемой стратегией стиля лидерства и подхода к управлению организацией. Все три задачи решаются посредством изменения, которое фактически является сердцевиной выполнения стратегии.

Именно поэтому изменение, которое проводится в процессе выполнения стратегии, называется стратегическим изменением.

Проведение изменений в организации приводит к тому, что в ней создаются условия, необходимые для осуществления выбранной стратегии. Изменения не являются самоцелью. Необходимость и степень изменений зависят от того, насколько организация готова к эффективному осуществлению стратегии. Бывают ситуации, когда фактически не требуется проведения изменений, бывают же ситуации, когда выполнение стратегии предполагает проведение очень глубоких преобразований. В зависимости от состояния задающих необходимость и степень изменения основных факторов, от состояния отрасли, организации, продукта и рынка можно выделить пять достаточно устойчивых и отличающихся определенной завершенностью типов изменений.

Перестройка организации предполагает фундаментальное изменение организации, затрагивающее ее миссию и организационную культуру. Данный тип изменения может проводиться тогда, когда организация меняет свою отрасль, и, соответственно, меняется ее продукт и место на рынке. В случае перестройки организации возникают самые большие трудности с выполнением стратегии. Самого серьезного внимания заслуживает работа по созданию новой организационной культуры. Очень большие изменения происходят и в технологической области, а также в сфере трудовых ресурсов.

Стратегические преобразования, если они правильно проводятся, носят системный характер. В силу этого они затрагивают все стороны организации. Однако можно выделить два среза организации, которые являются основными при проведении стратегических изменений. Первый срез – это организационная структура, второй – организационная культура [2].

В различных литературных источниках представлены много определений «стратегического изменения». Некоторые специалисты считают, что стратегическое изменение – это постоянный или ступенчатый процесс перевода организации на новую ступень с использованием существующих идей и концепций.

Роберт В. Джейкобс утверждает, что стратегические изменения – это процесс привлечения хорошо информированных людей для реализации изменений, которые направлены на усвоение новых способов работы, благодаря которым выигрывает вся организация как в настоящем, так и в будущем.

По мнению С.А. Попова, стратегические изменения – основной конструктивный смысл любой стратегии. Именно стратегические изменения являются главными носителями нового качества в ходе развития организации, и именно стратегические изменения представляют ключевой объект управления в процессе реализации, как каждой специализированной стратегии, так и корпоративной стратегии в целом.

Потребность в организационных преобразованиях обычно возникает в связи с устареванием структуры фирмы, системы коммуникаций и методов управления. Преобразования в составе и структуре персонала обусловлены недостатком его образовательного и квалификационного уровня,

конфликтами между членами организации и пр. Преобразования финансовой сферы большей частью коренятся в постоянном нерациональном расходовании имеющихся средств, неразумной кредитной или фондовой политике.

Особо следует остановиться на преобразованиях, связанных с технологиями и выпускаемой продукцией, качество которых во многом зависит от стадии их жизненного цикла, то есть периода от возникновения до исчезновения, включающего такие этапы как зарождение, становление, взлет, вершина, спад.

Преобразования, происходящие в организации, можно рассматривать с самых различных точек зрения. Прежде всего, они бывают запланированными и незапланированными. Первые осуществляются в рамках эволюционного развития, тенденции которого хорошо отслеживаются, что позволяет заблаговременно наметить подходящий момент для их начала. Вторые часто бывают неожиданными, спонтанными, поэтому иногда их процесс может оказаться стихийным, неуправляемым.

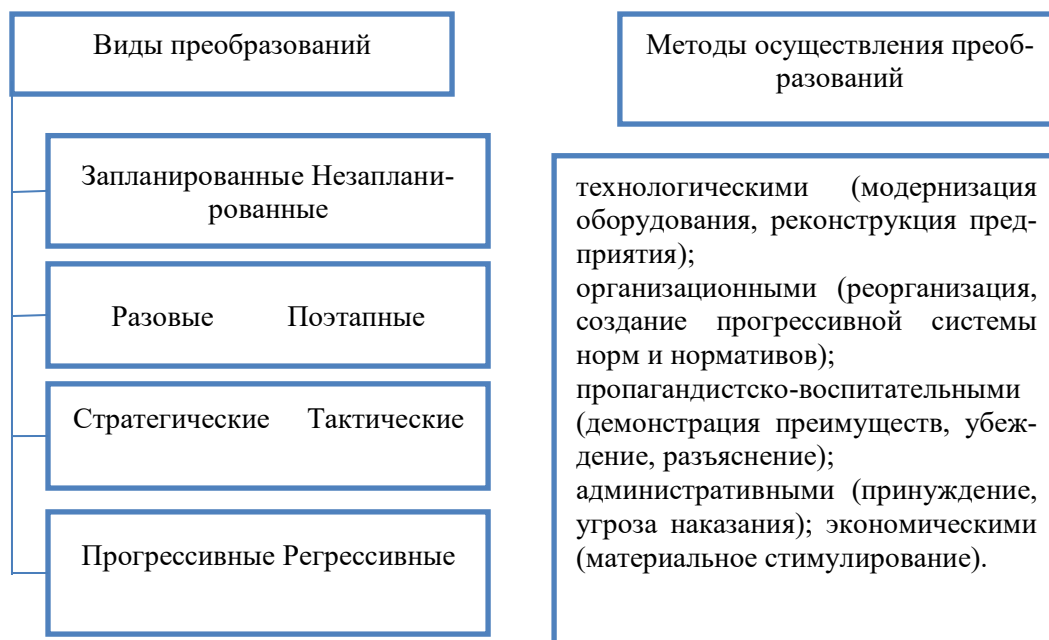

Рисунок 1 - Основные виды преобразований и методы их осуществления
Прим. Составлено автором на основе источника [3]

Преобразования могут быть разовыми или многоступенчатыми, что во многом определяется их масштабом, располагаемым временем, внутренней гибкостью организации, ее способностью выдержать шок, вызванный переменами.

По последствиям преобразования можно разделить на стратегические и тактические; по направленности - на прогрессивные и регрессивные.

Методы, с помощью которых осуществляются преобразования, могут быть технологическими (модернизация оборудования, реконструкция предприятия); организационными (реорганизация, создание прогрессивной системы норм и нормативов); пропагандистско-воспитательными (демонстрация преимуществ, убеждение, разъяснение); административными (принуждение, угроза наказания); экономическими (материальное стимулирование) [3].

Направленность процесса преобразований и методов их осуществления должны быть согласованы друг с другом, а также с текущей деятельностью организации, ее культурой, системой управления.

На основе вышесказанного нами представлены основные виды преобразований и методы их осуществления (рисунок 1).

Любые преобразования требуют определенных предпосылок, обеспечивающих их конечный успех - материальных, идеологических, организационных, кадровых и пр[4].

К материальным предпосылкам относится наличие необходимых ресурсов, прежде всего - финансовых. Они необходимы для покрытия высоких затрат, связанных с ликвидацией старого; крупными инвестициями в новое; стимулированием персонала.

К идеологическим предпосылкам обновления относятся: понимание членами организации того, что преобразования - признак нормального, здорового ее развития, и люди должны быть постоянно к ним готовы; формирование новой системы общих ценностей, близких и понятных большинству ее сотрудников, признание уникальности личности каждого работника, доверие к исполнителям, отношение к ним, как к главной творческой силе; поддержание в организации здорового морально-психологического климата.

Важнейшей организационной предпосылкой обновления является борьба с бюрократизмом путем введения, где возможно, в систему управления рыночных отношений и конкуренции. К другим организационным предпосылкам относится наличие четких целей и стратегий, а также разработка действенной системы мотивации сотрудников, обеспечивающей их заинтересованность в преобразованиях.

К информационным предпосылкам обновления следует отнести формирование надежных каналов коммуникации, позволяющих своевременно получать достоверные сведения о состоянии внутренней и внешней среды организации, настроениях сотрудников и партнеров.

Библиографический список:

- 1 Владыкин А.А. Стратегическое планирование как основной элемент инновационного механизма управления изменениями на предприятии в ходе реализации проекта при выборе управленческих решений// Инновационная экономика: Материалы Международной научно- практической конференции.- Казань: Бук,2014.-С.133-147
- 2.Дэвид А. Аакер. «Сущность стратегических преобразований». 2007.- 264 с.
- 3.Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. - СПб.: Питер Ком, 2007. - 210 с.
- 4.Виханский О.С. Стратегическое управление: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Гардарики, 2011. – С. 29

МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ

Бекназар А., Казахский университет технологии и бизнеса, 2 курс, магистрант
 Научный руководитель - *Ярдыкова И.В.*, к.э.н., асс. профессор

Түйін. Тауар нарығында сауда компаниясының оның бәскелестік артықшылықтарын дұрыс бағалауға, тауар нарығындағы бәскелестік жағдайында бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуге негізделген.

Summary. The effectiveness of a trading company is based on the correct assessment of its competitive advantages, the ability to ensure competitiveness in the commodity market.

В рыночной экономике конкуренция является одной из главных ее черт, поскольку именно конкуренция создает особые условия для хозяйствования рыночных субъектов, обеспечивая тем самым создание и условия для реализации новых товаров и услуг.

При этом основой конкурентной экономики – конкурентоспособные компании и предприятия всех форм собственности и сфер деятельности. Известно, что одной из основных целей деятельности любого предприятия является победа в конкурентной борьбе.

А для того, чтобы одерживать в конкурентной борьбе победы, конкурентоспособностью необходимо управлять, постоянно разрабатывать мероприятия, направленные на рост конкурентоспособности предприятия. Вышесказанное определяет актуальность темы, выбранной для исследования, делает интересной ее для изучения.

Конкурентоспособность торгового предприятия выступает в качестве одной из наиболее актуальных задач современной экономики, что обусловлено постоянным усилением конкуренции внутри каждой отрасли, и как следствие возникновением необходимости применения на практике целого ряда механизмов жесткого контроля за соблюдением позиций предприятия на функционирующих рынках. Для эффективной работы торгового предприятия необходимо четко и правильно оценивать ее конкурентные преимущества, уметь обеспечивать конкурентоспособность в условиях ведения конкурентной борьбы на товарном рынке

С экономической точки зрения понятие «конкурентоспособность» обозначает возможность экономической борьбы с другими аналогичными предприятиями за потребителя и дополнительные доходы [1]. Обязательным атрибутом конкурентоспособного торгового предприятия является успешность его коммерческой деятельности и финансовая устойчивость.

Оценка конкурентоспособности, проводимая торговыми предприятиями, в большинстве случаев основана на интуитивных ощущениях и общих впечатлениях об организации, однако более объективную оценку положения предприятия на высоко конкурентном товарном рынке можно получить только путем формализации ее отдельных показателей, исследования влияния факторов и анализа полученных результатов. Показатели, которые могут быть использованы при оценке конкурентоспособности компании, различны и их набор может отличаться в зависимости от используемой методики оценки [2].

В настоящее время многие компании для решения задач конкурентоспособности продукции и снижения производственных затрат используют методологию непрерывного совершенствования продукции, производственных технологий, организационных структур, а именно, функционально-стоимостный анализ.

В качестве основных критериев конкурентоспособности торговых предприятий выделяют следующие

Рисунок 1. Критерии конкурентоспособности торговых предприятий

Цена, качество и условия продаж - важнейшие факторы конкурентоспособности торгового предприятия [3]. Очевидно, что качественный товар, реализуемый (в сравнении с иными торговыми предприятиями) по более низким ценам, на условиях долгосрочного или беспроцентного кредита, привлечет больше покупателей, чем в аналогичные торговые предприятия.

Также на уровень конкурентоспособности торгового предприятия значительное влияние оказывают ассортимент реализуемых товаров, условия их гарантийного и послепродажного обслуживания, а также качество услуг, оказываемых самим торговым предприятием.

Для определения конкурентоспособности разработано много подходов и методов оценки. В частности, особое внимание заслуживает матричный метод. Теоретической базой матричного метода служит концепция жизненного цикла товаров и технологии производства. К числу наиболее эффективных матричных методов можно отнести следующие:

1. Матрица БКГ - используется в процессе стратегического анализа и планирования продуктовой программы (товарного ассортимента), позволяет правильно распределить ресурсы между имеющимися товарами.

2. Матрица Портера - включает анализ пяти факторов (угроза появления на рынке новых конкурентов; рыночная власть покупателей; рыночная власть поставщиков; наличие товаров-заменителей; соперничество действующих конкурентов) и позволяет определить влияние на прибыль дополнительных инвестиций конкретного вида бизнеса в долгосрочной перспективе.

3. Матрица «привлекательность отрасли/конкурентоспособность» (модель Shell/DPM) - основана на оценке количественных параметров. С помощью модели оценивается сразу и поток денежной наличности (матрица БКГ) и отдача от инвестиций (матрица GE/McKinsey).

4. Матрица «стадия развития рынка /конкурентная позиция» (модель Hofer/Schendel) - основана на позиционировании существующих видов бизнеса на матрице развития рынка товаров, определении идеального набора из этих видов бизнеса и разработке путей формирования набора

5. Матрица «Жизненного цикла продукции/ конкурентная позиция (модель ADL/LC) - применяется как для изучения фактического конкурентного положения каждого вида бизнеса и стадии жизненного цикла его отрасли, так и для того, чтобы сбалансировать корпоративный бизнес-портфель[4].

В практике хозяйственной деятельности предприятиями используются коэффициентный метод определения конкурентоспособности, позволяющий путем расчетов основных показателей хозяйственно-финансовой деятельности предприятия оценить результаты его деятельности:

1. Показатель рентабельности продаж (%) - оценивает долю операционной прибыли в объеме продаж фирмы и рассчитывается по формуле:

$$P = П/Т.О. * 100 \%, \quad (1)$$

где: P – рентабельность продаж (%);

$П$ – операционная прибыль, тг.;

$Т.О.$ – товарооборот (выручка от продаж), тг.

Коэффициент характеризует эффективность торговой деятельности и показывает, сколько предприятие имеет чистой прибыли с рубля продаж или сколько средств остается у предприятия после покрытия себестоимости продукции, выплаты процентов по кредитам и уплаты налогов.

Показатель рентабельности продаж характеризует важнейший аспект деятельности компании - реализацию основной продукции, а также позволяет оценить долю себестоимости в продажах.

Рентабельность продаж является индикатором ценовой политики торговой сети и её способности контролировать издержки.

Различия в конкурентных стратегиях и продуктовых линейках вызывают значительное разнообразие значений рентабельности продаж в различных компаниях. Часто используется для оценки операционной эффективности компаний.

2. Показатель доли рынка (%) - характеризует положение компании на рынке относительно конкурентов. Определяется процентным соотношением показателей объема продаж, к общему объему продажи товаров той же категории на рынке и рассчитывается по формуле:

$$Др = Q_n / Q_{общ} \quad (2)$$

где: $Др$ – доля рынка, %; Q_n – объем продаж (сбыта) товаров анализируемой компании. Может исчисляться как натуральном выражении (шт.), так и в стоимостном выражении (тг.); $Q_{общ}$ – общий объем продаж на рынке.

Данный показатель позволяет оценить, во-первых, динамику доли рынка по годам, что показывает успешность (или не успешность) развития торговой сети во времени. Во-вторых, сравнение доли рынка других фирм, предлагающих аналогичную продукцию, что характеризует конкурентоспособность данной торговой сети.

Недостатком данной методики является то, что она учитывает в себе только два экономических показателя: долю рынка и рентабельность продаж. Данные показатели не позволяют судить об уровне конкурентоспособности предприятия в полной мере.

3. Коэффициент предпродажной подготовки – показывает усилие фирмы к росту конкурентоспособности за счет улучшения предпродажной подготовки:

$$КПП/ЗПОП \quad (3)$$

где $ПП$ - сумма затрат на предпродажную подготовку, тыс.тг.; $ЗПОП$ - сумма затрат на производство (приобретение) продукта и организацию его продаж, тыс.тг.

4. Коэффициент изменения объема продаж показывает рост или снижение конкурентоспособности фирмы за счет роста объема продаж и рассчитывается по формуле:

$$КИОП = ОПКОП / ОПНОП \quad (4)$$

где: $ОПКОП$ — объем продаж на конец отчетного периода;

$ОПНОП$ — объем продаж на начало отчетного периода.

5. Коэффициент уровня цен - показывает рост или снижение конкурентоспособности фирмы за счет динамики цен на продукт, рассчитывается по формуле:

$$КУЦ (Ц_{max}+Ц_{min})/ 2*Ц_{уф} \quad (5)$$

где: $Ц_{max}$ —максимальная цена товара на рынке;
 $Ц_{min}$ —минимальная цена товара на рынке;
 $Ц_{уф}$ —цена товара, установленная фирмой.

6. Коэффициент рекламной деятельности характеризует стремление фирмы к росту конкурентоспособности за счет улучшения рекламной деятельности. Рассчитывается по формуле:

$$K_{рекл.д}=(КИОП*ЗРД_{кон})/ ЗРД_{ноп} \quad (6)$$

где: $ЗРД_{кон}$ — затраты на рекламную деятельность на конец отчетного периода; $ЗРД_{ноп}$ — затраты на рекламную деятельность на начало отчетного периода.

7. Коэффициентом маркетингового тестирования конкурентоспособности. Рассчитывается путем суммирования вышеперечисленных коэффициентов и нахождением среднеарифметической величины, является итоговым показателем конкурентоспособности предприятия. Рассчитывается по формуле:

$$K_m = \sum KMTK/n(7)$$

где: n — количество продуктов (услуг) фирмы.

Преимущество коэффициентного метода, по нашему мнению, позволяет провести обширный факторный анализ конкурентоспособности предприятия.

Вместе с тем, наиболее полную оценку конкурентоспособности могут дать только комплексные методы, основанные на оценке следующих групповых показателей и критериев конкурентоспособности предприятия; финансового положения предприятия; эффективности организации сбыта и продвижения товара на рынке; конкурентоспособности товара; деловой активности предприятия[5]. Коэффициент конкурентоспособности предприятия рассчитывается как сумма произведений того или иного критерия на коэффициент весомости.

Библиографический список:

- 1 Денисова И.Н. Теоретические и методические основы конкурентоспособности хозяйствующих субъектов. Вестник московского финансово- юридического факультета,-2015.- [Электронный ресурс].article/n/teoreticheskie-i-metodicheskie-osnovy-konkurentosposobnosti-hozyaystvuyuschih-subektov
- 2 Болодурина В.А. Методы оценки конкурентоспособности предприятия // В.А. Болодурина / Международный научно-исследовательский журнал «Экономические науки». – 2015. -[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://researchjournal.org/economical/metody-ocenki-konkurentosposobnosti-predpriyatiya/>
- 3 Сандракова И. Исследование конкурентоспособности предприятия розничной торговли. Практический маркетинг №6,2011г.
- 4 Иванова С.В. Сравнительная оценка конкурентоспособности предприятий торговли / С.В. Иванова // Российское предпринимательство.- 2010. -№
- 5 Миронов М.Г. Ваша конкурентоспособность. – М.: Альфа–Пресс, 2012. – 160 с.

ҰЙЫМДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ

Жақупов А.А., Бектенов С.Ж.

Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: Стратегическое управление (стратегический менеджмент) — функция управления организацией, распространяется на долгосрочные цели и действия организации, взаимосвязанный комплекс долгосрочных мер или подходов во имя укрепления жизнеспособности и мощи организации по отношению к её конкурентам. Формулировка стратегии — образа действий, и её чёткий инструментарий являются ядром управления и важным признаком хорошего менеджмента.

Summary: Strategic management (strategic management) is the organization's management function that extends to the long-term goals and actions of the organization, an interconnected set of long-term measures or approaches in the name of strengthening the viability and power of the organization in relation

to its competitors. The formulation of the strategy - the course of action, and its clear tools are the core of management and an important sign of good management.

Нарықтық экономикаға көшу ұйымның бастапқы буынының нақты тәуелсіздігінің едәуір кеңеюімен байланысты: не өндіреді, қалай өндіреді, кімге өндіреді? Ұйым бұл сұрақтарға жауап беруді болашақ мінез-құлық бағытын анықтайтын стратегиялық шешімдерді, содан кейін ағымдағы, тактикалық шараларды қабылдау арқылы бастайды. Сонымен бірге, қазақстандық кәсіпорындар бірқатар қиындықтарға тап болады. Көптеген жағдайларда менеджерлер стратегия мен іс-қимыл тактикасы, стратегиялық менеджмент саласындағы қажетті дайындық арасындағы байланысты жеткілікті білмейді, атап айтқанда, басқарудың стратегиялық құралдарын қолдану тәжірибесі жоқ. Қазіргі қазақстандық жағдайда нарықтың жай-күйін, оны анықтайтын бірқатар параметрлерді болжау өте қиын. Көптеген заңдар мен нормативтік актілер, кейде олардың арасында жеткілікті түрде үйлестірілмеген, коммерциялық ұйымдардың мінез-құлқын жиі қайта құруды талап етеді және ұзақ мерзімді жоспарларды құруды қиындатады. Қоршаған ортаның жоғары динамикасы перспективалық міндеттерді, стратегиялық басқарудың міндеттерін шешуге маңызды емес күш салады және стратегиялық мақсаттардың маңыздылығын төмендетеді.[1]

Алайда, соңғы онжылдықта компанияларға ұзақ мерзімді бәсекелестікте өмір сүруге мүмкіндік беретін стратегиялық менеджменттің маңызы күрт өсті. Қатаң бәсекелестік жағдайында, тез өзгеретін жағдайдағы барлық компаниялар компаниядағы ішкі жағдайға назар аударып қана қоймай, сонымен бірге қоршаған ортадағы өзгерістерге ілесіп отыруға мүмкіндік беретін ұзақ мерзімді өмір сүру стратегиясын жасауы керек. Бұрынғы уақытта көптеген фирмалар сәтті жұмыс істей алар еді, негізінен күнделікті жұмысқа, ішкі қызмет мәселелеріне ресурстарды пайдалану тиімділігін арттырумен байланысты мәселелерге назар аударды. Қазіргі кездегі іс-әрекеттегі нақты әлеуетті ұтымды пайдалану міндеті шешілмесе де, ұйымның тез өзгеретін ортаға бейімделуін қамтамасыз ететін мұндай басқаруды жүзеге асыру өте маңызды болып табылады.[3]

Егер бұрын ірі кәсіпорында кішігірімге қарағанда бәсекені жеңіп алу мүмкіндігі көбірек деп есептелсе, енді бәсекелестіктің артықшылығы тезірек болатыны айқын болды. Стратегиялық басқарудың рөлі мен маңызы төмендегі факторларға байланысты күрт өсті:

- қоршаған ортаның өзгеруін жеделдету;
 - жаңа сұраныстардың пайда болуы және тұтынушы жағдайының өзгеруі;
 - ресурстар үшін бәсекелестіктің артуы;
 - бизнесті интернационалдандыру;
 - жаңа, көбінесе толығымен күтпеген мүмкіндіктердің пайда болуы
- бизнесті жүргізу;
- жылдам жететін ақпараттық желілерді дамыту
 - ақпаратты тарату және алу;
 - заманауи технологиялардың кең қол жетімділігі және адами ресурстардың өзгеретін рөлі.

Іскерлік тәжірибе көрсеткендей, барлық компаниялар үшін ортақ стратегия жоқ, сонымен қатар бірыңғай, әмбебап стратегиялық басқару жоқ. Әрбір компания өзіндік ерекшелігі бар және әр компанияның стратегиясын жасау процесі ерекше, өйткені ол компанияның нарықтағы жағдайына, оның даму динамикасына, оның әлеуетіне, бәсекелестердің мінез-құлқына, ұсынатын тауарлар мен қызметтердің сипаттамаларына, экономиканың жағдайы мен мәдени ортаға байланысты болады және тағы басқалар.

Сіз әрдайым есте сақтауыңыз керек, стратегиялық менеджмент - бұл жоғары басшылықтың шығармашылығы, білімді ұйымды тиімді басқаруға мүмкіндік беретін стратегиялық менеджмент теориясы. Өнеркәсіптік кәсіпорындар үшін стратегиялық маңызды міндеттер - бұл өнімнің өмірлік циклын ұзарту және оған деген сұранысты жоғары деңгейде ұстап тұру. Оларды шешу үшін кәсіпорындар өнімнің сапасын бақылау жүйелері болып табылатын стандарттау, сертификаттау және өнім сапасын басқару жүйелерін жасайды.

Стратегиялық мақсаттар мен міндеттермен қатар, стратегиялық менеджерлер көптеген ағымдағы және жедел мәселелерді шешуі керек. Менеджменттің мақсаттары мен міндеттерінің саны мен алуан түрлілігі соншалықты, олардың мөлшері, мамандандырылуына, түріне, меншік нысанына қарамастан, олардың құрамын анықтауға кешенді, жүйелі тәсілсіз ешқандай ұйым жасай алмайды.

Стратегиялық менеджменттің мәні, бір жағынан, нақты ұйымдастырылған, жан-жақты стратегиялық жоспарлау болса, екінші жағынан, ұйымның басқару құрылымы «формальды» стратегиялық жоспарлауға сәйкес келеді және оның мақсаттарына жету үшін ұзақ мерзімді стратегияны әзірлеуді және

басқаруды жүзеге асырудың басқарушылық тетіктерін құруды қамтамасыз етеді. бұл жоспарлар жүйесі арқылы.[2]

Қазіргі уақытта стратегиялық менеджментті дамытудың екі бағыты бар. Біріншісі - оны «тұрақты стратегиялық менеджмент» деп атайды - бұл стратегиялық жоспарлауды одан әрі қисынды дамыту және екі қосымша ішкі жүйеден тұрады: стратегияны талдау және жоспарлаудың ішкі жүйелері және стратегияны іске асыру ішкі жүйелері. Бұл бағыттың мәні ұйымның стратегиялық мүмкіндіктерін басқару болып табылады. Бұл бағыт неғұрлым терең және жан-жақты дамығандықтан үлкен таралуды алды.

Стратегиялық менеджменттің екінші бағыты «нақты уақыттағы стратегиялық менеджмент» деп аталады және күтпеген жерден туындаған стратегиялық міндеттерді шешумен байланысты. Ол сыртқы ортадағы өзгерістер осындай жиілікте болатын және кейде болжанбайтын, тез және тиісті реакцияны қажет ететін салаларда дамиды, ал ұйымның өз стратегиясын қайта қарауға уақыты жоқ. Негізінде, ұйым бір уақытта стратегияны нақтылауға және пайда болған стратегиялық мәселелерді шешуге мәжбүр.

Нарықтық экономика жағдайындағы ұйымның дамуын басқарудың және сыртқы ортадағы өсіп келе жатқан өзгерістерді басқарудың заманауи құралы, онымен байланысты белгісіздік стратегиялық менеджмент әдістемесі болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, кешенді стратегиялық жоспарлау мен басқаруды жүзеге асыратын ұйымдар табысты жұмыс істейді және кіріс саланың орташа деңгейінен едәуір жоғары.

Стратегиялық менеджмент негіздері:

- ұйымның миссиясы мен мақсаттарын анықтау;
- ішкі диагностика (күшті және әлсіз жақтарын бағалау);
- ұйымның сыртқы ортасын талдау;
- нақты үшін балама стратегияларды әзірлеу, бағалау және таңдау ұйымның ішкі жүйелері;
- корпоративтік стратегияны әзірлеу және нақтылау нақты іс-қимыл бағдарламалары;
- стратегияны іске асыру;
- нәтижелерді бағалау және кері байланыс.

Осылайша, жақсы басқару, әрине, менеджерлерден стратегиялық ойлауды және стратегияны жасауды қажет етеді. Бүгінгі менеджерлер компанияның орналасқан жері туралы және өзгеретін жағдайдың оған тигізетін әсері туралы стратегиялық ойлау керек. Олар сыртқы ортаны мұқият талдап, стратегияға қашан өзгерістер енгізу керектігін біледі. Олар стратегияға қандай өзгерістер енгізілетінін білу үшін олар компанияның қызметімен таныс болуы керек. Басқаша айтқанда, стратегиялық менеджмент - бұл бүкіл компанияны басқарудың жалпы тәсілінің негізі.

Библиографиялық тізім:

1. Алинов М.Ш. Инновационный менеджмент. - Алматы: «Экономика», 2010
2. Ахметов К.Г. и др. Основы менеджмента. - Актобе-Уральск, 2005.
3. Балашов А.П. Основы менеджмента. - М.: Вузовский учебник, 2011.

ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ НА РЫНКЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Габдракипова Р.Ф., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Медициналық қызметтердің қазіргі заманғы нарықтағы бәсекелестік артықшылықтарды жетілдіруді, оларды әзірлеумен қалыптастыруға жүйелі көзқарасты қажет етеді.

Summary: The modern market of medical services needs to improve competitive advantages, a systematic approach to their development and formation.

Конкуренция представляет состязание, соперничество между производителями (продавцами) однотипных товаров и услуг, стремящимися сохранить за собой или расширить рыночное пространство, потеснить или вытеснить других претендентов на него, получив в итоге экономическую выгоду[1].

В самом общем случае под конкуренцией понимают соревнование между любыми субъектами экономической, рыночной деятельности, борьбу за возможность быть представленным или за доминирование на рынках с целью получения и наращивания доходов, прибыли, других выгод[2].

Конкуренция представляет цивилизованную, легализованную форму борьбы за существование, один из наиболее действенных механизмов отбора эффективных участников рынка и отсеивания менее приспособленных к рынку. Таким образом, конкуренция служит одним из самых сильных инструментов рыночного саморегулирования.

Чтобы успешно выдерживать конкуренцию на рынке медицинских товаров и услуг, надо обладать определенными преимуществами в отношении конкурентов и поддерживать, наращивать, не упускать эти преимущества. Конкурентное преимущество — это превосходство одного или группы конкурентов над другими в отношении тех признаков, свойств, качеств предлагаемых к продаже товаров и услуг, условий их приобретения и потребления, в которых наиболее заинтересован покупатель, пользующихся у него приоритетом.

По этой причине в основе комплексной системы формирования конкурентных преимуществ заложена идея достижения частными лечебно-профилактическими учреждениями превосходства над государственными при предоставлении медицинских услуг потребителям[3]. Комплексная система формирования конкурентных преимуществ предполагает борьбу каждого в отдельности лечебно-профилактического учреждения в за привлечение клиентов, оказания услуг, в наибольшей степени соответствующих запросам клиентов, удовлетворенности персонала учреждения и достижения хороших финансовых результатов деятельности, способствующих развитию и обновлению производства и технологии оказания медицинских услуг.

Современный рынок медицинских услуг нуждается в совершенствовании конкурентных преимуществ, системном походе к их разработке.

Система конкурентных преимуществ представлена на рис. 1.

Рисунок 1- Система формирования конкурентных преимуществ на рынке медицинских услуг и ее элементы

Система формирования конкурентных преимуществ на рынке медицинских услуг представлена пятью основными элементами, которые взаимосвязаны и взаимозависимы между собой.

Первым и главным, по нашему мнению, элементом является «Максимальное удовлетворение запросов потребителей»- основа формирования конкурентных преимуществ. Все элементы системы конкурентных преимуществ в итоге подчинены удовлетворению запросов потребителей и ставят их интересы на первое место.

Второй элемент «Современные методы и технологии лечения», по сути, является характеризует объем современных, инновационных медицинских услуг, внедрение современного оборудования и методов лечения; создание комфортных условий для обслуживания пациентов.

Третий элемент «Управление качеством услуг на основе международных стандартов» основан на соответствии стандартам таких параметров, как, качество диагностики, соответствие потребительских свойств услуги ее нормативам, цена услуги, уровень удовлетворенности пациентов и т.д.

Четвертый элемент системы «Корпоративная культура» определяется как совокупность умений, норм поведения, ценностей, ориентированных на предоставление пациентам медицинских услуг, удовлетворяющих их запросы и ожидания.

«Формирование положительного имиджа и репутации медицинского учреждения» является довольно весомым элементом в системе, так как покупатели, приобретая ту или иную необходимую им медицинскую услугу, платят за добавленную ценность, которая связана с брендом [4]. В итоге, положительный имидж и хорошая репутация медицинского учреждения способствуют привлечению новых клиентов, ориентированных на получение качественных современных услуг.

Конкуренция на рынке ставит перед медицинскими учреждениями любой формы собственности задачу обеспечения и усиления конкурентных преимуществ, поэтому необходимо пересматривать структуру управления, психологию медицинских кадров, так как пациенты, ожидают совершенно другого, более качественного уровня обслуживания.

Государственные учреждения здравоохранения при переходе на новые организационно-правовые формы обречены на работу в условиях нового быстроразвивающегося рынка. Появление на рынке медицинских услуг частных медицинских учреждений, заставляет государственные учреждения перенимать опыт у последних.

В настоящее время, обеспечить себе конкурентные преимущества может лишь та организация, владеет информацией о реальных потребностях пациентов и стремится исполнить их качественно и ответственно.

Библиографический список:

- 1 Портер, М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость: пер. с англ. / М. Портер. - 3-е изд. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. - 714 с.
- 2 Портер, Майкл, Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер; пер. с англ. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. - 608 с.
- 3 Стоун, М., Бонд, Э., Блейк, Э. Прямой и интерактивный маркетинг / М. Стоун, Э. Бонд, Э. Блейк; пер. с англ. - Днепрпетровск: Баланс Бизнес Букс, 2013. - 295 с.
- 4 Файзханова А.Л. Формирование и развитие конкурентных преимуществ лечебно-профилактических учреждений на рынке медицинских услуг: автореферат дис.канд. экон. – Казань, 2014. - 26 с.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Габит Б.М., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель – *Курманкулова Н.Ж.*, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Шағын кәсіпкерлікті жетілдіру көптеген мәселелерді де шешуі керек. Бұл салықтық, кадрлық, инвестициялық, қаржылық және әкімшілік саясатты жетілдіру. Осы мәселелерді шешу Қазақстандағы шағын және орта бизнестің дамуына ықпал етеді.

Summary: Improving small business should also address many issues. This is the improvement of tax, personnel, investment, financial and administrative policies. The solution of these problems will contribute to the development of small and medium-sized businesses in Kazakhstan.

Интенсивное развитие сферы малого и среднего предпринимательства способствовало становлению современного Казахстана, которое является базой экономической и социально-экономической стабильности общества и по оценкам различных аналитических агентств должно занимать в экономике страны не менее 40-50%, так, например, в Великобритании доля среднего и малого бизнеса в экономике объединенного королевства занимает не менее 64%, в Германии – 58%, а в Голландии – около 51,5% [1].

К сожалению, приходится признать тот факт, что доля малого и среднего бизнеса в экономике РК пока не достигла желаемых показателей, однако, процесс этот достаточно динамичен, руководство страны всемерно способствует интенсификации данных процессов, в том числе путем организации консалтинговых, консультационных услуг на безвозмездной основе, путем финансирования, софинансирования и субсидирования некоторых проектов по развитию малого и среднего бизнеса, в особенности связанных с развитием приоритетных направлений экономики страны и пр.

Ряд проблем, связанных с развитием предпринимательства в целом, в стране решен. Существует концепция по разрешительной системе. Созданы программа индустриально-инновационного развития, отраслевые программы. Ряд других программ, связанных с такими важными вопросами, как финансирование на льготных условиях реальных секторов экономики, оператором которых

является фонд «Даму»: с оказанием бесплатных консультационных услуг, операторами которых являются общественные организации, консалтинговые компании найдено правильное решение – курс экономики страны на повышение производительности труда, то есть процесс в целом неплохой [2]. Предпринимательство не было определено как «полюс интенсивного роста», на который следовало бы воздействовать, чтобы вызвать бурный подъем экономики. Кроме того, отсутствовала обратная связь с предпринимательскими структурами. Не проводился мониторинг происходящих процессов, их идентификация и системный анализ. Не была налажена адекватная статистика. Налицо просчеты как стратегического, так и тактического характера. Также проблемой малого предпринимательства является не правильное управление бизнесом, принятия решений, кадровая политика. Любой вид предпринимательства требует довольно гибкого управления и постоянного поиска новых решений, технологий и рынков сбыта. Одной из основных проблем, с которыми сталкивается владелец небольшого предприятия, является совершенствование малого бизнеса на всех этапах его развития. Одним из главных недостатков многих малых предприятий является отсутствие четкого планирования финансовых показателей. Совершенствование малого бизнеса также должно затрагивать кадровую политику. Если на первоначальном этапе развития предприятия можно нанять работников, рассказав о вашем бизнесе знакомым, то в процессе расширения малого бизнеса необходимо обратиться в кадровое агентство или разместить объявления в сети Интернет о поиске «рабочей силы». Одним из важнейших этапов совершенствования малого бизнеса является распределение полномочий. Владелец малого предприятия физически не может решать все проблемы, которые возникают при управлении предприятием [3]. Единственным правильным направлением развития предприятия является постоянное совершенствование малого бизнеса и применение новых технологий, как при производстве продукции, или предоставлении услуг, так и при управлении предприятием.

В соответствии с Законом РК «О государственной поддержке малого предпринимательства» одним из основных направлений государственной поддержки малого и среднего бизнеса является установление правового режима благоприятствования для субъектов малого и среднего предпринимательства, включающего в себя льготный режим налогообложения и уплаты таможенных пошлин [4]. С целью постепенного и последовательного вовлечения субъектов малого и среднего предпринимательства в сферу легальной экономики на начальном этапе необходимо уменьшение уровня налогообложения в рамках действующего законодательства, включая регулирование стоимости патентов и лицензий. Важное значение приобретают налоговые стимулы для организаций, обеспечивающих общие условия функционирования и развития малого и среднего бизнеса, включая содействие организации собственного дела, обеспечение информацией в области маркетинга, инжиниринга и менеджмента. Внедрению смешанной формы малого и крупного бизнеса – франчайзинга – в сферу малого и среднего бизнеса должно способствовать освобождение от уплаты налога на добавленную стоимость услуг по содействию в организации бизнеса по договорам франчайзинга [5]. Формирование благоприятной для субъектов малого и среднего бизнеса таможенной политики неразрывно связано с решением вопросов в сфере налогообложения, что определяет его комплексный подход. Исходя из опыта стран с рыночной экономикой основным принципом построения справедливой и разумной системы налогообложения субъектов малого и среднего бизнеса должно стать преобладание общеэкономических интересов над фискальными. Одной из ключевых форм совершенствования механизма государственной поддержки малого и среднего предпринимательства является внедрение в экономику новых форм организации производства и услуг, способных эффективно заменить прежние и которые должны стать основой для формирования среднего класса. Опыт стран с развитой экономикой свидетельствует, что государственная поддержка малого и среднего бизнеса обеспечивается не только через содействие в решении конкретных проблем регистрации, налогообложения кредитования и других вопросов деятельности, но и через регулирование в законодательном порядке социально-правовых и экономических сторон деятельности представителей отдельных социальных слоев, составляющих фундамент среднего класса. Можно выделить две группы причин, сдерживающих развитие малого и среднего бизнеса.

Первая – это причины общеэкономического характера, заложенные в экономической политике государства, вторая – частного, преимущественно организационного характера.

Главная сложность при анализе нашей экономической политики связана с тем, что изначально не была четко определена концепция развития рыночных отношений. Мировая практика свидетельствует, что в развитии рыночных отношений возможны две тенденции: формирование регулируемого рынка или стихийного, носящего спекулятивный характер.

Таким образом, проблема заключается в отсутствии тенденций экономического роста в ответ на действия государственных органов, стимулирующих и поддерживающих предпринимательство.

Это отмечают многие экономисты. В ходе анализа реализованных и планируемых программ поддержки малого предпринимательства различного уровня выявляются несогласованность заявленных целей и используемых средств, недостаточная четкость идентификационных критериев.

Библиографический список:

1. Мамыров Н.К. Экономика Казахстана на пороге XXI века. - Алматы. Экономика. 2014.
2. Лысаковская Е.В. Проблемы и перспективы государственной поддержки малого и среднего бизнеса // Право и образование, № 5, 2016
3. Организация предпринимательской деятельности / Под ред. СИ. Грядова - М.: Колос С, 2015.
4. Закон РК № 131-1 от 06.1997 г. «О государственной поддержке малого предпринимательства» // Сборник законодательно-правовых актов «Малый и средний бизнес: Законодательство Республики Казахстан (с изменениями). -Алматы. 1999.
5. Малый и средний бизнес: проверки и требования государственных органов. –Алматы: Издательский дом: БИКО, 2016.

ТУРИЗМ В НАШЕ ВРЕМЯ

Демесинова А.А., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс бакалавриат
 Научный руководитель – *Омаркожаева А.Н.*, к.э.н., профессор

Түйін: Бұл мақалада Қазақстандағы халықаралық туризмнің дамуы туралы айтылады.

Summary: This article discusses the development of international tourism in Kazakhstan.

Проживая в Казахстане и имея возможность посещать разные страны мира можно увидеть большую разницу в индустрии туризма. Казахстан обладает значительным потенциалом для развития практически всех видов туризма: от экологического до делового, чему способствует богатая история, оставившая на территории страны множество археологических и исторических памятников. Это обеспечивается за счет уникального географического положения, благодаря которому в Казахстане можно найти нетронутые уголки природы самых различных ландшафтах.

По количеству памятников археологии, истории и архитектуры Казахстан представляет собой настоящий «музей под открытым небом». Туристы могут посетить древние города вдоль Великого Шелкового пути, увидеть петроглифы Тамгалы эпохи бронзы или знаменитые некрополи Мангыстау и другие уникальные уголки нашей страны.

Но при этом статистика показывает.....

В рейтинге конкурентоспособности путешествий и туризма Всемирного экономического форума, Грузия, показатели которой в 2018 году почти равны казахстанским, находится на 70-м месте из 136 стран. Казахстан занимает 81-ю позицию, опережая Намибию, Кабо-Верде и Армению, а уступает Кении, Филиппинам и Бутану.

Однако на деле поток людей, желающих посетить не велик. Я считаю, что Мангыстау не готов перекавалифицироваться в туристический центр в мировом понимании этого слова. Ни для кого не секрет, что нужно начинать с дорог, так как придорожный сервис, оставляет желать лучшего. Нужно развивать пляжный туризм, так как есть главное преимущество региона – это купальный сезон. Жители региона и гости, могут купаться в водах Каспия полгода, начиная с мая месяца по октябрь.

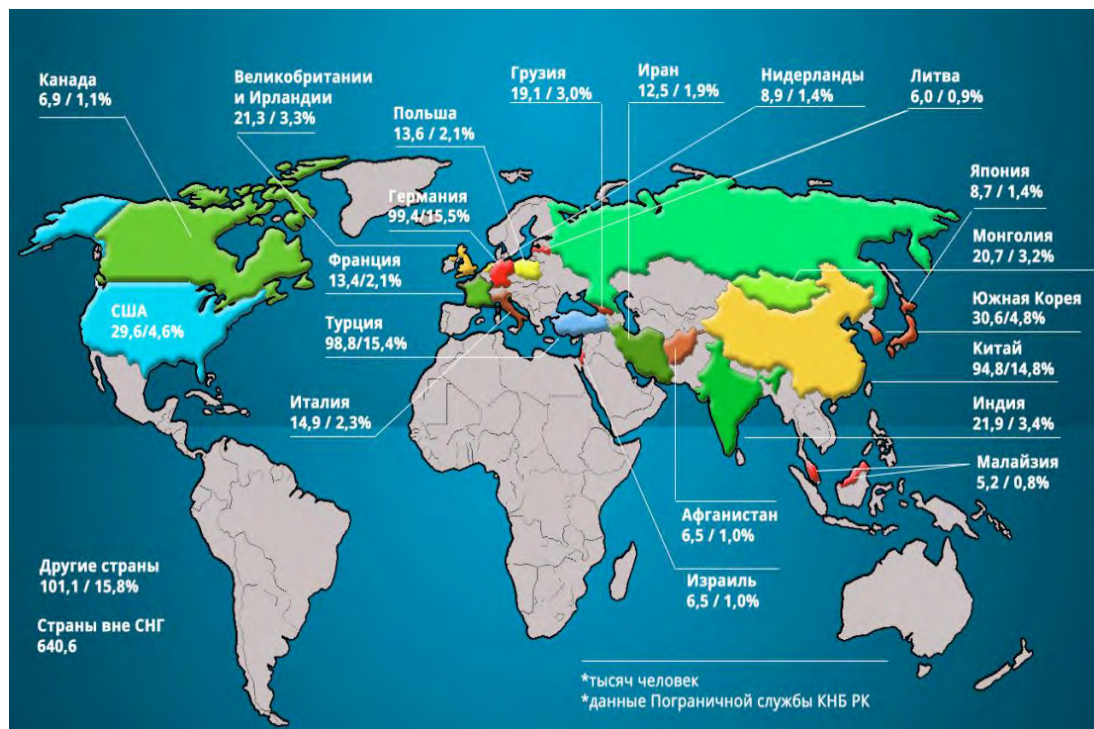
Мангыстауская область является одной из десяти перспективных для развития туризма. Из главных преимуществ региона: Каспийское море, бескрайние степи с загадочными пейзажами, горы, впадины и многое другое.

Наименее затратным, но с перспективой постепенного улучшения сервиса является – экологический туризм. Количество и разнообразие территорий, природа которых сохранилась в практически первозданном виде, делает Казахстан невероятно привлекательным для любителей экологического туризма. На территории Казахстана насчитывается 12 национальных природных парков и 10 заповедников[1].

Казахстан, благодаря своим размерам и географическому положению, предоставляет возможность посетить такие природные зоны, которые обычно туристы должны «подыскивать» в целом ряде отдельных государств.

Это степи и озера Центрального Казахстана, внесенные в список Всемирного наследия ЮНЕСКО. Это предгорья и горы востока и юго-востока, которые по разнообразию ландшафтов, флоры и фауны легко могут сравниться с регионом Альп. Это побережье Каспийского моря — крупнейшего

замкнутого водоема в мире. Это пустыни юго-запада Казахстана, способные поразить самых искушенных любителей фототуризма, это леса вокруг озера Боровое на севере страны и многое другое. Так же необходимо организовать система сбора мусора.

Одно из первых определений туризма, принятое ООН, трактовало туризм как "активный отдых, влияющий на укрепление здоровья, физическое развитие человека, связанный с передвижением за пределами постоянного места жительства".

В туризме сейчас особое значение приобретает понятие «ощущения среды». Разрабатывая данную концепцию, исследователи считали, что не должно существовать никакой дистанции между спросом и предложением, между клиентом и компанией, туристом и хозяином, пространством Туриста и пространством другого. Это должна быть целостная сеть заинтересованных друг в друге акторов, связанных «созданием зоны впечатлений», среды ощущений. Такой системный подход стирает границы между туризмом и искусством, культурой, между хобби и работой, прогулкой и спортом. Тем более, если иметь в виду, что сегодняшний турист – это не просто человек, стремящийся покинуть дом, а человек, который изначально хочет занять позицию «centre-out-there», жаждет очутиться в «лиминальной зоне». [2].

Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы

Задачи Программы:

- Развитие туристских ресурсов.
- Обеспечение транспортной доступности туристских дестинаций и объектов.
- Повышение качества и доступности туристских продуктов и услуг.
- Создание благоприятного туристского климата.
 - Формирование эффективной системы продвижения туристского потенциала страны на внутреннем и международном рынках.
 - Совершенствование системы управления и мониторинга развития туристской отрасли[3].

Считаю, что современные потребители хотят в контексте своего путешествия подлинных аутентичных ощущений, баланса между захваченностью потоком ощущений и контролем над ситуацией, планируемостью и спонтанностью, детерминированной активностью и свободой.

В своей статье я хотела раскрыть все минусы нашего туризма, я как гражданин своей страны, хочу улучшить свою страну, чтобы все знали и слышали о нас.

Библиографический список:

1. Колодий Н. А. Маркетинговые технологии в туризме: экономика ощущений и впечатлений.
2. Жукова М.А. Менеджмент в туристском бизнесе

3. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019-2025 годы. Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 31 мая 2019 года, №360

ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ТУРИСТІК ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ

Кахаев Р.Б., Қазақ технология және бизнес университеті, 4 курс
Ғылыми жетекшісі – *Джангельдина Д.И.*, п.ғ.к., асс.профессор

Резюме. В статье рассматриваются направления повышения туристской привлекательности регионов Казахстана.

Summary. The department of tourism management of the regional regions of Kazakhstan.

Республиканың жекелеген аймақтарының туристік тартымдылығын арттыруға бағытталған жобалар қарастырылып келеді. Каспий теңізіндегі жағажай және круиздік туризмді дамыту және ғарыштық туризмді дамыту үшін жағдайлар жасауда туристік орталықтарды құруға ерекше орын беріледі.

Қазақстан аймақтарындағы туризмді дамыту жобаларында Алматы қаласы мен Алматы облысын дамыту жобасы маңызды орын алады. Осы мақсатты шешуге ықпал ететін бірқатар шаралар жоспарланған.

Біріншіден, дамытудың бас жоспарлары мен туристік кластер құрудың және дамытудың бас жоспарларының бөлігі ретінде Алматы қаласы мен Алматы облысында туристік және спорттық инфрақұрылымды ертерек дамыту жоспарлануда [1].

Екіншіден, Қапшағай қаласында Диснейленд парктері мен Лас Вегас сияқты туристік және ойын-сауық индустриясының құрылысын қамтамасыз ету үшін техникалық-экономикалық негіздеме (ТЭН) және жобалық-сметалық құжаттама (PSD) әзірлеу жоспарлануда.

Сондай-ақ ілеспе қызметтер саласын қалыптастыру мақсатында АҚ «Қорғас шекара маңы ынтымақтастығы халықаралық орталығы» жанынан инфрақұрылымды одан әрі дамыту үшін жағдай жасау көзделген.

Келесі маңыздысы – Нұр-Сұлтан қаласы мен Ақмола облысының дамуы.

Туризмді дамыту бағдарламасының осы тармағын орындау аясында ілеспе қызметтерді, соның ішінде Щучинск-Бурабай курорттық аймағында ойын-сауық индустриясын дамыту үшін жағдай жасау қарастырылған.

"Бурабай" ұлттық табиғи паркінде экологиялық туризм инфрақұрылымын дамыту қажеттілігі анықталды.

Жобаның бірінші кезеңі аясында «Жібек жолының інжу-маржаны» халықаралық туристік пойызын Алматы - Тараз - Шымкент - Ташкент - Самарканд - Үргенч - Бішкек - Рыбачье - Алматы бағыты бойынша ұйымдастыру.

Бұдан әрі, «Жібек жолының маржаны» халықаралық туристік пойызын Алматы-Тегеран бағыты бойынша ұйымдастыру жобасының екінші кезеңін іске асыру және үшінші кезеңді жүзеге асыруға дайындық, оның ішінде Қытайдың Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданы арқылы Қытайдың Пекин қаласына дейінгі бағытын кеңейту туралы мемлекетаралық келіссөздер жүргізу болжанады [2].

Сондай-ақ, осы жобаны іске асыру үшін «Қорғас» және «Достық» шекара бекеттерінен Оңтүстік Қазақстан облысының Түркістан қаласына дейінгі жол картасын жасау жоспарланған.

Жобаның инфрақұрылымын дамытуды Түркістан қаласында қонақ үйлер мен керуен-сарайлар желісін салу және дамыту арқылы, оның ішінде Біріккен Ұлттар Ұйымы, Дүниежүзілік туристік ұйымының «Жібек Жолы: өңірлік ынтымақтастық және даму мақсатында әлеуетті күшейту» өңірлік бағдарламасының халықаралық жобасын іске асыру шеңберінде жүзеге асыру жоспарланып отыр. Жобаның бұл бағытын археологиялық, сәулет, қала құрылысы, Жібек жолының тарихи және мәдени мұралары туралы мәліметтер банкін құру арқылы жүзеге асыруға болады; Жібек жолының негізгі кезеңдерін сақтау, мұражайлау және жетілдіру; туристік нысандар тізіміне енгізілген тарихи қалалар мен басқа магистральдық елді мекендерді дамыту [3].

Жібек жолының қалалары мен елді мекендерін дәстүрлі дамыту негізінде туристік инфрақұрылым құру қажет: қызмет көрсету және сауда кәсіпорындары, қажылық және туристік

кешендер, халықтық қолөнер шеберханалары, этнографиялық мұражайлар мен театрлар, ритуалдық-діни және тарихи-діни орталықтар және басқа туристік орындар.

Осы өнімді әлемдік туризмге дамыту және жылжыту әдістерінің тағы бір бірі мемлекетаралық келіссөздер процесін жандандыру, оның ішінде Шанхай ынтымақтастық ұйымының, Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың қызметі және бірыңғай экономикалық кеңістік құру шеңберінде, туристік визаларды өзара тану және одан әрі қатысушы елдер үшін бірыңғай туристік визаны енгізу мәселелерін шешу бойынша осы ұйымдар болуы тиіс.

Аймақтардың туристік тартымдылығын дамытудың келесі басым бағыты - Каспий теңізіндегі жағажай және круиздік туризмді дамыту.

Сондай-ақ, Каспий теңізіндегі жағажай және круиздік туризмді дамыту жобасын іске асырудың бір тәсілі - бұл Кендерлі демалыс аймағын жоспарлау және Ақтау қаласында туристік-ойын-сауық индустриясын құру мәселесін зерттеу.

Жоба Байқоңыр қаласының маңында ойын-сауық индустриясы бар туристік кешенді жаңа технологияларды (планетарий, музей, шағын ұшуды басқару орталығы, сувенирлік орталық және т.б. құру) дамытуды көздейді [3].

Аталған процестер қазіргі уақытта басты және басымдық болып табылады. Жоспарланған іс-шараларды жүзеге асыру Қазақстанға ұлттық туристік өнімді әлемдік туризмге интеграциялауға мүмкіндік береді, бұл сөзсіз Қазақстанның туристік, экономикалық және басқа да көзқарастарының тартымдылығына жағымды әсер етеді.

Қорыта келгенде, Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздігі жылдарында республиканың ұлттық туристік индустриясын қалыптастыру мақсатында бірқатар маңызды іс-шаралар өткізілді, әлеуметтік тиімділіктің орасан зор әлеуеті бар туризм саласындағы ынтымақтастық саласында көптеген халықаралық келісім жасалды.

Туристік қызметті талдау көрсеткендей, шетелден келген туристер сапалы қызмет көрсететін және қызметтердің толық спектрін ұсынатын қонақ үйлерде болуды жөн көреді. Бұл іскери туризм - бұл халықаралық деңгейдегі қонақ үйлер желісін елдің ірі қалаларында - іскери орталықтарда әрі қарай дамытуды анықтайтын фактор.

Қазақстан Республикасының бірегей табиғи және мәдени әлеуетіне негізделген қазіргі заманғы туризм индустриясы капиталдың қарқындылығына қарамастан туризмнің әлемдік экономикалық қатынастар жүйесіне икемді интеграциялануының табиғи жүйесін құрушы фактор болып табылады.

Қазақстанның заманауи туристік нарығы мәселелерін шешу кезең-кезеңімен, облыстардағы және өңірлердегі атқарушы билік өкілдерімен бірге жүргізілуі керек, бұл әлемдік туристік нарықтағы республиканың туристік тартымдылығын дамыту процестерін едәуір жеңілдетеді және жеделдетеді.

Қорытындылай келе, туризм индустриясы жоғары рентабельді болуы үшін, туризмді дамытудың әлемдік тәжірибесі көрсеткендей, туристік нарықтағы, мемлекеттік және жеке сектордағы барлық қатысушылардың күш-жігерін шоғырландыру қажет екенін атап өткім келеді. Мұнда республика үкіметінің рөлі туристік саланы мемлекетаралық, мемлекеттік және жеке деңгейлерде дамыту мен жоспарлау саясатын үйлестіруді қамтамасыз ету болып табылады.

Жоғарыда аталған барлық міндеттерді кешенді шеше отырып, сөзсіз, таяу жылдары туризм мен демалыс қызметтері халықаралық саудасы аясында іскерлік ынтымақтастыққа қабілетті бәсекеге қабілетті туристік индустрияны құру қамтамасыз етілетін болады.

Библиографиялық тізімі:

1. Лютерович О.Г., Ягофаров Г.Ф. Экскурсионная деятельность в РК. – Алматы: Алматы:Servis Press, 2016. –301 стр.
2. 200 Экскурсионных объектов г. Алматы. Учебное пособие: Закирьянов Б.К., Лютерович О.Г. и др.: - Алматы:ServisPress, 2018. –507 стр.
3. Имангулова Т.В. Туризмология негіздері: Оқу құралы. Алматы: ҚазСТА, 20016 – 241 б.

УПРАВЛЕНИЕ ОТХОДАМИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Дугалова Г.Н., д.э.н., профессор, Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Мақалада біздің планетамыздағы ресурстардың сақтау үшін адам өндіретін және пайдаланатын барлық заттардың өмірлік циклін тұйықтау және бәсеңдету қажет екенін

көрсетілген. Қазақстан Республикасында қолданыстағы проблемаларды анықтай отырып, қалдықтарды басқаруға талдау жүргізілді. Қазақстанда қалдықтарды басқаруды жетілдірудің негізгі бағыттары айқындалды.

Summary: *The article proves that the resources of our planet are not infinite and to preserve them, it is necessary to close and slow down the life cycle of all things that man produces and uses. The analysis of waste management in the Republic of Kazakhstan with the identification of existing problems is carried out. The main directions of improvement of waste management in Kazakhstan are identified.*

В последние десятилетия во многих странах мира, в том числе и в Казахстане, особую актуальность приобрело управление отходами, включающее в себя мероприятия по обращению с отходами и предупреждению их образования.

Управление отходами в Республике Казахстан регулируется Экологическим кодексом [1]. 9 июня 2014 года Постановлением Правительства Республики Казахстан была утверждена «Программа модернизации системы управления твердыми бытовыми отходами на 2014-2050 годы» (далее - Программа) [2]. Целью данной Программы является повышение эффективности, надежности, экологической и социальной приемлемости комплекса услуг по сбору, транспортировке, утилизации, переработке и захоронению твердых бытовых отходов, увеличение доли переработки твердых бытовых отходов, а также обеспечение их безопасного захоронения; конечной целью - улучшение качества и условий жизни населения республики. Согласно целевым индикаторам, к 2030 году вывоз твердых бытовых отходов должен составить 100%, санитарное хранение мусора - 95%. К 2030 году доля переработанных отходов должна вырасти до 40%, к 2050 году - до 50%. Финансирование реализации Программы составляет 128 млрд. тенге.

По данным Комитета по статистике МНЭ РК, общее количество образованных опасных отходов по республике в 2014 году составило 337,4 млн.т или на 12% меньше, чем в 2013 году и на 20% меньше, чем в 2011 году. Процент утилизации отходов в 2014 году составил 33%, в 2013 году - 21%, в 2010 году - 6%). Обезвреживание опасных отходов на предприятиях по республике составило 0,3%.

Отходы складываются на специальных полигонах, в накопителях и хвостохранилищах, формируя при этом постоянно растущие техногенные, интенсивно пылящие ландшафты. Например, утилизация и использование золошлаковых отходов электростанций в Казахстане составляет 1%, в Европе - 60%. Использование и утилизация промышленных отходов в среднем по республике колеблется от 10% до 16% от образуемого объема, в основном, для закладки выработанного пространства. Кроме того, серьезной проблемой являются исторические токсичные и радиоактивные отходы промышленности.

Помимо проблем, связанных с промышленными и токсичными отходами, в настоящее время во всех населенных пунктах республики, особенно в крупных городах, остро стоит вопрос хранения и переработки возрастающих объемов бытовых отходов. Эксплуатация большинства полигонов и свалок твердых бытовых отходов (далее - ТБО) в Казахстане не соответствует нормативным критериям. Несмотря на значительное содержание в отходах полезных компонентов, извлечение которых позволило бы снизить нагрузку на окружающую среду, основная масса ТБО (97%) без разделения на фракции вывозится и складывается на открытых свалках. Это, в свою очередь, является причиной загрязнения почв, поверхностных и грунтовых вод, атмосферного воздуха, а также появления неприятных запахов.

В «Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике»» определено, что к 2030 году 95% полигонов ТБО должны соответствовать экологическим требованиям и санитарным нормам.

В Казахстане ежегодный выход золы и золошлаковых смесей при сжигании углей составляет около 19 млн.т. В золоотвалах в 2017 году было накоплено 300 млн.т отходов, под складирование которых занято 8,5 тыс.га. Переработка золошлаковых отходов в промышленном масштабе в республике практически отсутствует. За 2016 год доля переработанного, повторно использованного, сожженного золошлакового отхода составила 0,7%.

Известно, что многие золоотвалы в Казахстане эксплуатируются уже длительное время (50-60 лет). В связи с этим ресурсы почти всех золоотвалов исчерпаны, поэтому в настоящее время актуальным является расширение мощностей действующих или строительство новых золоотвалов.

В 2016-2017 годах в республике были предприняты определенные позитивные шаги по совершенствованию управления отходами. Так, например, запущена Программа стимулирования сдачи вышедших из эксплуатации транспортных средств (далее - ВЭТС) [3] (Программа по выкупу старых автомобилей), предусматривающая выплату денежной компенсации в размере 48 тыс. и 150 тыс.

тенге. В 2016 году было собрано 5 665 единиц ВЭТС, выплачено 849,138 млн. тенге. Кроме того, в 2017 году в г. Караганде начато строительство первого в Казахстане завода по утилизации автомобилей полного цикла.

В 2018 году в сфере обращения с отходами в республике можно отметить следующие достижения:

- доля переработанных и утилизированных отходов производства составила 28,8%, ТБО - 11,5% (в 2017 году - 31% и 9% соответственно);
- услугами по сбору и вывозу отходов обеспечены 72% населения страны (в 2017 году - 69%);
- доля полигонов, соответствующих экологическим требованиям и санитарным нормам, составляет - 16,4% (в 2017 году - 16%).

Раздельный сбор ТБО внедрен в 41, сортировка осуществляется в 21 городах и крупных населенных пунктах Казахстана с получением качественного вторсырья для реализации и переработки. Функционируют более 130 предприятий, сортирующих и перерабатывающих отходы, а также выпускающих более 20 видов продукции.

Для повышения эффективности системы управления ТБО в городах Астана и Алматы реализуется следующие проекты. Так, в Нур-Султане акиматом совместно с Оператором РОП реализуется пилотный проект по внедрению раздельного сбора ТБО, переработке и утилизации органических (пищевых) отходов. Работу ведет консорциум в составе ТОО «CleanCityNC» и ТОО «KazRecycleService». В Алматы в рамках ГЧП реализован проект строительства мусоросортировочного комплекса мощностью до 1500 т в сутки.

Проведенный нами анализ позволил определить следующие основные проблемы в области сбора, утилизации и переработки отходов в республике:

- 1) огромное накопление отходов по стране, в том числе увеличение прироста и накопления ТБО;
- 2) неэффективный сбор и транспортировка отходов;
- 3) отсутствие повсеместного разделения отходов;
- 4) низкий уровень утилизации отходов;
- 5) несовершенная нормативная база по управлению отходами;
- 6) отсутствие надлежащих экономических стимулов для дальнейшего развития утилизации и переработки исторических и вновь образованных отходов;
- 7) недостаточное экологическое управление полигонами (открытые свалки).

Необходимо также отметить, что в Экологическом кодексе Республики Казахстан отсутствует главный признак отходов, отмеченный в определениях Базельской конвенции - удаление или подлежащее удалению. Вещества и материалы, подлежащие переработке и вторичному использованию, согласно Базельской конвенции, не считаются отходами, даже если они потеряли свои потребительские свойства [4].

Перечисленные проблемы не являются новыми, они имеют место быть на протяжении нескольких десятилетий и требуют незамедлительного решения.

Для решения проблем, связанных с загрязнением от отходами и эффективным управлением отходами в Казахстане, на наш взгляд, необходимо принять следующие меры:

- Использовать инновационные решения, такие как платежи за экосистемные услуги, геоинформационные системы ит.д.

- Разработать дополнительные меры государственной поддержки юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, основной деятельностью которых является сбор, транспортировка, сортировка, переработка и удаление отходов, в том числе предоставление налоговых льгот и грантов.

- Внедрить региональный подход управления отходами от раздельного сбора у источника до захоронения ТБО на полигонах.

- Ввести селективный сбор мусора. Во всех городах и населенных пунктах республики следует распределять бытовые отходы на биомассу, макулатуру, стекло, металлы и пластмассы. Для этого необходимо установить отдельные разноцветные контейнеры. Кроме того, просроченные лекарства принимать в аптеках, старые батарейки - в приемных пунктах в магазинах.

- В общереспубликанском масштабе необходимо проводить целенаправленную работу по популяризации сортировки мусора, агитации населения к раздельному сбору мусора. Это будет способствовать повышению уровня осведомленности общества о важности экологического поведения и повышения лояльности населения к раздельному сбору мусора [5].

- Решать проблему утилизации и переработки золошлаковых отходов совместными усилиями

государства и предприятий. Как известно, существуют определенные технологии переработки золошлаковых отходов. Например, использование золошлаковых отходов для производства строительных материалов, в укладке дорог или на иных объектах строительства.

- Разработать и ввести комплекс мер по стимулированию повторного использования отходов. Как показывает мировая практика, экологически и экономически более целесообразно перерабатывать отходы, чем сжигать.

Библиографический список:

1. Экологический кодекс Республики Казахстан. - Астана, Акорда, 9.01. 2007 года, № 212-III ЗРК.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 9.06.2014 года, №634 «Об утверждении Программы модернизации системы управления твердыми бытовыми отходами на 2014-2050 годы».
3. Программа стимулирования сдачи вышедших из эксплуатации транспортных средств [Электронный ресурс]. - 2016. - <https://m.yk-news.kz/news>
4. Базельская конвенция от 22.03.1989 года [Электронный ресурс]. - 2019. <http://www.basel.int/Portals/4/Basel%20Convention/docs/text/BaselConventionText-r.pdf>
5. Де Сильги Картин. История мусора. - М.: Текст, 2011.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОДВИЖЕНИЯ КУЛЬТУРНО ДОСУГОВЫХ УСЛУГ

Дюсембин Е.К., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
 Научный руководитель - *Байгабулова К.К.*, к.э.н., доцент

Түйін: Бұл мақалада event-маркетинг мәдени және демалыс уақытын жылжытуға бағытталған арнайы іс-шаралар жиынтығы ретінде қарастырылады.

Summary: the event marketing, as complex of the special measures sent to advancement cultural and досуговых services is examined In this article.

Культура - это отрасль досуга и развлечений, один из инструментов формирования национальной идеологии, духовного развития и позиционирования страны в мировом пространстве[1].

Досуг - это возможность человека заниматься в свободное время разнообразной деятельностью по своему выбору. Многообразные виды досуговой деятельности можно классифицировать по пяти группам: отдых, развлечения, праздник, самообразование, творчество..

К этой категории относятся такие виды и формы досуга, когда силы человека не просто восстанавливаются в прежнем объеме, но даже становятся больше. Деятельность в рамках времяпрепровождения предполагает активирование психических, физических функций организма, не задействованных в основной занятости.

Классические способы подобного проведения времени - спорт, упражнения, связанные с психической активностью, туризм, просмотр фильмов, посещение музеев, театров, концертных площадок, чтение, контакт с друзьями. Несомненно, что что активный досуг – крайне важное условие развития культуры

Основным приоритетом данного рынка услуг является то, что удовлетворение эстетических, физических и художественных потребностей, не неет в себе экономического содержания. Вместе с тем, организации культуры напрямую или косвенно создают условия для творчества и занимаются реализацией его результатов. Целевые потребители делают выбор в пользу тех или иных культурных услуг, ценностей или представлений, которые они могут получить, приобрести или посмотреть, заплатив за них учреждениям культуры[2].

Услуги досуга и развлечений имеют в Казахстане тенденцию к росту. Так, в целом по Республике в 2018 году они составили более 50 млрд. тг., что выше уровня 2010 года в 3,8 раза. Вместе с тем, необходимо отметить, что основная составляющая роста данного рынка наблюдается в городах Нур-Султане, где объем оказываемых услуг вырос в 9,2 раза, по сравнению с 2010 годом. Затем, следует г. Алматы- рост в 2,3 раза за аналогичный период.

Что касается развития рынка досуга и развлечений в остальных регионах, то рост данного вида услуг примерно одинаков с темпом роста услуг Алматы и составляет 280 %. Вместе с тем, можно выделить и такие регионы, как Павлодарская область, где наблюдается весьма незначительный рост объема услуг в области творчества, искусства и развлечений (107%) и Алматинская область, с показателем роста 910%.

Таблица 1. Объем услуг в области творчества, искусства и развлечений в Республике Казахстан, млрд.тг

Районы	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 к 2010 (К _{р,раз})
Республика Казахстан, всего в т.ч.	14,6	17,1	20,4	24,6	29,3	29,8	31,6	48,6	56,1	Рост в 3,8 раза
г. Нур-Султан	2,9	3,2	5,4	8,9	11,5	11,0	10,3	20,2	26,8	Рост в 9,2 раза
г. Алматы	5,3	6,3	6,1	7,2	7,9	8,0	8,3	11,5	10,8	Рост в 2,3 раза
Прочие	6,4	7,6	8,9	8,5	9,9	10,8	13,0	16,9	18,5	Рост в 2,8 раза

Прим. Составлено автором на основании источника [3]

В настоящее время культурно-досуговые учреждения в Казахстане переживают не лучшие времена. Культурные ценности «переместились» с театров и музеев в развлекательные центры и ночные клубы крупных супермаркетов и престижных отелей.

Одной из актуальных проблем деятельности культурно-досуговых учреждений является активное привлечение посетителей в эти учреждения и формирование спроса на их услуги. Зачастую, малоизвестные культурно- досуговые учреждения не имеют собственных площадок для показа своих представлений, мероприятий, концертов и т.д.

Совершенствование управления сферой культурно-досуговых учреждений и функционирующего в их рамках рынка услуг требует внедрения современных технологий и методов. Это возможно при применении технологии маркетинга в деятельности учреждений культуры. Данные технологии должны способствовать повышению степени узнаваемости бренда культурно- досуговой организации, привлечения внимания и повышения доверия. Эффективность данных технологий измеряется количеством привлеченных клиентов и объемом реализуемых услуг .

В настоящее время, на международных рынках досуга и развлечений, особое внимание отводится развитию и продвижению событийного маркетинга или event- маркетинга[4]. Event-marketing, с английского, маркетинг отдельного события (ситуация, когда спонсорские или какие-либо другие средства вкладываются в то, чтобы как можно больше людей посетили то или иное мероприятие).

Основная цель маркетинга – определить величину спроса на конкретный товар, выраженную в показателях объема продаж и его доли на рынке, и средствами маркетинга способствовать его достижению

Основная цель менеджмента – обеспечить устойчивое развитие организации в достижении ее миссии и целей путем использования присущих менеджменту средств воздействия на людей для их взаимодействия в совместной производственно-хозяйственной деятельности.

Event-management с английского дословно переводится как управление событием. Он является одним из самых существенных инструментов PR, направленных на получение длительного эффекта в формировании имиджа предприятия, его воздействия на общественные интересы и потребности.

Event-менеджмент предполагает широкий спектр маркетинговых коммуникаций (от сообщения сотрудникам, клиентам и контрагентам простой, но необходимой информации в эффективной презентации бренда или продукции), осуществляется посредством организации различных мероприятий. Масштабы воздействия также могут быть различными - от одного предприятия, нескольких компаний в крупных общественных масс.

Этот вид деятельности включает изучение бренда, целевой аудитории, разработку концепции мероприятия, планирование логистики и координацию технических аспектов перед непосредственным выполнением условий мероприятия. Event-менеджмент, по сути, является программой управления мероприятием, которая в зависимости от поставленных целей предполагает выполнение event-менеджером разноплановых действий - построение логистики, драматургии, сценографии мероприятия. Организация мероприятия - это каждый раз новый проект.

Event-менеджмент включает функции планирования, организации и контроль проведения уникального, единственного в своем роде мероприятия, причем уникальность обеспечивается не столько оригинальностью идеи, сколько способами доведения ее до конечного потребителя.

Проведение маркетинговых исследований в сфере культуры позволит органам управления данной отрасли получить информацию о культурных запросах и предпочтениях населения, мотивах их посещения или непосещения, степени духовной удовлетворенности их деятельностью.

В сущности, Event-менеджмент представляет собой систему маркетинговых мероприятий в виде площадки для показа мероприятий (продукции), в целях привлечения клиентов, юлагодаря грамотному воздействию на потребителя. Он является не только рекламой, но и оказывает прямое воздействие на потребителя, заинтересовывая его по другому, вызывая определенные эмоции, показывая компанию как надежного и уважаемого партнера.

К числу основных задач событийного маркетинга следует отнести: управление имиджем компании, создание положительного восприятия к бренду, продвижение на рынок услуг импульсивного спроса и т.д.

Событийный маркетинг имеет ярко выраженную социальную направленность. Процесс организации event-мероприятий предполагает, что событие будет организовано не только под определенный бренд, но и может носить характер крупного проекта, где принимают участие несколько брендов в качестве партнеров, спонсоров и т.д.[5].

К событийному маркетингу прибегает компания Avon Cosmetics, которая ежегодно проводит так называемый Avon Running Global Women's Championship - забег на 10 километров для женщин. Целью данной кампании является привлечение внимания женщин, у которых нет времени на занятия фитнесом, к здоровому образу жизни, полезному и эффективному времяпрепровождению. Эта программа вдохновляет женщин по всему миру реализовать свой потенциал и встретить других женщин со схожими интересами, а самое главное, выиграть денежный приз[6].

В последнее десятилетие спрос на событийный маркетинг увеличился. И это вызвано в первую очередь тем, что он отвечает потребностям людей, а человек, в силу своей природы, всегда хочет получить новые впечатления, стать частью каких-либо уникальных событий. И в этом смысле event-маркетинг - одно из самых эффективных и полностью отвечающих этим требованиям оружие [7]. Высокая креативность и гибкость событийного маркетинга способствуют созданию от разнообразных программ до долгосрочной рыночной стратегии, определяющей позиционирование продукта для компаний любой сферы деятельности.

Библиографический список:

- 1 Источник: Нестеров А.К. Маркетинг в культуре // Энциклопедия Нестеровых. Интернет- ресурс: <http://odiplom.ru/lab/marketing-v-kulture.html>
- 2 Воронова И.В. Технология социального маркетинга в деятельности учреждений культуры региона. Интернет- ресурс: article.n/sotsialnyy-marketing-v-deyatelnosti-uchrezhdeniy-kultury-stanovlenie-i-perspektivy-razvitiya
- 3 Статистика услуг. Официальный сайт Комитета по статистике МНЭ РК. <https://stat.gov.kz/official/industry/20/statistic/7>
- 4 Климова Т.Б., Вишневецкая Е.В. Событийный маркетинг: новый вектор развития территорий// Научный результат. Серия «Технологии бизнеса и сервис».-2014.-№2.-С.80-84
- 5 Володина М.Р.Event- маркетинг в сфере организации мероприятий// Молодой ученый.-2019.-№5.-с.103-106.
- 6 Основные виды и формулы досуга. Интернет- ресурс: <https://fb.ru/article/368524/osnovnyie-formyi-i-vidyi-dosuga>
- 7 Российский событийный маркетинг: условия и перспективы. Интернет- ресурс: <http://www.advlab.ru/articles/article601.htm>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭТНИКАЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Нұржан І., Құрманбай Д.Қ., Спанова М.Д., 1 курс студенттері
Қазақ технология және бизнес университеті

Ғылыми жетекшілер - *Жайлаубаев Е.Н., Ахметова Г.Б.,* магистр, аға оқытушы

Резюме: В статье рассматривается этнический туризм как одно из приоритетных направлений культурно-познавательного туризма для Республики Казахстан, являющееся на данный момент перспективным для многих стран мира. Этнический туризм может удовлетворить ряд духовных потребностей человека и наиболее важным в организации этнического туризма является ознакомление участников с традициями и культурой различных этносов.

Summary: In the article, ethnic tourism is considered as one of the priority directions of cultural and educational tourism for the Republic of Kazakhstan, which is currently promising for many countries of the world. Ethnic tourism can satisfy a number of spiritual needs of a person and the most important in the organization of ethnic tourism is to familiarize participants with the traditions and culture of various ethnic groups.

Қазақстан Республикасында туристік қызмет көрсету спектрін жақсарту бойынша ауқымды жұмыс жүргізілуде, алайда Қазақстанда мәдени және этникалық туризмді дамыту қарқыны осы саладағы неғұрлым басым бағыттардың бірі болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда туристік кластерлерді дамыту бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде. Инфрақұрылым белсенді қарқынмен дамып келеді, мұның бәрі этникалық туризмнің де, жалпы туризмнің де дамуына сөзсіз әсер етеді. Этникалық туризм ойын-сауық туристік инфрақұрылымында айтарлықтай ауқымды орын алады. Қазақстанда өте бай этникалық мәдениет, ежелгі дәстүр сақталып, қазір де белсенді түрде қолданылуда.

Шетелдік турист үшін қазақ халқының салт-дәстүрі мен мәдениетін көру өте қызықты, себебі қазақ мәдениетінде шетелдік турист үшін көптеген қызықты және танымдық ерекшеліктер бар. Жыл сайын әлемнің әр түкпірінен Қазақстанға туристер ағыны артып келеді. Шетелдіктерді қазақ халқының ұлттық мұрасы қызықтырады. Stream шетелдіктердің Қазақстан қамтамасыз етеді қуатты серпін экономиканы дамыту үшін жасалған. Бірақ Қазақстан туристік климатты қалыптастыру бойынша әлі де жұмыстары алда тұр.

Қазақстан Республикасында 2020 жылға дейін әзірленген туристік облысты дамыту тұжырымдамасы бар осы тұжырымдамада экономиканы әртараптандыру және халықтың әл-ауқаты мен өмір сүру сапасын арттыру мақсатында Қазақстан Республикасының Туризм индустриясы белгілі бір туристік кластерлерде жеткілікті бәсекеге қабілетті туристік бизнеспен дамуы тиіс, онымен туризмнің ішкі және сыртқы нарықтарында тартымды және перспективалы туристік өнімдер ұсынатын туризмнің кәсіби қызметкерлері ғана айналыса алады. көптеген мүдделі тараптарда туристік қызметтен түсетін табыстың жоғары және тұрақты өсуіне ықпал етуі тиіс: бизнес және қызметкерлер мемлекеті [1].

Туристік саланы дамытудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында бес туристік кластер анықталды: Астана, Алматы, Шығыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан және Батыс Қазақстан. Туристік кластерді құрудың мақсаты-синергетикалық әсер есебінен туристік нарықта аумақтың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, оның ішінде: кластерге кіретін кәсіпорындар мен ұйымдар жұмысының тиімділігін арттыру және инновацияларды ынталандыру және жаңа туристік бағыттарды дамыту [2].

Қайта қараудың маңызды аспектісі тарихи-мәдени ландшафт пен кешендердің толық топографиясын жасауға кешенді көзқарас болып табылады, ол қазақ халқы мәдениетінің алуан түрлілігі мен даусыз бірегейлігін білдіретін, сондай-ақ ақпараттық этно-экологиялық ішкі және ашық туризм тартымды болып табылады.

Демалыс пен ойын-сауықтың барлық басқа түрлері сияқты жалпы мәдени бос уақыт бір орында тұрмайды. Ол жаңа функцияларға ие болады, өз контентінің барлық негізгі шектеулерін кеңейтеді және ұтымды етеді. Халықаралық стандарттарға, экологиялық және этнопарктерге, сондай-ақ мәдени, табиғи және тарихи қорықтардың әртүрлі түрлеріне жауап беретін рекреациялық және ойын-сауық орталықтарын құрудың ерекше маңызы бар. Мұның барлығы туристік кластерлерді қалыптастыру үшін негіз болып саналады, оның бірі Ұлытау тау жотасын, қазақ халқының атақты Отанын қамтиды.

Этномәдени және экологиялық туризм, Ұлытау, ұлтымыздың бесігі тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады. Ұлы мола қорғандары, қорымы, беғазы-дәндібай мәдениеті, үңгір суреттері, петроглифтер, шахталар мен металлургиялық пештер, оларда мыс, қалайы, күміс, алтын және басқа да көне ескерткіштерді ғалымдар тауып, зерттеулер Ұлытау ежелгі заманнан бері Сары-Арқа және бүкіл даланың орталығы болғанын көрсетеді.

Орта Азия даласы хандарының осы ежелгі ставкасының маңызды рөлін түсінбей, қазақ халқының тарихын зерттеуге тырысу өте қиын. Бұл жерде Жошы - Ұлы өз туларын көтерді Шыңғысхан, осыдан Батыстың Шығыс жаулап алу жорықтары басталды. Бұл жерде Алаш хан және Алтын Орда, Тоқтамыс және Әмір Едіге сияқты даланың атақты ұлдары жерленген. Ұлытау таулары ортағасырлық ұлы қолбасшылардың бірі - Тимуридтер империясының негізін қалаушы, Темірлан да назардан тыс қалған жоқ. Ұлытауды сақтайтын ескерткіштер палеолит пен неолит дәуіріне қарай өріледі. Осы ауданның аумағында 636-ға жуық ескерткіш бар, оның 282-і «Ұлытау» мұражайы қорының тарихи-мәдени картасына енгізілген [3].

Осы саладағы туризмнің дамуы өте кең ауқым алуға және ежелгі тарихи-мәдени мұралардың арқасында барлығы этностық және мәдени саяхат орталықтарының бірі болып қайта құруға көмектеседі. Ұлытаудың табиғи сұлулығы мен тарихи маңызы оның тартымды және перспективалы мәдени және тәрбие жұмысының орталығы болып табылады, біздің жас ұрпақтың патриоттық тәрбиесін қалыптастыру, олардың өз бастауларына құрмет көрсету, қазақ халқының терең тамыры мен тірі тарихына құрмет көрсету негізінде. Ұлытау ұлттық сана-сезім мен этносаралық тұтастықты дамыту мен нығайтудың ажырамас құралы болуы мүмкін, ол қазіргі уақытта мемлекетіміздің тұрақты қалыптасуының маңызды алғышарты болып табылады. Бұл сайттың маңыздылығын және оның мүмкіндіктерін асыра бағалау мүмкін емес.

Ұлытау ерекшелігі оның бірегейлігінің тарихи қоры болып табылады. Орта Азия халықтарының артефактілері мен ежелгі мәдениетінің саны және осы аймақтың қазіргі заманғы адамдарын бастаған көшпелі тайпалардың күші. Өйткені, осы тарихи-мәдени кешенді дамыту үшін қосымша ресурстарды жұмылдыру және оның этникалық бейнесін құру қажет, ол шетелдік және отандық инвесторлардың, меценаттар мен ғылым мен мәдениетпен айналысатын адамдардың назарын аударатын болады, күмән тудырмайды. Табиғат сұлулығы, Ұлытау оның тарихи маңызы этникалық туризмді дамытудың перспективалы орталығы болып табылады, жастардың патриоттық тәрбиесін дамыту негізінде маңызды мәнге ие. Мақтаньш-халықтың заңнамалық мұрасы.

Қазақстан Республикасында этнографиялық туризмді одан әрі дамыту туризмнің басым түрлерін қалыптастыруды қамтиды. Ол үшін қазіргі мүмкіндіктерге негізделген және оның табысты дамуына ықпал ететін этникалық туризмді ұйымдастыру тұжырымдамасын әзірлеу қажет. Туризмді дамытудың осы кезеңінде Қазақстан іскер адамдар, спортшылар, ғалымдар, экстремалды демалыс әуесқойлары үшін, сондай-ақ Ұлы Жібек жолы елдерінің тарихы мен қазіргі заманына мүдделі адамдар үшін барынша тартымды болып келеді.

Библиографиялық тізім:

1. Дуйсен Г. М. Основы формирования и развития индустрии туризма в Казахстане /Г.М.Дуйсен. – Алматы: Изд-во «ЛЕМ».-Алматы, 2012. - 94 с.
2. Олдак П. Г. Индустрия туризма - одно из ведущих направлений развития современной экономики // П.Г.Олдак // Проблемы развития индустрии туризма.- Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 2015. – С. 3-21.
3. Ердаuletов С.Р. География туризма: история, теория, методы практика /С.Р.Ердаuletов. - Алматы, 2016. – 336 с.

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ

Жарманова Г., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
Научный руководитель – *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Мақалада жобаларды басқарудың жалпы схемасындағы жобалардың сапасын басқарудың маңызы көрсетілген.

Summary: The article reveals the importance of project quality management in the overall project management scheme.

Современная экономика характеризуется тем, что для успеха компании жизненно необходимо привлечение инвестиций. Ключевой этап привлечения средств – это инвестиционный проект, цель которого заключается в разработке важнейших направлений совершенствования деятельности той или иной компании.

Создание инвестиционного проекта - это комплекс управляемых и скоординированных действий, которые предпринимаются для достижения целей, соответствующих конкретным требованиям и учитывающим ограничения в части времени, ресурсов и финансов [1].

Для успешной реализации инвестиционного проекта компании разрабатывают такую систему управления качеством, которая учитывает особенности инвестиционных проектов.

Уже более века вопросы управления качеством являются предметом пристального исследования ученых различных стран мира. За это время накоплен значительный опыт в области обеспечения качества. За прошедшее столетие существенно изменилась трактовка понятия «качество». В зависимости от того, какой смысл вкладывался в понятие «качество» на каждом историческом промежутке, изменялись и методы качества.

Общий менеджмент все больше сближается с менеджментом качества и дальнейшее развитие систем управления качеством позволяет прогнозировать построение систем общефирменного управления на основе систем управления качеством.

В СССР работы по разработке и внедрению систем улучшения качества стали осуществляться в середине 50-х годов. До этого времени обеспечение качества достигалось, в основном, с помощью контроля качества и отбраковке дефектных изделий. Но с конца 80-х годов XX века системы качества на основе стандартов серии ISO начали внедряться предприятиям и организациям разных отраслей промышленности.

В результате эволюции отечественных систем управления качеством произошел переход от жесткой централизованной регламентации деятельности предприятия в области качества к многообразию подходов к управлению качеством, наиболее применимыми из которых являются стандартизированные системы качества (такие, как ISO 9000, ГОСТ Р ИСО 9001-2001 и др.) и всеобщее управление качеством (Total Quality Management - TQM), и самостоятельному выбору предприятием путей решения проблемы качества.

Существуют различные методологии управления качеством. В настоящее время наиболее применимыми и известными являются: стандартизированные системы качества (такие, как ISO 9000, ГОСТ Р ИСО 9001-2001 и др.); всеобщее управление качеством (Total Quality Management - TQM).

Сертификация систем качества является не обязательной, а добровольной. Степень доверия к системе зависит не только от ссылки на ее соответствие стандартам ISO 9000, сколько от компетентности и авторитетности органа сертификации. В Казахстане сертификацию систем качества осуществляют отечественные сертификационные центры, а также представительства зарубежных сертификационных фирм. Практикуется как получение только российского сертификата системы качества, так и зарубежного.

В РК в настоящее время наметилась тенденция среди прогрессивных предприятий к сертификации систем качества производства продукции в соответствии со стандартами серии ISO 9000. Следует отметить, что наибольшее количество предприятий, сертифицирующих систему качества, относится к предприятиям, либо выпускающим серийную продукцию, либо к предприятиям IT-отрасли. Значительно меньше фирм и предприятий, выполняющих работы или оказывающих услуги, сертифицируют свою систему качества.

Предприятия разрабатывают, внедряют и сертифицируют систему управления качеством в соответствии со стандартами ISO 9000 с целью повышения конкурентоспособности и увеличения прибыли. Решающие факторы, служащие толчком к принятию решения о необходимости внедрения системы менеджмента качества можно подразделить, на наш взгляд, на несколько групп:

- намерение привести систему управления предприятием в соответствие с требованием рынка (отладить процессы, повысить качество продукции и т.д.) с целью повышения эффективности деятельности предприятия в целом (в этом случае вероятность получить максимальный эффект от внедрения системы качества наибольшая);
- улучшение имиджа, намерение активно продвигать свою продукцию на внешнем рынке (шансы на успех средние, так как основным мотивом является не улучшение качества как такового, а получение сертификата системы качества);
- упрощение процедуры выигрыша тендера на поставку продукции или производство работ по государственному заказу (вероятность получения высокой отдачи от внедрения системы качества весьма сомнительна, так как в этом случае документация системы качества, зачастую, разрабатывается формально, излишне перегружена, процессы не отлажены, все внимание нацелено на получение сертификата системы качества) и пр.

Любой из этих факторов, или все они в комплексе, могут в итоге привести предприятие к переходу на новый уровень обеспечения качества и чем более осмысленным будет решение руководства о цели перехода на новую систему качества, чем лучше эта цель будет доведена до каждого работника предприятия - тем больше шансов на успех.

Стоит отметить, что современную ситуацию в Казахстане характеризует тенденция к увеличению доли предприятий, обращающихся к стандартам ISO 9000 сознательно в целях совершенствования качества и повышения эффективности управления. Это свидетельствует о благоприятных перспективах повышения эффективности и конкурентоспособности предприятий.

Во всех определениях понятия «управление проектом» непременно встречается требование к качеству результата проекта. Для завершения проекта с требуемым качеством недостаточно только лишь проводить постоянный контроль качества и констатировать соответствие или несоответствие полученных результатов проекта желаемым. Необходимо активно управлять качеством проекта [2].

Таким образом, управление качеством в проекте является одним из важнейших процессов в реализации проекта. Менеджмент качества проекта является подсистемой управления проектами.

«Управление качеством в проекте (Project Quality Management) – раздел управления проектами, включающий в себя процессы, необходимые для обеспечения гарантий того, что проект удовлетворит потребностям, ради которых он и был предпринят. Он включает гарантирование качества, обеспечение качества и контроль качества»[3]. Управление качеством проектов осуществляется на всех фазах жизненного цикла проекта.

В качестве проекта можно выделить два аспекта:

- качество процессов проекта;
- качество продукта (конечного результата) проекта.

Согласно определению ИСО 8402:1994 процесс определяется как совокупность взаимосвязанных ресурсов и видов деятельности, преобразующей входные элементы в выходные, а продукт проекта — то, что определено в области действия проекта и поставляется потребителю.

В международных стандартах серии ISO руководство по качеству процессов, относящихся к продукту проекта, рассматривается в стандарте ISO 9004:2000, а руководство по качеству процессов управления проектом - в ISO 10006:1997.

Обращение к вопросам эффективности проектного управления объективно выявило острую потребность в разработке системы управления качеством проекта. При этом особое значение, наряду с требованиями к качеству конечного продукта, стал придаваться качеству процессов проекта. Отсутствие должного внимания к ним приводило к не менее значимым отрицательным последствиям непосредственно для создаваемого продукта[4].

Одна из наиболее важных проблем в руководстве проектом - уверенность значительного числа специалистов, что единственно важное в качестве проекта - это конечный результат проекта, но в процессе выполнения проекта все работы, все процессы на всех этапах должны быть выполнены качественно и желательно с первого раза.

Достижение качества процессов и продукта проекта возможно только при систематическом подходе, который представляет собой гарантию удовлетворения требований заказчика и потребностей других участников проекта.

Для достижения качественного результата проекта необходимо управлять качеством всех элементов и сторон проекта на протяжении его жизненного цикла:

- маркетинговые, проектные, организационные и управленческие решения;
- материальные ресурсы проекта (сырье, оборудование, материалы);
- процессы проекта (работы по выполнению проекта);
- результаты проекта (итоговые продукты и услуги проекта).

Хронологическая последовательность организации управления качеством проекта может быть представлены следующим образом[5]:

1. Формирование концепции управления качеством в проекте;
2. Разработка плана управления качеством в проекте;
3. Организация и осуществление качества в проекте;
4. Анализ состояния и обеспечения качества в проекте;
5. Завершение управления качеством в проекте.

Решающую ответственность за достижение качества проекта несет управляющий проектом, но в процесс обеспечения качества должны быть вовлечены все члены команды управления проектом, поставщики, субподрядчики и прочие участники проекта.

В течение последних 10-15 лет концепции управления качеством в проектах значительно изменились. Поскольку каждый проект - уникальное и ограниченное в ресурсах изменение существующей системы, инвестиции в достижение и совершенствование качества должны быть тщательно спланированы, поскольку проект не должен длиться дольше и быть выполнен с перерасходом всех видов ресурсов для достижения желаемого качества — оно должно быть достигнуто в ограниченных ресурсах проекта.

Таким образом, причины слабого развития систем управления качеством в целом и недостаточного применения управления качеством в проектах в частности можно выделить в две группы:

- внешние, не зависящие от компании (неразвитость рынка, недостатки организации тендеров, слабость законодательной базы, отсутствие систем управления качеством у поставщиков и партнеров);
- внутренние (низкая корпоративная культура, недальновидность руководства, отсутствие знаний, опыта и навыков систематического менеджмента качества).

В настоящее время, основными факторами, влияющими на принятие решения руководителем о внедрении системы управления качеством являются:

- перспективы развития рынка;
- потребность в оптимизации работы компании (четкое распределение полномочий, ответственности, экономия ресурсов и пр.)

Библиографический список:

- 1 Управление качеством инвестиционных проектов. Интернет-ресурс: https://spravochnick.ru/menedzhment/upravlenie_kachestvom/upravlenie_kachestvom_investicionnyh_proektov.
- 2 Подольская Т.О. Критерии выбора инвестиционного проекта: качественный аспект/ Т.О. Подольская, Т.Д. Муранова// Стандарты и качество.2014.- №11-с.30-32
- 3 Муранова Т.Д. Управление качеством инвестиционного проекта// Молодой ученый.-2015.-№1.-С.255-258
- 4 Стандарт ИСО. Руководство качеством при управлении проектами. Интернет- ресурс: <https://pmpractice.ru/knowledgebase/normative/projectstandarts/iso10006-97/>
- 5 Стандарты управления проектами. Нормативная база. Интернет- ресурс: <https://pmpractice.ru/knowledgebase/normative/>

ПЛАНИРОВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИИ И ЕГО ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ

Иржанов Б.А., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
Научный руководитель – *Ярдякова И.В.*, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Бизнесің жаңа жағдайларына көшу кезінде жоспарлаудың маңыздылығы мен өзектілігі пайда болады - экономикада да, тұтастай алғанда кәсіпорындарда дамудың жаңа тәсілдерін табу мақсатында.

Summary: With the transition to new economic conditions, there is the importance and relevance of planning – business planning, in order to find new approaches to development, both in the economy and in enterprises as a whole.

Планирование является непрерывным процессом в силу двух существенных причин. Первая — возможность достижения цели и потребность в установлении новых целей. Вторая — неопределенность будущего, постоянные изменения в окружающем мире, что требует корректировки целей, согласования их с реальностью [1].

Все три вида планирования (перспективное, текущее и оперативное) составляют общую систему, которая называется генеральным, или общим планом, или бизнес-планом функционирования организации.

Исходя из определенных типов планирования, можно охарактеризовать сам процесс планирования в организации, который реализуется в несколько этапов [2]:

а) Разработка общих целей. Цели организации определяют стратегию, т.е. разработку основных мер и планов достижения намеченных целей.

в) Разработка и выбор стратегии из многочисленных альтернатив составляет основу стратегического управления, представляющего общий высший уровень всего процесса планирования. Наибольшую проблему в выборе стратегии представляет недостаточность информации, тем более, стратегическое планирование основано не на нынешней, а на будущей структуре хозяйственной деятельности, которая зависит от таких переменных, как анализ рынка, конкурентов, уровня технологии, персонала, ресурсов будущих периодов.

с) В этих условиях большое значение приобретает прогнозирование, главной задачей которого является предвидение (вероятностная оценка) возможного будущего развития событий и их влияние на деятельность организации в той или иной прогнозируемой (вероятностной) ситуации.

В современных условиях эффективное, успешное функционирование любой организации невозможно представить без применения методов управления (так называемого, финансового менеджмента).

Одним из наиболее важных, на наш взгляд, таких методов наряду с контролем, прогнозированием, анализом, информационным обеспечением, является планирование. Безусловно, проблема планирования и его совершенствования является актуальной как в Казахстане, так и за рубежом.

Это обусловлено зависимостью рентабельности производственной деятельности от грамотного планирования, соответствующего данным рыночным условиям и состоянию экономики страны в целом.

Очень важно в разработке новых, современных методов планирования опираться и использовать опыт, разработки экономически развитых стран. Планирование зависит от различных внешних и внутренних факторов.

К внутренним факторам могут быть отнесены следующие: организационно-правовая форма предприятия; технология производства; геолокация, размещение объекта; темпы роста и прироста; масштаб деятельности.

А внешние факторы включают в себя следующие элементы: уровень инфляции, доступность заемных источников (краткосрочных и долгосрочных); состояние рынка ресурсов; наличие конкуренции, состояние политической и социальной сферы.

В целом методы планирования можно поделить на две крупные группы, состоящие из подгрупп и входящих в их состав множество элементов: формализованные и качественные (экспертные оценки) методы. Их принципиальная разница будет понятна в ходе раскрытия деталей и представления характеристик каждой из них[3].

Формализованные, в свою очередь, представляют собой совокупность разных методов. Во-первых, аналитические (включают в себя нормативный, прямого счета, балансовый, метод оптимизации, экономического анализа, бюджетирование). Во-вторых, статистические (представлены индексным, трендовым и методом экстраполяции). В-третьих, графический метод.

Именно аналитические методы наиболее применимы в странах с развитой экономикой. Каждый из них имеет свои отличительные черты, «плюсы» и «минусы».

Например, нормативный метод основывается на том, что заранее устанавливается плановая потребность в финансовых и иных ресурсах на предприятии. Сила данного метода в его простоте, а слабость в том, что, как мы знаем, различные внешние и внутренние факторы оказывают влияние на изменение ранее определенных нормативов и вызывает необходимость их корректировки.

Метод прямого счета, в свою очередь, состоит в том, что значение показателя на плановый период рассчитывается на основе фактического показателя и коэффициента его изменения в этом же плановом периоде. Плюс данного метода, на наш взгляд, заключается в том, что расчеты не требуют особых умственных усилий и производятся достаточно просто. Но так как предпринимательская среда достаточно неопределенна, то необходимы усилия для разработки нескольких вариантов возможных показателей.

Что касается балансового метода, то соотношение потребности и наличия самих финансовых ресурсов мы можем легко сформировать при помощи бухгалтерских балансов. Данный метод достаточно четкий, ведь достаточно установить взаимосвязь между доходами и расходами, однако совершенно не принимаются во внимание инфляционные изменения, изменения рыночной конъюнктуры.

Если предприятие разрабатывает несколько прогнозных вариантов, а затем выбирает наилучший из них, то это пример использования метода оптимизации. Данный метод можно назвать гибридом предыдущих методов, описанных нами, который собрал в себе все их сильные стороны. Но и в методе оптимизации было несложно найти свой минус. Это, безусловно, временной аспект. Ведь каждая секунда в рыночных условиях важна, а этот метод заставляет потратить слишком много времени на его реализацию.

Не стоит забывать и не принимать во внимание качественные методы, которые включают в себя как методы коллективной работы экспертных групп (мозговой штурм или так называемый «брейнсторминг»; деловые игры, предполагающие разное развитие сценариев и так далее), так и методы индивидуальной работы экспертов (то есть экспертный метод; «дельфи» и другие).

Очевидно, что каждая организация вправе сама решать, какой из методов использовать, в зависимости от своего положения на рынке, уровня инфляции, формирующегося спроса и предложения, а также многих других факторов. Но есть еще один не менее важный момент, на который хотелось бы обратить внимание. Зачастую многие не видят принципиальной разницы, а поэтому и путают планирование и прогнозирование. Нет сомнений в том, что эти два понятия имеют как общие черты, так и различия.

Как уже отмечалось, планирование – это конкретный процесс разработки и принятия целевых установок (как количественного, так и качественного характера), а также определение путей их достижения.

А прогнозирование – это предвидение возможного положения экономического объекта, обоснование финансовых планов.

Общими чертами, свойственными и прогнозированию и планированию, являются: единство объекта прогнозирования; единство социально-экономических условий; целенаправленность; наличие прямой связи между прогнозированием и планированием, а также результатами их реализации.

Различиями или отличительными чертами данных понятий является: различная степень детализации; обоснование каждого показателя и их увязка; уровень привязки показателей плана и прогноза во времени и пространстве; обязательность выполнения; планирование используется, в отличие от прогнозирования, как средство регулирования.

В целом, можно выделить следующие основные пути улучшения планирования на предприятии:

- использовать только качественную, точную информацию из достоверных источников;
- в силу того, что любой анализ будущего неизбежно характеризуется той или иной степенью неопределенности, то имеет смысл рассмотреть несколько сценариев.
- важно несколько раз возвращаться к своим проектировкам и в случае необходимости при текущем планировании, корректировать их.
- на предприятии необходимо проводить планирование использования, как основного, так и оборотного капитала.
- чем тщательнее разработаны все разделы плана, тем легче его выполнить, меньше требуется ресурсов, лучше качество работы.
- при определении структуры планирования учитывать возможности и организационно-правовую форму предприятия.

В заключение можем отметить, что применение планирования для компаний конкурентного рынка, не только необходимо, но и является стратегическим вопросом выживания и роста предприятия. Грамотное использование методов анализа и прогноза дает руководителям и менеджерам компаний уверенность в завтрашнем дне, и, как следствие, ведет к повышению организованности и цивилизованности на рынке в целом.

Библиографический список:

1. Планирование в организации (на предприятии) : учебная программа, лекции [для студентов-заоч. спец. 1-26 02 05 "Логистика"] Додонов О.В. (05.02.2016) <https://elib.psu.by/bitstream/123456789/15725/3/Тема%202.pdf>
2. Современная структура бизнес-плана и его значение в экономике. Гаджимурадова Л.А., Ст. преподаватель кафедры «Финансы и кредит» ГАОУ ВО ДГУНХ г. Махачкала. (2018) <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnyie-kategorii-biznes-plana/viewer>
3. Планирование на предприятии в современных условиях. Байдикова К.А. Кубанский государственный университет г. Краснодар. (29.05.2016)

РОЛЬ РЕКЛАМЫ ПРИ ПРОДВИЖЕНИИ ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА

Касымова А.А., Казахский университет технологии и бизнеса
 Научный руководитель – *Карбетова З.Р.*, к.т.н, профессор

Түйін: Туризмдегі жарнама-бұл үздіксіз ұсынылатын қызметтерді қызметтермен байланыстыратын жүйе, олар бәсекелестер нарығында неғұрлым тиімді сұранысқа ие болады.

Summary: Advertising in tourism is a system of continuous coordination of offered services with services that are in demand in the market and that a tourist company is able to offer at a profit for itself and more effectively than competitors do.

Индустрия туризма является одной из наиболее доходных отраслей мирового хозяйства. На ее долю в настоящее время приходится около 20% мирового валового продукта, инвестиций, рабочих мест и потребительских расходов. Среднегодовые темпы роста мировых поступлений от международного туризма за последние десять лет составили 23%.

Несмотря на огромные возможности развития туризма, Казахстан выглядит на мировом рынке туристских услуг более чем скромно. Это объясняется неразвитостью отечественного туристского рынка, отсталостью материально-технической базы, нехваткой квалифицированных кадров. Число иностранных туристов, ежегодно посещающих Казахстан, небольшое. Зато следует отметить активизацию в последние годы международного туризма – количество выезжающих за рубеж туристов резко выросло. Сокращение объемов внутреннего туризма и рост выездного уменьшают доходы не

только казахстанских производителей туристских услуг, но и государственного бюджета. Выездной туризм не в состоянии обеспечить страну новыми рабочими местами и не приносит колоссальных доходов в государственную казну. В «Государственной программе развития туризма в Казахстане до 2016 года» четко определена ее цель - создание в стране конкурентоспособной туристской индустрии для обеспечения занятости населения, стабильного роста доходов государства за счет увеличения объемов въездного и внутреннего туризма и превращения Казахстана в центр туризма центрально-азиатского региона. Особое внимание уделяется формированию туристского имиджа страны и продвижению национального туристского продукта на мировой рынок туристских услуг. Казахстанский туристский продукт должен полностью соответствовать рыночному спросу и быть востребованным как на внутреннем, так и международном рынке».

Для реализации данной Программы на казахстанском туристском рынке назрела потребность в маркетинге как динамично развивающейся концепции управления, задающей ориентиры деятельности и определяющей порядок стратегического и тактического поведения туристской фирмы [1].

Рекламная деятельность направлена не только и не столько на сбытовую политику, она пронизывает всю деятельность туристской фирмы. Маркетинг начинается задолго до осуществления продажи туристского продукта и не заканчивается после её свершения. Он нацеливает на разработку и производство туристского продукта, пользующегося спросом, приведение всех ресурсов фирмы в соответствие с требованиями и возможностями туристского рынка для получения прибыли. Наиболее сложными этапами этой работы являются осмысление путей достижения конкурентных преимуществ и разработка на этой основе мероприятий по усилению конкурентоспособности туристской фирмы.

При изучении конкурентоспособности как экономической проблемы следует учитывать следующие факторы:

- необходима количественная оценка экономических объектов, являющихся носителями свойства конкурентоспособности, без чего поддержание уровня конкурентоспособности, его повышение носит субъективный характер;
- конкурентоспособность определяется с использованием результатов сопоставлений как туристских фирм, так и их товаров и услуг;
- сопоставление экономических объектов в процессе сравнительного анализа конкурентоспособности должно удовлетворять требованиям полноты и корректности.

В современных условиях создание и продвижение туристского продукта требует:

- совершенствования качества услуг с целью максимального удовлетворения потребителя,
- эффективных технологий продаж,
- профессиональной работы сотрудников.

Туризм по своим основным характеристикам не имеет каких-либо принципиальных отличий от других форм хозяйственной деятельности. Поэтому все существенные положения современного маркетинга могут быть в полной мере применены и в туризме.

Реклама - это форма непрямого связи между туристским продуктом и потребителем. Для рекламы используются средства массовой информации (пресса, радио) и особенно печатный материал, такой, такой как каталоги, брошюры и т.д. Реклама – неличное обращение, направленное на популяризацию. Реклама – это всегда оплачиваемое обращение.

В то же время в туризме есть специфика, отличающая его не только от торговли товарами, но и от других форм торговли услугами. Здесь имеет место торговля как услугами, так и товарами (по оценкам специалистов, доля услуг в туризме составляет 75 %, товаров — 25 %), а также особый характер потребления туристских услуг и товаров в месте их производства, более того, в определенной ситуации [2].

По направленности различают рекламу возможностей туристской фирмы и рекламу ее потребностей.

Реклама возможностей - вид рекламы, информирующий целевые аудитории о возможностях туристского предприятия в области представления туристских услуг.

Реклама потребностей – это чисто информационный вид рекламы, предназначенный для информирования деловых партнеров о существовании фирмы и ее потребностях в чем-либо. С помощью подобной рекламы туристская фирма решает следующие задачи: привлечение посредников, найм на работу сотрудников, поиск и продажа каких-либо материально-технических ресурсов (помещений под офисы, транспортных средств, мебели, оргтехники и т.д.)

В традиционном производстве, имеющем конкретный результат труда (товар в материально-вещественной форме), понятие маркетинга имеет более конкретное содержание. В туризме результат деятельности сводится к туристскому продукту. По сути, туристский продукт — это любая

услуга, удовлетворяющая те или иные потребности туристов и подлежащая оплате с их стороны. К туристским услугам относятся гостиничные, транспортные, экскурсионные, переводческие, бытовые, коммунальные, посреднические и др. В то же время «туристский продукт» можно рассматривать в узком и широком смысле. Туристский продукт в узком смысле — это услуги каждого конкретного сектора туристской индустрии (например, гостиничный продукт, туристский продукт туроператора, транспортного предприятия и т.д.). В широком смысле туристский продукт — это комплекс товаров и услуг, в совокупности образующий туристскую поездку (тур) или имеющий к ней непосредственное отношение. Основным туристским продуктом является комплексное обслуживание, т.е. стандартный набор услуг, продаваемый туристам в одном «пакете».

Реклама в туризме — это система непрерывного согласования предлагаемых услуг с услугами, которые пользуются спросом на рынке и которые туристское предприятие способно предложить с прибылью для себя и более эффективно, чем это делают конкуренты[3].

Библиографический список:

1. Александров Ю.Л. Анализ потребительского рынка / Ю.Л. Александров, В.А.Рычко, Н.Н. Терещенко // Маркетинг в России и за рубежом, 2016г. № 2 – с. 34
2. Алихашкина Е. Рынок информационных систем поддержки бизнеса / Е. Алихашкина // Практический маркетинг. 2014 г. № 4 – с. 27
3. Андреев С.Н. Роль маркетинга в повышении результативности деятельности коммерческих субъектов / С.Н. Андреев // Маркетинг в России и за рубежом, 2014 г. № 2 – с. 29

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Курбанов Д.К., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс

Түйін: Мақалада заманауи ұйымды басқарудың тиімді әдістері қарастырылған.

Summary: The article considers effective methods of managing a modern organization.

Специфика современного рынка заставляет непрерывно искать пути повышения рентабельности производства, совершенствования процесса управления и планирования. При этом в самом общем случае, основными способами увеличения эффективности предприятий являются оптимизация и модернизация производства, снижение производственных потерь и технологического расхода энергоносителей, увеличение достоверности и скорости получения информации, необходимой для принятия управленческих решений.

Эффективное управление сложным в организационно-экономическом отношении предприятием требует внедрять процессы оптимизации управленческих решений.

Повышение управляемости предприятия достигается в следствии:

- оперативного поступления полной и достоверной информации о производственных процессах производства;
- сокращения времени принятия решений;
- эффективной информационной связи между системами управления производственными процессами и хозяйственно-административной деятельностью;
- предоставления в соответствии с четко ограниченными правами доступа информации заинтересованным пользователям [1].

Контроллинг является «своеобразным механизмом саморегулирования на предприятии, обеспечивающим обратную взаимосвязь в контуре управления». Он не подменяет управление, а лишь переводит его на качественно новый уровень. Поэтому можно выделить следующее, третье, базовое положение – контроллинг является интегрирующей и координирующей системой. При этом речь идет не только об интеграции фаз принятия решения, но и об объединении и координации планов различных функциональных отраслей и структурных единиц и проектов.

Основная цель контроллинга – ориентация управленческого процесса на достижение всех целей, стоящих перед организацией. Цели предприятия образуют «дерево целей». На каждом уровне «дерева целей» формируется своя цель.

Контроллинг как целостная система состоит из двух важных частей:

- стратегический контроллинг;
- оперативный контроллинг.

Стратегический контроллинг затрагивает внешнюю и внутреннюю среду организации, оперативный контроллинг только внутреннюю среду. Цель стратегического контроллинга - поддержание стратегического потенциала. Его задачи:

- участие в определении критических внешних и внутренних стратегических позиций;
 - контроль основных индикаторов (показателей) в соответствии с установленными стратегическими целями;
 - контроль выполнения отдельных частных и системных стратегических решений;
 - участие в постановке стратегических целей организации;
 - участие в разработке альтернативных стратегий;
 - анализ стратегической эффективности;
 - определение узких мест стратегического управления;
 - стратегическая рефлексия;
- создание и развитие системы информационного обеспечения стратегического управления.

Цель оперативного контроллинга - обеспечение оперативной прибыли и ликвидности. Его задачи:

- контроль всех тактических показателей в соответствии с установленными целями;
- контроль текущего и оперативного планирования;
- сравнение плановых и фактических показателей тактического управления;
- контроль выполнения текущих планов по отклонениям;
- определение узких мест тактического управления;
- создание и развитие системы информационного обеспечения тактического управления.

Поскольку контроллинг ориентирован на эффективное использование потенциала, способствующего получению результата, он становится особенно необходимым для поддержки стратегического управления. Поскольку деятельность на каждом из этих уровней относительно независима друг от друга, возникает проблема эффективности их взаимодействия.

Поэтому в организации необходимо формирования контроллинга как целостной концепции управления экономической системой. Стратегический и оперативный контроллинг должны образовать единый контур регулирования. С его помощью происходит настройка всей системы менеджмента организации для согласования краткосрочных целей деятельности организации с ее миссией и стратегией развития, обеспечения действий, направленных на целевое управление, эффективное использование ресурсов и развитие организации в долгосрочной перспективе с учетом факторов внутренней и внешней среды. Важным условием является построение контура регулирования таким образом, чтобы и стратегия, и тактика управлялись как процесс «двойной петли» на непрерывной основе – привязывание стратегии к оперативно-тактическим задачам (составление как текущих, так и стратегических бюджетов, как текущих, так и стратегических отчетов об эффективности) и к процессу обучения (организация как оперативных, так и стратегических семинаров, круглых столов и т. д.).

Плановые и отчетные документы являются материальным «выходом» процессов обработки информации менеджерами предприятия.

Основными компонентами системы контроллинга являются: ориентация на эффективную работу организации в относительно долговременной перспективе – философия доходности; формирование организационной структуры, ориентированной на достижение стратегических и тактических целей; создание информационной системы, адекватной задачам целевого управления; разбиение задач контроллинга на циклы, что обеспечивает итеративность планирования, контроля исполнения и принятия корректирующих решений [2].

Чтобы успешно выполнять свое предназначение в качестве инструмента управления, система контроллинга должна отличаться гибкостью. Гибкостью система контроллинга обладает тогда, когда она может приспосабливаться к изменениям внутренней и внешней среды организации. Динамический аспект представляет наибольшую сложность, так как невозможно спроектировать и реализовать эффективную систему контроллинга, которую не потребуются перестраивать.

Внедрение системы контроллинга позволит принимать эффективные решения в следующих областях [3]:

- оптимизация цикла закупки и реализации товаров;
- управление складскими запасами и издержками по их обслуживанию;
- оптимизация использования ресурсов, что приведет к экономии;
- планирование и снабжение, что приведет к улучшению состояния взаимоотношений с партнерами, своевременности поставок, снижению размеров партий и стоимости материалов;

- управление себестоимостью (издержками обращения);
- позволит делать точный анализ прибыли и потерь.

Таким образом, контроллинг является одним из наиболее эффективных методов управления организации.

Библиографический список:

1. Розанов Р.В. Контроллинг, как конкурентное преимущество. Интернет- ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontrolling-kak-konkurentnoe-preimuschestvo>
2. Нечухина Н.С. Контроллинг, как конкурентное преимущество. Интернет- ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontrolling-kak-instrument-upravleniya-predpriyatiem>
- 3 Теплякова Т.Ю. Контроллинг. Учебное пособие . Ульяновск: УлГТУ, 2010

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ В КОММЕРЧЕСКОМ БАНКЕ

Манапханов Ж.А., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - **Байгабулова К.К.**, к.э.н., асс.профессор

Түйін: Мақалада банктің тиімді қызметінің сипаттамасы ретінде стратегиялық менеджментті енгізу қажеттілігі ашылды.

Summary: The article reveals the need to implement strategic management as a characteristic of the Bank's effective activity.

Банковская система страны является одной из важнейших сфер экономики. От устойчивости развития данной сферы, конкурентоспособности и эффективности работы банков во многом зависит общеэкономическая ситуация не только в регионе, стране, но и на мировом банковском рынке.

Развитие конкуренции, укрепление и расширение банковских позиций требуют разработки более совершенного механизма работы с клиентами, совершенствование банковского менеджмента с использованием новых технологий.

Глобализация экономики, последствия мирового финансового кризиса, волатильность фондового рынка требуют от банковского менеджмента умения быстро адаптироваться к резко изменяющимся внешним условиям.

В связи с этим, современный рынок банковских продуктов требует новых подходов к разработке стратегических направлений и повышения эффективности банковского менеджмента.

Банковский менеджмент – научная система управления банковским делом и персоналом, занятым в банковской сфере. Он базируется на научных методах управления, конкретизированных практикой ведения банковского дела.

Стратегический менеджмент - это процесс, посредством которого менеджеры устанавливают долгосрочные направления развития организации, ее специфические цели, развивают стратегии их достижения в свете всех возможных внутренних и внешних обстоятельств и принимают к исполнению выбранный план действий[1].

Внедрение стратегического менеджмента позволит упрочить финансовую устойчивость, являющуюся одной из основных характеристики эффективной деятельности банка.

Одними из стратегических направлений в деятельности банка является внедрение системы контроллинга, в частности одного из его инструментов- системы сбалансированных показателей (ССП).

Система сбалансированных показателей позволяет реализовать долгосрочные цели и стратегию развития коммерческого банка на основе оценки совокупности финансовых и нефинансовых показателей деятельности[2].

Внедрение СПП в коммерческом банке дает возможность трансформировать стратегические цели банка в конкретные задачи и показатели.

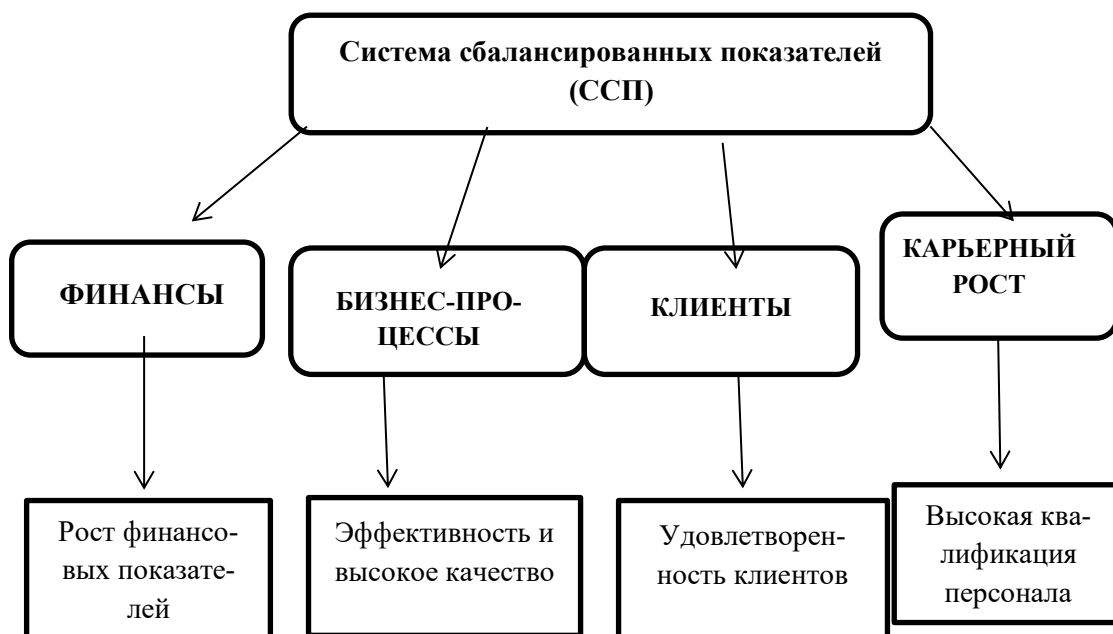

Рисунок 1- Результативность внедрения системы сбалансированных показателей в практику деятельности коммерческих банков

Создание системы сбалансированных показателей требует выполнения следующих этапов работы:

1. Определение миссии и стратегии развития банка
2. Разработка стратегических целей по каждому из выбранных направлений (финансы, бизнес-процессы, клиенты, карьера)
3. Создание стратегической карты, отражающей процесс реализации стратегии и достижение результатов
4. Определение ключевых факторов успеха, т.е. тех направлений деятельности, которые имеют для банка решающее значение в реализации цели.
5. Определение ключевых показателей эффективности (КПЭ) для каждого из выбранных направлений и разработка способов их расчета[3].

ССП позволяет переложить глобальные стратегические ориентиры в конкретные и понятные для сотрудников показатели (ключевые показатели эффективности, КПЭ), поддающиеся мониторингу и контролю.

В целом, ССП – это формализованный инструмент для управления реализацией стратегии. Она позволяет отслеживать и контролировать ее перемещение по наиболее важным для любой организации координатам — клиенты, процессы, финансы, развитие/персонал.

Современная проблема коммерческих банков состоит в том, что разработка ССП охватывает, зачастую, лишь финансовые и коммерческие показатели.

Сбалансированное сочетание показателей из всех перспектив позволяет банку обеспечить стабильность и устойчивость его развития.

Значение системы сбалансированных показателей состоит в том, что их внедрение изменяет, в сущности, деятельность всей организации - от системы управленческого учета, изменения областей ответственности департаментов до перестроения бизнес-процессов, кадровых решений и т.д.

Таким образом, стратегическое управление в коммерческом банке – это эффективный инструмент развития, который не только ориентирует деятельность организации на запросы клиентов, гибко реагирует на своевременные внешние изменения в деятельности, что позволяет организации добиваться конкурентных преимуществ и выживать в долгосрочной перспективе.

Библиографический список:

- 1 Интернет- ресурс: <http://www.upravlenie24.ru/stratmanagment.htm>
- 2 Плакидин И.С. Система сбалансированных показателей как инструмент банковского контроллинга. <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-sbalansirovannyh-pokazateley-kak-instrument-bankovskogo-kontrollinga>
- 3 Управление в кредитной организации. Интернет- ресурс: http://www.reglament.net/bank/mng/2009_3_article.htm

**МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІНІҢ ДАМУЫН ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТА
ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ**

Ғабдолова Ж.С., Шарифулла А.Б., Есіркепова А.М., 2 курс
Қазақ технология және бизнес университеті,
Ғылыми жетекшісі - *Мусаева В.С.*, магистр, аға оқытушы

Аннотация: Наша прямая обязанность принимать участие в развитии ресторанов в нашей стране с национальным колоритом. Для туристов прибывающих из зарубежья мы должны показать культуру казахского народа. И в то же время многие молодые люди работают с этой целью, мы их поддерживаем.

Summary: Our direct responsibility is to take the development of restaurants in our country with national flavor. For tourists arriving from abroad, we must show the culture of the Kazakh people. At the same time, many young people work for this purpose, we support them.

Қазіргі еліміздің 50 ел қатарына қосылу стратегиясындағы мақсатында көп елдермен араласып, түрлі инвесторларды тартуына байланысты шетелден келуші қонақтар артып келеді [1]. Елімізге келген қонақтар біздің елімізбен, жерімізбен, ұлттық нақыштарымызбен танысқысы келеді. Бірақ елімізде өкінішке орай ондай жерлер көп емес. Сол себепті шет елден келген қонақтар біздің еліміздің көркемде, әсем жерлерін білмегендіктен қайта келуге құштарлықтары болмайды. Сондықтан елімізде ұлттық нақышта жасалған, сәнделген мейрамханасын ашу керек [2].

Қазақстанның мемлекеттік бағдарламаларында, Елбасы Жолдаулары мен баяндамаларында туризм индустриясын дамыту, табиғи және тарихи ерекшеліктерін тиімді пайдалану, сол арқылы түсетін табыс пен ашылатын жұмыс орындарын көбейту туралы жиі айтылып келеді. Оған көлемді имидждік және стратегиялық маңызды шаралар өз септігін тигізіп отырды [3]. Нұр-Сұлтан қаласында Әлемдік және дәстүр діндердің съезі, ЭКСПО-2017 халықаралық көрмесі, ЕҚЫҰ саммиті, ЕЭО басшыларының кездесуі, Сирия дағдарысын шешу бойынша «Астана» процесінің отырыстары, олимпиада ойындары, қаржы-экономикалық, медиа-мәдени, ғылыми-инновациялық тақырыптағы ауқымды іс-шаралар ұйымдастырылды. ЭКСПО көрмесіне 115 мемлекет пен 22 халықаралық ұйым өкілдері қатысты [4]. Қалыптасып келе жатқан жас қала үшін бұл зор тәжірибе болды, туристік инфрақұрылым жетілді. Елбасы Н. Назарбаев «Тәуелсіздік дәуірі» кітабында: «Мен Астана бүкіл әлемге тек жаңа елорда және саяси алаң ретінде танылмай, сонымен бірге технология, қаржы, зияткерлік ресурстар, тіпті, соңында туристер ағылып жататын орталық ретінде танылса дедім» дейді [5]. Осыған орай, Елорда ұлттық нақыштағы мейрамханалар дамыту үшін ат салысуымыз біздің тікелей міндетіміз. Себебі шет елдерден келген туристер қазақ елінің мәдениетін, шығарма-шылығын, ұлттық тағамдарын білуі қажет, әрі өскелен ұрпақ өз елінің әдеп-ғұрыптарын сақтауды насихаттау қажет. Сол себептен мен сіздерге ерекше мейрамхана нобайын ұсынғым келіп отыр. Бұл мейрамхана қазақ елінің ғажайып ертегілерінің желісі ретінде көрсетуді жөн санадым. Кез келген мемлекетте өз елін дәріптейтін мейрамханалар мен мейрамхана желілері бар. Міне біз де өзіміздің ұрпақтарымызға өз елінің қандай керемет екенің қорсететіндей мейрамхана болса деп армандайтынмын.

Жоба бойынша сыртқы келбетін киіз үй ретінде ұсынамыз. Бірақ қолданатын материал киіз болмайды, жұқа темір материалынан жасаймыз. Түсі ақ. Төменгі бөлігі қоңыр түсті. Және ұлттық нақыштағы ою-өрнек салынуы керек. Шаңырақ та міндетті түрде болады. Оның материалы шыны болуы шарт. Есік түсі алтын түстес, автоматты түрде ашылып жабылуы тиіс. Мейрамхананың алдыңғы алаңында ою іспеттес гүлзар орналасады. Және жарқырап жанып тұратын қызғалдақ гүлдер кең баспалдақпен көтерілгенде екі керегенің жанында тұрады.

Кіреберісінде холл және гардероб орналасады. Ішкі жиһаздары қазақи нақыштардағы ою-өрнек болуы шарт.

Мейрамхана екі қабаттан тұрады. Бірінші қабатта отбасылық, яғни балаларымен келушілерге арналса, екінші қабатта жастарға арналған зал болады. Ішкі интерьеріне тоқталсақ: мейрамханаға кіре берісте сырт киімдерді ілетін бірінші қабатта залдың ортасында қарлығаштың құйрығы неге айыр ертегісінің желісі бойынша қарлығаш баланың жаның құтқарған сәтін статуялық мүсіндер арқылы бейнелеу. Қабырғаларға бірінші бөлігіне толағай ертегісіндегі толағай өз елін құтқарған сәті, екінші бөлігінде мақта қыз бен мысық, үшінші бөлігінде алдар көсе ертегісіндегі кейіпкерлерін 3D форматында болатын суреттерді орналастыру.

Жиһаздарды мультипликациялық ертегілер желісіне сәйкестендіріп орналастыру қажет. Үстелдер мен орындықтар билеген кейпінде көрсету маңызды деп ойлаймын. Балалардың

көңілдерін көтеріп, қуантатын қазақ ертегі әлеміміздің кейіпкерлері, яғни аниматорларымыз болады. Әрине, ас мәзіріне де назар аудару біздің тікелей міндетіміз. Ұлттық тағамдар ас мәзіріне енгізіледі. Бетінде әдемі оюлар салынған рулеттерді де болады. Ерекшелену үшін торттың бетіне қазақша көйлек киген кішкентай сүйкімді қыздың домбыра тартып жатқан сәті бейнеленсе, басқа торттың бетіне кішкентай ер баланың асықтармен ойнап тұрған кездері салынады және тағы да басқа соған орай қызықты идеялар болады.

Мейрамхананың екінші қабатында жастарға арналған романтикалық мейрамхана ретінде ұсынамыз. Әрине, романтикаға толы мейрамханалар біздің елімізде жетерлік. Ал менің сіздердің назарларыңызға ұсынатын ерекшелігім бұл солтүстік шұғыласы. Яғни, клиенттеріміздің қалауымен кешке қарай бір уақытта шамды бәсеңдетіп, арнайы мықты лазерлық проекторымызбен шұғыланың өзін көргендей тамашалайтындай ету. Екінші қабатқа баспалдақпен көтерілгеннен кейін алдымен махаббаттың символы ретіндегі Қыз Жібек пен Төлегеннің бір-біріне ғашықтық көз қараспен қарап тұрған мүсіндерін көретін боласыздар. Интерьері тек жайдарлы ашық түстес бола ғана қоймай, жалпы қазіргі заманымызға сай лайықты болуы тиіс. Мейрамхананың ішінде сонымен қатар адамның көңіл-күйін жайландыратын су сарқырамасы мен жанға жағымды музыка ойнап тұрады.

Мейрамханадағы даяршылар ұлттық киім киеді. Бұл еліміздің ұлттық киімдерін дәріптеу, таныту мақсатымен жобаланып отыр.

Ата-бабаларымыз бізге осынау кең-байтақ жермен бірге төл тума өнерді, салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпты, қайталанбас ерекше мәдени құндылықтарды аманаттап қалдырумен бірге ұлттық тағамдардың небір ғажайып түрлерін де мирас еткені мәлім. Қазақ елінің өзінің салт-дәстүрлерін, эпостарын, ертегілері мен дастандарын мақтана алатындай, патриоттық сезім оятатындай орындар керек деп ойлаймын. Әрі өз халқының ұлттық тағамдарын білетіндей мейрамхана ауадай қажет. Ұлттық нақыштағы қазақ елінің киімдерін дәріптейтін, ұлттық нақыштағы көздің жауын алатын ыдыстар, ою-өрнектер ұмыт болып бара жатқан бұл ғасырда жаңғыртудың бірден-бір жолы.

Библиографиялық тізім:

1. «Қазақстандағы мейрамхана бизнесінің даму деңгейі» Ибадильдаева М.М., Молдашева А.Б.
2. Солдатенков Д. Современный ресторан. Новые форматы. – М.: Изд. дом «Ресторанные ведомости», 2016. – 192 с.
4. <https://massaget.kz/layfstayl/alemтанu/alem-alaqanda/13340>
5. https://mtdi.kz/m/til_sayasaty/id/669/q/1

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ДАМУДЫҢ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Мұстафаев Қ.С., э.ғ.к., Қазақ технология және бизнес университеті
Қонысбекова С.Н., экономика ғылымдарының магистрі, Қазақ технология және бизнес университеті
Кулбаева К.Ө., TAU university магистранты

Резюме. Данная статья посвящена анализу транспортно-логистического рынка Казахстана. Вскрыты факторы, оказывающие негативные и позитивные направления развития сервиса логистических услуг, упрощения процедур пересечения границ, конкурентоспособности казахстанских маршрутов.

Summary. This article is devoted to the analysis of the transport and logistics market of Kazakhstan. The factors that provide negative and positive directions for the development of logistics services, simplification of border crossing procedures, and competitiveness of Kazakhstan's routes are revealed.

Қазақстан әлемдегі көлемі жағынан тоғызыншы мемлекет болып табылатыны белгілі. Еуразиялық континенттің жүрегінде Еуропа мен Азия шептерінің түйісуінде бола отырып, біздің еліміз жоғары транзиттік әлеуетке ие.

Әлемдік дағдарыс салдарын еңсеру кезеңінде Қытайдың ірі өндірушісі мен Еуропаның маңызды тұтынушысы арасындағы жүк ағыны көлемінің өсуін ескере отырып, Қазақстанның көлік саясатының негізгі мақсаты Еуразиялық трансконтинентальдық көпірді одан әрі құру болып қала береді.

Автомобиль және темір жолдар желілерінің кешені, әуе трассалары, сондай-ақ Каспий теңізіндегі Ақтау қаласындағы стратегиялық маңызды портқа ие бола отырып, Қазақстан үздіксіз

еуразиялық көлік қатынасын қамтамасыз ету үшін қолда бар ұлттық транзиттік ресурсты іске асыруға қабілетті.

Экономиканың қарқынды даму қарқыны, сондай-ақ Қазақстанның ДСҰ-ға кіруі ішкі нарықтың өсіп келе жатқан қажеттіліктері ел экономикасының алдында жаңа міндеттер қояды.

Қазақстан Республикасының Елбасы Н. Ә. Назарбаев өзінің Жолдауында шикізат емес салаларда экономиканың ұзақ мерзімді мамандануын айқындайтын жеті негізгі кластерді атап өтті. Олардың қатарында көлік логистикасы да атап өтілді, ол болашақта экономика мен халықтың жүк тасымалына деген сұранысын барабар қанағаттандыруы және әлемдік нарықтарда табысты бәсекелесуі тиіс [1].

«Көліктік-логистикалық инфрақұрылымды дамыту. Ол макроөңірлерді хабтар қағидаты бойынша қалыптастыру аясында жүзеге асырылатын болады. Бұл ретте инфрақұрылымдық қаңқа Нұр-Сұлтанмен және макроөңірлерді магистральды автомобиль, теміржол және әуе жолдарымен шұғыла қағидаты бойынша байланыстырады. Ең алдымен, негізгі автожол жобаларын жүзеге асыру қажет. Бұл Батыс Қытай-Батыс Еуропа; Нұр-Сұлтан-Алматы; Нұр-Сұлтан-Өскемен; Нұр-Сұлтан-Ақтөбе-Атырау; Алматы-Өскемен; Қарағанды - Жезқазған-Қызылорда; Атырау - Астрахань.

Сондай-ақ, елдің шығысында логистикалық хаб және батысында теңіз инфрақұрылымын құруды жалғастыру қажет. Үкіметке Қытайдың, Иранның, Ресейдің және ЕО елдерінің "құрғақ" және теңіз порттарында терминалдык қуаттарды салу немесе жалға алу мәселесін пысықтауды тапсырамын.»- Н. Ә. Назарбаев.

Сарапшылардың пікірінше, Кедендік одаққа (КО) мүше елдерде логистика есебінен ЖІӨ-нің 10-12% қалыптасады. ЕО елдерінде бұл көрсеткіш 20-25 % құрайды. Логистика үшін өнімнің соңғы құнындағы логистикалық шығындарды төмендетудің бірінші кезектегі маңызы бар. Бүгінгі күні КО мүше елдердегі өнімнің соңғы құнындағы логистикалық шығындардың үлесі әзірше тұрақты жоғары болып қалып отыр және орта есеппен 20-25%-ды құрайды, ал кейде 35%-ға дейін жетеді. Бұл ретте әлемдік орташа көрсеткіш 11%, Қытайда -14%, ЕО елдерінде -11%, АҚШ пен Канадада - 10% деңгейінде.

Қазіргі уақытта елімізде көлік кешенін реформалау және республиканың көлік-логистикалық жүйесін құру бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде.

Қазақстан Республикасы Көлік жүйесінің инфрақұрылымын дамытудың және ықпалдандырудың 2020 жылға дейінгі бірінші инновациялық мемлекеттік бағдарламасы 2013 жылы қабылданды. Бағдарламаның басты мақсаты Қазақстан аумағында ел ішінде жоғары және тиімді көліктік байланысты қамтамасыз ететін қазіргі заманғы көлік-логистикалық жүйені құру, республика аумағы бойынша жүк ағындарын ұлғайту және жер үсті, теңіз және әуе көлігінің барлық түрлерінің жұмысын үйлестіру болып табылады. Сонымен қатар, көліктік-логистикалық жүйені дамыту стратегиясын құру бойынша жұмыстар жүргізілуде [2].

Мемлекеттік бағдарламаның жобасы бойынша 2020 жылға дейін 30 мың км автожолды, 8202 км ТЖ желілерін жөндеу, 100% теміржол вокзалдарына күрделі жөндеу жүргізу, сондай-ақ республиканың көлік инфрақұрылымын дамытуға бағытталған басқа да бірқатар іс-шаралар жоспарланған.

Атап айтқанда, автомобиль жолдары желісін дамытуға қатысты 2020 жылға қарай жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру мақсатында Республикалық маңызы бар 4,5 мың км жол бірінші техникалық санатқа ауыстырылады. Осылайша, Республикалық маңызы бар автожолдардың жақсы және қанағаттанарлық жағдайдағы саны 89%-ды құрайды. Олардың қатарында «Орталық-Оңтүстік», «Орталық-Шығыс» және «Орталық-Батыс» бағыттары бойынша жолдар, сондай-ақ «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» халықаралық дәлізі бар.

Бағдарламада жолдарды жөндеу мен салумен қатар жол бойындағы сервисті және жолаушылар тасымалы инфрақұрылымын дамытуға көңіл бөлінді. 2020 жылға дейін жол бойындағы сервистің 260 нысанын салу жоспарланған (31 республикалық бюджет есебінен, қалғандары – жеке инвестициялар есебінен). Ал автомобиль көлігінде жолаушылар тасымалы инфрақұрылымын дамыту үшін өңірлерде 9 автовокзал, 45 автостанция, 155 жолаушыларға қызмет көрсету пункті және 1048 такси тұрақтары (барлығы 1138 нысан) салынатын болады.

ТЖ саласын дамытуға келетін болсақ, бағдарлама аясында 2014 жылдың тамыз айында "Жезқазған-Бейнеу" және "Арқалық-Шұбаркөл" теміржол желілерінің ашылуы өтті. Темір жол құрылысына 10 мыңнан астам адам тартылды және тағы 3 мың адам тұрақты жұмыспен қамтамасыз етілді. "Жезқазған-Бейнеу" магистралін іске қосу Орталық Қазақстаннан Ақтау портына, Түркіменстанмен шекараға дейін және Парсы шығанағы елдеріне ең қысқа темір жол бағытын

қалыптастыруды қамтамасыз етеді. "Арқалық-Шұбаркөл" темір жол желісі Қазақстанның орталығынан Ресейге және одан әрі батыс Еуропа елдеріне шығуды қамтамасыз етеді.

Мемлекеттік бағдарлама жобасы Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша әзірленген және тарихта Қазақстанның көлік инфрақұрылымын дамытудың және оның әлемдік көлік жүйесіне кірігуінің ірі ауқымды жоспары болып табылады. Жобаны әзірлеу Дүниежүзілік банктің қолдауымен жүргізілді және қазір бағдарлама барлық мүдделі мемлекеттік, жергілікті атқарушы органдармен және қауымдастықтармен келісілген. Біріккен көлік-логистикалық компания (ОТЛК) құру Қазақстанға 780 миллион доллар көлемінде қосымша табыс беруді қамтамасыз етуі тиіс.

Қазақстан, Ресей және Белоруссияның темір жол компаниялары тепе-тең жағдайда бірыңғай логистикалық оператор құрады. Жобаның құны 2 миллиард доллардан асады. «Біріккен көлік-логистикалық компанияға 2020 жылға қарай 1,7 миллион контейнер көлемінде Қазақстан аумағы арқылы жүк ағыны көлемін мақсатты игеру міндеті жүктеледі. Жобаны іске асыру темір жол инфрақұрылымының 2020 жылға қарай 780 миллион доллар мөлшерінде қосымша табысын қамтамасыз етеді және бұдан басқа, Қазақстан экономикасының мультипликативтік әсері 5,3 миллиард АҚШ долларын құрайды».

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан-2050 Стратегиясы» Қазақстан халқына Жолдауында көліктік-логистикалық объектілерді қоса алғанда, Қазақстан аумағынан тыс жерлерде қазіргі заманғы көліктік логистикалық жүйені қалыптастыру қажеттігін атап өтті.

Қазақстанның транспорттық логистикалық жүйесінің дамуында үш негізгі басым бағыт пен міндеттер анықталды:

- транзиттік әлеуетті іске асыру жөніндегі міндеттер;
- жолаушылар тасымалын дамыту жөніндегі міндеттер;
- экспортты және экономиканың ішкі қажеттіліктерін дамыту жөніндегі міндеттер.

2020 және 2050 бағдарламасы аясында Қазақстан өңірлерінде транспорт-логистикалық орталықтар желісін құру жобасын іске асыру басталады деп күтілуде. Құрылыстың бірінші кезеңі Нұр-Сұлтан, Павлодар, Шымкентте, Ақтау мен Атырауда басталады, олардың саны 2020 жылы 34-ке дейін артады.

Ел аумағында логистикалық жүйенің үйлесімді құрылымын қалыптастыру мақсатына қол жеткізу үшін логистикалық объектілерді тауар ағындарына қызмет көрсету және көлік жүйелері жұмысының деңгейі бойынша саралау қажет. Жүйенің негізгі логистикалық объектілері түрлі көлік-логистикалық орталықтар, кластерлер, қойма кешендері болады деп болжануда. Бұл ретте көлік-логистикалық орталықтарды құруды екі негізгі тәсілді пайдалана отырып жүзеге асыру болжанып отыр:

- жер учаскесі нарығында іздеумен (сатып алумен) және одан әрі кешен салумен "нөлден бастап" логистикалық орталығын құру;
- қазіргі бар өнеркәсіптік немесе қоймалық жылжымайтын мүлікті қазіргі заманғы логистикалық орталықтарға жаңғырту (қайта жабдықтау) [3].

ҚР-дағы логистика және сауда секторының алдында тұрған Стратегия мақсаттарына, проблемаларды, мүмкіндіктер мен қауіптерді талдауға сүйене отырып, Қазақстанда логистиканы дамытудың бірқатар негізгі бағыттары анықталды.

1. Өңірлік көліктік-логистикалық инфрақұрылымды дамыту ел ішінде де, шекара маңындағы ірі көлік тораптарында да ортақ пайдаланылатын транспорттық логистикалық орталық құруды білдіреді.

2. Өңірлерде сауданың логистикалық инфрақұрылымын дамыту тұтынушылық тауарлар мен өндірістік-техникалық мақсаттағы өнімдер саудасының көтерме-логистикалық орталықтарын құруды және дамытуды білдіреді.

3. Шетелдік сауда-логистикалық орталықтарды құру және дамыту.

4. Кедендік-сервистік фирма базасында логистикалық орталықтар жүйесін құру және дамыту.

5. Экономиканың түрлі салалары кәсіпорындарының, ең алдымен өнеркәсіп және АӨК кәсіпорындарының логистикалық инфрақұрылымын қайта құру және кеңейту.

Бүгінгі таңда Қазақстан аумағы арқылы халықаралық маңызы бар 6 автомобиль, 9 темір жол және 4 әуе дәлізі өтеді. Ыңғайлы географиялық орналасуын, сондай-ақ тарихи Ұлы Жібек жолын жаңа форматта қайта жаңғырту өзектілігін назарға ала отырып, Қазақстан Еуропа мен Азия арасындағы трансконтиненталдық көлік қосылысын құру үшін барлық күш-жігерін жұмсайды.

Библиографиялық тізім:

1. Можарова В. В. Транспорт в Казахстане: современная ситуация, проблемы и перспективы развития. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2011. – 216 с.
2. Мамин А. Семь ключевых задач развития АО «НК «Казакстан темір жолы» // Казахстанская правда. – 2010. – 17 июня. – С. 1-5.
3. Назарбаев Н.А. Программа «Стратегия «Казахстан — 2050»: новый политический курс состоявшегося государства // [ЭР]. Режим доступа: online.zakon.kz

ИНЖИНИРИНГОВЫЕ УСЛУГИ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ

Нурсултан Н.О., Докторант программы DBA, Международная Бизнес школа, Нархоз, Алматы

***Түйін:** Мақалада жан-жақты және сан алуан, экономикалық, консалтингтік, инновациялық, инвестициялық сипаттағы және заманауи жобаларды әзірлеу мен іске асыру кезінде туындаған мәселелер мен міндеттердің барлығын шешетін инжинирингтік қызметтер қарастырылады.*

***Summary:** The article considers engineering services that are multifaceted and diverse, have an economic, consulting, innovative, investment nature and solve almost the whole range of problems and tasks that arise during the development and implementation of modern projects.*

Современное социально-экономическое развитие мировых экономик влияют на развитие высокотехнологических отраслей, большую роль в которых играют инжиниринговые организации, которые предоставляют инжиниринговые услуги

Для полного понимания сущности инжиниринговых услуг считаем необходимым разобраться в их классификации. В первую очередь необходимо отметить, что в Общеказахстанском классификаторе видов экономической деятельности [1] и в Гражданском кодексе Республики Казахстан, отсутствуют понятия инжиниринга и инжиниринговых услуг [2].

В Руководстве ООН по ведению статистики международной торговли услугами представлена классификация услуг ServicesSectoralClassification [3], в которой инжиниринговые услуги составляют часть «Архитектурных, инжиниринговых и других технических услуг». Данный раздел включает в себя следующие подразделы:

- инжиниринговые услуги;
- интегрированные инжиниринговые услуги;
- архитектурные услуги;
- услуги в области городского планирования и архитектуры.

Также классификация инжиниринговых услуг представлена в международных изданиях, в частности в Центральной классификации продуктов (СРС) ООН и Классификации продуктов по видам деятельности (СРА) Евростата [4,5].

В СРС инжиниринговые услуги включают следующие классы услуг:

- интегрированные инжиниринговые услуги;
- услуги по управлению проектами в области строительства;
- инжиниринговые консультационные и предпроектные услуги;
- инжиниринговые проектные услуги;
- инжиниринговые услуги, сопровождающие этапы строительства и монтажа;
- другие инжиниринговые услуги.

Европейская классификация продуктов по видам деятельности (СРА) к инжиниринговым услугам относит [6]:

- техническое консультирование и консультационные услуги;
- услуги по инженерному проектированию конструкций фундаментов и структуры зданий;
- услуги по инженерному проектированию для монтажных работ и электрификации зданий;
- услуги по инженерному проектированию для гражданского строительства;
- услуги по инженерному проектированию для промышленных процессов и производства;
- неклассифицируемые услуги по инженерному проектированию;
- другие инжиниринговые услуги;
- интегрированные инжиниринговые услуги для проектов «под ключ».

Также в СРС отмечается, что инжиниринговая деятельность может быть систематизирована в соответствии со следующими требованиями:

- сфера деятельности;
- этап реализации проекта;
- объект деятельности.

Анализ классификации инжиниринговых услуг в зарубежных странах показывает, что инжиниринговые услуги и услуги по строительству практически неразделимы. В международной статистике инжиниринг в существенной степени ассоциирован с проектированием и строительством объектов [7].

Важным вопросом является выявление типов инжиниринговых организаций. Сложность заключается в том, что инжиниринговые услуги предоставляются множеством организаций (в том числе как непрофильный вид деятельности), имеющих в своем штатном составе инженеров. Поэтому при типологизации следует учитывать характер инжиниринговых услуг и возможность их отнесения к научно-технической деятельности. Также необходимо понимать, что по объему выполнения технологических инновационных проектов для предприятий реального сектора экономики инжиниринговые организации должны положительно выделяться на фоне других научных организаций. К различным типам организаций, действующим в секторе исследований и разработок и занимающимся инжинирингом, можно отнести: конструкторские, проектно-конструкторские, технологические организаций; проектные и проектно-исследовательские организации; опытные (экспериментальные) предприятия; промышленные предприятия и заводы (имеющие в составе инжиниринговые подразделения); инжиниринговые кампании. Последние представляют собой наиболее интересный объект изучения ввиду отсутствия эмпирических данных и практики системных обследований в указанной области.

Как отмечают М.А. Гершман, Н.В. Баранькина, в российском законодательстве (это относится и к законодательству РК) к настоящему времени не сформировалось нормативное понятие инжиниринга. Разнообразие сфер употребления этого понятия затрудняет также их классификацию [8,9].

Интересным представляется классификация предложенная Лифановым И. Д., Шинкевичем А. И., в основе которой виды инжиниринга (таблица 1) [10].

Основными задачами инжиниринговых услуг, направленных на решение практических задач, являются: исследования (research), разработка (development), проектирование (design), строительство (construction), организация производства (production), производство (operations), управление (management).

Таблица 1 - Классификация инжиниринговых услуг

Виды услуг	Краткая характеристика вида инжиниринговых услуг
Управленческий инжиниринг	Бизнес-инжиниринг и управление организационным развитием, управление проектом и т.д.
Финансовый инжиниринг	Финансовый инжиниринг государственных финансов и финансов местного самоуправления, управление финансовыми рисками, инжиниринг рынка ценных бумаг, налоговый инжиниринг
Риск-инжиниринг	Конструирование инновационных финансовых продуктов для снижения различного рода рисков с помощью различных финансовых инструментов, анализ документооборота, размещение или перемещение отделов, управление офисом, организация и методы управления, регулирование риска, гарантии безопасности, планирование рабочих помещений и их оснащение
Консультационный инжиниринг	Предварительный инжиниринг и технико-экономические обоснования (ТЭО), инженерный консалтинг, работы исследовательского, проектно-конструкторского, расчетно-аналитического характера, разработка планов строительства и контроль над проведением работ, оценка работ и т.д.
Инженерный аудит	Энерготехнологический аудит, аудит энергоэффективности, экспертиза машин и оборудования, проектной документации, промышленной безопасности, инженерное сопровождение проектов
Строительный инжиниринг	Охватывает весь комплекс работ, связанных со строительством промышленных и других объектов, за исключением поставки, монтажа и наладки технологического оборудования, сдача объекта в эксплуатацию,

	технический надзор за строительными работами, послепроектное обслуживание заказчиков
Промышленный инжиниринг	Управление проектами, научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы (НИОКР), выполнение работ по проектированию технологического оборудования
IT-инжиниринг	Применение вычислительной техники и информационных технологий, создание электронно-информационной базы контрактов, раскрытие информации о поставщиках услуг и др.
Специальные услуги	Обучение в области инжиниринга, экологический инжиниринг, HR-инжиниринг
<i>Примечание: источник [10]</i>	

Таким образом, инжиниринговые услуги сформировались в ходе многолетних научных, опытно-конструкторских, инженерных и иных работ для создания и управления проектами. Отличаются инжиниринговые услуги их многообразием и многогранностью, они направлены на технологическую модернизацию и способствуют росту инновационной активности страны, повышению благосостояния населения страны.

Библиографический список:

1. <https://business.gov.kz/>
2. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000>
3. Manual on Statistics of international trade in services United Nations, 2017. URL: <http://unstats.un.org/>
4. Центральная классификация продуктов (СРС) ООН - <https://unstats.un.org/unsd/publication>
5. Классификация продуктов по видам деятельности (СРА) Евростата - <https://unstats.un.org/unsd/publication/>
6. Европейская классификация продуктов по видам деятельности (СРА) - <https://unstats.un.org/unsd/publication>
7. Methodological Guide for Developing Producer Price Indicts for Services. OECD, 2016, URL: <http://www.oecd.org/>
8. Сборов, А. Объединенный инжиниринг / А. Сборов // Коммерсантъ Business Guide. №55. 24.10.2011.
9. Баранкина Н.В. Эволюция понятия финансового инжиниринга в финансовой науке / Н.В. Баранкина // Вопросы экономики и права. - №6. – 2011. – С. 101-107.
10. Лифанов И. Д., Шинкевич А. И. Основные тенденции формирования и развития рынка инжиниринговых услуг в России - <https://cyberleninka.ru/article/>

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕНЕДЖМЕНТА В ТУРИЗМЕ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ, КРИТЕРИИ

Нусупхан Е.М., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
 Научный руководитель – *Ярдыкова И.В.*, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада менеджменттің түрлері және дұрыс бағалау қажеттілігінің мәні мен тиімділігінашып көрсетілген.

Summary: The article reveals the essence of management effectiveness, its types and the need for proper evaluation

Под эффективностью менеджмента в туризме понимают такое управление, которое обеспечит успешное функционирование и развитие каждого организационно-хозяйственного звена в этой отрасли. Рассматривая содержательную часть понятия "эффективность менеджмента в туризме" следует исходить из того, что туризм - это, прежде всего, важное социально-экономическое явление. Последствия его все более и более ощущает на себе как каждый житель, так и общество в целом. Туризм - это такой вид деятельности, который непосредственно влияет на социальную, культурную, образовательную, экономическую сферы всех государств, а также на их международно-экономические отношения.

В силу все возрастающего воздействия туризма на общество возникает необходимость исследования его эффективности.

Правильная оценка эффективности менеджмента в туризме позволяет активно воздействовать на текущее состояние и тенденции развития туристских фирм, устанавливать их размеры,

отслеживать и корректировать неуправляемые явления и процессы, составлять прогнозы и планы развития этих фирм и их структурных подразделений. Но следует иметь в виду, что механический перенос известных методик определения эффективности из других отраслей экономики не имеет смысла. Исходя из специфики туристской деятельности, нужно четко представлять, что надо измерять, чтобы вычислить ее *эффективность*. Ведь эффект от туризма определяется либо количеством туристов-посетителей, либо объемом деятельности коммерческих туристских структур, производящих специфический *туристский* продукт (*туристское* предложение).

Поскольку туризм охватывает широкий диапазон видов деятельности и выходит за рамки традиционного представления о нем как о явлении, связанном только с отдыхом, то эффект от него должен рассматриваться с точки зрения спроса особого типа потребителя, а не с точки зрения предложения, что характерно, например, для промышленности, более просто и менее трудоемко.

Под экономической эффективностью понимают соотношение результата и затрат на его достижение. Суть менеджмента в области экономического управления состоит в снижении расходов от туристской деятельности и приведения их к минимуму[1].

Эффективность в туризме бывает и экономической и социальной. Экономическая эффективность туризма – это положительные результаты деятельности от организации туризма в регионе или стране, туристского обслуживания населения региона, производственного и обслуживающего процесса в отрасли.

Суть управляющего воздействия в области экономического управления туризмом сводится к тому, чтобы расходы от туристской деятельности привести к минимуму.

Чтобы определить воздействие туризма на экономику страны, необходимо выяснить следующие вопросы: определить валовой вклад от туристской деятельности в экономику страны, определить валовые экономические издержки туризма, установить чистый экономический доход от туристской деятельности в национальную экономику, обнаружить резервы, увеличивающие этот вклад. Экономическая эффективность туризма выражается определенными критериями, в частности: вид расходов (комплексные поездки, размещение, питание и напитки, транспорт, рекреация, посещение магазинов и др.); расходы посетителей; доходы предприятия; образуемый фонд; занятость населения; государственные доходы [2]

Под социальной эффективностью, прежде всего, понимают удовлетворенность работников, способность их адаптации к внутренним и внешним условиям. Эффективная социальная политика предприятия состоит в создании структуры, обеспечивающей комфортные условия труда и повышающей уровень жизни персонала, благодаря профессиональному росту персонала и управления его деловой карьерой.

Создание эффективной организационной структуры рассматривается с двух позиций: эффективность принимаемых управленческих решений и эффективность параметров организационной структуры менеджмента туризма в целом.

Для определения эффективности организационной структуры используются: коэффициент звенности, коэффициент эффективности организационной структуры управления, коэффициент территориальной концентрации. Эффективность управленческих решений определяется: методами количественного анализа и электронной обработки данных, системой взвешенных критериев[2,стр. 140].

К показателям, характеризующим положение фирмы на рынке труда относятся: уровень удовлетворенности работников предприятием, уровень средней заработной платы, уровень укомплектованности кадрами, затраты на кадровые мероприятия из расчета на одного работника, интенсивность трудовой деятельности, качественная характеристика трудовых ресурсов предприятия.

Таким образом, сущность социальной эффективности менеджмента в туристской индустрии состоит в том, что фирма достигает поставленных целей путем воздействия на трудовой потенциал своих сотрудников, повышения продуктивности работы каждого работника, сплоченности коллектива и командной работы, а так же поддержания благоприятного социально-психологического климата в организации.

Социальная эффективность туристской индустрии тесно связана с управлением персоналом в данной сфере. Грамотное управление человеческими ресурсами позволяет организации оставаться конкурентоспособной на рынке труда. Конкурентоспособность — это совокупность характеристик, которые выделяют данную фирму среди других аналогичных организаций.

Результативность работы фирмы в области управления персоналом обеспечивается за счет выбора высококвалифицированных сотрудников, соответствующих требуемой позиции, обеспечения заинтересованности каждого работника в достижении общих целей организации, сокращения

текучести кадров, стимулирования оплаты труда, повышения квалификации и продвижения сотрудников по службе[3].

Таким образом, правильная оценка эффективности менеджмента, основанная на критериях результативности в туризме позволяет, активно воздействовать на текущее состояние и тенденции развития туристских фирм, устанавливать их размеры, отслеживать и корректировать неуправляемые явления, составлять прогнозы и планы.

Библиографический список:

- 1 Оценка эффективности менеджмента в туризме. Интернет- ресурс https://spravochnick.ru/turizm/sovremennaya_gigiena_i_ee_mesto_v_medicine_iz_istorii_razvitiya_gigieny/ocenka_effektivnosti_menedzhmenta_v_turizme/.
- 2 Бикташева Д.Л. Менеджмент в туризме: Учебное пособие/ Д.Л.Бикташева, ЛЮПОЮ Гиева, Т.С. Жданова.-М:Альфа-М,2017-207 с.
3. Гуляев В. Г. Организация туристской деятельности. М., 2010. С. 32–45.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РЕСТОРАННОМ МИРЕ

Онашов Д. ., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
 Научный руководитель – **Ярдякова И.В.**, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақала инновациялық технологиялардың мәнін және оларды мейрамхана бизнесінде қолдану қажеттілігін ашады.

Summary: The article reveals the importance of innovative technologies and the need for their application in the restaurant business.

Ресторанный бизнес — это не только продажа блюд и напитков, это возможность интересно провести время, пообщаться с другими посетителями, познакомиться, узнать что-то новое. Учитывая ускоренный темп современной жизни, когда каждая секунда на счету, многие люди остаются недовольны качеством оказываемых им в ресторане услуг, а порой и не оказываемых, если в ресторане нет свободных мест. В борьбе с этими проблемами могут помочь инновационные технологии. Те страны, которые уже несколько лет используют в своем ресторанном бизнесе такими технологиями, получили конкурентные преимущества и добились немалых успехов.

Сегодня рестораны активно внедряют передовые технологии в свою деятельность. Так, жители городов и туристы отдадут предпочтение тому заведению, в котором есть бесплатный Wi-Fi: в ожидании заказа можно почитать новости, пообщаться с друзьями и близкими, поработать или.

В настоящее время интерактивные технологии, внедряемые в продвинутых ресторанах стали, своего рода, визитной карточкой для них.

Рассмотрим наиболее популярные технологии:

1. Система интерактивного меню (электронное меню). Технология заключается в том, что вместо традиционного меню, на каждом столе установлено электронное меню на основе планшетного компьютера. В Японии аналогичную систему выпускает компания Aska T3. Microsoft разработала решение Microsoft Surface, превращающее весь стол в большой сенсорный экран. В Европе и США еще в 2000-ых гг. приняли решение о внедрении подобных гаджетов. Это сделало посещение ресторана более легким и комфортным для клиента[1].

От этого нововведения выигрывают как рестораторы, так и посетители: интерактивное электронное меню является эффективным каналом связи между ними и позволяет администрации ресторана быстро его редактировать и вносить новые блюда. Для клиентов посещение заведения можно сравнить с игрой, которая позволяет:

- при выборе блюд, сразу же видеть окончательный чек заказа;
- подобрать из карты заведения вино по цене, году, региону, букету, а затем к нему — блюдо из местного меню;
- подсчитать калорийность тех или иных блюд;
- в ожидании заказа поиграть в игры, почитать новости, побродить по Интернету.

2. QR-код. В переводе с английского QR означает «быстрый доступ». С его помощью до посетителей можно донести огромный объем информации в виде текста, цифр, URL -адресов, календарей, схем, изображений и QR-код, размещенный на врученном клиенту счете, — это изумительный рекламный ход. В ярком квадратике можно закодировать любую информацию: историю ресторана, происхождение, возраст, авторство уникальных деталей интерьера, картин и т.д.

Посетители с удовольствием изучат меню заведения с подробной информацией о каждом блюде: составе и происхождении ингредиентов, этапах и способах обработки, питательности и калорийности.

Благодаря размещенной в QR-коде информации о времени работы заведения и контактов, обязательно увеличится количество заказов в офисы и на дом. С его помощью заведение может оповещать своих клиентов об акциях, лотереях, розыгрышах, активизировать всевозможные программы лояльности, устраивать голосования, интерактивные опросы и быстро получать отзывы о ресторане от клиентов и т.д.

Скорость распознавания QR-кода очень высока. Его можно размещать на любых носителях, начиная от кассовых чеков и заканчивая различными вывесками и даже растяжками. Считывать информацию с него можно с помощью мобильного телефона или видеокамеры ноутбука. Весь процесс занимает всего несколько кликов — не нужно просить принести терминал и ждать. А сканер QR-кода есть в каждом смартфоне с камерой [2].

3. *Интерактивный стол*. Это современное мультимедиа решение позволяет внимательно выбрать блюдо, прочитать о нем необходимую информацию, сделать мгновенный заказ, который отправится сразу на кухню, изменить оформление самого стола, просмотреть видеоролики или включить онлайн-трансляцию приготовления вашего ужина. По сути, посетитель ресторана находится на самообслуживании, что в разы сокращает время, затраченное на исполнение одного заказа. Более того, интерактивные столы - это еще и своего рода посредники между посетителями

4. *Интерактивный бар (iBar)* – это уникальное барное оборудование, представляющее из себя сенсорную панель, оборудованную полноцветным экраном. Эта технология позволяет взаимодействовать на поверхности столешницы одновременно нескольким пользователям[3].

Система iBar способствует усвоению рекламной информации за счет удобной формы подачи. Инновационная технология позволяет гармонично соединить возможности традиционного бара и информационной рекламной стены.

Система iBar призвана:

- привлечь внимание клиентов;
- создать собственный уникальный стиль;
- сформировать имидж престижного заведения, идущего в ногу со временем.

5. *Кассовая станция «R-Keeper»*. В борьбе за клиента, операторы активно начинают внедрять новые технологические решения в кассовой зоне, такие как кассовые станции R-Кеерер с дополнительным экраном для гостя. В то время, как кассир вносит заказ в систему, гость видит на втором экране свой заказ полностью и может в случае необходимости его скорректировать, если что-то занесено не верно.

6. *Система web-мониторинга*. Данные системы помогают регистрировать любое несоблюдение санитарных норм и правил безопасности. Эта технологическая разработка, разработанная компанией SealedAir, способна фиксировать нарушения в работе сотрудника, например, когда персонал работает без перчаток или головных уборов при обработке пищи. Благодаря такой технологии, у руководства сложится правильное представление об уровне подготовки своего персонала [4].

6. *Роботизация*. В настоящее время роботизация только набирает свою силу. Особенно, она популярна в Японии и Китае. Сейчас роботов делят на:

- front of the house — работают с гостями;
- back of the house — закрывают задачи на кухне.

Примеров вторых пока что больше: роботизированные руки, которые жарят бургеры (Miso Robotics), или автоматы, которые готовят салаты to go (Spuse). Такие технологии позволяют достичь одинакового качества продукта в сетевых заведениях. Роботы для работы в зале пока что используются реже и выглядят очень странно. Например, у компании Bear Robotics есть робот, который заменяет басбоек в ресторанах.

Роботизацию рассматривают как один из самых эффективных методов решения проблемы персонала в будущем.

7. *Чат-боты для предзаказа или бронирования столиков*. Использование данной технологии позволяет постоянно увеличивать числа броней на 15-20%.

Причины кроются в том, что, во-первых, чат-бот работает круглосуточно и без задержки способен рассказать о заведении, показать меню и забронировать столик на определенную дату и время. Во-вторых, те, кто не хочет звонить или писать – могут пообщаться с виртуальным администратором, а для современного заведения важно постоянно быть в контакте с гостями, иметь возможность быстро ответить на вопросы. Чат бот позволяет общаться с посетителями в формате популярных

мессенджеров, и если человек в данный конкретный момент не хочет выходить из зоны комфорта и общаться с живым собеседником, робот-помощник Konverbot даст ему возможность получить нужную информацию без необходимости кому-то писать или звонить[5].

Инновационные технологии – это будущее ресторанного бизнеса. Именно на них будет построенная работа большинства заведений. Интерес к инновациям в сфере услуг неуклонно растет, поэтому ресторанный бизнес, благодаря их внедрению, должен подняться на новый и более высокий уровень.

Библиографический список:

- 1 Инновации в ресторанном мире. Интернет-ресурс: https://reston.ua/kyiv_topics/innovatsii-v-restorannom-mire
- 2 Чапаев Н.М., Щихмагомедова А.М. Применение новых технологий в ресторанном бизнесе. Интернет-ресурс: <https://scienceforum.ru/2014/article/2014006295>
- 3 Интерактивный бар. Интернет-ресурс <https://gefestevent.ru/storegefest/tehnologii/interaktivnye-resheniya/interaktivnyij-bar>
- 4 Константинова Е. Управление ресторанами: новые технологии и тренды: <http://www.datakrat.ru/corporation/publications/14857.html>
- 5 Пять инновационных технологий, изменивших ресторанный бизнес. http://probusinessplan.ru/restoran_03.html

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К АТТЕСТАЦИИ ПЕРСОНАЛА ФИРМЫ

Рахимжанова А. Ж., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
Научный руководитель - **Карбетова З.Р.**, к.т.н., профессор

Түйін: Бұл мақала персоналды аттестаттау және қолдану қажеттілігі қазіргі заманғы тәсілдері мен әдістерін мәселелері қарастырылады.

Summary: This article discusses the problems and the need to apply modern approaches and methods to certification of personnel.

Кадровое обеспечение включает в себя не только формирование высокопрофессионального кадрового потенциала, но и его рациональное использование, а также периодическую аттестацию служащих.

Правильно построенная система аттестации призвана обеспечить более высокий уровень отдачи от человеческих ресурсов организации, а значит — способствовать повышению эффективности работы организации в целом, повышению уровня ее конкурентоспособности.

В общем смысле под аттестацией кадров (от лат. attestatio - свидетельство) понимают процедуру проверки и определения соответствия деловой квалификации, уровня знаний, умений и навыков работника и других общественно значимых, профессионально важных качеств занимаемой должности, а также отзыв о ком-либо из работников [1].

Целями аттестации является установление соответствия деловых и личностных качеств руководителей и специалистов занимаемой должности, выявление их потенциальных возможностей, стимулирование труда и определение путей рационального использования кадров.

Итог аттестации состоит не столько в констатации существующего положения вещей, сколько в разработке аттестационной комиссией с участием службы управления персоналом конкретной программы действий, призванной повысить эффективность использования потенциала работников, прошедших аттестацию (программа работы с резервом, должностные назначения, решение выявленных проблем, препятствующих эффективной работе и др.).

Аттестация работников компании — это не только оценка производительности и качества труда работника, но и определение степени его соответствия установленным требованиям.

Аттестация призвана также установить соответствие квалификации, навыков и отношения сотрудника к своим обязанностям требованиям, установленным в организации и ее организационной культуре[2].

Таблица 1. Сравнительные характеристики аттестации (оценки) организации и ее отдельных групп

Показатели Для сравнения	Польза	Вред
В целом	1.Повышение имиджа организации. 2.Развитие корпоративного чувства (духа) у персонала. 3.Позитивное влияние на мотивацию сотрудников к трудовой деятельности 4.Отработка критериев и оптимизация процесса перестановки (ротации) кадров. 5. Повышение организованности в работе с кадрами.	1.Разрушение связей в коллективе (при плохой организации и неправильном проведении оценки).
Для высшего руководства	1.Получение инструмента для принятия кадровых решений И дифференциации оплаты труда. 2.Получение инструмента для обновления кадрового состава. 3.Получение ориентации в положении дел с кадрами. 4.Выявление кадрового резерва для замещения должностей руководителей подразделений и резерва квалифицированных специалистов.	1.Повышение критической активности 2.Требование материальных затрат для ее проведения. 3. Создание напряженности в коллективе. 4. Моральный ущерб для некоторых сотрудников.
Для непосредственного руководителя	1.Возможность обоснованно активизировать кадровую работу. 2.Осознание и формулировка требований к персоналу для выполнения тех или иных задач (систематизация взгляда на подчиненного). 3.Обоснованная возможность отвлечься от «текучки» и «увидеть» своих сотрудников. 4.Возможность оценить эффективность своих действий с персоналом по обратной связи	1.Потеря рабочего времени 2.Нежелание зафиксировать и открыть руководству неприятную правду. 3.У подчиненных может возрасти требовательность к способам их поощрения.
Для сотрудника (аттестуемого)	1.Возможность услышать мнение руководителя о себе. 2.Понимание, что именно руководитель принимает в нем за недостатки и что же именно нужно руководителю для того, чтобы относиться к подчиненному позитивно; 3.Понимание, что ему делать для того, чтобы его ценил руководитель, как корректировать в дальнейшем свое поведение.	1.Стресс, связанный с положением оцениваемого 2.Риск обострения отношений с руководством. 3.Потери рабочего времени. 4.Страх обнаружения нежелательной правды. 5.Риск вскрыть конфликт.

Прим. Составлено автором на основе источника [2]

Аттестацией является оценка деловых качеств и квалификации работника с целью установления его соответствия занимаемой должности.

Объектом аттестации может быть отдельный сотрудник, рабочее место (соответствие его требованиям охраны и безопасности труда, технологическим стандартам), всё подразделение (организация).

Аттестационные оценки могут быть официальными (отражается в письменном документе юридического характера) и неофициальными (личные впечатления эксперта), часто просто дополняющими официальную оценку.

Аттестация персонала служит юридической основой для переводов, продвижений по службе, награждений, определения размеров заработной платы, а также понижений в должности и увольнения. Аттестация направлена на улучшение качественного состава персонала, определение степени загрузки работников и использования его по специальности, совершенствование стиля и методов управления персоналом. Она имеет целью изыскание резервов роста, повышения производительности труда и заинтересованности работника в результатах своего труда и всей организации, наиболее

оптимальное использование экономических стимулов и социальных гарантий, а также создание условий для более динамичного и всестороннего развития личности[3].

Основные методы проведения аттестации – это ранжирование, классификация, шкала оценок, метод открытой аттестации

Применение современных методов объективной оценки труда управленческих работников, и особенно руководителей, в условиях рыночной экономики и демократизации управления приобретает особое значение. Проведение таких оценок накануне аттестации, в процессе выборов руководителя, при формировании резерва кадров на выдвижение, а также в текущих перестановках в кадровом составе - таковы основные практические направления оценочной деятельности организаций.

Эффективность бизнеса напрямую зависит от использования новых технологий. В динамичных, постоянно меняющихся условиях труда к квалификации персонала предъявляются повышенные требования. Одновременно работодатели сталкиваются с серьезными проблемами: не хватает квалифицированных кадров, снижается уровень профессиональной подготовки молодых специалистов.

Поскольку, любая аттестация персонала - это, своего рода, сравнение и оценка анализируемого объекта с эталоном, то необходимо создать для персонала профиль компетентности для каждой позиции.

Компетенции представляют собой личностные характеристики человека, его способности к выполнению тех или иных функций, типов поведения и социальных ролей, как, например, ориентация на интересы клиента, умение работать в группе.

Разработка (определение и формулирование) компетенций для сотрудников организации осуществляется на основе стратегии организации. В данном случае принято говорить о ключевых компетенциях компании.

Ключевые компетенции — это компетенции, разработанные на уровне организации, применяемые для характеристики и оценки ее сотрудников, в частности для кандидатов на вакантные должности[4].

Чтобы считаться ключевой, компетенция должна соответствовать трем следующим критериям:

1. Представлять ценность для потребителей
2. Быть отличительной, то есть неповторимой в своем роде, трудной для воспроизведения конкурентами.
3. Обеспечивать переход к завтрашним рынкам

Современная теория и практика управления человеческими ресурсами показывают, что простого вовлечения сотрудников в постановку индивидуальных целей недостаточно. Это происходит потому, что сотрудники не вовлечены в процесс определения общих целей организации, на основе которых должны формироваться индивидуальные цели сотрудников.

Неудовлетворенность многих организаций традиционными методами аттестации побудила их начать активные поиски новых подходов к оценке персонала, в большей степени соответствующим реалиям сегодняшнего дня. Нетрадиционные методы аттестации начали распространяться достаточно недавно - 10 - 15 лет назад, поэтому их до сих пор часто называют экспериментальными[5]. К числу таких методов, относится "360 аттестация", сущность которой заключается в том, что оценку сотрудника проводит все его рабочее окружение: руководители, подчиненные, коллеги и клиенты. Результат оценки — рейтинг свойств сотрудника (оценивается мера соответствия занимаемой должности по списку компетенций), также благодаря блоку самооценки, данный метод может быть использован в качестве источника обратной связи

Библиографический список:

- 1 Понятие, сущность и значение аттестации в общей системе управления персоналом. Интернет- ресурс:<https://studopedia.info/5-35806.html>
- 2 Современные подходы к аттестации муниципальных служащих. Интернет ресурс: https://studbooks.net/1508680/menedzhment/sovremennye_podhody_attestatsii_munitsipalnyh_sluzhaschih
- 3 Профиль компетентности: измеряем уровень профессионализма. Кадровик. ру", 2012, N 9
- 4 Модель (профиль) компетенций. Интернет-ресурс: www.Grandars.ru
- 5 Корякина Ю. Проведение аттестации рабочих лиц по условиям труда. Кадровик. Кадровое делопроизводство. -2012. №9. С. 53-58

ЗНАЧЕНИЕ PR – ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Тәжібай Б., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант

Научный руководитель – Байгабулова К.К., к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада бизнес пен қоғам үшін PR-технологиялардың рөлі мен маңызы қарастырылған.

Summary: The article discusses the role and importance of PR technologies for business and society as a whole.

В эпоху глобализации происходят значительные изменения в информационно-коммуникационном пространстве, в котором процессы сотрудничества, конкуренция, компромисс или приспособление – становятся иными, и требует новых методов и технологий общения, обеспечивающих эффективность влияния и выживания в социально значимых ситуациях. Эти изменения не могли не сказаться и на такой ее составляющей, как публик рилейшнз (PR) - связи с общественностью.

«PR – это сознательная организация коммуникации, одна из функций менеджмента, направленная на достижение взаимопонимания и установление плодотворных отношений между организацией и ее аудиторией путем двухсторонней коммуникации» [1]

PR-технологии – это целенаправленная деятельность по формированию определенного мнения о конкретном субъекте, в качестве которого может выступать, коммерческая компания, товар, политический деятель, артист, киноактер, общественная организация, политическая партия и т.д.[2]

В качестве основных принципов PR-технологий следует назвать следующие:

1. Формирование концепции продвигаемого субъекта, т.е. необходимо сформировать базовую философию, которая будет продвигаться в общество.

2. Учет менталитета целевой аудитории, отказ от идеологических приемов воздействия на массовое сознание и упор на социальные аспекты, результаты исследований общественного мнения.

3. Налаживание доброжелательных отношений с общественностью позволяет достичь максимальных результатов в долгосрочной перспективе, что недоступно при кратковременной ориентации на быстрый результат.

4. Учет желаний, потребностей и взглядов общества. В противном случае общество не будет воспринимать продвигаемый субъект в нужной форме.

5. Разделение допустимой и недопустимой информации для публикаций.

6. Поддержание ненавязчивого характера связей с общественностью, хорошие связи с общественностью не должны быть заметными и тем более навязчивыми и т.д.

7. Тщательно отслеживать интересы и стиль подачи материалов всех журналистов, специализирующихся в области подготовки материалов в системе PR, для их опубликования в СМИ[3].

Общую схему действия мероприятий PR можно представить следующим образом:

PR – это долговременный процесс. Цель PR-технологий – формирование положительного отношения к конкретному субъекту посредством организации специальных мероприятий, которые способны: улучшить взаимопонимание с теми, на кого ориентированы эти мероприятия; создать положительный имидж продвигаемого субъекта; выявить и ликвидировать недостоверные слухи и другие источники непонимания; осветить социальные и общественно-полезные проекты.

PR стал неотъемлемой и очень важной частью процесса позиционирования себя или своей компании на рынке. Так как от эффективности этой деятельности зависит финансовые показатели организации. Если маркетинг исследует, анализирует, выявляет недостатки, «придумывает» конкурентные преимущества, то Public Relations – продвигает, причем не товар, а человека или организацию, и не в рамках рынка, а в более широком плане – в социуме. Оба эти инструмента - одновременно и соревнуются в эффективности и идут нога в ногу, всячески помогая и поддерживая друг друга[4].

Сегодня PublicRelation используют всюду: в бизнесе, в политике, а также некоммерческом секторе. Увеличение его значимости обосновано тем, что бизнес все больше становится зависим от общества, его действий, представлений, предпочтений. Непосредственно влияя на повадки и действия общества, рекламные агентства достигают поставленных целей. Результат работы практически каждой компании находится в зависимости от степени практического применения механизма PR в сфере развития общественного мнения и формирования результативных коммуникаций. Многочисленные организации и фирмы не всегда в полной мере оценивают достоинства концепции PR. Од

Рисунок 1- Схема действия мероприятий PublicRelation

нако, PR – слишком сильный инструмент, что бы позволить себе не иметь его, и год за годом наблюдать, как растут объемы реализации у конкурентов, имеющих в своем арсенале PR-технологии.

Таким образом, владение PR-технологиями становится профессионально важным качеством специалиста, занятого в сфере бизнеса, так как PR – это совокупность коммуникаций, предполагающая многократную деятельность по улучшению взаимоотношений между фирмой и общественностью, а также между теми, кто вступает с ней в деловой контакт, как внутри, так и за ее пределами.

Библиографический список:

- 1 Цой Л.Н. PR-деятельность, как пространство массовой коммуникации. Интернет- ресурс: onflictmanagement.ru/pr-tehnologii-osnovnyie-tendentsii-kommunikativnyih-protseссов
- 2 Нестеров А.К. PR-технологии // Энциклопедия Нестеровых - <http://odiplom.ru/lab/pr-tehnologii.html>
- 3 Колесникова Е.В., Рябова Н.В. Роль PR в современном мире // молодой ученый. -2016. - №2.- С.523.
- 4 Смирнова К.А. PR – технологии и основные методы коммуникации // Молодой ученый. – 2017.- №19. – С.162-165

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМИ КОНФЛИКТАМИ В СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Тюлюпов А., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
 Научный руководитель - *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Мақалада жанжалды басқару тетiгiн жетiлдiру әдiстерi қарастырылған.

Summary: The article discusses methods for improving the conflict management mechanism.

Конфликт- это наиболее острый способ разрешения противоречий в интересах, целях, взглядах, возникающих в процессе социального взаимодействия, заключающийся в противодействии участников этого взаимодействия и обычно сопровождающийся негативными эмоциями[1].

Причина — первичный толчок для развития конфликта. На причину конфликта постоянно ссылаются его участники, и с этой точки зрения она представляет собой как бы оправдание собственных действий членов организации, втянутых в конфликт, и в то же время — источник постоянной подпитки конфликтной ситуации эмоциональной энергией.

Участники конфликта практически всегда воспринимают его причины эмоционально, испытывают чувство несправедливости, обиды, неудовлетворенности (это вовсе не означает, что сам конфликт будет эмоциональным, нерациональным). Эмоциональный оттенок обуславливает непредсказуемость течения даже рационального конфликта и часто не позволяет осмыслить и устранить его причины.

Выделяют следующие основные причины конфликтов:

1. Различие или пересечение интересов членов организации
2. Различие в ценностных ориентациях
3. Различие в формах социального и экономического неравенства
4. Неудовлетворенность отношениями между отдельными структурными единицами организации.

Во многих современных организациях причинами возникновения конфликтов являются не только психологическая несовместимость, но и ошибки руководства.

Любая из перечисленных выше причин может стать толчком, первым шагом к конфликту только при наличии определенных внешних условий.

Вопросы разрешения конфликтов являются одним из наиболее актуальных, как в отечественной, так в мировой экономике. Неудачное разрешение конфликтов может повлечь ряд негативных последствий для любой организации, вплоть до потери статуса независимого субъекта[2].

Существуют три точки зрения менеджеров на конфликт:

1. С первой точки зрения, конфликт в организации неприемлем, наносит ей только вред, подлежит обязательному устранению.

2. Со второй точки зрения, конфликт- это нежелательный, но довольно распространенный побочный продукт. И в данном случае считается, что конфликт также должен быть устранен.

3. С третьей точки зрения считается, что конфликт не только неизбежен, но необходим. Он несет в себе некую социальную полезность, в частности:

- а) помогает выявить определенные скрытые проблемы;
- б) стимулирует социальные изменения;
- в) снимает социальную напряженность;
- г) помогает разобраться с противоречиями и приблизиться к гармонии.

С данной точки зрения, конфликты всегда были, есть и будут и это вполне нормальное явление [3].

На сегодняшний день разработано много методов управления конфликтами, использование которых позволяет решать спорные ситуации на предприятии. Основные методы управления конфликтами представлены в таблице 1.

Вместе с тем, конфликт содержит в себе и потенциальные позитивные возможности. Ценность конфликтов состоит в том, что являются одновременно и стимулом к изменениям и вызовом, требующим творческой реакции [4]. Из рассмотренных выше направлений по управлению конфликтами в практике хозяйственной деятельности применяют три направления: уход от конфликта, подавление конфликта и собственно управление конфликтом.

Таблица 1. Методы управления конфликтами

№ п.п.	Название метода	Условия применения, характеристика
1	Уход от конфликта	Применяется в том случае, если конфликт не несет в себе особого интереса для сторон
2	Бездействия	Применяется, когда конфликт не переходит со слов к действию
3	Уступок и приспособления	Применяется в том случае, когда обнаруживается явная неправота одной из сторон
4	Сглаживания	Применяется в том случае, выявленные разногласия являются несущественными и имеют право быть
5	Скрытых действия	Применяется при наличии серьезных разногласий у каждой из конфликтующих сторон
6	Быстрого решения	Применяется с тем, чтобы быстрее решить конфликт и не испортить отношения внутри коллектива
7	Компромисса	Применяется в том случае, если конфликтующие стороны лояльны друг к другу и готовы пойти на уступки
8	Сотрудничества	Применяется в случае глобальности решаемой проблемы, когда обе стороны должны прийти к общему мнению
9	Скрытой силы	Применяется в особых случаях, когда одна из сторон сознает свою правоту и уверена в своих силах

Прим. Составлено на основе источника [3]

Уход от конфликта. Преимущество такого метода состоит в том, что решение принимается, как правило, оперативно. Этот метод применяется в случае ненужности данного конфликта, когда он не подходит к ситуации, сложившейся в организации, или очень высоки издержки возможного конфликта. Его также целесообразно применять в случаях:

- банальности проблемы, лежащей в основе конфликта;
- наличия более важных проблем, требующих своего решения;
- необходимости охлаждения разгоревшихся страстей;
- потребности выиграть время для сбора необходимой информации и ухода от принятия немедленного решения;
- подключения других сил для разрешения конфликта;
- наличия страха перед противоположной стороной или надвигающимся конфликтом;
- когда время надвигающегося конфликта складывается неудачно.

Разновидностью метода ухода от конфликта является метод *бездействия*. При этом методе развитие событий отдается на откуп времени, идет по течению, стихийно. Бездействие оправдано в условиях полной неопределенности, когда невозможно предвидеть варианты развития событий, предсказать последствия.

Другая разновидность этого метода — *уступки или приспособление*. В этом случае одна сторона идет на уступки за счет уменьшения собственных требований. Этот метод используется, когда сторона обнаруживает свою неправоту; когда предмет столкновения более важен для другой стороны; в случае необходимости минимизации потерь, когда превосходство явно на другой стороне и пр. К группе методов «ухода» от конфликтов можно отнести и метод сглаживания.

Подавление конфликта в свою очередь предполагает использование различных методов. Например, *метод скрытых действий* применяется в случаях, когда:

- стечение обстоятельств делает невозможным открытый конфликт;
- отсутствует желание иметь дело с открытым конфликтом из-за боязни потери лица;
- невозможно по тем или иным причинам вовлечение противоположной стороны в активное противодействие;
- дисбаланс сил, отсутствие паритета в ресурсах сталкивающихся сторон подвергает более слабую сторону повышенному риску или вызывает излишние издержки.

Так как предупредить конфликт значительно легче, чем его предотвратить, то выделяют следующие эффективные методы совершенствования механизма управления конфликтами

1. Развитие корпоративного сознания и корпоративного духа
2. Специализированная подготовка управленческих кадров по предотвращению конфликтов
3. Разработка системы управления трудовыми конфликтами и его алгоритмизация

На наш взгляд, разработка системы управления трудовыми конфликтами представляет определенный интерес и является наиболее эффективной в системе методов управления конфликтами. Элементами данной модели являются управляющая и управляемая системы. Управляющая система создает определенное управляющее воздействие на управляемую систему, посредством разработки критериев уровня социальной напряженности предприятия и реализацию планов мероприятий по управлению трудовыми конфликтами. В свою очередь, управляемая система-это трудовой коллектив, организационная структура, система норм и правил, т.е. все то, что отражает реализацию механизмов управления трудовыми конфликтами.

В целом, система управления конфликтами позволяет не только отслеживать зарождение конфликтов, но и принимать своевременные решения по управлению трудовыми конфликтами.

Библиографический список:

1. Узденова М.Х., Эбзеева Ф.И. Методы управления конфликтами в организации. Интернет- ресурс: yberleninka.ru/article/n/metody-upravleniya-konfliktami-v-organizatsii/viewer
2. Зайнуллин С.Б. Методологические проблемы разрешения корпоративных конфликтов // Интернет-журнал «Науковедение» Том 8, №2, 2016г.
3. Спатарь А.В. Основы управления конфликтами в организации. - Материалы IV Международной научной конференции «Проблемы современной экономики». Челябинск, 2015.
4. Зобова А.Г. О современных тенденциях и методах управления конфликтами на предприятиях. Ж-л «Социально- экономические явления и процессы», 2014г

РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ КОММУНИКАЦИЙ КАК ИНСТРУМЕНТА
УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ КОНФЛИКТАМИ

У Бинь, Докторант программы DBA, Международная Бизнес школа, Нархоз, Алматы

Түйін: Мақалада ұйымдағы өндірістік қақтығыстарды шешудегі ұйымдастырушылық байланыстың рөлі талқыланады.

Summary: The article discusses the role of organizational communications for resolving industrial conflicts in an organization.

Двуединая природа коммуникаций, которые, с одной стороны, обеспечивают обмен информацией, с другой - всегда происходят в социальном контексте, позволяет выделять два уровня реализации коммуникационных процессов на предприятии — информационный и социальный. Информационный уровень включает все виды информационного взаимодействия: докумен-тооборот, циркуляцию информационных потоков, распределение информации по уровням управления и сферам деятельности, работу информационных систем и сетей, функционирование каналов коммуникации. Социальный уровень связан с такими категориями, как коммуникационный климат, включенность, доверие, понимание, лояльность, удовлетворенность, общность интересов и мотивов [1,2].

В этой связи влияние для совершенствования взаимодействия подразделений организации информационные потоки и коммуникации в диссертационном исследовании рассматриваются как организационные коммуникации, т.е. коммуникации, непосредственно связанные с деятельностью подразделений предприятия и реализацией его целей. Организационные коммуникации протекают внутри предприятия и с внешним окружением, имеют вертикальное и горизонтальное направление, осуществляться на различных уровнях системы управления (стратегический, тактический, оперативный) и в различных подсистемах (производственной, сбытовой, финансовой и т.п.), а также между уровнями и подсистемами. Участниками коммуникационных взаимодействий всегда выступают люди, но они могут действовать от своего имени (с позиции должности), от имени группы (подразделения) или предприятия в целом, поэтому к участникам коммуникационных взаимодействий относятся люди, группы и организации (рисунок 1).

Коммуникации предприятия характеризуется целостностью и единством всех форм и направлений взаимодействий. В качестве интегрирующего компонента выступает цель. В идеале все участники коммуникационного процесса должны быть объединены общей целью, превращающей каждое конкретное коммуникационное взаимодействие в целенаправленный закономерный процесс. Целевой аспект функционирования организационных коммуникаций отражает коммуникационная стратегия как определенная и устойчивая линия осуществления внутренних и внешних коммуникационных взаимодействий предприятия в течение достаточно продолжительного временного интервала. Коммуникационная стратегия показывает, каким образом планируется достижение целей в коммуникационной сфере [3].

Коммуникационный механизм — это целенаправленный процесс решения коммуникационных задач на основе совокупности коммуникационных ресурсов, правил, норм формирования и развития коммуникационных процессов предприятия. К ресурсам, задействованным в процессе развития коммуникаций, относятся как технические ресурсы (средства и каналы коммуникации), так и человеческие (коммуникативная компетентность, владение техническими приемами и навыками коммуникации). Кроме того, важное значение имеет временной ресурс, что связано с динамичным характером изменения коммуникационных потребностей предприятия.

Развитие коммуникаций предприятия связано с разработкой коммуникационной стратегии, направленной на устранение разрыва между коммуникационными потребностями предприятия и сложившимся уровнем развития коммуникаций предприятия. Развитие коммуникаций способствует расширению коммуникационных возможностей предприятия и разработке новых решений, позволяющих своевременно реагировать на изменение коммуникационных потребностей, вызванное меняющимися условиями внешней и внутренней среды.

Рисунок 1 – Схема организационных коммуникаций

Примечание: составлено автором

Коммуникационный механизм позволяет оказывать целенаправленные управленческие воздействия на коммуникации предприятия. Организационными формами реализации коммуникационного механизма выступают коммуникационные программы и мероприятия. Коммуникационные программы - это совокупность мероприятий, имеющих определенные сроки, исполнителей, состав используемых ресурсов. В процессе их реализации происходит потребление ресурсов, в том числе финансовых, что требует составления бюджета и определения эффективности. Именно на уровне коммуникационных мероприятий происходит пересечение коммуникационных процессов с основными подсистемами предприятия (маркетинговой, социальной, технологической).

Коммуникационные программы и мероприятия направлены на достижение целей, которые определяются в результате анализа коммуникаций предприятия. В их реализации участвуют подразделения и должностные лица, ответственные за достижение результата в определенном виде коммуникационных взаимодействий. За счет реализации коммуникационных программ и мероприятий выбранные элементы организационных коммуникаций усиливаются и превращаются в конкурентные преимущества.

На наш взгляд, выделение двух уровней функционирования коммуникационных процессов на предприятии и таких составляющих, как структура, стратегия, коммуникационный механизм позволяет проводить достаточно полный анализ коммуникаций предприятия. Рассмотрим информационную составляющую организационных коммуникаций. Информационное взаимодействие направлено на удовлетворение потребностей в информации руководителей (для подготовки, принятия и реализации решений), сотрудников (для выполнения должностных обязанностей) и внешних организаций (для создания представления о деятельности предприятия и привлечения к сотрудничеству).

На информационном уровне происходит информационное взаимодействие при помощи информационных каналов и технических средств. Цель такого взаимодействия — обеспечение эффективного информационного взаимодействия внутри предприятия и с внешним окружением. На информационном уровне реализации коммуникационных процессов реализуются следующие функции: 1) выявление

информационных потребностей на всех уровнях системы управления; 2) информационное обеспечение процесса управления; 3) развитие технологии работы с информацией на предприятии.

Управление организационными коммуникациями, на наш взгляд, представляет собой совокупность непрерывных целенаправленных управленческих воздействий на внутренние и внешние процессы информационного обмена и неинформационных взаимодействий, обеспечивающих удовлетворение коммуникационных потребностей и реализацию долгосрочных интересов развития предприятия в целом и его функциональных подразделений.

Коммуникационные потребности в данном исследовании рассматриваются как обусловленные спецификой деятельности предприятия потребности в информационном и неинформационном взаимодействии с заинтересованными сторонами (как внутри, так и вне предприятия). Коммуникационные потребности определяют уровень внешних и внутренних информационных и неинформационных взаимодействий, достижение которого необходимо для эффективного функционирования предприятия и его функциональных подразделений. В случае если коммуникационные потребности значительно превосходят реальный уровень коммуникационных процессов, коммуникации превращаются в фактор, сдерживающий развитие предприятия. Управление коммуникациями, таким образом, должно быть направлено на приведение в соответствие уровня организационных коммуникаций и коммуникационных потребностей предприятия.

Библиографический список:

1. Кибанов Н.В. Управление персоналом - Москва: Экономика, 2000 - 389с.
2. Суровцева Е.С. Стратегический подход к управлению организационными коммуникациями // Управление экономическими системами: теория, методология, практика: материалы Междунар. науч.-практ. конф. - Киров: Изд-во МЦНИП, 2007. - С. 61-64.
3. Афанасьев, Н.В. Управление развитием предприятия: монография. / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудька. – Х.: Инжек, 2003. – 184 с.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНЫХ УСЛУГ НА ВНУТРЕННЕМ РЫНКЕ КАЗАХСТАНА

Умархажиева М. Р., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс, магистрант
 Научный руководитель - *Карбетова З.Р.*, к.т.н., профессор

Түйін: Мақалада Қазақстан нарығындағы мәдени қызметтердің қазіргі жағдайы және осы саланы дамыту мен басқарудың стратегиялық басымдықтары талқыланады.

Summary: The article discusses the current state of cultural service in the market of Kazakhstan, as well as strategic priorities for the development and management in this industry.

Услуга представляет собой весьма актуальное понятие в жизни современного общества. Наиболее важной чертой сферы услуг современной экономики является ее разнообразие.

В настоящее время сфера услуг способствует благоприятному развитию экономических и социальных отношений. Эффективное функционирование предприятий сферы услуг позволяет обеспечить сбалансированность воспроизводственного процесса и повышение качества, где развитость рынка услуг является одним из важнейших критериев конкурентоспособности любой страны [1]. Культурная услуга - это услуга по удовлетворению духовных, интеллектуальных потребностей для поддержания нормальной жизнедеятельности потребителя.

Для изучения состояния развития культуры в Казахстане, услуги данной отрасли рассматриваются в комплексе со связанными с ней отраслями производства и сгруппированы следующим образом: культурное и природное наследие; представления и празднества; книги и пресса; аудиовизуальные и интерактивные средства; нематериальное культурное наследие; физическая культура, спорт и досуг[2].

Таблица 1. Динамика показателей развития услуг культуры

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	Отклонения, %
1. Число музеев, единиц	231	234	238	240	245	+6
2. Число особо охраняемых природных территорий, единиц	5 588,6	5 719,9	5 894,7	6 450,2	6 716,0	+20,2

3. Число зоопарков, единиц	5	5	8	20	20	Рост в 4 раза
4. Число парков развлечений и отдыха, единиц	119	124	132	143	150	+26,0
5. Число концертных организаций, единиц	222,9	306,5	274,6	272,5	221,5	-1
6. Число культурно- досуговых организаций	3 180	3 180	3 164	3 185	3 136	-1,4
7. Число массовых библиотек, единиц	4 186	4 168	4 118	4 100	4 054	-3,2
8. Число кинотеатров, единиц	96	93	94	96	96	-
9. Число цирков, единиц	5	4	4	3	3	-40

Прим. Составлено автором на основе данных источника [2]

Данные таблицы 1 свидетельствуют о том, что положительная динамика роста числа физических единиц в сфере культуры наблюдается по музеям (рост на 6%), особо охраняемым природным территориям (рост на 20,2%), паркам развлечений и отдыха (рост 26%), зоопаркам, рост которых в 4 раза опережает уровень 2014 года.

Вместе с тем, отрицательная динамика наблюдается по культурно- досуговым организациям (снижение на 1,4%), массовым библиотекам (снижение -3,2%), зданиям цирков (снижение -40%).

Таблица 2. Объем оказанных услуг организациями сферы культуры, млн. тт

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	Отклонения, %
1. Услуги по производству кино-, видеофильмов и телевизионных программ, фонограмм и музыкальных записей	31 852	34 462	33 009	50 269	53 917	+69,3
2. Услуги творчества, искусства и развлечений	29 263	29 828	31 784	48 557	56 063	+91,5
3. Услуги библиотек, архивов, музеев и прочих культурных учреждений	29 546	28 841	38 954	39 082	44 454	+50,4
4. Услуги по организации азартных игр и заключению пари	24 552	23 810	21 949	15 555	17 959	-26,9
5. Услуги спортивные и по организации отдыха	118 721	139 999	160 921	180 857	176 391	+48,5

Прим. Составлено автором на основе данных источника [2]

Показатели объема оказанных услуг в динамике показывают рост по всем видам услуг, кроме услуг по организации азартных игр. Так, более чем на 90% вырос объем услуг творчества, искусства и развлечений; услуги по производству кинофильмов и телевизионных программ выросли почти на 70%, а вот услуги библиотек, музеев и прочих культурных учреждений выросли на 50% (табл.2).

С ростом объемов оказанных услуг населению, растет и число посетителей (табл. 3)

Таблица 3. Число пользователей услугами культуры, тыс.чел

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	Отклонения, %
1. Число пользователей библиотек, в т.ч.:						
на 1000 чел. населения	4 938,5	5 036,3	5 000,8	5 149,3	5 263,8	+6,5
	286	287	281	285	288	+0,6
2. Число посетителей киносеансов, в т.ч.:						
на 1000 чел. населения	12 795,5	11 300,5	14 474,9	17 606,7	17 840,7	+39,4
	740	644	813	976	976	+31,8

ИНДУСТРИАЛДЫ МЕМЛЕКЕТТЕГІ ҒЫЛЫМ, БІЛІМ ЖӘНЕ ӨНДІРІС ИНТЕГРАЦИЯСЫ

3. Число посещений музеев, в т.ч.:	5 588,6	5 719,9	5 894,7	6 450,2	6 716,0	+20,2
на 1000 чел. населения	323	326	331	358	367	+13,6
4. Число зрителей на спектаклях, в т.ч. :	2167,6	2 249,1	2 341,4	2 771,0	2 833, 6	+30,7
на 1000 чел. населения	125	128	132	154	155	+24
4. Число зрителей в цирке, в т.ч. :	222,9	306,5	274,6	272,5	221, 5	-0,7
на 1000 чел. населения	13	17	15	15	12	-7,7
5. Число посещений зоопарков, тыс. человек	818,8	1 226,5	1 270,9	1 706,1	1 704, 6	+108,2
на 1000 человек населения	47	70	71	95	93	+97,8
Число зрителей на проведенных концертах, тыс. человек	4 124,6	4 348,0	4 871,2	5 046,9	5 350,5	+29,7
на 1000 человек населения	239	248	274	280	293	+22,6
<i>Прим. Составлено автором на основе данных источника [2]</i>						

Так, наибольший рост числа посещений наблюдается по таким местам, как зоопарки (рост на 108%), киносеансы (рост 39,4%), спектакли (рост 30,7%), концерты (рост 29,7%). Самый маленький рост числа посещений наблюдается по библиотекам (+6,5%).

Инфраструктура отрасли в Казахстане позволяет обслуживать в среднем более 90,5 миллионов человек в год. По данным социологических исследований, уровень удовлетворенности населения услугами культуры составляет 66-70,3 %[3].

Сегодня развитие культуры и культурного потенциала относится к числу ключевых приоритетов развития многих народов и государств мира. Одним из важнейших критериев успеха выступают уровень развития культуры, наличие эффективно работающей инфраструктуры культурных институтов и механизмов, обеспечивающих сохранение и обогащение общенационального и мирового культурного наследия, создание, трансляцию и потребление качественных культурных ценностей, плодотворный культурный обмен и духовно-творческую самореализацию личности.

Вместе с тем, культура как фактор интеграции местных сообществ часто недооценивается. Сокращающееся финансирование бюджетных организаций культуры не способствует их вовлечению в творческое взаимодействие с обществом.

Таблица 4. Инвестиции и финансирование культуры в Республике Казахстан

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	Отклонение, %
1. Ввод в эксплуатацию зданий культурного-развлекательного назначения:						
-театры, мест	500	600	-	-	-	-
-концертные и киноконцертные залы, мест	4 290	-	-	1 690	-	-
-дома культуры, кв.м	28 882	1 640	7 298	10 978	2686	-90,7
-музеи, кв.м	31 940	78 450	2 938	629	7807	-75,6
- библиотеки, тыс. томов книжного фонда	108	116	2 500	515	-	-
- выставочные залы и павильоны, кв. м торговой площади	3 562	-	-	357 011	27881	рост в 7 раз
2. Инвестиции в основной капитал, млн. тенге	38 207	6 858	4 252	5 373	17 132	-55,2

3. Расходы консолидированного бюджета на финансирование культуры, млн. тенге	297 795	293 775	326 653	398 540	449 291	+50,8
- в процентах к общим расходам консолидированного бюджета	3,8	3,6	3,5	3,2	4,0	+5,2
<i>Прим. Составлено автором на основе данных источника [2]</i>						

В Казахстане за истекший период, не смотря на рост расходов бюджета на финансирование культуры более, чем 50%, их удельный вес в общей статье расходов бюджета, по-прежнему, низок и составляет в среднем 3,6%. Что касается инвестирования, то этот показатель снизился на 55,2%, против уровня 2014 года.

В связи с этим, нужны новые стратегические подходы в систем управления данной сферы. Новые подходы к формированию системы управления в сфере культуры Казахстана предполагают использование практики привлечения частных инвестиций, меценатства и другое. Изменение институционального поля культуры, повышение эффективности менеджмента организаций будут способствовать глубокой модернизации отрасли.

В настоящее время система оценки эффективности средств, выделяемых на культуру, опирается на количественные показатели (количество ДК, музеев и т.д.), при этом социальный эффект культуры, ее долгосрочное воздействие на общество остаются вне области оценки.

Стратегическое развитие культуры должно определить основные направления развития учреждений культуры на долгосрочную перспективу, а также их целевые приоритеты (ориентиры), дающие не только экономический, но и социальный эффект. В основе каждого ориентира необходим критерий эффективности, характеризующий степень его достижения.

Одними из таких критериев может быть ключевой показатель эффективности (КПИ), учитывающий действительное вовлечение жителей в культурную жизнь.

Библиографический список:

- 1 Карбетова З.Р. Карбетова Ш.Р. Инновационное развитие сферы услуг и его роль в стабилизации экономики Республики Казахстан // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2014. – №2 – С. 44-50.
- 2 Культура в Республике Казахстан.2014-2018гг. Материалы Комитета по статистике МНЭ РК. Интернет- ресурс: <https://stat.gov.kz/official/industry/21/publication>
- 3 Указ Президента Республики Казахстан от 4 ноября 2014 года №939 «О концепции культурной политики Республики Казахстан»

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО МЕНЕДЖМЕНТА

Уралов Д., Казахский университет технологии и бизнеса, 2 курс
 Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада жалпы менеджмент жүйесіндегі сапаны басқарудың негізгі әдістері қарастырылған.

Summary: The article describes the main methods of quality management in the General management system.

В ходе ознакомления с теорией управления качеством обычно возникает вопрос о ее взаимосвязи с общим менеджментом. Для того чтобы увидеть связь управления качеством с системой общего менеджмента необходимо рассмотреть эволюцию методов управления качеством.

Управление качеством начиналось с выходного контроля готовой продукции.

Стройный механизм управления качеством каждого отдельного изделия дала система Фредерика Уинслоу Тейлора, датируемая 1905 г. Эта система устанавливала требования к качеству продукции в виде шаблонов (интервалов допусков), названных калибрами. Контроль осуществлялся специалистами (инспекторами). Система Тейлора ввела деление продукции на качественную и дефектную (брак) [1].

Общеизвестно, что школа научного управления Тейлора, взятая за точку отсчета в существовании управления качеством, является основой и для общего менеджмента. Система Тейлора

включает в себя законы и правила, «которые заменяют личное суждение работника и которые могут быть с пользой применяемы только после того, как будет произведен систематический учет, измерение их действия».

Долгое время (до середины 1950-х гг.) управление качеством сводилось к контролю качества продукции и относилось к инженерно-техническим вопросам, в то время как проблематика общего менеджмента носила ярко выраженный организационный характер с социально-психологическим оттенком.

В то время как в области управления качеством совершенствовались, прежде всего, методы контроля (контрольные карты В. Шухарта, таблицы выборочного контроля Г. Доджа и Г. Роминга и др.), в общем менеджменте складывалась «классическая административная школа», основными направлениями деятельности которой являлись:

- описание функций управления;
- развитие принципов управления;
- систематизация управления организацией.

В дальнейшем, активно развивающиеся концепции управления качеством начали заимствовать элементы общего менеджмента, касающиеся организационных вопросов обеспечения качества.

В это время в менеджменте сложилась «школа человеческих отношений», связанная с именами Фредерика Херцберга, Элтона Мейо, Абрахама Маслоу и др., применяющая в управлении науки о человеческом поведении. Доктрина «человеческих отношений» практически немедленно была воплощена и в управлении качеством. Таким образом, в 50-е годы сложились предпосылки создания новой концепции управления качеством, ориентированной на удовлетворение запросов потребителя и превращающей совершенствование качества в задачу каждого сотрудника организации[2].

Благодаря человеку-легенде Эдварду У. Демингу (W. Edwards Deming), одному из создателей «японского экономического чуда», теория управления качеством получила свое дальнейшее развитие. Считается, что именно деятельность Деминга во многом способствовала появлению высококачественных и недорогих японских товаров.

Признавая существование отклонений, необходимость отслеживания «неестественных» отклонений и выяснения их причин, Деминг выдвинул идею об отмене оценки заданий и результатов выполнения работы сотрудниками. Деминг полагал, что такая оценка создает атмосферу страха, способствует ориентации на краткосрочные задачи, игнорируя долгосрочные цели, и мешает коллективной работе. Им были предложены для менеджеров следующие 14 принципов совершенствования качества:

- Соблюдайте постоянство целей.
- Примите новую философию: откажитесь от низкого качества во всем.
- Откажитесь от повсеместного контроля.
- Откажитесь от партнерства, основанного только на цене продукции; установите долгосрочные партнерские отношения; уменьшите количество поставщиков.
- Постоянно совершенствуйте систему производства и обслуживания.
- Практикуйте в организации наставничество и обучение.
- Внедрите современные методы руководства: функции управления должны смещаться от контроля количественных показателей к качественным.
- Устраните страх: способствуйте тому, чтобы сотрудники высказывались открыто.
- Устраните барьеры между подразделениями и сотрудниками организации.
- Откажитесь от лозунгов, транспарантов и наставлений для рабочих.
- Откажитесь от количественных оценок работы.
- Поддерживайте чувство профессиональной гордости в сотрудниках.
- Внедрите в организации систему образования и самосовершенствования сотрудников.
- Добейтесь приверженности руководства организации идее качества.

В то время как Деминг основное внимание сосредоточил на улучшении качества применительно в первую очередь к процессам и системам, Джозеф М. Джуран выделил необходимость для каждого менеджера индивидуальной деятельности, приводящей к повышению качества.

Джуран является сторонником подхода, который предусматривает вовлеченность персонала в процедуры, обеспечивающие высокое качество. Этот подход содержит 10 составляющих повышения качества:

- Формирование осознания потребности в качественной работе и создание возможностей для улучшения качества.
- Установление целей для постоянного совершенствования деятельности.
- Создание организации, способной эффективно работать над достижением целей, сформировав команды и выбрав координаторов.
- Предоставление возможности обучения всем сотрудникам организации.
- Выполнение проектов, для решения проблем.
- Информирование сотрудников организации о достигнутых успехах.
- Выражение признания сотрудникам, внесшим наибольший вклад в улучшение качества.
- Информирование о результатах.
- Регистрация достижений.
- Внедрение и закрепление достижений, которых удалось добиться за год, в системы и процессы, постоянно функционирующие в организации.

Многие из перечисленных выше принципов (в первую очередь, 14 принципов Деминга) легли в основу современной концепции Всеобщего управления качеством (TQM).

Анализ общих черт в приведенных выше подходах позволил Джону Рэббиту и Питеру Бергху выделить 7 факторов Всеобщего качества:

- Ориентация на потребителя.
- Ориентация на процесс и его результаты.
- Управление участием в работе и ответственностью.
- Непрерывное совершенствование.
- Проблемы, зависящие от работников, должны составлять не более 20 %.
- Проведение измерений.

Командная организация работ по улучшению качества (постоянно действующие сквозные функциональные Советы).

Модель управления качеством – определенная совокупность принципов, методов, требований к различным аспектам и процессам деятельности организации, критериев, обуславливающих уровень совершенства этих процессов и способов их оценки, которые в совокупности определяют все процессы деятельности организации, направленные на достижение требуемых результатов по качеству.

В настоящее время можно выделить три уровня моделей управления качеством, имеющих некоторые концептуальные различия:

1. Всеобщее управление качеством – TQM;
2. Системы, соответствующие требованиям стандарта ИСО 9000;
3. Системы, соответствующие критериям национальных или международных (региональных) премий, дипломов по качеству.

Модель управления качеством, основанная на принципах Всеобщего управления качеством TQM (Total Quality Management)- использует метод оценок, но предполагает более глубокий анализ деятельности организации как производителя продукции и услуг. Концепция TQM предусматривает наличие у фирмы четко и ясно сформулированной миссии, стратегических целей, которые выработаны в результате всесторонних исследований потребностей внешней среды в основных продуктах деятельности организации. Всеобщее управление качеством использует процессный подход к деятельности компаний, ряд специфических, достаточно сложных, но весьма эффективных методов и инструментов управления качеством[3].

Модель управления качеством, основанная на требованиях международных стандартов качества ISO 9000 версии 2000 г. Данная модель базируется на установлении заинтересованных сторон, выявлении их требований к качеству продукции, создании системы непрерывного совершенствования деятельности. Данная модель основывается на основополагающих принципах менеджмента качества, в том числе процессном подходе, основным инструментарием менеджмента в ней, в отличие от модели TQM, становится документированная система управления, ориентированная на качество.

Модель управления качеством, соответствующая критериям национальных или международных (региональных) премий, дипломов по качеству. Успех мировых премий в области качества подталкивает многие страны к разработке национальных программ по качеству и учреждению собственных наград за качество. Принципы, декларируемые организаторами конкурсов на соискание

премий в области качества, становятся принципами ведения бизнеса и концептуальной основой для национальной политики в области качества.

Направления, по которым учреждаются награды в области качества[4]:

- признание лучших продуктов и услуг. Победители таких премий, как «Сто лучших товаров России», «Товар года», «Народная марка» и т.п. производят высококачественные товары, обладающие лучшими потребительскими свойствами, лидируют на рынках по объему продаж и в рейтингах брендов.

- индивидуальные премии за вклад в развитие движения качества. Среди наиболее уважаемых в мире: премия Акайо (Akaio Prize), премии Американского Общества Качества, персональная премия Деминга.

- награды для компаний за построение лучших систем управления, за качественно организованный бизнес-процесс, позволяющий компании совершенствовать деятельность и обеспечивать свою конкурентоспособность.

Тенденции развития современного бизнеса заставляют пересмотреть некоторые вопросы подготовки менеджеров. Актуальность качества, как важнейшей составной части конкурентоспособности продукции, изменяет взгляд на его место и роль в системе менеджмента. На современных предприятиях должность менеджера по качеству, часто функционирующего в единственном числе, не выполняет в полной мере всех функций, полезных для предприятия. При такой ситуации, напрасно расходуются ресурсы на «имитацию работы», актуальные проблемы качества и конкурентоспособности не могут быть решены. Однако по мере решения задач интеграции отечественной экономики в мировую наступает осознание необходимости практически решать задачи качества и конкурентоспособности. Менеджер качества из некоего приложения к общему менеджменту превращается в самостоятельный механизм управления качеством и конкурентоспособности в решении приоритетных задач развития экономики. Решение проблем качества переносится на уровень функционирования подразделений, с широким привлечением персонала.

Повышение качества способствует повышению эффективности производства, обеспечивая снижение затрат и увеличение доли рынка.

Библиографический список:

- 1 Е.И. Семенова, В.Д. Коротнев, А.В. Пошатаев/ Управление качеством/ под ред. Е.И. Семеновой. – М.: КолосС, 2003. – 184 с.
- 2 <https://www.referat911.ru/Menedjment/sovremennye-modeli-upravleniya-kachestvom/35673-1296320-place2.html>
- 3 https://studopedia.ru/6_128895_sistema-vseobshchego-upravleniya-kachestvom.html
- 4 <https://www.bestreferat.ru/referat-263333.html>

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ: ТЕНДЕНЦИИ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Файзулаев Б., Казахский университет технологии и бизнеса, 4 курс
Научный руководитель: **Ярдыкова И.В.**, к.э.н., асс. профессор

Түйін: Мақалада шағын және орта кәсіпкерліктің қазіргі проблемалары және олардың даму бағыттарын жетілдіру қарастырылады.

Summary: The article deals with modern problems of small and medium-sized businesses and improving the directions of their development.

Развитие предпринимательства играет важную роль в любой стране: вызывает здоровую конкуренцию, обеспечивает занятость населения, насыщает рынок новыми товарами и услугами и обеспечивает нужды крупных предприятий.

Во всем мире отмечено динамичное развитие малого и среднего предпринимательства (далее - МСП). Активно развивается оно и в Казахстане.

В 2018 году в Казахстане наблюдался рост количества зарегистрированных субъектов малого и среднего бизнеса на 1,8%, до 1 569 тыс. единиц. При этом их доля в общем количестве хозяйствующих субъектов в стране выросла до 96,7%. В отраслевом разрезе наибольший прирост наблюдался в сферах электроснабжения, образования, горнодобывающей промышленности, сфере услуг,

искусства и развлечений. Снижение количества зарегистрированных субъектов МСП наблюдалось в сфере транспорта и торговле[1].

Динамика основных показателей выпуска продукции по субъектам МСП на протяжении ряда лет также показывает положительные результаты.

По данным комитета по статистике МНЭ РК, выпуск продукции субъектами МСП в 2018 году составил 26490 млрд. тенге, что на 7,5 % выше уровня предыдущего года. В частности, в общем объеме производства доля малого бизнеса составила 68%, среднего бизнеса-11,6%, индивидуальных предпринимателей и крестьянских хозяйств- 11,6%[2]

В докладе Всемирного Банка «Doing Business 2018», который определяет рейтинг на основе оценки норм, способствующих расширению предпринимательской деятельности, для 190 стран (по 10-ти индикаторам),

было отмечено, что Казахстан опередил в рейтинге такие страны ОЭСР, как Италия (46), Бельгия (52), Израиль (54), Турция (60), Греция (67). Среди стран Таможенного союза ЕАЭС Казахстан опережает в рейтинге Белоруссию (38), Молдавию (44), Армению (47), Киргизию (77). В итоге, Казахстан в рейтинге Всемирного Банка «Doing Business 2018» занял **36-ю позицию**[3].

Одним из основных показателей, характеризующих масштабы и эффективность развития малого и среднего бизнеса в стране является вклад (доля) субъектов малого и среднего бизнеса в ВРП и в ВВП страны.

С 2008 года доля малого и среднего предпринимательства в ВВП РК выросла с 16,7% до 28,4% в 2018 году (табл.1). Не смотря на рост показателя на 70 % в 2018 году по сравнению с 2008, его среднегодовой уровень составляет всего 21,7%, что намного ниже уровня данного показателя в развитых зарубежных странах, где доля МСП в ВВП составляет от 50% до 90%.

Таблица 1. Оценка вклада малого и среднего предпринимательства в валовой внутренний продукт

Годы	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Доля в ВВП, %	16,7	17,7	20,6	17,3	17,1	16,7	25,9	24,9	26,8	26,8	28,4
<i>Прим. составлено автором на основе источника [2]</i>											

В Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2025 года, частная предприимчивость и независимое предпринимательство являются основными факторами экономического прогресса [3]

Правительство РК поставило амбициозную задачу- довести долю малого и среднего бизнеса в ВВП до 50% к 2050 году.

Таблица 2. Ключевые национальные индикаторы

Индикатор	Ед измерения	Годы		
		2021	2025	2050
1 Доля малого и среднего бизнеса в ВВП	% ВДС от валового внутреннего продукта	30,0	35,0	50,0
2 Доля среднего предпринимательства в экономике	% ВДС в валовом внутреннем продукте	10	15	20
<i>Прим. составлено автором на основе источника [4]</i>				

Для дальнейшего развития предпринимательства и удовлетворения потребностей предпринимателей, им не хватает материально-технической, и в финансовой основы

Высокими технологиями в данной отрасли пользуются, но неохотно, так как затраты на них достаточно велики. При имеющемся среднем доходе населения, открыть собственное дело без привлечения кредитных ресурсов невозможно. На расширение предприятия всегда нужны суммы больше, чем предприятие может себе выделить. Поэтому, по-прежнему, одними из основных проблем развития малого бизнеса на современном этапе остаются недостаточность начального капитала и собственных оборотных средств и нехватка кредитных ресурсов.

Для решения проблемы по кредитным ресурсам предусмотрены различные инструменты поддержки. Правительство Казахстана и институты развития внедрили сразу несколько приоритетных программ: Дорожная карта бизнеса -2020; Даму- регионы III; Программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства «Енбек».

В рамках реализации программы Дорожная карта бизнеса -2020, было одобрено субсидирование 15 тыс. проектов, стоимостью 2,2 трлн. тенге. Однако, охват субсидирования по программе оказался очень низким. Доля предприятий, получившая такой кредит, составила **0,11%** от общего количества субъектов МСБ. Кроме того, предприятия, получившие льготное финансирование, так и не смогли сделать никаких прорывов в улучшении своей деятельности[5].

Анализ условий и механизмов микрокредитования по Программе Продуктивной занятости, показал, что кредиты отличаются чрезмерной дороговизной. Наличие числа посредников при получении «льготного» кредита приводят к росту процентной ставки в сотни раз, от 0,01% до 6%[6].

Малый бизнес, на основе снижения общего платежеспособного спроса, не всегда может вытянуть даже «льготную» процентную ставку по кредитам, а предоставляемые коммерческими банками Казахстана условия кредитования не всегда можно назвать доступными (табл.3)

По мнению экспертов, денег для кредитования предприятий в банках более чем достаточно и есть длинные деньги, однако кредитование малого и среднего бизнеса, который должен стать локомотивом роста экономики Казахстана, не растёт. С точки зрения бизнеса (**39%** опрошенных), главной проблемой доступности кредитования являются высокие проценты по кредитам. На втором месте (**18%** опрошенных) – проблемы с залогом. И на третьем (**10%**) – недостаточные сроки кредитования[8].

Таблица 3. Показатели доступности кредитов для субъектов МСП

Банк	Обеспечение	Сумма	Процентная ставка
1. Народный банк Казахстана	1. Недвижимость в РК; 2. Имущество юридических и физических лиц; 3. Гарантия собственника бизнеса; 4. Депозит в НБК.	Индивидуальный расчёт	От 7 до 16 % годовых
2. АТФБанк	Отсутствует	До 5 миллионов долларов США	Индивидуальный расчёт
3. Казахстан Зираат Интернешнл	Без обеспечения или под имущество юр. Лица.	До 90 миллионов тенге	От 9 до 15,6 % годовых
4. Forte Bank	С обеспечением и без него	До 100 миллионов Тенге	От 8,5 % годовых
5. Нурбанк	1. Недвижимость 2. Движимое имущество 3. Депозит открытый на юридическое лицо.	До 1 миллиарда Тенге	От 10,5 до 17,7 % годовых
6. ЦентрКредит	Жилые и не жилые помещения	До 50 миллионов Тенге	Индивидуальная ставка

Прим. Составлено автором на основе источника [7]

Таблица 4. Проблемы кредитования субъектов МСП

Проблемы кредитования субъектов МСП	
С точки зрения МСП	С точки зрения коммерческих банков
- высокие кредитные ставки	- риски невозврата кредитов предпринимателями
- жесткие условия кредитования	- рост пророченной задолженности по кредитам МСП
- отсутствие качественного обеспечения по кредиту	- риск потенциального банкротства заемщика

- право банка в одностороннем порядке изменить процентную ставку	
- негарантированный уровень поддержки субъектов МСП	
- низкий уровень юридической и экономической грамотности	
- слабый механизм секьюритизации кредитов МСП, т.е., привлечения заемных средств, при помощи эмиссии ценных бумаг	
<i>Прим. составлено на основе источника [8]</i>	

Проблемы кредитования приводят к тому, что задача бизнеса - найти более дешевое финансирование, задача банков – поиск качественных заемщиков.

Малому и среднему бизнесу не хватает «длинных и дешевых» денег. Это проблема всех стран, а не только Казахстана. Но, «длинные» деньги нужны, так как способствуют стабильному развитию бизнеса, открытию новых производств.

В настоящее время есть отдельная программа поддержки обрабатывающей промышленности за счет средств Нацфонда Казахстана, где максимальная сумма кредита составляет 1,85 млрд. тг., срок финансирования до 10 лет, ставка вознаграждения – не более 6% годовых.

Действительно, государственная поддержка малого и среднего бизнеса, направленная на льготное финансирование, субсидирование и внедрение плавающей процентной ставки, должна помочь решению назревшей проблемы и активизировать деятельность субъектов МСП.

Также, ряд конструктивных шагов, направленных на дальнейшее совершенствование инфраструктурной поддержки предпринимательства будет способствовать его дальнейшему позитивному развитию.

Библиографический список:

- 1 Указ Президента Республики Казахстан от 24 февраля 2014 года №757 «О кардинальных мерах по улучшению условий для предпринимательской деятельности в Республике Казахстан». Астана, 2014
- 2 Показатели развития малого и среднего предпринимательства (МСП). Сайт Комитета по статистике МНЭ РК: <https://stat.gov.kz/>
- 3 Итоги рейтинга Всемирного Банка «Doing Business 2018» Электронный ресурс: <http://aqmola.ort-com.kz/content/itogi-reytinga-vsemirnogo-banka-doing-business-2018>
- 4 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года. Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года, №536. Электронный ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38490966
- 5 Электронный ресурс: <https://agroinfo.kz/vsemirnyj-bank-kazakhstan-operezhaet-mnogie-strany-polyogkosti-vedeniya-biznesa/yu>
- 6 Аубакирова Г., Айтаева Д. Управление предпринимательской деятельностью: опыт Казахстана. Экономика и юриспруденция. №2 (59), 2019 г.
- 7 Электронный ресурс: oodcreditonline.com/7-kreditov-dlya-malogo-biznesa-v-kazaxstane/
- 8 Мифы о недоступности кредитов для бизнеса. Электронный ресурс: Forbes.kz/process/expertise/mifi_o_nedostupnosti_kreditov_dlya_biznesa/

ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫ РЕТТЕУДІҢ РӨЛІ

Хазым Ж.Х., Семейхан М.Б., Қазақ технология және бизнес университеті, 3 курс
 Ғылыми жетекші - *Жуманазаров Қ.Б.,* э.ғ.к., асс.профессор,
Тулегенова К.Т., магистр, аға оқытушы

Резюме: В статье рассматриваются вопросы государственного регулирования региональной экономики. Представлен опыт деятельности институтов регионального развития в различных странах.

Summary: The article considers the issues of state regulation of the regional economy. The experience of regional development institutions in various countries is presented.

Аймақтық мәселелер әлемнің көптеген елдерінде зор маңызға ие. Территория ауқымы, әлеуметтік-экономикалық дамуы, мәдени дәстүрлері, халықтың этникалық құрамы, мемлекеттік құрылымы бойынша елдердің аймақтық мәселелері арасында айтарлықтай ұқсастықтар бар.

Аймақтық мәселелерді шешуде дамыған үлкен елдерден (АҚШ, Канада, Австралия) көп мысал алуға болады. Бұл мәселелер территориялық еңбек бөлінісінің өзгеру мәселелері, аймақаралық кооперацияның күшею, ескі өнеркәсіптік және аграрлы аймақтардың қайта құрылымдану, аймақтардың әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі бойынша жақындау, табиғи ресурстарға бай перифериялық аймақтарды игеру, қала мен ауылды аймақ арасындағы миграцияны реттеу, аймақтардағы экологиялық жағдайды сауықтыру мәселелері. Аталмыш елдерде аймақтық мәселелердің шешілуі үнемі үлгі тұтарлықтай болмағанымен, барлық жағдайларда олар жаңа тәжірибе үшін білімдер кешенін береді. Елдің көптеген орта және шағын территориялары да аймақтық мәселелерді шешуде құнды тәжірибе беруі мүмкін. Мұндағы бастысы ел көлемі емес, оның аймақтық алуандығы мен мемлекеттің аймақтық саясатының белсенділік дәрежесі [1].

Дамыған елдердегі аймақтардың тұрақты дамуы мен «орталық-аймақтар» жүйесінің сенімді әрекет етуі көбінесе орталық, аймақтық және муниципалды биліктер арасында істі жүргізу заттарының нақты бөлінуімен, бюджеттік федерализмнің нақты жүйесімен, мемлекеттік реттеудің түрлі формалары және құралдарын пайдаланумен анықталады.

Сырттан гүлденуші елдер өздерінің аймақтық мәселелерін толығымен шешті деген пікірдің қалыптасуы дұрыс емес. Тәртіп бойынша, дәстүрлі мәселелер жөнге келтіріледі, жаңа сапаға өтеді, бірақ мүлдем жойылмайды. Сонымен қатар, әлемде постиндустриалды, ақпараттық қоғамға өтумен және экономиканың жаһандануымен байланысты жаңа аймақтық мәселелер туындауда. Қазақстан үшін де үнемі қуып жетуші қалпында қалмас үшін, туындаушы сапалы өзгерістерден қалыс қалмаған жөн.

Аймақтық дамудың әлемдік тәжірибесін зерттеудегі басты мәселе қандай да бір аймақтық мәселелердің мәнін жақсы түсініп қана қоймай, сонымен қатар қазақстандық жағдайларда қолдану мақсатымен оларды шешу тәсілдерін меңгеру. Мұнда қандай да бір елдің тәжірибесін көшіруге үміт артпау керек, себебі әлемдік тәжірибені тек толық іріктеу ғана табыс әкелуі мүмкін [2].

Бірде бір елде аймақтық дамуды реттеуге жауап беретін қандай да бір орталық органның монополиясы жоқ. Мемлекеттің аталмыш қызметі бірнеше немесе көптеген орталық ведомстволар арасында бөлінеді. Тәртіп бойынша, бір-екі координациялаушы орган бөлінеді. Мысалы, Германияда бұл көлік, құрылыс және тұрғын үй шаруашылық Министрлігі, Италияда аймақтар істері бойынша Министрлік, Испанияда жоспарлау бойынша Бас әкімшілік кеңес, Нидерландыда тұрғын үй шаруашылығы, жеке жоспарлау және қоршаған ортаны қорғау Министрлігі, Австралияда қалалар жөніндегі Комитет. АҚШ-та федералдық деңгейде аймақтық саясатты өңдеу мен жүзеге асыру жауапкершілігі әртараптандырылған. Мұнда сауда Министрлігінің құрамына енетін экономикалық даму Әкімшілігі әрекет етеді. Аталмыш органның негізгі іс-әрекеті артта қалушы және депрессивті аудандарды дамыту бағдарламаларын жүзеге асырумен байланысты. Сондай-ақ аймақтық мәселелермен ел Президенті қарамағындағы әкімшілік-бюджеттік басқарма, экономикалық даму бойынша Федералды консультациялық кеңесі, штатаралық сауда жөніндегі Комиссия айналысады. Федералды аймақтық саясатты өңдеу мен жүзеге асыруда АҚШ Президенті зор өкілеттікке ие: федералды және жергілікті биліктердің ынтымақтастығы туралы Заңға сәйкес Президент қандай да бір аймақтардың экономикалық дамуына ықпал ететін федералды бағдарламалар мен жобаларды өңдеу және қарастыру ережелерін бекітеді [3].

Елдердің басым бөлігіндегі жоғарғы заңнамалық органдар аймақтық саясатқа қатысты арнайы комитеттерге (комиссиялар) ие, ал екі палаталы жоғарғы заңнамалық органдарда жоғарғы палаталар көбінесе аймақтардың палаталары да болып табылады. Осылайша, АҚШ-ғы Сенатқа әр штаттан екі өкілден сайланады, ГФР Бундесратына әр федералды жерлерден тұрғын халық санына пропорционалды түрде үштен алтыға дейінгі өкілдер сайланады. Францияда қала мэрлері парламенттің жартысын құрайды.

Мемлекеттің биліктің әкімшілік және заң шығарушы органдарынан басқа аймақтық дамуды реттеуде консультациялық, жобалық, эксперттік зерттеу ұйымдары маңызды рольге ие болады.

Германияда кеңістіктік ұйымдастыру жөніндегі Комитет әрекет етеді, оның төрағасы ГФР канцлері, ал мүшелері аймақтық дамудың негізгі аспектілеріне жауап беретін федералды министрлер.

Францияда аймақтарда координациялық қызметтерді атқарып, ұсыныстарды өңдейдін өкілетті органға территорияны жайластыру және аймақтық даму бойынша Делегацияны (ГЖАДД) жатқызуға болады.

Италияда аймақ істері бойынша Министрліктен басқа «Мемлекет аймақтар» Конференциясы маңызды рольге ие. Айына екі рет шақыртылатын Конференцияның жұмысына елдің барлық аймақтарының өкілдері қатысады. Конференцияның басты міндеттері бюджет жобасына қатысты келісілген ұсыныстарды дайындау, әлсіз дамыған аймақтарға мемлекеттік көмек көрсету. Испаниядағы аймақтық экономикалық саясатты жүзеге асыруда жоспарлау бойынша Бас әкімшілік кеңес, автономды қауымдастықтардың қаржылық саясаты бойынша Кеңес, жергілікті әкімшілік бойынша ұлттық комиссия маңызды орынды иеленеді. Аталмыш институттармен қатар аймақтық дамудың белгілі аспектілерін реттейтін орталық үкімет пен автономды қауымдастықтың бірлескен комиссиялары қызмет етеді [4].

Елдердің көпшілігінде мемлекеттік меншікті басқару және мемлекеттік реттеу мақсаттарын жүзеге асыруда аймақтық дамудың мемлекеттік корпорация (компаниялары) маңызды рольге ие. Олардың міндеттері:

- қоғамдық сектордың (мемлекеттік және муниципалды) мемлекеттік және муниципалды кәсіпорындар, аралас капиталы бар фирмалардың мақсатты іс-әрекетуі арқылы аймақ дамуына ықпалын күшейту;
- аймақтық инфрақұрылымды жетілдіру, әлеуметтік және экологиялық ортаны сауықтыру жобаларын жүзеге асыру;
- инвесторларды тарту, жеке кәсіпкерлерге, әрекет етуші фирмаларды қайта құрылымдауға қаржылық, құқықтық көмек көрсету, инновациялық іс-әрекетті ынталандыру;
- даму банктері қызметін атқару.

Экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірдің түрлі мәселелерін шешуде аймақтардың артып отырған салықалылығы координациялаушы ассоциация-ұйымдарды құрудан өз көрінісін табады.

Библиографиялық тізім:

1. Андреев, А. В. Региональная экономика: учебник для вузов/А. В. Андреев.- СПб: Питер, 2018. – 464 с.
2. Вахромов Е.Н. Региональная экономика в многоуровневой структуре рыночной экономики/Е.Н. Вахромов //Вестник Иркутского государственного университета. 2018. – № 2. –С. 26 –30.
3. Козьева, И. Л. Экономическая география и регионалистика: учебник / И.Л. Козьева, Э.Н. Кузьбожев. –М.: КНОРУС, 2018. – 346 с.
4. Курнышев, В. В. Региональная экономика. Основы теории и методы исследования: учебник для вузов / В. В. Курнышев, В. Г. Глушкова. – М.: КноРус, 2018. – 254 с.

ГРУППЫ ИНТЕРЕСОВ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЁРСТВА

Чернявский А.В., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Мақалада әлеуметтік серіктестер мен мемлекеттік қызметкерлер мен жұмыс берушілерге қатысты мәселелер талданады.

Summary: The article analyzes issues related to social partners and government officials and employers.

Развитие системы социального партнёрства, как одной из форм регулирования социально-трудовых отношений на современном этапе рыночных преобразований в Казахстане, является, пожалуй, самой актуальной на сегодня проблемой. Идея социального партнёрства занимает важнейшее место в научном анализе современного общества, эволюции трудовых отношений и законодательных практик многих стран мира.

Впервые идея социального партнёрства утвердилась в законодательстве ряда европейских стран (Германия, Австрия, Скандинавия) в 1960-е гг. как результат многолетнего поиска эффективных форм регулирования социально-трудовых отношений. Эксперты МОТ определяют социальное партнёрство как механизм, с помощью которого предприниматели, представители трудящихся и правительства разрабатывают комплекс согласованных и многосторонних вопросов для решения социально-экономических проблем путём нахождения компромиссов. Таким образом, системообразующим элементом идеи социального партнёрства является социальный диалог и поиск компромиссов основных участников - государства, работодателей и работников в лице профсоюзов. Вот почему

наряду с понятием «социальное партнёрство» широкое распространение получило понятие «трипартизм».

В настоящее время в российской экономической науке широко дискутируется тема взаимодействия участников социального партнёрства, необходимость доминирования той или другой стороны, а также возможности согласования интересов: государство - наёмные работники, государство - бизнес, бизнес - наёмные работники. По всем обозначенным вопросам нет единства мнений, существуют разногласия в определении перспектив развития и взаимодействия участников социального диалога.

Важнейшим механизмом и направлением развития социального государства и социальной политики является социальное партнёрство.

1. Социальное партнёрство, представляя собой особый тип общественных (социально-трудовых) отношений, выражает саму сущностную характеристику социального государства, основным принципом функционирования которого является баланс интересов основных социальных групп общества.

2. В социальном государстве социальное партнёрство как особый механизм регулирования трудовых отношений направлено на реализацию принципа равноправных переговоров, достижение компромисса между государственной властью, работодателями и работниками и способствует снижению рисков в социально-трудовой сфере.

3. Для социального государства как выразителя общественных интересов социальное партнёрство является важнейшим элементом его идеологии, условием политической стабильности общества, социального мира и экономического прогресса.

4. Социальное партнёрство выступает и направлением совершенствования социального государства. Именно в ходе коллективных переговоров, взаимных консультаций, участия работников в управлении происходит взаимное обогащение участников социального диалога, повышение уровня демократичности и развитие институтов гражданского общества.

Главная задача социального государства как одного из партнёров состоит в создании условий для взаимодействия, реализации гражданских и политических прав без вмешательства и авторитарного давления в деятельность предпринимателей и профсоюзов. Целью также является установление рамок и правил игры, в пределах которых социальные партнёры сохраняют свою независимость.

Совершенствование представительства государства в системе социального партнёрства целесообразно, на наш взгляд, рассматривать в рамках совершенствования его функций как социального партнёра.

Во-первых, государство является крупным работодателем, что, в свою очередь, предполагает социально ответственную политику в системе трудовых отношений. Именно государство как крупнейший работодатель должно оказывать значительное влияние на социально-трудовые отношения в целом. Это касается и политики в области доходов, создания рабочих мест, программ занятости. Так, например, именно государство должно использовать государственный сектор как ориентир для частного сектора в области создания достойных условий труда, заработной платы и систем стимулирования, социальной защищённости работников.

Во-вторых, государство выступает как гарант важнейших гражданских прав, которые необходимы для эффективного функционирования системы социального партнёрства, реализации прав работников и профсоюзов, предпринимателей и их союзов. Главные функции государства в данном случае - это организатора и координатора. Государство разрабатывает основные правила, нормы и механизмы взаимодействия сторон, формирует порядок определения минимальных трудовых стандартов (минимального уровня оплаты труда, социальных льгот и гарантий).

Таким образом, государство может широко использовать косвенные экономические регуляторы в виде социальных норм и нормативов, для работодателей - инвестиции, налоговые льготы, кредиты, государственный заказ, лицензии, зоны свободной торговли или особые экономические зоны; для работников - гарантии от безработицы и дополнительные меры социальной защиты.

В-третьих, являясь полноправным участником социального диалога, государство выступает и в качестве стороны на переговорах и в консультациях и может рассматриваться как независимый регулятор системы социального партнёрства и трудовых отношений в целом. Трёхсторонние переговоры приводят к трёхсторонним соглашениям, в которых, с одной стороны, определяются обязательства каждой из сторон, а с другой - вырабатываются основные направления экономической, промышленной и социальной политики в нашей стране. Консультации же, в отличие от переговоров, позволяют государству в лице правительства и региональных органов власти реализовать собственные предпочтения при определении основных направлений социально-экономической политики.

Необходимо отметить, что в периоды социальной напряжённости и экономической стагнации государство должно вырабатывать упредительные меры по недопущению застойных явлений на рынке труда, снижения уровня жизни, а также направленных на предотвращение инфляции и снижение конкурентоспособности в тех или иных отраслях. Чтобы добиться этих целей, государство имеет право прибегнуть к контролю или убеждению. Контроль может проявляться в таких формах, как законодательное замораживание заработной платы, установление предельно допустимых надбавок, а также в принудительном продлении действующих коллективных договоров. Убеждение может реализовываться в таких формах, как апелляция к общественному мнению с целью усиления общественного давления на социальных партнёров.

В-четвёртых, одной из важнейших функций государства как социального партнёра является функция арбитра, примирителя и посредника. Именно под эгидой государства осуществляется разрешение коллективных конфликтов с помощью примирительных и арбитражных процедур. Как показывает опыт западноевропейских стран и Японии, подобные административные процедуры более эффективны, чем судебные разбирательства, так как не приводят к затяжным и нежелательным последствиям, в частности забастовкам.

В-пятых, государство в системе социального партнёрства выполняет и функцию организатора. Реализация данной функции предполагает законодательное закрепление соглашений, достигаемых партнёрами в ходе социального диалога. Причём для государства и общества в целом важно создать условия для выработки таких договорённостей и обеспечить контроль за их соблюдением.

В рамках организационного обеспечения реализации социального партнёрства необходимо решать и ряд координационных вопросов. Например, важнейшими функциями государства становятся увязка Генерального соглашения с отраслевыми и региональными, координация деятельности трёхсторонней комиссии; определение перечня вопросов, решаемых с участием правительства и/или без такового.

В-шестых, важнейшей функцией государства является и роль координатора. Значение этой функции усиливается сложностью и многоуровневым характером соглашения в системе социального партнёрства и неравномерностью развития регионов. Так, широкий разброс уровня цен, различный экономический потенциал регионов, значительная дифференциация в заработной плате и уровне социальных льгот и выплат вызывают острейшие проблемы в осуществлении договорных процессов. Вследствие этого именно на основе координации таких соглашений могут предусматриваться единый порядок выплаты заработной платы, допустимый уровень безработицы, специально разработанные мероприятия по реализации государственной политики занятости, программ по подготовке, переподготовке и повышению квалификации.

В-седьмых, последняя функция - это функция информатора (информационная функция). Именно государству, по-нашему мнению, с помощью СМИ и формирования общественного мнения принадлежит лидирующая роль в продвижении идей социального партнёрства в Казахстане. Таким образом, государство в системе социального партнёрства должно выполнять функции гаранта основных прав и свобод, арбитра в случае возникновения конфликтов на производстве, организатора и координатора переговорных процессов. Государство также призвано создавать условия для цивилизованной системы социального партнёрства, формируя законодательно -правовую и нормативную базу.

Библиографический список:

1. Збышко Б.Г. Регулирование социально-трудовых отношений в России (международный и национальный аспект). М.: Редакция издания «Социальное страхование», 2017.
2. Варнавский В. Партнёрство государства и частного сектора: теория и практика // Мировая экономика и международные отношения. 2015. № 7.
3. Делягин М. Власть, бизнес и население - три составляющие современного общества // Проблемы теории и практики управления. 2015
4. Перегудов С. Группы интересов в условиях перехода к информационному обществу // Мировая экономика и международные отношения. 2018. № 6.

ФИРМАНЫҢ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Мұхтар Қ.Ә., Қазақ технология және бизнес университеті, магистрант
Ғылыми жетекшісі – *Карбетова З.Р.*

Резюме. В статье содержатся инновационные подходы фирмы по совершенствованию управления персоналом. Рассматривается актуальность совершенствования управления персоналом фирмы.

Summary. The article contains innovative approaches of the company to improve personnel management. The relevance of improving the company's personnel management is considered.

Ұйымдар мен компаниялар арасындағы бәсекелестік білім мен адами капиталды басқару саласына ұдайы жылжитын жағдайда адами ресурстарды басқарудағы инновациялар табыстың шешуші факторына айналады. Адам ресурстарын басқарудағы инновациялар бизнестегі инновациялармен тығыз байланысты. Аман қалу және жетілдіру үшін әрбір ұйым немесе компания инновациялық шешімдер қабылдап, инновациялар енгізуі тиіс. Бұл ретте, инновациялық идеяларды әзірлеу және оларды инновациялық экономика жағдайында табысты енгізу үшін негізді айқындайтын жетекші фактор өзінің дағдылары, шеберлігі, біліктілігі мен идеялары бар қызметкерлері болып табылады [1].

Инновациялық экономиканы қалыптастыру жұмыс күшінің құрылымы мен сапасының өзгеруіне, қызметкерлердің кәсіби-біліктілік деңгейіне қойылатын талаптардың өсуіне сөзсіз алып келеді. Қазіргі заманғы ғылымды қажетсінетін және ақпараттық технологиялар экономиканың барлық салаларына енеді. Нәтижесінде кәсіби білім біріктіріліп, аралас және шекаралық мамандықтар пайда болады. Инновациялық экономикаға негізінен креативті зияткерлік қызметкерлер қажет. Демек, "жаңа жұмыс күшін" басқару тәсілдері өзгереді, персоналды инновациялық басқару технологиялары қалыптасады [2].

Технология (грек. techne-өнер, шеберлік, шеберлік; logos-сөз, оқу) - қандай да бір процесте жүзеге асырылатын әдістер жиынтығы [3].

Инновациялық технологиялар - өндірістік қызметтің қазіргі бар түрлерін дамытуға немесе түбегейлі жаңа түрлерін құруға бағытталған әдістер, құралдар мен іс-шаралар жиынтығы [4].

Инновациялық технологиялар түрлерін ажыратады:

- а) енгізу - жаңа өнімді игерудің ғылыми-өндірістік циклінің қорытынды сатысын жүзеге асыру;

- б) тренинг – іскерлік қарым-қатынас, персоналды даярлау мақсатында қолданылатын кәсіби қызмет жағдайында табысты коммуникация үшін қажетті қондырғыларды дамытуға шоғырландырылған әлеуметтік – психологиялық жаттығудың түрі;

- в) консалтинг – өндірушілерге, сатушыларға және тұтынушыларға экономикалық, шаруашылық және құқықтық мәселелер бойынша консультация беру;

- г) трансферт – технологияны бір адамнан екіншісіне өтеусіз беру; д) аудит-тәуелсіз сарапшылардың не ұйымдардың қаржы мен құжаттаманы тексеруі; е) аудит-тәуелсіз сарапшылардың не ұйымдардың қаржы мен құжаттаманы;

- е) инжиниринг – өнеркәсіп, инфрақұрылым және т. б. объектілерін құру бойынша жобалау, лицензия беру және ноу-хау сияқты инженерлік-консультациялық ұсыныстарды ақылы негізде ұсыну [5].

Бұл ретте кадрларды инновациялық басқару мынадай бастапқы ережелерге негізделеді:

- компанияның Даму стратегиясының персоналды жоспарлаумен тығыз өзара байланысының қажеттілігі.

- кадрлармен жұмыс істеуге шығындардың өндірістің экономикалық көрсеткіштеріне әсер ету дәрежесін бағалау;

- еңбек нарығында тиімді жұмыс істеу үшін қажетті құзыреттер санын, кәсіби дағдыларды қалыптастыру [6].

Осылайша, инновациялар-бұл тек жоғары технологияларды қолдану ғана емес, сонымен қатар басқарушылық шешімдер саласындағы инновациялар да. Демек, қызметкерлерді басқару тұтастай алғанда кәсіпорынды инновациялық басқару жүйесінің негізгі құрамдас бөлігі болып табылады және компанияның экономикалық жетістігінің аса маңызды факторы орын алады. Ұйымның инновациялық дамуының тиімділігін арттыру үшін персоналды инновациялық басқаруды басқару

жүйесінің болуы қажет, бұл қолайлы еңбек жағдайларын жасайды, сондай-ақ мансаптық өсу мүмкіндігін және ертенгі күнге деген сенімділіктің қажетті деңгейін қамтамасыз етеді. Компания алдында тұрған негізгі міндеттерді жүзеге асыру үшін жаңа басқару технологиялары негізінде персоналды басқару жүйесін құрылымдық қайта құру қажет. Персоналды басқару жүйесіне инновацияларды енгізуді қолданыстағы персоналды басқару жүйесіне жүргізілген зерттеу, оның мүмкіндіктерін анықтау және кемшіліктерді ашу негізінде, сондай-ақ персоналды басқару саласындағы соңғы үрдістердің талаптарын және компанияның даму ерекшелігін ескере отырып жүзеге асыру қажет. Бұдан басқа, персоналды басқару жүйесіне инновацияларды әзірлеу мен енгізуді жүзеге асыра отырып, олардың уақтылығына, мүмкіндіктері мен нәтижелілігіне баға беру, яғни персоналға қарсы тұру барынша аз, ал жаңашылдықтардың нәтижелілігі барынша көп болуы үшін барлық мүмкіндіктерді жасау керек [7].

Библиографиялық тізім:

1. Алтухов С.И. Инновационный менеджмент: учеб.-метод. пособие / С.И. Алтухов. – Новосибирск: СГГА, 2009. – 68 с.
2. Белоконева А.А. Инновации в управлении персоналом / А.А. Белоконева, А.В. Дудкина, О.А. Морозова // Материалы VII Международной студенческой электронной научной конференции «Студенческий научный форум». - 2014.
3. Власова А.А. Особенности инновационной деятельности в управлении персоналом / А.А. Власова, Ю.А. Дмитраченко // Управление трудовыми ресурсами. – 2012. - № 5. – С. 26.
5. Гасенко Е.В. Оценка уровня развития инновационного потенциала персонала организации / Е.В. Гасенко, О.Е. Подвербных // Известия ИГЭА. - 2012. - № 4 (84). – С. 88-91.
6. Дмитриева М.Н. Инновационное управление: опыт, проблемы, перспективы / М.Н. Дмитриева // Молодой ученый. - 2014. - №16. - С. 235-238. Долженко Р.А. Инновации в системе управления персоналом организации / Р.А. Долженко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. - 2013. - № 1 (99). - С. 149-153.
7. Егоршин А.П. Управление персоналом: учебник для вузов / А.П. Егоршин. - Н. Новгород: НИМБ, 2005. - 720 с.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕ ҰЙЫМНЫҢ БАСҚАРУ КОНСАЛТИНГІ

Байгазы Н.А., Қазақ технология және бизнес университеті, магистрант
Ғылыми жетекшісі – *Карбетова З.Р.*

Резюме. В статье освещены вопросы эффективной организации управления малым и средним бизнесом. Рассматривается актуальность управленческого консультирования для малого и среднего бизнеса.

Summary. The article highlights the theme of efficient management in small and medium-sized enterprises. That's why management consulting seems to be urgent for SME.

Басқарудың теориясы мен тәжірибесінің ғасырлық даму кезеңінде ұйымның жұмыс істеу тиімділігіне қол жеткізу үшін қуатты құрал құрылды. Сонымен қатар басқаруды оңтайландыру саласындағы көптеген зерттеулер ірі кәсіпорындардың жұмыс тәжірибесіне негізделген, бұл шағын бизнес ұйымдарында осы тәжірибені пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Еліміздің жағдайында шағын кәсіпорындар кең ауқымды проблемаларға тап болады. Ең өткір арасында келесідей:

Қаржылық қиындықтар. Шағын кәсіпорындардың табысты жұмыс істеуі үшін сыртқы қаржыландыру қажет. Әлемдік тәжірибеде бұл проблема "арзан" несие саясатын жүргізу жолымен шешіледі. Ресейде банктер шағын бизнеске несие бере алмайды: жоғары пайыздық мөлшерлеме, несиеді қамтамасыз ету, қарыздарды қамтамасыз ету үшін мүліктің нақты құнын төмендету.

Еңсеру шығындары кәсіпорын қызметімен байланысты көптеген шығыстардан көп болатын әкімшілік кедергілер.

Басшылардың біліктілігі төмен. Тәжірибе мен қажетті білімнің болмауы кәсіпкерге өз бизнесін сыртқы ортаның тез өзгеретін жағдайларына бейімдеуге мүмкіндік бермейді.

Ақпараттың жетіспеушілігі. Шағын бизнеске көмек көрсетудің көптеген бағдарламаларының болуына қарамастан, осы бағдарламалардың мазмұны көптеген компаниялар үшін белгісіз. Кәсіпкерлердің барабар өткізу саясатын жүргізуге мүмкіндік беретін статистикалық ақпаратқа қолжетімділігі жоқ [1].

Шағын бизнес кәсіпорындары үш негізгі міндеттерді шешуге бағытталған. Бірінші, ең ортақ және маңызды міндет орта таптың қалыптасуы болып табылады. Дамыған елдердің тәжірибесі дамыған қоғамның әлеуметтік-экономикалық негізі ретінде орта тапты қалыптастыруда шағын кәсіпорындардың жетекші рөлін куәландырады.

Шағын бизнестің екінші міндеті-жұмыс орындарын құру. Жеке кәсіпкерлер ең аз мемлекеттік қолдау арқылы өзін-өзі жұмыспен қамтуды жүзеге асыра отырып, нақты аумақты нақты өніммен қамтамасыз етуге қабілетті. Сондай-ақ, ірі кәсіпорындармен салыстырғанда жұмыс орындарын құру құны төмен екенін атап өткен жөн. Бұдан басқа, шағын бизнес жұмыс берушілердің басқа санаттары, мысалы, оқитын жастар, егде жастағы азаматтар іс жүзінде пайдаланбайтын Еңбек ресурстарын қоғамдық молықтыру процесіне тартуға ықпал етеді. Олардың экономикалық дамыған елдер халқының жалпы санындағы үлесі үнемі артып келеді. Тиісінше, қойылған міндеттердің маңыздылығы артады.

Шағын бизнес кәсіпорындарының үшінші, ең маңызды міндеті-бұл кәсіпкерлік түрі экономикалық құрал ретінде айтарлықтай әлеуетке ие. Сыртқы ортаның көптеген факторлары кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне жаңа талаптар қояды. Шағын бизнес кәсіпорындарының банкроттығының жоғары деңгейі кәсіпкерлердің төмен біліктілігімен байланысты. Біріншіден, қаржы және бухгалтерлік есеп саласында білімнің болмауы заңнаманың қателіктері мен бұзылуына әкеп соғады. Екіншіден, бизнесті жүргізу тәжірибесінің болмауы кәсіпкерде бизнесті кеңейту және серпінді дамыту үшін психологиялық кедергілерді қалыптастырады. Үшіншіден, кәсіпорынның шағын мөлшері нарыққа, кадрлық әлеуетке, бизнесті дамытудың перспективалы бағыттарына қажетті зерттеулер жүргізу үшін штатқа білікті мамандарды енгізуге мүмкіндік бермейді.

Әлемдік теорияда және басқарушылық кеңес беру практикасында басқарушылық кеңес беруді анықтаудың екі тәсілі кеңінен таралған.

Бірінші тәсіл функционалдық тұрғыдан консультация беруді қарастырады. Ф. Стил кеңес беруді анықтайды: "...кеңес беруші міндетті өз бетінше орындамайтын, тек оны орындауға көмек көрсететін міндеттерді (немесе бірқатар міндеттерді) шешу немесе құру мазмұнына, процесіне қатысты көмек көрсетудің кез келген нысаны". П. Блок " сіз жағдайды өзгертуге немесе жақсартуға әрекет жасаған кез келген уақытта кеңесші ретінде әрекет етесіз, бірақ оны өзгерту немесе жақсарту бойынша іс-әрекеттерді жүзеге асыруға тікелей бақылау жасау Сізге тиесілі емес... Ұйымның көптеген қызметкерлері ресми түрде аталмаған болса да, шын мәнінде кеңесшілер болып табылады" [2].

Мұндай анықтамаларда кеңесші ретінде консультанттың рөліне назар аударылады және бұл көмекті ұйымдастыру иерархиясының әр түрлі сатысындағы мамандар көрсете алады деген болжам жасалады. Басшы, осылайша, егер берілетін кеңестер ұсынымдық сипатта болған жағдайда иерархияның жоғары және төмен тұрған деңгейлері үшін кеңесші ретінде де әрекет ете алады.

Басқа тәсіл "кеңес беруді дербес кәсіби қызметтер ретінде қарастырады және осы қызметтер сәйкес келуі тиіс талаптарға назар аударады". Л. Грейнер және Р. Метцгер "басқарушылық кеңес беру клиентке объективті және тәуелсіз мәнерде осы ұйымның проблемаларын анықтауға және талдауға көмектесетін және осы мәселелерді шешуді ұсынатын, сондай-ақ қажет болған жағдайда ұсынылған шешімдерді іске асыруға көмек көрсететін арнайы оқытылған және тиісті біліктілігі бар тұлғалар көрсететін қызметтер жиынтығы болып табылады" деп мәлімдейді.

Көрсетілген тәсілдер бір-бірін өзара толықтырады, өйткені басқарушылық кеңес беру кәсіби көмек ретінде де, кәсіби көмек көрсету әдісі де болады. М. Кубраның пікірінше, " басқарушылық кеңес беру кәсіби қызметтің дербес секторы болып табылатынына күмән жоқ. Сонымен қатар басқарушылық кеңес беру ұйымдар мен жауапты тұлғаларға бизнесті басқару мен жүргізу әдістерін жетілдіруде, сондай-ақ жеке және ұйымдық тиімділікті арттыруда көмек көрсету құралы болып табылады. Бұл әдіс басқарушылық кеңес беру Негізгі жұмыс болып табылатын консультанттар ғана емес, сонымен қатар қызметінің негізгі түрі оқыту, тренингтер өткізу, зерттеу, жобаларды әзірлеу және бағалау және т. б. болып табылатын кұзыретті тұлғалар да қолданылуы мүмкін (және қолданылады) [3].

Сонымен қатар, "басқарушылық кеңес беру" ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдері анықтамалардың неғұрлым егжей-тегжейлі жіктелуінің қажеттілігін негіздейді. Зерттеу барысында "басқарушылық кеңес беру" ұғымының бірнеше түсіндірмелері анықталды, бірқатар факторларға детерминацияланған: кеңес беру процесіндегі консультанттың рөлі, кеңес беру нәтижелері, кеңесші-клиенттік қарым-қатынас сипаты.

Ең көп таралған сараптамалық тәсіл болып табылады, оған сәйкес басқарушылық кеңес беру - бұл нақты салада маманданған сарапшылар көрсететін ұйым басшыларына білікті көмек. Бұл тәсілде консультант ұйымның жұмыс істеу мәселелерінің тар шеңбері бойынша сарапшы болып табылады,

жұмыстың фрагменттілігімен және кеңес беру процесіне ұйым өкілдерінің төмен тартылуымен сипатталады.

В. Ш. Рапопорт, Ресейдегі консалтингке арналған алғашқы жарияланымдардың бірінде "басқару диагностикасы (практикалық тәжірибе мен ұсыныстар)" басқарушылық кеңес беруді "ұйым басшыларына өзгермелі сыртқы және ішкі жағдайларда басқаруды қайта құру міндеттерін шешу ісіндегі сараптамалық көмек көрсетудің бір түрі" деп қарастырады. Э. А. Уткин консалтингті әр түрлі кәсіпорындар мен ұйымдардың басшылары мен басқару персоналын басқару бойынша мамандар жүзеге асыратын кәсіби көмек ретінде анықтайды, олардың жұмыс істеуі мен дамуы мәселелерін шешуде, ұсынымдар мен бірлесіп жасалатын шешімдер түрінде көрсетілетін.

Сертификатталған кеңесшілер Ұлттық институтының президенті А.И. Пригожин басқару консультациясын басқару саласындағы сараптамалық көмектің бір түрі ретінде қарастырады. М.В. Кларин кеңесшінің сараптамалық тәжірибесі негізінде Тапсырыс берушінің (клиенттің) проблемаларын шешуде көмек көрсетуде басқарушылық кеңес берудің мәнін көреді. Сервистік тәсіл басқарушылық кеңес беруді кеңесші кәсіпорындар мен ұйымдардың басшыларына көрсететін зияткерлік қызметтердің ерекше түрі ретінде қарастырады. Э. А. Уткин басқарушылық кеңес беру "басқару және ұйымдық даму саласындағы кәсіпорынның күрделі проблемаларын шешумен байланысты Зияткерлік қызметтердің осындай түрі" ретінде консалтингті бөліп көрсете отырып, өнер болып табылатынын атап көрсетеді [4].

Функционалды тәсіл көрсетілген жұмыстарға мұндай авторлар, В. Ярмиш, Ф. Уикхэм, В. И. Алешникова. Бұл авторлар басқарушылық кеңес беру - бұл ең алдымен басқарушылық қызмет екенін атап көрсетеді. Көрсетілген тәсіл шеңберінде консультациялық процесс ұйымның ішінде тікелей оның менеджменті не сырттан басқару жөніндегі консультантты тартқан кезде бастамашылық етуі және іске асырылуы мүмкін.

Менеджерлерге арналған 17-модульдік бағдарламаның "кәсіби кеңесшілердің қызметтерін пайдалану" кітабының авторы В. И. Алешникова келесі анықтаманы ұсынады. Оның пікірінше, "басқарушылық кеңес беру-кәсіби кеңесшілер жүзеге асыратын және коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдардың, жеке тұлғалардың консультациялардағы, оқытудағы, зерттеу жұмыстарындағы қажеттіліктерін қамтамасыз етуге бағытталған қызмет" [5].

Біріншіден, шағын бизнес кәсіпорындарына кеңес беру консультантқа ерекше талаптар қояды. Бұл шағын кәсіпорынның басшысы көбінесе бірнеше лауазымдарды қоса атқаратынына байланысты: әкімші, маркетинг, адам ресурстары жөніндегі маман және т.б. Сондықтан консультант білімнің кең спектріне ие болуы және "әмбебап" болуы тиіс. Тек жүйелі ойлау және кеңес беретін кәсіпорын туралы толық ақпараттың болуы кәсіпорынға білікті көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, шағын бизнес кәсіпорнының басшысына консультанттың көмегі бір жолғы сипатта бола алмайды. Кеңесші бизнесті "сүйемелдеуі" және ұйымның жұмыс істеуінің әр түрлі кезеңдерінде жеке ұсынымдар беруі тиіс. Ресейдегі шағын кәсіпорындарға кеңес беру тәжірибесі жетекшілер консультанттардың көмегіне тек қана дағдарысты сәттерге жүгінетінін, ал кейде кәсіпорынды "емдеу" мүмкін болмаған сәтке көрсетіп отыр. Сондықтан эпизодтық сипаттағы көмек сирек оң нәтиже береді.

Үшінші дәлел-консультанттың және шағын кәсіпорын басшысының өзара қарым-қатынасының сипаты өзара оқыту сипатында болып табылады. Басшы өз кәсіпорнында ғылым мен тәжірибенің жетістіктерін дұрыс пайдалануды үйренеді, ал консультант бар тәжірибе мен білімді осы нақты кәсіпорынға түрлендіруді үйренеді. Бұл әрбір шағын кәсіпорын бірегей және әдетте өзіне тек Оған тән бірқатар ерекше ерекшеліктерді: сыртқы ортаның ерекшеліктерін, кәсіпкерлік саласын, персоналдың ерекшелігін үйлестіруге байланысты. Сондықтан шағын бизнес ұйымдарында басқарушылық кеңес беру-бұл, бірінші кезекте, өзара іс-қимыл [6].

Осылайша, "басқарушылық кеңес беру" ұғымын айқындау тәсілдерінің арасында шағын бизнес кәсіпорындарына неғұрлым барабар консультация беру төртінші тәсіл болып табылады. Ол процесс, өзара іс-қимыл және әмбебаптылық сияқты қажетті қасиеттерді бейнелейді. Шағын бизнес ақпараттық қоғамның тез өзгеріп отыратын жағдайларына бейімделудің жоғары дәрежесіне ие және осы әлеуметтік-экономикалық институттың дамуы елдің инновациялық серпілісіне ықпал ететін болады. Тек бейімделген консалтинг ғана нақты нәтиже беріп, шағын бизнесті жаңа деңгейге шығаруға қабілетті.

Библиографиялық тізім:

1. Бовыкин В.И. Новый менеджмент. Решение проблем управления. Повышение в десятки раз темпов

роста капитала. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: ЗАО «Изд-во "Экономика"», 2004. – 362 с.

2. Румянцева З.П. Общее управление организацией. Теория и практика: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 304 с. Р.Г. Быкова

3. Теория управления: учебник. – 3-е изд., доп. и перераб. / под общ. ред. А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухина. – М.: Изд-во РАГС, 2008. – 560 с.

4. Трофимова О.К. Определение понятия «управленческое консультирование». – URL: <http://www.cfin.ru/consulting/mkintro-02.shtml>.

5. Управленческое консультирование: в 2 т./под ред. М. Кубра. – М.: Интерэксперт, 1992. – Т. 1. – 319 с.

6. Развитие управленческого консалтинга в России: динамика, проблемы, перспективы. – URL: <http://www.sherpaconsulting.ru/statii/1>.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ

Узгенбаев А.М., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – Курманкулова Н.Ж., к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Мақалада кәсіпорынды дамытудың негізгі қозғаушы факторы ретінде персоналды басқару жүйесін дамытудың негізгі параметрлері қарастырылады.

Summary: The article discusses the main parameters of the development of a personnel management system as the main driving factor in the development of the enterprise.

Современные экономические отношения характеризуются повсеместным признанием персонала как главного ресурса развития предприятия. Это объясняется тем, что только персонал обладает наиболее значимым в настоящее время потенциалом к внедрению инноваций, созданию новых товаров и способов их продвижения на рынке. В таком случае, именно персонал во многом определяет не только современную конкурентную позицию предприятия, но и влияет на реализацию общей стратегии его развития. Учитывая это, трудно переоценить важность эффективного управления персоналом.

Концепция управления персоналом – система теоретико-методологических взглядов на понимание и определение сущности, содержания, целей, задач, критериев, принципов и методов управления персоналом, а также организационно-практических подходов к формированию механизма ее реализации в конкретных условиях функционирования организаций. Она включает:

- разработку методологии управления персоналом,
- формирование системы управления персоналом,
- разработку технологии управления персоналом [1].

Методология управления персоналом предполагает рассмотрение сущности персонала организации как объекта управления, процесса формирования поведения индивидов, соответствующего целям и задачам организации, методов и принципов управления персоналом.

Система управления персоналом предполагает формирование целей, функций, организационной структуры управления персоналом, вертикальных и горизонтальных функциональных взаимосвязей руководителей и специалистов в процессе обоснования, выработки, принятия и реализации управленческих решений [2].

Система управления персоналом – это совокупность связанных и взаимодействующих друг с другом элементов, составляющих единое целое и выполняющих функции управления персоналом. Она реализуется в нормативных документах: уставе предприятия, ее философии, бизнес-плана, правилах внутреннего трудового распорядка, коллективном договоре, положении об оплате труда, положении о кадровой службе и др.

Система управления персоналом – это комплекс разработанных, внедренных и используемых в компании технологий, определяющих все основные HR-процессы (например, наем, обучение и развитие, адаптацию, вознаграждение, процедуры принятия кадровых решений) [3].

Технология управления персоналом предполагает организацию найма, отбора, приема персонала, его деловую оценку, профориентацию и адаптацию, обучение, управление его деловой карьерой и служебно-профессиональным продвижением, мотивацию и организацию труда, управление конфликтами и стрессами, обеспечение социального развития организации, высвобождение

персонала и др. Сюда же следует отнести вопросы взаимодействия руководителей организации с профсоюзами и службами занятости, управления безопасностью персонала [2].

Под приведенным выше термином «технология» Д.Ю. Володиным и А.А. Снегиревым понимается технология, регламентированная соответствующим корпоративным стандартом (регламентом) [3].

Именно реализация такого подхода позволяет в короткие сроки и с минимальными вложениями и рисками создать эффективную систему управления персоналом компании.

В условиях высоко конкурентного рынка от компании требуется адаптивность, что означает возникновение повышенных требований к системе управления персоналом. В связи с этим, систему управления персоналом предлагаем представить в виде иерархической системы, которая включает регламенты верхнего и последующих уровней.

«Регламенты верхнего уровня» определяют общие требования к системе управления персоналом компании, устанавливают нормы отношений между компанией и сотрудниками. Они формулируются в Политике управления персоналом и Положении о персонале.

Регламент – совокупность правил, определяющих порядок деятельности предприятия.

Политика управления персоналом является своеобразной «декларацией прав человека», документом, в котором определены основные принципы отношений сотрудников и компании.

К разработке Политики управления персоналом привлекают первых лиц компании – ведь только они могут гарантировать выполнение задекларированных принципов. Подобный документ может содержать ряд деклараций:

- а) "компания стремится строить долговременные отношения с сотрудниками",
- б) "компания обеспечивает сотрудникам конкурентоспособный уровень заработной платы".

После определения политики управления персоналом (то есть основных принципов, которые должны найти отражение в регламентах более низкого уровня) разрабатывается Положение о персонале. Для разработки этого положения необходимо:

- идентифицировать основные (наиболее актуальные) процессы управления персоналом;
- определить основные категории персонала;
- решить вопросы информирования сотрудников;
- определить полномочия и ответственность должностных лиц при принятии кадровых решений;
- установить процедуры и правила документирования кадровых и структурных решений;
- определить вопросы управления условиями работы сотрудников;
- решить вопросы регулирования трудовых отношений с сотрудниками;
- установить требования к кадровому документообороту.

Политика управления персоналом и Положение о персонале содержат все требования, которые необходимо учитывать при регламентации отдельных процессов.

Таким образом, в Положении о персонале определяется ряд наиболее актуальных процессов управления персоналом, требующих незамедлительной регламентации. Как показывает практика, чаще всего это вопросы найма, оценки и вознаграждения сотрудников.

Процессы найма, оценки и вознаграждения сотрудников могут значительно различаться в зависимости от категории персонала. Например:

1. Менеджмент (например, директор по маркетингу, заместитель директора по экономике, начальник отдела управления персоналом).
2. Руководители коммерческого персонала (начальник отдела продаж).
3. Административный персонал (водители, офис-менеджеры, секретари). При разработке регламентов необходимо учитывать специфику процессов для каждой категории.

В начале необходимо регламентировать процесс найма основных работников, так как они составляют основу персонала компании, а процесс найма – начало рабочего цикла сотрудника. Процесс найма основных работников значительно отличается от процессов найма других категорий сотрудников, поэтому он требует разработки отдельного регламента.

На практике при разработке регламентов руководители стремятся решить все одним документом, но это трудно выполнимо и неправильно в силу целого ряда причин.

Кроме того, должен быть разработан ряд справочников и шаблонов документов, используемых при найме (например, шаблон описания должности, заявки на закрытие вакансии, которую руководитель передает в отдел персонала, и пр.). Поскольку категории персонала – это совокупности должностей, которые существенно отличаются по целям деятельности, ее результатам и условиям, систему вознаграждений для каждой из категорий необходимо разрабатывать отдельно.

Что касается оценки сотрудников, рекомендуем регламентировать два процесса: процесс оценки основных работников и процесс оценки других категорий персонала.

В результате менеджмент организации имеет набор корпоративных регламентов, который включает в себя Политику управления персоналом, Положение о персонале, Положение о вознаграждениях и компенсациях, Положение об оценке персонала и Положение о найме основного персонала.

Дальнейшую разработку или совершенствование процессов управления персоналом целесообразно проводить в порядке жизненного цикла сотрудников, то есть начать с найма, затем определить программу адаптации, обучения, вознаграждения и т.д.

Если в организации уже разработаны и внедрены правила внутреннего трудового распорядка (как правило, HR-менеджеры используют типовые стандартные правила), то рекомендуется переработать их с учетом перечисленных выше требований к системе управления персоналом. В идеальном варианте подобный документ должен освещать вопросы:

- об установлении графиков работы для всех категорий персонала;
- о пределах допустимых отклонений от графика для разных категорий персонала;
- о продолжительности ежегодных и краткосрочных отпусков;
- о предоставлении отгулов, оплате сверхурочных;
- об оплате и правилах предоставления дней по болезни (как с больничным листом, так и без него);
- о порядке и правилах формирования табеля учета рабочего времени.

Таким образом, основа системы управления персоналом в компании создана. После этого потребуется только регулярный контроль за исполнением положений и периодическая модификация разработанных регламентов.

В результате имеется набор корпоративных регламентов, который включает в себя Политику управления персоналом, Положение о персонале и 10-12 положений и инструкций, регламентирующих процессы управления персоналом.

Подобный набор корпоративных регламентов иерархически организован, прост в применении и решает практически все вопросы управления персоналом. При этом необходимая информация своевременно и в полном объеме доводится до соответствующей категории сотрудников.

Указанный перечень документов не является окончательным и требует периодической модификации и пересмотра в связи с изменениями рыночных условий, законодательства, развитием компании и т.п.

Преимущества, получаемые при внедрении подобной системы корпоративных стандартов, заключается в том, что она:

- позволяет экономить от 10 до 20% совокупных затрат на персонал;
- позволяет снизить до 50% невосполнимые потери, связанные с деятельностью персонала (вследствие регламентации всех основных процессов управления персоналом);
- позволяет значительно снизить "репутационные" риски компании;
- способствует росту привлекательности компании в качестве работодателя.

Концепция управления персоналом содержит базовые принципы управления и его общую направленность, ее положения уникальны в отдельно взятой организации, но, тем не менее, содержание управления персоналом включает в себя элементы, которые являются общими [4].

Таким образом, можно заключить, что управление персоналом является наиболее сложным направлением менеджмента. Руководители предприятия должны строить свои отношения с работниками на основе долгосрочного партнерства, социальной ответственности, ориентира на профессиональное и личностное развитие сотрудников. Все это требует взвешенного, продуманного и грамотного управленческого воздействия, предвидение путей развития предприятия, и, соответственно, акцентирования внимания на процессе разработки концепции управления персоналом организации.

Библиографический список:

1. Суrowикин, Н.В. Система управления персоналом как инновация: часть первая. Электронный ресурс <http://www.bizeducation.ru/library/management/hrm/surovikin.htm>.
2. Кравченко К. Как повысить эффективность службы управления персоналом // Управление персоналом, 2018. – №7.
3. Володин, Д.Ю. «Создание системы управления персоналом в страховой компании» / Д.Ю. Володин, А.А. Снегирев // «Управление в страховой компании», № 3, 2017.
4. Мельник, М.В. «Анализ и оценка систем управления на предприятиях». М.: Академия, 2016.

ТЕОРИЯ И МОТИВАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

Исбекова А.А., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Байгабулова К.К.*, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Мақалада мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесінің негізгі ерекшеліктері талданады. Мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесінің тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар беріледі.

Summary: The article analyses the main features of the system of motivation of civil servants. Recommendations to improve the effectiveness of the system of motivation of civil servants.

В любой современной организации ключевую роль играют люди, работающие в ней. Персонал, как основа организации, обеспечивает результативное использование многих видов ресурсов организации, от персонала зависит ее конкурентоспособность и экономические показатели. Топ-менеджмент может составлять различные стратегические планы, программы, формировать эффективные системы с применением передовых технологий, но все это не будет приносить плодов, если персонал не качественно выполняет свои должностные обязанности и не содействует достижению целей и реализации задач, стоящих перед организацией. Главной движимой силой результативности сотрудника является мотивация.

Анализируя, что побуждает человека к деятельности, инициативе, какие мотивы подталкивают его к действию, мы можем создать эффективную систему мотивации персонала. Для этого мы должны понимать, чем вызван тот или иной мотив, каким путем мотивы могут реализовываться.

Таким образом, мотивация человека — это комплекс внешних и внутренних движущих сил, которые заставляют его действовать во имя достижения определенной цели. Различные действия и силы могут быть связаны между собой, но у каждого человека эта связь индивидуальна, поэтому реакция разных людей на похожие воздействия может быть абсолютно разной. Кроме этого, поведение, как правило, имеет свое влияние на реакцию человека на воздействия, в итоге может измениться как уровень влияния воздействия, так и характер поведения, им вызываемый.

Роль мотивационной составляющей государственных служащих особенно важна, т.к качество выполнения трудовой деятельности госслужащих напрямую зависит на развитие региона, страны. Для того, чтобы избежать текучести кадров в сфере государственной службы, требуется комплексная система мотивации персонала, построенная на основе оценки потребностей госслужащих. Данная система должна учитывать профессиональные и возрастные особенности персонала и быть гибкой к их изменениям. Кроме этого в ней должны быть конкретно обозначены критерии оценки работы всех сотрудников, таким образом каждый должен понимать за что он может быть наказан или поощрен.

С 1 января 2016 года в Казахстане внедрена карьерная модель государственной службы согласно закону «О государственной службе». Нововедение нацелено на обеспечение открытого конкурсного отбора, карьерное продвижение на основе компетентности, установление оплаты труда по результатам. Такой подход позволит максимально исключить в системе государственной службы условия для протекционизма, nepoтизma и патронажа.

Административная реформа, осуществляемая в настоящее время в Республике Казахстан, направлена на повышение эффективности государственного управления. Повышение результативности работы государственных служащих в области улучшения качества оказания государственных услуг предполагает построение новой системы мотивации.

Мотивация должна меняться вместе с организацией — ее реорганизацией, ростом или другими изменениями, то есть адаптироваться к этим переменам. Довольно таки часто используется материальная мотивация персонала, но, поскольку размер бюджета ограничен, далеко не всегда есть возможность использовать этот вид мотивации. Сегодня существует система оплаты труда, которая лишь минимально отвечает экономическим методам управления, не учитывает эффективность труда госслужащего в зависимости от социально-экономического развития региона (страны) в целом, недостаточно стимулирует госслужащего к осознанному, качественному исполнению должностных обязанностей, а также не способствует материальному обеспечению государственного служащего, а следовательно не может в полной мере привлечь на государственную службу квалифицированные кадры. Все вышесказанное является первой причиной сознательного недоиспользования госслужащим своих интеллектуальных и физических способностей.

Размер денежного содержания госслужащего лишь частично зависит от конкретных результатов его деятельности, но также и от выслуги лет, уровня занимаемой должности и квалификации, следовательно допускается равное вознаграждение за неравный труд. Данная система оплаты труда выступает в качестве важного фактора демотивации, который значительно влияет на лояльность государственных служащих. Эффективность трудовой деятельности государственных служащих осуществляется путем ежемесячной оценки руководителем отдела подчиненных. Далее руководитель отдела пишет служебную записку на имя руководства о выплате премий.

Исходя из этого можно сделать вывод, что система оценки эффективности трудовой деятельности государственных служащих не прозрачна и может быть не всегда справедлива по отношению к каждому государственному гражданскому служащему. По мнению автора, системы приказов и отчетов в большей степени следует заменить системой экономических стимулов, используя технологии государственного управления, ориентированного на результат, т. е. необходимо внедрить гибкую систему оплаты труда, которая позволит повысить заинтересованность государственных служащих в выполнении своих обязанностей, так как от результата будет зависеть размер денежного содержания.

Следовательно, внедрив систему «оплаты по результатам», руководитель будет своевременно получать отчеты по выполненной работе. Для внедрения данной системы необходимо: Связать показатели результативности деятельности государственных служащих с изменением конечного состояния объекта, на который направлена их деятельность. Сформулировать тексты в документах, регламентирующих трудовую деятельность государственных служащих так, чтобы в них были отражены ожидаемые результаты трудовой деятельности. Разработать объективную и комплексную систему показателей, которые будут показывать степень достижения ожидаемых результатов и позволят обратить внимание должностных лиц на основные приоритеты органов власти.

Рассмотрим подробно принципы формирования систем оценки эффективности. Для оценки эффективности работы государственных служащих предлагаем введение технологии КРІ (Key Performance Indicators — ключевые показатели эффективности). Сегодня системы показателей эффективности деятельности широко внедряются и используются в различных государственных ведомствах, а так же в органах исполнительной власти и местного самоуправления.

КРІ основана на применении ключевых показателей эффективности, позволяющих оценить результативность работы организации в целом и каждого отдела и конкретного сотрудника в частности [4]. Таким образом, внедрение КРІ способно повысить эффективность работы, так как позволяет произвести количественную и качественную оценку работы и сделать вывод не только о том, что работа выполнена, но и проверить как именно она выполнена [5]. Внедрение КРІ должно сопровождаться материальным стимулированием на индивидуальном уровне (за счет переменной части оплаты труда) и на уровне органа госуправления (за счет управления фондами оплаты труда). Показатели эффективности применимые к государственным служащим должны быть объективными и зависеть от усилий конкретного работника [5].

Система КРІ на государственной службе должна создаваться с учетом следующих принципов: – система результативности должна быть каскадной; – система должна транслировать цели и задачи всего министерства и государственных служащих; – система должна подразумевать создание базы для распределения премиального фонда в соответствии с достигнутыми результатами; – система должна способствовать оптимизации функциональных связей внутри министерства; – система должна учитывать принцип иерархичности (от стратегических целей министерства до показателей качества работы госслужащих).

Для обеспечения достижения наиболее значимых целей деятельности, число показателей эффективности должно быть ограниченным: – для руководителя государственного органа не более 25 показателей; – для руководителей структурных подразделений государственного органа не более 10 показателей; – для иных гражданских служащих не более 5 показателей эффективности и результативности [6]. Создать систему материальных и нематериальных методов поощрения, зависящих от объемов работы и от полученных результатов. При создании данной системы возможно использование опыта Германии, в которой с 1997 года используется следующий подход: если у государственного служащего высокий уровень выполнения работы, то он двигается к следующему этапу в два раза быстрее, если уровень выполняется ниже необходимых, то продвижения не будет до тех пор, пока уровень не будет соответствовать требованиям.

Согласно, статьи 33 Закона «О государственной службе» введена оценка деятельности государственных служащих, которая определяет эффективность и качество работы государственных служащих. Результаты оценки деятельности государственных служащих являются основанием для

принятия решений по выплате бонусов, поощрению, обучению, ротации, понижению в государственной должности либо увольнению.

В рамках 15 шага Плана нации – 100 конкретных шагов Главой государства обозначено проведение комплексной аттестации действующих государственных служащих. Для реализации данного шага в соответствии с Законом «О государственной службе Республики Казахстан», Указом Президента Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года № 404 были утверждены правила проведения аттестации административных государственных служащих корпуса «Б». В отличие от аттестаций, которые проводились ранее раз в три года, данная аттестация носит разовый и комплексный характер. Целью аттестации является определение уровня профессиональной подготовки, определение соответствия занимаемым должностям, также выявление потенциала служащих для дальнейшего развития карьерного продвижения. Это логическое продолжение первой институциональной реформы. В целях ее реализации обновлено законодательство о государственной службе, созданы условия для продвижения по карьерной лестнице на основе принципа меритократии и компетенции служащих.

Библиографический список:

1. Козырев А. А. Система мотивации трудовой деятельности государственных служащих // Управленческое консультирование. 2018. №2
2. Кулиненко А. И. Влияние индивидуально-психологических особенностей личности на мотивацию трудовой деятельности в современных условиях // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2017. №2
3. Магомедов К. О. Социологический анализ проблемы мотивации труда государственных служащих // Государственная служба. 2015. №2

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Байдуллаев М.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
 Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Бұл мақала медициналық қызметтер нарығында экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу тетігі ретінде маркетингтік тәсіл негізінде медициналық мекемені басқарудың ұйымдастырушылық құрылымын жетілдіруге арналған.

Summary: The article deals with the improvement of medical institution of organizational structure management on the base of marketing approach as the mechanism of achieving economical stability at the medical service market.

Маркетинг в здравоохранении - это система принципов, методов и мер, базирующихся на комплексном изучении спроса потребителя и целенаправленном формировании предложений медицинских услуг производителем, а также своеобразная форма управления, которую целесообразно и правомерно использовать в медицинских учреждениях в современных условиях функционирования системы здравоохранения. Вышесказанное находит подтверждение в практике многих зарубежных и отечественных медицинских фирм, успешно использующих маркетинг в своей деятельности [1].

Для эффективного функционирования лечебно-профилактического учреждения (ЛПУ) в рыночных условиях необходима целостность и целевая ориентация лечебно-профилактической деятельности. Этого можно достичь путем:

- ❖ планирования маркетинговой деятельности - разработки планов производства, продвижения и реализации услуг для достижения целей организации;
- ❖ анализа спроса потребителей и предложения на различные виды медицинского обслуживания, т.е. изучения и сегментации рынка услуг;
- ❖ обеспечения соответствия производственных мощностей учреждения - производителя услуг - реальным и подкрепленным платежеспособностью потребностям населения в лечебно-диагностических и профилактических услугах;
- ❖ создания интегрированных условий для реализации услуг;
- ❖ повышения эффективности использования имеющихся ресурсов;
- ❖ изыскания новых видов услуг и ресурсов;
- ❖ разработки и постоянной корректировки эффективной ценовой политики;

❖ обновления образа мышления производителя услуг соответственно утверждающимся в здравоохранении рыночным отношениям;

❖ обеспечения комфортности - соответствия качества услуг заявленным характеристикам.

Все эти элементы деятельности ЛПУ - единый технологический процесс, осуществлением которого занимается маркетинг [3].

Проводимые исследования необходимо повторять по мере того, как в маркетинговой среде происходят изменения.

Главная особенность маркетинга на рынке медицинских услуг и товаров заключается в сочетании всестороннего изучения данного рынка с учетом его демографических, социальных, экономических параметров, с активным воздействием на этот рынок и на формирование потребностей граждан в медицинских услугах [2].

Изучение рынка относится к первоочередным направлениям в маркетинговой деятельности. Оно включает сегментацию рынка, анализ рыночной конъюнктуры, выявление конкурентов и другие элементы. Основными объектами сегментации являются сами медицинские услуги, потребители и организации, оказывающие данные услуги. Среди важнейших параметров сегментации рынка платных медицинских услуг можно отметить следующие: виды услуг, способы оказания одних и тех же услуг, их срочность, уровень сервиса и комфортности, объективная себестоимость, цена услуги, качество и объем оказываемых услуг, каналы сбыта услуг [2].

Сегментация рынка медицинских услуг и определение его емкости осуществляются на основе данных о численности обслуживаемых больных и размере их среднедушевого дохода, уровня расходов на медицинскую помощь и лекарственные средства, товары медицинского назначения [3].

При работе на заданный экономический результат актуализируются маркетинговые исследования на рынке услуг здравоохранения в связи с необходимостью выбора ценовой политики, сегментирования рынка потребителей медицинских и сервисных услуг, изучения конкурентной среды производителей услуг здравоохранения различных организационно-правовых форм и т.д. В основе ценовой политики лежит методика калькуляции расходов на оказание простой, неделимой медицинской услуги [3].

Измеряемой единицей медицинской услуги может выступать неделимая медицинская услуга (НМУ), которую можно определить как совокупность выполняемых в строго определенном порядке действий, приводящих к законченному результату. НМУ - это условная технологическая единица, состоящая из стандартного набора ресурсов, необходимых для ее выполнения, стоимость которой рассчитана по единой методике. Под стоимостью НМУ понимаются все затраты на ее предоставление. Из комбинации НМУ можно построить модель любой сложности: от протоколов ведения больного до бюджета любого учреждения.

Разница в затратах на производство однотипных медицинских услуг определяет конкурентные признаки производства товара, которые могут служить индикатором эффективности процесса оказания медицинской помощи в целом, поводом для рассмотрения целесообразности выполнения данных услуг в том или ином учреждении. Складывается ситуация, при которой становится невыгодным иметь систему возмещения затрат, гарантирующую любому лечебному учреждению возможность предлагать любые услуги, даже если они имеют низкое качество и высокий уровень отраслевых затрат [6].

Управление ценовой политикой медицинской организации, помимо калькуляции расходов, предполагает обоснование коэффициента рентабельности, коэффициентов инфляции, развития бизнеса, а также разработку гибких систем скидок и надбавок [2].

По мере того как маркетинг получает все более широкую признательность как общее направление бизнеса, его применение выходит за пределы традиционных границ. Одним из направлений нетрадиционного маркетинга является социально ориентированный маркетинг, который заключается в демонстрации связи продукции с социальными явлениями [4].

В последнее время все большую популярность в медицине приобретает социальный маркетинг, суть которого состоит в применении коммерческого сбыта и методов маркетинга для решения проблем общественного здоровья и здравоохранения. Все шире распространяются такие формы организации медицинской помощи, как создание групп анонимных алкоголиков, а также различных школ для больных бронхиальной астмой, сахарным диабетом, аллергическими заболеваниями. Все это не что иное, как методы социального маркетинга, давно уже используемые в развитых странах [5].

Таким образом, в современных условиях становления рынка медицинских услуг для обеспечения оптимальных взаимоотношений субъектов системы здравоохранения и повышения эффективности используемых ресурсов необходимо внедрение современных принципов маркетинга, основанных на экономических и социально-психологических методах в управлении медицинскими учреждениями.

Библиографический список:

1. Белозор А.А., Даненков В.С. Маркетинг платных медицинских услуг // Амбулаторная хирургия, 2016, №3.
2. Габуева Л.А. Управление маркерами экономической эффективности деятельности при планировании медицинского бизнеса // Здоровоохранение, 2016, №5.
3. Кемалов Р.Ф. Маркетинговая стратегия в управлении здравоохранением // Экономика здравоохранения, 2015, №10.
4. Столяров С.А. Маркетинг как инструмент управления здравоохранением // Экономика здравоохранения, 2017, № 11-12.
5. Сунгатов Р.Ш. Здравоохранение и товарно-денежные отношения // Проблемы социальной гигиены здравоохранения и истории медицины, 2018, №6.

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ В ПЕРИОД МОДЕРНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Койлиев Н.Н., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., ассоциированный профессор

***Түйін:** Мақалада денсаулық сақтау мекемелерінде көрсетілетін медициналық көмектің сапасын қамтамасыз етудің әртүрлі тұжырымдамалары, әдістері мен модельдері қарастырылған.*

***Summary:** The article discusses various concepts, methodology and models for ensuring the quality of medical care provided in healthcare facilities.*

Вопросы повышения качества медицинской помощи остаются актуальными и дискуссионными не только в отечественном здравоохранении. По оценкам специалистов, не менее 30-50 % затрат на здравоохранение в США приходится на низкокачественные медицинские услуги. Оценка прямых затрат на некачественное медобслуживание составляет примерно 1200-2500 долларов на каждого американца [1].

В зарубежной литературе можно встретить множество различных определений концепции обеспечения качества. Так считается, что «обеспечение качества означает фактическое его измерение с принятием мер в целях изменения производства медицинских услуг в желаемом направлении» [2]. Согласно определению Р.Н. Palmer [3], концепция качества -это «процесс измерения качества, оценки и анализа вскрытых недостатков и принятия системы мер по улучшению работы с последующим повторным измерением качества для того, чтобы определить, было ли достигнуто улучшение. Это систематическая, циклическая деятельность с использованием стандартов». На сегодня большинство авторов сходятся в том, что в целом следует говорить не об одном общем для всех понятии «качество медицинской помощи» и искать для него наиболее точное словесное выражение, а использовать систему понятий и показателей, каждый из которых раскрывал бы ту или иную сторону общего понятия «медицинская помощь» применительно к конкретным условиям функционирования системы здравоохранения, а все они в совокупности создавали бы четкую картину состояния качества медицинской помощи на любом ее уровне [4].

Лучшей на настоящий момент методической базой повышения эффективности и качества системы здравоохранения в большинстве стран признана методология управления качеством медицинской помощи. Европейское бюро ВОЗ издало документ, в котором анализируется опыт стран по созданию систем управления качеством: «Основы для разработки национальных стратегий по совершенствованию качества в системах здравоохранения» [5].

Развитые страны с учетом возможностей и национальных особенностей при реформировании и реорганизации своих систем здравоохранения используют различные технологии и методики, объединенные под одним общим названием - управление качеством. Это такие подходы, как Обеспечение качества (Quality Assurance), Всеобщее управление качеством (Total Quality Management), Непрерывное улучшение качества (Continues Quality Improvement), Улучшение качества (Quality Improvement) - семейство

различных управленческих технологий, в названиях которых на английском языке используется термин «качество», и их объединяет то, что это -различного рода и различных уровней управляющие воздействия на систему для улучшения результата ее работы [5].

В основе идеологии всеобщего управления качеством в здравоохранении лежат следующие принципы:

- направленность всей управленческой деятельности в здравоохранении на качество медицинских услуг и товаров медицинского назначения;
- участие персонала всех подразделений медико-производственных организации на всех уровнях их организационных структур в управлении качеством медицинской помощи населению;
- нацеленность на долговременный успех, понимание его обусловленности признанием потребителя высокого качества результатов деятельности как самих медико-производственных организаций, так и отдельных их работников;
- создание системы материального и морального стимулирования членов трудовых коллективов организаций медико-производственного комплекса, заинтересованности их в обеспечении высокого качества выпускаемой ими продукции (услуг).

Таким образом, в самом широком смысле главная задача управления качеством в здравоохранении сводится к созданию и закреплению в организациях медико-производственного комплекса современной этико-деонтологической организации культуры, ориентированной в первую очередь на высокое качество медицинских услуг и товаров медицинского назначения. Стремясь к достижению наиболее полного удовлетворения резко возросших в последнее время запросов потребителей (пациентов, врачей, обслуживающего персонала и др.), каждый работник должен самостоятельно и систематически контролировать и совершенствовать организацию своего труда [6].

Непрерывное улучшение качества медицинской помощи как стратегия сосредоточивает свое основное внимание на следующих основных функциях управления в работе медицинских организаций: на обеспечении ожидаемого и достижимого на современном этапе развития здравоохранения и в пределах доступных ресурсов уровня качества (степени удовлетворения потребности), на улучшении лечебно-диагностического и технологического процессов, если результаты неудовлетворительны, поддержании достигнутого уровня, если результаты удовлетворительны — (контроль качества), на постоянном совершенствовании качества, на непрерывном снижении цен на медицинские услуги за счет борьбы за бездефектную работу, на активном вовлечении всех сотрудников и эффективном использовании их знаний, на руководстве через конкретный положительный или отрицательный пример и управлении через свершившийся факт [7, 9]. Мерами цикла непрерывного улучшения качества являются социальные, медицинские, экономические результаты и, безусловно, удовлетворенность потребителя [6].

Создание и развитие систем управления качеством медицинской помощи с использованием современных концепций управления очень важно, поскольку организационная структура систем управления качеством является одним из условий обеспечения законодательного права граждан на медицинскую помощь и решения проблем, связанных с неоптимальным использованием финансовых ресурсов, выделяемых на улучшение материально-технической базы и кадрового потенциала здравоохранения [6].

Таким образом, система управления (менеджмента) качества подразумевает наличие систематически планируемых и осуществляемых действий, направленных на наибольшее воспроизведение потребительских свойств при выполнении каждого элемента работ или услуг. Система менеджмента качества является цикличной, в начале каждого цикла производится оценка возможностей удовлетворения ожиданий потребителя, разрабатываются технологии, выполняются работы и проводится оценка эффективности. На основе оценки результатов вновь планируются изменения в ресурсах и в технологиях. В рамках системы менеджмента качества появляется учет мнения потребителя, выявление отклонений от стандарта, анализ причин этих отклонений, поощрение отличившихся в лучшую сторону (создание положительной мотивации взамен отрицательной, использующейся в системе контроля качества, где выявление отклонений от заданных параметров качества наказывается административно или экономически). Важнейшим элементом системы непрерывного повышения (обеспечения) качества является повсеместное, на каждом рабочем месте, проведение мероприятий с целью повышения эффективности и результативности деятельности [3]. Цикл PDCA (цикл Деминга: Plan — Do — Check — Act: планируй — делай — проверяй — действуй) «работает» в здравоохранении так же эффективно, как и в других отраслях, т.к. повышение качества медицинской помощи приводит к уменьшению затрат и потерь [3].

Библиографический список:

1. Бедорева Ю.И., Фомичев Н.Г., Садовой М.А. и др. Роль принципов всеобщего менеджмента качества в управлении федеральным учреждением здравоохранения // Хирургия позвоночника. 2016. № 4.

2. Vuory H.V. Quality assurance of health services. Copenhagen. WHO Regional Office for Europe. Public Health in Europe. 2018. № 16.
3. Palmer R.H. Confronting Special Implementation Issue: The Epidemiology of Quality Problem in Medicare: New Directions in Quality Assurance. Eds. M. S. Donalson, S. Harris-Welling and K. N. Johr. - Washington, OC. National Academy Press. 2015.
4. Болл С.В., Голинский Ю.Г. Проблемы формирования единой системы стандартизации в здравоохранении // Главврач. 2016. № 9. С. 41-45.
5. Шоу Ч., Кало А. Основы для разработки национальных стратегий по усовершенствованию качества в системах здравоохранения. ВОЗ. 2017.
6. Воробьев П.А. Качество медицинской помощи: проблемы оценки, контроля и управления // Проблемы стандартизации в здравоохранении. 2017. № 10.
7. Карташов В.Т. Качество медицинской помощи: ожидания и действительность // Здравоохранение. 2018. № 5.

ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ

Деденко Е.В., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – *Курманкулова Н.Ж.*, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы инновацияларды бағалаудың бейімделген индикаторлар жүйесі қарастырылады.

Summary: The article discusses a system of adaptive indicators for assessing innovation in the Republic of Kazakhstan.

Наблюдая за глобальным рывком высокой конкуренции, можно сделать вывод, что внедрение инноваций становится одним из приоритетных инструментов обеспечения роста государственной экономики. Инновации являют собой самое эффективное средство в конкурентной борьбе, так как однозначно ведут к росту благосостояния, к привлечению неизбежных инвестиций, а также к формированию нового платежеспособного спроса. Учитывая особую важность этой сферы общественной жизни человечества, следует полагать, что в инновационной деятельности не должно быть стихийного развития. Как раз наоборот: требуется её целенаправленное регулирование и управление, целью которой является достижение максимально возможной в сложившихся социально-политических и экономических условиях эффективности общественного производства.

В условиях развивающегося казахстанского рынка инноваций, когда величина спроса превышает величину предложения, наиглавнейшая задача инновационных организаций - это увеличение роста производства востребованной продукции. На внедрение неизбежных конкурентных преимуществ настраивается и механизм менеджмента и управления деятельностью хозяйствующего субъекта, в том числе и в инновационной деятельности. Но возникает несколько парадоксальная ситуация: для современных рыночных условий такая ситуация нетипична. На большей части предприятий инновационная деятельность нацелена на решение двух важных вопросов: как произвести продукцию дешевле? Как выгоднее её продать? В это же время управление сбытом готовой продукции вычленяется в отдельную задачу. Но практика демонстрирует, что, например, для сельскохозяйственных производителей, ни государственные инвестиции, ни новейшая техника, ни полное обеспечение всеми видами ресурсов не обеспечивают гарантий высокой результативности сбыта продукции; более того, даже эффективно произведенная продукция может остаться нереализованной [1]. Надо полагать, что одна из причин такого положения дел кроется в отсутствии четкого определения понятия «эффективность управления инновационными процессами».

Для адекватного определения понятия «эффективность управления инновационными процессами» неизбежно следует обратиться к самому понятию эффективности, определяющему различные сферы деятельности.

Понятие эффекта и эффективности достаточно широко распространено в литературе. Так, например, данные понятия определяются в зависимостях, выражающихся некоторым числом переменных, позволяющих судить о масштабах отношений в рамках деятельности хозяйствующего субъекта. При всей своей близости категории «эффект» и «эффективность» друг с другом не одно и то же [2]. Слова означают «результативность, действенность, производительность».

Эффективностью обладает каждое взаимодействие, имеющее какой-либо результат, поэтому эффект можно рассматривать как абсолютное, имеющее результат [3], свойство взаимодействия или процесса. Эффективность свойственна не всякому взаимодействию, а лишь направленному, поэтому данная категория носит управленческий характер. Понятие «эффективность», нося управленческий характер, выражает степень достижения планируемых целей и представляет собой заданное соотношение результата и целей или результата и затрат.

Особо отметим то, что в зарубежной литературе понятие эффективности управления определяется двумя терминами. Первым обозначают («efficiency») соотношение между выпуском продукции и затраченными для ее производства ресурсами. Исходя из определения, можно оценить экономичность работы предприятия и его подкомплексов. Второй термин («effectiveness») имеет акцент на степени достижения экономической лабораторией своих целей и полнее определяет успешность работы и отображает не только экономичность производства продукции, но и характеристики взаимоотношения с внешней средой. Термины «efficient» и «effective» различны по толкованию: первое относится к действиям или инструментам производства и означает потенциал, возможность производить желаемый результат (эффект), соответствующий поставленной задаче. Второе характеризует уже исполненную работу или самого ее исполнителя и отражает наличие высокого уровня результатов [4].

Энциклопедические источники иллюстрируют различный подход к проблеме эффективности. Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева в «Современном экономическом словаре» аргументированно доказывают, что экономическая эффективность - это «результативность деятельности, экономических программ и мероприятий, характеризуемая отношением полученного экономического эффекта, результата к затратам факторов, ресурсов, обусловившим получение этого результата, достижение наибольшего объема производства с применением имеющегося ограниченного количества ресурсов или обеспечение заданного выпуска при минимальных затратах» [5].

Наряду с этим, авторы используют понятие эффективности общественного производства, полагая, что это «экономическая категория, характеризующая результативность производства, определяемую посредством сопоставления затрат всех видов производственных ресурсов с достигнутым уровнем удовлетворения общественных потребностей».

В «Новой экономической энциклопедии» Е.Е. Румянцева даёт расширенное понятие эффективности как степени «соизмерения результатов с затратами», системы показателей, характеризующих уровень использования производственных мощностей, далее конкретизируя его с позиций бюджетной, коммерческой, народнохозяйственной (общественной), технической, экологической, эллокративной (когда ресурсы, выводимые из кризисных секторов, направляются в динамично развивающиеся отрасли) эффективности, а также инвестиций и экономической деятельности [6]. При этом странным является отсутствие возможностей и сущности оценки инноваций.

Подводя некоторый итог анализу имеющихся в экономической литературе научных взглядов, следует сделать выводы о том, что эффективность является интегральным понятием, базирующимся на сопоставлении результата с системой каких-либо факторов, с выделением, прежде всего, общественной (народнохозяйственной, на уровне национальной экономики), а также экономической эффективности функционирования соответствующих систем на уровне регионов, отраслей и субъектов хозяйствования. А социально- экономическая эффективность управления инновационными процессами учитывает общественные последствия осуществления какой-либо деятельности, а также непосредственные результаты и затраты, связанные с ней.

Единственным и наиболее важным итогом осуществления объектом управления своих функций является формирование результата, качественного итога развития экономической системы. Понимая под эффектом «конечный результат», а под эффективностью «степень достижения объективно возможного результата», можно заключить, что данные категории являются наиболее важными составляющими обратной связи объекта управления с субъектом.

Эффективность (результативность) является соотношением результата (эффекта) и затрат. Это классический метод определения обобщающего показателя экономической эффективности. Эффект может оказаться положительным, если результат приближается к идеальному состоянию, удовлетворяет целевой функцией и соответствует системе ограничений. Но он может оказаться и отрицательным, если не удастся выбранными средствами достичь цели или удастся, но невозможно при этом соблюсти систему ограничений.

Таким образом, эффективность управления инновационными процессами

- это относительная характеристика показательности деятельности конкретной управляющей системы, которая имеет отображение в различных областях, как объекта управления, так и

собственно менеджментской деятельности (субъекта управления), имеющих как количественные, так и качественные характеристики.

Основные элементы действенности управления включают:

- результативность инноваций;
- эффективность процесса управления (функций, коммуникаций, выработки и реализации управленческого решения);
- производительность системы управления (с учетом иерархии управления);
- плодотворность механизма управления (структурно- функционального, финансового, производственного, маркетингового и др.).

Библиографический список:

1. Циренщиков В.С., Абрамова С.В., Жестков А.М. Поддержка инновационного обновления экономики Германии. – М: ООО «Русский сувенир», 2017.
2. Наурузбаев А.Ж. Проблемы повышения эффективности инновационной деятельности предприятий в условиях экономики Казахстана // Көкшетау университетінің хабаршысы - Вестник Кокшетауского университета.- 2013. - № 2.
3. Асаул А.Н., Карпов Б.М., Перевязкин В.Б., Старовойтов М.К., Модернизация экономики на основе технологических инноваций. - СПб: АНО ИПЭВ, 2018.
4. Борисов А., Большой энциклопедический словарь. М.: Книжный мир, 2017.
5. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б., Современный экономический словарь. / 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2015.
6. Румянцева Е. Новая экономическая энциклопедия. - М.: Инфра-М, 2018.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ИМИДЖА В СИСТЕМЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ

Әшір Т.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Бәсекеге қабілеттілікке ықпал ететін оның құрылу кезеңдерінің мазмұны мен реттілігін анықтау негізінде өнеркәсіптік кәсіпорынның корпоративті имиджін басқару жүйесі қарастырылады.

Summary: A system for managing the corporate image of an industrial enterprise on the basis of identifying the content and sequence of stages of its formation, which contributes to competitiveness, is considered.

Осуществление хозяйственной деятельности промышленными предприятиями неразрывным образом связано с конкуренцией

Современная ситуация на рынке создает препятствия в формировании и приобретении конкурентных преимуществ предприятиями, вследствие чего, изменились приоритеты в их выборе. В данных условиях лидирующие позиции в повышении конкурентоспособности отводятся таким нематериальным активам промышленного предприятия, как корпоративный имидж, деловая репутация, бренд, качественная стратегия и система эффективных коммуникаций с целевыми аудиториями, то есть таким активам, которые невозможно заменить или скопировать в краткосрочном периоде.

По данным компании Interbrand, в странах с высоким уровнем экономического развития в отдельных отраслях промышленности доля нематериальных активов с 1970 по 2015 год возросла с 30% до 83%. Нематериальные активы предприятия во многом определяют его возможности в привлечении средств, поиске стратегических инвесторов и партнеров, построении отношений с властью [1]. В свою очередь, корпоративный имидж признается все большим числом промышленных предприятий одним из важнейших элементов нематериальных активов.

Позитивный корпоративный имидж позволяет продлить жизненный цикл предприятия и выпускаемых им продуктов, увеличивает его капитализацию и повышает инвестиционную привлекательность [2].

Таким образом, позитивный корпоративный имидж создает дополнительную ценность, позволяющую повысить уровень конкурентоспособности промышленного предприятия. В связи с этим в течение всего периода своего существования промышленное предприятие нуждается в рациональном управлении данным фактором конкурентоспособности с целью укрепления своих позиций на рынке. Тем не менее, существующие методы и технологии управления корпоративным имиджем как фактором повышения конкурентоспособности промышленного предприятия носят фрагментарный характер или слабо адаптированы к особенностям ведения бизнеса в Казахстане.

Имидж предприятия существует в целевых контактных аудиториях в не зависимости от того, ведется ли работа по его формированию или нет. В связи с этим, важно формировать каждый элемент корпоративного имиджа предприятия, воздействующий на представления людей в течение продолжительного временного отрезка. Недостающий элемент, в силу определенных стереотипов, массовое сознание заполняет самостоятельно, создавая тем самым барьер, который в дальнейшем трудно преодолеть[3].

В зависимости от специфики предприятия, масштабов его деятельности, поставленных перед ним задач, целевые контактные аудитории и элементы корпоративного имиджа, представляющие важность для них, будут варьироваться. Кроме того, управление корпоративным имиджем должно осуществляться постоянно и для каждой целевой контактной аудитории, поскольку представления о промышленном предприятии в каждой из них также будут различны.

Дальнейшее исследование роли корпоративного имиджа в системе конкурентных преимуществ доказало необходимость управления им, поскольку существующие методы удержания лидирующих позиций предприятия на рынке и повышения его конкурентоспособности являются в современных условиях, как правило, малоэффективными. Корпоративный имидж позволяет создать дополнительную ценность для предприятия путем повышения лояльности его целевых контактных аудиторий. Доверительное отношение к промышленному предприятию, сформированное через управление корпоративным имиджем, способствует повышению эффективности его деятельности и укреплению конкурентных позиций.

Корпоративный имидж промышленного предприятия позволяет:

- устанавливать более высокую цену на продукции, поскольку потребители отдадут предпочтение наиболее знакомому производителю, обладающему большей степенью доверия;
- расширить долю рынка, что в свою очередь приводит к увеличению объемов продаж;
- снизить риски, неожиданно возникшие препятствия;
- обеспечить более высокую норму возврата инвестиций, что является принципиально важным фактором для инвесторов и т.д.

Определено, что одно и то же промышленное предприятие может по-разному восприниматься различными целевыми контактными аудиториями, поскольку их критерии в отношении к предприятию различаются. На основании этого, конкурентные преимущества, создаваемые корпоративным имиджем промышленного предприятия, будут различными для каждой из них.

На основании анализа существующих концепций управления корпоративным имиджем было выявлено, что практически не существует полноценного подхода рассматривающего его как одно из ключевых конкурентных преимуществ, что приводит к лишению предприятия ценностей, создаваемых им.

Таким образом, система управления корпоративным имиджем промышленного предприятия, базирующаяся на процессном подходе к формированию позитивного имиджа и заключающаяся в целенаправленном воздействии на наиболее значимые элементы корпоративного имиджа, выделенные на основе ожиданий контактных аудиторий, обеспечивает повышение уровня конкурентоспособности предприятия.

Первый этап управления корпоративным имиджем заключается в анализе внешней и внутренней среды промышленного предприятия, а также анализе целевых контактных аудиторий и оценке текущего состояния корпоративного имиджа. Оценка корпоративного имиджа промышленного предприятия является одним из важнейших этапов управления им. Результаты оценки корпоративного имиджа позволяют оценить его текущее состояние и определяют направление его развития в стратегической перспективе. Второй этап управления заключается в определении ключевых составляющих корпоративного имиджа соответствующих этапу жизненного цикла предприятия, а также состоянию внешней и внутренней среды и влиянию целевых контактных аудиторий. На основании выводов сделанных на предыдущих этапах, осуществляется процесс стратегического планирования, основой которого является определение миссии предприятия, формирование целей, разработка альтернативных вариантов и выбор оптимальной имидж-стратегии, т.е. комплекса действий, позволяющего достичь поставленные цели. Реализация имидж-стратегии является четвертым этапом управления корпоративным имиджем промышленного предприятия. Пятый этап управления корпоративным имиджем предполагает донесение информации до целевых контактных аудиторий. Завершающим, шестым этапом предложенной автором исследования системы управления является определение характера влияния корпоративного имиджа промышленного предприятия на уровень его конкурентоспособности.

Таким образом, роль корпоративного имиджа в системе конкурентных преимуществ промышленного предприятия, заключается в создании дополнительных ценностей, позволяющих одерживать превосходство над конкурентами. Доказана необходимость управления им как фактором повышения конкурентоспособности промышленного предприятия.

Библиографический список:

1. Келлер, К.Л. Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity. — М.: «Вильямс», 2015.
2. Блинов, А.О. Имидж организации как фактор ее конкурентоспособности -2013.-№4.
3. Бобби, Д. Имидж фирмы. Планирование, формирование, продвижение. - СПб.: изд-во «Питер», 2017.
4. Брежнева, В.М. Формирование и развитие имиджа организаций потребительской кооперации : Белгород : 2017.

КОНТРОЛЛИНГ КАК СОВРЕМЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Борибай Н.Б., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Курманкулова Н.Ж.**, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Мақалада автор бақылаудың теориялық негіздерін, отандық, ағылшын тілді және неміс авторларының бақылау тақырыбына көзқарастарын зерттейді.

Summary: In the article an author investigates theoretical bases of controlling, looks of home, English-language and German authors for the purpose controlling.

В современном мире экономическая среда крайне нестабильна. В условиях финансового кризиса повышаются требования к управлению. Для обеспечения гибкости системы управления необходимы новые методы, соответствующие сложной внешней и внутренней среде предприятий. Особое значение в данной ситуации приобретает контроллинг как функционально обособленное направление экономической работы на предприятии, связанное с реализацией финансово-экономической функции в менеджменте, обеспечивающее принятие оперативных и стратегических управленческих решений.

Контроллинг, по мнению большинства теоретиков, является одним из перспективных инструментов менеджмента и в тоже время рыночным методом хозяйствования, затрагивает все плоскости деятельности предприятия. Ключевая суть концепции контроллинга – информация о функционировании предприятия и состоянии внешних факторах рыночной среды, отсюда следует ее постоянный сбор, анализ, отсев и планирование. Таким образом, с жесткой специализацией контроллинга на информацию, как основной вид самоидентификации, увеличивается ее поток и плотность, которые в свою очередь логически требуют систематизации и унификации для подачи менеджменту. На этом этапе контроллинг, отчасти, приобретает черты субъектности, и непосредственным образом влияет на принятие решений менеджментом, непосредственно отвечая за результаты управленческих решений. Исходя из своего непосредственного функционала, контроллинг замыкает на себе основные потоки операционной, стратегической и финансовой информации, с целью координации, отчасти формирования, управленческих решений, при этом контроллинг просто не может не быть в пределах конкретного предприятия наиболее качественным центром приема, обработки, анализа, передачи и хранения знаний[1].

Для обеспечения менеджмента оптимальной, систематизированной, структурированной информацией, имеющей связь с реальностью, контроллеры должны озаботиться прежде всего вопросом своевременности, обеспечив при этом менеджменту доступность основной идеи отчета, его нацеленности именно на тех цифрах тренда, которые необходимо иметь для принятия управленческого решения. В условиях организации невыполнение этих условий резко сужает обзор стратегического и тактического видения управленцев, приводит к тем или иным ошибкам. В решении этого вопроса, на первую роль выходит система учета предприятия, прежде всего управленческого учета, как наиболее ориентированного на будущее, на оперативную и стратегическую перспективу[2].

При возрастании информационного потока, необходимого для более детальной проработки управленческого решения менеджментом, при одновременном уменьшении времени на проработку информации, увеличивается количество событий операционной и финансовой деятельности организации, подпадающих под анализ службы контроллинга.

Математическое моделирование операций контроллинга, отраженных в управленческом учете, даст возможность отразить реальное положение дел в организации и с максимальной точностью говорить о тенденциях развития ситуации. Проработка же трендов состояния рынка с помощью эконометрических инструментов из арсенала контроллеров, позволить говорить о будущем всего внешнего контура, о динамике и соотношениях основных показателей, по большому счету – это самое ценное, что может дать контроллинг правлению предприятия, надежный компас на краткосрочную и среднесрочную перспективу.

Исходя из этого, менеджменту не следует экономить на разработке и внедрении теоретической платформы и производственной культуры контроллинга. Мировой производственный опыт показывает – математическое моделирование тех или иных событий, многократная проработка различных сценариев, обходится на порядки дешевле, чем принятие менеджментом ошибочных стратегических решений.

В качестве нового инструмента менеджмента, контроллинг стал позиционироваться примерно в 70-х годах 20 века. Теоретики контроллинга, по понятным причинам опираются на системные разработки и исследования иностранных авторов, главным образом – немецких [3; 4].

На отечественных предприятиях, в настоящее время не обеспечена подготовка интеграция систем управленческого учета, как основного источника точной и объективной информации, в систему контроллинга. Без контроллинга, управленческий учет остается костным, прежде всего бухгалтерским инструментом, совершенно не удовлетворяющим менеджмент, в качестве оперативности глубины построения прогнозных доктрин, без чего управление предприятием невозможно в условиях агрессивных конкурентных сред.

Нет единого понимания в каком качестве и на какой основе проводить внедрение культуры контроллинга на конкретном предприятии, в наших отечественных реалиях не признается за контроллингом роль некоего фундамента, некой основы, необходимого условия, для преобразования организации до уровня высоких иностранных стандартов эффективности. В ряде случаев контроллинг продолжают считать дорогой игрушкой в руках менеджмента. На наш взгляд, это связано прежде всего с отсутствием у нас практической культуры применения контроллинга. Активное развитие контроллинга со середины 20 века в Германии, показывает зачастую превалирование практики над теоретическими концепциями, в ряде случаев невозможность отделения одного от другого. Производственные центры некоторых немецких предприятий дали больший импульс для развития контроллинга, чем университетские кафедры. В отечественной же промышленности за последние 25 лет с точки зрения практики контроллинга сделано ничтожно мало. Без прохождения такого рода пути, трудно требовать признания контроллинга, его приоритет перед управленческим учетом, подстраивания учетной политики предприятия под нужды контроллинга, их взаимодействия и развития.

Дальнейшее качественное развитие института контроллинга находится в зависимости от целого ряда объективных факторов. У контроллеров нет права останавливаться на достигнутом, это грозит стагнацией. Развитие все более сложных систем управления (теория ограничения производства, теория бережливого производства, теория 6 сигм) требует новых решений, постоянных изменений, гибких доктрин развития. У контроллеров появляются новые гибридные в профессиональном смысле конкуренты – битроллеры, с базовым бухгалтерским образованием. На данный момент, контроллеры в основной своей массе, не обладают необходимой гибкостью для работы в условиях быстрых изменений, если эта проблема не будет решена в ближайшее время – контроллеры столкнутся с жесткой конкуренцией со стороны бухгалтеров с расширенным функционалом, прежде всего со специалистами по управленческому учету.

Из представленного теоретического экскурса, можно сформулировать термин контроллинг – как «незавершенная», «смешанная», «производственно-бухгалтерская» концепция развития менеджмента, не имеющая строго определенного значения. Разнообразие теорий и доктрин развития говорит о незавершенности формирования данного инструмента, о поиске контроллингом своего места как в теории менеджмента, так и в определении взаимосвязи с управленческим учетом.

Библиографический список:

1. Анискин Ю.П. Планирование и контроллинг: учеб. по специальности «Менеджмент организации» 2-е изд. – М.:, 2018.
2. Барина Л.Е., Протасьев В.Б. Новые подходы к организации внедрения системы контроллинга в корпоративную структуру: Учебник для ВУЗов. – М.: ИНФРА – М, 2017.
3. Вебер Ю. Введение в контроллинг – М.: Изд-во НП «Объединение контроллеров». 2014.
4. Контроллинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях / Карминский А.М., Оленев Н.И., Примак А.Г., Фалько С.Г. – 2-е изд. – М.: 2017.
5. Мальшева Л.А. Контроллинг на предприятии // Открытие системы – 2010. – № 1-2. Хан Д., Планирование и контроль: концепция контроллинга / Пер. с нем. – М.: 2017.

ИНСТРУМЕНТАРИЙ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Баитов Ж.К., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант
Научный руководитель – **Байгабулова К.К.**, к.э.н., ассоциированный профессор

Түйін: Автор кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін басқарудың стратегиялық құралдарының мәнін және кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін басқарудың стратегиялық құралдарын қолдану тәртібін қарастырады.

Summary: The author examines the essence of strategic management tools of enterprise competitiveness and the order of implementation of strategic tools of enterprise competitiveness management.

На современном этапе развития экономической науки в работах ученых, посвященных теме управления предприятием, а особенно теме стратегического управления поднимаются вопросы, связанные с методами, инструментами управления предприятием, призванные обеспечить конкурентоспособность предприятия.

Взаимодействие предприятий, действующих в современных условиях, вынуждает их стремиться не только сохранить экономическую стабильность, но и занять лидирующую позицию в своем сегменте. На создание условий, которые бы обеспечили реализацию целей и задач, связанных с повышением его конкурентоспособности, на которые необходимо направлять усилия высшего менеджмента предприятия для объединения производственных, маркетинговых, экономических структур предприятия.

В связи с расширением рынков, глобализацией экономики, а также с факторами негативного воздействия политических и экономических санкций, направленных против промышленных комплексов России ужесточается конкуренция на внутреннем рынке, отечественные предприятия вынуждены искать эффективные пути по сохранению собственных позиций, а не развитию стратегии, что зачастую является вопросом выживания.

В сложившихся условиях приоритетными направлениями деятельности предприятий становится повышение эффективности использования собственных ресурсов, поиск потенциальных возможностей для сохранения и улучшения экономических показателей на долгосрочную перспективу. Турбулентность и неопределенность экономической ситуации в стране снова выводит вопросы управления конкурентоспособностью на первый план экономической науки. Предприятия начинают понимать стратегическое значение конкурентоспособности и возникает необходимость поиска новых методов и моделей для повышения конкурентоспособности и конкурентной устойчивости предприятий. Это определяет интерес современной экономической науки к поиску новых методов и инструментов стратегического управления конкурентоспособностью предприятий.

Конкурентоспособность предприятия принято рассматривать как обеспечение устойчивого развития предприятия. Некоторые авторы в исследованиях конкурентоспособности выявили понятие конкурентоустойчивость, означающую способность предприятиями в долгосрочном периоде сохранять свои конкурентные преимущества. Данное понятие не является синонимом конкурентоспособности, однако позволяет расширить значение конкурентоспособности для предприятий функционирующих в условия монополистической конкуренции, олигополий и др[1].

На управление конкурентоспособностью оказывает негативное влияние и то, что высшим менеджментом конкурентоспособность предприятия не всегда рассматривается как целевая составляющая стратегии, осуществляется без учета специфики развития Казахстанского рынка и опирается на опыт иностранных компаний, без учета особенностей отраслевой конкуренции, типе рынка и т.п.. Все вышеуказанное мешает грамотно выстраивать стратегию управления конкурентоспособностью предприятия.

Стратегическое управление конкурентоспособностью предприятий опирается на принципы стратегического менеджмента, научные подходы к управлению конкурентоспособностью и должно быть направлено на формирование ключевых конкурентных преимуществ, связанных с положением на рынке, развитием инноваций, повышением производительности труда, эффективным использованием ресурсов, ростом прибыли предприятий, формированием эффективной организационно-управленческой структуры предприятий и развитием кадрового потенциала[2].

Эффективность инструментария стратегического управления конкурентоспособностью складывается из разумного управления предприятием основанных на выборе стратегических решений,

позволяющих добиться оптимального баланса между производственным потенциалом, успешной финансовой деятельностью, конкурентоспособностью и качеством производимой продукции, отлаженной сбытовой деятельностью.

Большое внимание исследованию инструментов стратегического управления уделяется в зарубежной практике. В ежегодном сборнике «management tools and trends» из года в год определяются наиболее популярные инструменты, определяются тренды и направления развития управленческого инструментария [4].

Совокупность применяемых инструментов составляет инструментарий стратегического управления.

Цели и задачи инструментария стратегического управления конкурентоспособностью предприятий.

1. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия направлен на реализацию глобальных, стратегических целей предприятия и является его системой жизнеобеспечения.

2. Инструментарий стратегического должен включать в себя методы и модели, которые позволили бы предусмотреть возникновение и предотвратить или снизить влияние негативных факторов влияния на экосистему предприятия или нарушить ее целостность.

3. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия воздействует на различные компоненты управления и его функции: организационные, экономические, социальные, финансовые, производственные, информационные, технологические, психологические, объединенные в одном управленческом механизме, направленном на реализацию потребностей общества, повышая их комплементарность и снижая конфликты и возмущения в экосистеме предприятия [5].

4. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия с разной силой оказывает влияние на связи между подсистемами в разные временные промежутки на каждом этапе производственной деятельности предприятия.

5. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия выполняет регулирование управленческих функций, актуализирующихся по сферам деятельности предприятия.

6. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия направлен на своевременное выявление конкурентных преимуществ и анализ конкурентной среды предприятия.

7. Инструментарий стратегического управления конкурентоспособностью предприятия включает в себя инструменты управления человеческими ресурсами как основным стратегическим потенциалом компании.

Для решения возникающих проблем необходимо максимально эффективно использовать внутренние ресурсы организации, обращать свои взгляды не только на изучение конкурентов, клиентов, посредников, поставщиков или окружающую среду, но на самих себя, свои внутренние возможности, которые уникальны и определяют наличие конкурентного преимущества. Благодаря наличию множества внешних угроз конкурентоспособность является уязвимой структурой для воздействия негативных факторов, оказывающих влияние на достижение устойчивого развития предприятия. И управление конкурентоспособностью предприятия возможно в рамках системного подхода и разработкой пути поиска и совершенствования составляющих системы. Процесс формирования системы управления конкурентоспособностью можно разделить по логически связанным между собой этапам, реализация которых напрямую зависит от организационно-правовой формы предприятия, от отраслевой особенности ее функционирования.

Таким образом, выбор определенного набора инструментов прежде всего определяется многогранностью целей, на которые должно быть направлено управляющее воздействие и применяется только после точного и внимательного анализа в соответствии стратегическим целям и задачам предприятия с учетом особенностей динамично меняющихся условий, создающих турбулентность как во внешней, так и во внутренней среде предприятия.

Библиографический список:

1. Егоров Н.С. Система стратегического управления конкурентоспособностью хозяйствующих субъектов // Вестник ЧГУ. - 2016. №5.
2. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление - М.: ИНФРА-М, 2015.
3. Кузубов А.А. Анализ системы управления конкурентоспособностью предприятий // Фундаментальные исследования. - 2015. № 12-5.

4. Management Tools & Trends [Электронный ресурс]: Режим доступа: URL: [https:// www.bain.com/contentassets/caa40128a49c4f34800a76eae15828e3/bain_brief-management_tools_and_trends.pdf](https://www.bain.com/contentassets/caa40128a49c4f34800a76eae15828e3/bain_brief-management_tools_and_trends.pdf).

5. Шароватов С.В. Разработка механизма оценки конкурентной устойчивости машиностроительных предприятий- М., 2013.

ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫ ТУРИЗМІНІҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫН ӘЛЕМДІК БРЕНД ДЕНГЕЙІНЕ КӨТЕРУ

Төрбаева М.Б., Манат Б.Қ., Шахат И.Қ., Қазақ технология және бизнес университеті, 2 курс
Ғылыми жетекшісі - *Мусаева В.С., Канатова С.К.*, магистр, аға оқытушы

Резюме: *В целом, в истории Казахстана священная казахская земля на протяжении веков объединила девять линий, караванные пути в разных направлениях. Здесь прошел Великий Шелковый путь, который объединил цивилизации Востока и Запада и стал основой современных международных отношений.*

Summary: *In General, in the history of Kazakhstan, the sacred Kazakh land for centuries United nine lines, caravan routes in different directions. The Great Silk Road, which United the civilizations of East and West and became the basis of modern international realtions, passed here.*

2000 жылдан астам уақыт бұрын Еуроазиялық континенттің еңбекқор және батыл халықтары Азия, Еуропа және Африка өркениеттерін байланыстырған сауда мен адам қатынастарының бірнеше жолдарын ашты. Кейіннен оларды Ұлы Жібек жолы деп атады.

Ұлы Жібек жолы қашан пайда болды немесе бастауын қай дәуірде алды, тарихи атауы қалай , қай жерлерді қамтыды, әркімді толғандыратын және таңдандыратын сұрақтар осындай болып табылады.

Егер де тарих беттеріне үңілетін болсақ, Ұлы Жібек жолының сауда жолдары б.з.б. III-II мыңжылдықтардан бастауын алады. Толықтай тарихи атауын б.з.б. II ғасырдан бастап б.з. XV ғасыр аралығында алып, іске асыра басталды.

Ұлы Жібек жолының «Ұлы» аталуы ол- Еуразия даласының Шығысы мен Батысын жалғастырып экономикалық, әлеуметтік, саяси, мәдени сауда жолы болуында. Ал тарихи маңыздылығы да осында. Өзінің «өмір сүруін» тоқтатуының ең басты себебі "ұлы географиялық ашылулар" болып табылады.

Ұлы Жібек Жолы – Қытай жерінен басталып, Қиыр Шығыс пен Еуропа елдеріне бағытталған керуен жолы.

Жолдың басым бөлігі Орта Азия мен Қазақстан жерінің үстімен өтті. Жібек жолы -б.з.д III ғасырда сауда магистралі болып, XVI ғасырға дейін қызмет етті. Жібек жолының бойындағы қалалар соғыс, қирату, аштық, өрт, опаттардың бірнеше мәрте куәсі болған.

Ұлы Жібек жолы Батыс пен Шығысты байланыстыра қана қоймай сонымен қатар дипломатиялық, экономикалық мәселелер жайында біріктірілді.

Қарап отырсақ, туризм сонау жібек жолынан бері бар, себебі саудагерлер арасында заттарды импорттау, экспорттау, алмастыру сол заманның экономикасында басты рөл атқарды.

1993 жылы Қазақстандағы туризм индустриясын дамытудың ұлттық бағдарламасы, 1997 жылы «Жібек жолының тарихи орталықтарын жандандыру, 1997-2003 жж. туризм инфрақұрылымын құру туралы» Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. 1997 жылы 2030 жылға дейінгі туризмді дамыту стратегиясы жасалды. Ал бұл саланың басты мақсаты- бәсекеге қабілетті кешен құру, экономикалық жағынан жандандырылуы [1].

Ғасырлар мен мыңжылдықтар арқылы Ұлы Жібек жолының негізгі құндылығы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырды, бұл - бейбітшілік пен ынтымақтастық, сабырлық пен төзімділік, өзара тәжірибе алмасу, пайда мен ортақ ұтыстардың жолы болды. Бұл жол жалпы адамзат өркениетінің қалыптасуына, оған жақын жатқан елдердің дамуына және өркендеуіне ықпал етті. Ұлы Жібек жолы - Шығыс пен Батыстың қарым-қатынасының нышаны, ол әлемнің барлық елдерінің ортақ тарихи және мәдени мұрасы [2]. XXI ғасыр - бейбітшілік пен ынтымақтастық және қарқынды даму дәуірінде әлемдік экономиканы қалпына келтіру процесі "баяу және бәсең" жүріп жатқандықтан халықаралық және өңірлік жағдай күрделі және шатасқан күйінде қалып отыр, әсіресе Ұлы Жібек жолының негізгі құндылығын жалғастыру және дамыту маңызды әрі өзекті болып отыр. Ұлы Жібек жолын дамытуға, оны туризмнің әлемдік брендіне айналдыру - Ұлы Жібек жолы бойындағы елдердің экономикалық

өркендеуіне және өңірдегі экономикалық ынтымақтастыққа ықпал етеді, түрлі өркениеттер арасында білім, тәжірибе алмасуға және саяси-мәдени байланыстарға ықпал етеді, әлемдегі барлық елдердің, мемлекеттердің бейбіт дамуына қолайлы жағдай жасайды. Бір сөзбен айтқанда, бұл әлемнің барлық елдері халқының игілігі үшін жасалатын ұлы іс.

Бұл істі жүзеге асыру үшін бірлесіп салу және бірлесіп пайдалану қағидатын қатаң сақтау талап етіледі. Қазақта жақсы айтылған мақал бар : "Жұмыла көтерген жүк жеңіл". Осы аса маңызды қатынас жолының бойындағы мемлекеттердің ұлттық даму стратегияларын белсенді ілгерілету қажет. Жүзеге асыруды алға жылжыту, ежелгі Ұлы Жібек жолын жаңғырту, Азия, Еуропа және Африка елдері арасында тығыз байланыстар орнату, жаңа тарихи биіктікке осы елдердің өзара тиімді ынтымақтастығын жаңа үлгіде көтеру үшін құрлық арқылы өтетін Жібек жолымен ғана емес, сонымен қоса теңіз Жібек жолының экономикалық белдеуін бірлесіп құру жөніндегі, мемлекеттер арасында еркін қатынайтын инфрақұрылымды құру сияқты тамаша перспективаларды тиімді етіп құру - алдағы уақытта Ұлы Жібек жолының әлемдік брендке айналуына кепіл бола алады. Себебі, осы ежелгі сауда жолы арқылы қазіргі күнге дейін тауар алмасу, тауарды экспорттау, импорттау, мәдени, туристік мақсаттарда қолданылуда. Осы ескі жолды қайта жандандырып, жаңғыртса келешекте бұл біздің Қазақ елінің де тарихын, мәдениетін, өркениетін барша елге танытудың бірден бір жолы болып табылады. Қазіргі әлем терең және күрделі өзгерістерді бастан кешуде. Әлемдік қаржы дағдарысы өзі туралы өзінің терең ықпалымен білдіруді жалғастыруда. Әлемдік экономика баяу қалпына келеді және өз дамуында бірқалыпты болмайды. Халықаралық сауда-инвестициялық құрылымда және көпжақты инвестициялар мен сауда ережелерінде үлкен өзгерістер жасалады. Мұндай жағдайда елдер жеке даму барысында елеулі проблемаларға тап болады. Ал Ұлы Жібек жолын бірлесіп құру қазіргі заманғы әлем экономикасының жаһандануына, мәдени әралуандылыққа және қоғамды ақпараттандыруға, сондай-ақ бүкіл әлем үшін ортақ еркін сауда жүйесі мен әлемдік экономиканың ынтымақтастық рухын қорғауға үндеседі. Бірлесіп құру - өндіріс факторларының еркін, ретке келтіріліп қозғалуын, сондай-ақ ресурстардың тиімділігі жоғары бөлінуін және нарықтың терең қосылуын ынталандыруға арналған. Жоба Жібек жолы бойынша орналасқан елдерге өзінің экономикалық саясатын неғұрлым ауқымды, жоғары деңгейлі жағына қарай түзетуге, теңдестірілген және барлық тиімді құрылымын бірлесіп қалыптастыруға мүмкіндік береді. Өзара байланыс пен интеграция жобалары осы елдерге даму стратегиясын бір-бірімен салыстыруға және біріктіруге, өңірлік нарықтың әлеуетін ашуға, инвестициялар мен тұтынуды жандандыруға, сұраныс пен жұмыс орындарын құруға, халықтар арасындағы гуманитарлық алмасуларды кеңейтуге және мәдениеттерді өзара байытуға көмектеседі. Ал бұл түрлі елдердің халықтарына бір-бірін көбірек тануға мүмкіндік береді, онда өзара сенім мен өзара құрмет көп болады және олардың барлығы үйлесімді, тыныштық пен молшылықта өмір сүретін болады.

Қазіргі таңда көптеген мемлекеттер өздерінің экономикалық кірісінің басым бөлігін туризм саласынан бастауын тауып отыр. Ұлы Жібек жолы бойындағы тарихи ескерткіштерді жаңғырта, халықаралық туризм саласында Қазақстанның туристік имиджін қалыптастыру басты мақсаттарының бірі болып отыр.

Қорытындылай келе, туризм бұл ежелден келе жатқан ата бабаларымыздың, ұрпақтан-ұрпаққа таралуы ал мұрасы көне ескерткіштер мен сауда орталықтары, орындары. Сол мұраны жетелеп, зерттеп, алақанымызда ұстайтын біз – жастар!

Библиографиялық тізім:

1. <https://visitkazakhstan.kz/ru/about/125/>
2. <https://www.tarbie.kz/18029>

8 секция

Қазіргі заманғы гуманитарлық, қоғамдық және лингвистикалық ғылымдар:
көкейкесті мәселелері және даму үрдістері

Современные гуманитарные, общественные и лингвистические науки:
актуальные проблемы и тенденции развития

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МӘТІНМЕН ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫС ІСТЕУ
ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Г.А. Баймадиева, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Қазақ технология және
бизнес университеті

Г.С. Базарбаева, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық
университеті

К.М. Идирисов, ф.-м.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Қазақ ұлттық аграрлық университеті

Резюме: Работа с математическим текстом рассматривается как одно из средств развития навыков самостоятельной работы обучающихся.

Summary: Working with a mathematical text is considered as one of the means of developing students' independent work skills.

Білім алушыларды тәрбиелеудің құрамдас бөлігі ретінде белсенділік пен дербестік тәрбиесін қарастыра отырып, өзара тығыз байланысты екі міндетті ескеру қажеттігі туындайды. Олардың біріншісі - білім алушыларда танымдық іс-әрекеттегі дербестікті дамыту, оларды өз бетімен білім алуға, өзінің дүниетанымын қалыптастыруға үйрету болып табылады. Екіншісі - оқу мен практикалық қызметте бар білімді өз бетінше қолдануға үйрету. Өзіндік жұмыс білім алушылардың терең және берік білім алу құралы, олардың жеке тұлға ретінде белсенділігі мен дербестігін қалыптастыру, олардың ақыл-ой қабілеттерін дамыту құралы болып табылады. Оқыту процесінде ол әртүрлі тапсырмаларды орындау, оқу міндеттерін шешу процесінде жаңасына қол жеткізу мүмкіндігін ашатын белгілі бір жоғары дербестік деңгейіне жетуі тиіс. Өзіндік жұмыс математикаға оқыту құралы ретінде қарастырылады, сондықтан математикалық мәтінмен өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту маңызды.

Математикалық мәтінмен білім алушылардың өзіндік қызметін ұйымдастыруды оқу материалын алдын ала логикалық-дидактикалық талдау негізінде жүргізу қажеттігі туындайды. Логикалық-дидактикалық талдау оқытушының оқу материалының құрылымын анықтауынан басталады. Жеке ұғымның анықтамасы, түсініктер жүйесі, жеке ұсыныс, ұсыныстар мен дәлелдер жүйесі, тақырыптың барлық оқу материалы, тақырыпты баяндаудың әр түрлі нұсқалары талдауға жатады. Логикалық талдау нәтижелері оқу материалының кейінгі дидактикалық талдауында ескеріледі, оның барысында оқытушы оқу материалының бөлінген элементтері мен блоктарын зерттеу әдістемесін анықтайды. Дидактикалық талдау барысында дидактикалық принциптерді жүзеге асыру ерекшеліктері, оқытудың әр түрлі әдістерін қолдану және мақсатқа сай үйлесу мүмкіндіктері, сабақ жүйесін құру зерттеледі [4].

Кредиттік оқыту жүйесінде студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруға ерекше көңіл аудару қажеттігі - бүгінгі таңда әлі де көкейкесті мәселелердің біріне айналып отыр. Қазіргі педагогикада оқытудың кредиттік жүйесі оқу үдерісін қатаң регламенттеу және кредит түрінде білім көлемін есепке алу аясында білім траекториясын таңдау және дараландыру негізінде білімді өздігінен білім алу және шығармашылық меңгеру деңгейін арттыратын білім беру жүйесі ретінде анықталған. Кредиттік оқыту жүйесінде аудиториялық жұмыс көлемін қысқарту студенттің өзіндік жұмысының мәні мен мәртебесін тікелей арттыратыны белгілі. Бұл ретте студенттердің өзіндік жұмысын жандандыру оқу материалын кеңейтуге және бекітуге, жаңа кәсіби білім алуға, креативтілік пен интерактивтілікті дамытуға, практикалық дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Өзіндік жұмыс студенттің ғылыми әдебиеттермен және ақпараттық ресурстармен жұмыс істеу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Кредиттік оқыту жүйесінде өзіндік жұмысты ұйымдастыру кезінде студенттердің өз бетінше оқуға деген уәждемесі ерекше маңызға ие. Еңбек нарығының қазіргі дамуы

кезінде негізгі жүктеме студенттердің орындалатын жұмыстың пайдалылығы мен маңыздылығын түсінуіне негізделген процессуалдық уәждемені пайдалануға жатады. Сондықтан студенттердің өзіндік жұмысының әдістемелік мазмұны болашақ маманның нақты, практикалық мәселелерді шешуге, білімнің түрлі салаларынан құрал-саймандарды пайдалана отырып бағытталуы тиіс. Бұл жағдайда "кейс-сатылар" технологиясын, кешенді технологиялық тапсырмаларды қолданудың рөлі бағаланбайды, оларды орындау барысында студент академиялық білімді ғана емес, дәстүрлі емес тәсілдерді және жаңашыл ойлауды да көрсете алады. Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың дәстүрлі формаларынан басқа, келесілерді қолдануға болады: іскерлік ойынға дайындық; дебаттар, студенттердің өздері студенттік жұмыстарды рецензиялау, глоссарий құрастыру, ғылыми шолуларды, мақалаларды дайындау және жазу және т. б.

Математикалық мәтінмен жұмыс істеу бойынша СӨЖ-ді дұрыс және тиімді жоспарлау және ұйымдастыру үшін қажет:

- математикалық мәтінмен жұмыс істеу кезінде студенттердің өзіндік жұмысына арналған тапсырмаларды оқу-әдістемелік қолдауды және даралығын қамтамасыз ету;
- оқу семестрінің басында СӨЖ тапсырмаларын беру;
- ағымдағы және аралық бақылау түрлерін әзірлеу;
- СӨЖ бойынша кеңес беру уақытын белгілеу.[2]

Студенттердің өзіндік жұмысына арналған тапсырмалардың деңгейі мен күрделілігі оқу курсына байланысты, бұл СӨЖ мақсатты бағытын анықтайды. 1-2 курстарда студенттердің өзіндік жұмысы дәрістер мен семинарларда алған білімдері мен іскерліктерін кеңейту мен бекітуді мақсат етеді. Бұл жағдайда СӨЖ жүргізудің келесі түрлері неғұрлым тиімді болады:

1. Эссе жазу - қандай да бір ұғымды тұжырымдау.
2. Тақырып бойынша шолу - басылымнан және интернеттің ақпараттық ресурстарынан қосымша материалдарды тарта отырып, ұсынылатын тақырып бойынша 1-2 бетке қысқаша әдеби шолу жазу.
3. Глоссарийді жазу - берілген тақырып бойынша терминдер мен ұғымдарды қысқаша түсіндіру.

СӨЖ жоғары курстарында студенттің шығармашылық әлеуетін дамытуға және кәсіби дағдыларды жүзеге асыруға ықпал етуі тиіс. Бұл жағдайда тапсырмалар жеке және топтық сипатта болуы мүмкін, өйткені көптеген жағдайларда нақты кәсіби жағдайлар ұжымдағы жұмысқа негізделген:

1. Презентация - презентацияда қаралатын қандай да бір аспектіні түсіну немесе түсінбеу, өз көзқарасын білдіру үшін студенттің белгілі бір тақырыпты таңдауы. Тақырыпты ашу дәрежесі, тыңдаушыларда туындаған қызығушылық дәрежесі, кәсібилігі бойынша презентация бағаланады.
2. Студенттің сұрақтарға жауаптарын немесе мәселенің өз көзқарасын жазуын талап ететін нақты оқу жағдайы.
3. Топтық жоба - топта 4-5 адамнан артық болмауы тиіс, әрбір топ өз жобасын әзірлейді.

Өзіндік жұмыс барысында студент:

- пән бойынша теориялық материалды меңгеру (жеке тақырыптар, тақырыптардың жеке сұрақтары, жеке ережелер және т. б.); қажетті құралдарды, практикалық жолмен (есептерді шешу, бақылау жұмыстарын, өзін-өзі тексеруге арналған тестілерді орындау) қолдана отырып, теориялық материалды білімдерін бекіту; жағдайды талдау және дұрыс шешім шығару үшін алынған білім мен практикалық дағдыларды қолдану (топтық пікірталасқа дайындық, нақты жағдайды жазбаша талдау, жобаларды және т. б. әзірлеу); алынған білім мен іскерлікті өз ұстанымын, теориясын, моделін қалыптастыру.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, кредиттік оқыту жүйесі жағдайында студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру студенттің ақпараттық және әдістемелік қолдауының барлық спектрімен қамтамасыз етуге бағытталған қажырлы әдістемелік, оқу-ғылыми және ұйымдастыру жұмыстарына негізделуі тиіс. Кредиттік технология оқытушыларының негізгі күш-жігері жалпыға міндетті стандарт талаптарын орындауға және СӨЖ-ді тиісті ұйымдастыруға бағытталуы тиіс:

- СӨЖ орындауға студенттердің уәждемесіне негізделген студенттердің өз бетінше білім алуының жоғары деңгейін қалыптастыру;
- студенттің курсы мен мамандығына байланысты студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды тиімді жоспарлау;
- оқытушының ынталандырушы және консультациялық-әдістемелік рөлін күшейту және белсендіру;

- студенттерді ақпараттық және әдістемелік қолдау,
- компьютерлік технологиялар мен интерактивті әдістерді пайдалану;
- студенттер арасындағы сенімді және серіктестік қарым-қатынасты құру.[5]

Математика оқулықтары (электронды оқулықтар да) өзіндік жұмыс дағдыларын қалыптастыру үшін үлкен мүмкіндіктерге ие. Математикалық мәтінмен жұмыс білім алушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын дамыту құралдарының бірі ретінде қарастырылады. Оқулықтардың әдістемелік ерекшеліктері оқытудағы дамудың басымдылығы, оқытудағы екпін өзгеруде, ойлау қабілетін, икемділігін және тәуелсіздігін қалыптастыру міндеті айқын алға жылжуда. Білім алушыларға диалог және үндеу, олардың тәжірибесіне сүйену, теориялық материалдарды баяндауда және міндеттерде қазіргі заманғы сюжеттерді тарту кеңінен қолданылады. Білім алушылар үшін қызықты тапсырмалар түрлері бар: жауаптарды таңдаумен тапсырмалар, зерттеу тапсырмалары, стандартты емес тапсырмалар және тағы басқа.

Жаңа буын оқулықтары дамыта оқыту принциптерін де жүзеге асыруды көздейді. Кез келген оқулық бойынша жұмыс істей отырып, оқытушы білім алушылардың өзіндік қызметін ұйымдастыруға шығармашылық көзқарас таныта алады, білім беру процесін жетілдіре алады, ойлауға үйрете алады.

Библиографиялық тізім:

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. – М., 2000.
2. Абылкасымова А.Е. Познавательная самостоятельность в учебной деятельности студента. – Алматы: Санат, 1998. 158 с.
3. Әбдікәрімұлы Б. Кредиттік оқыту жүйесіндегі студенттің өздік жұмысын ұйымдастырудың үлгісі және педагогикалық шарттары / Б. Әбдікәрімұлы, Б. Андасова // Высшая школа Казахстана. -2006. - №1. – Б. 5-10.
4. Талызина Н.Ф. Формирование математических понятий // Формирование приемов математического мышления / Под ред. Н.Ф.Талызиной. – М.: ТОО «Вентана-Граф», 1995.
5. Демеуов А. Особенности планирования, организации и контроля внеаудиторной самостоятельной работы студентов // Высшая школа Казахстана. 2004. №3.

БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Акылбекова Т.К., Досжанова Ж.А., Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы

Резюме: В этой статье инновационных технологиях в системе образования. Развить инновационное образования, внедрить изменения, ввести новые педагогические идея и новости.

Summary: Development of innovative education, to make changes and introduce new pedagogical ideas and news.

Қазіргі қоғамның басты мәселесі - халқымыздың тағылымды тәрбиесі мен әлемдік озық тәжірибеге негізделген, тұлғаның жеке дамуын көздейтін нәтижеге бағытталған жаңа мазмұндағы білім беру стратегиясына көшу. Сапалы білім - ел экономикасын, саясатын әлем алдында бәсекеге қабілетті қоғам болуға апаратын бірден-бір жол. Бұл бағытта білім берудің әр түрлі нұсқаудағы мазмұны, құрылымы ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялары, жаңа педагогикалық технологиялары бар. Осы жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру және оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру - мұғалімдерге қойылар басты міндеттердің бірі.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік – экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай – ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады. Орыс педагогі К.Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның

сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі-рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық - әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани- адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға. Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындылап отыр. Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс- әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді. Сондықтан олардың функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге бет алуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық-дамытушылық функцияны атқарады. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтардың, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты.

Білім беру саласының дербестігін кеңейту, білім беру ісін басқаруды демократияландыру еліміздің мектептерінде оқытудың белсенді және инновациялық әдістері мен педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану қажет етеді. Оқыту үрдісін жаңаша ұйымдастыру мұғалімнің оқушының өзін-өзі дамытуына қолайлы жағдай жасай отырып, оның шығармашылығының өздігінен іс-әрекет ету даралық қабілеттерінің артуына себін тигізеді. Білім беру жүйесіндегі өзгерістер «белсенділік», «инновация», «әдіс», «тәсіл», «интерактивті оқыту әдісі», «педагогикалық технология» ұғымдарының мәнін жете түсінуді талап етеді.

«Инновация» деген латын сөзінен аударғанда (жаңа, жаңару, өзгеру, жаңа нәрсені ендіру, жаңашылдық) деген ұғымдарды білдіреді. Педагогикалық әдебиеттерде: инновация – жаңалық», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «жаңашыл әдістеме» деген мағынада пайдаланылады.

А.М. Саранов «Инновациялық білім беру жүйесін дамыту теориялық негіздері» атты еңбегінде «инновациялық процесс – жаңаны құру, тарату және қолдануға бағытталған процесс, оның құрылымы жаңаны пайдалану идеяларынан туындайды» - деп атап көрсетеді.

Педагогикалық еңбектерде инновациялық процестің мынадай кезеңдері анықталған:

1. Жаңа ұғымды ашу, бұл жаңа идея немесе жаңалықтың тұжырымдамасының пайда болу кезеңі, ғылыми іргелі немесе қолданбалы зерттеулердің нәтижесі;
2. Жаңаны ендіру, жасап шығу, яғни нақты материалдық немесе рухани құнды үлгіні ұсыну;
3. Жаңаны тәжірибеде қолдану кезеңінде жаңа ұсынысты алып, өндеп, толықтырып, тұрақты, нақты тиімділігі анықталғанша сынақтан өткізу;
4. Жаңаны тарату кезеңі;
5. Жаңаны нақты бір аумақта сынақтан өткізу кезеңі, осы кезде жаңа күнделікті әрекет ретінде қолданылады. Осы кезеңде бұдан да тиімді балама, тың жаңалықтың пайда болуына деген қажеттілік аяқталады;
6. Жаңа сипаттағы өзгерісті талдап, ендіруге байланысты, бұрынғы қалыптасқан процесті пайдалану аясы біртіндеп азая түседі.

Әдіснамалық ұстанымдарға байланысты «инновация»:

- инновация – шығармашылық процестің нәтижесі;
- инновация – жаңаны ендіру процесі ретінде қарастырылады.

Ғылым-педагогикалық еңбектерде, инновациялық-жаңадан енгізіле бастаған немесе енді таныстырыла бастаған жаңалықты сипаттайтын белгілер деген мағынаны білдіреді. Жаңашыл жүйеге, үрдіске, құбылысқа ілгері бір жаңалықты енгізуші адам; көптеген іс-шараларды ұйымдастыруда адамдардың өзіндік жаңашылдық іс-әрекетін көрсете алушылығы. Инновациялық үрдіс - жаңалықтарды құру (тұғызу, жасау) меңгеру және тарату, қолдану, жүзеге асырудың тұтас қызметі. Инновациялық үрдіс – «жаңа әдістеме құралы» деп те қарастырылады.

Бүгінгі сабақтарына: топқа бөліп оқыту, рөлдік ойын элементтерін, пікір-сайыс және басқа дәстүрлі емес түрлері, оқытудың жаңа технологиясы тәжірибеге кеңінен ене бастады.

Инновациялық педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың, тәрбие беру мен дамытудың стереотипіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл, өз бағытымен жұмыс істей алатын мұғалім қалыптастыруға бағытталады.

Шынында бұл мәселенің шешімі ұстаздың кәсіпкерлік шынайы іске асыруға тән сол бір ішкі объективті қайшылықты анықтаумен байланысты.

Педагогикалық жаңалық-жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық процесс элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы.

Педагог-инноватор - субъект, үнемі инновацияны жасаушы, өз іс-әрекетін өзгертуге, жетілдіруге ұмтылушы. Инновациялық іс-әрекет субъектісінің басты мінездемесі-саналы түрде әрекет ете білу (өз инициативасының субъективті мүмкіндіктерімен қоғамдық тәжірибеге енгізу негіздерін өз әрекетінде көрсете білуі).

Инновацияның даму заңдылықтары білім берудегі дәстүрлі көзқарастан бас тартудан пайда болады. Прогрессивті идеялардың көпшілігі педагогикалық инновацияны белгілі дәрежеде тереңдетіп, енгізе алады. Алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибе генезисін әр кезеңдердің бірлігіне байланысты сипаттайды:

- 1 кезең - педагогикалық іскерлік (теориялық, практикалық даярлығы);
- 2 кезең - педагогикалық шеберлік (мұғалімнің гуманистік бағыты, педагогикалық қабілеттері, педагогикалық техникасы);
- 3 кезең - педагогикалық шығармашылық (оқу-тәрбие жұмысының тәсілінің түр өзгерісі, олардың модернизациясы);
- 4 кезең - новаторлық кезеңі (оқыту процесіндегі жаңа прогрессивті идеяларды ұсыну мен жүзеге асыру).

Инновацияның педагогика ғылымында дамуы, ғалымдардың айтуы бойынша, диалектикалық процесс. Оның дамуы басқа ғылымдармен тығыз байланыса отырып, мынандай өзгерістерге ұшырайды:

- кез-келген жаңалық, қоғамдық сұранысты өтегеннен кейін үйреншікті нәрсеге айналады;
- инновациялық процесс кезеңдеріне сәйкес инновациялық іс-әрекет;
- шығармашылық қабілет негізінде қаралатын репродуктивті, продуктивті қызметтердің диалектикалық бірлігі болып табылады;
- инновацияның дамуы бірқатар негізгі және қосалқы қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталады.

Бұлардың біреуі әрі қарай тереңдетілуі, біреуі алынып тасталуы мүмкін жаңалықтарды іске асыруда инновация мәселесінің жаңа қырлары ашылады да, инновация потенциалын жаңалықтарды енгізуде әр түрлі бағыттағы қажеттіліктерді толық қанағаттандырады.

Ғылыми талдаулар негізінде жасалған жалпы жаңалықтардың топтамасы төмендегідей:

- жаңалықтар:
 - а) мүлде жаңа, бұрыннан белгісіз педагогикалық идеялар мен әрекеттер;
 - ә) белгілі ортада көкейтесті мәселелерді шешетін, белгілі уақыт көлемінде білім беруді дамытатын, сыннан өткен, кеңейтілген немесе қайта өңделген идеялар мен әрекеттер; б) қайта өңделген (реадаптацияланған) педагогикалық жаңалықтар, яғни өзгерген жағдайларда бұрыннан белгілі идеялар мен әрекеттерді қайталау;
- радикалды:
 - а) дәстүрлі бағдарларды жетілдіруші және дамытушы;
 - ә) оларды модификациялау; б) жаңа бағыт ашушы;
- көлемді: жалпы, түбегейлі: білім беру жүйесін реформалау, жаңа білім стандартын енгізу; жаңа педагогикалық ашылымдар т.с.с., кіші, аз көлемді: жекелеген оқу орындарындағы өзгерістер, оқу пәндеріндегі мазмұндық немесе технологиялық өзгерістер, оқыту мен тәрбиелеудегі педагогикалық жаңалықтар;
- шығу тәсіліне байланысты және іске асу жолдары:
 - а) ұйымдастырылған арнайы жоспарланған, алдын-ала ойластырылған, мектеп немесе білім беру мекемесі ұсынған сыртқы ортадан келген жаңалықтар;
 - ә) аяқ-асты пайда болған жаңалықтар, шығармашылықпен айналысушы ұстаздардың жұмысында пайда болған ішкі жаңалықтар;

- шығуы мен қолданылуы: білім беру мазмұнында (оқу бағдарламалары мен жоспарларындағы өзгерістер, жаңа оқу пәнін енгізу, кіріктірілген пәндер енгізу) оқу пәндері мазмұнындағы өзгерістер, оқыту әдістеріндегі және технологиялық жаңалықтар;

- мұғалімнің іс-әрекетінің тәсіліне байланысты: тәсілдері, техникасы, технологиясы (мысалы: сыныптан тыс жұмыстар) әдістемесі (мысалы: тәрбиелеу); ұйымдастыру түріне жеке жұмыстар, сабақты ұйымдастырудың жаңа түрлерінің жаңа кешені мен жүйесі.

Қазіргі жағдайда инновациялық процестер, жылдам басқару мәселесі педагогикалық инновацияның құрылымында негізгі түйіні болып табылады.

Ғылыми білімнің саралануы, олардың үздіксіз дамуы білім беру мазмұнына көлемді практикалық және теориялық материалды қосуды талап етеді. Инновациялық процестерді олардың дамуындағы тенденциялары мен қайшылықтарды аша отырып талдау қажет. Инновациялық процестер - бүкіл әлемнің білім беру жүйесі дамуының негізгі және қажетті тенденцияларының бірі болып табылады.

Біз инновациялық процестердің негізгі кезеңдерін сипаттайтын қайшылықтарға жеке тоқталайық. Бірінші қайшылық - білім беру жүйесін және оның құрамының өзгеруін қажет ететін ескі мен жаңаның арасындағы әлеуметтік- педагогикалық қайшылықтар болып табылады.

Оқу материалын таңдау және жаңарту инновациялық процестердің бір қайнар көзі болып табылады. Енді бір айта кететін қайшылықтың бірі - педагогикалық қауымның “жаңаны” игерудегі мүмкіндіктері мен шынайы жағдайының арасындағы қайшылық. Бұл қайшылықты жою мұғалімдердің инновациялық қызметтерін жаңа сатыға көтереді.

Бұл заңдылықтың мәні мынада: қандай болмасын білім беру жүйесіндегі инновациялық процесс жүзеге асу барысында инновациялық әлеуметтік ортаға, педагогикалық дедуктивтік өзгеріс әкеледі. Бұның салдарынан:

- педагогикалық процестер және құбылыстар жайлы біртұтас көзқарас жойылады;
- педагогикалық жаңалықтардың ортаға енуі педагогикалық сана-сезімнің, бағаның бөлінуіне, поляризацияға әкеліп соғады және де қайта орнына келтіру мүмкіндігі жойылады.

Сонымен инновациялық іс-әрекет- педагогикалық еңбектің өнімділігін сапалы өзгертетін оқыту мен тәрбиелеудің жаңа үлгілері мен әдістерін құру процесіне ықпал жасайды. Көпшілік ғалымдардың айтуы бойынша мұндай нәтижеге жетуі үшін педагогтың инновациялық іс-әрекеті келесі талаптарға сай болуға тиісті:

- өзінің жеке қасиеттерін есепке ала отырып, басқалардың инновациялық тәжірибесін өзгерту, жетілдіру, қабылдау қабілетіне;

- жаңа ғылыми идеялар мен басқалардың тәжірибесімен хабардар бола отырып, өз жұмысын ұғыну қажеттілігіне;

- жаңа ғылыми зерттеулер, олардың әдістемелік жүзеге асуын үздіксіз тәжірибеге енгізуі;

- педагогикалық инновацияның жаңа әдістерімен тәсілдерін өз бетінше жасау;

- педагогикалық кертартпалықпен, артта қалушылықты болдырмау.

Инновациялық іс-әрекет - қазіргі мектептің даму тәртібінің бір аспектісі. Инновациялық іс-әрекет әлеуметтік-экономикалық жағдай тудырған басқа білім беру сфераларынан белгілі бір стандарттың межесінен ауытқу мен балама жүйе енгізу шараларын атқарады. Инновациялық іс-әрекет жаңалықтарды ойлап шығару, зерттеу, қолданысқа дайындау, іс жүзінде пайдалану сияқты процестермен сипатталады.

Библиографиялық тізім:

1. ООО «Инновационное образование» [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.slideshare.net/ Innovative_Education/lego-education-afterschoolprograms-overview](http://www.slideshare.net/Innovative_Education/lego-education-afterschoolprograms-overview)
2. <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/65/3123/> Сайт издательства «Молодой ученый»
3. Инновационное обучение: стратегия и практика. /Под.ред. В.Я. Ляудис. - М.: Изд-во МГУ, 1994.
4. Инновациялық білім беру үрдістерін жүйелі басқару үлгісінің қызметтері, құрылымы және технологиялары //Ұлт тағылымы. – Алматы, 2005. № 4. – Б.35-38.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Балкунова Н.П., Казахский университет технологии и бизнеса

Summary: The article substantiates the requirements that the didactic material on the Russian language should meet in the conditions of the polylingual context of Eurasia.

В Законе «Об образовании» одним из важнейших принципов называется принцип защиты системой образования национальных культур, традиций в условиях многонационального государства.

Культурно-педагогическое наследие каждого этноса содержит в себе уникальный образовательный потенциал, который может быть успешно реализован в образовательном процессе со специфической этнокультурной направленностью (коннотацией). В начале XXI века образование Казахстана вышло на уровень становления этнокультурно коннотированных и личностно ориентированных систем образования.

Цель поликультурного образования состоит в формировании человека, способного к активной и эффективной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умениями жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас, верований. При этом одной из приоритетных задач является глубокое и всестороннее овладение учащимися культурой своего собственного народа, что является неперенным условием интеграции в другие культуры.

В процессе поликультурного образования осуществляется приобщение ребенка к родной культуре, а от нее - к российской и мировой. Это вызывает необходимость создания в едином ключе учебных комплексов, включение в них дидактических материалов (комплекса заданий и упражнений, самостоятельных и контрольных работ, используемых учителем для реализации нормативно заданных программ), отвечающих ряду требований. Важнейшим требованием является критерий правильности, образцовости, чистоты, культуры речи. Этому способствует включение в учебники образцового языкового материала. Дидактический материал должен соответствовать критериям:

1. *Образовательному*, предполагающему введение языковых понятий с учетом закономерностей языка, правил его функционирования.

В классах с разнонациональным составом учащихся изучение лингвистических понятий должно связываться, с учетом транспозиции и отрицательных интерференционных влияний, с соответствующими понятиями и закономерностями родного языка. Выдвинутый еще Л.В.Щербой сопоставительный принцип предполагает использование дидактического материала на сопоставление родного и изучаемого языка.

В условиях полиязычия наблюдается интерференция (взаимодействие двух и более языковых систем), которая может возникать либо при полилингвизме, либо при изучении иностранного языка. Она выражается в отклонениях от нормы второго языка под влиянием первого, то есть в иноязычном акценте. Интерференция обусловлена различиями языковых систем и может возникать на всех языковых уровнях (фонетическом, грамматическом, лексическом и других).

Избежать явления интерференции поможет более глубокое усвоение изучаемого языка, знакомство с его спецификой.

На наш взгляд, эта задача может быть решена следующим образом:

- с целью выявления самобытности изучаемого языка следует использовать на занятиях сопоставительный метод;

- необходимо создавать условия для осуществления учащимися поисковой деятельности, для чего следует включать в занятия поисковые задачи.

Психологи утверждают, что знания, активно, самостоятельно приобретенные, прочнее и глубже, чем знания, пассивно вложенные в голову учеников. Задания сопоставительного характера не только помогают развить творческую активность учащихся, умственную самостоятельность, но и способствуют:

- развитию творческого и логического мышления;
- развитию речи учащихся;
- вызывают интерес к изучению языка;
- позволяют увидеть специфику изучаемого языка, его общие и отличительные свойства по сравнению с родным языком.

Задания сопоставительного характера должны создавать проблемную (поисковую) ситуацию на уроке, т.е. это должны быть поисковые задачи.

Определение поисковой задачи по русскому языку дано Т.В.Напольной: «... это такой вид поискового задания, в процессе выполнения которого учащиеся без непосредственного участия учителя овладевают новыми знаниями, новыми способами их добывания, самостоятельно анализируя языковые явления»[1,7]. Поисковые задачи отличаются от упражнений, при выполнении которых ученики работают по образцу, применяют известные им знания в знакомой ситуации.

Дидактический материал должен отражать преемственность и межпредметные связи. В настоящее время, когда учебники создаются разными авторами, полная реализация указанных задач затруднена. Нужна централизация в создании учебных комплексов.

Образовательная функция дидактических материалов должна включать определенный объем сведений, расширяющих знания учащихся о природе страны, о жизни казахстанского общества.

2. *Воспитательная* функция предполагает подбор текстов, воспитывающих у учеников любовь к Родине, к ее природе и людям, уважение к труду, к профессиям, интернационализм, толерантность.

Содержание этноматериала должно быть ориентировано: на национальное самосознание, осмысление места и роли родного языка, познание народных традиций, обычаев, истории этносов как субъектов Казахстана. В основу этого понимания положена этнопедагогическая формула Г. Н. Волкова: "без памяти (истории) – нет традиций, без традиций – нет культуры, без культуры – нет воспитания, без воспитания – нет ни духовности, ни гуманности, без них нет личности, без личности нет народа" [2,19].

Эту мысль в своем исследовании четко определяет В. И. Матис: "главная цель поликультурного образования, выводимая из определения роли этнического фактора в российском обществе, состоит в том, чтобы помочь подрастающим поколениям развить их межкультурную компетентность" [3, 5]. На практике мы сталкиваемся с совершенно иной реализацией этих тезисов.

В числе воспитательных возможностей, заложенных в дидактическом материале по русскому языку, можно отметить:

- *формирование у школьников понимания социальной роли языка, взаимосвязи языков народов, населяющих нашу страну;*

Понимание социальной роли языка дается не только путем объяснения, но и косвенно, в определении языковых явлений, подборе определенных текстов.

- *формирование научного мировоззрения;*

Введение элементов историзма (исторические справки в объяснении явлений современного языка), показ процессов заимствования, взаимообогащения, современных процессов развития языка формируют понимание языка как социального инструмента, важнейшего средства человеческого общения.

- *воспитание любви к литературе;*

Этому способствуют предназначенные для анализа, чтения тексты, принадлежащие мастерам слова (русским, казахстанским писателям).

- *направленность на самовыражение учащихся в ходе их речевого творчества.*

Каналом самовыражения служат упражнения в самостоятельной речи: сочинения, устные рассказы, выступления, доклады, статьи, письма и т.п. Тематика текстов должна включать учащихся в общественную жизнь, помогать определить свои нравственные идеалы, жизненную позицию.

3. *Развивающая функция* предполагает, что дидактический материал должен отвечать требованиям развивающего обучения. В этом случае должны учитываться уровни заданий и упражнений в учебнике. В педагогике имеются шкалы таких уровней:

1. воспроизводящий уровень;

2. уровень применения знаний и умений в аналогичных условиях;

3. уровень применения знаний в частично измененных условиях;

4. уровень применения знаний в новых условиях;

5. уровень, когда ученик выбирает алгоритм решения задачи из числа известных;

6. уровень, на котором ученик сам определяет, в чем состоит задача, сам выбирает правило, сам составляет алгоритм применения этого правила.

Анализ учебных материалов с указанных позиций показал, что, к сожалению, в учебниках преобладает дидактический материал репродуктивного уровня. Уровень задания резко снижается, если к выполнению его предлагается образец.

С целью развития познавательных способностей учащихся при подборе дидактического материала следует учитывать следующее:

- он должен формировать основные логические операции: группировку, классификацию, конкретизацию, обобщение, сравнение, абстрагирование, определение понятий, построение суждений и умозаключений;

- быть направленным на использование методов и приемов обучения, требующих высокой познавательной активности учащихся, самостоятельности в решении проблемных (познавательных) задач;

- развивать творческую деятельность учащихся;
- способствовать развитию устной и письменной речи.

Помимо названных требований материал должен быть связан со вторым изучаемым языком, с литературой (русской, казахской), включать упражнения, способствующие усвоению орфоэпии, культуры речи.

Эффективное включение этнического материала требует разработки следующих вопросов:

- диагностирования уровня сформированности «этнокультурности» личности, т.е. ее существенных особенностей национального характера, этнической идентичности и самоконцепции в данной этнокультуре (стили вербального и невербального общения);
- определение нормы, роли и правил, регулирующие общение; особенности социально-когнитивных и аффективных процессов коммуникативного поведения;
- рациональными приемами умственной деятельности учащихся.

Библиографический список:

1. Напольнова Т.В. Активизация мыслительной деятельности учащихся на уроках русского языка.- М., 1983
2. Волков Г. Н. Все народы педагогики // Этнопедагогика калмыков и национальной школы: Сб. материалов международной научно-практической конференции, посвященной 70-летию профессора О. Д. Мукаевой. – Элиста, 1997. – С. 19.
3. Матис В. И. Теория и практика развития национальной школы в поликультурном регионе: Дис.д. пед. Наук – Барнаул. – 1999. – С. 5.

ДИАЛОГОВЫЙ ТРЕНАЖЁР – ИНТЕРАКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Горицына Н.А., ГУ «Средняя школа №5 аула Акмол», Целиноградский район

Түйін: Мақала интернет қызметтері мен интернет-құралдарын оқу процесінде қолдануға арналған. Диалогтық тренажер ұғымының мазмұны ашылып, оны практикада қолдану жолдары ұсынылған.

Summary: The article is devoted to the issues of applying internet -services and online-tools in education. The notion of dialogue training simulator is given and the ways of its usage in practice are presented.

Для учителя сегодня являются актуальными вопросы: как обычный урок сделать необычным, как интересно представить материал, как с современными детьми говорить на современном языке? О проблемах преподавания истории сказано немало. Среди основных трудностей преподавания выступает низкая мотивация учеников к изучению предмета и к обучению вообще, а также связанная с ней проблема «трудности/непроходимости» предмета для все большего числа учеников, что ещё более приводит к потере интереса у учеников и снижению эффективности преподавания.

Современные учителя пытаются найти выход из ситуации, сложившейся вокруг преподавания истории. Возможные пути решения: использовать больше интерактивных упражнений, экспериментов и исследований, обмениваться идеями и ресурсами с коллегами в профессиональном сообществе, создавать учебную среду совместно с учениками. В цифровом мире это становится естественной необходимостью. На помощь учителю приходят многочисленные интернет-сервисы и онлайн-инструменты. Здесь можно получить общее представление о том, что такое диалоговые тренажеры, применить на практике через создание мини-проектов по разработке тренажеров и убедиться, в последующем, в эффективности применения на уроках.

В данной статье рассматривается один из таких инструментов, а именно речь пойдёт о создании интерактивных упражнений при помощи диалогового тренажёра. Этот инструмент становится широко известным, но пока ещё недостаточно активно используемым учителями школ.

Использование интерактивных упражнений в образовательном процессе выступает в качестве дополнительной тренировки знаний, умений и навыков учащихся. В случае использования диалогового тренажёра формируются речевые навыки и развивается логическое мышление, что немало важно в преподавании гуманитарных дисциплин, в том числе и истории.

Термин «интерактивный» означает «способный к взаимным действиям, диалогу». То есть, интерактивное упражнение – упражнение с взаимодействием, диалогом (обратной связью). Является составляющей частью интерактивного обучения - специальной формы организации познавательной

деятельности учащихся, цель которой – организация комфортных условий обучения, поскольку это влияет на успешность учеников. Именно это помогает обучать и вовлекать в учебный процесс. Диалоговые тренажеры могут стать популярны среди учащихся, так как выступают в качестве мультимедийных средств, что вызывает интерес для них. Ученики будут готовы действовать и в различных речевых ситуациях смогут определиться с ответом. Для учителя же это решает вопрос полноценного погружения в тему с моментальной проверкой знаний и получением результата.

Диалоговый тренажер – это интерактивное упражнение, которое имитирует беседу и помогает создать разные сценарии, их еще называют «симуляторами» [1]. Диалоговый тренажер способен помочь учителю в решении разнообразных задач, например, как объяснить новый материал, так и закрепить пройденный. Диалоговые тренажеры дают по сути возможность «оживить» интерактивное упражнение и превратить его в цельную историю с разветвленным сюжетом, с последующим анализом ситуации [2]. То есть ученик понимает, почему так можно сделать, а именно вот так – нельзя. С помощью диалогового тренажера можно создать «Репетитора» и готовить учеников к аттестациям, экзаменам. Или же прорабатывать сложные темы. Удобство заключается в том, обучение можно осуществлять в домашних условиях, достаточно всего лишь передать ссылку ученику и обозначить дату просмотра. Это еще один инструмент, с помощью которого учитель абсолютно всех дисциплин может внести разнообразие в процесс обучения, сделать акцент на развитие речевых компетенций, а это, пожалуй, актуально для многих дисциплин [3].

Создаются диалоговые тренажеры на платных инструментах, типа ISpring Suite, CourseLab, Adobe Captivate, ArticulateStoryline. Это единственный минус их применения. Но для учителя вполне достаточным станет вариант работы на сервисе OnlineTestPad, здесь представлены удобные варианты, например, в виде интеллект-карт, скриптов [4]. Но прежде необходимо определиться, какие образовательные цели и задачи поможет решить данный инструмент и в какую, в связи с этим, ситуацию можно погрузить своих учеников.

При создании диалоговых тренажеров рекомендую использовать в работе следующие правила:

1. Обратите внимание на первичную «заготовку» сценария диалога. Она может быть в виде интеллект-карты или скрипта.
2. Обязательно продумайте, как расскажете о целях и как подведете к результату, то есть, что именно нужно в итоге.
3. Предварительно продумайте, кто будет начинать диалог, чья реплика станет первой.
4. Для погружения участника диалога опишите персонажей и ситуацию.
5. Прежде чем копировать реплики из скрипта, полезно их проговорить вслух, чтобы максимально приблизить к реальной жизни.
6. Выбирайте «правильную ветку» диалога, чтобы он состоялся качественно.
7. Развитие сюжета и развязка зависит от выбора вариантов ответа, это ключевой момент в тренажере.
10. Подберите удобный для участников сервис (программу) для выполнения.
9. Подсказки и советы можно давать после каждого ответа, поэтому проверьте сценарий на наличие обратной связи.
8. Подготовьте итоговый сценарий диалога и поместите в отдельном документе, например, MS Word. Отсюда будет удобно копировать текст при создании диалога в выбранный инструмент (сервис, программу).

Библиографический список:

1. Посухова Е. «Как создать диалоговый тренажер».
2. Фирсова П. «Три главных принципа создания диалогов в обучающих курсах».
3. Силантьева О. «Как создать диалоговый тренажер».
4. Мур К. «6 способов сделать диалоги естественными».

ОШИБКИ В ИСПОЛЬЗОВАНИИ КУЛИНАРНЫХ ТЕРМИНОВ

Жарлгасынова А., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
 Научный руководитель - *Балкунова Н.П.*, к.п.н, асс.проф.

Түйін: Мақалада аспаздық терминдерді қолдануда жіберілген қателер туралы айтылады.

Summary: The article discusses the mistakes made in the use of culinary terms.

Сейчас все больше в кулинарных книгах можно встретить множество интересных названий блюд, которые работают на привлечение внимания потребителя, так одно и то же блюдо может называться в разных кулинарных книгах по-разному. Тоже происходит и в индустрии обслуживания (кафе, рестораны).

Таким образом, названия блюд, небольшие по объему (слово или словосочетание) может нести характеристику блюда или просто заинтересовать. Поэтому название и рецепт должны быть терминологически точными.

Мы провели исследование с целью выявить нарушения в употреблении терминов и описании рецепта. Проанализированы сайты с кулинарными рецептами. Материалом исследования послужили тексты кулинарных рецептов «будет вкусно», Сделай сам» (<https://vkusno.mirtesen.ru/>, sdelaisam.mirtesen.ru/), рассылки.

Терминология — совокупность терминов, используемых в определённой области знания[1]. Терминология каждой области знания строится на основе понятийных связей профессиональных знаний. Терминология как систематический набор терминов, таким образом, ограничивает и вербально закрепляет систему понятий той или иной области знания. По выражению А.А. Реформатского, терминологии и «термины, как их составные части, являются инструментом, с помощью которого формируются научные теории, законы, принципы, положения», то есть «в терминах отражается социально организованная действительность, поэтому термины имеют социально обязательный характер»[2].

Лексические единицы, организующие текст, распадаются на общеупотребительную, общенаучную и узкоспециальную часть. К последней относятся термины, образующие одну из главных лексических групп кулинарного рецепта.

Узкоспециальные кулинарные термины, разделены на три группы: термины кулинарного профессионального языка, являющиеся международными (фламбировать, карамелизировать, панировать); термины фундаментальных кулинарных понятий, имеющие национальное соответствие во всех языках (варка, тушение, жарение); термины, применяемые исключительно в национальных кухнях, свойственные лишь для данной национальной кухни, а потому не переводимые на другие языки (харчо, цыплята тапака, чурчхела, равиоли). Часть узкоспециальных терминов представляют собой заимствования. Узкоспециальные кулинарные термины, как в русском, так и в казахском языках также можно разделить на три группы(3,10).

Особенность кулинарных терминов состоит в том, что тексты рецептов содержат термины, исторически возникавшие и входившие в практику на протяжении всего развития национальных кухонь народов разных стран, что, в свою очередь, связано со спецификой самого предмета - «Невозможно отбросить достижения предшествующих исторических эпох в смысле опыта, навыков, выработки особых приемов, создания инструментария и оборудования для обработки и приготовления пищевых продуктов» (3, с. 11).

Проанализированные рецепты показали, что их авторы нередко отступают от классических, допускают нарушения точности речи, грамматические ошибки.

Приведем примеры.

Троица лучших рецептов тирамису

Значение слова Троица по словарю Ушакова: троицы, ж. 1. только ед. В христианском учении - триединое божество, в к-ром соединяются три лица, три ипостаси: бог-отец, бог-сын и бог-дух святой (религ.). Связанные единым культом три божества (религ.). Египетская божественная троица (Озирис-отец, Изиды-мать и Гор-сын). 2. только ед. То же, что троичин день (разг. церк.). 3. Трое, связанные друг с другом какими-н. отношениями (разг. шутол.). Наша неразлучная троица.

Фаршированный рис Значение слова Фаршировать по Ожегову:

Поэтому будем готовить **ленивую** сковороду – все и сразу, гарнир и курица, соус и овощи, в духовке, без помешивания и обжарки. **Ленивые** вареники, **Ленивые** голубцы. Значение слова ленивый -1) Склонный к лени, к праздности, не желающий трудиться, заниматься делом. Ленивый работник. Ленивый студент.

Наделали **чипсов из курицы**: закуска на вечер идет как семечки По словарю : Чипсы (амер. англ. chips, от chip — тонкий кусочек) — закуска, представляющая собой тонкие ломтики картофеля (в британском английском chips — картофель фри), реже — других корнеплодов или различных плодов, как правило, обжаренных в масле (фритюре).

Обалденный **балык из курицы** в домашних условиях!

БАЛЫК, -а (-у), м. Солёная и провяленная хребтовая часть красной рыбы. Осетровый б. || прилагательное балыковый, -ая, -ое.

Приведем примеры рецептов, которые очень сильно отличаются от оригинала

Брауни без шоколада

Брауни — шоколадное пирожное характерного коричневого цвета , прямоугольные куски нарезанного шоколадного пирога . Традиционно для американской кухни .

Бешбармак вегетарианский, из красной рыбы, из свинины, с курицей, тыква и баранина, с фаршем. По словарю: Бешбармак – это национальное кушанье тюркских народов, приготовленное из мелко нарубленного отварного мяса с добавлением сваренных в бульоне кусочков пресного теста, которое едят руками

Макаруны с пшеничной мукой, с арахисовой мукой

Макаруны французское кондитерское изделие из яичных белков, сахара и молотого миндаля

Лазанья рыба,лаваш, блины, капуста, баклажаны

Лазанья макаронное изделие в форме квадрата или прямоугольника, а также лазанья аль фёрно (итал. lasagne al forno) — блюдо итальянской кухни, традиционно приготовляемое из тонких листов теста со слоями начинки на основе рагу с мясным фаршем, залитым соусом бешамель и посыпанным сыром пармезан.

Заливные баклажаны на скорую руку: 5 минут и сразу на стол

ЗАЛИВНОЕ ср. Холодное кушанье из мяса или рыбы, залитых студенистым наваром.

Встречаются и другие ошибки: взяли 2 литра молока и сделали 5 видов сыра; достали 3 свеклы и сделали целый стол шикарных блюд и т.д.

В ходе данного исследования была предпринята попытка собрать, проанализировать особенности использования кулинарных терминов. В процессе анализа литературы определили, что существуют словари кулинарных терминов. Были выявлены национальные и межнациональные кулинарные термины. Подробно рассмотрели использование кулинарных рецептов

Таким образом, можно сделать вывод о том, что кулинарные термины образуют отдельный пласт лексики, в котором существует много неизученных аспектов. Самый лучший рецепт тот, который написан сухо, четко и пошагово, с точным употреблением кулинарного термина, с максимальным уточнением названий продуктов и мер веса, используемых для определённого количества порций.

Библиографический список:

1. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение. М.: Академия, 2008, с.9.
2. Реформатский А. А. Термин как член лексической системы языка // Проблемы структурной лингвистики. М., 1968.
3. Похлебкин В.В.Кулинарный словарь Изд-во Цетрполиграф,, 2006.-503
4. Митрофанова О. Д. Язык научно-технической литературы. – М., 1973.
5. Современный русский литературный язык: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2116 «Рус. яз. и лит. в нац. школе»./Н.М. Шанский, А.Н. Тихонов, А.В. Филиппов, С.И. Небыкова, Д.И. Изаренков; Под ред. Н.М. Шанского. – 2-е изд., перераб. – Л.: Просвещение, Ленингр. отд- ние, 1988. – 671 с.
6. Меджитова Э. Д. Русская кухня: Альбом. – М.: Агропромиздат, 1991. – 464 с.: ил. www.bestreferat.ru

ҚАЗАҚ ЕРТЕГІЛЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Жумағалиева Р.Р., Сейітқали Меңдешев атындағы жалпы орта білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Резюме: Через исследовательские чтения казахских сказок, быстро развивающим времени науки и техники, я хотела показать пути развития и повышения интереса к сказкам. Пути решения, которые я предлагаю полезнее и эффективнее.

Summary: I read and research karakh fairy tales and try to show in our time , as it turns out, their promotion and development of science and technology in developed and showed that sinisteribg. This news are useful and effective.Fairy tales becomes from ancient times when people hadn't writing and reading at all. Fairytalesplaysimportantroleinteachingchildren.

Мен қазақ ертегілерін зерттеп, ертегілерге деген қызығушылықтан оны зерттеу туралы ниет туындады. Әлемде ертегісіз ел жоқ. Бірақ әр елдің әр халықтың ертегілері - сол халықтың сарқылмас рухани қазынасы.

Әр ертегі арқылы біз өткен ата-бабаларымыздың ой-қиялдарын, тұрмыс-салтын, тіл байлығын білеміз. Әр ертегі - тұнып тұрған тәрбие құралы. Мысалы, балаларға арналған арналған ертегілер баланы адалдыққа, тапқырлыққа, адамгершілікке тәрбиелейді. Өкінішке орай қазіргі кезде радио, телевидение арқылы шетелдік ертегілер желісімен түсірілген көркем фильмдер, мультфильмдер жиі көрсетіледі. Ондағы кейіпкерлер есімі, жер-су аттары таныс емес және біздің менталитетімізге жат оқиғалар баяндалады. Ал, қазақ ертегілерін көру немесе тыңдау олардан гөрі әлдеқайда тиімді.

Ертегісіз балалар арасындағы интеллектуалдық өзара қарым-қатынастарды түсіну мүмкін емес, ертегіге әуестенбейінше ұжымдық күйініш-сүйініш болмақ емес, ертегі туындамайынша оймен шабыттанған қуаныш балаға ұғынықсыз.

Ертегі – бұл кішкентай дән, баланың өмірлік құбылыстарға эмоцияның баға беруі осы дәннен өсіп жетіледі. Ертегі – бұл ой бесігі, бала тәрбиесін жолға қойғанда, ол осы бесік жөніндегі толғанулық естеліктерді өмір бойы сақтайтындай ету керек.¹⁵¹

Қазақ халық ертегілерінің не үшін қажет екенін әдебиет зерттеушісі ғалым А. Байтұрсынов “Ертегінің қадірі қанша деп сұрағанда, керектігіне қарай жауап беріледі. Ертегінің керек орындары:

1. Халықтың ұмытылған сөздері ертегіден табылмақ. Олай болса, ертегі тіл жағынан керек нәрсе.

2. Бала әдебиеті жоқ жерде баланың рухын, қиялын тәрбиелеуге зор кедергі бар нәрсе. Баланы қиялдауға, сөйлеуге үйретеді.

3. Бұрынғылардың сана – саңлау, қалып-салты жағынан дерек беруші үшін керекті бар нәрсе”- деп айтқан болатын. ¹²¹

К.Д. Ушинский: “... шығармада келтірілген адамгершілік іс-әрекеті, адамгершілік сезімді, адамгершілік ойды сүюге баланы итермелейтін әдеби шығарма өнегелі шығарма” деп жазған.¹¹¹

Сонымен адамгершілікке тәрбиелеуде қазақ халық ертегілеріндегі кейіпкерлер бейнесі көбіне қарапайым адамдар болып келеді. Қазақ халық ертегілерінде халық басынан кешкен ғасырлар ізі жатыр. Олардың еңбекші халықтың тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрып, елдік тарихы, қилы-қилы қиын қыстаулары, халықтың мұң-шері, арман-мұраты бейнеленген.

Қазақ халық ертегілерін академик М. Әуезов үш жанрға бөледі; қиял-ғажайып ертегілері, хайуанаттар жайлы ертегілер, шыншыл ертегілер. ¹³¹ Солардың ішіндегі ең көнесі, әрі ертегілердің мол саласы – қиял-ғажайып ертегілері. Сол дүниеде жаңалық пен жамандық, әділдік пен жауыздық, адалдық пен қаскөйлік бітіспес арпалыста болады. Ертегілерде тартыс осы қарама-қарсы күштер арасында әділдік пен жауыздық, арасында өрбиді.

Ертегінің қарапайым кейіпкері арманына жету үшін жолында кездескен барлық кедергілерді ақылмен, айласымен, достарының көмегімен жеңіп отырады. Қазақ қиял-ғажайып ертегілерінің кейіпкерлері «ай десе-аузы, күн десе-көзі» бар сұлу, не алтын шашты қыз, солармен қатар айдаһар, жеті басты жылан, алып қара құс, тұлпар ат, басы алтын, арты күміс киік сияқтылар араласып отырады. Қиял-ғажайып ертегілеріндегі адамға дос күштерден адамзаттың арманын тануға болады. Мысалы, «алты айлық жерді алты аттайтын тұлпар», өзі ұшатын кілем, көреген батыр, саққұлақ, желаяқ адам-адамның ұлы армандарын білдіреді. Адам аяғы баспаған жерді көрсем, танысам, табиғат құпиясын ашсам деген арманынан туған дүниелер қиял ертегілерде кеңінен орын алған. Тұрмыс-салт ертегілерінің кейіпкері - қарапайым адамдар. Адамдардың шыншылдығы, озбырлығы және өмірдегі қиындықтар жайлы баяндалады. Бұл ертегілер өте қысқа, сюжеттері бір бағытта болып келеді.¹⁴¹

Қазақ ертегілерін зерттеушілер ертегілерді халық аузынан жазып, сақтап қалуға тырысты. Ертегі жинаушылар халық шығармашылығын өз қалпында жазылуын және басып шығарылуын қолға алды. Бұл зерттеушілердің барлығы да ертегілерді адам баласының арман мүддесі, болашақтан күтетін үмітінен, қиялынан туған деп қарастырады. Бірақ, қазақ халық ертегілерінің тәрбиелік жақтарын, адамның не бір сапалық жақтарын қалыптастырудағы оның ерекше ықпалы туралы пікір кездесе бермейді.

Ертегілерге үлкен мән беріп зерттеген Максим Горький “Ертегі деген нәрсе маған басқа бір өмірдің сәулесін ашқандай, сондай жақсы өмірді ойлаған, сол үшін қорықпай, еркін күресетін бір күш барлығын көрсеткендей болды”, - дейді. Бірақ, М. Горький әрі қарай бір күштің не екенін түсіндірмейді. Біздің түсінігімізше, бала ертегіні тыңдай отырып, өмірді түрлендіре алатын күш адаммен ғана байланысты, адамның өзінде екенін сезе алады. ¹¹¹

Мен өзімнің ғылыми мақаламда қазақ халқының әр ертегісінің өзіне тән ерекшелігін саралай білуге тырыстым. Мақсатым: қазақ ертегілері адам өміріне байланысты іс-әрекеттер, күнделікті тұрмыстағы заттар арқылы берілсе, бала сезімін селт еткізіп, күлкіге мәз етеді. Бала жағымсыз кейіпкердің жексұрын әрекетінен бой тартып, жақсылыққа құмартады. Ертегінің осындай әр жақты

сырын қызықты, тартымды бала санасына лайықтай жеткізуді мен өзімнің жаңалығым, шеберлігім деп таптым.

1. Күнделікті пайдаланатын заттар арқылы. Мысалы, ойынға киетін кепка, футболка, сумка және күнделік сыртына, қағаз пакет, қойын дәптер, шокалад сыртына шетел ертегілерінің суреттерін жапсырғанша, қазақ ертегілерінің кейіпкерлерінің суреттері салынса;

2. Қазақ ертегілер кейіпкерлерінен ойыншық жасап, драма театрларда ойын көрсетілсе (қуыршақ театры)

3. Көлеңке театры (теневой театр) Қазақ ертегілерінің мазмұнын көлеңке театры арқылы көрсетілсе;

4. Ертегі кейіпкерлерінің киімдері арнайы тігіліп, мереке сәніне айналса. Мики Маустардың орнын алмастыра алар еді.

5. Аудиодискілерге жазылып, балабақшаларға таратылса. Үйде ұйықтар алдында балалар тыңдаса.

Ұрпақ тәрбиесі – ұлт болашағы. Ұрпағымыз саналы, тәрбиелі болып өссін десек, өткенінен, салт – дәстүрінен сыр шертер асыл қазынамыз ертегімен сусындатуымыз керек. Өзгенің емес, өз ұлтымыздың қалыбымен тәрбиеленген ұрпақ өзінен кейінгілерге соны үйретіп, дәріптейді. Халқымыз «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің» деген асыл сөзді бекерге айтпаса керек.

Менің ұсынысым: Қазақ ертегілерін жан – жақты насихаттауға арналған пікірім мен ұсынысым туралы ереже немесе заң қабылданса, бұл мәселе мемлекеттік дәрежеде шешілер еді.

Библиографиялық тізім:

1. К. Оразбекова «Иман және инабат» «Ана тілі» - 1993
2. Р. Жұмағұлова Ауыз әдебиеті үлгілерін балалар бақшасында пайдалану.
3. «Ол кім? Бұл не?» балалар энциклопедиясы.
4. Ертегілер жинағы.
5. Баспасөз материалдары: «Балдырған», «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналдарының жинақтары.

ИСТОЧНИК ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИКИ КАЗАХСТАНА В БОРЬБЕ ЗА ВОССТАНОВЛЕНИЕ ТРАНСПОРТА (1920 – 1925 гг.)

Кабылшаев К.И., к.и.н., профессор, Казахский университет технологии и бизнеса

Түйін: Бұл мақалада, теміржол саласындағы білікті ұлттық кадрлар даярлау және кәсіптік білім беру жүйесін дамыту үшін алғашқы қадамдар көрсетілген.

Summary: This article presents the first steps in the development of qualified national personnel training and vocational education in the railway industry.

В условиях гражданской войны железные дороги Казахстана служили важным фактором связи между тылом и фронтом. переброска воинских частей с одного участка фронта на другой, своевременное обеспечение частей Красной Армии вооружением, боеприпасами, снаряжением, продовольствием и людскими резервами осуществлялись железнодорожным транспортом. Белогвардейцы и интервенты при отступлении, чтобы задержать продвижение советских войск, всеми средствами портили железно дорожные пути, разрушали подвижной состав, разъезды, станции, водокачки, мосты ит.д.

Железные дороги, будучи главным плацдармом военных действий, обстреливались и бомбились. Задания и подвижной состав нередко являлись основным видом укреплений, а паровозы заменяли броневики. Гражданская война резко сократила и ухудшила ремонтную базу. В период военных действий на туркестанских дорогах подверглось разрушению свыше 60 процентов рельсового пути, более 620 мостов, протяженностью свыше 2 тысяч пог. Саженой, 45 процентов паровозов и 14 процентов вагонов оказались в неисправном состоянии [1].

По данным Б.П. Орлова, за годы войны были уничтожены 1885 км главных рельсовых путей, 2904 стрелочных перевода, разрушено 4332 железнодорожных моста и др. Общий ущерб составлял 1,974 млн. золотых рублей (в ценах 1920 года). Огромные трудности в восстановлении народного хозяйства стояли и перед Казахской АССР, созданной на основе ленинского декрета от 26 августа 1920 г. и провозглашенной на Учредительном съезде Советов Казахстана в октябре 1920 г.

Железнодорожные линии на территории Казахстана, прежде всего те их участки, где проходили бои с белогвардейцами, сильно пострадали от военных действий. Так, на Омской железной дороге

было сожжено и разрушено 35 мостов, на Алтайской – 108, на участке Саратов – Уральск – 75. На основной магистрали края – Ташкентской железной дороге было разрушено 145 мостов, главным образом в районе Оренбурга – Актюбинска, Большинство железно-дорожных зданий было сожжено или разрушено, закрыты почти все разъезды, отсутствовала балластировка, шпалы прогнили настолько, что при ремонте удалялись из гнезда лопатой. Не работало водоснабжение – были выведены из строя баки, плотины, колодцы, котлы, нососы и др.

Особенно остро ощущался топливный кризис. Добыча угля на ленгерском месторождении, в 37 верстах от Семиреченской железной дороги, не покрывала по требностей даже этой дороги. Не хватало укладочных материалов (рельсов, шпал, креплений), на многих станциях долгое время не освещались станц-ионные сигналы из-за отсутствия стекол, горелок и фитилей. На отдельных участках Ташкентской железной дороги скорость движения поездов колебалась от 5 до 25 верст в час, требовалось заменить около 1,5 млн. шпал[2].

Разрушения интервентов и белогвардейцев принесли убыток Ташкентской железной дороге на сумму свыше 2 млрд. рублей. Большие разрушения были на Саратовско-Уральской линии Рязано-Уральской дороги, железнодорожной линии Урбах-Александров-Гай. На Омск – Петропавловской линии были разрушены 36 мостов, в том числе крупные мосты через Ишим и Иртыш и 40 водокачек. Железнодорожный путь был поврежден на протяжении более чем на 50 километров, взорвано 188 стрелок. Совершенно вышли из строя 554467 шпал и 500 комплектов переводных брусьев. Телеграфная связь с большинством станций была нарушена, увезено 295 телеграфных и 925 телефонных аппаратов, повреждена линия связи на протяжении 4,5 тыс. проводверст. На Уральско-Саратовской линии было повреждено и сожжено 75 мостов. Особенно сильно были разрушены мосты через реки Чаган, Алта-ту[14]. На участке Локоть – Семипалатинск сожжено 17 мостов. Установленная в конце 1917 года Советская власть сразу же обратила внимание на железные дороги юге страны. В Аулие-атинском уезде участок Арысь-Бурное был национализирован, и для руководства его постройкой было создано временное правление Семиреченской железной дороги. В мае 1918 года Временное Правление обращается к В.И. Ленину, председателю Совета Народных Комиссаров РСФСР, с просьбой о выделении средств для продолжения строительства Семиреченской железной дороги, для соединения рельсовым путем Арысь-Пишпек – Семипалатинск. Несмотря на трудности, испытываемые молодой советской властью (послевоенная разруха, иностранная интервенция, борьба с внутренней контрреволюцией) весной 1918 года возобновляются строительные работы. Однако, из-за недостатка денежных средств, строительных материалов и техники строительство шло медленно. Большую трудность представили пересечения тяжелых участков (строительство мостов через реку Бадам, моста через каньон Машатского ущелья высотой 25 метров, маймакский тоннель в гранитом грунте). Правительство РСФСР оказывало возможную в тех условиях помощь. Аулие-атинский уезд-ный военревком 3 июля 1920 года принял решение о мобилизации 500 рабочих для участия в строительстве. Все это позволило 28 ноября 1920 года довести линию до станции Аулие-Ата и открыть по ней временное движение[3].

4 сентября 1920 года СНК РСФСР принимает декрет о продолжения строительства линии Аулие-Ата – Мерке – Пишпек протяженностью 251 верста. Постановлением Совета Труда и Оборона продолжение пути до Пишпека было включено в программу важнейших строек 1921 года, что позволило создать необходимую материальную базу. Но к осени стройка приостановилась.

Восстановление железнодорожного транспорта в Казахстане, как и во всей стране, стало решающим участком борьбы за спасение завоеваний Великой Октябрьской социалистической революции. Катастрофическое положение железнодорожного транспорта вызвало серьезное беспокойство ЦК РКП(б) в циркулярном письме местным партийным организациям писал: «В настоящий момент главным затруднением для всех хозяйственных и культурных начинаний является беспримерно тяжелое состояние железнодорожного транспорта... Можно с полной точностью сказать, что вся судьба страны связана сейчас с судьбой транспорта»[4].

Партия и Советское правительство придавали большое значение восстановлению железнодорожного транспорта Казахстана. Политбюро ЦК ВКП(б) 19 декабря 1921 г., рассмотрев вопрос о Ташкентской железной дороге, наметило меры по быстрейшему ее восстановлению.

Наряду с восстановительными работами на ранее существовавших железнодорожных линиях в республике проходила достройка начатых и строительство новых дорог. В 1919-1920 гг. В.И. Лениным был подписан ряд важных декретов, определявших программу железнодорожного строительства. В тяжелых условиях продолжавшейся гражданской войны и иностранной интервенции Советское правительство сочло крайне необходимым достроить Семиреченскую железную дорогу от Аулие-Аты до Пишпека /151 верста/, построить линии Красный Кут –

Александров – Гай – Эмба /668 верст/, Петропавлоск – Кокчетав /110 верст/, Бреды /212 верст/. «Военно-срочная» дорога Александров-Гай – Эмба /Алгемба/ должна была обеспечить страну Советов, лишившуюся тогда Баку, Эмбенской нефтью. Семиреченская железная дорога, линия Петропавлоск – Кокчетав /Петрокок/ и другие строились для обеспечения хлебом и другим продовольствием населения голодающих областей страны.

В сентябре 1919 г. был сдан в эксплуатацию участок Арысь – Бурное Семи-реченской железной дороги /238 км/, строительство которого началось еще осенью 1917 г., а в ноябре 1922 г. – участок Бурное – Аулие-Ата /67 км/. 5 октября 1923 г. Совет Труда и Оборона Союза ССР образовал при НКПС совет по постройке Семиреченской дороги во главе с Ф.Э. Держинским и поручил ему принять все меры к достройке линии до Бишкека (Фрунзе) не позднее конца строительного сезона 1924 г. На укладке пути были использованы рельсы, снятые с Закавказской железной дороги и доставленные Каспийским морем в Красноводск, а отту да на ст. Арысь. Линия была достроена в срок, и к 7 ноября 1924 г. участок Аулие-Ата – Пишпек протяженностью 268 км был принят в эксплуатацию Ташкентской железной дорогой, благодаря чему ее эксплуатационная длина достигла 3127 км[5]. Восстановление железнодорожных линий Казахстана было завершено в основном в 1926-1927 гг. Так, Ташкентская железная дорога в 1926-1927 гг. достигла и превзошла объем перевозок грузов за 1913 г. (106,3%). Почти так же обстояла дело с перевозками пассажиров. Аналогичное положение было и на других железнодорожных линиях республики. В численном составе железно-дорожников в 1917-1920 г. произошли существенные изменения. Лишения тех лет, репрессии белогвардейцев, участие в боях привели к крупным потерям в рядах железнодорожников Казахстана. Наиболее значительными они были среди оренбургских, перовских, актюбинских и челкарских железно-дорожников.

В 1921-1925 гг. в Туркестане было восстановлено и вновь построено свыше 2500 верст железнодорожных линий. Грузооборот железных дорог Средней Азии и Казахстана увеличился за период восстановления более чем в четыре раза и достиг 64 процентов довоенного уровня. Значительно вырос численный состав железнодорожников. Если в 1920 году на туркестанских дорогах насчитывалось 47,3 тыс. рабочих и служащих, то к концу восстановительного периода – 49 тыс., из которых 10 процентов составляли лица коренного населения[6].

Транспортные рабочие, в особенности железнодорожники, в 20-х годах играли видную роль также в профсоюзом движения республики. Они составляли наибольшую по численности профсоюзную организацию: на 1 июня 1926 г. в ней состояло 20669 членов, в то время как профсоюзы промышленных организаций» насчитывали 18343. Профсоюз железнодорожников Казахстана отличался не только многочисленностью, но и высокой концент-рацией своих членов в местных организациях, что вытекало из уровня сосредоточения железнодорожников по крупным станциями, мастерским и депо. Такое положение наблюдалось почти во всех губерниях Казахстана, где имелись железнодорожные линии, в особенности на ташкентской магистрали. Так, на 1 октября 1924 г. в оренбургском учпрофсоже было 7867 членов, Актюбинском – 1514, Челкарском – 1624, Казалинском – 1425, Перовском – 1220, Туркестанском – 1139, Аулие-Атинском – 613 и т.д. Петропавловский меском железнодорожников объединял 12085 человек, Павлодарский – 300.

Таким образом, в восстановительный период происходил процесс консоли-дации кадров железнодорожников – ведущегоотряда рабочего Казахстана. Были сделаны первые шаги по подготовке квалифи-цированных национальных кадров рабочих на железнодорожном транспорте, развитию сети профессионально-технического образования. Создавались условия для ускорения процесса формирования рабочих кадров железнодорож-ников – составной части советского рабочего класса.

Библиографический список:

1. ЦПА ИМЛ. ф. 122, оп. 1, ед. хр. 47.
2. Б.П. Орлов. Развитие транспорта (1917-1962 гг.). М., 1963, стр. 43, 44.
3. Железнодорожный транспорт СССР в документах Коммунистической партии и Советского правительства. Москва, Трансжелдориздат, 1957, стр. 78-79.
4. Б.П. Орлов. Развитие транспорта (1917-1962 гг.). М., 1963, стр. 114, 120.
5. ЦГАНХ, ф. 1884, оп. 80, д. 110, лл. 3, 28.
6. ЦГАОР СССР, ф. 5474, оп. 5, ед. хр. 21, л. 29.

ӨЗГЕ ТІЛДІ ТОПТАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚҰЗЫРЕТ БАҒДАРЛЫ ОҚЫТУДА
МӘТІН ТАҢДАУ МӘСЕЛЕСІ

Оразғалиева Л.М., к.ф.н., доцент, Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: В статье рассматривается проблема отбора текста при компетентностно-ориентированном обучении казахского языка в группах с неказахским языком обучения и дифференцируются требования, которые предъявляются к тексту.

Summary: The article discusses the text selection problem in a competently oriented teaching of Kazakh language in groups with a non-Kazakh language of instruction and differentiates the requirements for the text.

Білім беру жүйесі оқу пәндері, соның ішінде тілдік пәндерді оқытуға қоғамда өтетін өзгерістер бірден әсер етеді. Біздің елімізде соңғы онжылдықта болып жатқан әлеуметтік және экономикалық құрылымдағы өзгерістер білім беру саласында да елеулі өзгерістерге әкелді. Бұрын білім беру үдерісінде оқыту-тәртіптік, авторитарлы-ақпараттық амалдар қолданылған. Енді ол тұлғалық-бағытталған амалға орнын берді, ол өз алдына, әр студентті толық дамытуға, өзін-өзі тану мен өз орынын табуына бағытталған тұлғаға бағытталған амалды білдіреді. Қоғамдағы құндылық бағыттарының өзгеруі ең үлкен құндылық ретінде ерікті, дамыған және білімді тұлғаның танылуына әкелді. Ақпараттық қоғамға өту тұлғаның толық дамуын, соның ішінде оның коммуникациялық қабілеттерінің болуын талап етеді. Университет түлегі осы үшін қажетті білім, біліктілігіне ие және оқу, еңбек, эстетикалық, зерттеушілік әрекет түрлерін жүзеге асыра білу керек. Сонымен қатар оның сыни ойлау қабілеті, шығармашылық қызмет тәжірибесі болу керек, жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана біліп, тұлғааралық және мәдениетаралық серіктестікке ел ішінде де, халықаралық деңгейде де дайын болу керек.

Сәйкесінше білім беруде құзыреттілік тәсілі қолданылады. Бұл тәсіл білім берудің тәжірибелік бағыттылығының елеулі нығаю ыңқамтамасыз етеді және білім алушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған. Осылайша, құзыреттілік амалы тұлғалық-бағытталған амалмен байланысты болады. Осыған байланысты барлық оқыту үдерісі білім алушының тұлғасы, қызығушылықтары мен бейімділіктерін ескерумен құрылады.

Оқу мақсаттары қазақ тілін оқытудың барлық жүйесінің мазмұны мен қағидаларын, сонымен қатар білім алушының қызметін, яғни әр нақты тарихи кезең бойынша оқыту әдістері мен технологияларын анықтайтын орталық компоненті ретінде танылады [1,7]. Қазақ тілі әрекетшіл оқу пәні ретінде қазақ тіліндегі коммуникациялық құзыреттіліктің бес құраушысын қалыптастыруға бағытталған: - тілдік (негізгі тілдік бірліктерді игеру: әріп пен дыбыстардан тұтас мәтінге дейін және оларды қолдану ережелері); - сөйлеу (қазақ тілінде сөйлеу әрекетінің негізгі түрлерін игеру білімді, елтану және жалпы мәдениеттік білімді, білік пен дағдыны игеру); компенсаторлық (әрекетті жүзеге асыру біліктілігін игеру, яғни тілдік құралдардың шектеулі көлемі бола тұра қарым-қатынас жасау, мысалы, лексикалық құралдардың тапшылығы кезінде лексикалық алмастыруды пайдалану немесе грамматикалық қиындықтар болған кезде перифразды қолдана білу); - оқу-танымдық (жалпы білімдік және арнайы білімдік дағдыны игеру, мысалы, таңдаулы аударма, мәнмәтінге екпін жасаумен тілдік таным және т.б. Мәтін оқытуда көзбен көріп (оқылым) және есту арқылы (тыңдалым) және сөз тудыру өнімі (сөйлеу, хат жазу) нысанасы ретінде шығады. Ол мәтіндерді сұрыптаудың ерекше маңыздылығымен байланысты. Мәтін білім берудегі жаңа әдістерге сай болу керек. Оқуды үйрену тиімділігі көп жағдайда дұрыс таңдау мен оқу материалын дұрыс ұйымдастыруға байланысты. Бұл міндетті дұрыс шешу үшін бірқатар факторларды назарға алу керек. Мәтіндердің мазмұндық жағына жүгінейік.

Бірінші талап – мәтіннің танымдық құндылығы. Оқуға арналған мәтін білім алушының нақты білімін толықтыруға септігін тигізіп, студенттің құндылық бағыттарын қалыптастыру керек. Кез келген кезеңдегі міндетті талап – мәтіннің білім алушылардың қызығушылықтарына сай болуы. Оқуға үйретудің сәттілігі тікелей ұсынылған мәтіндер білім алушылар үшін қаншалықты маңызды екеніне байланысты. Тек осы жағдайда ғана қызығушылық, содан кейін әрекет уәжі туындайды. Әр жастағы топ үшін белгілі мәтіндік мазмұнға қызығушылық таныту тән. Мысалы, мектеп жасына ертегілер, сюжеттің шытырмандығына құрылуы маңызды (юмористік, детектив, әзіл-сықақ, қиял-ғажайып), ал жоғары оқу орынында ой өрбітуге түрткі болатын проблемалық мәтіндерге қызығушылық танытады (моральдық нормалар, адами құндылықтар, қоғам, саясат, экономика туралы). Мәтін мазмұнына қойылған маңызды талап ретінде олардың мәдени-танымдық

құндылығын тану керек. Мәтін білім алушылар үшін халықтың мәдениетімен танысудың негізгі құралы. Білім алудың бастапқы кезеңінде мәтіндер білім алушыларға меңгерілетін тілдің мәдениеті саласынан хабардар ету керек: отбасылық тұрмыс ерекшеліктері, дәстүрлері, дүниетанымы және т.с.с.

Оқуға арналған мәтіндердің әлеуметтік-мәдени мазмұны студенттердің жас мөлшеріне нақты бағытталуы керек. Оқудың әр кезеңінде мәдени тақырып студенттің күнделікті өміріне, жас мөлшерлік қызығушылықтарына, жас мөлшерлік қызығушылықтары ерекшеліктерінің аясына шоғырлануы керек. Ол жастарды оқу үдерісіне эмоционалды тарту мүмкіндігін береді. Оқыту барысында әлеуметтік-мәдени тақырып қазақ халқының мәдени мұрасына көп көңіл бөлу керек. Соңғы жылдары мәтін материалын таңдауға қатысты қазақ тілінде оқуға үйрету әдістемесінде оқудың әр кезеңінде қабылданған мәтін түрлері туралы мәселе көп қарастырылады. Бұл салада келесідей мәтіндер ерекшеленеді: көркем әдебиет, публицистикалық және ғылыми-көпшілік, эпистолярлық, функционалдық немесе прагматикалық. Соңғыларына шынайы коммуникация үшін құрылған және өзге түрлерінен бөлек ерекшелігі бар мәтін түрлері жатады. Мәтіндер түрлі «оқу әлеуетіне» ие: а) оқуға үйрету тұрғысында; б) сөйлеу және жазу қабілеттерін дамыту. Мысалы, ізденімдік оқылымға үйрету қарапайым және прагматикалық мәтіндердің материалында жүргізу шынайы екені белгілі. «Ізденімдік оқылым – берілген материалдың (текст, шығарма, кітап т.б.) автор өзіне керекті фактіні, хабарды, сілтемені, көрсеткішті т.б. іздеп тауып, пайдалана білу. Біріншіден, мұндай оқу жылдамдықты қалайды, екіншіден, әркім көлемді текстен өз қажетін таңдап алуға мүмкіндік беретін тапқырлықты қажетсінеді» [2.280].

Прагматикалық мәтіндерге графикалар, диаграммалар, сызбалар (кластер), кестелер, географиялық карталар мен өңірлік карта, үй-жай, аймақ, ғимарат жоспары, кіру билеттері, көлік қозғалысының кестесі, сайт картасы, жарнама мәтіндер жатады. Прагматикалық мәтіндермен жұмыс істеудің игерілмеген тұстары көп. Прагматикалық мәтіндер білім алушыларды оқуға үйретуде дағды мен білікті қалыптастыру үшін толыққанды материал ретінде қарастырылмайды, көбінесе оқулықта бар әлеуметтік-мәдени ақпаратқа көрнекілік ретінде қызмет етеді. Күнделікті тұрмыстық аяда мәтіндерді қолдана білу әр заманауи адам үшін керек. Қазақ тілі сабақтары, бұл жағдайда, білім алушы құзыреттілігін қалыптастырып қана қоймай, білім алушылардың прагматикалық мәтіндерді оқу арқылы оқу дағдысы мен білігін қалыптастыру бойынша жұмыс жасау арқылы әлеуметтендіреді. Мысалы, ізденіп оқуға үйрету прагматикалық мәтіндер материалы негізінде қарапайым әрі шынайы екені белгілі. Бұл жағдайдың «шынайылығын» қамтамасыз етеді. Көзбен көріп оқуға үйрету газет пен журнал жарияланымдары, ғаламтор мәтіндеріне негізделген. [3.18].

Қазақ тілін оқыту кезінде оқу материалы ретінде көркем шығармалардың үзінділері және көркем сөздік мәтіндер қолданылады. Мәтіннің осы түрлерінен бөлек білім алушылар функционалдық мәтіндердің (хабарландыру, қызметтік хат және т.б.) күрделі емес типтерін (тиісті стратегияларды қолданумен), сонымен қатар жеке хаттарды оқи алу керек, біртіндеп мәтіндердің тізіміне күрделі емес публицистика мен өзге прагматикалық мәтіндер енеді. Мәтін түрлерінің максималды түрленімі оқытудың жоғары сатысында қол жеткізіледі.

Библиографиялық тізім:

1. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. Инновации в общеобразовательной школе. Методы обучения // Ғылыми еңбектер жинағы/ А. В. Хуторской редакциясында.-2006.
2. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі: мақалалар, зерттеулер.- Алматы: Ан-Арыс, 2009.- 368 б.
3. Шаханова Р. Техникалық жоғары оқу орындарының орыс бөлімдерінде қазақ тілін мамандыққа қатысты оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. ПФД дисс...автореф. 2002.

БҰҚАРАЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАСТАРҒА ӘСЕРІ

Оспанова Г., Қазақ технология және бизнес университеті, 1 курс
Ғылыми жетекшісі – *Камиева Г.К.*, педагогика ғыл-ң к., асс.профессор

Резюме: Влияние средство массовой информации на сознание молодежи, его позитивное и негативное влияние на казахстанскую молодежь, а также на медиа и молодежные связи.

Summary: The influence of the media on the youth consciousness and its positive and negative impact on Kazakhstani youth, as well as on media and youth relations.

XXI ғасыр ақпарат заманына айналып, бүгінгі күннің ең басты қазынасы - ақпарат болып отыр. Жаһандық дамудың құрамдас бөлігіне айналған ақпараттық құралдар қазіргі қоғамда ерекше басымдылыққа ие. Қазіргі таңда ғаламшарымызды толықтай жаулаған технология жетістіктері адамдардың өзара ақпарат алмасуына жағдай жасап, үлкен жетістікке жетіп отыр. Бұл қоғамның басты күші болып табылатын бұқаралық ақпарат құралдары әлеуметтік топтарға әсер етіп, көзқарастың әр түрлі типте болуына жағдай жасауда.

Қай кезеңде болмасын жастар мемлекеттің, тіпті жалпы қоғамның қозғаушы күші және негізі. Озық ойлы, жаңалыққа құштар жас буын әрқашанда мемлекеттің тірегі болады. Қазіргі заман ғылымның, технологияның қарыштап дамыған кезеңі десек қателеспейміз. Қоршаған ортаның өзгеруіне байланысты жастар да өзгереді. Технологияның дамуымен қатар бұқаралық мәдениетте кең қанат жаюда. Қазіргі таңда жастар мен бұқаралық мәдениет салалары бір-бірімен тығыз байланыста. Бұл жердегі бұқаралық мәдениет салалары дегеніміз теледидар, интернет және т.б. Осы аталып кеткен бұқаралық мәдениет салалары қазіргі таңда жастарды тәрбиелеуде десек қателеспейміз. БАҚ дамуының жоғары дәрежеге жеткендігінің белгісі, бүгінгі күні 5-6 жастағы балалардың интернетті қолдануы болып табылады. Әйгілі жазушы Мұхтар Әуезовтің «Ел болам десең-бесігіңді түзе» деген сөзінде үлкен мән жатыр, яғни, қазіргі таңдағы қазақстандық жастардың дүниетанымын және рухани көзқарасын дұрыс жолға салу өте өзекті мәселе болмақ.

Мемлекетіміздің басты саяси бағыттарының бірі – жастар саясаты. Қазақстандық жастардың өркендеуі мен дамуы әрқашан мемлекет қолдауы арқылы жүзеге асырылады. Жастарды тек қана білім тұрғысынан алға жетелемей, рухани мәдениетін және байлығын де арттыру өте маңызды. Мемлекет межелеген ұлы мақсаттарға жету үшін қазақстандық жастардың бойындағы асыл қасиеттерді дамыту керек. Осы мақсатта Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев өзінің кезекті халыққа жолдауында: «Біз Қазақстандық жастардың бойындағы рухани құндылықтарын және еліне деген сүйіспеншіліктерін дамытуға тиіспіз» деп атап өткен болатын. Елбасымыз осы орайда жастарды тәрбиелеуге ықпал ететін коммуникация құралдарына ерекше көңіл бөлген. Ең алдымен, жастарды патриотизмге, отансүйгіштікке тәрбиелеу керек. Осы орайда теледидардың алатын орны ерекше. Себебі, теледидар-бұқаралық мәдениеттің негізгі құрамдас бөлігінің бірі болып табылады. Н. Назарбаев өзінің «Қазақстан 2020: болашаққа жол» атты жолдауында жастар саясатының басым бағыттарының бірі патриотизмді арттыру екендігін алға тартты [1]. Осы мақсатқа жету үшін телевизиялық коммуникацияны кең ауқымда пайдалану керектігін баса айтты. Нақтылап айтсақ, ұлттық сананы қалыптастыратын және отанға деген сүйіспеншілікті арттыратын телеарналардың, бағдарламалардың санын арттыру және де келешек ұрпақтың ана тіліне деген жанашырлығын күшейту мақсатында телеарналарды қазақ тілінде хабар таратуын қадағалау. Бұл жолда көптеген жұмыстар атқарылды. Оның айқын дәлелі, тек қазақ тілінде хабар тарататын «Мәдениет», «Білім» телеарналары өз жұмысын бастады. Сонымен қатар «Қазақстан» ұлттық телеарнасы толығымен қазақ тілінде хабар таратушы арнаға айналды. Бұл жұмыстар келешекте өз жемісін беретініне сенімдіміз.

XXI ғасыр ғаламтордың қарыштап дамыған заманы. Ақпарат алмасу, жұмыс істеу, қарым-қатынас орнату және т.б. іс әрекеттердің барлығы интернет арқылы жүзеге асырылуда. Интернеттің дамығанына 10 жылдан астам ғана уақыт болса, ғаламторды қолданбайтын адамдарды табу өте қиын. Статистикаға сүйенетін болсақ, жер бетіндегі жастардың 57% бетпе-бет тілдескеннен гөрі, әлеуметтік желілер арқылы қарым-қатынас орнатқанды жөн көреді [2]. Бұл ғаламтор жастардың сенімді серігіне айналғандығын көрсетеді. Қазақстандық жастардың да ғаламторды, әлеуметтік желілерді жиі пайдаланатыны барлығымызға белгілі. Сондықтан, жастар бойында ұлттық сананы, отансүйгіштікті, ана тілімізге және ұлттық құндылықтарымызға деген құрметті қалыптастыру үшін әлеуметтік желілерді де пайдалануымыз керек. Елбасымыз өзінің жастар саясаты жайлы тұжырымдамасында әлеуметтік желілерді жастарды бір орталыққа шоғырландыру құралы ретінде қолдану керектігін атап көрсетті.

Еліміздің ертеңі жастардың қолында. Жас буын әрқашан прогресс үстінде болады және заман ағымына қарай дамиды. Осы орайда қазақстандық жастардың бойында асыл қасиеттерді, рухани құндылықтарды және патриотизмді қалыптастыру кезек күттірмейтін жұмыс. Сондықтан, бұқаралық мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылатын теледидар, интернет және т.б. құралдарды дұрыс мақсатта пайдалану еліміздің ертеңіне алаңсыз болуымызға мүмкіндік береді.

Бізді қоршаған ортада болып жататын күнделікті құбыластардың, заттардың пайдасы мен зиянынан бастап, олардың қалай пайда болуларының өзі түрліше болып келеді. Бұл кез-келген дүниеге объективті тұрғыда қарау керектігін аңғартады. Философия ғылымының өзі дүниенің пайда болуын онтологиялық, гносеологиялық, теоцентрлік, космоцентрлік түсініктерге сүйене отырып

жан-жақты қарастырады, яғни, көптеген болжамдар мен түсініктерді бір ортаға жинай отырып, қоршаған ортаны эклектикалық жолмен тану әр нәрсенің сан қырынан ашады дегенді білдіреді. Бүгінгі таңда адамзат баласы сыни тұрғыда, жан-жақты ойлау арқылы көптеген жетістіктерге жетті және өздерінің болмыстары мен өмір сүру үрдістерін түбегейлі өзгертті. Қазіргі таңда адам баласы технологияға көп көңіл бөле отырып, оны жан-жақты дамытуда. Айшылық алыс жерлерден көзді ашып жұмғанша хабар алып, бір құрлық пен екінші құрлықты байланыстыруы адам баласының ұлы жетістіктерінің бірі десек артық айтпаймыз. Соның бірі – әлемді шырмаған ғаламтор жүйесі.

Бүгінгі таңда ғаламторды пайдаланбайтын адам кем де кем. Дүние жүзіндегі адамдардың 85% ғаламторды пайдаланады. Пайда болғанына аз ғана уақыт болса да, ол бүгінгі күнде адамзат баласының басты көмекшісіне және құралына айналды. Осы тақырыптағы сауалнамада ғаламторды қолданушылардың 75% 15-44 жас аралығындағы адамдар екендігі анықталды. Бұл арқылы бүгінгі таңдағы интернет пайдаланушылардың басым бөлігі жастар екеніне көз жеткіземіз. Бұқаралық мәдениеттің құрамдас бөлігіне айналған ғаламторды да философиялық, логикалық тұрғыда жан-жақты қарап, оның пайдасы мен зиянын айқындау қазіргі күнгі өзекті болып табылады. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, ғаламтордың пайдасы ұшан-теңіз. Оның басты ерекшелігі жылдам хабар алмасу және тасымалдау болып табылады. Әлемде болып жатқан жаңалықтар осы жүйе арқылы таралуда. Себебі, бұл жүйе барлығына қолжетімді болып табылады. Енді, бұл жағдайға сыни тұрғыда қарасақ ғаламтордың зияны да жеткілікті екенін аңғаруға болады. Ғаламтор позициясының алдыңғы орындарға шығуы қазақстандық жастарға да әсер етіп, кең көлемдегі популизацияға алып келді. Объективтік тұрғыдан қарастырсақ, ғаламтор жастардың ой-санасының, дүниетанымының өзгеруіне әкеліп соқтыруда.

Қорытындылай келе, тарихын қағаз емес тасқа қашап жазған, сан ғасырлар тағдыр тепкісін көріп, бұл күндері қыраны көкте самғаған, тұлпары төрде ойнақтаған Қазақ елі әлем мемлекеттерімен қатар дамып, жастар санасы ұлттық бағытта қалыптасып, бүгінгі күннің басты жетістігіне айналған медиа жүйесінің болашағымызды жарқын жаққа жетелейтіндігіне кәміл сенеміз.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан-2020: Болашаққа жол//adilet.zan.kz
2. Попов А. Интернет в цифрах: мировая статистика//habrahabr.ru
3. Бисмильдина Д. Ресми телехабарлар тілі. Астана, 2010. -213 б.

2-ТОҚСАН БОЙЫНША ЖИЫНТЫҚ БАҒАЛАУ СПЕЦИФИКАЦИЯСЫ. ЖИЫНТЫҚ БАҒАЛАУҒА ШОЛУ

Сембаева Б.П., Төле би атындағы №8 гимназиясының қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің І деңгейлі мұғалімі, Тараз қ.

Резюме: В статье содержатся задания для итоговой оценки четверти. Ученики 8 класса были подготовлены и исследованы в соответствии с их возрастными характеристиками. Результаты полностью представлены.

Summary: The article contains tasks for summative assessment for the term. Grade 8 students have been prepared and tailored to their specific needs, and their results are detailed.

Кіріспе. Мамандық - қандай да бір дайындықты, жауапкершілікті талап ететін еңбек қызметінің маңызды бөлігі. Мамандықты таңдау үшін, адам өзін, өз бейімділігін тануы қажет. Өз - өзіне «Мен кімін?», «Осы өмірдегі менің орным қандай?», «Қалай өмір сүремін?» деген сұрақ қоюы керек. Мамандық таңдауда әр адам өзінің қызығушылығына, қабілетіне, бейімділігіне, сүйену керек. Сондай-ақ өз мамандығының сұранысын жоғалтпауына көңіл бөледі. Өзінің сұранысын жоймаған кең тараған мамандықтарға дәрігер, мұғалім және құрылысшыны атап өтуге болады. Ал, өзекті мамандықтар қатарына жоғары технология, байланыс, коммуникация, экономиканы басқару мамандықтары жатады [1].

Мынау көп салалы өмірде мамандықтың түрі көп. Әрине, таңдау жасау оңай емес. Ең бастысы – адам еңбекке қабілетті, зейінді болуы қажет. Өз ісіне сенімді, дұрыс таңдаған адам ғана жетістікке жетеді [2].

Мамандар болжамы бойынша, болашақта инженер мамандарға көбірек сұраныс артады. Өйткені қазір еңбек нарығында кәсіби-техникалық мамандарға, инженер-технолог мамандарға өткір

тапшылық сезіледі. Екінші орында IT-технолог, бағдарламашылар, веб-дизайнерлер екен. Болашақта жоғары сұранысқа ие болатын мамандықтардың бірі – нанотехнологиямен байланысты мамандықтар [3]. Себебі нанотехнология барлық салаларды қамтиды: медицина, білім беру, тамақ өнеркәсібі, машина жасау, ғарыш технологиялары және т.б. Ал аспазшы, тігінші, автомеханик, құрылысшы, сантехник, токарь, дәрігер, ұстаз және тағы басқа мамандар үнемі сұраныстағы мамандар болады.

Әлемде 40 мыңға жуық әр түрлі мамандықтар бар. Статисттердің зерттеуі бойынша жыл сайын 25 мың адам өзінің жұмыс орнын ауыстырып, оның 12% -і қайтадан өз орнына қайтып оралады екен. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан өздерің сияқты жас мемлекет, сондықтан біздің болашағымыз да жастар», -деп тегіннен–тегін айтқан жоқ. Мемлекетіміздің бүгінгі мен ертеңі жас ұрпақтың еншісінде болғандықтан, біз білімді, бәсекеге қабілетті болуымыз үшін өз мамандықтарымызды дұрыс таңдап, дұрыс игеріп, өмірден өз орындарымызды дұрыс таба білуіміз керек!

Мамандық таңдау – ол өмірлік таңдау. Өзінің қай салада қабілеттілігінің бар екенін 40 жасқа келгенде біліп, қайтадан мансабыңның іргетасын салмас үшін қазірден бастап дұрыс шешім қабылдаған жөн. Болашақта үлкен мамандық иесі болатынын армандамайтын бала болмайды. Алғашқы кезде біздің ойымызда «Қоғамға, адамдарға пайдасын тигізетін мамандықты қалай таңдауға болады?» деген сұрақ болды. Бірақ әркім өзі ұнатқан мамандығына оқуға түседі [4].

Менің таңдаған мамандығым – байланысшы болу. Қазіргі таңда байланыс саласы адамзаттың басты қажеттілігі болып табылады. Бұл салада жұмыс істейтіндердің міндеті – сапалы ақпарат жеткізу. Бүгінгі күні байланысшы мамандығын таңдауда қателеспегеніме сенімдімін. Бұл саланың ең басты ерекшелігі –қазіргі заман талабына сай мамандық. Осындай бірнеше мысалдар келтіре отырып, 1-кестеде тоқсан бойынша жиынтық бағалауға арнайы тапсырмалар дайындалды.

Кесте 1

«Қазақ тілі» пәнінен 2-тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары

Тыңдалым мен айтылым

Тапсырма

1. Мәтінді мұқият тыңдап, төмендегі кестені толтырыңыз.

Негізгі ойды анықтаңыз	Көтерілген мәселені болжаңыз

2. Мәтіндегі берілген сөздер бойынша ой тұжырымдаңыз, жұбыңызбен салыстырыңыз.

Инженер,технолог, веб-дизайнер, нанотехнология, медицина, автомеханик

3. Берілген сұрақтарға мәтін мазмұнына сүйеніп жауап беріңіз. Жауабыңызды жұбыңызбен бөлісіңіз.

1.Қазіргі таңда қандай мамандыққа тапшылық бар?

2.Қазіргі заманда қажеттілігі жоғары мамандықтарға қандай мамандықтарды жатқызуға болады?

Оқылым

Тапсырма

1 мәтін

Ғарышты игерудегі жетістіктер. Қазақстан үшін ғарыш саласының алар орны ерекше. Елімізде әлемдегі ең ірі «Байқоңыр» ғарыш айлағы орналасқан, әлем біздің ғарыш айлағымызды «Жердің бірінші ғарыштық айлағы» деп мойындайды. Ғарышқа адамзат алғаш рет 50 жыл бұрын біздің байтақ жерімізден аттанды [5].

Ғарыш әлемінің құпиялары ғылымның арқасында ашылып, адамзат игілігіне қолданыла бастады. Ғарыш саласындағы зымыран-тасығыштар, ғарыштық аппараттар мен спутниктер сияқты тағы да басқа күрделі әрі озық ақыл-ойды қажет ететін техникалардың барлығы да ғылымның жетістігі. Ғылым адамзатқа қанат бітірді, ғаламат істерге жетеледі, ғажайып жаңалықтар ашу тетігіне айналып, соның нәтижесінде адам ғарышқа қадам басты. Ғылымның одан әрі дамуымен қатар, Юрий Гагарин ғарышқа ұшқан 50 жылдан бері ғарышты зерттеу мен қолдануды дамыту саласында орасан зор жұмыстар жасалды. Мыңдаған ғылыми зерттеу жобалары жүзеге асырылды сурет-1.

Елбасымыз: «Тәуелсіздіктің әрбір жылының біз үшін мәні бөлек, маңызы айрықша», демекші, біз үшін де ғарыш саласын құруда бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктеріміздің маңызы зор. «Бастауы бар бұлақ ұзақ ағады», - деп дана халқымыз айтпақшы, біздің байтақ еліміздің дүниежүзілік ғарыштық нарықта өзінің орнын табуы үшін бар күш-жігерімізді аямауымыз қажет [6].

Сурет 1 Ғарыш әлемінің құпиялары мен біздің танымал ғарышкерлер

1. Екі мәтінді салыстырыңыз.

Мәтіндердің тақырыбы	
1-мәтін	2-мәтін
Мәтіндердің түрлері	
1-мәтін	2-мәтін
Мәтіндердің стилі	
1-мәтін	2-мәтін
Мәтіндердің құрылымы	
1-мәтін	2-мәтін
Жанрлық ерекшеліктері	
1-мәтін	2-мәтін

2. Бірінші мәтіннің стильдік ерекшелігіне талдау жасаңыз; Қолданылған тілдік құралдар арқылы дәлелденіңіз.

Жазылым Тапсырма

Берілген екі тақырыптың бірін таңдап, жазба жұмысын орындаңыз, жазылымда сөздердің байланысу тәсілдері мен түрлерін, есімді және етістікті сөз тіркестерін қолданыңыз.

1. Мамандық таңдау – адам өміріндегі ең жауапты әрекет. Сіздіңше, мамандық таңдаудың маңызы қандай? Ойыңызға аргументтер келтіре отырып, эссе жазыңыз.

2. «Адамзаттың ғарышты игеру жетістіктері» тақырыбына баяндама жазу үшін, жанрлық және стильдік ерекшелігін ескеріп, тезис құрастырыңыз.

Ұзақтығы: 40 минут

Оқылым – 15 минут

Жазылым – 25 минут

Тыңдалым мен айтылым бөлек тексеріледі.

Балл саны: 30

Тапсырмалар түрлері

Қысқа жауапты қажет ететін сұрақтар

Толық жауапты қажет ететін сұрақтар

Жиынтық бағалаудың құрылымы

Тоқсандық жиынтық бағалаудың нұсқасы 3 компоненттен тұрады: Біріншісі тыңдалым, айтылым және әдеби тіл нормаларын

Қорытынды. Қазақ тілі пәнінен тоқсандық жиынтық бағалау нәтижелері арнайы дайындалған жоспар бойынша тапсырма жеке және жұппен орындалады. Оқушыларға 166-179 сөзден тұратын тақырыпқа қатысты мәтіндер беріліп, оқушылар мәтінді тыңдау барысында негізгі ойды анықтап, көтерілген мәселені болжау кестесін толтырды. Терминдердің тілдегі қолданысын дәлелдеп, жұпта талқыға салды. Мәтін мазмұнына сүйеніп, перифраз түрінде берілген сұрақтарға жауап берді. Сөздік қор және сөздік құрам ерекшеліктерін түсініп қолданды.

Библиографиялық тізім:

1. Өңірлік және мектеп үйлестірушілеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдіст. құрал. (2016)/ О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиененованың редакциялауымен. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2016. - 46 б.
2. Оценивание учебных достижений учащихся. Өдістемелік нұсқаулық./ Құраст. Р.Х.Шакиров, А.А.Буркитова, О.И.Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. – 80 б.
3. Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курсының деңгейлік бағдарламасы глоссарийі: оқу-әдістемелік құрал. - Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2012.
4. Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау. ҚР білім және ғылым министрлігі Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық ғылым академиясы. – Астана, 2015.
5. 2005-2007 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында ғарыштық қызметті дамыту туралы Мемлекеттік Бағдарламаны бекіту туралы 25 қаңтар 2005 жылғы №1513 Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығы// Анықтамалық құқықтық жүйе ЮРИСТ, 22.02.2009ж.
6. Ж.Ш.Адамова, М.Б.Сүлейменов, С.Т.Тлеубай, М.А.Мукушева Оқу мақсаттарына жетуде жетістік критерийлерін құрастыру және қолдану. – Қарағанды, 2015.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЕМЫХ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Турсынбай А.С., Казахский университет технологии и бизнеса, магистрант 1 курса
Научный руководитель – *Сапарбаева С.С.*, к.э.н., ассоц. профессор

Түйін: Бұл мақала қазақстандық жоғарыдан кейінгі білім жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі – магистранттар дайындығына, соның ішінде – олардың зерттеу қызметін қалыптастыру және дамыту мәселесіне арналған.

Summary: This article highlights one of the most important aspects of the Kazakh system of post-graduate education - training of undergraduates, namely, the issue of formation and development of their research activities.

Во все времена знания представляли исключительную ценность для человечества. Особую актуальность они приобретают в условиях современного развития общества. Не случайно, на повестке дня большинства развитых государств главное место занимают вопросы совершенствования своих систем образования, приведения их в соответствие с требованиями времени.

Республика Казахстан на всех этапах своего становления и развития уделяет огромное внимание вопросам образования и науки. На сегодняшний день в государстве выстроена стройная система образования, включающая в себя уровни начальной школы, средней общеобразовательной школы, средне-специальных учебных заведений, высшего и послевузовского образования.

Однако время не стоит на месте, глобализационные вызовы современности диктуют свои условия, поэтому система образования должна своевременно реагировать на них и постоянно развиваться, осуществлять поиск новых решений проблем обучения и воспитания молодого поколения казахстанцев.

Выступая на пленарном заседании августовской конференции педагогов в 2019 году, Президент страны Касым-Жомарт Токаев указал на необходимость принятия комплексных мер по улучшению качества образования [1].

Одним из важных этапов системы образования является послевузовское образование, которое в настоящее время находится на пути решения задач обеспечения нового качества подготовки магистрантов, владеющих в совершенстве исследовательской деятельностью. Это обусловлено тем, что в современных условиях интегрирования нашей страны в мировое сообщество важнейшими качествами гармонично развивающейся личности становятся инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения.

Как известно, мировое развитие обладает безграничными возможностями, капиталом, идеями и ресурсами. В этой связи актуальным становится не просто получение и накопление новых знаний, а развитие способностей к саморазвитию, освоению новых навыков и умений адаптироваться к новым требованиям. В данном контексте исследовательская деятельность обучаемых в системе послевузовского образования выступает одним из главных условий формирования необходимых качеств.

Актуальность проблемы формирования и развития исследовательской направленности деятельности магистрантов обусловлена следующими обстоятельствами:

первое, современная парадигма образования ориентирована на функционирование в нем выпускника, способного к нестандартным решениям, в связи с чем исследовательская деятельность магистранта выступает средством обновления образовательной практики;

второе, гуманизация и гуманитаризация образования обуславливают направленность деятельности обучаемых, которая обеспечивает личности возможности самораскрытия;

третье, деятельность, как философская категория, является теоретической абстракцией человеческой практики и выступает как специфическая форма активного отношения человека к окружающему миру, содержание которой составляет ее целесообразное изменение или преобразование [2].

Как отмечает С.Л. Рубинштейн, специфическая особенность человеческой деятельности заключается в том, что она сознательна и целенаправленна, так как «в ней и через нее человек реализует свои цели, объективирует свои замыслы и идеи в преобразуемой им действительности, что в свою очередь, отражает сущность самого процесса исследования» [3].

Анализ теоретических основ понятия «исследовательская деятельность» позволил сделать вывод о неоднозначности его толкования различными авторами. Вместе с тем, объединяющим критерием является понимание того, что названная деятельность включает в себе ее осознанность субъектом, целенаправленность, познавательную направленность, ориентированную на получение знаний, обеспечивающих прогнозируемое изменение в какой-либо сфере общественной жизни.

В этой связи, на наш взгляд, наиболее содержательным является определение И.А. Зимней, которая под исследовательской деятельностью понимает «специфическую человеческую деятельность, регулируемую сознанием и активностью личности, направленную на удовлетворение познавательных, интеллектуальных потребностей, продуктом которой является новое знание, полученное в соответствии с поставленной целью и в соответствии с объективными законами и наличными обстоятельствами, определяющими реальность и достижимость цели» [4, с. 29].

В целом, анализ определений «исследовательской деятельности» позволяет выделить три основных подхода к их интерпретации: деятельностный, личностный и личностно-деятельностный.

Таким образом, исследовательская деятельность магистрантов рассматривается как интегральная характеристика, включающая знания основных компонентов этой деятельности и умения их реализовывать, устойчивое признание ее значимости для решения профессиональных задач.

В качестве основных критериев сформированности основных компонентов исследовательской деятельности магистрантов выступают: осознание профессиональной значимости исследовательской компетенции и потребности в ее освоении, самостоятельность и успешность в проявлении основных исследовательских умений при выполнении учебно-профессиональных заданий.

Педагогический смысл понятия «исследовательская деятельность» следует рассматривать как процесс усвоения и применения основных знаний (когнитивный компонент) и умений (технологический компонент) в области научной работы под влиянием внешних факторов и внутренних процессов развития личности.

Библиографический список:

- 1 Токаев назвал восемь проблем системы образования в Казахстане. – URL: <http://www.today.kz/news/kazakhstan/2019-08-16/781876> (дата обращения 12 января 2020 года).
- 2 Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. - М., 1980. - 335 с.
- 3 Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. - М., 1959. – 128 с.

4 Зимняя И.А., Шашенкова Е.А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности. - М., 2001. - 170 с.

ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАР МЕН ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАС

Зейнулла А.А., Әбдіғалиев Ж.Н., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Әлеуметтану» мамандығының 2-курс магистранттары
Ғылыми жетекші – *Салиқжанов Р.С.*, әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, доцент

Резюме: *Статья посвящена взаимоотношениям современного местного самоуправления и общественных организаций в социальном сообществе и его социальным аспектам.*

Summary: *The article is devoted to the relationship of modern local government and public organizations in the social community and its social aspects.*

Азаматтық қоғамды қалыптастыру процесінде әр түрлі проблемаларды кешені зерттеу мен шешу өте өзекті болады. Солардың ішінде азаматтық қоғам мен құқықтық мемлекеттің оң дамуы шеңберінде қоғамдық бірлестіктердің мәнін, рөлін және орнын анықтау мәселелері, сондай-ақ қоғамдық ұйымдар мен мемлекеттік билік органдары арасындағы өзара іс-қимылды орнату мәселелері ерекше маңызға ие болады.

Бір жағынан, қоғамдық бірлестіктер жеке және ұжымдық мүдделерді қалыптастыруға ықпал етеді, ал екінші жағынан мүдделер негізінде мемлекетпен өзара қарым-қатынас орнатады. Осы қауымдастықтардың әрекеттері барысында өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару қалыптасады, бара бара жұртшылықтың мемлекеттік істерге араласу мәдениеті де қатысу бастау алаып, жалпы қоғам мүшелерінің саяси мәдениетінің жетіліп, жаңа құрылымдық элементтерінің пайда боғанын көреміз.

Саяси әлеуметтануда қоғамдық құрылымдардың дамыған жүйесі бар деп айту үшін халықтың әртүрлі әлеуметтік топтарының алуан түрлі мүдделерін анықтауға және оларды қоғамдық бірлестіктердің (азаматтық қоғам құрылымдары ретінде) және мемлекеттік билік органдарының өзара іс-қимыл ретін анықтауға арналаған зерттеулер өткізіледі. Бұндай зерттеулер құқық әлеуметтанумен еншілес болып келеді. Мысалы, 1990 жылдардың басында азаматтық қоғамның әлеуметтік элементтері өзінің маңыздылығын әлі де жеткілікті сезіне алмағандықтан, осы институттарға қатысты заңнама жеткіліксіз болды. Оның ішінде коммерциялық емес қоғамдық ұйымдардың құқықтық мәртебесін реттейтін нормативтік актілер әр түрлі заңдар аясында немесе актілерінде шашыраңқы болып қалды.

Реттеудің негізгі тәсілі негізінен заңға тәуелді актілер болып табылады. Билік органдарының қоғамдық бірлестіктермен өзара іс-қимылын қамтамасыз ету белгілі бір ұйымдастырушылық шешімдерді талап етеді. Осы мақсатта түрлі деңгейдегі мемлекеттік билік органдарының құрылымында қоғамдық бірлестіктермен өзара іс-қимыл жөніндегі арнайы бөлімшелер құру процесі басталды.

Мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылының маңызды тетіктерінің бірі әлеуметтік әріптестік, яғни ынтымақтастық пен проблема үшін өзара жауапкершілікке негізделген әлеуметтік іс-әрекеттер болып табылады. Ондай жайт, мысалы, әлеуметтік серіктестік мемлекет пен азаматтық қоғам өкілдері бірлесіп жұмыс істей бастаған кезде пайда болады, өйткені, олардың әрқайсысы бұны өздеріне және жалпы қоғамға пайдалы екенін түсінеді. Әлеуметтік серіктестік өзара іс-қимыл жасайтын тараптардың әрқайсысының әлеуметтік мәселелерін шешуді іздеуге қызығушылығы сияқты талаптар құрылуы тиіс. Тараптардың бір бірінсіз, өз бетінше жеңе алмайтын мәселелерді шешуде күш-жігері мен мүмкіндіктерін біріктіру, даулы мәселелерді шешудегі ынтымақтастық, шынайы шешімдерді іздеуге ұмтылу қажет екенін түсіну, өзара қолайлы бақылау амалдарын сайлап және жеке дара мүдделерді есепке алу ортақ жетістікке жетуге жол ашады [1].

Әлеуметтік әріптестік мемлекеттің демократиялық қоғам мен азаматтық қоғамның өзара қарым-қатынасының жалпы сипатымен айқындалады. Осы тұрғыдан мемлекет қоғамдық биліктің саяси ұйымы ретінде азаматтық қоғамға қатысты екі функцияны атқарады: қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеуді жүзеге асырады және әлеуметтік серіктестік шеңберінде азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастық орнатады [2].

Мемлекет пен азаматтық қоғам ынтымақтастығы нысандарының алуан түрлілігі арасында әлеуметтік тапсырыс жүйесін енгізу және дамыту, азаматтық қоғам өкілдерінің мемлекеттік әлеуметтік саясатты қалыптастыруға белсенді қатысуы, азаматтық қоғам мамандарын мемлекет жобаларына сарапшылар ретінде тарту, немесе, керісінше, бірлескен акциялар және халықаралық жобаларға қатысу сияқты оңтайлы формаларын айтуға болады.

Олардың ішінде қазіргі таңда Қазақстанда табысты халықаралық тәжірибелер негізінде қоғамдық кеңестер азаматтық қоғам институты ретінде дамып келеді¹. «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР заңын қабылдау келесідей ұзақ мерзімді мәселелерді шешуге бағытталған болатын:

-біріншіден, мемлекеттік құрылымдар және лауазымды тұлғалардың шешім қабылдау процесінде қоғамдық бақылау тиімді институтын қамтамасыз ету және құру. Бұл ҚК жұмысына қатысу және мемлекеттік, қоғамдық істерге үлес қосу (мысалы, нормативтік-құқықтық актілер жобасын, бюджеттік бағдарламаларды талқылау) арқылы азаматтардың мемлекетке сенімін нығайтуды қамтамасыз етеді;

-екіншіден, жергілікті қауымдастық жиналыстарына жергілікті ҚК құзыреттілігін бере отырып, оның жұмысына халықты қатыстыру механизмі арқылы жергілікті өзін-өзі басқаруды одан әрі дамыту;

-үшіншіден, қоғамдық бақылаудың түрлі формалары арқылы (қоғамдық тыңдау, қоғамдық сараптама және т.б.) ҚК жұмысының тиімділігін күшейту;

-төртіншіден, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, әлеуметтік шиеленісті төмендету, азаматтардың саяси-құқықтық мәдениетін арттыру бойынша жұмыстарға халықты қатыстыру және құрылымдық сұхбат арқылы азаматтық қоғам өкілдерін әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге қатыстыру.

XX ғасырдың аяғындағы либералдық реформалар Қазақстандағы азаматтық қоғамның одан әрі даму бағытын белгіледі, сондай-ақ оның институттары мен мемлекеттік билік органдары арасындағы өзара қарым-қатынастардың сипатын анықтады [3]. Азаматтық қоғамның мүдделерін ескере отырып қабылданған нормативтік құқықтық актілер, ең алдымен, нақты ынталандыру жасауға және азаматтық қоғамның әлеуметтік құрылымын жетілдіруге, олардың азаматтар мүддесіндегі және мемлекетпен өзара қарым-қатынастағы қызметі үшін жауапкершілігін арттыруға бағытталған. Қарастырылып отырған саладағы айқын прогрессивті қадамдарға қарамастан, бірқатар проблемалар бүгінгі күні де құқықтық реттеуден тыс қалып отыр. Олардың арасында-мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимыл тетігінің тиімділігін қамтамасыз ету, билік пен әлеуметтік құрылымдар әріптестігінің халықаралық тәжірибесін пайдалану және басқа да проблемалар бар.

Қоғамдық бірлестіктер ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың маңызды ресурсына ие. Қоғамдық бірлестіктердің ерекшелігі формалды емес ортада пайда бола отырып, олар адамды қоғамдық қатынастар жүйесіне қосуға және белсенді өмірлік позицияны қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар адам қызметінің түрлі салаларында болып жатқан процестер үшін әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қоғамдық ерікті құрылымдар мен бастамалардың көп санының пайда болуы бүгінгі таңда оларды өзін-өзі қозғалудың, өзін-өзі дамытудың, өзін-өзі ұйымдастырудың сапалы қасиеттеріне ие нақты әлеуметтік күш ретінде қарауға негіз береді. Қоғам көптеген субъектілердің бір мезгілде қатар өмір сүруінің арена болып табылады, олардың әрқайсысының қоғамдық процеске әсері де әртүрлі, олардың қоғам өміріндегі рөлі де әр түрлі. Өндірістің үстемдік тәсіліне сәйкес келетін қауымдастықтармен қатар, оған әрдайым осы жағдайларға жауап бермейтін, бірақ әрдайым қоғамның қажетті элементі болған әлеуметтік ұжымдар қатысты.

Қорытынды ретінде билік пен қоғамның өзара қарым-қатынасын ұйымдастырудың ең маңыздысы қоғам мүшелерінің бостандықтары мен мүдделерінің қорғалуы қажет екенін айтамыз.

Библиографиялық тізім:

1. Дюсенова М.М. Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды қалыптастыру мәселелері // Информационный бюллетень. - 2009. - № 1. 64 б.
2. Шоманов А.Ю. Қазақстандағы әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуде азаматтық қоғам институттарының әлеуеті // Аналитикалық шолу. - 2010. - № 5.
3. <https://aqtobegazeti.kz/?p=38998>(дерек алынған күн 21.01.2020).

¹«Бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» – Ұлт жоспарын орындаудың практикалық сатысы аясында 2016 жылдың 1 қаңтарында Қазақстан Республикасының «Қоғамдық кеңестер туралы» заңы (2 қараша 2015 ж., №383-V) (әрі қарай – «Қоғамдық кеңестер туралы» ҚР заңы).

CRITICAL THINKING AS WAY OF TEACHING STUDENTS

Akhaeva A.A., Lecturer, Master of Ecology, Kazakh University of Technology and Business
Koshkarov N.B., Professor of Department of Chemistry, Chemical Technology and Ecology
Kazakh University of Technology and Business

Резюме: В статье рассматривается развитие коммуникативных технологий в сфере высшего образования с целью повышения качества образовательных услуг. Проведен анализ процесса, предложены пути решения проблем в функционировании критического мышления.

Түйіндеме: Мақалада білім беру қызметінің сапасын арттыру мақсатында жоғары білім беру саласында коммуникативтік технологияларды дамыту қарастырылады. Үдеріске талдау жүргізілді, сыни ойлау қызметіндегі проблемаларды шешу жолдары ұсынылды.

In accordance with the modern educational paradigm, the personality of both the listener and the teacher is put at the center of the educational activity of the university.

The information explosion, the development of new information technologies presents new requirements for education. Now, in addition to the bio, hydro, and atmosphere, there is also a certain infosphere - a single information shell of the Earth, which the Internet has become today. Using the Internet makes it possible to keep up with the entire civilized world, regardless of who lives where, provides new ways of interacting with the world through neotechnology. In this situation, the use of Internet technologies is becoming one of the most important factors for higher education to overcome the gap with other leading powers of the world and become a modern, advanced state.

The development of science and technology has now reached such a level that the student is not able to learn and remember everything necessary for his future work. Here the problem arises of a more economical selection of scientific knowledge in all subjects of study at a higher educational institution. And best of all, this is done if modern, innovative teaching methods are applied [1].

Man will have to live in complex dynamically changing conditions. This means that he must be armed, first of all, not with a system of once and for all learned knowledge, but with skill, ability to change, self-study.

In the World Declaration on Higher Education for the 21st Century, adopted at the UNESCO World Conference in Paris in 1998. It was noted: "Higher educational institutions should provide such education for students that educates well-informed and deeply motivated citizens in them, capable of critical thinking, analysis of social issues, finding and using solutions to problems facing society, and also to take on social responsibility."

In achieving these goals, "the teaching staff of higher education institutions should play an important role," the document says. The university, teachers should form a generation of personalities capable of building and developing the future society. The university not only educates, but also socializes students, develops students' ability to cultural self-organization and self-development. You can learn this through familiarization with culture - universal human experience. "Culture is not just an environment that grows and nourishes a person, but a person's effort to be a person," said philosopher M.K. Mamardashvili. Mastering the profession, the student simultaneously develops, therefore, as a person, since the learning process in a university is also a process of socialization of a person [3].

In the process of teaching, our lectures should not be a monologue, but a dialogue, seminars should be a discussion. Moreover, students need to give different points of view, not only their own, teaching and not to stupid other points of view, but to show them in all complexity and with all arguments, with all the pros and cons. Moreover, this or that point of view should be shown in its entirety, breadth, and it should be presented taking into account time and circumstances. For example, the same problem was solved at different times in different ways - in the Middle Ages, modern times and ours. This creates a three-dimensional vision.

This approach is facilitated by critical thinking. This term has been used in the pedagogical environment in the West for decades. For most teachers, "critical thinking" means thinking of a "higher order" - the highest in the sense that it is at the last, "highest" stage in the hierarchy of cognitive abilities [2].

Critical thinking is usually understood as logical thinking skills, with the help of which students get the opportunity to carefully read, conduct in-depth discussions and clearly, carefully express their thoughts in writing. The critical thinking methods develop in students an original point of view, the ability to justifiably prefer one idea to another, the ability to solve complex problems, argue reasonably, the need to work

together to develop a common opinion, evaluate different points of view, and also understand the extent to which our life experience affects our views and perceptions.

A purely pragmatic factor also comes into play: the best method is considered to be one that allows students to immediately enter into an active thought process, put it into practice, and not to study logical processes abstractly, depriving students of the opportunity to reflect on something really relevant. Moreover, critical thinking develops best when the initiative comes from the students themselves, when it comes to problems that really concern them, students can express original thoughts, maintain a spirit of thoughtful and lively discussion.

Critical thinking involves the use of game forms in learning, which contribute to the development of intellectual abilities and cognitive independence, initiative and responsibility of students due to the fact that they provide them with true freedom of action in learning, contribute to the understanding of the humanistic pattern that everyone's success in self-development and creative growth is initially depend on their own efforts and decisions.

The game as a means of intensive learning allows you to develop such personality characteristics as the categorical apparatus of thinking, cognitive ability and methodological culture necessary to solve the problems of educational and cognitive activity [3].

Critical learning is based on the basic "challenge-reflection-reflection" model. In the first phase, several important cognitive activities are carried out:

- 1) the student is involved in the restoration of what he knows on this topic;
- 2) makes you analyze your own knowledge and start thinking about the topic that will be the subject of study;
- 3) knowledge becomes strong if it is acquired in the context of what a person already knows and understands;
- 4) information will be lost if it is offered to the student without context or without linking with the knowledge that he already had.

The second goal of the challenge phase is to activate the learner. At the "challenge" stage, the "brainstorming" method is used, which serves to generate ideas, as well as develop ways to put it into practice. This technique is applicable to consider any problem, if it is clearly formulated. It can also be used to generate information, i.e. to find out the sources of information or formulate questions on the questionnaire.

A brain attack is not only suitable for collective situations, it can be used whenever a person is unable to cope with a problem on his own and calls for help from others. It is often used at the challenge stage, while it is aimed at restoring and enhancing the knowledge that the students already have on the topic.

The second phase is reflection. This is the phase in which the students come in contact with new information or ideas, they must independently and actively participate in this work: a critical, comparative analysis of the information.

The third phase is reflection. At this phase, students consolidate new knowledge and actively rebuild their ideas to include new concepts in them. It is at this stage that students make their new knowledge their own.

Thus, the task of modern education is to create conditions for the active participation of students in the learning process, the prevention of impersonal, impassive, mechanical accumulation of knowledge, and, most importantly, the inclusion of knowledge in the system of active actions.

Bibliographic list:

1. Main indicators of the development of the education system of the Republic of Kazakhstan ", - Astana. MES RK. 2009.
2. Nurgalieva G. K., Tazhigulova A. I. Pedagogical methodology and technology of informatization of secondary education. - Almaty, 2009.
3. Imanzhanova K.T., Abeldina Zh.K. Bilimgerlerdy Ulymy-Zertteu Zhumysyn Belsendendir Tusily. // Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference "Novaty for the Advance of Science", - 2013, May 17-25, 2013, Sofia, Bulgaria, Volume 22, Pedagogical Sciences. P. 7

СПОРТ ӘЛЕУМЕТТАНУЫ: XX ҒАСЫРДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

Байтасов Е., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ 1 курс докторанты
Мансуров Е., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ 1 курс докторанты
Қабдешов А., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші – *Саликжанов Р.*, әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, доцент

Резюме: В статье авторы анализируют функций спорта с точки зрения исследований по социологии спорта XX века. Выявлены как специфические, так и общие функций спорта.

Summary: In this article, the authors analyze the functions of sport from the point of view of research of sociology of the 20 's century. It was identified as a general features of sport are revealed.

Қазіргі заманда көптеген әлеуметтік және саяси жобалар мен бағдарламаларды дайындау мен іске асыруда спорт және дене шынықтыру мәселелерін ескермеу мүмкін емес. Оның себебі күнен күнге қоғамдық сана мен мемлекеттің саясатында өсіп келе жатқан спорт, дене шынықтыру мен салауатты өмір салтының маңыздылығы мен қажеттілігі.

Спорт және дене шынықтыру мәселелері деп біз жастардың спортпен айналысуы, спорт және қоғам, спорт және ауытқушылық және де одан басқа спорт саласындағы әлеуметтік сипаттағы қатынастарды жатқызамыз. Бұлардың бәрі бүгінгі күнде дербес зерттеу саласына айналған спорт және дене шынықтыру әлеуметтануы аясында қарастырылады.

Біздің осы мақаламызда XX ғасырдағы спорт әлеуметтану бойынша спорттың функциясы, оның әлеуметтік салаға және тұлғаның әлеуметтену процесіне әсері туралы еңбектерді талдау көзделген.

Спорт мәселелерін зерттеушілердің арасында спорттың функциялары туралы тұжырымдар бұрыннан бар. Мысалы, К.Хайнеман өзінің «Einfurung in die Sociologie des Sports» еңбегінде спорттың әлеуметтік-эмоционалды функциясы туралы айтқанда, біріншіден спорттың агрессия мен шиеленіспен байланысты екенін, екіншіден күнделікті өмірден зерігуден арашалайды деген [1].

Біздің байқауымызша, спорттың әлеуметтік-эмоционалды функциясы заманауи қоғамның құрылымдық белгілерінен туындайды. Сондықтан спорт оқиғалардың алмасу кемдігін, айшықты айқындықтардың болмуына байланысты және жалпы әлеуметтік-саяси өмірдің төмен интенсивтілігінен туындаған көңіл күйден сақтайды. Сонымен қатар, бұл зерттеуші спорттың әлеуметтену функциясы туралы да құнды пікір айтқан. Мысалы, спорт әр индивидуумның мораль мен сенім туралы түсініктерін нығайтып, жеке мінезінің сипаттарын жетілдіреді дейді.

Біздің зерттеу мәселемізге байланысты К.Хайнеманның спортты әлеуметтік мобильділік құралы ретінде қарастыруы аса маңызды. Оның пікірінше, спорттың әлеуметтік мобильділік сипаты таптық және нәсілдік шектеулерді жою арқылы іске асады. Осы тұрғыдан қарағанда, соңғы кездегі спорттың демократизациясы, спортшының жеке жетістіктерінің маңыздылығы және кәсіпқой спорттың дамуы кеңінен көрініс тауып жатқанын байқап, автордың ұстанымы шындықпен ұштасатынын көреміз.

Басқа социологтар да жалпы спортқа әлеуметтенудің жағымды жетістіктері тиеселі дейді. Мысалы, спорт тұлғаның әлеуметтік-нормативтік іс-қимылға дайын болып, оны атқару қабілеттілігін қалыптастырып жетілдіреді деген пікір бар [Piaget. 1965]. Бұл жерде спорт әлеуметтік нормалар, ереже мен рөлдер жиынтығы ретінде қарастырылады. Бұл рөлдер анық көрініс табатын іс-қимылдар алаңында болып және ереже бұзу мен мінез-құлық ауытқушылықтары нақтылы бекітілген сызбаға сәйкес анықталады. Сондықтан болар, спорт әлеуметтік-нормалық іс-қимылдарға байланысты эксперименттер жасуға және индивидтің әлеуметтену мүмкіншілігіне зор ықпал жасайды.

Әлеуметтену барысында спорт тұлғаның қалыптасуына әсер етіп, оның маңызды қасиеттерін нығайтады деп көрстекен батыс әлеуметтанушылардың бірнешеуін [Kuchler, 1969; McClintock, Nuttin, 1969] атап өтуге болады. Олардың пікірінше, спортшы әрқашан бәсекеге қабілетті болып жеңіске жету үшін тырысады, бірақ жеңіліске де тап болып күйзеліске ұшырамау керек дейді. Шынында да спортпен айналысу шыдамдылықты, тұрақтылықты талап етеді, нәтижесінде мақсатқа жету үшін мінез-құлықтың ерекше қасиеттері қалыптасады.

Жалпы спорттың әлеуметтік қатынастар мен психикалық дағдыларды дамытуда рөлі аса маңызды. Спортшылардың топтың талабына сай бейімделу, ынтымақтастық, адалдық сияқты мінез-құлықтың әлеуметтік амалдары қалыптасады [Helanko, 1967]. Олар басқа топтармен ойындық

қатынастар құрады, жаттығу мен жарыс кезінде қоғамдық өмірде қажет тұлғалық-әріптестік қабілеттері дамиды.

Сонымен қатар, спорт кеңістігі тұлғаның когнитивті дағдыларын қалыптастырады. Ол туралы да көлемді зерттеулер бар. Мысалы, тәжірибелер көрсеткендей, спортшылардың өздерінің мінез-құлқын және іс-қимылдарын бақылау реакциялары жоғары. Керек жағдайда оны тезірек бәсеңдете алады, ал бұл спортта да, күнделікті өмірде де маңызды [Ashworth, 1979].

Кейбір зерттеушілер, мысалы, А.Воль өзінің «Controversies as to the role of sport and its significance contemporary civilization» еңбегінде әлеуметтік өзгерістер мен спорттың функционалды құрылымының пайда болуын бір бірімен байланыстырып талдайды [2]. Оның ішінде спорттың ойындық функциясы туралы айтқанда заманауи спорттың бастауларын ХІХ ғасырдағы Англиядан табады. Бірақ, сол кездегі көпшілік мектептердің оқушылары әуестенетін атқа міну, семсерлесу, қайық есу және бокс сияқты дене белсендіктерді спорт деп есептемеген, олар тек ойын-сауық сипатта болған, дейді А.Воль.

Сонда, ХІХ ғасырда спорт тек қарым-қатынас формасы мен көңіл көтеру үшін ғана маңызды болған. Ал онымен айналысқан адамдар ұзаққа дейін қоғамдық пікірде жалқау және жеңілмінезді адамдардың ермегі деп қабылданды. Зерттеушінің айтуынша, бұндай көзқарас Х.Спенсер, Ф.Шиллер, К.Гросс, Е.Клапаред, Ф.Ж.Бютендиж және Ж.Хюсинг зерттеулерінің нәтижесі жарық көргенде ғана спорттың ойындық функциясы тәрбиелік функциясына алмасып, жастардың тәртібін жақсартта бастады [2].

А.Воль спорттың тәрбиелік функциясын, әсіресе дене тәрбиесіне байланысты оқушы кезеңіндегі маңыздылығын айтады. Өйткені, тұлға тек оқушы кезеңінде ересек өмірге қажетті ептілік, шыдамдылық пен күштілікті қалыптастырып дамыта алады. Мысалы, әскери қызметке жарамды болу үшін минималды дене формасы жасөспірім кезде жаттығу мен шынықтыру нәтижесінде пайда болады. Ал бұны түсіну, 1-2 сағаттық дене жаттығуларының мектеп бағдарламаларына енуі тек 1820 жылдары орын алды. Сол кезден бастап дене тәрбиесі инструкторларын оқыту, алғашқы дене тәрбие колледжі, мектептік спорт клубтары пайда болады. Сонымен, қатар біз А.Вольдің спорттың әлеуметтік келеңсіздіктерді, ауытқушылықтардың алдын алуда зор рөлі бар деп айтқанын да мойындау керек. Ал осы зерттеуші спорттың қоғамдық өмірдің әр саласына байланысты өз ықпалын тигізді деген пікірін спорттың өндірістік функциясы арқылы дәлелдеген. Мысалы, физиологтар, психолог пен технологтар еңбек жағдайы, оның тиімділігін зерттеу барысында спорттың еңбек өнімділігін арттыру, өндіріс орындарында жарақат алудың санын азайту үшін жұмысшылардың қимыл дағдыларын дамыту туралы ұсыныстар айтқан. Демек, осы тұрғыдан алғанда спорт экономикалық жетістіктерге ықпал жасайтын аса маңызды феномен. А.Вольдің спорт дамуының ретроспективті талдау еңбегі, заманауи спорттың осы кезге дейін ұзақ және сан қилы жолмен өткенін көрсетеді.

Біздің талдауымыз бойынша, спорт көпшілік мойындаған әлеуметтік норма және ортақ құндылық ретінде өз орнын дереу алған жоқ. Ол ұзақ уақыт оғаш феномен болып, өз заманының мәдениетіне үйлесім таппаған болатын. Мысалы, ХХ ғасырдың басында, неміс журналисті Г.Стайницер «Спорт және мәдениет» еңбегінде спорт мәдени процестерден тыс және мәдени тұрғыдан мәні жоқ деп айтқан [3]. Спорт өзінің атқаратын ерекше міндеттерінің арқасында әлеуметтік-интегративті функцияға ие. Бұған оның әр түрлі ұлттардан, таптар мен топтардың шыққан индивидуумдарды ортақ ұжымдық сана мен ортақ сәйкестік тапқан бір ұжымға біріктіреді. Санадағы әлеуметтік құндылықтарды оятып, қоғамда бар нормаларға сәйкес бағыттайды.

Спорттың әлеуметтік-интегративті функциясы әртүрлі әлеуметтік топтар мен ұлттар өкілдерінің тең дәрежеде белгілі топтың мүшесі болуы, жолдастық пен ортақ іс атқару барысында олардың арасында әлеуметтік қашықтықты азайту негізінде көрінеді [Beisser, 1967; Schafer, 1969]. Бір топқа біріккен, бір одақ мүшелерінің ұжыммен сәйкестену мүмкіндігі молаяды. Осыдан кейін тұлға тек маңызды әлеуметтік тәжірибе жинап қоймай, қоғамның құндылықтар туралы түсініктерін және мінез-құлықтың әлеуметтік моделдерін біліп, болашақта осы құндылықтар үлгілері аясында жүріп-тұруды үйренеді.

Сонымен ХХ ғасырдағы спорт әлеуметтану бойынша алыс шет елдік ғалымдардың спорттың функциясы, оның әлеуметтік салаға, тұлғаның әлеуметтену процесіне әсері туралы еңбектердің жан-жақтылығы байқалады. Олардың бәрі заманауи спорт әлеуметтануы зерттеулердің құнды негізі бола алады.

Библиографиялық тізім:

1. Heinemann K. Einfurung in die Sociologie des Sports. – Schorndorf: HofmanVerlag, 1980. P.198-211.
2. Scientific Yearbook: Studies in the theory of Physical Education and Sport. – 1987. Vol. 1. – PolishScientificPublishers. P.97-98.
3. Столяров В. И. Социология физической культуры и спорта. – М., 2005.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗЕ

Лузанов В.А., Казахский университет технологии и бизнеса, ст. преподаватель кафедры «История Казахстана и социально-гуманитарные дисциплины»

Түйін: Бұл ғылыми мақалада жоғары білім берудегі әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдарды оқытуда заманауи оқыту әдістері қарастырылған. Атап айтқанда, «кейс-стади», «мига шабуыл», «социологиялық турнир» және «дөңгелек үстел» сияқты жаттығу әдістерін қолдану туралы.

Summary: This scientific article explores modern teaching methods in teaching social sciences and humanities in higher education. In particular, they talk about the use of such training methods as “case methods”, “brainstorming”, “sociological tournament”, and “round table”.

Эпоха информационного общества, основой которого становятся знания, их производство, передача и усвоение, предъявляет новые требования к системе образования, ее моделям, методам и формам, позволяющим на качественно новом уровне подготовить обучающихся к будущей трудовой деятельности. Информация превращается в основной предмет человеческого труда, изменяет содержание самого процесса труда, расширяет участие работника в принятии решений.

Отмечается, что сегодня социально-гуманитарное образование должно иметь проблемно - ориентированный характер, базовым принципом которого является ориентация на самостоятельную работу студентов и активные методы обучения.

Социально-гуманитарные дисциплины отличаются своей вариативностью, потенциальной возможностью получения множества решений, многообразием точек зрения, имеющих одинаково научный характер. Следовательно, преподавание этих дисциплин имеет свои специфические возможности для развития творческого мышления.

Учебный процесс, деятельность преподавателя и студентов, результат обучения в высшей школе зависят от методов (от греч. *methodos* – путь, способ продвижения к истине) обучения как способов организации познавательной деятельности [1,89].

Под методом обучения понимают способ взаимосвязанной деятельности преподавателя и студентов, направленный на решение задач образования.

В научной литературе выделяют пять методов обучения:

1. Объяснительно-иллюстративный метод заключается в том, что учащиеся получают знания на лекции, из учебной, методической литературы в «готовом» виде. В вузе данный метод предполагает передачу учащемуся большого количества информации.

2. К репродуктивному методу относят применение изученного на основе образца или правила. Обучаемые в процессе обучения действуют по инструкциям, правилам в аналогичных, сходных с показанным образцом ситуациях.

3. Метод проблемного изложения состоит в использовании педагогом самых разных источников и средств. Прежде чем излагать материал, педагог ставит проблему, формулирует познавательную задачу, а затем, сравнивая точки зрения, различные подходы, показывает способ решения. Студенты при этом становятся участниками научного поиска. Данный подход широко используется в вузовской практике.

4. Частично-поисковый, или эвристический (от греч. *heurisko* – отыскиваю, открываю), метод используется в процессе открытия нового. Его суть состоит в организации педагогом активного поиска решения выдвинутых в обучении (или самостоятельно сформулированных) познавательных задач. Поиск решения может проходить либо под руководством педагога, либо на основе эвристических программ и указаний. Такой метод способствует активизации мышления, возбуждению интереса к познанию на семинарах.

5. Исследовательский метод состоит в том, что после анализа материала, постановки проблем и задач, краткого инструктажа обучаемые самостоятельно изучают литературу, источники, ведут наблюдения и выполняют другие действия поискового характера. Этот метод способствует развитию у учащихся инициативы, самостоятельности, творческого поиска в исследовательской деятельности.

Выбор методов обучения не может быть произвольным. Выбирая тот или иной метод обучения, необходимо каждый раз учитывать многие обстоятельства. Необходимо, в первую очередь,

определить главную цель и конкретные задачи, которые будут решаться на занятии. Они обуславливают группу методов, в общих чертах пригодных для достижения намеченных задач.

Лекция является одной из ведущих форм обучения в университете, с помощью которой преподаватель в течение всего занятия сообщает новый учебный материал, а студенты его воспринимают.

Кроме того, в лекции:

- за короткий промежуток времени можно передать большое количество материала, затем может следовать практическая работа;
- преподаватель контролирует объем изучаемого содержания;
- преподаватель контролирует временные рамки, отведенные на изучение содержания;
- результаты работы студентов предсказуемы и контролируются.

Семинарские занятия как форма обучения имеют давнюю историю, восходящую к античности. Слово «семинар» происходит от латинского «*seminarium*» - рассадник и связано с функциями «посева знаний», передаваемых от учителя к ученикам, с развития самостоятельных суждений и воспроизведения и углубления полученных знаний[2,97].

В современном вузе семинар является одним из основных видов практических занятий и представляет собой средство развития у студентов культуры научного мышления. На семинарах решаются следующие педагогические задачи:

- развитие профессионального мышления;
- формирование познавательной мотивации;
- усвоение навыков профессионального использования знаний в учебных условиях;
- повторение и закрепление знаний;
- педагогическое общение.

Семинар - это непосредственный контакт со студентами, установление доверительных отношений, продуктивное педагогическое общение.

Вовлечение студентов в активную учебно-познавательную деятельность в ходе учебного процесса связано с применением приемов и методов, получивших обобщенное название «активные методы обучения». Дискуссия, как метод обучения, стала применяться в последние годы, когда была провозглашена гласность и сняты запреты на плюрализм мнений не только по вопросам житейским, но и по проблемам теорий, политики, идеологии.

Метод «мозговой атаки» как метод обучения широко не применяется в практике вузовского преподавания. Хотя, его название родилось в системе управления и в сфере научных исследований. Этот метод широко применяется в экономической управленческой деятельности. Суть метода в поиске ответа специалистов на любую сложную проблему посредством интенсивных высказываний всевозможных приходящих в голову идей, догадок, предложений[3,78].

Что касается метода «круглого стола», то он был заимствован педагогами из области политики и науки. Как правило, они организуются для обсуждения какой-нибудь проблемы представителями разных политических и научных направлений. В обучении метод «круглого стола» используется в основном для повышения эффективности усвоения теоретических проблем путем рассмотрения их в разных научных аспектах, с участием специалистов разного профиля и направлений деятельности.

Особое внимание заслуживает, метод «деловой игры», который первоначально появился, как ни странно не в системе образования, а в практической сфере управления. Сейчас деловые игры применяются в исследовательской работе, в процессе проективных разработок, при коллективной выработке решений и в военном деле. В вузовской подготовке специалистов разного профиля деловая игра применяется чаще всего для обучения управленческой деятельности.

Также необходимо уделить внимание и «кейс-методу», который является наиболее эффективным и распространенным методом организации активной познавательной деятельности студентов. Метод анализа конкретных ситуаций развивает способность к анализу жизненных и производственных задач. Сталкиваясь с конкретной ситуацией, обучаемый должен определить: есть ли в ней проблема, в чем она состоит, определить свое отношение к ситуации. С развитием научно-технического прогресса, увеличивается объем информации, обязательной для усвоения. Информация быстро устаревает и нуждается в постоянном обновлении.

Одной из современных инновационных образовательных технологий следует указать социологический турнир, который представляет собой форму занятий, придающих учебному процессу соревновательный характер, содействует развитию навыков интеллектуальной коллективной деятельности и публичных выступлений, а также личной ответственности каждого участника[4,67]. Его можно проводить на двух уровнях: внутри группы и между студенческими группами

Сегодня одной из составляющих оптимизации структуры образовательного процесса является внедрение новых обучающее-контролирующих форм, усиление значения самостоятельной учебной работы студентов и самостоятельной контролирующей работы. Без увеличения доли самостоятельного усвоения материала, без приобретения навыков самообразования в учебной, научной, да и производственной деятельности в складывающихся социально-экономических условиях не возможно стать конкурентоспособным специалистом.

Рассмотренными выше инновационными технологиями образовательный процесс современный преподаватель не должен ограничиваться ограничивается. Преподавание – процесс творческий, поэтому список инновационных технологий будет только расширяться, чтобы образовательный процесс шёл в ногу со временем.

Необходимо отметить, что социально-гуманитарные знания нуждается в новых методах и подходах в обучении, которые могли научить студентов учиться, т. е. самостоятельно находить и усваивать нужную информацию. Роль преподавателя направлять и подводить итог проделанной работе студента, указывать на ошибки в процессе выполнения заданий.

Библиографический список:

1. Бедулина Г.Ф. Интерактивные методы преподавания социально-гуманитарных дисциплин.
2. Материалы Интернет-конференции «Инновационные образовательные технологии в преподавании социально-гуманитарных дисциплин».
3. Хазова Л.В. Подходы к организации преподавания социально-гуманитарных дисциплин в негуманитарных вузах // Социально-гуманитарные знания. 1997. № 3.- С.78.
4. Купрейчик Г.В. Роль социологического турнира в подготовке современного специалиста.

АДАМ ФИЛОСОФИЯСЫ ЖӘНЕ АДАМЗАТ

Канафиева К.К., п.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Кабдий Н.Ф., аға оқытушы, магистр, Қазақ технология және бизнес университеті

Резюме: В данной статье затрагиваются актуальные проблемы философии человека и человечества. Потому что, человек - это самая значимая часть этого мира.

Summary: This article touches upon the actual problems of philosophy of man and humanity. Because man is the most important part of this world.

Философиялық тұрғыдан, «Адам» деген ұғым – адам баласына тән жалпы қасиеттердің жиынтығын білдіретін түсінік; жаратылыстың, табиғаттың туындысы және әлеуметтік феномен. Ол табиғат жасамаған заттар мен құбылыстарды өз қолымен, ақылмен жасайды. Сол себепті, адамның әлемде алатын орны ерекше. Сонымен қатар, оның басқа тіршілік иелерінен ең басты айырмашылығы – сана - сезімі, еңбекке деген қабілеттілігі. Серік Мырзалы ағамыздың өзінің «Философия» атты еңбегінде жазғандай, адам – ғарыштың тудырған ғажап пендесі секілді.[1]

Философиялық антропологияның негізгі идеялары және әдістемелік құрылымдары Макс Шелердің «Адамның космостағы жағдайы» (1928), Гельмут Плеснердің «Органикалық сатылары және адам. Философиялық антропологияға кіріспе» (1928) атты еңбектерімен байланысты. Философиялық антропология өкілдері – Г.Хенгстенберг, А.Гелен, П.Ландсберг, Э.Ротхакер және басқалары адамның «синтетикалық» концепциясын жасауға бағытталды. Олар философияны «адамның мәні және мәндік құрылымы», «адамның өз болмысынан қарағандағы адам» туралы ілім ретінде қарастырады.[2]

Философиялық антропологияның негізін салушы - Макс Шелер, осы терминге толықтай түсінік береді: «Егер де біздің өтпелі, асығыс заманымызда шешімін қажет ететін философиялық мәселе бар болса, ендеше ол - философиялық антропология» - деді.

Адамның пайда болуы туралы мәселе - материалистік дүниеге көзқарас жөніндегі негізгі мәселелердің бірі. Осы үлкен және күрделі проблема өзіне өте ерте заманнан бері зейін аудартып келеді.

Ертедегі Мысырда Хнум құдай қышты дөңгелектің үстінде балшықтың ең бірінші адамды соғып жасады деген сенім болды. Осы сияқты аңыз ертедегі Грецияға да таралды, онда Зевс адамды балшықтан соғып жасады, ал кемеңгер ақылғой әйел құдай- Афина оған жан енгізді деп санады. Бұл аңыздың кейінгі варианты «Қызыл балшықтан», яғни саздан ең бірінші адам- Адам Ата жаратылды деген таурат ертегі болып табылды. Осы ертегіде сол бірінші адамның қабырғасынан бірінші әйел Хауана жаратылды делінген. Таурат догмасы бойынша Адам Ата мен Хауанадан бүкіл адамзат таралған.

Адамның тарихи дамуы жайында жаңа ұғым енгізген, бірінші жаратылыс зерттеушісі Ж. Б. Ламарк болды. Ол адамның арғы тегі, алғашында ағашта өрмелеп жүрген, одан жерге түсіп тік жүру әдісіне кешкен маймыл тәрізді жануар болды деген гипотеза жасайды. Ламаркше, тік жүру — дененің тік болып қалыптасуына және табанның өзгеруіне жеткізді. Топтанып жүру сөздің дамуына және тіл шығуына себеп болды.

Ч. Дарвин «Түрлер тегі» деген кітабының бірінші баспасында ол бұл еңбегім «адамның шығу тегі мен оның тарихы жөніндегі мәселеге жол ашады» деп қана қойған болатын. Тек қана 12 жылдан кейін 1871 жылы оның осы проблемаға арналған кітабы басылып шықты. «Адамның тегі және жыныстық сұрыптау» атты бұл кітабындағы негізгі идея — адам құдайдың құдіретімен жаралған жоқ, ол жануар дүниесінің тарихи дамуының нәтижесінде пайда болды деп тану. Адамның тегі проблемасын шешуде бұл кітаптың орасан зор маңызы болды. Бұл кітап идеяларының көлемділігі және оны дәлелдеудегі нақтылы материалының көптігімен таңдандырды. Бірақ ол антропогенездің басты себебін, демек адам қалпына келудегі өзіндік ерекшелікті ашып бере алған жоқ. Бұл ерекшелік адамның еңбектегі іс-әрекеттерінде екендігін «Маймылдың адамға айналу процесіндегі еңбектің ролі» (1896 ж.) атты еңбегінде Ф. Энгельс көрсетіп берді.[3]

Осы жерден, біз адамның пайда болуы туралы теориялардың алуан түрлілігін көре аламыз. Олардың бәрін жіктесек, бұл теорияларды келесідей бөлуге болады:

1. Теологиялық көзқарас. Яғни, адамның шығу тегін Құдаймен байланыстыру.

2. Мутациялық теория. Бұл теорияға сәйкес, бұдан 5 млн-дай жыл бұрын, жер бетіндегі 2 үлкен тақтайша соғылысып, ауаға радиация бөлінген болатын. Сол радиацияға сәйкес, маймылдардың миы өзгеріске ұшырады. Сана сезімі пайда болды.

3. Ч.Дарвиннің эволюциялық теориясы.

4. Космоцентризм. Адамның пайда болуын сыртқы күшпен, ғарышпен түсіну.

5. Реалдық. Яғни, қолда бар нақты фактыларға сүйену.

Адам мәселесі – әлемдік тұрғыда алып қарасақ, Адам туралы алғашқы идеялар философия пайда болғаннан көп уақыт бұрын айтыла бастады. Бұл туралы біздің дәуірімізге дейін жеткен мифтер мен алғашқы қауымдық діни түсініктер мәлімет береді. Аңыздарда, әпсаналарда, мифтерде табиғаттың, оның болмысының мақсаты мен мәні қарастырыла бастайды. Адам туралы алғашқы ілімдер ежелгі Шығыс мемлекеттерінде пайда болды.

Мәселен, Ежелгі Үнді философиясында адам әлемдік жанның бөлігі ретінде пайымдалады. Жанның көшуі туралы ілімде тірі жандар (өсімдіктер, жануарлар, адамдар) мен құдайлар арасындағы шекара шартты және өтпелі. Буддизм философиясы өзінің алдына адамды қиналу азабынан құтқаруды мақсат етіп қойды.

Ежелгі Қытай философиясына келсек, адам туралы өзіндік ілім қалыптастырды. Оның ең көрнекті өкілдерінің бірі Конфуций болып табылады. Конфуций өз ілімінің түп қазығы ретінде «адамсүйгіштік» (жэнь) мәселесін алды. Оның түсінуінше, адам басқа адамдарды өзіндей жақсы көру керек, сыйлауы керек, ешкімнің алдын кесіп өтпеуі керек дейді. Бұл қасиеттердің бәрін біріктіріп, философиялық ой түйінін Конфуций: «Өзіңе қаламағанды өзгеге жасама»-деп, қорытты.

Ал, ежелгі антика заманында адамды космос бейнесінде, «кішкентай әлем» (микрокосмос) ретінде қарады. Адам туралы мәселені алғашқы рет Сократ қойды. Ол рационалдық этиканың негізін қалап, адамның ішкі дүниесін, оның жаны мен ізгілікті ісін түсінуді ұсынды. «Ізгілік» дегеніміз – білім. Жақсылық пен әділдікті танып-білген адам жамандық пен әділетсіздіктен аулақ болады», - дейді. Платон ілімі бойынша адамда мәңгілік жан мен өткінші дене қосылады. Жан - денесіз идея әлеміне жатады. Адам болса, дербес рухтың сақтаушысы. Демокрит бойынша, адам – табиғаттың бөлігі, табиғат сияқты ол да атомдардан тұрады. Адамның жаны да атомдардан құралады. Тәннің өлуімен бірге жан да өледі. Оның айтуынша өмірдің мақсаты – бақыт, бірақ ол тәннің ләззат алуы мен өзімшілдік емес.

Аристотель «Адам қоғамдық хайуан, тек ақылы бар» - деп, ал құлдарды адам деп санаған жоқ, «сөйлей білетін жануар» деп атады.

Ортағасырлық діни философияда адам обастан-ақ біріне-бірі қарама- қарсы екі бастаманың: тән мен жанның іштей қайшылықты бірлігі болып жаратылған деп түсіндіріледі.

Орта ғасырдағы Шығыстың ойшыл-философы, біздің әйгілі жерлесіміз Әл-Фараби болды. Әл-Фарабидің айтуынша, бақыт – әр адамның көздейтін мақсаты. Сол мақсатқа жетуге мүмкіндік беретін адамның үш түрлі тамаша табиғи қабілеті болады: 1) ерекше жасалған дене құрылысы; 2) жан құмарлықтары; 3) ой-парасаты. Бұл қабілеттер өзінен-өзі табиғат берген қалпында бақытқа жеткізбейді. Бірде жақсылық толық нәтижесін берсе, енді бірде керісінше болуы мүмкін. Мұндай кездейсоқты жеңуді жолы – аталған үш қабілеттің әрқайсысын дұрыс жолға бағыттап тәрбиелеу, сол

арқылы адамның мінез-құлқы мен ой-парасаты оларды саналы түрде үнемі дұрыс нәтиже туғызатын дәрежеге жеткізу.[4] Жаңа Заман философиясының өкілдері: Бэкон, Декарт, Гоббс, Спиноза - адамның өз болашағы өз қолында, Құдайдан да, басқадан да тәуелсіз, ол тапқыр да белсенді жасампаз тағдыр иесі, өз өмірінің саналы субъектісі деген пікірді ұстанған. Адамның ерекшелігі де, рухани күйі де оның ақыл-ойында, яғни ойлау қабілетінде деп есептеді. Декарт: ойлауды адамның өмір сүруінің нақты куәсі дейді. «Мен ойлай аламын, олай болса өмір сүремін». Адам - ақыл-ойы бар тіршілік иесі. Дене мен жанның арасында ортақтық жоқ. Дене белгісіздікте болса, жан ойлайды, жанның айқын маңызы – сана, ақыл-ой».

Бірінші рет философияда «антропология» терминін Кант кіргізді. Адам философиясы немесе антропологиялық философия дегеніміз – адам туралы ілім. Ол адам мәселесін екіжақты қарады. Біріншіден, ол табиғат әлемі мен табиғи қажеттілікке тәуелді болса, екіншіден, адам еркіндік әлемі ретінде қаралды. «Адамның барлық іс-қимылының басқа біреудің еркіне бағынышты болуынан асқан сорақы сұмдық мүмкін емес», - деді.

Ал қазақ философтары адам туралы не айтты десек, ең көрнектісі Абай мен Шәкаримның айтқанынан ескерсек болады. Олардың айтуыныша адам болмысы үш бөліктен тұрады: тән, нәзік болмыс және жан. Тән – табиғаттың негізгі бес элементінен: топырықтан, судан, оттан, ауадан және эфирден тұрады. Нәзік болмыс бұл біздің түсік бойынша – рух деген мағынада. Жан – адам өмірінің басқарушысы, қуат көзі, мәңгілік болмысы болып табылады.

Адамның мәні мәселесі адам туралы философиялық ілімнің өзегін құрайды. Адамның дамуы мен тарихи негізін және оның мәнін құрайтын субстанция ретінде қазіргі ғылым қоғамдық өндіріс шеңберінде жүзеге асатын еңбек әрекетін атайды. Қоғамдық өндіріс пен еңбек әрекетінің дамуы нәтижесінде адамдардың қоғамдық қатынастары да дамиды. Индивидтің жеке дамуы қоғамдық қатынастардың бүкіл жиынтығын өн бойында жинақтауына, игеруіне және оны жүзеге асыруына байланысты. Сондықтан да Маркс адамды абстрактылы тұрғыда түсінгені үшін Фейербахты сынай отырып, былай деп жазды: «Адамның мәнділігі жекелеген индивидке тән абстракт емес. Ол өз болмысында барлық қоғамдық қатынастардың жиынтығы болып табылады».

Өмірдің мәні мен адам тағдыры өте маңызды шешім. Әр адам өзін-өзі, денесі мен жанындай сезінуді таңдап, содан кейін қайда баруға және не істеуге болатындығын ойлайды. Адамның шынайы тағдыры болған кезде, ол өмірінің құндылығына сенімді болып, оның өмірлік мақсаттарын құра алады және әлемді мейіріммен және өмірге деген ризашылығымен бағалайды. Адам ағып жатқан өзен секілді, өзенге секіретін пирстерді білмейтін болса, онда оның бірде-бір желі болмайды.

Адам – белгілі-бір дәрежеде биологиялық және әлеуметтік тіршілік иесі.

«Адам мәні – Маркс айтқандай, оның сақалы мен бойында емес, оның әлеуметтік орны мен атқаратын ісінде».

Қорыта келгенде, «Адамның мәні не?» деген сұраққа, әр адам әр түрлі жауап айтады. Біреулері адамның мәні – ұрпақ қалдыру, екіншісі – бақытқа бөлену, тағы біреуі – тарихта өз ізін қалдыру деп айтуы мүмкін. Сол себепті, бұл сұрақтың анық жауабы жоқ, бірақ мағынасы зор болып қала бермек.

Библиографиялық тізім:

1. М91 Мырзалы Серік. Философия. – Алматы: «Бастау», 2010. – 644 б
2. Философиялық сөздік, Алматы, 1996.
3. И48 Иманқұл Нұртас Нәсірұлы. Философия әлемінде: болмысы және тарихы. Астана 2006 ж. – 232 б.
4. Әбішев Қ.Ә. Философия. Алматы, 2000ж.

ЦЕЛОСТНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ РУССКОГО ЯЗЫКА

Абдилова Ж. С., Казахский университет технологии и бизнеса, 1 курс
Научный руководитель – *Джусамухамбетова Б.Ж.*, ст. преподаватель

Түйін: Мақалада афоризмнің танымдылық құндылығы қаралып, оның орыс тілі сабағында дұрыс қолдануы жөнінде пікір айтылады.

Summary: This article is devoted to the important value aphorisms.

Фразеология современного русского языка – неисчерпаемый источник национальной мудрости. Изучение фразеологизмов позволяет проникнуть в сущность языка, дает ключ к пониманию его глубины.

Фразеологизмы, по словам Ф.И. Буслаева, - это своеобразные миры, они содержат в себе и «нравственный закон, здравый смысл, выраженные в кратком изречении, которые завещали предки в руководство потомкам» [1, с.37].

Свободный эквивалент фразеологической единицы является актуальным типом словосочетания в научной речи, и носит особый характер фразеологичности.

Изучение фразеологизмов дает возможность рассматривать связь языка и культуры в двух аспектах:

во-первых, с точки зрения познания культуры и традиции носителя русского языка, во-вторых, с позиции углубления своих познаний в области культуры других народов средствами русского языка.

В устойчивых словосочетаниях целостное значение не соотносится с отдельными значениями составляющих их слов, а являются немотивированным и совершенно условным, как и семантика слов с непроемной основой. Признак, положенный в основу такого рода фразеологизма, может быть вскрыт лишь с этимологической точки зрения.

Фразеологизм как особая единица языка обладает самостоятельным фразеологическим значением, не выводимым из суммы лексических значений слов-компонентов, но возникшим на их основе [2, с.60].

Объектом нашего исследования являются фразеологические единицы:

В Багдаде все спокойно 'Ирон. О кажущемся спокойствии' *Багдадта бәрі тiнiш*. Реплика ночного сторожа города из кинофильма «Волшебная лампа Аладдина» (1966 г.). В одноименно сказке читаем: «В этот же самый час, проходя по спящему городу Абд аль-Кадир ударил в колотушку и завопил: «Спите, жители Багдада! Все спо...» Но, увидев в небе верблюда и на нем дядю Аладдина, осекся, всхлипнул, закрыл рукою глаза. А когда открыл глаза, там уже никого не было – только сияла луна да слабо мерцали звезды. И сторож закричал, правда уж без прежней уверенности: «...Все спокойно!»

Галопом по Европам 'шутл. или ирон. О крайне поверхностном, делаемом в спешке ознакомлении с чем-л.' *Am үсті*. Выражение собственно русское, возникло в 20-х гг. XX в. Первоначально – название статьи поэта А.А. Жарова, опубликованной в «Комсомольской правде» в 1928 г., где автор описывал свою поездку по Европе.

Открывать / открыть Америку 'Ирон. или шутл. 1. Изобретать что-л. или выдавать за открытие нечто всем давно известное, простое до банальности. *Американь ашу*. Выражение связано с историей открытия Америки. Х. Колумб, приставший 12 октября 1492 г. к неизвестному берегу (о. Сан-Сальвадор), принял его за Индию. Позднее, высадившись уже на территорию самой Америки, он ошибся вторично, ибо не понял, что открыл новый континент. По историческим данным, Америка была открыта задолго до этого двойного «открытия» Вест-Индии Колумбом.

Переходить / перейти [через] Рубикон 'Книжн. Принимать бесповоротное решение, сделать решительный шаг' *Рубиконнан өту*. Калька с латинского. В 49 г. до н.э. вопреки запрещению римского сената Юлий Цезарь со своими легионами перешел *Рубикон* – реку, служившую границей между Умбрией и Цизальпинской Галлией. Это стало началом войны между Юлием Цезарем и сенатом, в результате которой Цезарь овладел Римом и стал диктатором.

Фома неверный (неверующий) 'Книжн. О человеке, которого трудно заставить поверить чему-л.' *Сенбейтiн Фома*. Один из апостолов, Фома, когда ему рассказали о воскресении распятого Христа, заявил: «...если не увижу на руках Его ран от гвоздей, и не вложу перста моего в раны Его, и не вложу руки моей в ребра Его, не поверю» (Иоанн, 20, 24-29). *Неверный=неверующий*.

Авгиевы конюшни 'Книжн. неодобр. 1. О сильно загрязненном, засоренном, захламленном месте, помещении, где царит полный беспорядок' *Авгидiң ат қорасы*. Выражение тесно связано с древнегреческой легендой о шестом из двенадцати подвигов Геракла. В стране Элиде жил могущественный царь Авгий, сын бога Солнца Гелиоса. На своем скотном дворе он держал удивительных по красоте и силе быков, подаренных отцом. Этот скотный двор не убирался в течение многих лет. Очистить его смог только Геракл: он разрушил с двух сторон стену, окружавшую двор, и отвел туда воду двух полноводных рек – Алфея и Пенея. Вода унесла весь навоз в один день.

Ахиллесова пята 'Книжн. Слабая, уязвимая сторона кого-л.' *Ахиллес өкшесі*. Восходит к древнегреческой мифологии. *Ахиллес (Ахилл)* – один из самых смелых и сильных героев. Его мать, морская богиня Фетида, чтобы сделать сына непобедимым воином, окунула его в воды священной реки Стикс. При этом она держала мальчика за пятку, и пятка, которой не коснулась вода, осталась единственным уязвимым местом на теле Ахиллеса. Во время Троянской войны разгневавшийся на

Ахиллеса бог Аполлон направил стрелу Париса в пятку Ахиллеса, для которого эта рана стала смертельной.

Воскрес, как Феникс из пепла 'Книжн. О ком-, чем-л., снова возродившемся, вставшем на ноги, несмотря на крупные неудачи и потрясения' *Феникс секілді күлден тіріліп шықты. Феникс* – священная птица древних египтян. Через каждые 500 лет Феникс прилетает в Египет, в храм бога солнца Ра, где его сжигают, но он вновь возрождается из пепла и на сороковой день улетает в Индию. Поэтому Феникс стал символом вечного возрождения.

Гордиев узел 'Книжн. Сложный, запутанный вопрос, трудная задача' *Гордиев торабы*. По легенде, фригийцы, которым оракул повелел избрать царем того, кто первым встретится им с телегой по дороге к храму Зевса, повстречались с простым земледельцем Гордием провозгласили его царем. Телегу, изменившую его судьбу, Гордий поставил в храме Зевса и к дышлу прикрепил ярмо, завязав чрезвычайно запутанный узел. По предсказанию оракула, сумевший распутать этот узел должен был стать властителем всей Азии. Александр македонский рассек его мечом.

Двуликий Янус 'Книжн. Неискренний, двуликий человек' *Екі жүзді – Янус*. В римской мифологии Янус – бог времени, в также всякого начала и конца, входов и выходов (janua – «дверь»). Изображался с двумя лицами, обращенными в противоположные стороны: молодым – вперед, в будущее, старым – назад, в прошлое. Янус поутру открывал ворота Олимпа – места обитания богов, а вечером запирали их.

Ящик Пандоры 'Книжн. Источник всевозможных бедствий, несчастий, неприятностей' *Пандора жәшігі*. Выражение из поэмы Гесиода «Труды и дни». В ней рассказывается, что некогда люди жили, не зная никаких несчастий, болезней, старости, пока Прометей не похитил у богов огонь. За это разгневанный Зевс прислал на землю красивую женщину Пандору. Она получила от Зевса ларец, в котором были заперты все человеческие несчастья. Подстрекаемая любопытством, Пандора открыла ларец и рассыпала все несчастья.

Леди Макбет 'Книжн. О властной, жестокой женщине, которая не останавливается ни перед чем в стремлении достигнуть цели'. *Билікқұмар әйел*. Героиня трагедии В. Шекспира «Макбет» (1606)

Элочка-людоедка 'Ирон. или презр. О людях с примитивной, убогой речью, уснащающих ее вульгаризмами или жаргонизмами'. приравнивалась к людоедке. *Элочка – адам жегіш*. Один из персонажей романа И. Ильфа и Е. Петрова «Двенадцать стульев» *Элочка Щукина* легко и свободно обходилась тридцатью словами. В лексиконе Элочки были такие полужаргонные слова, как «знаменито», «мрак», «жуть», «парниша», «шалишь», «таксо» и т.п.

Тайны мадридского двора 'Ирон. или шутл. Об интригах, секретах вышестоящих лиц, непонятных их подчиненным' *Мадрид сарайының құпиялары*. Фразеологизм возник после появления русского перевода романа немецкого писателя Г. Борна «Тайны мадридского двора» (1870), повествующего о скандальных похождениях испанской королевы Изабеллы (1843-1868).

Язык до Киева доведет 'Расспрашивая, можно все найти и узнать. Так говорят, когда не знают адрес или не могут найти кого-л., но уверены, что, спрашивая у встречных, это можно сделать. Используется, когда хотят ободрить кого-л., поощрить к началу трудного пути, свершению действия' *Сұрай - сұрай Киевке де жетуге болады*. Киев был настолько известен, что, по пословице, достаточно было спросить любого встречного, чтобы он указал к нему дорогу.

Речевые ошибки, допускаемые студентами при изучении русского языка, связанные с употреблением фразеологизмов, являются фактом незнания точного значения фразеологизма, его лексико-грамматического состава, экспрессивно-стилистических особенностей, сферы употребления, сочетаемости, наконец, невнимательного отношения к образной природе фразеологизмов. При употреблении фразеологизмов ошибки могут быть не связаны со спецификой фразеологических единиц как воспроизводимых устойчивых оборотов. Неудачный выбор фразеологического синонима, употребление фразеологизма без учета его семантики, нарушение сочетаемости фразеологического оборота со словами окружающего контекста. Дело в том, что во фразеологизмах слова приобретают особые значения, что требует их запоминания целиком: нужно запомнить и их словесный состав, и их значение. Но и этого оказывается мало. Необходимо знать ситуацию, в которой можно употребить тот или иной фразеологизм, понимать образную основу, заложенную в нем; какие оттенки он содержит, какую окраску он имеет [3, с.45].

Таким образом, необходимо в практике преподавания углубить знания о фразеологизмах, научить отличать фразеологизмы от слов и свободных словосочетаний и правильно употреблять их в речи.

Библиографический список:

1. Буслаев Ф.И. Русские пословицы и поговорки, собранные и объясненные. –М., 1954. - С.37.
2. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке: основные теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии. - Ростов- на -Дону, 1964. - С.60.
3. Гвоздарев Ю.А. Рассказы о русской фразеологии. –М.: МГУ, 1998. -252с.

ҰЛТТЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДАҒЫ ТІЛДІК ҚОЛДАНЫСТАРДЫҢ РӨЛІ

Абдирасилова А.К., аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Резюме: В данной научной статье рассматривается модернизация национального развития в контексте идеи духовного возрождения Казахстана.

Summary: This scientific article discusses the modernization of national development in the context of the idea of spiritual revival of Kazakhstan.

Табиғи дүниетаным қайнарындағы жоғары интеллектуалдық өреде қалыптасқан ұлттық ойлау жүйеміздің күштеп бұзылғандығына өткен тарихымыз куәлік етеді. Ілгері дамуға қолбайлау болған бұл құбылыс әсіресе, ХІХ ғасырдағы қазақ қоғамын кеңінен билеп-төстеген Ресейдің отаршылдық саясатының ықпалында барынша асқындады. Социалдық болмысымен ерекшеленген ХХ ғасырдағы қоғамдық құрылыс тұсында бұл құбылыс одан әрі шиеленісе түсті. Бұл кезде бай мен кедей, билеуші және қаналушы топтардың арасындағы талас-тартысқа негізделген таптық идеология деген жасанды түсінік басшылыққа алынды. Қоғамның ішкі тұтастығына селкеу түсірумен қатар адамдардың ойлау жүйесіне кері әсерін тигізген бұл заманауи таным-түсініктер мемлекеттік басқару жүйесінің саяси-идеологиялық құралы ретінде қолданылды. Ой-санамызды мықтап тұрып бағындырып алған сол кеңестік рухтағы жасандылықтың құрсауы әлі де сейілетін емес. Оның басты белгілері әсіресе, заманауи білім беру мен ондағы тұтынылатын ресурстардың мазмұнынан да байқалады.

Заманауи танымдық сипаты барынша көнерген, қоғамдық бетбұрыстар желісіндегі актуальдылығы толығымен жойылып біткендігіне қарамастан, біздің малданып жүрген ғылыми тірек көздеріміздің басым көпшілігі кеңес заманындағы тұжырым-қағидалар. Шындығында тәуелсіздік рухындағы еркін ойлау тынысында туындап жатқан ғылыми жаңалықтар отандық ғылым индустриясының бағыт бағдарын тың арналарға бастап кеткен. Бірақ соған қарамастан бүгінгі білім беру салалары мен ғылымның арасындағы сабақтастық желінің үзіліп қалуына байланысты айналымға ендіріліп жатқан ғылыми жаңалықтар тек өз шеңберіндегі томаға тұйық күйінде қалып қоюда. Мәселен ұлтымыздың бас ақыны Абайдың рухани әлеміндегі Құнанбай бейнесіне қатысты көзқарас қазір мүлдем басқаша мазмұнға ие болған. Бұл мәселеге қатысты тарихи негізді ғылыми тұжырымдарға құрылған бірталай бағалы зерттеу еңбектерінің жарыққа шыққандығы көзі қарақты жұртшылыққа кеңінен мәлім. Оның нақты бір дәлелі ретінде 1995 жылы баспа бетін көрген Бейбіт Сапаралының «Құнанбай қажы» атты еңбегін атап көрсетуімізге де болады. Аталмыш еңбекте Құнанбайдың тектілік, азаматтық, қайраткерлік, ұлтжандылық, көрегенділік, білімдарлық қырлары жан-жақты ашылып көрсетілген. Абайдың тұлға ретінде қалыптасуындағы Құнанбайдың ролін жеріне жеткізе дәйектеп беретін тарихи негізді детальдар да жүйелілікпен баяндалған. Соған қарамастан біз Құнанбай мен Абай арақатынасындағы таным-түсінікте кеңестік идеологияның талабына орайластырыла орнықтырылған «Атаның баласы болма, адамзаттың баласы бол» деген жасанды ұғымның айналасын төңіректен шыға алар емеспіз[1,89]. Бұл біздің «Абай жолын» талдап-тану барысында басшылыққа алынып келген заманауи тұжырымдарымыздың бүгінге дейін жалғасын тауып отырған жаңғырығы. Бір мақала ауқымында мұндай ескірген сарынның сазында есіліп жатқан ұғым түсініктерді тізбелеп келтіре берудің реті жоқ. Одан гөрі мұндай олқылықтардың шешімін табудың ұтымды әдіс-тәсілдерін қарастырғанымыз әлдеқайда орынды болар деп санаймыз.

Өйткені жаһандану үрдістерінің жалпы әлемдік ой-сананы бір стандартқа бейімдеп бара жатқандығына байланысты дабыл бірталай елдерде көтеріліп жатыр. Солардың барлығында біртегіс мақұлданып отырған ортақ тұжырым бар. Тек ұлттық сананың темірдей тегеуріні ғана бұл жаһандану тасқынына бөгесін бола алатындығын тарихи тағдыры талай жылдар тұсауда болған түркі халықтары ғана емес, еуропа жұртшылығы да сөз етуде.

ХХІ ғасырдағы елдік дамуымыздың басты бағдары ретінде белгіленіп отырған «Рухани жаңғыру» идеясының мазмұнында осы зәрулікпен сабақтастықтың желісі терең аңғарылады. Демек

бұл мемлекеттік ауқымда қолға алынып жатқан жаңашылдық бастамасының орайында көптеген мәселелердің түйінін тарқатып алудың мүмкіндігі зор деп санауымызға негіз бар. Бірақ осы жерде «Бас жоғары жаралған, мойын төмен, қарашы дене біткен ретімен. Істің басы ретін танымақтық...» деп, Абай ұстазымыздың айтқанындай, жаңғыру бағытындағы ізденістерде біздің жадымызға сіңісті болып кеткен жат ұғым түсініктерді танымдылық пен талғампаздық тезінде қайта тергеп-тексеріп алуға баса ден қойғанымыз дұрыс сияқты.

Мысалы біздің отандық ғылым өндірісінде қарастырылатын материалдарға ұлттық сипаттағы сыншыл көзқарасты ұстану талабы кеңінен жолға қойылғаны орынды деп санаймыз. Себебі өзіміздің тарихи тұлғаларымыздың еңбектері түп тұқиянымен сыртқы жауларымыздың қолымен жойылып кетіп отырды. Сондықтан да тарихи негіздегі тірек көздеріне қол артуда біздің зерттеушілеріміз көбіне сырт елдерден келіп-кетіп жатқан жиһанкездердің, миссионерлердің қолжазбаларындағы деректерге, отарлаушы үкіметтің ресми құжаттарындағы мағлұматтарға жүгінуіне тура келеді. Әсіресе, қазақ даласын отарлау жүйесі ресми түрде күшіне енбес алдын, ұлттану бағытындағы барлау мақсатын көздеген зерттеу жұмыстары қарқынды түрде жүргізілді[2,78]. Осыған орай арнайы ұйымдар құрылып, әр саладағы білікті мамандар даярланды. Түптеп келгенде ғалымдық болмыстың шынайы белгісі мүддеге байланысты айқындалатындығы Абайдың отыз сегізінші қара сөзіндегі «Ғылым – алланың бір сипаты...» деген сөзімен дәйектелсе керек. Себебі Ұлы Жаратушының құдыретімен бірыңғай ғылыми жүйеге негізделіп құрылған жаратылыс заңдылықтары барша адамзат қауымының ортақ игілігіне арналған. Сол арқылы Ұлы Жаратушының жалпы адамзатына деген махаббаты сипатталған. Демек жаратылыс иесі, яғни әрбір саналы адамға өзінің Түп Иесіне ұқсауға талпыну парыз екендігі осыдан-ақ айқындалып тұр. Абайдың айтатын «Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп» дейтін гуманистік тенденцияға негізделген принцип де осыған саяды. Олай болса кез келген ғалым, мейлі ол қандай да бір әлеуметтік ортаның, қайбір ұлттың, қандай нәсілдің өкілі болмасын бір ғана мүдде, яғни жалпыадамзат қоғамының игілігіне негізделген позицияны ұстануы шарт. Шынайы ғалымдық мүдде рулық, ұлттық, нәсілшілдік санадан тыс, жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген принциптерімен айрықшаланбақ. Сондайлар ғана ғалым деген құрметті атқа лайық.

Осындай мәселелерге байланысты біз ұлттық руханиятымызда өзіндік пікір-көзқарастарымен із тастағандардың барлығын тегіс ғалым деп атай бермеуіміз керек. Бұл орайда, әсіресе халқымыздың ауыз әдебиеті үлгілері, түркология, шығыстану, тілтану, тарих, мәдениет т.б салаларына қатысты жазба дүниелер қалдырған ориенталист-зерттеушілердің басым көпшілігі ғалым деп аталып жүргендігін атап көрсеткіміз келеді. Ал дұрысында ондайларды ғалым деп емес, оқымысты деуді әдетке айналдырғанымыз әділ. Оқыған, сауатты, көзі ашық, көкірегі ояу, ғылыми ойлау шеберлігімен танылғандардың барлығын бірдей ғалым деп атауға келе бермейтіндігіне Абайдағы *нұрлы және суық ақыл* ұғымдарын да дәлел ретінде келтіруімізге болады. Мысалы *суық ақыл* деңгейіндегілер де ғылыми тұрғыдан ойлау шеберлігіне жүйрік болып келуі ғажап емес. Атап айтқанда автомат Калашников, пистолет Макарова дейтін қару-жарақ маркалардың авторларын алайық. Ол екеуі де нағыз оқымыстылар. Олар талмай оқып, ізденудің арқасында өнертабыстың жаңа үлгілерін ойлап таба білді. Бірақ олардың ойлап тапқан өнімдері қандай мақсатқа жұмсалып, қызмет ететіндігі айтпаса да түсінікті. Егер осы авторлар өздері көтерілген ақыл деңгейіндегі білім биігінен әрі асып, жүрек деңгейіндегі ілім деңгейіне қол жеткізген жағдайда әлгіндей өнім түрлерін ойлап табуға аттап бара алмас еді. Өкінішке орай олар барды. Себебі олар жүрек деңгейіндегі ілім биігіне көтеріле алмағанымен, ақыл деңгейіндегі білім биігін бағындырған оқымыстылар болатын. Суық ақылдың жемісі деген осы. Нәтижесінде Алланың қош көрмейтін, ізгілікке қарсы амалдар жасалынды. Оқымысты деп осындайларды айтуымызға болады. Олай болса қазақты бодан етудің жолында зерттеулер жүргізіп, соған байланысты еңбектер жазғандардың барлығы бәлкім олардың өз мемлекетінің ұстанған саясаты тұрғысынан қарағанда ғалым болып саналғанымен, қазақ халқы үшін ғалым емес, жәй ғана оқымысты. Есесіне заман ағысындағы, қоғамдық қатынастар айналымындағы өзгерістерді туындатқан XX ғасыр басындағы ұлтымыздың қамын жеген зиялыларымызды «қазақ оқымыстылары» деп атаудың жөні жоқ. Өйткені оларды оқымысты деп атау арқылы, ол кезге дейін қазақта оқыған-сауатты адамдар болмаған деген түсініктің қалыптасуына түрткі саламыз. Мысалы кейбір кітаптарда «Ахмет, Міржақып, Жүсіпбек сынды қазақ оқымыстылары ...» деп жазылған. Шындығында бұлар білімдерін туған халқының ұлттық мүддесіне арнай білген ізгі ниетті жандар. Сондықтан да біз оларды тек қана ғалымдарымыз, зиялыларымыз деп атауымыз қажет[3, 76].

Сонымен қатар сөздік қорымызда кейіннен пайда болған *оқу-ағарту* деген сөз тіркесін де қолданыстан алып тастауымыз керек. Себебі бұл *ағарту* деген сөздің өзі сауатсыздық, білімсіздік, қараңғылық ұғымдарының қатысын сезіндіреді. XX ғасырдағы коммунистердің культіне айналған

бұл ұғым қоғамды кеңінен жайлаған сауатсыздыққа қарсы күрес мағынасында қолданысқа енген. Ал шындығында қазақ ешқашан сауатсыздыққа жол бермеген. Тек коммунистік заманға дейінгі білім жүйесінде ескіше, яғни қадим үлгісінде оқып-білім алу жүйесін ұстанған. Ал оқу-ағарту деген тіркесті қолдану арқылы бүгінгі жас ұрпақтың санасына онсыз де сіңіріліп келе жатқан «өткен замандардағы қазақтың білім-ғылымнан кенжелеп қалған сауатсыздық жағдайын» әрі қарата насихаттағандай болып сезіледі[4,89].

Сол сияқты бүгінде педагог, мұғалім, ұстаз, оқытушы, тренер, коучер деп әр алуан үлгіде таралып бара жатқан білім беру саласындағы мамандық иелеріне қатысты атау сөз де өзінің ұлттық мәнін жоғалта бастады. Сондықтан қазақтың ұлттық мазмұнға құрылған ұстаз сөзін осы мамандық иелеріне қатысты ресми атауға айналдыруымыз қажет. Ұстаз – ол өзгені тәрбиелеуден бұрын ең алдымен өзінің тәрбиеленуін білген, рухани кемелденудің жолында талмай ізденгіш және бойына жинаған ізгі қасиеттерімен шәкірттеріне үлгі бола білетін көркем болмысты тұлға деген ұғымды беретін сөз. Қорыта келе сананы жаңғыртудың төл бастауы күнделікті қолданыста жүретін қарапайым ұғым түсініктердің мән мағынасына жете көңіл бөлуден басталады.

Библиографиялық тізім:

1. Абай. Қалың елім, қазағым... Алматы: Атамұра, 2002ж.
2. Ахмет Байтұрсынов. Ақ жол. Алматы: Жалын, 1991ж.
3. Ф.Ш.Оразбаева Тілдік ком
4. муникацияның негіздері. Алматы, 1995ж
5. Қазақ тілі. Энциклопедия. Алматы: 1 ДК –ПРО редакциялық – Баспа орталығы, 2018 ж.

ӘЛЕУМЕТШІЛДІК – АДАМ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ӨЗЕГІ

Мұхамбетжан А.Ж., Қазақ технология және бизнес университетінің профессоры, ф.с.ғ.к.

Резюме: В статье обосновывается статус социальных качеств как фундаментальной характеристики человека.

Summary: This article substantiates the status of social qualities as a fundamental character a personality.

Әлеуметтік болмыс үшін қажет түбегейлі шарттардың бірі – тұтас қоғамның да, әртүрлі қауымдастықтар мен жеке тұлғаның да өмірінің мәнін, мақсат-мүддесін айқындап, олардың жүзеге асуына тікелей әсер ететін, баршаға ортақ құндылықтардың болуы. Әлеуметтік болмыстың үздіксіз үдерісіне сәйкес осындай сипаттағы «базалық құндылықтарды» мезгіл-мезгіл анықтап, айқындап алмайынша, қайшылыққа толы өмір көшін түзу жолмен оздыру қиын екендігі баршаға аян ақиқат.

Біздің пайымдауымызша осындай құндылықтардың бірі де бірегейі - әлеуметтік сапа, қадір-қасиеттер. Жалпыфилософиялық тұрғыда тілдегі, ойдағы, кәдімгі таным мен ғылыми танымдағы «сапа», «қасиет», «қадір», «қадір-қасиет» сөздері, ұғымдары мен «качество», «свойство», «достоинство», «признак» сөздері мен ұғымдарының арасында белгілі бір дәрежеде сәйкестік те, айырмашылық та бар. Бұған әлеуметтік деген нақтылықты енгізетін болсақ, осы айтылғандардың барлығының қосымша сипаттамаларды иеленіп, одан сайын күрделене түсетіндігі туындайды.

Бұл ретте, алдымен әлеуметтік сапалардың, қадір-қасиеттердің құндылық тұрғысынан алғанда базалық, негізгі сипаттағы түрлері ерекшеленуі тиіс. Түптеп келгенде, қоғамдық өмірді реттеуге, басқаруға, ұйымдастаруға мүдделі қандай да болмасын нақты қадам осы сапалық көрсеткіштерге мейлінше сәйкес бағытта жасалуы тиіс. Қандай да болмасын заман, адамзат ұрпақтары өз мезгілінде өздері ұстанар, тұтынар, баршаға ортақ, әмбебап құндылықтарын сұрыптауға, орнықтыруға ұмтылған. Жан-жақты талданып, зерделеніп сұрыпталған құндылықтар әлеуметтік субъектілердің баршасына ортақ, бірдей жауапкершілік жүктейтін әлеуметтік нормаларға, бұлжымас қағидаттарға айналған. Кез келген қоғамдық құрылыс аумағында мұндай қағидалар саясат тұрғысынан небір қитұрқылықтың әсерін сезініп, зардабын шеккенімен, өзінің бүкіладамзаттық мәнін, сапасын белгілі бір дәрежеде сақтай білген. Мұның басты себебі бұл құндылықтардың қауымдық, әлеуметтік табиғатында, адамзатты ірітуге емес ұйытуға, бөлшектенуге емес бүтіндікке шақыра алар дәрмені мен пәрменінде.

Біздің пайымдауымызша осындай құндылықтардың ішіндегі бірі де бірегейі – **әлеуметшілдік**. Бұл қадір-қасиеттің қоғам, адам және мемлекет үшін айырықша маңыздылығын кезінде ұлт

ұстаздары өз еңбектерінде атап көрсеткен-ді. Мәселен, Әл-Фараби қайырымды қала басшысының қадір-қасиеттерінің ішінде қанағатшылдық, шыншылдық, кеңпейілділік, әділетшілдік және сабырлылыққа ерекше мән береді. Ұлы Абай өсиет еткен «бес асыл істің» екеуінің (Қанағат, Рақым), сол сияқты хакім атамның иманигүл іліміндегі үш сүюдің (Алланы, Адамзатты, Әділетті сүю), немесе Ж.Баласағұнның «Құтты білігіндегі» негізгі төрт кейіпкердің екеуінің (Күнтуды (Әділ), Одғұрмыш (Қанағат) атауларының өзі әлеуметшілдіктің адам үшін де, қоғам үшін де ерекше маңыздылығын айшықтап тұр. Қайырымдылық хадисінде айтылғандай: «Адамның жақсысы - өзгелерге пайдасы тигені».

Бұл тұжырымды бүгінгі егемен еліміздегі қоғамдық пікірді зерттеу нәтижелері де растайды. «Егемен Қазақстанның» өз оқушыларына қойған «Сіз Парламент депутатына қандай қасиеттер тән болуы керек деп ойлайсыз?» деген сұрағына алынған жауаптар мына тәріздес боп келеді: «...өзін өзгелерге сыйлата білетін адам», «**халықтың** қамын ойлайтын адам», «өз мүддесінен **халық** талабын жоғары қоя білу», «**азаматтық** позиция, күрескерлік», «**халық қалаулысы** атағына сай болу» т.с.с. кете береді [1]. Сұралғандардың барлығы да **көпшілікті** әлеуметтік қасиеттердің ішіндегі ең құндыларының, маңыздыларының қатарында атап, адамшылықтың мән-мағынасын әлеуметшілдікке теңгеріп отыр. Мұның өзі көпшілікті **тарихи** тұрғыдан ғана емес, **логикалық** тұрғыдан да жеке тұлғаның түбегейлі айшықты сипаты ретінде тану қажеттілігін растайды. Демек, **әлеуметшілдік** қоғамды әу бастан қалыптастырып, біріктірген ұйытқы ғана емес, сонымен бірге оның кейінгі болмысын, даму кезеңдерін қамтамасыз етіп, келешектегі өміршендігіне де жол ашатын абсолюттік сипаттағы қадір-қасиет.

Әлеуметшілдікке маңыздылығы жөнінен сабақтас қадір-қасиеттер деп **мемлекеттілік** пен **мемлекетшілдікті** атауға болады. Бұл ретте «Егер, мемлекеттілік – саясатымыздың негізгі және басты мақсаты болса, қоғамдық іс-әрекетіміздің өлшемі - мемлекетшілдік болуы тиіс... **Мемлекетшілдік – ол қандай жағдай болмасын, ортақ мүддені, мемлекеттік мүддені бәрінен жоғары қоя!**» - деп дұрыс айтылып жүр [2]. Біздің пайымдауымызша мемлекеттілік – социум сипаттамасы, мемлекетшілдік – субъект сипаттамасы. Осыған орай алғашқысы тұтас қоғамның, яғни жалпылама субъектінің әлеуметтік сапасының көрсеткіші болса, соңғысы нақты, жеке субъектінің әлеуметтік қадір-қасиетінің көрсеткіші. Сонымен бірге, әлеуметшілдіктің тарихи да, логикалық та тұрғыдан мемлекеттілік пен мемлекетшілдіктен бұрын қалыптасып, қоғам мен қауымдастықтардың, адамның базалық құндылықтарына айналғандығын ескерген жөн.

Қоғамның, халықтың, жеке тұлғаның әлеуметтік сипаттарының ішінде аталмыш субъектілердің тұтастығын, үйлесімділігін, бірлігін қамтамасыз етуге қызмет ететін қадір-қасиеттердің алатын орны ерекше. Түптеп келгенде, әлеуметтік формалардың болмысын, олардың даму барысын реттеп, бағыттап отыратын қандай да болмасын басқару орындарының негізгі мақсаты қоғамда осы құндылықтардың салтанат құруына жол ашу. Түпкі мүдде - елді іріту емес, оны ұйыту.

Алайда, мүдделері сәйкесе бермейтін әлеуметтік топтардан тұратын қоғамда бұл ортақ мақсаттың үнемі өз жақтастарын таба беруі екіталай. Әлеуметтік формалардың қайшылықтығы қайшылықты әлеуметтік болмыс пен қайшылықты мүдделерді туындатады. Өз кезегінде соңғысы белгілі бір тарихи субъектінің өздері ұстанып отырған мүдделерін қорғап, оларды дамытуға бағытталған іс-әрекетінің барысында әлеуметтік қадір-қасиеттердің қайшылықтығын туындатады. Сондықтан да қандай да болмасын қоғамды, әлеуметтік ортаны, жүйені **адам** мен оның **іс-әрекетінің әртүрлі нәтижелеріне** табиғи, атрибутивті, қарама-қарсы мағынадағы, бағыттағы, нышандағы сапалық сипаттарсыз елестету мүмкін емес. Әлеуметтік талдаудың, зерделеу мен зерттеудің толымдылығы, жүйелілігі, ғылымилығы осы тәріздес қайшылықтарға толы қоғам болмысын диалектикалық тұрғыдан сипаттап түсіндіруде.

Әлеуметтік формалардың сапалық сипаттарының қайшылықтығы әртүрлі құбылыстарда, жағдайларда көрініс табады. Қоғам өмірінің негізгі салаларының болмысын, олардың даму үдерісін анықтау, бағалау барысында олардың өздеріне тән объективті қайшылықтардың мәні мен мазмұны ескерілуі тиіс. Сонымен бірге, мұнда белгілі бір әлеуметтік топтардың, саяси құрылымдардың, меншік, билік иелерінің мүдделерін қору, қорғау, тықпалау мақсатында қолданылатын әлеуметтік мәні теріс сапалық сипаттар да бой көрсетеді. Мәселен, қоғамның белгілі бір даму кезеңінде билік иелері, үстем тап өкілдері, партиялар тарапынан көрініс табатын халыққа, қалың бұқараға деген сенімсіздік – тарихтың қозғаушы күшінің әлеуметтік сапасына деген сенімсіздік. Одан түптің түбінде халықты алдарқату, көңілін аулау, онымен ойнау, арбау-алдау, менсінбеу, опасыздық жасау, сату, оның жауына айналып, ашық та астыртын әлеуметтік, ұлттық, азаматтық қадір-қасиеттеріне қастандық жасау тәрізді сатылап жасалатын азғын пиғыл мен іс-әрекет туындайды.

Мұндай идеология шеңберінде халықтың әлеуметтік сапасының төмендігі мен шикілігінің негізгі себебі оның өзінен іздестіріледі. Билік басындағылардың жауапкершілігі өз дәрежесінде қарастырылмайды. Озық, өміршең халық данышпандылығының тәрбиелік мәні төмендетіледі. Сөйтіп, халықтық психология құндылықтарының әлеуметтік мән-мағынасы, қадірі төмендейді, үлгілік пәрмені бәсеңдейді, **ұғымнан** ешкім мойындамайтын, қажетсінбейтін даурықпа **сөзге** айналады. Мұндай жағдайда қандай да болмасын саяси мәлімдеме, бағдарлама шыншылдығын жоғалтады, тындарманы мен оқырманын алдарқатып қана қоймайды, әлеуметтік топты да жұбарқатып, есек дәмеге бой алдыруына жол ашады.

Жеке адамның әлеуметтік қасиеттерінің қоғамдық құбылыстарға, әлеуметтік формаларға әсері оның **билік және меншікпен** қаншалықты жақындығына тікелей байланысты. Өз қасиеттерінің пәрменін жалаң субъективтілік тұрғыдан бағалап пайымдау - әрдайым ақиқат аулынан алыстатып, бұрмалаушылық пен терістеушілікке жетелейді, ұрындырады.

«Шындап келгенде, нағыз өркениеттілік мемлекеттің дәулетімен де, сәулетімен де емес, ең алдымен сол ел тәрбиелеп өсірген **адамның кісілік келбетімен** (астын сызған біз – М.А.) өлшенуге тиісті» [3]. Өз кезегінде адамның кісілік келбетінің өзегі оның әлеуметтік қадір-қасиеттерінде. Ал бұл қасиеттер оның көпшілдік таңдауына, жан-күйіне, санасына, іс-әрекетіне, тұтастай ұстанымына тікелей байланысты. Соларды құрайды және солар арқылы өздері де нақтыланады, қалыптасады, жетіледі, дамиды. Әлеуметтік қадір-қасиеттер әрбір тұлғаның әлеуметшілдік деңгейін айқындайды, нақтылайды.

Осыған сәйкес қоғамтану мен адамтануда жеке тұлғаның құндылығы оның әлеуметтену деңгейімен өлшенетіндігін бұлжымас қағида, заңғар заңдылық дәрежесіне көтеру керек. Тиісінше әлеуметтік сапалық сипаттамаларды сараптау, түйіндеу, сұрыптау, топтау, барысында олардың әлеуметтік тұрғыдан айқындалатын салмағын ескерген, басшылыққа алған жөн. Бұл ретте идеал, теориялық үлгі, эталондық тұрғысы бар сипаттамалар бір төбе оқшаулануы, ерекшеленуі мүмкін. Бұл түрі (форма) жағынан. Мазмұны жағынан мұндай қасиеттер әлеуметшілік пен жеке тұлғалық нысандардың тоғысу шеңберінен, аясынан табылуы, анықталуы, айқындалуы, қалыптасуы, уағыздалуы мүмкін. Яғни, неғұрлым аралық статусы дөп басылып, діндеген деңгейде дәлелденсе, олардың тек жалаң теориялық тұжырым ғана болып қоймай, практикалық іс-әрекеттің бағдар-шамы, бағдарламасына айналу мүмкіндігі артады. Бұл - әлеуметтік сапалардың екінші бір тобын құрайды.

Шынайы әлеуметтік қадір-қасиеттердің жеке адамның кісілік келбетін, азаматтық ұстанымын қалыптастыра отырып, тұтас қоғамның ілгерілеуіне қаншалықты игі әсері барлығын кезінде Алаш зиялылары да дөп басып айтып кеткен. «Алаш» партиясының мүшесіне тән болуға тиіс қасиеттер жөнінде олар былай деген: бұл партияға «кіндік комитеттің айтқанын екі қылмайтын, бұйырғанын дәл орындайтын, «Алаш» партиясының программасын жақтырып, жөн көрген, программадағы мәселелерді іске айналдыруға тырысатын кісі кіреді. «Алаш» программасынан таймайтын, өтірік айтпайтын, шынынан қайтпайтын, жақындық, туысқандыққа бүйрегі бұрмайтын, дүниелікке қызығып сатылмайтын, шыншыл, әділ, тура кісі осы партияға кіреді. Сыртын берсе іші басқа, тілін берсе жүрегі басқа болатын, сөзіне ісін үйлестірмейтін, «Алаш» жолынан ауып, айтысып-тартысуға жарамайтын, ауырлық келсе бұлт беретін қорқақ, айнымалы мінезі бар кісі «Алаш» партиясына кірмейді. «Алаш» партиясына кіремін деген кісі осы айтылған шарттарды ойлап, толғап, жүрегі қалайтын болса ғана кіруге жөн» [4].

Көріп отырмыз, мұнда жеке тұлғаның бет-пердесін, қоғамдық келбетін айқындайтын айшықты белгілер сұрыпталған. Рет-ретімен санамалап берсек, олар мыналар: Тәртіптілік, ыхыластық, іскерлік, табандылық, шыншылдық, принципшілдік, көпшілдік, жомарттық, әділдік, турашылдық, шынайылық, бірсөзділік, беріктілік, күрескерлік, жүректілік, тұрақтылық. Бұл белгілердің шартта атап көрсетілген негізгі бір сипаты олардың болмыстық табиғатына байланысты. Партия көсемдерінің пайымдауынша, тұлғаның аталған белгілерінің оның сезімі мен пайымында, тіпті зердесінде де қонақтауы жеткіліксіз. Ең бастысы, олар «Алаш» партиясы мүшесінің жүрегін жаулап алуы тиіс. Сонда ғана өзінің әрбір мүшесінің халқына адал, берекелі, жанқиярлық тірлігі мен қызметі арқылы егемен ел көшін бастаушы жетекші партияға айналу мүмкіндігі туатындығы жақсы түсінілген.

Аталмыш қасиеттер өз қадірін бүгін де жоғалтқан жоқ. Дәлірек ашып айтсақ, осындай қасиеттердің «Алаш» аласталғаннан кейінгі дәуірде де не белгілі бір партия мүшелерінің басым көпшілігінің, не тұтас таптың, халықтың басым бөлігінің басыбайлы басты сипаттамаларына айнала алмауы, тарихтан белгілі қиындықтар мен қияметтерге, зорлық пен қорлыққа, тоқырау мен тоғышарлыққа әкеліп ұрындырды. Тарих тағылымы бүгінгі қоғамымыз субъектілерінің өткеннен дұрыс сабақ алып, кеткен қателіктерді қайталамауға шақырады. Бұл – дамудың жаңа кезеңіне аяқ басқан Қазақстан үшін өте маңызды мәселе.

Библиографический список:

1. Егемен Қазақстан, 5.03.2004.
2. Карин Е. Мемлекеттілік және мемлекетшілдік- www.zhasalash.kz/article/5112-erlan-qarin-mem-lekettilik-zhane-memleketshildik, 15.10.2019.
3. Замана зиялылар зердесінде. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевпен сұбхат. - Егемен Қазақстан, 23.10.2004.
4. Алаш қозғалысы. Движение Алаш. Құжаттар мен материалдар жинағы. 2-том, «Алаш» баспасы, Алматы, 2005, 15б.

Мазмұны Содержание

1 секция

Азық-түлік және қайта өңдеу өнеркәсібінің инновациялары мен қазіргі үрдістері

Инновации и современные тенденции развития пищевой и перерабатывающей отраслей

1	Нуржаува Н. М., Халиди К.А., Идрисова С.Ж., Бектурганова А.А. АКТУАЛЬНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБИОТИКОВ В ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТАХ.....	3
2	Болсхан Б.С., Омаралиева А.М. СҮЗБЕ ДЕСЕРТІ ӨНДІРІСІ ҮШІН КАРОТИНДІК ҚҰРАМДАС ШИКІЗАТ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ	5
3	Сами Ж., Омаралиева А.М. ЭКСТРУДИРЛЕНГЕН ЖАСЫМЫҚ ҰНДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ШҮЖЫҚ ӨНІМДЕРІ АҚУЫЗДЫҢ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС КӨЗІ РЕТІНДЕ.....	7
4	Жүніс А.С., Омаралиева А.М. ФУНКЦИОНАЛДЫҚ МАҚСАТТАҒЫ СҮЗБЕ ДЕСЕРТІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ӨЗІРЛЕУ.....	9
5	Татибаев Б.З., Дюсенбаев Н.М. ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	11
6	Садыкова Д.Т., Агедилова М.Т. ИССЛЕДОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ЗУБНОЙ ПАСТЫ СЕРИИ «DR. KID», ПРОИЗВОДИМОЙ КОМПАНИЕЙ «GOLD HERBS KZ»	13
7	Тастыбай Г., Нұрхамит Т., Агедилова М.Т. ТОВАРОВЕДНАЯ ОЦЕНКА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ЗУБНЫХ ПАСТ.....	16
8	Жиеней А., Турабаева А.Е., Мұқанова Қ.А. АСТЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР РЕТІНДЕ ГИДРОПОНДЫҚ ӘДІСПЕН КҮРІШ ӨСІРУДІҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ.....	19
9	Камильев Т.Р., Ақжолтаева Ш.Н. ҚҰРҒАҚ БИЕ СҮТІНІҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ.....	21
10	Садыкова Д.Т., Мырзаханов Н.Н. РОЛЬ ИНФОРМАЦИИ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ БИОТЕХНОЛОГИИ.....	24
11	Шупанова А.Н., Мусина А.М., Есиркеп Г.Е. КОМПОЗИТТІ ГЛЮТЕНСІЗ ҰННАН ЖАСАЛҒАН КОНДИТЕРЛІК ӨНІМДЕРДІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖАСАУ.....	26
12	Мағзомова Л.Т., Асқарова Н.А., Есиркеп Г.Е. МЕКТЕПТЕГІ ТАМАҚТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	28
13	Бакытова А., Туреханова Г.И., Аубакирова А.К. АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА С ПРИНЦИПАМИ ХАССП В ОБЩЕСТВЕННОМ ПИТАНИИ.....	30
14	Семиханқызы Ә., Жағалбайұлы Ә.Н., Карманова Г.К. ВОЗМОЖНОСТИ СТАНДАРТА ISO 45001:2018 ДЛЯ КАЗАХСТАНСКИХ ПРЕДПРИЯТИИ.....	32

2 секция

Бейорганикалық және органикалық заттардың химиясы мен технологиясы және олардың қалдықтарын өңдеу

Химия и технология органических, неорганических веществ и переработка их отходов

1	Бисембаев Д., Мамытова Н.С., Колпек А.К. ГИДРОБИОЛОГИЧЕСКОЕ И ГИДРОХИМИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПЛАНКТОННОГО СООБЩЕСТВА ОЗЕРА МАЙБАЛЫК.....	35
---	--	----

2	Баймаганбетова Г.К., Искакова Ж.Б., Колпек А. МЕТОДЫ РАЗДЕЛЕНИЯ УГЛЕВОДОРОДНОГО ГАЗА.....	39
3	Мухамедина С.К., Джалмаханбетова Р.И. ШИКІЗАТ КӨЗІНДЕГІ БЕЛСЕНДІ КОСЫЛЫСТАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТИПТЕРІ ЖӘНЕ БӨЛШП АЛУ ӘДІСТЕРІ.....	41
4	Салықжанова Г., Князова А.К. ҚАЛДЫҚ ЗАТТАРҒА ЕКІНШІ ӨМІР СЫЙЛАУ.....	43
5	Сулейменов Д.Ж., Сафаров Р.З., Колпек А., Тултабаев М.Ш., Жуманова Ү.Т. МАЙЛЫ ДАҚЫЛДАРДЫ ЖИНАУДАН КЕЙІНГІ ӨНДЕУДІ ТАЛДАУ.....	44
6	Дюсекеева А.Т., Султанова Л.М., Кутжанова К.Ж., Омарова С.С., Казтаева С.Х. КВАНТОВО-ХИМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ПРОТОЛИТИЧЕСКОЙ СПОСОБНОСТИ ХИ- МИЧЕСКИХ СОЕДИНЕНИЙ.....	46
7	Боранбай М.М., Жұмабаева Ф., Байтуова Т.Т., Искакова Ж.Б. НИКЕЛЬ ИОНДАРЫ БАР ОРТАДА БИДАЙ ТҰҚЫМДАРЫНЫҢ ӨНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	49
8	Жатқанбаев Е.Е., Қаппасұлы Ә. ПОЛУЧЕНИЕ ЦЕЛЛЮЛОЗЫ ИЗ НЕ ДРЕВЕСНЫХ РАСТЕНИЙ.....	51
9	Жаркымбекова А., Тұрсынханов Е., Тұрарбек Б., Байтуова Т.Т., Искакова Ж.Б. УРЕАЗА ФЕРМЕНТИНІҢ САПАЛЫҚ АНЫҚТАУ ҚАСИЕТТЕРІН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	54

3 секция

Экология, қоршаған ортаны қорғау және тіршілік қауіпсіздігі

Экология, защита окружающей среды и безопасность жизнедеятельности

1	Балатбаева Д., Сайлиханова М.Б. ГАЗИРОВАННЫЕ НАПИТКИ В ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ.....	57
2	Даубаева Б.С., Князова А.К. ТАЗА СУ - ДЕНСАУЛЫҚТЫҢ КЕПШІ.....	60
3	Ансбаев А.М., Иварай А.Ы., Кыстаубаева З.Т. НҰРА ӨЗЕНІНІҢ ЛАСТАНУЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕР ЕТУІ.....	62
4	Ниязов С.У. БАЙҚОҢЫР ҒАРЫШ АЙЛАҒЫНЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА ӘСЕРІ.....	64
5	Нұрғали Т. Е., Жадигеров Ж.Е., Ташқұл Ж.С., Карибаева М.К. ШАРШАУ ТУДЫРАТЫН ҚЫЗМЕТ ФАКТОРЛАРЫ.....	66

4 секция

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және автоматтандырылған басқару жүйелері

**Информационно-коммуникационные технологии и автоматизированные системы управле-
ния**

1	Айрих А.А., Жантурсын Д.С., Садуакасов Ж.Н., Аким Б.Б., Тулегулов А.Д., Юрков Н.К. ПРОГРАММНЫЕ СРЕДСТВА АУТЕНТИФИКАЦИИ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ	69
2	Айрих А.А., Бекетова А.С., Гайнельянов Р.Р., Қаби Н.О., Тулегулов А.Д., Штеренхарц А. IT ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ	70
3	Бакиева Е., Кульдабаева А., Абдраханова Р.К. ЗНАЧЕНИЕ ТРИГОНОМЕТРИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА.....	72
4	Дюсембек А.Р., Сазанова Л.Б., Талғат Д., Джандарбекова Д. ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ЗАДАНИЮ ЦЕНТРАЛЬНЫХ НЕЛИНЕЙНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ПЛОСКОСТИ И ПРОСТРАНСТВА.....	74

5	Карапсеитова А.С., Оразбаев Б.Б. ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОДДЕРЖКИ ПРОЦЕССОВ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В МЕСТНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНАХ.....	75
6	Жанділдинов А.Т., Оразбаев Б.Б. О МЕТОДАХ ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.....	77
7	Исмаилов А.Х., Буленов Б., Наурызбаева А.Н., Ахметқан О.А., Тулегулов А.Д. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ПРОГРАММНЫЕ КОМПЛЕКСЫ АНАЛИЗА БОЛЬШИХ ДАННЫХ.....	79
8	Исмаилов А.Х., Еркінғали Ә.Б., Мәлік О.Ж., Балтабай А.А., Тулегулов А.Д., Санин А.Ф. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ ПОСТРОЕНИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ.....	81
9	Жумабаева М., Калдыбаева А., Мендыбай Г.К. ОБЛАСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЛОГАРИФМОВ.....	83
10	Кәрімханова Ж.Б., Мухаммедия С.Е., Мажитова К.Ш., Исабек Н.О., Тулегулов А.Д. АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАНЫ ҚҰРУДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫ ОНЛАЙН КУРСТАРДЫҢ РОЛІ.....	84
11	Қазыбек И., Тулегулов А.Д. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ПОЛИГРАФИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ.....	86
12	Мухаммедия С.Е., Мажитова К.Ш., Олжакеш М.К., Мәлік О.Ж., Тулегулов А.Д. ARDUINO ПЛАТФОРМАСЫНДА БАҒДАРЛАМАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	88
13	Хайрат Ж., Ергалиев Д.С. КӘСПОРЫННЫҢ АҚПАРАТТЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ҚҰРУ КЕЗЕҢДЕРІ.....	90
14	Хайруллин Т.Р., Таджиман Т.Б., Ахметқан О.А., Аманжолов А.Т., Тулегулов А.Д. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ IT ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА.....	92
15	Шевердиева И., Шамхалова А., Мендыбай Г.К. МАТЕМАТИКА В АРХИТЕКТУРЕ.....	94
16	Базарбаев М., Оразбаев Б.Б. ДЕРБЕС ДЕРЕКТЕРДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІН ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ҚАУПСІЗДІГІНІҢ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУІН ЗЕРТТЕУ.....	96
17	Сұраншы Е.А., Таржибаева Б.Е. ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ.....	98

5 секция

Дизайн, жеңіл өнеркәсіптің технологиясы мен инновациясы

Дизайн, технологии и инновации в лёгкой промышленности

1	Агитаева К.А., Сауленова Ж.А., Сихынбекова М.О. ЧУДЕСА В МИРЕ ФРАКТАЛОВ.....	100
2	Акабекова Ж., Ахметбекова А., Нұрлан А., Бекзат А.Б. ПЕТРОГЛИФТЕРДІ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ЖАСТАРҒА АРНАЛҒАН КИІМ ТОПТАМАСЫН ЖОБАЛАУ.....	102
3	Әли Ж., Нусупходжаева А., Бекзат А.Б. СТИЛИЗАЦИЯ, ТРАНСФОРМАЦИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЖОБАЛАУ.....	104
4	Зейнекешов А.У., Байжанова Ж.Б. ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНІҢ БЕДЕРІ.....	106
5	Кәріғұл А.С., Қожабергенова К.Д. ПЛАЦТЫ ЖЕКЕ ҚОРҒАНЫС ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ЗЕРТТЕУ.....	108
6	Киселева Т.А. ЭВОЛЮЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА.....	110
7	Құсыман Қ.Е., Мусаханова М.А. ДӘСТҮРЛІ ШЫМ – ШИ ТОҚУ ӨНЕРІНІҢ ДАМУ МӘДЕНИ МҰРАСЫ.....	114

8	Сагандыкова М.Ш., Мухаметжанова Б.Е., Байжанова Ж.Б. РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ: ҰЛТТЫҚ КИІМНІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	116
9	Семғалиев Ө.Е., Байжанова Ж.Б. ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ КИІМДЕРІНІҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТЫ.....	117
10	Шаймардан К.Ж., Қожабергена К.Д. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ПАЛТО АССОРТИМЕНТІНІҢ СӘН БАҒЫТЫН ТАЛДАУ.....	120
11	Днекешева А.С., Джакпарова Р.С., Джусупова-Парфилькина И.М. НЕТРАДИЦИОННЫЙ ГАРДЕРОБ.....	121
12	Уважанова А.Е., Джакпарова Р.С., Джусупова-Парфилькина И.М. «КОСПЛЕЙ» - КОСТЮМИРОВАННАЯ ИГРА ПЕРЕВОПЛОЩЕНИЯ.....	123
13	Джакпарова Р.С., Джусупова-Парфилькина И.М. УЧЕБНАЯ ИГРА «ДЛЯ ЧЕГО? ДЛЯ КОГО? ИЗ ЧЕГО?».....	125
14	Ыбрай Ә.Е., Байсары А.Е. ДИЗАЙН МЕН ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІПТЕГІ МОДЕРННІҢ КӨРІНІСІ. ҚОЛӨНЕРДІҢ ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ МЕН ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ӨНЕРКӘСІПКЕ ӘСЕРІ.....	127
15	Қожамқұл Д.Қ., Айтбаева Г.Қ. КИІЗ БАСУ ӨНЕРІНІҢ ЖАҢА ҚЫРЫ.....	129
16	Есләмбекова М.С., Айтбаева Г.Қ. ҚАЗАҚ БИІНІҢ ӘЗ ӨРНЕГІ – ҚАМАЖАЙ.....	130
17	Сексенбаева Г.У., Айтбаева Г.Қ. «ЕЛОРАДА ЖҮРЕГІНДЕ ҰЛЫ АБАЙ» КӨРКЕМДІК ШЕШІМ.....	132
18	Ноянова А.М., Ноянова А.М., Айтбаева Г.Қ. АЙТЫС КӨРІНІСІН ҰЛТТЫҚ ОЮ-ӨРНЕК АРҚЫЛЫ СИПАТТАУ.....	134
19	Аймбетова А.Ш., Айтбаева Г.Қ. АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ - ҰЛЫ ТҰЛҒАМЫЗДЫ ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ДӘРІПТЕУ.....	136
20	Базар А.Б., Айтбаева Г.Қ. КИІЗ БАСУ КӨШПЕНДІЛЕР МҰРАСЫ.....	137
21	Телегенов С.К., Ибраимова С. Ж. РАЗВИТИЕ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.....	139
22	Рустем А.М., Омарбекова М.Т. ЖШС «ЖАӨ-ТАРАЗ» ФАБРИКАСЫНЫҢ СҰРЫПТАУ ЦЕХЫНЫҢ ЖҰМЫСШЫЛАРЫНА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ КИІМНІҢ ҚЫЗМЕТТІК ЖОБАЛАНУ ПРИНЦИПТЕРІН ЗЕРТТЕУ.....	141
23	Қазанғап Т.М., Балтабаев М.С., Байтышев Г.А. БРЕНД - БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ УНИВЕРСИТЕТТІ ІЛГЕРІЛЕТУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК- МӘДЕНИ ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ.....	144

б секция

Сандық индустрияландыру жағдайындағы экономикалық ғылым мен білімнің интеграциясы

Интеграция экономической науки и образования в условиях цифровой индустриализации

1	Кабаш К., Бекмагамбетова Г.К. ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ КАДРОВ.....	146
2	Акашев Р.Д., Сартов У.К., Абдрахманова А.У. РАСЧЕТЫ С ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ.....	149
3	Akashova G., Ibraimova S.Zh. CLASSIFICATION OF TRANSPORT AND LOGISTICS SCHEMES IN FOREIGN COUNTRIES AND THE POSSIBILITY OF THEIR USE IN KAZAKHSTAN.....	151
4	Актаева Ж.А., Узакова Б.З. БІЛІМ БЕРУДЕГІ РІСКЕРС БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҚОЛДАНУ МҰМКІНДІКТЕРІ....	154
5	Алписова М.Г., Ибраимова С.Ж. ЦИФРОВИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ.....	156

6	Аман С.А., Сапарбаева С.С. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	158
7	Арешев Ж.Ж., Ибраимова С.Ж., Кожевина О.В. МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	161
8	Асканова А.Б., Сапарбаева С.С. СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ.....	163
9	Байбатчаев Д., Ибраимова С.Ж. ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ В АКТУАРНОМ ОЦЕНИВАНИИ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ.....	165
10	Ергожин Н.Б., Нургалиева А.Ш. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ.....	168
11	Жузтаев М.Т., Ибраимова С.Ж. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА..	170
12	Жумабеков М.М., Ибраимова С.Ж. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В КАЗАХСТАНЕ.....	171
13	Жұмабекова Г.Ж., Таштанова Н.Н., Байдаирова К.Б., Шарипова Д.Б. КҮРДЕЛІ СИПАТТАҒЫ ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	173
14	Zhunusov B.U., Ibraimova S.Zh. PROACTIVE METHODS IN THE WORK OF THE ONE PROVIDER OF PUBLIC SERVICES:GOALS AND RESULTS.....	175
15	Зарубаева Ш.К., Туребекова Б.О. ВОПРОСЫ АНАЛИЗА СОЦАЛЬНЫХ ЗАТРАТ ОРГАНИЗАЦИИ	178
16	Қалмұрат Ғ., Ибраимова С.Ж. ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ – ӘДІЛЕТТІК ЖҮЙЕСІ.....	180
17	Каракесекова А.Н., Ибраимова С.Ж. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ.....	183
18	Кожаметов Д.С. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ИНДУСТРИЯЛЫҚ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ ТУ СЯСАТЫ.....	184
19	Мұстафаев Қ.С., Қасымов С.Б. ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ПАРАДИГМАСЫ РЕТІНДЕ	187
20	Нурлан Г.Н., Ибраимова С.Ж. ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АҚША-НЕСИЕ СЯСАТЫ.....	189
21	Рахметкалиева Д.Н., Ибраимова С.Ж. ВОПРОСЫ МЕТОДОЛОГИИ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	192
22	Жаппасова Р.Е., Садыков Т.У., Аргожаева А.А. ПРЕВРАЩЕНИЯ ТРАДИЦИОННОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В НОВУЮ ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭКОНОМИКУ.....	195
23	Сарыбаева И.Е., Асаинов А.Ж., Сакенов Н.А., Таимова Л.Е. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСА КАЗАХСТАНА.....	196
24	Таштанова Н.Н., Тасанова Г.Д., Нургалиева Ж.Ж., Татибеков Б.Н. РЕСУРСЫ КАК БАЗОВЫЙ ЭЛЕМЕНТ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ УЧЕТА.....	198
25	Төлепберген Ж., Асаинов А.Ж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКАНЫҢ БОЛАШАҒЫ.....	200
26	Шаяхметова А.С., Ибраимова С.Ж. МОДЕРНИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ РЕГИОНОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	202

27	Шегембаева Г.Н. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМ.....	204
28	Шумекова Е.Б., Нургалиева А.Ш. ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА КАЗАХСТАНА.....	206
29	Юсупов К., Ибраимова С.Ж. СТРАТЕГИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ О МИНИМАЛЬНЫХ УРОВНЯХ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ В КАЗАХСТАНЕ.....	208
30	Жусупов И.С., Ибраимова С.Ж. РАЗВИТИЕ ЛОГИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	210
31	Жубаев С.Д., Бокенчин К.К., Бокенчина Л.К. РЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	213
32	Бекетаев А., Ибраимова С.Ж. ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ МАТЕРИНСТВА И ДЕТСТВА.....	215

7 секция

Менеджмент және қызмет көрсету саласындағы кәсіпкерлік

Менеджмент и предпринимательство в сфере услуг

1	Алимбай С.Х., Нургалиева А.Ш. ҚАЗІРГІ ЗАМАНДАҒЫ ЖҰМЫСЫЗДЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	219
2	Асылханұлы Ч., Карбетова З.Р. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ.....	221
3	Ахмедина А.С., Карбетова З.Р. ОСОБЕННОСТИ МАРКЕТИНГА НА РЫНКЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ	223
4	Ахметова Г.Б., Жайлаубаев Е.Н. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚОНАҚ ҮЙЛЕРДЕ HR МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	226
5	Байдос М.М., Курманкулова Н.Ж. РОЛЬ МАРКЕТИНГА В УПРАВЛЕНИИ СТАБИЛЬНЫМИ И НЕСТАБИЛЬНЫМИ СИСТЕМАМИ ОРГАНИЗАЦИИ.....	228
6	Баймурзина С.О., Ярдякова И.В. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКА УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ И ЕГО ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ.....	231
7	Бекзатова Г.К., Карбетова З.Р. СУЩНОСТЬ И НЕОБХОДИМОСТЬ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ.....	232
8	Бекназар А., Ярдякова И.В. МЕТОДИКИ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТОРГОВЛИ...	235
9	Жақупов А.А., Бектенов С.Ж. ҰЙЫМДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ.....	238
10	Габдракипова Р.Ф., Карбетова З.Р. ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ НА РЫНКЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ.....	240
11	Габит Б.М., Курманкулова Н.Ж. ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	242
12	Демесинова А.А., Омаркожаева А.Н. ТУРИЗМ В НАШЕ ВРЕМЯ.....	244
13	Кахаев Р.Б., Джангельдина Д.И. ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ТУРИСТІК ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ.....	246
14	Дугалова Г.Н. УПРАВЛЕНИЕ ОТХОДАМИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	247

15	Дюсембин Е.К., Байгабулова К.К. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОДВИЖЕНИЯ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВЫХ УСЛУГ.....	250
16	Нұржан І., Құрманбай Д.Қ., Спанова М.Д., Жайлаубаев Е.Н., Ахметова Г.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭТНИКАЛЫҚ ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	252
17	Жарманова Г.К., Карбетова З.Р. УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ.....	254
18	Иржанов Б.А., Ярдякова И.В. ПЛАНИРОВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИИ И ЕГО ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ.....	257
19	Касымова А.А., Карбетова З.Р. РОЛЬ РЕКЛАМЫ ПРИ ПРОДВИЖЕНИИ ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА.....	259
20	Курбанов Д.Т. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ.....	261
21	Манапханов Ж.А., Байгабулова К.К. СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ В КОММЕРЧЕСКОМ БАНКЕ.....	263
23	Ғабдолова Ж.С., Шарифулла А.Б., Есіркепова А.М., Мусаева В.С. МЕЙРАМХАНА БИЗНЕСІНІҢ ДАМУЫН ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТА ҰЙЫМДАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ.....	265
24	Мұстафаев Қ.С., Қонысбекова С.Н., Кулбаева К.Ө. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ДАМУ ТУРАСЫНДА ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ.....	266
25	Нурсултан Н.О. ИНЖИНИРИНГОВЫЕ УСЛУГИ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ.....	269
26	Нусупхан Е.М., Ярдякова И.В. ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕНЕДЖМЕНТА В ТУРИЗМЕ: ПОНЯТИЕ, ВИДЫ, КРИТЕРИИ..	271
27	Онашов Д.К., Ярдякова И.В. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В РЕСТОРАННОМ МИРЕ.....	273
28	Рахимжанова А.Ж., Карбетова З.Р. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К АТТЕСТАЦИИ ПЕРСОНАЛА ФИРМЫ.....	275
29	Тәжібай Б.Б., Байгабулова К.К. ЗНАЧЕНИЕ PR – ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА.....	278
30	Тюлюпов А.Е., Карбетова З.Р. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМИ КОНФЛИКТАМИ В СОВРЕМЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ.....	279
31	У Бинь РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ КОММУНИКАЦИЙ КАК ИНСТРУМЕНТА УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ КОНФЛИКТАМИ.....	282
32	Умархажиева М.Р., Карбетова З.Р. АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНЫХ УСЛУГ НА ВНУТРЕННЕМ РЫНКЕ КАЗАХСТАНА.....	284
33	Уралов Д., Курманкулова Н.Ж. УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ В СИСТЕМЕ ОБЩЕГО МЕНЕДЖМЕНТА.....	287
34	Файзуллаев Б., Ярдякова И.В. РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ: ТЕНДЕНЦИИ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ.....	290
35	Хазым Ж.Х., Семейхан М.Б., Жуманазаров Қ.Б., Тулегенова К.Т. ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ДАМУДЫ РЕТТЕУДІҢ РӨЛІ.....	293
36	Чернявский А.В., Курманкулова Н.Ж. ГРУППЫ ИНТЕРЕСОВ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЁРСТВА.....	295
37	Мұхтар Қ.Ә., Карбетова З.Р. ФИРМАНЫҢ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ.....	298
38	Байғазы Н.А., Карбетова З.Р. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТЕ ҰЙЫМНЫҢ БАСҚАРУ КОНСАЛТИНГІ.....	299

39	Узгенбаев А.М., Курманкулова Н.Ж. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ.....	302
40	Исбекова А.А., Байгабулова К.К. ТЕОРИЯ И МОТИВАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ.....	305
41	Байдуллаев М.Б., Курманкулова Н.Ж. ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ.....	307
42	Койлиев Н.Н., Курманкулова Н.Ж. УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ В ПЕРИОД МОДЕРНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ.....	309
43	Деденко Е.В., Курманкулова Н.Ж. ОЦЕНКА РЕЗУЛЬТАТОВ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ.....	311
44	Әшір Т.Б., Курманкулова Н.Ж. РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ИМИДЖА В СИСТЕМЕ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ.....	313
45	Борибай Н.Б., Курманкулова Н.Ж. КОНТРОЛЛИНГ КАК СОВРЕМЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ.....	315
46	Байтов Ж.К., Байгабулова К.К. ИНСТРУМЕНТАРИЙ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	317
47	Төребаева М.Б., Манат Б.Қ., Шахат И.Қ, Мусаева В.С., Канатова С.К. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫ ТУРИЗМІНІҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫН ӘЛЕМДІК БРЕНД ДЕҢГЕЙІНЕ КӨТЕРУ.....	319

8 секция

**Қазіргі заманғы гуманитарлық, қоғамдық және лингвистикалық ғылымдар:
көкейкесті мәселелері және даму үрдістері**

**Современные гуманитарные, общественные и лингвистические науки:
актуальные проблемы и тенденции развития**

1	Баймадиева Г.А., Базарбаева Г.С., Идирисов К.М. ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МӘТІНМЕН ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫС ІСТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ.....	321
2	Акылбекова Т.К., Досжанова Ж.А. БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ....	323
3	Балкунова Н.П. СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ.....	326
4	Горицына Н.А. ДИАЛОГОВЫЙ ТРЕНАЖЁР – ИНТЕРАКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ.....	329
5	Жарлгасынова А., Балкунова Н.П. ОШИБКИ В ИСПОЛЬЗОВАНИИ КУЛИНАРНЫХ ТЕРМИНОВ.....	330
6	Жумагалиева Р.Р. ҚАЗАҚ ЕРТЕГІЛЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.....	332
7	Кабылшаев К.И. ИСТОЧНИК ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИКИ КАЗАХСТАНА В БОРЬБЕ ЗА ВОССТАНОВЛЕНИЕ ТРАНСПОРТА (1920 – 1925 гг.).....	334
8	Оразғалиева Л.М. ӨЗГЕ ТІЛДІ ТОПТАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚҰЗЫРЕТ БАҒДАРЛЫ ОҚЫТУДА МӘТІН ТАҢДАУ МӘСЕЛЕСІ.....	337
9	Оспанова Г., Камиева Г.К. БҰҚАРАЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАСТАРҒА ӘСЕРІ.....	338

10	Сембаева Б.П. 2-ТОҚСАН БОЙЫНША ЖИЫНТЫҚ БАҒАЛАУ СПЕЦИФИКАЦИЯСЫ. ЖИЫНТЫҚ БАҒАЛАУҒА ШОЛУ.....	340
11	Тұрсынбай А.С., Сапарбаева С.С. ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБУЧАЕМЫХ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕВУ- ЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	343
12	Зейнулла А.А., Әбдіғалиев Ж.Н., Саликжанов Р.С. ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАР МЕН ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ҚАТЫНАС.....	345
13	Akhaeva A.A., Koshkarov N.B. CRITICAL THINKING AS A WAY OF TEACHING STUDENTS.....	347
14	Байтасов Е., Мансуров Е., Кабдешов А., Саликжанов Р. СПОРТ ӘЛЕУМЕТТАНУЫ: XX ҒАСЫРДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ.....	349
15	Лузанов В.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗЕ.....	351
16	Канафиева К.К., Кабдий Н.Ғ. АДАМ ФИЛОСОФИЯСЫ ЖӘНЕ АДАМЗАТ.....	353
17	Абдилова Ж.С., Джумамухамбетова Б.Ж. ЦЕЛОСТНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	355
18	Абдирасилова А.К. ҰЛТТЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУДАҒЫ ТІЛДІК ҚОЛДАНЫСТАРДЫҢ РӨЛІ.....	358
19	Мұхамбетжан А.Ж. ӘЛЕУМЕТШІЛДІК – АДАМ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ӨЗЕГІ.....	360

**«ИНДУСТРИАЛДЫ МЕМЛЕКЕТТЕГІ ҒЫЛЫМ, БІЛІМ ЖӘНЕ ӨНДІРІС
ИНТЕГРАЦИЯСЫ»**

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағы

**Сборник материалов
Международной научно-практической конференции**

**«ИНТЕГРАЦИЯ НАУКИ, ОБРАЗОВАНИЯ И
ПРОИЗВОДСТВА ИНДУСТРИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА»**

Научное издание

Издается в авторской редакции

Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведённых фактов и данных.

Басуға 06.04.2020 жылы қол қойылды
Шартты баспа табағы 23,7 Пішімі 60/84_{1/8}
Таралымы 170 дана
Тапсырыс 0050
«Мастер ПО» ЖШС-де басылды
010005, Нұр-Сұлтан қ., Пушкин көшесі, 15-76
Тел.: 8/7172/223-418
e-mail: masterpo08@mail.ru